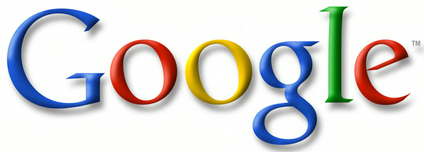

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

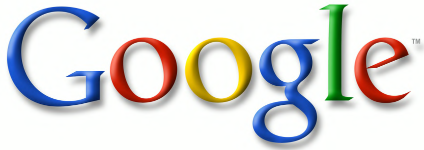
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

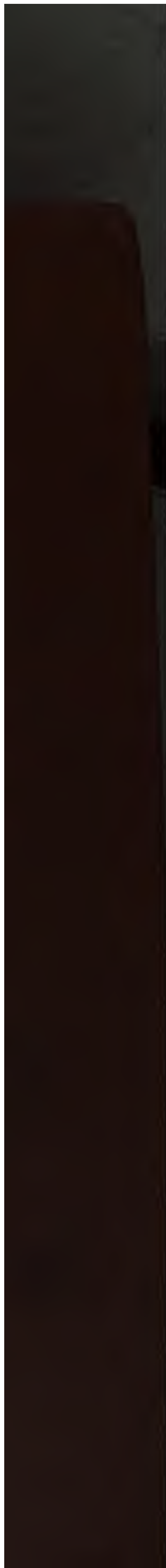
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

Fiske

Finsk

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

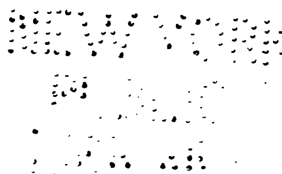
C. G. ESTLANDER.

Senare halfåret, 1880.

Tom. IX.

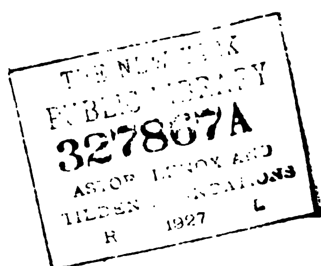

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI,

1880.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
327867A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1927 L

Till Pouschkin jubileet.

Om vi söka och finna intresse uti lefnadsteckningen af en utmärkt statsman, en stor fältherre, en ryktbar jurist eller en djupsinnig filosof, bör då icke hos hvarje älskare af vitterheten kännedomen af en stor poets lif och verksamhet väcka samma nöje? Man beklagar att så jämförelsevis få underrättelser om Shakespeares enskilda lif kommit till våra dagar, men bristen på detaljer blir än kännbarare, om vi hafva att göra med alstren af en lyrisk diktare, och orsaken härtill är helt naturlig och begriplig. Uti alstren af en diktares skapande förmåga afspeglar sig ofta poeten hel och hållen, ja hela hans lif, hans inre verld, sådan han i verkligheten är. För att förstå den ande, som innebor i hans verk, de ömsom glada, ömsom sorgliga känslor, som genomströmma hans dikter, måste vi vända oss till hans biografi och i den söka reda på nyckeln, liksom omvändt de biografiska enskildheter, hvilka af ett eller annat skäl förblifvit dunkla, finna sin förklaring uti diktarens arbeten. Dantes biografi förklarar oss de lyriska utgjutelser, som poeten uti sin »Divina Commedia« gör inför Beatrice, hvilken Dante, enligt Pinto, egnade sin sista suck. Bekanta med Sjoukowskis biografi ha vi ej svårt att uppfatta hans sångmös elegiska tonart. En diktares lif och arbeten äro på det innerligaste beroende af hvarandra, och ju intimare, hans innersta känslolif berörande de inflytelser varit, som en poet emottagit från den yttre verlden, desto mera lyrisk utstrålar diktningen i rika och skiftande former, och omvändt, just här känna vi också mest behofvet af en omständlig och in i de minsta detaljer gående biografi.

Uti raden af detta sekels utmärktaste diktare står utan tvifvel Alexander Sergejewitsch Pouschkin. Hans lif var ända från tidigaste barndomen och intill sjelfva dödsminuten en oafbruten kedja af andliga pröfningar och omstörtningar, under hvilkas inverkan hans karaktär mognade, hans ande stärktes och hans poetiska begåfning utvecklade sig. De olika skedena af

I stället för att genom en rätt afpassad uppfostran tygla hans sydländska naturs starka lidelser, läto hans lärare honom läsa sig mätt och öfvermätt af tidens erotiska literatur, i stället för att meddela hans karaktär sjelfbeherskning och fasthet genom att gifva den en bestämd rigtning, bidrogo hans taktlöse uppfostrare till att utbilda sin myndlings häftighet och egensinne. Vid denna tidiga period utsåddes ock genom ett ifrigt studium af Voltaire, Rousseau, Helvetius och andra fröet till den gränslösa, inga skrankor fördragande frihetskänsla, som hela lifvet igenom utmärker poeten, men härifrån föll äfven högmodsgnistan i den unga anden.

År 1811 inträdde Pouschkin såsom tolf års yngling uti det på sin tid så ryktbara zarskoseljska lyceet, men hvarken uppfostran eller undervisningen förmådde verka någonting till det bättre hos honom. Pouschkin erhöll härstädes hvarken en tillräcklig fond af kunskaper eller en formel andlig tukt. Hvad beträffar uppfostran, så var dess inflytande tvärtom skadligt. Engelhardt, anstaltens dåvarande direktor, bemödade sig föga om sina elevers förbättrande i moraliskt hänseende; i stället för att utrota de skarpa ståndsfördomarne, gynnade han tvärtom på allt sätt de förnämares och bättre lottades barn. Pouschkins nye chef ansåg sällskapslifvet i en aristokratisk salong såsom den bästa skola för en ung man: vanan att skicka sig i verldslifvet som uppfostrans mål; han öfversåg med elevernes fel och svagheter för att bibehålla, såsom han trodde, lyceets goda namn och anseende. Bristen på skoltukt och disciplin framkallade hos ungdomen smaken för ett angenämt och gladt lefverne, lyceets alumner begynte visa sig på allmänna promenader och aftonnöjen, och det dröjde ej länge innan de uppträdde såsom damernas förklarade gunstlingar; mer än en hade förr genomgått kärlekens hela kurs, utstått svartsjukans och förtviflans alla qval, än han slutat lyceets knapphändiga läroprogram.

Hvilket inflytande en dylik atmosfer skulle utöfva på en yngling med Pouschkins temperament, den der redan vid tio års ålder hade genom osund läsning blifvit bekant med allt detta, är lätt insedt. Och i sjelfva verket genomlopp han nu alla stadierna på passionens vädjoban, hvilket lyceidikternas erotiska

innehåll nogsamt bevisa. »Natàscha«, »till en aktris« och andra dylika tillhöra denna tid. Dessa dikters tillkomst kunna kanske förklara det föga smickrande omdöme, Engelhardt gaf om Pouschkin. Direktorn anmärker: »Pouschkins ande eger hvarken skarpsinnighet eller djup, är helt och hållet ytlig och fransk«, samt tillägger derefter: »detta är också det bästa man kan säga om Pouschkin. Hans hjerta är kallt och tomt, deri finnes hvarken kärlek eller religion, och det är måhända så tomt som någonsin ett ynglingahjerta varit .... Alla veka och ungdomliga känslor äro nedtryckta under en inbillningskraft, förorenad af den franska literaturens allehanda erotik, hvilken han såsom ett värdigt material för den första undervisningen tillegnat sig redan före inträdet i lyceum«. Det är sålunda en tröstlös bild af den store diktaren hans förste skolchef ger oss, och troligen hade väl Engelhardt till en del rätt i sitt bedömande, men domen är icke desto mindre halfsann.

Lyssna vi till stämmor, hvilkas egare, på grund af sitt förhållande till poeten, kunde se något djupare i hans inre, så finna vi en annan uppfattning och andra omdömen. Så lemnar oss Pouschtschin, hvilken mer än andra kände poeten och som från tidiga år varit hans trognaste vän, en helt annan bild, kallande Pouschkin en god och öm, en älsklig, framför allt kärleksfull varelse. Härför åberopar han de rena kärleksqväden, som härstamma från denna tid[1]), såsom »tåren« (1815), »skilsmessan«, »till vännerna«, med flera. Redan i lyceum finna vi sålunda tvenne hvarandra fullkomligt motsatta utlåtanden om Pouschkin, och hvardera synas de ega sin goda grund, hvardera framträda de såsom lika väl bestyrkta.

Hvad betyder då denna motsägelse? Ar hon beroende på ett missförstånd eller på en obekantskap med skalden från Engelhardts eller Pouschtschins sida? Vi tro att i viss grad och på visst sätt båda hafva rätt. Pouschkin var verkligen sådan han här beskrifves både af den ene och den andre, tidtals kall och hård, tidtals varm och vek och glödande, och vi spåra häri den första yttringen af en dualism, som med åren allt mer skulle

[1]) Finnas införda uti Gajefskis: »Pouschkin uti lyceum«.

tilltaga, hvilket framdeles en jämförelse mellan poeten och hans mönster, lord Byron å ena, Shakespeare å den andra sidan, skall ådagalägga. Annenkoff lemnar oss uti sin rikhaltiga materialsamling bland andra äfven en liten bild af den gode och ångerfulle Pouschkin; i samma n:o 14[1]), der sångmön så ofta besökt honom och berört strängarna på ynglingens lyra, ligger han med anletet mot stengolfvet, badande i tårar och bedjande om tillgift för sina felsteg, och på detta sätt, tillägger skaldens förtrogne, den ofvannämnde Pouschtschin, tillbragtes mer än en natt, då sömnen nekade att sluta hans trötta ögonlock.

Efter det han lemnat lyceum, tillbragte skalden åren 1817—1820 uti Petersburgs stora verld. Här kom han att sälla sig till en grupp af några yngre martis-söner, hvilkas epikureiska lefnadsfilosofi icke tillät dem att tänka på annat än sina mer eller mindre fina njutningar; fester voro detta sällskaps förnämsta arbete, dueller deras ädlaste idrotter. Ett dylikt lättjefullt lif kunde icke blifva utan inflytande på Pouschkins skaldeverksamhet, hvilken också under denna tid nästan helt och hållet afstannar; de några dikter, som hans af njutningen upphetsade fantasi förmådde skapa, sakna allt tankedjup, all sans, samt gå ut på ett lofprisande af hans eget och själsfrändernas sätt att njuta lifvet.

Men det fans hos Pouschkin någonting, en instinkt, en röst, som bjöd honom att i tid betänka sig och hindrade honom att gå förlorad uti denna andliga och moraliska förnedring. Det poetiska skapandet, som tillförene uppfriskat hans ande, blef för honom en utväg ur denna dy. Kännande snart hela ihåligheten af ett dylikt lif, begynte han att se sig om efter ett nytt umgänge med nya grundsatser och fann ett sådant uti »Arzamas«, ett sällskap bestående af den karamzinska literära skolans förnämsta representanter. Såsom ett uttryck af denna strid och en yttring af den röst i hans inre, som manade till något bättre, hänvisa vi till hans år 1818 skrifna dikt »till den förtjusande«, i hvars förra hälft han skildrar en epikuré, hvilken hunnit tömma

---

[1]) Hvarje lyceist hade sitt lilla rum, som bar namn af cell; i en med nummern 14 hade Pouschkin under sex år sin bostad.

i botten njutningens bägare, medan den senare delen utgöres af betraktelser, värdiga en högsinnad poetisk natur, i grunden genomträngd af vämjelse vid den sinnesberusning, som hållit honom fången. En yttre anledning tillkom för att befria honom derur och fullborda vändningen till det bättre. Några epigram och politiska dikter af den unge skalden lupo i afskrifter genom salongerna och de literära föreningarna i hufvudstaden. En af dem, ett ode »till friheten«, kom i händerna på grefve Miloradowitsch, den stränge generalguvernören i Petersburg, och Pouschkin kunde anse sig särdeles lindrigt behandlad, då han kom ifrån saken med att sändas till södra Ryssland i något administrativt uppdrag.

Det var år 1820 Pouschkin lemnade Petersburg, och de fyra år han derefter var bosatt i södra Ryssland kunna anses som den tid, under hvilken skaldens begåfning utvecklade sig i hela dess bredd, det vill säga i sina båda rigtningar. Pouschkin börjar nu med engelska språkets studium och faller bland dess författare främst på lord Byron, hvars inflytande på den emottaglige ryssen var så ofantligt, att Annenkoff med skäl kan säga det byronismens utvecklingshistoria tillika utgör Pouschkins egen under den tid, han vistades i södra delen af riket. Byrons inflytande på Pouschkin gick småningom och obemärkt, men desto djupare. Först genom sin estetiska och konstnärliga metod, sedan också genom sina idéer tog den brittiske skalden sin ryske själsfrändes hjerta i besittning.

Också var Pouschkin genom sitt lefverne och hela sin tidigare bildning väl förberedd för byronismen. Hos Byron mer än hos någon annan fann han samma idéer som de, hvilka utgjorde hans bildnings ena grundval, och uttryckta med den djupa värma, på det glödande språk, som tillhörde hans eget skaplynne. Den individuela friheten, så hyllad och afgudad af Pouschkin, hade i Byron sin varmaste och vältaligaste målsman. Byrons inflytande på den ryske poeten yttrade sig uti ett orimligt, af intet rättfärdigadt förakt för menskligheten i gemen, på grund hvaraf vår poet ofta tillät sig de mest otyglade nycker, icke sällan äfven svåra oordningar. Han lemnade ingen ro ens åt sin gamle godhjertade chef, general Inzoff, som han tidt och ofta an-

satte med frivola samtal, teorier och läror, helt förvirrande för den beskedlige mannens lifsåskådning.

Med blicken på den andra skiftningen i Pouschkins väsen kunde man tro att en sådan byronism var hos honom någonting tillgjordt, ett antaget sätt att tänka och tala; men den slags lifserfarenhet, han inhöstat i hufvudstaden, gjorde denna utveckling blott alltför naturlig. Att verldsföraktet och den hänsynslösa sjelfviskheten var fullaste alvaret hos Pouschkin bekräftas först och främst af de demoniska taflor, som finnas tecknade af skalden sjelf uti hans anteckningar från denna tid, samt vidare af den plan, han uppgjorde till en hel politisk satir uti denna anda, men mest af det så kallade »sataniska poemet«, hvaraf några fragment ännu förefinnas. Man behöfver blott genomläsa ett och annat ställe i dessa dikter för att öfvertyga sig om hvilket sorgligt och dystert lynne var rådande hos poeten under denna tid. Icke utan skäl, anmärker Annenkoff, utgjorde det sista af dessa demoniska poem för honom en orsak till bittra samvetsqval under återstoden af hans lefnad.

Denna byronska rigtning ledde naturligtvis Pouschkin att i yttre afseende lefva ett dermed öfverensstämmande lif. Förstod han den individuela friheten såsom ett berättigande för hvarje begär att blifva tillfredsstäldt, så hängaf han sig ock åt utsväfningar af alla slag, om möjligt mindre än förr bunden af några moraliska betänkligheter. Men vid sidan af denna ytterliga byronism egde Pouschkins egendomliga natur rum äfven för en alldeles motsatt rigtning. Det är som skulle han tid efter annan lösgöra sig helt och hållet från Byrons inflytande och åter framställa för oss den gode, ljuse, älsklige Pouschkin. Se här hvad Annenkoff skrifver härom: »Det fans ögonblick och hvilka återkommo rätt ofta, då Pouschkins hela byronism försvann lik molnen, som jagas bort af vinden. Detta inträffade hvarje gång han blef ensam med en ringa, utvald krets af vänner och bekanta. Då hade man glädjen att få skåda den enkla, okonstlade Pouschkin, utan hvarje demonisk tillsats, och man hörde med undran hans fängslande, vänliga tal, der hvarje ord bar prägeln af högsinthet i tanke och ädelhet i hjerta. Hvad skalden i dessa ögonblick var bevisas bäst af de många fasta och djupa

förbindelser, som då slötos. Och det är att märka att skalden helst för dem öppnade hela sitt rika hjerta, hvilka kommo till honom icke för att samtala om vigtiga statsangelägenheter eller mästra hans åsigter och tänkesätt, utan för dem, hvilka i utbyte mot hans vänskap och umgänge hade intet att bjuda. Ett annat drag hos Pouschkin: han kunde aldrig utan värma och deltagande bemöta en person, som vände sig till honom med ett blygsamt literärt försök; poeten glömde helt och hållet alla sin pseudobyronistiska lagboks föreskrifter att förakta menniskorna utan skonsamhet och utan undantag, han gaf råd och han gaf hjelp, och mer än en bär ännu i tacksamt minne det, som Rysslands störste skald i ord eller handling skänkt honom«.

Förutom dessa Annenkoffs vitnesbörd ega vi ännu från denna tid en rad af utmärkta poetiska alster, hvarur tydligt framgår det lugna och sunda poetiska arbete, som fortgick i djupet af skaldens ande under dessa år. Sådana äro »Baktschisarais källa«, deri han ger praktfulla skildringar af den sydryska naturen, som han lärt känna på färder äfven i Kaukasien och Krim, »sången om Oleg«, en frukt af hans studier i den fosterländska historien, som utkom år 1822, »till Ovidius« (1821). I en och annan frambryter ock en innerlig ånger öfver det förbrutna, i förening med en känsla af hjertats tomhet efter den utbrunna lidelsen, hvilka rörelser hos honom kunna liknas vid askan, derur nya lifsskördar skola gro.

Sålunda kunna vi under Pouschkins vistelse i södra Ryssland spåra samma egendomlighet, som den vi redan förut under hans lyceiperiod och under lifvet i de petersburgska kretsarne konstaterat: samma tudelning i hans väsen och af de vägar, hvilka han steg för steg följer. Den ena af dessa — mörk, slipprig, tryckande sin dystra prägel på poetens hela lif; den andra — solljus och leende, tillåtande skalden att visa sitt varma, älskande hjertas hela djup och vidd. Lifvets i Kischeneff mörka sida utgör utan motsägelse blott en fortsättning af lefnadssättet i lyceum och Petersburg. Ett tomt hemlif och en skef uppfostran i barndomen hade vidare utbildats i lyceets glada kretsar, detta fjärilslif hade efterträdts af den så kallade fina verldens, af alla slags smittämnen uppfylda baler och lustbarheter, och allt detta

ledde slutligen till det tygellösa lifvet i Kischeneff. Samt hade också den kärlek till frihet och sjelfständighet, som g lagts i hemmet och befrämjats uti lyceum och Petersburg vecklat sig till en hejdlös och allt negerande byronism, såd finna den under skaldens vistelse i södra Ryssland. Men sa fortgående utveckling röjer skalden äfven på den andra som han samtidigt trampade; liksom under en tidigare p midt bland ett brusande och andefattigt lifs orgier då oc poesins rena sångmö smög sig fram, för att hviska sans i dens öra, så uppträdde också nu det poetiska skapandet s den räddande magten gentemot skaldens ensidiga och ytte byronism. Det kunde dock icke vara blott den formela verksamheten, som i längden skulle hjelpa skaldens bättr att bestå med framgång denna strid; dertill kom ett lifsinn af mägtigt höjande art. Redan till några af sina tidigare di såsom den fantastiska berättelsen »Rouslane och Loudmila«, han hemtat stoffet ur den ryska folksången. Tidtals fördj han sig i samma källa, som öfverallt i Europa begynt att yngra andarne och särskildt skaldekonsten, och i Kischeneff ger han sig på de ljusa mellanstunderna åt studier af fc ländsk historia. Härmed grundlägger han sitt skaldskaps n nela betydelse i djupare mening, och tvifvelsutan har man ä häri att söka en förklaring af den slutliga seger, den goda nien äntligen vinner öfver de förderfvade böjelserna och de ska lärorna. Men hvilken förvånande styrka har icke en a som från förutsättningarna af en sådan ungdom och uppfos höjer sig till en lifsåskådning af ädel och sedlig halt!

Det är från år 1823 vändningen till det bättre mark sig och antar utseendet af en kris, som sammanfaller med l ombyte af vistelseort. Pouschkin flyttades till Odessa med ställning hos general Inzoffs efterträdare, grefve Woronzoff. hoppades här, omgifven af mera bildade tjenstekamrater, f bättre tillfälle till ett nytt lif också i andligt hänseende. De utsigt till en rikare andlig samfärdsel visade sig vara en b missräkning. I Odessa blef Pouschkin föremål för chefens n troende och sina tjenstekamraters begabbelser; de anslogo i nerhet skoningslöst skaldens två ömtåligaste strängar, hans

rära sysselsättningar och hans adelskap; man yttrade öppet sitt förakt för hans poetiska syslande och för hans låga embetsställning. Allt detta väckte hos skalden en storm af inre ovilja och oro; han sökte räddning uti ensligheten, han stängde sig på hela veckor in i sitt studierum, och här var det nu som det stundtals påbegynta alvarliga, fruktbärande inre arbetet fortgick, här var det som han genomkämpade den renande inre strid, derur de alster skulle uppvexa, som skaffat Pouschkin namn af Rysslands störste skald.

Här var det ock som Pouschkin begynte sysselsätta sig med frågan om romantiken, dennas art och väsen, och byronismens ställning till densamma. På dessa frågor skulle han erhålla svar hos Shakespeare, för hvilken skeptikern Byron begynte rymma fältet. Med hänryckning öfverlemnade han sig åt studium af Shakespeare, men ombytet verkade dock icke omedelbart; äfven efter det att den store dramatikern blifvit Pouschkins allt i allom, hade Byrons inflytande ännu ej fullkomligt vikit. Hjelten i poemet »Zigenarne« (Tsygany), som tillhör denna tid, är ännu en byronsk personlighet. Aleko bär inom sig en hel verld af smärtor, han har i sin trängtan efter en gränslös frihet och i sitt förakt för det menskliga samfundet slutit sig till ett zigenarband, och fri som fågeln njuter han af den ljusa våren, flyttande, när hösten kommer, till en annan vår i andra länder. Men sorgen hinner honom äfven här. Zemphyra, zigenarhöfdingens sköna dotter, hvars hand han vunnit, blir honom otrogen, och då han bringar om lifvet henne och hennes älskare, får dikten nog ett sannskyldigt byroniskt slut. Men på samma gång är der en viss mild melankoli, buren af djupa toner ur Sydrysslands natur- och folk-lif, som gör den så olik Byrons Manfred och ger den ett betydande originelt värde.

II.

Vi öfvergå nu till den märkvärdigaste perioden i skaldens lif, då Pouschkin liksom skördade frukterna af sin förändrade sinnesstämning. Vi afse hans vistelse åren 1824—1826 uti fädernehemmet i byn Michajlofskoje, i pskovska guvernementet, dit han på administrativ befallning blef tvungen att flytta. Ett bref,

som fallit i orätta händer, gaf fart åt misstanken att Pouschkin stod i förbindelse med Rajevski, Davidoff och andra den tidens frondörer, hvarför han internerades i hemmet och ställdes under uppsigt.

Pouschkins vistelse uti Michajlofskoje utöfvade ett stort och märkbart inflytande på hela hans lif, men i synnerhet på hans poetiska verksamhet. Skaldens oroliga skiftande lif begynner så småningom att vinna lugn och stadga, han blir herre öfver de demoniska lockelserna och får i ersättning en bestämd utpräglad rigtning. Under det han hängifver sig helt och odeladt åt sitt poetiska skapande, försänker han sig i sin inre verld, som nu är riktad med positiv halt, hemtad dels ur hans lifs erfarenhet, dels ur hans historiska läsning. Trots de mångfaldiga yttre obehag, skaldens ställning i hemmet tillskyndade honom, hann han dock på dessa två år med betydande verk: han gick till botten med Shakespeare, författade sin »Boris Godounoff«, fulländade den redan nämnda dikten »Tsygany«, skref några sånger till »Onjègin«, som blef hans skaldelifs hufvudverk, samt skänkte samtidigt den ryska lyriska poesin några dess skönaste perlor. Under denna tid skrefs också dikten »profeten« (Prorock), i hvilken han nedlagt sina åsigter beträffande skalderne och skaldekonsten.

Dessa två år äro de fruktbaraste under skaldens hela utvecklingstid. »Jag vet att mina krafter helt utvecklat sig, och jag känner att jag kan skapa«, skrifver Pouschkin 1825 med anledning af sitt påtänkta drama »Boris Godounoff«. I samma bref uttalar han sig äfven om Byron, jämförd med Shakespeare. »Jag har aldrig läst Calderon, ej heller Vega, men hvilken menniska är icke Shakespeare! Jag kan ej nog förundra mig. Huru ringa är icke, i jämbredd med honom, Byron-tragikern, Byron, hvilken hela sitt lif förstod endast en karaktär — sin egen. Af sina personligheter ger Byron åt en sin stolthet, åt en annan sitt hat, åt en tredje sin melankoliska stämning; sålunda blir af en helgjuten, mörk och energisk karaktär många små obetydliga personligheter«. Så betraktade nu den ryske skalden sitt mönster Byron, hvilken han året förut både uti lifvet och dikten sökt efterbilda. I enlighet härmed är det hos

Shakespeare han nu söker och finner formen för sitt drama. »Studier af Shakespeare, af Karamzin och våra gamla krönikor«, skref han, »har ingifvit mig tanken att i dramatiska former återuppväcka en af de mest upprörda epoker i vår historia. Jag har efterliknat Shakespeare i den fria och breda målningen af karaktärerne, jag har efterliknat Karamzin i den ymniga utvecklingen af händelserna, och under läsningen af krönikorna har jag sökt att ana till detta tidskiftes sätt att tänka och tala«.

Huru mycket Pouschkin uti Michajlofskoje var olik den kischenefska Pouschkin, det se vi bland annat af det hjertliga och innerliga vänskapsförhållande, som knöts mellan skalden och de sköna bebyggerskorna af det närliggande godset Trigorskoje, fru Osipoff, hennes tvenne döttrar och unga anhöriga, hos hvilken koloni af intelligenta och älskvärda damer skalden lemnat efter sig det bästa minne som en uppriktig vän och en glad och angenäm sällskapsmenniska. En liten bild, hvilken bättre än beskrifningen kan visa oss huru samme man, som ett år förut med förakt sett ned på menskligheten, nu har ett öfverfullt hjerta för sin ungdomsvän, lemnar oss samme Pouschtschin, om hvilken vi förut talat. Tidigt en morgon i januari 1825, under det en bister köld rådde der ute, åkte en kursläde in på Pouschkins gård och stannade, då kusken ej förmådde styra de ystra hästarne, upp i en snödrifva. Vår skald, som från fönstret bemärkt sin väns ankomst, skyndar ut oskodd och nästan oklädd att välkomna sin dyre vän. Den ankomne får honom med nöd in i kammaren, man ligger i hvarandras armar utan att kunna vexla ett ord, återseendets glädje röjes af tårarne, som de gjuta. I detsamma inträder en äldre qvinna, och ehuru främmande för gumman, får den anlände också här emottaga ett hjertligt famntag och en kyss. »Jag gissade genast«, skrifver Pouschtschin, »att detta var skaldens så varmt besjungna amma [det enda hjerta, som klappade för honom i hemmet], hvarför jag var nära att i glädjen qväfva gumman. Skaldens kammare var den anspråkslösaste och minsta man gerna kan bebo; hans säng med sängskärm, ett skrifbord, en liten soffa, några stolar och ett skåp med böcker var allt det bohag, den rymde. En poetisk oordning rådde i rummet, kringströdda pappersark sågos öfverallt,

och på golfvet blandade sig med dem en mängd korta omtuggade stumpar af blyertspennor«.

Men är väl skalden ens under denna lyckliga och åt en fruktbar poetisk verksamhet egnade tid att anse som en helgjuten, på en och samma fasta grundval hvilande personlighet? Bland hans dikter från dessa år finnas vitnen nog om de besök, han fortfarande emottog af samma mörka magter, som fordom störde hans lugn. Annorlunda kan man icke förklara den sorgsna tonen hos några af hans elegier från denna tid. Uti sin bekanta dikt »den 19 oktober«, skrifven 1825, söker skalden, om ock blott för en flygtig minut, glömska för sina andliga qval:

Flamma upp, du kamin, i min ensliga cell,
Och du perlande vin kom med glädje i qväll!
I mitt bröst gjut din glömska, sprid domning och rus,
Att dämpa de eggande lidelsers brus!

I en annan dikt från samma år, »vinteraftonen«, kallar han sin gamla amma till hjelp:

Kom väninna, låt oss dricka,
Kom min mulna barndoms vän!
I förtviflan låt oss dricka,
Glaset skänker glädje än.

En ännu bittrare känsla är det han yttrar i dikten »vänskapen«, som ingalunda är att anse som ett alster af plågsam enslighet, eftersom just detta år skaldens bästa vänner, Delwig, Pouschtschin och Jazykoff besökt honom. Huru underligt att han i denna dikt besvarar sin fråga, hvad vänskapen må vara för slag, med att beteckna den som ett lätt berusande skum, ett fåfängans och syslolöshetens skiljemynt, förtalets fria ord!

Men äfven yttre bevis ur hans korrespondans bestyrka att denna skaldens pessimism icke var blott en tillfällig öfvergående rörelse. Det kännes för Pouschkin qvalmigt och odrägligt icke blott i Michajlofskoje utan öfverallt i Ryssland, han hatar och föraktar med hela sin själ det fosterland, åt hvilket han just nu invigt sin rika talang; en tid tänkte han till och med på flykt. Uti Souvorins uppsatser om Pouschkin, hvarur vi tagit berättelsen om hans väns besök, finna vi följande yttrande af skalden

i bref till en annan vän: »Jag föraktar mitt fosterland med hela min varelse . . . . . du, som icke är bunden, — huru kan du qvarstanna i Ryssland? Om tsaren gåfve mig friheten, skulle jag icke dröja här en månad längre«. Detta skrefs visserligen före den ryktbara audiensen hos kejsar Nikolai i Moskwa under kröningen. Dylika fakta låta oss tro att byronismen ännu i Michajlovskoje tidtals utöfvade sin verkan på skaldens lynne och poesi, och häri styrkas vi ännu af det omdöme Anna Kern, en ung flicka, hvilken skalden en tid varmt älskade och med hvilken han sedan stod i liflig brefvexling, gifvit oss om Pouschkins person. »Han var synnerligt ojämn i sitt uppförande«, skrifver hon om honom vid detta tidskifte, »än ystert glad, än sorgsen, än blyg och rädd, än djerf och förmäten, än gränslöst artig och förekommande, än åter obehagligt tråkig, och det var svårt, ja ofta omöjligt att den ena minuten förutsäga uti hvilken sinnesstämning man skulle finna honom den andra«.

Kasta vi äntligen en blick på Pouschkins berättande dikt »Onjègin«, som, började i Kischeneff, här erhöll några af sina förnämsta karaktärer — man antar allmänt att Olga och Tatiana äro tecknade efter hans unga väninnor i Trigorskoje, — så är den visserligen med full och mästerlig originalitet hemtad djupt ur det ryska samhällslifvet, men formen liksom planen är icke desto mindre från Byron. Den älskvärda sorglöshet, med hvilken diktionen fortskrider, sprången från berättelsen öfver till tilldragelser och tankar, som för tillfället sysselsätta skalden, satiren, som ristar med sin udd härs och tvärs, äro allt drag af Byrons inflytelse. Men äfven sjelfva lifsåskådningen röjer förvandtskapen, låt också vara att den härflyter ur det skalden sjelf upplefvat och att den kanske genom en viss dandyism närmar sig Alfred de Mussets lika mycket som Byrons. Onjègin är en representant för den *jeunesse dorée,* Pouschkin engång tillhört, på lätta segrar har han blifvit mätt, tomheten, verldsföraktet, sjelfviskheten utgöra hans lefnadsfilosofi. Bättre står det väl till med poeten Lenskoj, som kommit från Göttingen full af tysk visdom, men också han finner lifvet i Ryssland nästan lika intet sägande som Onjègin, hvarpå de blifva vänner och förälska sig i tvenne systrar, Olga och Tatiana. Ett missförstånd, ett plöts-

ligt anfall af svartsjuka hos Lenskoj bringar honom i duell med sin vän, som fäller honom med en kula till marken. Det är Tatiana, som utför den poetiska straffdomen öfver Onjègin. Han stod naturligtvis öfver en verklig kärlek, det var blott en moralisk lektion han ville ge den oförståndiga flickan, men förhållandena ställa sig så, att när han sedan tigger om hennes kärlek, får hon tillfälle att afvisa honom i sedlighetens namn.

Denna sin mästerliga sedemålning afslutade Pouschkin under sitt tredje skede, hvilket kan anses hafva inträdt med audiensen hos kejsar Nikolai 1826. Under oroligheterna, hvilka föregingo dennes tronbestigning, hade skalden på det ensliga landtgodset sväfvat i oro och fara. Mer än en af hans vänner hörde till dem, som träffades af straffet. Man må tänka hvad man vill om den skrift, i hvilken Pouschkin förnekade all vetskap om deras förehafvande; visst är att, sedan han med stafett hemtats till Moskwa och den unge kejsaren med stor nåd emottagit honom, förklarande sig framdeles erna sjelf öfvertaga censorskapet för hans dikter, hörde Pouschkin icke vidare till dem, som föraktade Ryssland, han glömde alla lidna oförrätter och egnade all den kärlek, hvaraf hans natur var mägtig, under sitt återstående lif åt fosterlandets ära och framtid. Det är förvånansvärdt hvilken rikedom af literära alster han frambragte på dessa tio år i nästan alla grenar af poesi, några af dem bland ryska literaturens bästa minnesmärken, få som icke skulle röja den fulländade mästaren. I Blodino, ett annat af faderns gods, afslutade han 1830 »Onjègin« och diktade dessutom, enligt egen uppgift, ett berättande poem, fyra dramatiserade scener, mer än trettio smärre dikter och fem noveller i obundet språk. Sedermera tog han del uti journalistiken och grundade en egen tidskrift »Moskowska budbäraren«; hans kritiska uppsatser, ehuru kanske mindre inflytelserika än han hoppats, äro utmärkta för tankedjup och klarsynthet. Äfven på vetenskapens fält inlägger han förtjenst; hans »historia om pougatschefska resningen« och »material till Peter den stores historia« sakna ej sin betydelse, om ock mindre betydande än de poetiska frukter, han drog ur dessa studier, sådana som poemet »Pultava« och berättelsen »kapitenens dotter«.

Och dock förslösade han en del af dessa tio år i den hvirfvel af frivola nöjen, i hvilka han efter öfverflyttningen till Petersburg 1828 ånyo kastade sig, liksom om han velat erfara huru verldslifvet kändes på hans nuvarande ståndpunkt. Huru hetsigt han än syntes fullfölja njutningen, tillfredsstälde den honom mindre än någonsin, och i en oväntad vändning, sådana hans lefnad erbjuda icke få, slöt han denna sin sista färd till Cythèren i ett äktenskap, som han 1830 ingick med Natalja Nikolajevna Gontscharoff. I sig sjelf, efter hvad det vill tyckas, ett lyckligt familjelif, blef dock äfven detta såtillvida en källa till bekymmer, att hans ekonomiska ställning genom faderns ohjelpliga lättsinne år för år förvärrades. En god del af de sista tio åren gick åt i ansträngningar af detta slag, och häri får man väl se en anledning till att skaldens forna mörka tankar synas åter uppdyka. Men hvad som engång blifvit en menniskas andra natur och ingått så att säga i hennes vara och tänka, lär hon icke heller så lätt frigöra sig ifrån. Så var också fallet med Pouschkin. Åter fara mörka moln genom hans ande, kastande sina skuggor in i hans skaldskap. Två år efter »profeten« skref Pouschkin dikten »packet« (Tschernj), så fullkomligt olik den föregående. Der uppträder han såsom en förkunnare af den gudomliga viljan på jorden, rentvående menskligheten från dess fläckar, uti »packet« deremot vill han icke vidare veta af någon mission bland massan, hvilken behandlas med högdraget öfvermod. Man har sökt förklara tillkomsten af denna dikt genom att visa det Pouschkin frångått sina förra åsigter beträffande skalden och skaldekonsten samt genom bekantskapen med tyska läror om poesin begynt anse diktkonsten såsom sjelfändamål; andra förklara detta utbrott af högdraget förakt som en följd af det ogynsamma emottagande, »Boris Godounoff« nyss rönt, men det rigtigaste blir troligen att med Bäloroussoff, hvars uppfattning af dubbelheten i Pouschkins personlighet vi för vår del omfattat [1]), anse äfven denna, liksom de äldre demoniska dikterna, vara yttringar af dessa samma mörka magters spel, hvilka

[1]) Bäloroussoffs uppsats om Pouschkin ingår i tidskriften Filologitscheskia Zapiski (filologiska anteckningar) för innevarande år, 1:sta häftet, och har hufvudsakligen legat till grund för förevarande skildring.

aldrig upphörde att oroa poeten. Behöfver man väl härför något bättre bevis än brefven, som han skref till sin hustru och som offentliggjorts i Europeiska budbäraren 1878? Framlyser icke här öfverallt denna djupt liggande förstämning, stundom som en misströstan om huslig lycka, ofta som ett missnöje med allt och alla? Det ondas demon sitter som fastkedjad vid detta hjerta, ryckande nu och då ifrån det ett stycke, som kastas ut för allmänheten i en eller annan af diktens former. Sådana stycken, skrifna som med svartaste hjertblod, äro »hågkomsten«, »den fåfänga gåfvan«, »åter de skocka sig, molnen«, alla dagtecknade vid samma tid som den ofvan nämnda poetiska trosbekännelsen och bevitnande i hvilken sinnesstämning poeten då befann sig. Elegin »den fåfänga gåfvan« är från början till slut genomträngd af de mörkaste tankar i Byrons anda och visar således att byronismen ännu glödde under askan.

Detta ger oss anledning att sluta detta utkast med en blick på Pouschkins elegier, bland hvilka den nyssnämnda utgör ett märkbart undantag. Detta utbrott af en frid- och försoningslös weltschmertz föranledde patriarken Filarete att i en dikt om menniskolifvet skildra detta från den kristna försoningslärans synpunkt, hvartill skalden svarade afbedjande uti en dikt, derur följande strof må inflyta som en hans egen, visserligen icke fullständiga skildring af sitt skaldskap:

På lekens eller ledsnans bud
Jag fordom plägat lyran stämma
Och lyssna till dess veka ljud,
Att tiden döda och passionen hämma.

För resten hör det icke till arten af hans elegiska diktning att sluta så utan försoning. Tvärtom, den sorgens, saknadens eller missnöjets känsla, som i regeln utgör uppslaget i hans elegi, öfvergår liksom reflexionslöst till en försoning med lifvet, och om detta utgör just det utmärkande draget uti denna art af hans skaldskap, så karaktäriserar det ock hans skaldskap öfverhufvud och den kamp, som deri röjes mellan de två stridiga magterna i hans inre, ty på det hela taget är der dock en försonande vändning till det bättre, hans utveckling går dock slutligen från

dunkel till ljus. Jämför man Pouschkins elegier med Lermantoffs, blir skilnaden tydlig: hos den senare finna enahanda strider aldrig sin lösning i dikten; samma missnöje, samma misströstan går här hela dikten igenom och slutar mest i ett skorrande ljud. Som ett prof på huru annorlunda Pouschkins elegiska känsla utvecklar sig erinra vi om hans berömda »om jag irrar på bullrande gator«, der han följes, sjunger han, af aningen om sin snara död, liksom ock i det till trängsel fylda templet, eller i den sorglösa ungdomens krets; ser han den ensliga eken, tänker han: »denne skogens patriark skall öfverlefva mig liksom den öfverlefvat mina fäder«, smeker han ett vackert barn, så tänker han: »farväl, jag går och lemnar plats åt dig«. Men huru dyster denna ständiga dödstanke än är, leder den till ett slut af ljuf och fridfull melankoli: han önskar sig en graf i sin sköna hembygd och vid grafvens dörr muntert lekande barn, medan naturen strålar medvetslös i sin eviga skönhet.

Denna elegi har blifvit sammanstäld med skaldens förtidiga död, — åter en oväntad vändning och den sista i hans skiftesrika lif. Han föll i en duell 1837 ännu icke trettioåtta år gammal. Han hade lefvat fort och skapat rastlöst, så att man tycker sig nästan stå inför ett fullbordadt lefnadslopp. För hans många vänner, som fingo tid att säga honom farväl, syntes förlusten omätlig, och den tanken hvad Pouschkin kunnat blifva för Rysslands vitterhet, om han fått lefva, har visserligen ofta återkommit nu, då hans nation tacksamt rest hans minnesstod.

—gf—

bekymmer, han själf berör i Företalet 1824, om huruledes lefnadsnjutningen, ur hvilken de skönaste diktperlor i tidigare år hos honom upprunnit, skulle kunna förenas med ett sant kristligt åskådningssätt, göra hans Fannydikter mestadelen både sentimentala och didaktiska. Så långt som ungdomsminnet räcker, är där ännu ett täckt och friskt behag i dikten, men det goda fröet vill tyna bort i qvalmet af hans fromma betraktelser. Med sin säkra analys har professor Ljunggren framställt den lifsåsigt, skalden afsåg att i Fannysången inlägga, och som teori är den ju visst mycket vacker, men en formbildande kraft gaf den honom icke på långt när så som den lifsåskådning, hvilken han egde, då han besjöng menniskans anlete, de tre behagen, vinets och vänskapens fröjder. Äfven sålunda kan man förstå slägtförhållandet mellan Fanny och Selma, att Fannysångerna stiga till regioner, där noga taget skönheten upphör, just som Fanny, hvilken af idel längtan efter himmeln aldrig hann sin fulländning,

Fanny, mera själ än kropp,
Såg åt himlen opp,

medan Selma är den blomstrande modern, hvars sköna yttre röjer omedelbart en himmelsk godhet. Selmasången är full af ömma känslor för naturen, för hemmet, för de små, för modern, men den är icke sentimental, emedan den är oförställd och buren af en frisk natur. I Franzéns skaplynne finnes på denna tid en sorglös munterhet, som på ett egendomligt sätt parar sig med ömheten och som, begränsad af den ädla måttan i hans väsen, framträder i den lefnadsvishet, som dikterat »Goda gosse, glaset töm, Sörj ej den gryende dagen förut och Drick, de förflyga de susande perlorna, drick!» I kretsen af dessa känslor inträdde nu ock den ungdomskärlek, hvarom efterföljande bref bär vitne och hvilken, såsom naturligt var, för en tid åtminstone, beherskar liksom en grundton de öfriga stämningarna, blir sångens Selma-tema.

I allmänhet bär Franzéns lyriska diktning ymniga spår af någonting själfupplefvadt, och man är från början böjd att tro det Selma icke är så blott och bart en drömbild, som Grafström antyder. Namnet hör väl till dem, som i förra århundradet upp-

togos från Ossian, liksom skalden der fann föredömet att i dikten tilltala en ung flicka, hvilken framträder som sångarens glädje och tröst. Det låter nästan som ett ossianskt drag, då Franzén i »Den gamle knekten», sådan den ursprungligen står i Stockholmsposten 1793, säger:

O kom, min Selma, sjung med mig
Hans sorgeliga öde.

Att skalden har en sångmö är dessutom en gammal sak, och för den lyriske, särskildt kärleksskalden var det alltid naturligt att sångmön, som inspirerade honom, framstod som hans älskarinna, han må då sedan i verkligheten hafva ägt en Laura eller icke.

Men att detta för Franzén icke var en blott lyrisk form, utan ursprungligen innebar ett verkligt kärleksförhållande, anar man redan af den dikt, han ställt i spetsen för sina Selmasånger; i 1810 års upplaga kallar han den »Sångmön», men i Stockholmsposten är den införd 1793 såsom en dedikation »till Selma, framför en samling poesier», hvilket redan låter som ett drag ur verkligheten. Stycket sjelft tyckes också temmeligen otvetydigt ge förhållandet till känna. Dittills, så sjunger den unge skalden, hade han ingen ägt, som lyssnat till hans sång och belönat honom. Tomt hade han känt sitt hjerta, då han jämförde sig med lundens sångare, hvars driller fingo sitt gensvar ur älskarinnans trogna bröst. Då mötte honom en flicka, som med sin blick, sitt leende och sin rodnande blyghet rörde honom så som ingen tillförene. Det var Selma, hon som sedan blef hans sångmö och hans vän. Nu hade också hos honom den tacksammaste källan för lyrisk inspiration öppnat sig.

Sätt dig här och hör mig spela;
Men se icke på mig så:
Eljest mina toner fela;
Dock, de fela nog ändå.

Sjöng jag med ditt blyga snille,
Ditt oskyldiga behag,
Skatter jag förakta ville,
Kungars nåd försmådde jag.

Man kan icke gerna misstaga sig, då man antar dett mer än en poetisk fiktion. Med tiden, då Selma blifvit f nom ett blott minne, förändrades kärleksförhållandet, äls nan förbleknade till en blott sångmö, och slutligen fick h som redan nämndes, en dotter i Fanny; hon försvann ur gamle knekten, där apostrofen 1810 riktades till »Finland rar«, 1824 till »Svensk eller Finne«. Ynglingens lifsvarma upplöstes och ersattes af bilder ur den mognande mannen krets. Det är början af 1790-talet han talar om, då han i dikten »Fanny« säger:

För Selma på min luta
jag sjöng, en sorglös yngling än,
Nöjd att mitt hjerta sluta
Till hennes, blott som vän.

Hvem var då denna Selma, hvilken för en tid i ska hjerta delade den plats, hans moder ensam intagit i hans tid dikter, i »Morgonrodnaden» och i »De hemmavarande?« Sk nämner ingenstädes direkte hennes namn, men med rätt professor Ljunggren fäst uppmärksamheten vid det förhåll som 1792 egde rum mellan Franzén och Margreta Kristina leman och hvarom man erhåller upplysning ur ett poem, ket i skaldens handskrift förvaras i vårt universitets bib samt därifrån publicerats i anmärkningarna till 1867 års laga. Syster till hans umgängesvän, docenten Georg Frans leman, som vid denna tid afgick till Stockholm, och dott handlanden Tibleman i Åbo, synes hon, att döma af nä poem, hafva vunnit skaldens kärlek under en samfäld vi på landet nära Åbo. Det är på Taattis, antagligen till hennes far, som hon uppehåller sig, medan poemet, som b verskriften »till mademoiselle M. C. T.«, är daterad »L den 15 juli 1792«. Det skildrar den älskades afärd, huru nes båt försvinner i vassen, medan han står ensam qva stranden, samt derefter de ljufva känslor, han erfar på de len hon besökt. Får man tro poemet, hade till och me betydelsefulla ordet vexlats mellan de båda unga:

Hvad känslors svall då i mitt bröst ej välde,
Omspeglande uti mitt hjerta dig:

En plötslig tår du mot din vilja fällde
Och sade: Frans, jag måste älska dig.

Påtagligen var vid poemets affattande känslan mera personligt och lifligt anslagen, än för en skalde-inspiration är godt och gagneligt. Också synes Franzén själf icke ansett stycket värdt att taga vara på; det har veterligen kommit till efterverlden blott i denna afskrift, som förmodligen tillhört Margreta Tihleman. Men situationen, anblicken af de tomma skären, sedan den älskades båt glidit bort genom vassen, och känslan af den ensamhet, han erfor vid skilsmessan på stranden, lefde qvar i hans fantasi långt efteråt och framkallade tvenne senare diktalster, »Skiljsmessan», tryckt i Åbo Tidning 1801, och »Den enda kyssen», i hvilken form motivet äntligen upptogs 1810 bland Selmasångerna. Hela verser och enskilda uttryck ådagalägga förvandtskapen mellan dessa och kärleksqvädet till Margreta Tihleman.

Kan man således icke betvifla, att dessa senare dikter äro bearbetningar af det gamla kärleksmotivet, så synes man häri ha ett väl indirekt, men dock tillräckligt bevis att Franzén själf med sin Selma menade Margreta Tihleman; att han inställer »Den enda kyssen» bland Selmasångerna synes antyda något sådant, men saken blir än troligare, då han i »Skilsmessan» formligen kallar den bortfarande flickan sin Selma:

Ännu engång, min Selma, räck mig handen.

Man torde således icke misstaga sig, om man anser Margreta Tihleman hafva varit den »Selma», till hvilken han sände en samling poesier jämte den ljufva dikt, som öppnar samlingen af hans skaldeverk; på henne får man tro att han tänkte, då han i »Menniskans anlete» fann det sköna, milda, ljufva:

Lyft min Selmas morgonhufva
Från dess rosenkind;
Se dess ögon, ömma, blyga;
Se dess mörka lockar flyga
Sorglöst för en vind;

hon är väl således den, som ingaf honom den oändligt täcka dikten »De tre behagen», enligt hvilken Selma, jämte ömheten och menlösheten, ägde äfven det glada vettet:

Glada vettet i en dröm
Smög ett ord i hennes öra:
»Flicka, för att kunna röra,
Var oskyldig och var öm.
För att bibehålla tycket,
Var förståndig och var glad«.
Selma är, som Gratien bad,
Ack! för mycket väl — för mycket;

hon alltså, som, efter att hafva varit hans älskade, förblef en tid bortåt hans sångmö.

Såsom älskarinna blef hennes förhållande till skalden i sjelfva verket icke långvarigt. Jämföres poemet till M. C. T. med »Den enda kyssen« och »Skilsmässan«, finner man att motivet, ehuru ursprungligen ett och detsamma, undergått en väsentlig förändring; afskedet i de senare dikterna är fattadt som en skilsmässa för alltid, den första kyssen skall bli den enda, hennes stolta slägt har icke funnit honom rik nog, och han drar sig tillbaka med sin smärta och sitt minne. Det är rätt egendomligt att han sålunda i en dikt gjutit ihop minnet af kärlekens första uppflammande med känslan af dess omintetgörelse. Motivet har grundligen omdiktats, hvad som var blott ett tillfälligt afsked har blifvit en bild af den kärlekens tragik, med hvilken novellförfattarne så mycket sysselsatt sig. Af det bref vi gå att publicera, framgår att skalden i verkligheten också hade fått en fullgiltig anledning att förändra motivet; förhållandet till Margreta Tihleman hade varat föga mer än ett år, då hon blef gift med tullfiskalen, sedermera advokatfiskalen i generaltulldirektionen Jakob Ahrenberg; men af samma bref framgår ock att sättet, hvarpå denna Franzéns ungdomskärlek tog slut, icke var precist sådant som i dikten anges, bland annat det i »Skiljsmässan« förekommande något banala motivet af hans medellöshet efter hvad det vill tyckas, blifvit alldeles fritt tilldiktadt.

Redan allt detta vill ge tillkänna att kärlekskänslan hos Franzén icke hade karaktären af djup eller varaktig lidelse. Så innerligt han än i början kunde vara anslagen, är den ömma rörelsen hos honom åtminstone lika mycket en fantasins som en hjertats angelägenhet, och detta är kanske icke utan sitt sammanhang med den Franzéns åsigt om det andra äktenskapet,

på hvilken professor Ljunggren fäst uppmärksamheten. Utom all fråga uppfattade Franzén kärleken med djupt och sedligt allvar, såsnart äktenskapet blifvit knutet, men kärleken var icke för honom någon sådan varaktig, hela väsendet beherskande sympati, som skulle ägt bestånd, äfven sedan äktenskapet blifvit upplöst och den första saknaden gett sig. Hans lefnad och särskildt hans skaldelif ger derpå egendomliga bevis. Då »Emili eller en afton i Lappland» 1810 utkom, var den dedicerad till hans andra fru, Choræi enka, med hvilken han gift sig 1807. Det heter i denna tillegnan om visheten:

Jag sökte den på torg, i skolor, tempel, slott
Förgäfves, tills jag fann en qvinna, engel vorden,
Af hyddan skapa den, sjelfgod, allt göra godt.

Hon är nu urbilden till Emili, såsom skalden uttryckligen säger i en senare dedikation 1830, »Till skuggan af densamma», då han nyss förlorat denna sin andra maka:

Dig i denna dikt jag hade målat,
Innan jag dig sett, dig nämnas hört,
Ur mitt hjertas djup, profetiskt rördt,
Som en drömbild aningsfullt bestrålad,
Har jag framställt här i hvarje drag
Ditt förstånd, din godhet, ditt behag.

Är det icke som om hvarje minne hos skalden utplånats af Lilly Roos, hans första maka, med hvilken han dock framlefvat sju lyckliga år emellan tiden då »Emili» diktades och den förra dedikationen skrefs? Också var det blott ett år efter hennes död han ingick sitt gifte med Choræi enka; längre stod hennes minne icke hindrande i vägen för en ny kärlek. Men på samma sätt hade han förut likasom öfverfört på Lilly Roos den ömma böjelse han hade hyst för Margreta Tihleman. Poemet »Skiljsmessan», hvars uppkomst ur kärleksförhållandet till den sistnämnda ofvan framhållits, publicerar han i Åbo Tidning 1801 med en tillsats, som gör dikten till en dröm, den han har om natten vid sin makas sida; skilsmessan förekommer honom i drömmen såsom ett afsked från henne. Än mer, hvad han skrifvit några år tidigare till Margreta Tihleman med en samling poesier tillämpar han, oförhindrad af hvarje dröjande minne af sin första kär-

lek, på föremålet för sin andra; han skrifver om Lilly Roos »hennes ögon voro i synnerhet vackra och intogo mig genom sitt själfulla uttryck af oskuld och blygsamhet:

> Ingen har jag sett så blicka
> Och så rodna och så le,

de orden voro som sagda om henne«.

Vi hafva trott oss böra förutsända dessa anmärkningar fö att förbereda läsaren på det kanske något oväntade sätt, hvarpå skalden bär förlusten af sin Selma. Brefvet, deri han berätta om brytningen, är skrifvet till en promotionskamrat, magiste Isak Erik Estlander, och lyder ord för ord:

Åbo den 24 Oct. 1793.

Min aldrabästaste Sacke! Jag kan icke säga dig, hur mycket nöje jag hade af dit bref, som jag ren för en vecka se bekom. Jag har läst det om flera gånger. Hade jag dig häı skulle jag så bry dig. Ah ah! blef du fast en gång? Jag ä just nyfiken at få se den sköna Fröken. Du vil icke, at de skal heta kärlek, utan et lifligt och starkt tycke. Så der bedra man sig på ordet. Du förskräcks, säger du, at blott tänka derpå Det är sant, frökenskapet är som det kan. Men man kan ju vara kär i alla fall. Blir det något utaf, är det väl: hvarom icke, så bär man sit korss med tålamod. Så måste jag göra du har väl hört at M. Tihleman i draget skal gifta sig med Tull fiscalen Ahrenberg. Det hade jag för min resa til Stockholm Men jag ville ju det sjelf. Dock kostar det litet på mig nu; men inte hänger jag opp mig för det. Det var ändå roligt at röras. Vi togo afsked af hvarannan i böndags, och det — med tårar. Men at komma tilbaka til din Fröken: huru befinner du dig nu utan hennes sälskap? ser du henne i drömmen? talar du med henne i tankarne? klappar ditt hjerta mycket? Vänta, lät mig se på dig! Är du röd eller blek? Nog kan du vara litet kär, men blif intet melankolisk: det säger jag dig.

Jag borde väl berätta dig om min resa hit, men du kan sjelf gissa til alt. Nog af: jag är här och mår bra hos min goda värdinna. Mit sälskap är Bäck, Gadolin, Tihleman, Castrén Castrén skal bli präst i draget och sedan Kyrkoherde i Utsjoki Det fordras mod at så skilja sig från verlden. Vore det et skön ställe, och bättre inkomst: hade man en liten söt flicka til säl skap, några böcker desutom; och sen vore fallen för poëtiska ensamma spatsergångar — se då kunde det vara något: elle hur tycker du? Lappska Idyller vore något nytt, synes mig Mins du poëten på Stenbergs: alla saker mängde han sina poë tiska griller i. A propos af poësi: jag var hos Kellgren, Ede

crans och Rosenstein, och bemöttes med mycken gunst. Du vet at jag hade recommendationsbref til Edelcrans. Han ville se mit tal. Jag gaf honom et stycke deraf, och bifogade några andra verser, ibland dem Balladen. E. viste dem åt Kellgren. Han yttrade sig mycket fördelaktigt om dem för Regnér, som är i samma verk, der Tihlman är. Regnér berättade det för Tihlman, han för mig: och jag tog mod och gick til Kellgren — och mina verser blefvo tryckta i Stockholms posten. Rosenstein hade bett Kellgren be mig komma til sig. Jag gick dit, och jag blef just kär i den hedersmannen.

Min söta Sacke! hvad jag tackar dig hjertinnerligen för det du icke ledsnade vid mig, då jag höll på med mit rimsnideri, och för det du gaf mig goda råd til rättelser. Du skulle icke slippa mig, om du vore här: ty jag har satt mig i förbindelse at framdeles skicka in då och då någon stump. Kellgren ville at jag skulle blotta til hälften mit namn. Hvad som således är märkt F—n är af mig. Låt mig veta, om du har tilfälle at se Stockholms posten i Lappfjerd. I annat fall skal jag skicka dig de bladen, der mina verser äro införda. Jag vet at du som vän tar del i dem: ehurudant lappri de i och för sig sjelfva äro.

Men så när hade jag glömt couren. Dock nej, aldrig forglemmer jeg den reisen. Om jag kunde, så hade jag lust at på Yoricks maner beskrifva vår hela Stockholms resa. Der brister intet ämnen. Ifrån Lala börjandes — til och med Mosebacksfärden.

Bäste Sacke: om du viste huru mycket jag älskar dig, så skulle du älska mig tilbaka. Men det gör du ock, det hoppas jag. Gör min compliment för din Bror och för dina syskon: ehuru okänd jag är, så lära de dock icke försmå en vördnadsbetygelse af deras brors vän

Franzén.

Brefvet är, som man finner, icke utan sin vigt äfven för belysande af den unge diktarens samlif på denna tid. Tanken på en lapsk idyll, till sina grunddrag sådan den sedan utfördes i Emili, hade således begynt att leka honom i hågen ganska tidigt. Såsom bekant förtäljer Grafström att dikten författades under en resa i januari 1798 från Stockholm omkring bottniska viken till Uleåborg, »hvad han på dagen i sin släda uttänkt nedskrefs på nattqvarteren — ett vinterstycke således både till sitt innehåll och sin uppkomst«. I detta första utkast genomgick dikten Åbo Tidning 1802, der skalden antyder att han framdeles ärnade omarbeta den efter en annan plan. Han anger sjelf

som första uppslaget till denna dikt hvad han hört förtäljas om ett ungt bildadt fruntimmer från Stockholm, som gift sig med en prest och följt honom till Utsjoki, der hon befann sig så väl, att hon vid hans död gaf hans efterträdare sin hand. Den akademikamrat, hvilken fem år tidigare hade ingett honom första tanken, var Samuel Castrén, en ung docent, som måtte hafva gripits af något svärmeri för stillheten deruppe. Han dog ogift 1797 såsom kyrkoherde i det hyperboreiska gället, emedan han icke kunde uthärda det hårda klimatet, säger Strandberg. Det borde då vara hans efterträdare, Johan Wegelius, som vore den sannskyldiga hjelten i Emili, men äfven han lefde ogift i Utsjoki, och så var det väl blott ryktet om någons ditflyttning med en ung maka, som gaf Franzén slutliga impulsen, sedan tanken på hans nyss hädangångne gamle akademikamrat återväckt det första uppslaget.

Det tal, hvaraf han säger sig lemnat ett stycke åt Edelcrantz, var sorgeqvädet, som den nyss vordne sångkunnige docenten af akademien erhållit i uppdrag att författa för sorgefesten öfver Gustaf III. Det hade icke vunnit Porthans bifall och har sedan icke återfunnits bland Franzéns poetiska qvarlåtenskap. Skaldens beröring med Kellgren ställes genom det meddelade brefvet i ett rigtigare ljus. Den förmedlades visserligen genom Edelcrantz, men för resten hade nog Franzén sina dikter sjelf med sig, de hade icke »på sångens vingar« flugit före honom, och det kan vara ovisst om ens Edelcrantz tillförene »kände menniskans anlete«, eftersom skalden behöfde rekommendationsbref till honom. Sjelf »tog han mod till sig« och gick till Kellgren, och det var derefter hans dikter blefvo tryckta i Stockholmsposten ännu samma sommar, först hans canon »Tomma glas i godt kalas» i n:o 191, derpå »Menniskans anlete», »Unga flicka i din vår» och »Till Selma» i n:is 214 och 217 och så »Balladen» det vill säga »Den gamle knekten», och från den tiden torde deras landskunnighet härleda sig. Äfven det kan förtjena erinras, att den så ofta omordade signatyren F—n tillkom efter öfverenskommelse mellan Kellgren och skalden.

Vi tillåta oss att bifoga några ord äfven om den ungdomsvän, till hvilken brefvet är rigtadt, ehuruväl hans förtjenst om

vitterheten är stort ingen annan än att denna tid hafva varit Franzéns poetiska mentor. Fyra år äldre än skalden, hade de promoverats tillsammans 1789 och dels som nationskamrater, dels af en lika kärlek till vitterheten dragits till hvarandra. Det är en hög grad af tillgifvenhet, med hvilken Franzén synes hafva anslutit sig till den äldre kamraten, hvars ledning vid hans sångmös första steg skalden sjelf säger sig uppskatta så högt. Då Franzén efter promotionen låg hemma i Uleåborg ett år, skref han den 17 oktober 1789 till »sin bäste vän« ett bref, som för öfrigt innehåller endast underrättelser om deras gemensamma kamrater på orten, men derjemte vänskapsbetygelser, som tillåta en att kasta någon blick i den sjuttonåriges känslolif och hans sätt att uttrycka sig.

Tro icke at det behöfdes en resande från Christina, eller en muntlig helsning ifrån dig, för at föra mig til minnes at jag på den kanten har en vän, hvars sälskap under mit vistande i Åbo gjorde mit största nöje. Nej, du tror det icke heller, du vet at jag lika så litet kan förgäta Isaac Erik Estlander som mig sjelf. Det är också icke för at visa at jag kommer i håg honom, eller för at hindra honom at glömma mig, som jag skrifver med hr P., utan för at förmå dig at då och då med bref låta mig veta, huru du mår: ingalunda för det, at jag icke sjelf kan sluta til at du mår väl, utan för det nöje som jag skulle njuta at höra dig sjelf säga: jag mår väl. Du vet huru gärna jag trängde mig in i dit sälskap i Åbo, och deraf kan du sluta, huru glad jag vore at också hit til Uleåborg få dig om ej personligen, så åtminstone i skrift. Jag tänkte för mig: om det hade fallit Estlander in at resa hit med P. och capt. F., hvad för en angenäm bestörtning, hvad för et nöje hade det varit för mig, at använda alt mit bemödande för at kunna roa dig, och få dig ur den tanken, at Uleåborg är den ledsamaste ort i verlden som månge ty värr lära inbilla dig! Jag har hört sägas at föreställningen af något nöje nästan lika mycket förtjuser, som sjelfva njutningen deraf; det må nu vara huru det vil, så vet jag visst at jag aldrig kan föreställa mig sjelf engång, huru glad jag varit om jag sett dig här.

Deras umgänge varade till 1793, då vännen blef prestvigd och deras banor skildes för alltid. Han hade sökt sig till finska församlingen i Stockholm, men fick nöjas med en bataljonspredikantsyssla i hembygden. Man har erinrat sig honom som en rikt begåfvad natur, vacker, qvick, briljant sällskapskarl och med en liflig, genom vitter läsning odlad fantasi, men till-

lika sorglös och njutningslysten, och därför icke heller bringan
det till någonting vidare. Han omtalas i C. E. Bladhs Minn
från finska kriget vid det tillfället, då Närpesboarne, med anl
ning af Bergenstråles och Ridderhjertas landstigning under k
get 1808, hade rest sig och förskansat sig vid Finby bro, i a
och mening att afskära ryssarnes återtåg från Wasa, men med
öga därjämte på de herremän, som aflagt den äskade trohe
eden åt ryske kejsarn. En prest, som kom ridande vägen fra
togs af de bistre bönderne i förhör huruvida han »svurit sig u
der ryssen«. Oförsagdt, ehuru det icke lär hafva stått så h
till med saken, ställde den jovialiske bataljonspredikanten t
bönderne frågan om de tyckte, att det passade sig för en pre
att svära, och som de icke kunde påstå det, så fick han passe
Kort därpå erhöll han Lappfjärds pastorat efter sin bror, o
blef således en i raden af den familj, som innehaft denna l
genhet. Ett tredje bref från Franzén, som i egenskap af co
sistorialis synes varit verksam för hans befordran, ådagalägg
att vänskapen ännu fortlefde för ungdomsvännen. Denne d
ogift 1820, och det varaktigaste minnet hos efterkommande tor
han väl hafva vunnit genom att lämna sin förmögenhet, en tun
guld, till en fond åt församlingens fattige.

G. C. Estlander.

Tre skaldebref af Horatius

i svensk öfversättning.

Till Fuscus Aristius.

(Ep. I, 10.)

Fuscus, som älskar att lefva i stan, dig sänder min helsning
Jag, en bygdernas vän. Ja, detta är verkligen en sak,
Hvilken oss skiljer, för resten i allt som bröder vi tänka:
Allt hvad den ene ej vill, det vill ej heller den andre,
Medan som dufvor två vi nicka i takt åt hvarandra.
Du vill förbli i ditt bo, mig åter leker i hågen
Landet, dess lundar, dess bäckars sorl och dess mossiga hällar.
Huru? du frågar. Jo, kungligt jag lefver och friare andas
Allt se'n staden jag lemnat, den I till skyarne höjen.
Slafven lik, som förlupit sin tjenst hos presten, jag ratar
Honingblandade kakor och tar mig hellre en brödbit.
Om det höfves att lefva på sätt som naturen förordnat
Och först söka en tomt för den boning, man ernar sig bygga,
Hvar, måntro, det lämpar sig bäst? Månn' icke på landet?
Hvar är vintern mer mild? Hvar kunna väl sommarens fläktar
Så dig skydda mot Sirii brand och Lejonets anlopp,
Som rönt solens glödande styng och rasar i vrede?
Hvar är oron mindre i stånd att störa din slummer?
Fägnar ej ängarnas doftande gräs din blick med sin friskhet
Mer än i stan mosaikens prakt? Månn' gatornas blyrör
Lemna en renare våg än den, som sorlar i bäcken?
Mellan kolonnerna der, hvem plantar ej gerna en buskväxt,
Prisande ypperst sitt hus, om det vidt kring landet har utsigt?
Ja, med en tjuga naturen fördrif, hon vänder dock åter
Och ditt förakt till trots tillbakastjäl sig med seger.
Ho som icke förstår sidonisk purpur att skilja
Från den ull, som färgas med simpel laf från Aqvinum,
Dyrt får plikta, men dyrare den, som sanningen icke
Mägtar skilja från lögn. Ho sans ej håller i medgång,
Skakas och krossas i motgång lätt. Låt icke beundran
Gripa dig, mins: det beundrade skall ogerna du mista.
Undfly höga palats; det låga taket har äfven
Rum för ett lif, mer värdt än kungars och konunga-vänners.
Hjorten, förmer än hästen i strid, på det samfäldta betet
Unnade honom ej föda och frid. Då, tvungen att vika,
Sökte sig hästen hos menniskan hjelp och belades med betsel.
Dock, när sin ovän sen han öfvermodig besegrat,

Blef han ej ryttarn af ryggen qvitt, ej betslet ur munnen.
Så den armod fruktar och skyr lätt säljer en frihet,
Som ej köpes igen med guld; med oket på nacken
Evigt han missnöjd trälar för att han ej nöjdes med litet.
Den, som aldrig är nöjd, det går som mannen med skorna:
Mindre än foten klämde de svårt; han ville ha andra;
Dessa, för stora, bragte på fall. Hvad vann han på bytet?
Derför var nöjd med din lott, och du lefver, Aristius, lycklig
Ja, om till guld och vanskelig vinning jag ställer min åtrå
Och ses hänga dervid, så hejda mig då i min yrsel.
Antingen tjenar eller befaller dig penningen; akta
Att ej tjenaren blir din herre, som för dig i ledband!
Detta dikterade jag vid Vacunas tempelruiner,
Saknande endast dig, för öfrigt nöjd och belåten.

Till Bullatius.

(Ep. I, 11.)

Huru, Bullatius, har dig Kios behagat och Lesbos,
Huru det härliga Samos och Sardes, der Kroesus regerat,
Smyrna och Kolofon hur? Förmer eller mindre än ryktet?
Månne ej Campus och Tiberns strand fördunkla dem alla?
Eller fann du behag i någon af Attali städer?
Kanske i Lebedus trifs du, af flackandet trött. — »Men vet du
Hvad det Lebedus är för en ort? Mer öde än Gabî
Eller Fidenæ hos er. Och likväl, hvem ville väl icke,
Glömmande glömd af de sina, dväljas der och betrakta
Långt från dess strand hur Neptunus vildt uppbrusar i vrede?»
Dock, den på väg till Rom från Capua under ett störtregn
Söker sig skydd, ej önskar likväl jämt lefva på värdshus.
Engång förkyld, du söker och får dig värme i baden,
Utan att prisa dem dock som lifvets yppersta goda.
Eller om undan den rasande östan du lyckats dig berga,
Skall du väl derför sälja ditt skepp i den främmande hamnen'
Lefver jag frisk och förnöjd, Mitylene det sköna och Rhodos
Äro mig då som i solbadd pels, som blus när det snöar,
Tiberns bölja i vinterköld och kamin i augusti.
Nej, så länge jag kan och Fortuna förblir mig bevågen,
Prisar helst jag i Rom dock Samos och Kios och Rhodos.
Du, den stund dig lyckan är huld, tag tacksam emot den
Skjut med en njutning ej upp, men se att städs du kan säga,
Hvar du än varit, att lycklig du lefvat der och belåten.
Ty om vett och förnuft, ej en vid hafvet belägen
Vidtkringherskande stad, förjaga bekymren och qvalen,
Byter du luft allenast, ej sinne, på hinsidan hafvet.

Rastlöst dagdrifveri hemsöker dig. Fåfängt med fyrspann
Reser du eller med skepp att förvärfva dig lyckan. Här fins hon,
Ja, här i Ulubræ fins hon, om blott ditt sinne är sorgfritt.

Till Iccius.

(Ep. I, 12.)

Njuter du rätt, o Iccius, af de skördar Agrippas
Gods, dem du fått i din vård, dig der på Sicilien lemna,
Rikare lott Zeus sjelf dig aldrig kunde beskära.
Klaga då ej: arm är ju ej den, som det nödiga eger.
Sund till fötter, mage och bröst, tänk aldrig att större
Lycka af jordens skatter bereds. Om bland ymniga håfvor
Nässlor och annat grönt är din spis, helt säkert du aldrig
Då skall förändra diet, om ock en flödande lycka
Skulle i hast dig hölja i guld från hjessan till hälen,
Vare sig penningen ej förmår omgöra naturen,
Eller af Stoa du lärt att guld mot dygden är mull blott.
Undrom ej mer om Democriti kål blef plundrad af grannens
Boskap, medan hans själ var fjärran i främmande rymder,
Då du ju sjelf i en verld, der allt blott lefver af ocker,
Håller dig upp som en karl och lefver för högre intressen,
Forskande städs hvad krafter hafvet betvinga och hvilken
Magt årstiderna styr, om stjernorna fritt eller bundet
Kretsa i rymderna kring, hvi månen fylles och minskas,
Hvad åsyftar och kan naturens eniga tvedrägt,
Och om Empedoklis eller Stertinii snille är galnast.
Men sak samma, slagtar du fisk eller lök eller purjo,
Var välvillig emot Pompejus Grosfus och honom
Håll som vän i ditt hus; blott det skäligt är han sig önskar.
Dyr blir vänskapen ej, när en god dig beder om bistånd.
Men politik nu äfven en bit! Ja vet: af Agrippa
Slogs cantabern, af Claudius Nero armeniern; knäböjd
Hyllade Cæsars herskarebud Phraates. För öfrigt
Copia, gyllne gudinnan, ej sparar ymnighetshornet,
Hela Italiens land hon hugnar med korn och med kärna.

Förklaringar.

Ep. I, 11. Antag, benägne läsare, att det fölle någon in att sammanbringa en *Anthologia universalis Epistolarum,* ville han då få sin kollektion så utvald som möjligt, tro vi verket vore förfeladt, om bref af den art som detta Horatii der skulle saknas. Det är en blomma, sådan man aktar sig att examinera af fruktan att de fina bladen deraf kunde taga någon skada. Derför blott några ord till förklaring.

Först, hvem är denne Fuscus? På fyra ställen möter oss detta namn i Horatii skrifter (Od. I: 22. Sat. I: 9. Sat. I: 10 och här nu). Om dessa ställen jämföras med nu föreliggande bref så kan man ej annat än tro att Fuscus är densamme på alla ställen och en till Horatius nära stående vän, hvars karaktär vi här finna väl vänligen tecknad, dock ej alldeles utan sina skuggor. — Efter den innerligt vänliga helsningen i vv. 1—5 följer i vv. 6—25 ett *præconium ruris,* som lifligt påminner bland annat om Georgica II: 458 ff., äfvensom om den bild af landtlifvet, som föresväfvade »feuerator Alphius«, då han några dagar umgicks med tanken att varda *rusticus* (Epod. 2). — För att rätt förstå vv. 10, 11, måste man minnas huru allt, som offrades på gudarnes altaren, derifrån bergades och hamnade i presternes förrådshus, som deraf blefvo så öfverfulla, att öfverflödet matades åt tjenarene. Men den sötaste läckerhet, till öfverflöd njuten, blir sur, och då smakar simpelt groft bröd bättre än bakelse. — v. 20. De rikes mosaikgolf, kostbart sammansatta af libysk marmor, *libycis lapillis,* jämföres fint med ängens doftande färgrika matta. — »Gatornas blyrör« ledde aqvedukternes vatten ut i qvarteren. Den, som känner till de gamla romarnes vattenledningar, kan ej stanna i osäkerhet om hvad här menas. Vi medge dock gerna att det bästa af originalets skönheter här blir i vår öfversättning osynligt. Våra föregångare, i svensk öfversättning, torde ej heller lyckats just bättre Endast Wieland, i sin tyska öfversättning, kan häri anses full lyckad, måhända derför att han ej gjort sig bunden af originalets meter, kanske äfven derför att han var ej blott öfversättare utan sjelf poet. — Samma svåra uppgift möter öfversättaren äfven i vv. 22—25, der ställets poetiska lyftning liksom når sin spets. — I vv. 26—43 hafva vi för oss den ofvan antydda karaktärsteckningen, i hvilken skuggorna ej heller bli obemärkta Men huru konstnärligt och fint går ej skalden här tillväga! Huru vänligt ger han ej sen, v. 44 till slut, hela denna följd af råd en vändning, som gälde råden honom sjelf lika mycket som någon annan!

Ep. I, 11. Bullatius, till hvilken detta bref skrefs, är en man, om hvilken vi ej veta något mera än hvad här om honom säges. Var han vän till skalden eller icke? I jämförelse me

Fuscus var han det kanske icke, d. ä. icke så god vän; men jämförd med Iccius (se följ. bref) var han det visserligen. Ty då sistnämnda bref utmärker sig mest för sitt satiriska löje och tyckes vara skrifvet endast för Grosphi skull, hafva vi deremot i nu föreliggande bref ett bevis, bland många andra, på Horatii uppriktiga tillgifvenhet mot sina vänner. Här talar han hjertats språk, i det han alvarligt och utan den satiriska ton, som i yngre dagar i synnerhet var honom så egen, gör Bullatius uppmärksam på hvad honom framför allt göres behof af till bot för oroligt lynne.

vv. 1—10. Mängden af orter, som här nämnas efter hvarandra, gifver redan från början en ledning huru detta bref bör fattas, och en aning om adressatens karaktär. När bland andra äfven *Lebedus* kom att nämnas, som på Horatii tid var en obetydlig ort, tyckes han besinnat sig litet. Han mindes nämligen att den orten äfven haft sin dag, då den var stor och ansedd, såsom en af det gamla Joniens tolf förbundsstäder. Men nu var den liten, så att till och med de små orterna *Gabî* och *Fidenæ* i Latium voro stora i bredd med den. Det enda Lebedus ännu kunde bjuda på var att om storm och oväder öfverraskade någon vid dess kust, så kunde han der finna en säker hamn och i ostörd ro njuta af en storartad utsigt öfver elementernas vilda raseri, som han dåmera ej behöfde frukta. Men just detta ger skalden ledning till brefvets hufvudsak, hvilken, på skaldevis i liknelser behandlad, knappast kan slutföras bättre än i styckets sex sista så tankedigra verser. — v. 28 »Rastlöst dagdrifveri«. Dessa ord svara mot originalets *Strenua nos exercet inertia*. Emedan här är en skenbar contradictio in adjecto, blir uttrycket svårt att med originalets korthet återge. — v. 30 *Ulubræ* en usel och föraktad by i närheten af Pontinska träsken.

Ep. I, 12. Hvad vi tänka om brefvet till Iccius är redan i det föregående antydt. Om hans karaktär får man en föreställning; om detta bref jämföres med 29 Odet i första boken. I odet, så kort det är, ser man att Iccius, i hopp om rikt byte, i ett nu bortbytte literaturen mot svärdet, hvaröfver Horatius uttalar sin förvåning på ett till formen lyriskt, till innehållet satiriskt sätt. Detta kändt, kan man ej misstaga sig om hans mening i vv. 7—11 af detta bref, och den strax derpå följande jämförelsen med Democritus, hvilket allt, belyst af odet, får en temligen sötsur smak. För öfrigt kan man af allt, med stöd af historiens vitnesbörd, sluta att det der hoppet om rikt byte i kriget med parterne till stor del slog fel. Brefvet visar att Iccius sedermera försökte sin lycka som den store Agrippas förvaltare på Sicilien, men att äfven denna grufva ej kunde mätta hans girighet. Att slutligen brefvet är skrifvet senare än odet, kan man finna af de underrättelser, Horatius, liksom för att godtgöra bitterheten af det öfriga, i slutverserna meddelar från den politiska verlden.

vv. 14—20. Af dessa verser ser man att den gamla få fängan, begäret att anses för lärd, ännu vidlåder Iccius, all medan afkastningen från godsen, så riklig den än var, ej mät tade hans snikna sinne; och att detta sistnämnda hos honom öf vervägde allt, eftersom till hans forskningsämnen äfven hörde att afgöra hvilkendera, Empedocles eller Stertinius (om denne se Sat. II: 3) var större filosof; hvilket sistnämnda väl aldrig kommit i fråga, om det literära intresset hos Iccius varit öfverväg gande. — vv. 21—27. Med en fin vändning, hvars humor ligger i ordet »slagtar«, syftande på pythagoreernes lära om själavandringen, går skalden nu till det, som tyckes vara hufvudsaken i hela brefvet. Att döma af Od. II: 16 var Grosphus en vän till Horatius, som tidtals led af melankoli. Honom ville nu Horatius bereda ett tillmötesgående, som kunde för hans sinneslugn vara af nöden (alii aliter). — För öfrigt ser v. 24 nästan ut som ett ordspråk. — Till godtgörelsen i slutet, hvarom ofvanför nämndes, hör, såsom kronan på allt, den sköna sista versen *(aurea - - - cornu)*, hvars enkla, men ädla behag vi ej äro i stånd att återge på svenska så, som vi det skulle önska.

H. G. Perander.

Den animala magnetismen.

R. Heidenhain: Der sogenannte thierische Magnetismus; physiologische Beobachtungen. Zweite Aufl. Leipzig, Breitkopf und Härtel 1880

A. F. Weinhold: Hypnotische Versuche; experimentelle Beiträg zur Kenntniss des sogenannten thierischen Magnetismus. Zweiter Abdruck Chemnitz, Bülz 1879.

I slutet af sistlidet år väckte en dansk magnetisör, C. Hansen, ett ovanligt uppseende i åtskilliga af Tysklands förnämst städer. Han utförde sina försök icke på något särskildt »medium«, som man kunnat misstänka för medvetet eller omedvetet bedrägeri, utan på hvem som helst, som blott ville låna sig härtill. Hansens inverkan på försökspersonerna syntes i högst grad underbar: var någon aldrig så litet egnad dertill, blef ha efter helt kort tid ett viljelöst redskap i Hansens hand.

Hansen låter till först försökspersonen under några minuters tid stirra på ett facetteradt, starkt ljusbrytande glas, för de efter handen några gånger öfver hans ansigte, utan att berör detsamma, och trycker slutligen till hans ögon och mun unde sakta vidrörande af huden. Nu är personen oförmögen att öppn

ssa. Annu några strykningar öfver pannan, och »mediet« fal- i ett sömnlikt tillstånd; som en viljelös automat intager det arje ställning, Hansen behagar ge; på hans befallning utför ; de galnaste, mest absurda handlingar; jämte det en ovanlig lighet inträder i lederna, råkar det på ett gifvet tecken i så rk muskelkramp, att kroppen, stödd endast under hufvud och ter, ligger styf som ett bräde och utan att böja sig kan upp- ra stora tyngder.

Vetenskapligt bildade män underkastade sig Hansens be- ndling; resultatet var fullständig seger för magnetisören och ıgalade med visshet att intet bedrägeri här förelåg.

Att spiritism och andeskåderi uti denna länge efterläng- le bekräftelse af den animala magnetismens underbara verknin- r icke fingo ett stöd, som ännu i långa tider framåt skulle virrat sinnena, derför hafva vi att tacka tvenne tyske lärde, ofessorerne Weinhold i Chemnitz och Heidenhain i Breslau. i en utförlig försöksserie genomforskade den förre de väsent- aste af hithörande företeelser och uppvisade möjligheten att ed vår nutida kunskap om naturen kunna förklara desamma, edan den senare, sjelf fysiolog och sålunda med den organi- a naturens hemligheter mera förtrogen än Weinhold, trängde ıpt in i företeelsernas tydning och lyckades gifva ett, såsom tro, särdeles vigtigt uppslag till tolkningen af hithörande före- elser, hvilka han derjämte granskade noggrannare och mera stematiskt än någon före honom.

Det är dock icke nyssnämnde forskare, hvilka till först . vetenskapligt sätt behandlat detta problem. Redan år 1842, ledes för snart fyratio år sedan, studerade engelsmannen Braid tsamma och sammanfattade uti namnet *hypnotism* denna ner- sa sömn med alla densamma åtföljande företeelser. Hans ar- te tyckes dock icke hafva rönt tillbörlig uppmärksamhet, an- gligen emedan hans iakttagelser der voro framstälda på ett :t, som hos alvarlige män icke kunde ingifva tillbörligt för- ende. Hans metod att framkalla hypnotiskt tillstånd öfver- sstämmer i hufvudsak med Hansens.

År 1860 fäste Azam, läkare i Bordeaux, på nytt upp- ırksamheten vid Braids arbete och meddelade på samma ıg flere nya försök i samma rigtning [1]). Icke heller dessa, uru utförda i närvara af så betydande män som Broca, Ver- uil, m. fl. synas hafva tillvunnit sig större uppseende, åtmin- ne känner hvarken Heidenhain eller Weinhold något om dem er genom dem framkallade arbeten. Azam försöker ingen teo- isk förklaring af företeelserna, utan betraktar dem hufvud- :ligen ur den praktiska betydelse, han anser dem i framtiden nma att ega.

Vi gå nu, efter denna historiska afvikning, att redogöra

---

[1]) Archives générales de médecine, janvier 1860.

för den hypnotiska sömnens vigtigaste företeelser och vilkoren för dess inträdande samt för de teoretiska betraktelser, genom hvilka Heidenhain sökt förklara densamma.

I.

Det hypnotiska tillståndets mest i ögonen fallande kännemärke är en mer eller mindre höggradig förlust af medvetandet. Vid lindrigaste grad af hypnotisering erinra sig försökspersonerna ännu det, som tilldragit sig under sömnen; är sömnen djupare, är denna hågkomst vid uppvaknandet försvunnen, men kan väckas genom lämpliga antydningar; i de starkaste graderna felar hvarje spår af hågkomst.

Likväl ega äfven under den djupaste hypnotiska sömn sinliga förnimmelser rum, men dessa ombildas icke mera till medvetna föreställningar och bevaras derför icke i minnet, med andra ord, de hypnotiserade sakna förmåga att vända uppmärksamheten åt sinnesintrycken.

Dessa företeelser äro likartade med dem vi otaliga gånger möta i det dagliga lifvet, i det sinnesförnimmelserna blott ofullständigt träda till medvetandet, så framt man icke särskildt egnar uppmärksamheten åt dem. Hvar och en känner af egen erfarenhet huru man ofta hör ord yttras utan att begripa dem, endast derför att uppmärksamheten är rigtad åt annat håll. Att dervid dock en sinlig förnimmelse egt rum framgår deraf, att man efteråt är i stånd att göra för sig klart innehållet af det sagda.

Omedelbara sinnesförnimmelser och medvetna föreställningar äro således tvenne olika psykologiska tillstånd, af hvilka det senare förutsätter en särskild deråt rigtad uppmärksamhet. Då hos en hypnotiserad förmågan af uppmärksamhet bortfaller, måste nödvändigt också förmågan att med medvetande föreställa sig det sinligt iakttagna försvinna.

Det händer ofta att sinliga förnimmelser framkalla rörelser utan att derför behöfva framträda till klart medvetande, till exempel då man, försjunken i andra tankar, utan att deråt skänka någon uppmärksamhet, på gatan undviker de personer man möter. Bilden på näthinnan framkallar på reflex väg i detta fall de för undvikande af sammanstötning nödiga muskelrörelserna, utan att viljan härvid behöfver träda emellan. På samma sätt utlösas hos en hypnotiserad af omedvetna sinnesförnimmelser omedvetna handlingar.

En hypnotiserad ser med tillslutna ögon alla rörelser, som ske framför honom, emedan ögonlockens tillslutning aldrig är fullständig. Han efterhärmar omedvetet de rörelser, som han omedvetet med sina ögon eller öron förnummit, utan att dessa dock i minsta mån trängt till hans medvetande. Man knyter näfven framför en hypnotiserad, han knyter sin; man öppnar

unnen, han gör detsamma. Gör man detta deremot sålunda, t han icke ser det, rör han sig icke ur fläcken. Likaså med rselsinnet: slår man tänderna ihop med fart så att det höres, r den hypnotiserade detsamma. Korteligen, den hypnotiserade :erhärmar automatiskt med en nästan slafvisk noggranhet alla relser, som hos honom framkalla omedvetna optiska eller akuska förnimmelser, och sålunda utlöser den materiela förändring, m sinnesretningen framkallar i centralorganen, rörelser af sami utseende, som de af viljan framkallade.

Till våra rörelser står ännu en annan klass af förnimmel: i nära förhållande, nämligen de förnimmelser, som äro förndna med sjelfva rörelsen i de muskler vi röra. Om man jer en arm, så erhåller man genom musklernas och hudens nselnerver i hvarje nu en föreställning om graden af muskelns nmandragning, extremitetens hållning och läge. Då man känr det nära förhållandet emellan rörelser och rörelseförnimmel-', förstår man att hos hypnotiska personer de förra kunna utas genom att sätta i gång de senare. En rörelse, som inle-; passivt, fortsättes sålunda aktivt. Vill en hypnotiserad icke ja, när man med hörbara steg går framför honom, är det i de sta fall tillräckligt att helt lätt draga honom vid handen, för få honom att godvilligt följa.

Uti dessa egendomligheter ligger nu en del af den magt, n magnetisören synes utöfva på subjektet. Han befaller den pnotiserade högljudt en handling; denne hör intet ord. Men samma gång utför magnetisören sjelf den anbefalda rörelsen sådant sätt, att försökspersonen deraf får en förnimmelse; det liga intrycket leder icke till någon medveten föreställning, n är tillräckligt för att inleda en omedveten efterhärmning. Ir Hansen sticker en rå potät i munnen på en hypnotiserad i inbjuder honom att äta »detta sköna päron«, beledsagar han ma inbjudning med synliga och hörbara tuggrörelser. Den pnotiserade tuggar derpå, helt mekaniskt; om potäten, befallgen, päronet har han ingen aning. I andra fall förer inleide af passiva rörelser lättare till målet, hvarvid för öfrigt en tt obetydlig kraft är af nöden, emedan en hypnotiserad med rsta lätthet följer de mekaniska impulser, som gifvas honom.

Vi återkomma ännu till frågan om och i hvilken grad de)notiserade hafva kännedom om det, som tilldrager sig med n, och om det, de sjelfva göra under det hypnotiska tillstån-. Man måste vid forskningar åt detta håll naturligtvis vara ›rst försigtig för att icke uppexaminera åt sig svaret. Frå- försökspersonen strax efter uppvaknandet, om han kom- ihåg den eller den bestämda handlingen, blir svaret jade. Spörjer man deremot hvad som skett under sömnen, ›r svaret nästan alltid: jag vet icke. Ger man nu en lindrig ydan, uppdyker med ens alltsammans. Den hypnotiserade iåller sig sålunda såsom en, den der haft drömmar under sin

naturliga sömn. Huru ofta är icke drömbilden försvunnen om morgonen, för att ånyo lefva upp under dagens lopp, då något inträffar, som på ett eller annat sätt står i samband med drömmen.

Den moderna fysiologiska psykologin har lärt att för hvarje särskildt sinnesorgan retmedlets styrka bör vara af ett visst minsta värde, under hvilket det icke får sjunka, om öfverhufvud någon förnimmelse skall kunna inträda. Karaktäristiskt för det hypnotiska tillståndet är att detta minsta värde ligger ovanligt högt. Sinnesintryck, som hos en vaken person framkalla lifliga förnimmelser och deraf alstrade medvetna föreställningar, tränga icke till medvetandet hos en hypnotiserad.

Dock äro dessa sinnesintryck icke overksamma; den i gangliecellerna nedlagda bilden af en förnummen rörelse verkar retande på hjernans rörelseapparat och utlöser en likartad rörelse; de omedvetna förnimmelserna qvarlemna sålunda i hjernan omedvetna spår, som upplefva i minnet genom inverkan af motsvarande yttre retmedel.

Hvad hittills blifvit sagdt gäller blott för en viss styrka af den hypnotiska sömnen. Vid lättare grader, som å sin sida äro särdeles intressanta genom dervid framträdande företeelser från muskelsystemet, är den hypnotiserade så temligen medveten om hvad som sker. Så länge medvetandet är klart, komma icke härmningsrörelserna till stånd; så snart medvetandet försvinner, inträda dessa sjelfmant. Dock finnes det, efter hvad det synes, en högsta grad af medvetslöshet, vid hvilken hvarje spår af sinnesförnimmelse och dermed också af härmningsrörelser felas. Hithörande fall äro ytterst sällsynta; hittills hafva de endast iakttagits hos qvinnor.

I nära samband med dessa fenomen står de hypnotiserades höggradiga känslolöshet vid smärtsamma ingrepp. Liksom under kloroform-bedöfning känna de icke någon smärta; vid uppvaknandet framträder känsligheten åter. Azam egnade i tiden särskild uppmärksamhet åt denna sida af hypnotismen, emedan han häri hoppades finna ett medel, som åtminstone delvis kunde ersätta kloroformen. Så vidt vi veta hafva dock dessa entusiastiska förhoppningar icke ledt till praktisk användning af metoden.

II.

I högsta grad intressant är den med det hypnotiska tillståndet förbundna stegrade reflexretligheten hos alla tvärstrimmade muskler.[1]) Genom Setschenows arbeten veta vi att hjernans verk-

[1]) Med reflexrörelser förstår man de rörelser, som uppstå då en muskel försättes i verksamhet icke genom en densamma eller dess rörelsenerv träffande retning, utan genom en retning, som träffar en känselnerv, genom densamma fortplantas till ryggmärgen och hjernan samt derifrån ledes til muskeln.

samhet i betydlig grad inskränker och hämmar reflexrörelserna; skär man bort vissa delar af hjernan, stiger reflexretligheten i hög grad.

Det är utom all fråga att hos hypnotiserade en viss inskränkning uti hjernans förmåga af verksamhet eger rum; att reflexretligheten stegras hos dem är således intet i och för sig nytt eller främmande. Deremot är det alldeles oväntadt att denna stegring hos personer, som uppvaknat ur den hypnotiska sömnen, i trots af deras för öfrigt fullständiga återgång till normalt tillstånd, ännu qvarstår i flere dagar, ja hela veckor.

När reflexretlighetens stegring är mindre betydlig, inskränker sig verkan af en sakta hudretning till de muskler, som ligga just under det retade stället; härvid är det ganska lätt att bringa enskilda muskler och smärre muskelgrupper för sig till sammandragning och derigenom åskådliggöra arten af deras verksamhet. Vid något högre retlighet lyckas det att från ett enda hudställe genom upprepad svagare eller starkare retning försätta närgränsande och aflägsna muskelgrupper i verksamhet. Sålunda sammandraga sig vid alldeles sakta strykning öfver tummens muskler blott detta fingers böj- och sträck-muskler; vid starkare retning af samma hudställe träda yttermera underarmens muskler, särskildt fingrarnas böjare i verksamhet; förstärkes retningen ännu mera, råka också öfverarmens och skulderbladets muskler i krampartad sammandragning, och hela extremiteten företer sig nu orörligt fixerad. Azam anför ett ganska intressant hithörande fall, nämligen ett försök, som den berömde kirurgen Verneuil utförde på sig sjelf. Genom att stadigt fixera ett på bestämdt sätt uppstäldt föremål, kunde denne försätta sig i ett tillstånd, som närmade sig det hypnotiska, men hvari han dock behöll fullt medvetande. Om han nu sträckte ut sin arm, kunde han under 12 à 15 minuters tid hålla den i vågrätt ställning, nästan utan att tröttna; man vet att ett sådant kraftprof är något under vanliga omständigheter nära nog omöjligt.

Ännu högre grader af reflexretlighet framträda hos dertill genom upprepade hypnotiseringsförsök särskildt lämpliga personer. Heidenhain förevisade inför »Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur» den 19 januari detta år ett märkvärdigt exempel härå. Blott *en enda gång* strök han öfver den venstra tummens böjmuskler. Med mellantider af flere sekunder sammandrogo sig, den ena efter den andra, följande muskelgrupper: venstra tummen, handen, underarmen, öfverarmen och skuldran; — högra skuldran och öfverarmen, underarmen, handen; — venstra underbenet, lårbenet; — högra lårbenet, underbenet; — tuggmusklerna, nackmusklerna. Sannolikt skulle denna fortskridande kramp sträckt sig också till ansigtsmusklerna; dock vågade Heidenhain icke gå längre i sitt försök, utan uppväckte genom ett kraftigt slag den hypnotiserade. Vi behöfva

knapt säga att slika försök böra ske endast med den allra största försigtighet.

Af stort fysiologiskt intresse är att se huru mycket långsammare den reflektoriska retningen under en hypnotisk sömn fortplantar sig i nerverna i jämförelse med den blixtartade hastighet, hvarmed detta sker i normalt tillstånd; likaså afviker den krampaktiga muskelsammandragningen fullständigt från vanliga reflexer, hvilka, såsom kändt, alstra endast snabt öfvergående ryckningar. Denna kramp hos hypnotiserade erinrar om musklernas förhållande vid en mycket sällsynt och derför mindre noggrant känd sjukdom, katalepsin; det hypnotiska tillståndet vore sålunda intet annat än en konstgjord katalepsi.

Möjligheten att fixera hvarje kroppsdel i bestämd ställning tillåter ett af Hansens vigtigaste konstgrepp. Hos kraftiga personer stegras kroppens orörlighet vid musklernas sammandragning ända derhän, att det är nästan omöjligt att förändra kroppsdelarnes inbördes ställning. De blifva styfva som ett bräde; man kan lugnt, såsom Hansen brukar göra, ställa sig på en hypnotiserad, som i horisontel ställning understödes vid hufvud och fötter; han böjer sig icke.

III.

En bland de märkvärdigaste företeelser, som utmärka den hypnotiska sömnen, har professor Berger i Breslau till först närmare studerat.[1]) En hypnotiserad, hvilken, i likhet med alla tidigare undersökta, förhöll sig fullständigt lugn vid tilltal, utan att eftersäga eller besvara det talade, började plötsligt upprepa det sagda, så snart Berger med sin hand berörde hans nacke. Rigtigheten af detta intressanta försök bekräftades genom fortsatta studier, särskildt har Heidenhain genom, i förening med P. Grützner utförda arbeten lyckats öfver denna företeelse kasta en oväntad dager.

För några år sedan fann Goltz att en groda, hvars stora hjerna blifvit borttagen, skriker till hvarje gång man vidrör rygghuden mellan dess skullerblad, ådagaläggande härigenom ett reflexsammanhang emellan vissa känselnerver i nackens hud och centrum för ljudapparaten i förlängda märgen.

Ett liknande förhållande emellan nackens känselnerver och ifrågavarande ljudcentrum eger nu rum äfven hos menniskan; detta framgår deraf att flere hypnotiserade vid tryck på huden i trakten af 4—7 halskotan på reflexväg afgifva en, genom en ljudande utandning alstrad bräkande ton.

Detta rön gjorde det sannolikt att också andra vid försök å djur funna reflexer skulle uppträda hos hypnotiserade. Nya försök ådagalade på det mest öfvertygande sätt rigtigheten af

[1]) Se *Heidenhain*, l. c. s. 44.

lenna förutsättning. Med förbigående af de öfriga skola vi här endast hålla oss till dem, hvilka hafva afseende uppå det tal-försök, som nu närmast intresserar oss.

Stryker man med fingret en hypnotiserad i trakten af magsäcken nedåt, ger han samma bräkande exspirationsljud, som då man vidrör nacken. Talar man mot nacken eller mot magen genom en liten tratt, för att sålunda koncentrera ljudvågorna å ett bestämdt ställe, upprepar försökspersonen det talade, vare g att det för honom har någon mening eller icke, ja till och med om det är lånadt från ett för honom obekant språk. Äfven an man få honom att besvara frågor (Weinhold).

I högsta grad anmärkningsvärdt är att man förgäfves får ropa mot bakhufvudet eller i öronen, under det att ett sakta ul mot nacken genast följes af upprepning. I magtrakten är et känsliga området mycket litet; man ropar utan resultat mot röstbenet eller naflen, mot lefvern eller mjelten; det känsliga området begynner två fingers bredd under bröstbenet och sträcker sig i kroppens medellinie omkring två tum nedåt samt lika ungt åt hvardera sidan; detta område ligger således i trakten f magsäckens främre vägg.

Otvifvelaktigt är att magsäckens egna känselnerver härvid to de verksamma och att bukbetäckningarnas nerver icke spela ågon roll; i sådant fall skulle nämligen det känsliga området öra motsvara hudnervernas anatomiska utbredning, hvilket dock ke är fallet. Magsäckens känselnerver härstamma från *n. vaus*; gör man liknande talförsök på andra periferiska utbredningsställen af denna nerv, så kommer man alltid till samma resultat. Vi kunna derför med temlig säkerhet påstå att hos menniskan en reflex förbindelse eger rum mellan *n. vagus* och språkudens motoriska centrum.

Utom hittills omnämnda företeelser, hvilka äro bekräftade alltför många forskare, för att icke kunna anses fullt tillförlitliga, nämner Azam flere af annan ordning, hvilka icke ola förekomma så regelbundet som de föregående och i allänhet utmärka ett högre stadium af hypnotisk sömn. Hit hör främsta rummet en ökad känslighet. Efter det smärtfria stadet kommer ett annat, i hvilket känsligheten i alla sinnen utom nen är uppdrifven till högsta grad. Hörseln uppnår en sådan ärpa, att ett samtal höres från en våning inunder, ett urs tickck på 25 fot; försökspersonerna sjelfva äro alldeles uttröttade denna känslighet, och deras anlete uttrycker en liflig smärta. ukten blir lika fin som djurens. De sjuka kasta sig bakåt och klaga sig öfver dålig lukt, som ingen annan än de märker. ar man tre, fyra dagar förut gjort en obduktion, undgår detta e de hypnotiserade. Äfven känsligheten för värme är ökad. n man på 30 à 40 centimeter bakom den hypnotiserade hålsin hand eller en kall kropp, så tillkännager denna omedel-

bart att han har varmt eller kallt; denna känsla är så stark, hon blir pinsam och försökspersonen söker undslippa föremål

På samma sätt förhåller det sig också med smaken c med muskelsinnet. Azam berättar sig hafva sett hypnoti rade skrifva fullständigt korrekt med en tjock bok mellan sigtet och pappret, i samma ställning träda på en fin synål, kring rummet med ögonen förbundna utan annan ledning luftens motstånd, och dock med fulländad noggranhet i alla relser.

Slutligen förete hypnotiserade i sista stadiet psykiska nomen af största intresse. Redan Braid kände dem; efter l nom bekräftade först Carpenter och sedan Azam desamma.

Försätter man en hypnotiserad i en ställning, som uttr ker vrede, ödmjukhet, högfärd, o. s. v., ledas hans tankar on delbart till dessa känslor och det med stor kraft; hans ansi uttrycker det lifligt, likasom hans ord. Braid såg häri en l kräftelse af frenologins antaganden; hans efterföljare hafva do fullständigt ådagalagt falskheten af denna slutsats.

Vi hafva nu lärt känna de vigtigaste och mest i ögon fallande företeelser, som karaktärisera det hypnotiska tillstånd Innan vi gå vidare, skola vi ännu omnämna några andra fe men, som härvid träda i dagen; om de också icke äro af sam stora märkvärdighet, som de hittills granskade, förtjena de do ur fysiologisk synpunkt icke mindre uppmärksamhet.

Det första objektiva tecknet på inträdandet af det hypnotis tillståndet är kramp i ögats ackommodations apparat; efter n gon tid, medan sömnen blir allt djupare, uppträda nya sympto pupillen vidgas, ögonlocken öppna sig mera än vid vanlig, n mal blick, ögongloberna träda synbarligen ur sina hålor. De företeelser visa med bestämdhet på att halsdelen af *n. sympa cus* är retad; dess här i fråga kommande trådar uppspringa fr förlängda märgen; retningen kan sålunda utgå endast från de ställe.

Af retningen träffas också andra delar af förlängda m gen; sålunda stiger andhemtningarnas antal från 16 till 48 i r nuten, likaledes stiger pulsslagens antal, om ock icke i sam höga grad. Samtidigt inträder en ymnig svettning samt, de dock icke fullt säkert bekräftadt, ökad afsöndring af spott.

IV.

Genom en tillfällighet inträffade det att den första p son, som af Weinhold hypnotiserades, befans vara ytterst kä lig för elektricitet, så att han genom svaga elektriska strömn med lätthet försattes i hypnotiskt tillstånd. Tanken låg der på sätt och vis nära att elektriciteten spelade någon rol Hansens experiment. Åt detta håll särskildt rigtade försök, bla annat undersöktes huruvida Hansen sjelf alstrade elektricit

gåfvo dock med visshet vid handen — hvad man för resten på förhand kunnat antaga — att elektriciteten såsom sådan icke för det hypnotiska tillståndets inträdande är af någon betydelse.

Lika litet är det här fråga om någon särskild, för magnetisören egendomlig kraft; tvärtom hafva undersökningarna såväl i Breslau och Chemnitz som i Paris på det tydligaste ådagalagt hurusom företeelserna kunna förklaras på ren fysiologisk grund.

Öfverensstämmande med sanna förhållandet är deremot att icke alla personer, med hvilka hypnotiska försök göras, verkligen falla i sömn; för så vidt man af bekanta sakförhållanden kan döma, beror mottagligheten på en i mer eller mindre hög grad stegrad nervös retlighet. Hos många personer finnes den erforderliga retligheten genast från början i tillräckligt hög grad, hos andra kan man småningom uppöfva den. Stirrandet på glaskristallen har, efter hvad det vill synas, ingen annan betydelse än att höja retligheten. Detta stirrande för med sig några egendomliga synföreteelser. Afsedt från den naturliga bländningen och tårarna, som genom densamma framkallas, blir synfältet genom retinas uttröttande snart inskränkt i sina sidodelar; handen, som håller kristallen, blir otydlig, också kristallen sjelf börjar försvinna; derjämte inträda kontrastfenomen och vid små rörelser af ögonen efterbilder. Härmed blir hela synfältet oroligt och obestämdt, hvarigenom försökspersonen småningom försättes i en viss uppretad och retlig stämning, som ännu mera stegras genom väntan på hvad komma skall.

Att en viss psykisk uppretning är gynsam för inträdandet af den hypnotiska sömnen synes vara alldeles afgjordt. Folk, som öfvervarat hypnotiseringsförsök, äro lättare att söfva än andra; dock lyckas dylika försök också med sådana, som icke ens hört omtalas de hypnotiska fenomenen och icke veta hvad med dem vid försöket kommer att göras.

Vissa svaga och entoniga ljud verka hypnotiserande. Sätter man en person med ryggen mot ett bord, hvarpå är lagdt ett ur, och ber honom uppmärksamt lyssna på dess tick-tack, så dröjer det icke länge innan han är hypnotiserad; verkan inträder i synnerhet snabt, om man håller ögonen tillslutna.

Samma verkan utöfva äfven svaga, likformigt återkommande hudretningar. Härpå beror resultatet af strykningar och de af magnetisören nära försökspersonens ansigte utförda rörelserna, genom hvilka hos den, som skall hypnotiseras, särskilda, dels beröings- dels värmeförnimmelser uppstå.

Genom upprepade hypnotiseringsförsök stegras retligheten allt mer och mer, så att slutligen försökspersonen blott behöfver en liten stund stadigt se på experimentatorn för att falla i sömn; ja det kan gå ända derhän, att personen blott behöfver tänka det han skall bli hypnotiserad, för att verkligen bli det. Åt en medicine studerande, med hvilken en stor mängd hypnotise-

ringsförsök blifvit gjorda, yttrade Heidenhain en förmiddag att han eftermiddagen kl. 4 genom inverkan på afstånd skulle blifva hypnotiserad och bad honom genom att kort efter kl. 4 se på uret orientera sig angående tiden. Och mycket rigtigt, kl. 4 befans han hypnotiserad sittande med klockan i handen.

Samma sinnesorgan, som vid svag, ihållande retning bringa medvetandet till slummer, väcka det åter, om de sättas i verksamhet genom starka inverkningar. Ett slag på hand, ett rop i örat, och förtrollningen är bruten. Snabt uppväcker också köld; beröres en hypnotiserad med en fuktig och kall hand, så vaknar han i regeln ögonblickligt.

V.

I det föregående hafva vi upprepade gånger framhållit beröringspunkter mellan åtskilliga af de hypnotiska fenomenen och vanliga normala fysiologiska processer. Det återstår att göra oss reda för det hypnotiska tillståndets egentliga väsen och natur.

Förr än han går längre i tolkningen af företeelserna, sammanfattar Heidenhain resultatet af sina studier uti följande allmänna formulering: »det hypnotiska tillståndet beror på ett förändradt tillstånd i nervsystemets centralorganer, hjernan och ryggmärgen«, en sats, som näppeligen af någon skall bestridas.

Nu veta vi att vårt medvetande är beroende af och har sitt fysiska säte i stora hjernans bark; det är således dennas verksamhet som uti den hypnotiska sömnen är upphäfven.

Att störingen icke sträcker sig till de stora hjernganglierna, *corpora qvadrigemina* och *corpus striatum*, kunna vi sluta af fenomenen från ögat, för hvilka vi ofvan redogjort, äfvensom af det sakförhållande, att de hypnotiserade aldrig falla omkull, hvilka obeqväma ställningar vi än må dem gifva.

På hvilket sätt uppkommer nu denna hämning af hjernbarkens verksamhet?

Närmast låge otvifvelaktigt till hands att antaga en blodbrist i hjernans bark, åstadkommen genom reflektorisk sammandragning af dess pulsådror; att blodbrist i hjernan framkallar medvetslöshet vet ju hvar och en af gammalt.

Särskilda bestämdt framträdande företeelser tala dock emot denna tolkning. De flesta hypnotiserade äro på höjden af sin sömn icke bleka i ansigtet, utan röda; en oftalmoskopisk undersökning af ögonbottnen visar icke heller någon påfallande förträngning af retinas blodkärl; och slutligen lyckas det med största lätthet att hypnotisera personer, hvilkas pulsådror genom inverkan af amylnitrit utvidgats. Förträngning af hjernans pulsådror kan således icke vara orsaken till hypnosen.

Deremot fann Heidenhain i ett annat antagande en, såsom det vill synas, tillfylles görande förklaringsgrund till yttringarna af det hypnotiska tillståndet.

Nervtrådarna äro som bekant inga sjelfständiga organ, utan ror deras verksamhet af verksamheten hos de nervceller, med ilka de äro förbundna. En mängd erfarenhetsrön hafva gif- vid handen att dessa nervcellers verksamhet kan upphäfvas nom inverkan af vissa särskilda nerver. Man har kallat dessa rver hämmande, utan att dock för deras verkningar hafva lyc- ts uppställa en fullt tillfylles görande teoretisk förklaring.

Sjelfva sakförhållandet af hämmande nerver är icke desto ndre med fullständig bestämdhet bekräftadt. En sådan nerv till exempel *n. vagus*. Genom retning af densamma blifva rtats rörelser långsammare, och vid stark retning slutar hjer- helt och hållet att slå. Afskärning af *n. vagus* ökar der- iot hjertslagens antal.

Likaså bringas andningsmusklerna till hvila genom omått- t stark retning af *n. laryngeus superior;* denna nerv hämmar edes verksamheten hos de nervceller i förlängda märgen, ge- m hvilkas rytmiska verksamhet andningsmusklernas rytmiska nmandragningar inledas.

Om man kring underkäken af en groda binder en kaut- ıukring, så upphöra snart dennas frivilliga rörelser; genom n ihållande retningen af känselnerverna hämmas de ganglie- lers verksamhet, genom hvilka viljans inflytande förmedlas. yck på organer i buken (njurar, tarmar, o. s. v.) hos en ka- ı medför på samma sätt förlamning af dess bakben. Af ålder) bekanta så kallade reflexförlamningar, hvilka inträda särskildt s hysteriska qvinnor och bero på retning af vissa känselnerver, nom hvilka de motoriska nervcellernas verksamhet upphäfvas.

Det hypnotiska tillståndet vore nu en företeelse af samma ıning som de nyss nämnda; orsaken till detsamma låge sålunda *en genom svag, ihållande retning af ansigtets hudnerver, hör- - eller syn-nerverna uppkommen hämning af verksamheten i ernbarkens nervceller.*

Att denna hypotes fullständigt skulle förklara de hypnoti- a företeelserna kan väl icke falla någon in, lika litet som dess pställare sjelf torde ställa så stora anspråk på densamma. Så- n sammanfattande en stor del af fenomenen under en enda mensam synpunkt och derjämte gifvande bestämda grunder · en framtida, mera uttömmande teori eger denna hypotes ett ırt och betydande värde. Kommande undersökningar skola fvelsutan i mångt och mycket utvidga, förändra och rätta n; särskildt uppfordra de af Azam studerade, af Heidenhain te kända fenomenen härtill. Det skall dock i alla fall qvar- i till Heidenhains berömmelse och ära att icke blott utför- are och mera systematiskt än någon före honom hafva gran- at de vigtigaste hithörande fenomen, utan att derjämte med rklig skarpblick hafva hänvisat på möjligheten af en rent fy- ologisk tydning af desamma.

Robert Tigerstedt.

I Bokhandeln.

Herman Råbergh: De reformatoriska ideernas utveckling i land intill framträdandet af Agrikolas finska öfversättning af Nya test: tet; inbjudningsskrift. H:fors 1880; 50 pag. stor 8:o.

Robert Montgomery: Om anklagelseprincipen i nyast ländska straffprocesslagar; inbjudningsskrift. H:fors 1880; 53 pag. sto

Vid jubelfesten den 2 mars 1880. H:fors 1880; fol. 8:o.

Upsala universitets fyrahundraårs jubelfest september 1877. : 1879, Norstedt & söner; 388 pag. stor 8:o.

Med anledning af en professorsinstallation har teologiska fakul dekanus hemtat ämne till sin inbjudningsskrift från ett område, der ha förene lemnat bidrag till forskningen, nämligen: de reformationen fö dande rörelserna. I hemlandet är det dock endast svaga spår, som k skönjas af de djupa pietistiska strömningar, hvilka annorstädes genom 1300- och 1400-talets känslolif. En representant för dessa rörelser har dock funnit i brigittinermunken Jöns Budde, som i Nådendal författad märkeliga »Claustrum Animæ eller själenna andeligit Closter«. Om dock på grund deraf kan anse att det finska folket var »mer än de i moget för en religiös evolution till bättre insigt och djupare tillegnel den kristna religionens sanning« (pg. 8) måste betviflas. Flere äro de som förf. uppvisar af hednisk vidskepelse hos katolicismen i Finland förstå förf. derför sålunda, att det mera är folkets passiva förhållande än mogenhet, som gett reformationen en så fredlig gång i vårt land, såson pg. 20 framhålles: »Från sjelfva folkets sida spordes intet motstånd: des för litet utvecklade ståndpunkt gjorde det för dem svårt att pröfva skiln emellan den nya och gamla läran«. För alla slags omstörtande rörelser folket redan derigenom mindre tillgängligt, och den jämnförelsevis res nära, judaiserande strömningen, som förf. ställer i samband med en lik: rörelse i den ryska kyrkan, har knapt lemnat spår efter sig mer än i Gustaf sas bannebref af 1554. Till denna reformationens stillsamma fortgång i land bidrog väsentligen den fridfärdige ande, som förf. med rätta prisar Martin Skytte, hvilken synes visserligen hafva omfattat reformationens gr tankar, men förhöll sig konservativt i afseende å kulten. Det lider tvifvel att ju folket, om ett ovist trosnit förfarit alltför brådstörtadt hårdhändt med gamla kärvordna ceremonier och plägseder, kunnat bri till mera än ett passivt motstånd. Det var också af vigt att de gamla merna med det undervisande element, som ligger i katolicismens bilds

och som förf. kanske uppskattar för lågt, då det pg. 28 betecknas som en »blott själiskt sinlig näring« för menniskans religiösa behof, fingo bestå tills att bibelöfversättningen hade för folket öppnat den rätta källan till en ny lifsåskådning. Det låg mindre i förf:s uppgift för tillfället att redogöra för reformationens angrepp emot kyrkans magt och rikedomar, hvilken sida dessutom var bättre känd ur den allmänna historien, än för förändringen i lära och tänkesätt, och man delar väl obetingadt hans åsigt att det är Michael Agricolas lifsgerning, som utgör grundvalen för den finska protestantismen. I den literära delen var Agricolas verksamhet redan utredd i Elmgrens lefnadsteckning, men en bestämning af den ståndpunkt, från hvilken han tolkade bibelläran, återstod ännu, och denna karaktäristik, som förf. gör förnämligast med ledning af »rukous-kirja« och förklaringarna till »se uusi Testamenti«, ger afhandlingen ett särskildt intresse. Det visar sig att det var en från Luthers i vissa hänseenden afvikande, konservativare och mot påfveläran mindre polemisk uppfattning, som gjorde sig gällande hos denne finska folkets store välgörare, hvars nitälskan för dess sak må så mycket högre uppskattas, som han, ehuru svenskan antagligen var hans modersmål, skydde ingen möda att skaffa folket bibelordet på finska.

I sin inbjudningsskrift har professor Montgomery undersökt det sätt, hvarpå anklagelseprincipen tillämpats i franska, österrikiska och tyska straffprocesslagarne samt i det danska förslaget till en sådan. Undersökningen gäller såväl åklagarens särskiljande från domaren, som den anklagades ställande såsom verklig part i processen gentemot åklagaren som motpart samt utbildandet af ett advokatstånd till biträde åt den anklagade, allt punkter i straffprocessen, deri, såsom bekant, vår rättegångsordning är helt annan och småningom börjar bli ett unicum. Förf. vill icke afgöra om den förknippning, som i nämnda processlagar och lagförslag eger rum mellan den ackusatoriska och den inqvisitoriska principen, i det att förundersökningen är mer eller mindre bygd på det senare, medan sjelfva domstolsförhandlingen är bygd på det förra sättet att procedera, skall befinnas i allo tillfredsställande. Deremot synes förf. hafva stadgat sitt omdöme i afseende å den inqvisitoriska straffprocessen, der den svarande lemnas »bunden till händer och fötter i domarens hand«, för att utgöra ett bevismedel jämte andra till sanningens utfinnande, der domaren naturligen drifves till att cooperera med åklagaren, för att framkalla bekännelsen, och der endast vanskliga och för vinnande af öfvertygelse i saken måhända menliga kriterier skola skydda mot det odiösaste af allt magtmissbruk. Blir denna förf:s åsigt rådande, så förestår hos oss en af de betydelsefullaste reformer.

Professor Montgomery har lemnat sitt bidrag äfven till universitetets festskrift med anledning af vår storfurstes tjugufemåriga regerings jubileum. I värdiga ordalag har han tolkat den känsla, som, uppvuxen samtidigt med ett nytt och friare samfundslif, fäster oss vid denna regeringsperiod och helt visst skall befästa minnet deraf hos våra efterkommande. Det finska festtalet hölls af professor Ahlqvist. Utom den obligata festpoesin inne-

håller skriften främst rektors inbjudning till festen, åtföljd af »en blick på Finlands utveckling 1855—1880«. I dessa betraktelser öfver förhållanden, som mer eller mindre kunna tillskrifvas den firade monarken eller falla inom hans välsignelserika regeringstid, råder en dityrambisk ton, som kan förefalla något gammalmodig, men har i alla fall tydligen sitt ursprung ur ett upprigtigt sinnelag. Loftalandet är en svår konst, mycket svårare än att måla ljus i ljus, ty icke blott att man eger de minsta möjliga medel för skuggningen, som måste göras genom en synnerligen fin och säker karaktäristik, loftalandet fordrar ock en upphöjning, en stegring i det goda, som gerna vill gå på sanningens eller den goda smakens bekostnad. Är föremålet en person, för hvilken man naturligen hyser känslor af djupaste vördnad och tillgifvenhet, blir möjligheten att hålla vid den rätta gränsen så mycket vanskligare.

I detta hänseende hade loftalarne vid Upsala universitetsfest en lättare uppgift, då ämnet der var en bildningsanstalt med månghundraårigt lefnadslopp, och dock kan man icke värja sig för intrycket af enformighet vid bladandet i den ståtliga volym, deri festens otaliga lyckönskningsskrifter och tal äro samlade jämnte de egentliga festtalen. Tomen öppnas af en festberättelse, som säkerligen väcker de angenämaste hågkomster hos dem, hvilka hade tillfälle deltaga i den storartade festen, troligen den mest lysande norden på länge kommer att fira. Till att hugfästa minnet deraf är denna publikation i allo värdigt utförd, och vi måste erkänna att såsom typografisk prestation den finska festskriften icke består jämnförelsen, oaktadt dess rikedom på illustrationer. Våra ressurser i illustrationsväg äro ännu anspråkslösa, hvilket naturligtvis på intet sätt förringar utgifvarens förtjenst att hafva velat använda dem till att ge omvexling åt det akademiska trycket, tvärtom kan äfven detta lilla drag betraktas som ett bevis på hans liffulla och åt mångahåll verksamma skaplynne.

L—s.

Alexander Petöfi: 60 Dikter, öfversatta af *Knut Ferdinand Ridderstöm*. Åbo 1879. VIII + 142 sid. 8:o.

Då vi bland julliteraturen omnämde denna samling af öfversättningar efter en tysk version af den ungerske nationalskalden Petöfis lyriska qväden, förbehöllo vi oss att framdeles återkomma till boken, som redan vid första påseende röjde allvarsamma brister. En omsorgsfullare granskning har bekräftat våra då uttalade farhågor.

Strängt taget kunde det redan anmärkas såsom en brist, att förf. icke kunnat göra sig förtrolig med de ungerska originalen, utan helt och hållet fått lita till en tysk öfversättning af Kertbeny, och den icke en gång den bästa, utan tvärt om i trohet mot diktaren väsentligt öfverträffad t. ex. af den Opitzska tolkningen. Medveten om detta oförmånliga förhållande har öfversättaren i sin inledning sökt rättfärdiga sig genom det något ofattliga förmenandet, att en öfversättning icke har så mycket att göra med originalets

tankar och bilder, som icke fast mera att söka träffa dess allmänna stämning, af hvilket påstående man måste sluta till att öfversättaren icke har förstått att stämningen i ett stycke är närmast beroende af det sinnrika i tankarne och det lefvande och natursanna i åskådningsbilderna, hvarför bekantskap med originalet just i detta afseende är af så stor vigt. Detta blir nog märkbart, äfven om man helt och hållet frånser originalen och uteslutande håller sig t. ex. till de förändringar, förf. nödgats vidtaga för öfverflyttningen af den tyska öfversättningen till svenska, ty det visar sig dervid att öfversättaren betydligt har försvagat intrycken genom användande af dels mindre åskådliga dels äfven falska bilder, eller genom att gifva innehållet en godtycklig och helt och hållet främmande tolkning. För att taga några exempel, så motsvarar bland annat i dikten »Min Pegasus« den tyska öfversättningens ord: »solens stråle återspeglas från de glatta silkeslena håren« ganska ofördelaktigt af förf:s: »solens ljus ses tumla utför buken«. Likaså återgifver i stycket »Hå, denna verld« förf:s: »mot dig jag gåfve bort en verld så gerna« alldeles falskt originalets: »nicht um die Welt würd' Ich dich geben«. I »Bygatan utför« har redan första raden: »Bygatan utför *gång på gång*« förstört det hela, som hade intet att skaffa med en gatstrykare, utom att man ej får en aning om att här är fråga om sviken kärlek; »att gråta jag finge helst nu« är äfven meningslöst och borde heta: »att nu jag finge gråta ut« såsom i tyska versionen. Alldeles smaklöst har öfversättaren förfarit, då han i dikten »Regn, blixt och dunder« låter älskaren för rimmets skuld förlöpa sig i en mustig ed vid åsynen af sin dufvas blixtrande ögon; en sådan taktlöshet har förf:s tyska källa icke tillåtit sig; »laufen« i samma stycke bör öfversättas med »springa« ej »löpa«. Visan »Drickom« börjar med den knaggliga strofen: »Den, som ej har egen *kärsta,* Dricke *vin!* Och snart skall han hvarje tärna kalla *sin,*« der den obegripliga följdsatsen är öfversättarens eget påhitt. I stycket »Ein Vorsatz, der in Rauch aufging« har öfversättaren gjort icke mindre än trenne vanställande förändringar ur egen fatabur; först och främst lyder titeln »öfverflödig omsorg«, vidare låter öfversättaren utan något uppslag från originalets sida den hemresande ynglingen tala högt för sig sjelf, och slutligen får han vid hemkomsten »hänga vid sin moders *barm*«, ehuru originalet ej vet något om en sådan art af hängning. För att ännu taga några exempel, t. ex. från »Den öde csardan«, så läser man i tredje strofen den underliga bilden: »likt en gubbes panna täcka bål och änne streck och fåror djupa«; något längre fram berättar öfversättaren att »man petat underbara tecken i resten« och att »solen är försatt ur rosigt lynne« (Sonne scheint nicht wie gewöhnlich). I följande dikt, »Csardans ruiner«, har öfversättaren hopsatt följande misslyckade versrader: »Ofta på en krog jag bättre hjerta såg, Än i kyrkor böja knä med oren håg«; i samma stycke få vi säkert för första gången veta att äfven vår »hjerna kan berusa den skönas blickar«, hvilken nyhet efterföljes af den icke mindre märkliga, att äfven »hatten« har »tak«.

Med detta hoppas vi hafva lagt i dagen huru lätt man förjagar stämningen

ur ett qväde, då man såsom öfversättaren tillgriper sina egna tankar och bilder i stället för originalets. Att öfversättaren i förevarande fall i allmänhet icke tyckes hafva sinne för de poetiska figurernas rätta karaktär och användning, ådagalägga, utom hvad redan nämnts, uttryck sådana som följande: »klingande träldomsbojor«, »brinna till stoft«, »stjernor, som dväljas«, »det böljar och brusar i mig med *dön«* (originalet har *smärta)*, »tänka mellan faten«, »tömma glas som vatten«, m. fl. inadvertenser, som kunna hopplockas på hvarje sida i detta dikthäfte. Derförutom röjer förf. icke heller någon begåfning för versifikationen, hvarom den knaggliga metern nogsamt bär vitne. Öfversättaren tyckes bland annat ha den föreställningen, att man i poesi kan använda hvilken märkvärdig ordställning som helst, sådana t. ex. som följande: »Hvad först väl skulle säga jag«; »Och hur väl, att icke vet det ni«; »Brillor bär på näsan dagen han i ända«. Felet att fylla versmåttet med något »väl«, »just« eller »nu«, vanligen der det minst passar sig, gör öfversättaren desslikes sig skyldig till. Att han ej heller är synnerligen stark i rimkonsten, belyses af exempel sådana som rimmen: »fötter — slätter«, »ryggen — viggen«, »allen — än«, »vän — sten«, »äta — veta«, »just — tyst«, »vet — det«, »seden — bräden«, »östan — nästan«, »icke — mycke«, o. s. v.

Återstår oss ännu att undersöka öfversättarens qvalifikation på ett för öfversättnings verksamheten högst vigtigt område, nämligen det språkliga. Den verksamhet tolkaren af främmande länders diktalster utöfvar går vanligen så i detalj, att den förutsätter en ganska djupgående kännedom af de tvänne språk, som härvid komma i fråga. Någon grundligare bekantskap med det främmande tungomål, som detta verk skulle tagit i anspråk, förråder öfversättaren icke, hvilket kunde belysas af flere felaktiga tolkningar, bland annat t. ex. af ordet »Stammbuchblatt«, som förf. på måfå har öfversatt med »Stamboksblad«, ehuru redan diktens innehåll gifver vid handen ordets rätta betydelse: blad i en minnesbok. Men än värre är att vi i vår långa klagovisa slutligen måste upptaga öfversättarens i hög grad bristfälliga kunskap i det språk, han sjelf använder. Man måste i detta afseende beteckna hans arbete som en högst felaktig publikation, hvilken på det ojäfaktigaste vitnar emot förf. Betecknande är i detta afseende den lilla dikten »Mäster Casus«, der förf. gör »nasus« till neutrum och skrifver: »Fast *likt* sol i purpur glödde Jemt hans nasus«; ännu felaktigare är det följande »*lika* sol i purpur brann hans nasus«; felaktigast är det dock att skrifva »Skulden var dock ingen *ann'* än Mäster Casus« (Casus var skulden!). Användandet af »för« i stället för »ty« förekommer derjämte i denna dikt liksom öfver allt i häftet. Förf. tillåter sig vidare osvenska uttryck sådana som »Guds sköna verld är till ända«, »byn sig sluter«, »*mellan* alla mina många *onda (!)* preceptorer *fann* en god jag dock«, »ej af mycket *sitta*, men af ålder endast murkna äro bräden«, »der dväljes *en* stjerna så klar, som himmelen knappast *den* har«. Förf:s böjelse att bilda nya ord i språket är sällan lyckligare än t. ex. vid orden »flimrar« och »bimlar«.

Vår granskning har i det ofvanstående nog mycket gått in på dernas område, men vi hoppas sålunda hafva lagt i dagen att öfversättaren eger de oundgängliga qvalifikationerna för den uppgift, han påtagit sig, om så är, vore det orätt att uppmuntra honom till vidare ansträngningar ett gebit, der så många, som det tyckes, oöfvervinneliga svårigheter stå om i vägen.

ARVID HULTIN.

Ludv. Looström: Olof Johan Södermark, hans lif och verk; adsteckning. Stockholm 1879, P. Södermark; 32 p. fol. 8:o med 9 fotogr.

I den mån konsthistorien lopp fara att bli en enformig väfnad af hiiska följdsatser med inslag af estetiska grundsatser, gjorde sig behofvet biografier mer och mer kännbart, och sedan en tid bortåt har allestädes nträdt en mängd lefnadsteckningar, som dels hafva värdet af de bästa källifter för den resonnerande historien, dels hafva betydelsen att emot denna om befästa konstnärsindividualiteten. I hvardera hänseendet är förevade arbete så mycket mera anmärkningsvärdt, som dylika monografier äro ıu jämförelsevis ganska få i den svenska literaturen, om man icke tar med ikningen det stora biografiska verket, i hvilket ju konstnärerne äfven ingå.

Södermarks lefnad har icke erbjudit förf. några större svårigheter men e heller någon större uppgift: hans konstnärsbana var mera kort, knapt qvart sekel, och begränsad så godt som uteslutande till porträtmålning. af denna lefnadstecknings förtjenster är att hafva belyst konstnärens sträfı att komma ut öfver denna snäfva begränsning och bli historiemålare. ns freskostudier hos Rottmann och Heinrich Hess 1833—1834 och hans ete i Paris med en historietafla från Gustaf II Adolfs tid voro icke beıta genom v. Hartmansdorffs meddelanden i Biografiskt lexikon. Som f på hans försök att komponera meddelas fotografier af tvenne genrebil-. »romerska flickor« och »grekinna«. I ett festqväde vid banketten, då ıstnären välkomnades efter sin sista utländska resa, uttalade v. Beskow ıpet att han som historiemålare skulle behandla ädla minnen af Sveriges ıla hjeltelif. Det gick icke i fullbordan, enär han året derpå (1848) dog; ı det är knappast troligt att han i alla fall skulle uppfylt denna förhoppg. Det var väl sent, vid tretiofyra års ålder, han på alvar begynte sina ıststudier, och känslan af att kanske aldrig hinna utöfver det bundna skaıdet vid porträtering var tvifvelsutan en grund till det missmod, som är återkommande drag i hans konstnärslif; en annan grund har man trolii att söka i hans svårighet med färgläggningen, hvilken väl beredde honom stor del af den möda, han nedlade på sina verk, och som icke sällan er sig som en viss hårdhet och kyla i karnationen. Då man nu af dr Looöms lefnadsteckning finner att ett af Södermarks första arbeten i Rom var ett ıska förtjenstfullt basreliefporträt af hans fader, utfördt under umgänge med ström och Fogelberg, och sedan hör konstnären sjelf yttra om sina öfnin-

gar i måleri, der han arbetade i någon vrå af Byströms villa Malta, att de var ett »förskräckligt smetande med att lära handtera oljefärgen«, så före faller det nästan ovisst om hans anlag voro mera egnade för måleri än fö plastisk konst.

Södermarks styrka var teckningen och hans storhet tolkningen af na turen hos det porträterade föremålet, och det är isynnerhet i sistnämnda hänseende han är en intressant företeelse i den tidens svenska konstförhållanden. Hade vid hans första besök i Paris Ingres varit den berömde lärare, han sedan blef, så lider intet tvifvel att Södermark i denne skulle erhållit sin sannskyldige mästare. Hvadan han nu tog sin ifver för naturen i förening med en sträfvan att på engång enkelt och sorgfälligt uppfatta den är svårt att förstå, om det ej var ur hans eget uppriktiga, trofasta och pligttrogna väsen. Ingen kunde taga konsten mera på alvar än han, och det är stärkande att bland allt det konventionela, söta eller öfversvinneliga på den tiden möta en sådan sund och naturkraftig åsigt som den, hvilken sjelfständigt frambryter i och med denna kärnfulla personlighet. Förf. har haft tillfälle att genom bref och yttranden belysa denna Södermarks ståndpunkt, och den stämmer äfven förträffligt med arten af hans porträteringskonst. Denna senare bestämmer förf. närmare derhän, att han isynnerhet hade blick för det qvinliga och särskildt det oskuldsfulla draget hos den nordiska qvinnan. Södermarks uppfattning af konsten, i sina hufvuddrag känd genom v. Hartmansdorffs biografi, utgör slutligen den allmänna grunden till hans konstnärslifs märkeliga vedermöda: man lefver icke i lugn och ro som konstnär, då man i hvarje sitt verk står inför uppgiften att återge det ideala i naturföreteelsen.

Då han gaf sig in på denna bana, var han redan en medelålders man, sedan sju år gift, major i armén och lärare i topografi vid krigsakademin, der han gjorde tjenst ännu 1829—1830, efter sin första vistelse i Italien. Södermark var väl icke den rikast begåfvade af de vid denna tiden ovanligt talrika konstidkare, som vi benämnt volontärer, emedan de från andra banor och utan en tidigare konstnärsskola öfvergingo till de professionele, han hade icke Mörners lifliga och fruktsamma fantasi, men han var säkert den djupast anlagda ibland dem. Måhända var det det stora bifall, hans porträtt väckt hos allmänheten, som slutligen bestämde honom att afbryta sin militära bana, der han vunnit anseende och framgång genom samma pligttrohet som den, hvilken utmärkte honom som konstnär. Vid öfvergången öfver Tietedalselfven under fälttåget mot Norge 1814, då soldaterne tvekade att gå i den strida floden, sprang Södermark, som var liten till växten, förut sägande: »när jag når bottnen, så gören I det ock«. Vid samma tillfälle träffades han af en kula, hvars dödliga verkan dock afvändes genom den väska med kartor och ritplån, Lefrén kort förut hängt öfver hans axel, hvilket gaf v. Hartmansdorff anledning att i sitt tal vid den nämnda banketten till konstnärens ära, erinrande om denna tilldragelse, yttra: »sin frelsning har han gäldat konsten genom träget, flärdlöst och lyckadt arbete«.

Till teckningen af Södermarks karaktär hör hans vackra, trofasta förande till Hjalmar Mörner, för hvars skuld han ilade från Rom till London, att om möjligt rädda sin vän. En viss butterhet i sättet hör till hans karistik, och det är denna egenhet vi velat antyda med anekdoten om Fre-a Bremer, blott att bannorna må fattas som ett buttert skämt, som icke så illa ment. Anekdoten har för resten v. Beskow berättat oss. Äfven ermarks förhållande till götiska förbundet har blifvit till fullo utredt af dr ström. hvars biografi förtjenar allt erkännande för sin enkla, på saken nde och jämna framställning; ett visst öfverflöd med epiteter skall måda anmärkas i afseende å stylen. Till det faktiska äro vi icke i tillfälle göra något tillägg; i listan på Södermarks arbeten bör namnet Hartman ifvas v. Haartman.

C. G. Estlander.

Biografiskt lexikon, ny följd, åttonde bandet, första och andra häftet, lm 1879, 1880, F. & G. Beijer; 368 p.

Det ligger i sakens natur att den »nya följden» icke kan upptaga många re namn ur det förflutna, då det egentliga lexikonet gjort undan det sta och bästa. Af mera betydande personligheter ur förgångna tider bedlas i dessa häften Erik Nilsson Puke, Knut Posse och Johan Reinhold kul samt på det literära området Ericus Olai, de förre tecknade från en ot betonad patriotisk ståndpunkt.

Det är samtidens eller detta århundrades historia som gett de tackmaste ämnena åt tecknarene. I Thore Petrés lefnadsteckning kan man a liberalismens uppkomst och vigtigaste yrkanden i det gamla borgaredet, der denne oböjlige brukspatron förde en nästan oafbruten talan från 4 till 1850; med öfvad hand har biografen (sign. H. W.) ur riksdagsförndlingarnas ordsvall förstått att uttaga de för oppositionsmannen betecknde anförandena. För öfrigt äro de ledande politiske männen så godt som slutande skildrade af utgifvaren, dr Elof Tegnér, som i Per Oxelberg, wesmöhlens förtrogne vid det nya statsskickets första riksmöten, gett en l af den bullersamma och mera hufvudlösa opposition, som den tiden bete frambära menige mans klagomål. Vid sidan af denna teckning står en an karaktär från bondeståndet, lagmannen af Palén, en finne, som från 1755 ler så godt som hela återstoden af frihetstiden hjelpte Olof Håkansson att la ståndet i styr. Längre tillbaka i tiden har utg. framställt par äfvenliga tyske diplomater, Conrad Peutinger von Pyhy, Gustaf Wasas kansler, h Esaias von Pufendorf, Karl XI:s kunskapare, samt på lärdomens område n dubiöse orientalisten Christian Ravius, och kan om alla dessa sägas att må skatta sig lycklige, som kommit i så goda händer. Vi hafva redan d anmälan af föregående del haft tillfälle fästa våra läsares uppmärksamhet den vackra humanitet, som ock är den rätta ovelden, med hvilken denne iograf behandlar personligheterna, lika långt från ett sökt lofordande som

från den doktrinära uppskattning, hvilken skärper domen för det att synkretsen är så trång.

I tvenne utförligare biografier, den ena öfver grefve Baltzar Julius Ernst von Platen, den andra öfver Arvid Posse, landtmannapartiets forne och regeringens nuvarande chef, har utg. tecknat tvenne statsmän från våra dagar, och dervid i den senare af dessa biografier hållit framställningen så objektivt, att han icke ens betonat grefve Posses märkeliga öfvergång från det bestämdaste motstånd mot regeringsreformen till chefskapet för landtmannapartiet, men för den tänkande läsaren är problemet dock uppstäldt i och med de ord, som biografen anför ur hans helsningstal till bondeståndet vid 1865 års riksdags afslutande; en finhet i förfarandet, som vi ville påpeka för dem, hvilka kunde tycka att den äldre följdens biografier hafva mera saft och färg. Det är dock icke blott den politiska historiens män som fallit på utg:s lott; från honom härröra det stora flertalet bland lefnadsteckningarna i dessa häften, och om ock många äro endast kortare anteckningar om mindre ansenliga personer, kan man dock fatta hvilket betydande forskningsarbete här föreligger, då i de utförligare karaktäristikerna teckningen sålunda sker genom data, icke medels reflexioner eller förmenanden. Med förbigående af åtskilliga lefnadsteckningar från administrationens och militärväsendets område, må ännu framhållas bland utgifvarens bidrag de upplysningar, han lemnat oss om professor Carl Palmstedt, det tekniska undervisningsväsendets grundläggare i Sverige, och lefnadsteckningarna af sångerskan från Gustaf III:s tid Elisabet Olin samt målarene Palm och Plagemann, der han med samma takt rör sig på konstens gebit. Till svenska konsthistorien har äfven sign. —rn (C. Eichhorn) meddelat notiser om åtskillige medlemmar af familjen Pasch samt något utförligare om Qvarnström; till vitterhetens annaler hör ett i sitt slag intressant bidrag rörande Thorilds anhängare, den ifrige tillningsmannen Lorenz Münter Philipson, meddeladt af hr K. F. Werner, hvars förtjenst som reviderare af den äldre följdens förra tredjedel vi tillförene omnämnt.

Förhållandena i Finland beröras närmare i biografierna öfver generalen friherre Anders Henrik Ramsay och dennes dottersöner, de båda unge hjeltarne från 1808 års krig, Sebastian von Otter, en af Anjalamännen, general August Fredrik Palmfelt, professorerne Paulinus och Planman samt Petrus Petrosa m. fl., en del af dessa meddelade af sign. J. G. C., hvari man igenkänner författaren till »lefnadsteckningar öfver de utmärkte personerne under kriget 1808—1809«.

Med nästa häfte, som utlofvas inom detta år, torde bokstafven R och åttonde bandet af nya följden afslutas. Den raska fart, hvarmed verket nu fortskrider, ger således en utsigt att detta stora bildergalleri i en icke aflägsen framtid skall varda fullbordadt. Så långt den nya följden nu hunnit kostar den tillsammans med den äldre följdens 23 delar 89 kr., hvilket må kallas billigt pris för en den rikaste kunskapskälla om dem, som befordrat.

s i alla dess grenar fortgång inom Sveriges landamären från äldsta
nde tider.

C. G. Estlander.

mernas bok; handbok för fruntimmersarbeten. Sthlm 1879, Fahl-
pag. liten 8:o med omkr. 350 illustr.

l allt skäl och i ordets egentliga mening kallar sig detta arbete en
då det redogör för handgreppen vid alla de vigtigaste fruntimmers-
endast perlarbeten äro uteslutna, kanske emedan tekniken dervid
ider några svårigheter. *Tapisseri* eller stramaljarbeten öppna ra-
med tillhjelp af illustrationerna visas tydligen huru de många olika
styngn, korsstyngn och små styngn, ripsstyngn och risstyngn, kaschi-
riska och florentinska styngn åstadkommas; tapisserimönster med-
, men väl ett enkelt sätt att göra sig sådana efter teckningar eller
som behagat en. Den andra arten är *stickning,* den tredje *virk-*
fjerde *knytning* eller så kallade filet-arbeten, och hvarje af dessa
uder en stor mängd manér, af hvilka väl en del äro nyuppfunna,
åter dessa hemtrefliga sysselsättningar kommit till heders bland da-
en större delen äro upptagna från de gamla präktiga arbeten, som
naskinindustrins tidsålder inföll voro gängse i Europa eller äro det
orientens folk. Den femte och kanske vigtigaste, emedan mest
a arten är det *hvita broderit,* som väl på svenska skulle kunna
söm, om vi eljes böra tillåta oss att föreslå en ändring i öfversätt-
så fyndigt funna terminologi, hvilket kan synas vågadt, då arbetet
tadt af »Frejas« erfarna utgifvarinna; benämningen »hålsöm« in-
hon till à-jour-arbeten eller sådant broderi, som åstadkommes medels
utdragning, men i sjelfva verket arbetas ju ock engelskt broderi,
guipure med flera underarter af det hvita broderit medels hål, som
i tyget, och åtminstone mångenstädes på landet torde språkbruket
unt, som vi ange. Vid sidan af det hvita broderit upptagas sådana
ten, som, till skilnad från virkade spetsar, förfärdigas med nål och
ngn, vidare *orientaliskt* eller *kaschemir* broderi, utfördt icke i, utan
samt *högt slätt broderi* och *applikationsarbeten,* hvilka på tyget
efartade mönster; guld och silfver broderi behandlas deremot icke,
märkning egnas ett särskildt kapitel med vackra prof på ornerade
r. Emellan de nu nämnda hufvudarterna förekomma mellanarter,
ler och frivoliteter, som äro en förening af virkning och knytning,
deri på knytning, allt särskilda sätt att åstadkomma spetsar. I ett
pptagas ytterligare några slag af stickning, virkning och knytning,
rna kunnat få plats under dessa hufvudafdelningar.

n handboken innehåller ännu mera. Den undervisar om förfärdi-
f enklare snörmakeri-arbeten såsom snodder och tofsar, garnblom-
u spetsar skola tvättas, och, hvad vigtigare är, den ger de enklaste

reglorna för klädningssömnad. Inkrusteringen tyckes oss deremot icke höra hit, då det tydligen gält att framställa sådana arbetssätt, som af gammalt varit en allmän hemslöjd hos de bättre lottade familjerna, icke sådana slag, som kunde kanske vara lämpliga att blifva det, i hvilket fall illuminering, glas- och porslinsmålning, paffarbeten med flera hellre bort förekomma.

Emellertid innehåller denna handbok så mycket och är så åskådligt och klart framstäld, att den troligen icke skall saknas i något hem, der man intresserar sig för dylik konstflit, och mången kunde tänka att dermed sådana fackskolor som den äfven hos oss påtänkta för fruntimmershandarbeten vore öfverflödiga. Men för växande ungdom kunna dessa recept på intet sätt ersätta visandet, man måste redan vara något intresserad och inne i saken, om de skola gagna, och dessutom lemnas här en vigtig sida oberörd, nämligen färgsinnets och smakens utveckling samt öfningen att sjelf komponera mönster.

**.

C. F. E. Björling: Klangfärger och språkljud. 107 sidd. 8:o; med en tafla och 26 träsnitt. Sthlm, Samson & Wallin 1880. Pris 2 kronor 75 öre.

En af de mest betydande vinningarna inom vår tids fysiologi är den teori för ljudförnimmelserna, som *H. Helmholtz* år 1862 uppstälde i sitt berömda arbete »Die lehre von den Tonempfindungen«. Här uppvisades med fullständig vetenskaplig skärpa och bevisningskraft såväl de fysiska orsakerna till olika klangfärger, som de fysiologiska grunderna till den musikaliska harmonin. Rigtigheten af den helmholtzska teorin för dem begge kan anses stå öfver allt tvifvel. I samma arbete delgaf Helmholtz äfven sina undersökningar om de olika vokalljuden och de öfvertoner, som karaktärisera en hvar af dem, samt uppstälde till deras förklaring en till teorin för klangfärgerna sig på det närmaste anslutande hypotes, hvilken han äfven genom syntetiskt framställande af vokalljuden sökte understödja. Det är utom allt tvifvel att han uti denna hypotes funnit rätta utgångspunkten till en fullständig teori för vokalljuden, men han har dock icke med denna fullständigt utredt vokalteorin, tvärtom återstår i detta afseende många invändningar obesvarade, många gåtor olösta.

Af dessa arbeten och andra, som dermed stå i det närmaste samband, särskildt *Brüches* och *Sievers* undersökningar i ljudfysiologin, har hr Björling i förevarande bok gifvit den svenska allmänheten en bearbetning, skrifven med samma klara, mönstergilla, populära styl, som allmänheten redan längesedan lärt sig att värdera i hans arbeten om solen, om vindarnes lagar, om meteoriter och kometer.

Förf. börjar med en framställning af ljudets allmänna egenskaper och de svängningar, som alstra ljudet, hvarefter han omedelbart öfvergår till en redogörelse för öfvertonerna och metoderna att iakttaga dessa. Närmast

Härtill ansluter sig en granskning af de olika musikaliska instrumentens klangfärg och dess orsaker.

Från betraktandet af de af menniskohand förfärdigade tonverktygen öfvergår han sedan (sid. 55) till det märkvärdigaste af alla, menniskans struphufvud. Efter en, säkerligen alltför kort anatomisk beskrifning af sjelfva ljudorganet, af hvilket endast den laryngoskopiska bilden i boken är återgifven, redogör han för ljudbildningen i struphufvudet, röstomfånget hos olika stämmor, uppfinningen af laryngoskopet och de medels detsamma gjorda undersökningarna i stämbandens fysiologi. I en ny afdelning behandlas sedan vokalerna och den helmholtzska teorin, hvarvid förf. fäster särskild uppmärksamhet vid v. Qvantens inkast mot densamma och det tillägg, Helmholtz synbarligen i följd häraf gjort till sin ursprungliga teori. Endast i största korthet omnämnes den helmholtzska vokalapparaten. Såväl med hänsyn till dess vetenskapliga betydelse, som förevarande arbetes populariserande syfte hade det dock varit skäl att göra beskrifningen tydligare genom en afbildning af den särdeles snillrika apparaten. Boken afslutas med en mycket lättläst och klar framställning af de nyaste forskningarna om konsonanternas bildning.

Illustrationerna äro öfverhufvud goda, men enligt vår åsigt alltför få. Utom de i det föregående nämnda sakna vi t. ex. den vigtiga afbildningen af förfaringssättet vid laryngoskopi och af de härvid använda instrumenten; äfven hade det icke skadat att förf. ur »Nature« anfört något af Fleemings, Jenkins och Ewings fonografförsök, o. s. v. Den bifogade taflan öfver munnens ställning vid uttalandet af särskilda bokstäfver är mycket instruktiv.

Uti sitt arbete har förf. strängt hållit sig till den i titeln uttalade uppgiften och sålunda behandlat endast och allenast klangfärgerna och språkljuden. De fysiska och fysiologiska grunderna för den musikaliska harmonin, sådana de framstälts af Helmholtz, stå dock i så nära samband med teorin för klangfärgerna, att de äfven här bort behandlas tillsamman, såsom också Blaserna gjort i sin förträffliga bok »Le son et la musique« (Bibliothèque scientifique internationale). Vi hoppas att hr Björling i en snar framtid skall komplettera sitt förevarande arbete med en framställning af dessa frågor.

ROBERT TIGERSTEDT.

Johan Lagergren: Svenska matväxters insamling och förvaring. Sthlm 1880. A. V. Carlson. 102 sidd. 12:o.

Förf. har i många år med synnerligt nit sökt befordra kännedomen af de ätliga svamparnes nytta och användning, och det är hufvudsakligen vid dessa allt ännu förbisedda matväxter han i föreliggande lilla skrift uppehåller sig. Den är dock ämnad icke till ledning för dem, hvilken alls ingen kännedom hafva om de olika slagen af matnyttiga och giftiga svampar; för dem är, som förf. säger, muntlig undervisning eller planscher vida bättre än de bästa beskrifningar. Men den, som redan lärt sig värdera svampar såsom

en välsmakande, sund och billig föda, skall här finna många bepröfvade råd och anvisningar, särskildt rörande de olika sätten för deras tillredning och äfven för deras förvaring. I en tabell har förf. sammanstält en mängd kemiska analyser af olika arter, de der böra öfvertyga äfven den mest förhärdade tviflare om svamparnes näringsvärde. Med rätta gör förf. uppmärksam på hvilken lätt förvärfvad och alldeles icke föraktlig inkomst vi låta gå oss ur händerna genom att icke tillgodogöra oss åtskilliga som delikatesser högt värderade arter, hvilka betinga sig goda pris på den utländska marknaden. En liten afdelning af arbetet är vidare egnad åt konservering af grönsaker, för hvilka vi gemenligen skatta till utlandet; men i förbigående påpekas äfven några inhemska plantor, hvilka med fördel kunna användas som legumer.

Äfven de matnyttiga lafvarne ihågkommas i ett skildt kapitel, men om man undantager deras användning till nödbröd och — bränvinsbränning torde de väl knappast förtjena spela någon mer betydande rol i menniskans ekonomi; — fastän det kunde vara rätt intressant att à l'espagnol stufva islandslaf tillsammans med sockermandel och citronskal.

FREDR. ELFVING.

Alphonse Daudet: Konungar i landsflykt; öfvers. af E. F. Lönnrot. Sthlm 1879, Seligmann; liten 8:o.

Alphonse Daudets lefnadsbana gestaltar sig till sina yttre konturer ungefär som de fleste andra romanförfattares, både de mera och mindre betydandes, deri nämligen att han, född i landsorten, i södern liksom flertalet af dem, redan vid unga år sökt sig till verldsstaden vid Seinen, »fast besluten att der, såsom han sjelf yttrat, tillkämpa sig en plats i ledet bland sitt lands förnämsta diktare«. Och som mest all denna uppåtsträfvande ungdom, så har ock han i början upplefvat svåra tider, derom bära hans arbeten omisskänneliga spår, främst den lilla rörande berättelsen »Le petit chose«, om hvilken man tror sig veta att författaren deri biktat en del af sina egna lefnads öden. Outplånliga måste i sanning de intryck ha varit, som den unga skriftställaren rönt under dessa motgångens dagar, bland dessa literaturens och konstens proletärer, för att de skulle röja sig så djupt och genomgående i alstren af hans fantasi. Det var under dessa bistra tider han erbjöds och emottog syslan af privat sekreterare hos en af kejsardömets ledande män, hertigen af Morny, duc de Mora i »Le nabab«.

Sin egentliga literära verksamhet började han som medarbetare i flere olika tidningar, och allt efter som hans vingar växte, försökte han sig i ett par mera ansedda revyer, ja till och med som dramatisk författare. Ehuru hans namn städse hade en god klang, gjorde han dock i början ingen lysande succes. Han visade nämligen allaredan nu sitt skaplynne; han offrade aldrig åt populariteten, smickrade aldrig allmänhetens lidelser och arbetade icke under tidningspuffens och reklamens högtryck. Det är utan pukor och trumpeter, utan slagord och manér, utan att ha sökt bilda skola som han hunnit sitt mål att nämnas bland Frankrikes bäste skriftställare.

Det arbete, som först förskaffade Daudet jämte akademiens pris puens odelade ynnest, var romanen »Fromont jeune et Risler ainé«, en af lifvet inom »la petite bourgeoisie« i Paris, en sorglig tafla, hopplös utan all försonande afslutning. Dock, man må med anmälaren ogilla en k afslutning af ett konstverk eller ej, så bör dock erkännas att arbetet alltigenom följdrigtigt. Risler, sådan han är beskrifven, har, då marken tar under honom och hans lycka brister, intet annat val än sjelfmordet.

Daudet känner i botten sitt folks karaktär och sörjer djupt öfver dess n. I ädel ovilja och af hängifven patriotism har han mer än en gång maskerat denne mr Chauvin«, denna typ af den sannskyldige parisaren. ı har hållit hans fel för honom, blottat för honom hans samvetslöshet och annan hans styggelse i såväl »Fromont jeune et Risler ainé«, som i »Jack« »Le nabab«. Man har beskylt Daudet att som moralist vara bitter ända hopplöshet, men man bör betänka att dessa arbeten skrefvos under en då ett lysande kejsardöme, ett som det tycktes fast grundadt herravälde ades bort af ett till förtviflan bragt folk, medan en republik, länge vänoch efterlängtad, höll på att sönderslita sig sjelf; då de skrefvos under förtviflans och hopplöshetens tid, bära de ock dess prägel.

Sedan ofvannämnda arbeten sågo dagen, har den unga republiken vuni stadga, Frankrikes politiska horizont har klarnat och med denna gynımare politiska ställning tyckes äfven Daudets konstnärs genius hafva återmit hoppet.

Sorglig är äfven berättelsen om konungarne i landsflykt, men der finı dock i afslutningen en försoning; hjeltinnan i berättelsen, den ädla drottg Frédérique tvingas väl att afstå från alla sina stolta drömmar, men begad reser hon sig åter högre och ädlare, det är endast drottningen som r under, som qvinna och moder går hon segrande ur den hårda pröfningen.

Der finnes en ovedersäglig republikansk tendens i detta förf:s senaste ete, men en tendens som han icke vill truga på läsaren, snarare skulle n kunna säga att den nästan omedvetet klingar fram mellan raderna. Det historien om en fördrifven konungafamilj, »som sökt en tillflyktsort och skydd i revolutionernas stad«; en konung, som i verldstadens nöjen slär i smutsen sin kunglighet, och en ädel drottning, som midt i armodet, nd de »furstliga proletärer«, som lefva i Paris, i en tid och i ett samle af utpräglad demokratiska åsigter aktar och håller högt sin fädernelda rätt till tronen.

Daudet behandlar sina hjeltar med all den aktning, som menniskan ı väl mest den olyckliga förtjenar; han gör ingen af dem till föremål för got obetingadt hån eller förakt, han är god emot dem alla, så långt möjl är. När han uti ett af bokens mest lysande kapitel visar huru de koıgsliga prerogativen, den kungliga etiketten, de monarkiska idéerna stå i arp motsats till den ställning, de landsflyktige nu intaga, huru upplösande ı demoraliserande landsflykten verkar och måste verka på konunga-värdigen, så sker det ej med gyckel och satir, det sker med värdighet och ett

visst vemodigt alvar, så att man nästan kan säga det författaren är mägtig af hvad man ofta velat frånkänna den romaniska rasen öfverhufvud, en omedelbart framqvällande ådra af humor.

Kristian II och drottning Frédérique af Illyrien äro naturligtvis, likasom prinsen af Axel, kronprinsen af Finland och drottningarna af Palermo och Galizien, diktade personligheter, men den idé de uppbära, den situation i hvilken de blifvit försatta, och, hvad som värre är, det sätt på hvilket de uppträda i Paris, är nog en bedröflig verklighet. Ty vida omkring i verldsstaden har Daudet icke behöft gå för att finna modellerna till sina hjeltar; enhvar, som följt de tre sista årtiondenas historia, skall äfven utan svårighet igenkänna dessa fingerade konungar och kungariken. Han går i vissa drag några af tidens depossederade så nära på lifvet, att man t. ex. i och med prinsen af Axel har den famöse holländske kronprinsen för ögonen, liksom ju ock bokens hjelte och hjeltinna i många hufvudstycken erinra om f. d. konung Frans af Neapel och hans gemål.

Dock, det är icke tendensen som sist och slutligen är det mest fängslande, det är författarens styl, hans ypperliga karaktärsskildringar och beskrifningar af pariserlifvet och sederna i den stora staden. Äfven enligt fransmäns omdöme är hans styl lysande. Han eger ett outtömligt förråd af bilder, dem han använder med en fulländad mästares måttfullhet, ingenstädes sjunkande till slösaktighet eller svulst. En ansedd tysk kritiker har sagt om hans styl: »det förekommer läsaren ofta som blinkade och skimrade strösand af sönderkrossade ädelstenar på den svarta skriften«. Det är icke heller blott genom att beskrifva dem, som han söker att teckna sina karaktärer, utan han låter dem i handling måla sig sjelfva, hvarigenom de erhålla en hög grad af lifaktighet och åskådlighet. På samma sätt är det i sammanhang med händelserna, som han skildrar seder och ställen, då han för oss till boulogner-skogen, till bois de Vincennes och dess pepparkaksmarknad, på boulevarderna, eller då han gör med oss ett utomordentligt roligt besök i Franska akademien vid Pont des arts, då han beskrifver salongerna och de konspirerande herrarne i Faubourg S:t Germain, eller andra stycken af lifvet från i går och i dag.

I denna del står Daudet visst icke efter de så kallade realisterne eller, som de hellre borde kallas, naturalisterne; han porträtterar, fotograferar sin tid och sina samtida så väl som de. Men hvad som ställer honom oändligt öfver en Zola och en Flaubert (vi mena författaren af »Madame Bovary« och »L'éducation sentimentale«) är den omständigheten att han, då det är tal om tidens seder, icke framhåller enbart våra oseder, och då han vill framställa tidsförhållandena, det icke ensamt är missförhållanden han afmålar. Daudet skyr visst icke att med sin skildring gå temligen långt in bland de lösaste seder, och så strängt bestraffar han dem icke, att våra moraliska känslor vore fullt tillfredsstälda, men det är icke med något välbehag, förtäckt eller oförtäckt, han dröjer vid dem, ej ens med indifferentism; ehuru hans godhet mot sina personager bevarar sig i det längsta, tar man dock icke miste på

hvad han gillar och hvad han ogillar. Om denna större aktning för moralen allt mer och mer gör sig gällande bland det unga och republikanska Frankrikes skriftställare, — vi vilja här nämna endast en ibland dem, känd af Finsk tidskrifts läsare, André Theuriet, så kan det sägas att den man, som går i spetsen för dessa unga, ädla, fosterländska arbetare inom den franska literaturen, är Alphonse Daudet.

Hvad den svenska öfversättningen beträffar, kan man icke annat än ge den sitt fulla erkännande; vid somliga ställen, der Daudet är sig sjelf alltigenom, der vissa för honom egendomliga uttryck och bilder förekomma, har öfversättaren visserligen haft stora svårigheter att öfvervinna, men han har i allmänhet löst dem förträffligt, och utan tvifvel skall »Konungar i landsflykt« blifva en verklig prydnad i doktor M. A. Goldschmidts med smak och urskiljning valda novell- och roman-bibliotek.

J. AHRENBERG.

Ludvig Daae: Norges Helgener. Kristiania 1878, Alb. Cammermeyer. 228 sidd. 8:o.

I ett vackert och klart språk och med stöd af vidsträckta studier har professor Daae skildrat den medeltida helgonkultens uppkomst och utveckling i Norge. Han har icke sökt teckna helgonens historiska tillvara eller deras verkliga lefnadsöden, utan tvärtom strängt begränsat sitt ämne till deras idealiserade lif efter döden, i folkdiktningen och folkfantasin, och till granskningen af de minnesmärken i konst och literatur, som vitna derom.

Boken inledes af en framställning af helgondyrkans allmänna art och karaktär under medeltiden. Derefter egnas arbetets hufvuddel sidd. 15—133 åt den kult, för hvilken Norges och hela den skandinaviska nordens främste helgon, S:t Olof, var föremål. Förf. ådagalägger att den under sin lifstid såsom en fruktansvärd tyrann hatade konung Olof redan kort efter sin död i slaget vid Stiklestad blef föremål för en dyrkan, som oaflåtligt vann allt större utbredning. Olof blef dock aldrig formligen kanoniserad af påfven; det var mindre kyrkans än den norska allmogens röst, som upphöjde honom bland helgonens antal. Men ehuru således i egentlig mening ett norskt nationalhelgon, tillvann han sig snart dyrkan i hela den skandinaviska norden och äfven utom dess gränser. I Sverige var han det egentliga folkhelgonet, till dess att Erik Jedvardsson i tolfte århundradet efterträdde honom. Men äfven sedermera sågs hans bild vid sidan af Eriks på det svenska riksbaneret, och den svenska krigshären ansågs kämpa under hans ej mindre än Erik den heliges hägn. Äfven i Finland vann Olofs-dyrkan utbredning. Landskapet Ålands sigill var prydt med hans bild och bar inskriptionen »S. Terre Alandie et S. Olavi regis«; dominikaner-klostret i Åbo var helgadt åt S:t Olof och socknen Ulfsby har enligt en uppgift, som förf. hemtat från J. Tols år 1738 utgifna disputation »de S. Olavi N. R. pravo religionis zelo«, egentligen fått sitt namn efter honom. Såsom särskildt betecknande för Olofs-

kulten framhålles den Olofsbild, som förvarats i nämnda sockens kyrka och som framställde helgonet med krona, yxa, riksäple och en drake under fötterna (sid. 125). En mängd detaljer meddelas äfven om Olofskulten i Danmark, England, Estland, Novgorod, Nord-Tyskland och Nederländerna. Egendomligt är att Olofskulten äfven efter reformationen hos nordens allmoge fortlefde med en seghet, som ända till våra dagar trotsat presterskapets bemödanden att utrota den katolska villfarelsen. Ännu för några år sedan plägade allmogen i S:t Olofs socken i Skåne föra sina sjuka till Olofsbilden i socknens kyrka för att låta de angripna lemmarne beröras af helgonets yxa. Äfven åt legenderna om S:t Olof egnar förf. en detaljerad granskning. Särskildt framhåller han huru folkfantasin i förening med det katolska presterskapets afsigtliga bemödanden småningom omgestaltade Olofs lefnadsöden till så vidt möjligt fullständig likhet med Frälsarens martyr-historia. Olof Trygvasson skildrades såsom Olof den heliges föregångare, likasom Johannes döparen var frälsarens, Olofs moder Åsta erhöll en omisskännelig likhet med jungfru Maria, o. s. v. Öfverhufvud gör framställningen intrycket af stor samvetsgranhet och fullständighet.

Bland Norges »mindre helgon« har den heliga Sunniva blifvit med förkärlek behandlad. Förf., som här väsentligen stödjer sig på professor S. Bugges forskningar, anser att Sunniva-myten helt och hållet är en katolsk prestdikt, som saknar all historisk kärna. Sunniva-legenden är icke ens ursprungligen norsk, utan endast en ombildning af den nord-tyska sagan om Ursula och de 11,000 jungfrurna, hvilken blifvit lokaliserad i Norge. De fakta, förf. här framhåller, vitna i hög grad om huru fritt och obundet helgonhistorien under medeltiden omgestaltades efter tillfälliga förhållanden.

Den helige Halvard och ett stort antal helgon af ännu mindre betydelse än denne äro jämförelsevis knapphändigt behandlade. Förf. påpekar huru fattig och dunkel dessas historia öfverhufvud är. Några äro endast bekanta till namnet och närmare detaljupplysningar kunna icke om dem meddelas.

Bokens värde höjes genom trenne planscher, innehållande goda afbildningar af medeltida helgonbilder.

M. G. Schybergson.

J. B. Barth: Knudshø eller Fjeldefloræn; en botanisk (plantegeographisk) Skitse. Kristiania 1880, Cammermeyer. 75 sidd. liten 8:o.

Ett litet arbete utan några vetenskapliga anspråk, skrifvet för turister. »Dersom der er nogen Maade at sysle med Naturen paa, der egner sig til at blive almindelig og derved idetheletaget at giøre Turist- og Reiselivet i vort Land saameget interessantere ved at aabne Blikket for en dybere og indholdsrigere Opfatning af Naturens Skjønhed, saa er det Botaniken« säger förf. med rätta. Han inbjuder oss till en botanisk exkursion på Knudshø, en af Dovres toppar, hvilken är utmärkt genom sin rikedom på sällsynta plantor och der man träffar samlade nästan alla de arter, som utmärka det

sydliga Norges fjällflora. Under det han visar oss vägen upp till toppen med dess härliga utsigt, gör förf. oss uppmärksamma på den mängd för slättens innebyggare okända plantor, som här öfverallt spirar upp, och särskildt utpekar han de vackraste, de för trakten mest karaktäristiska eller eljes anmärkningsvärda formerna; då och då meddelar han dessutom en kort notis om deras utbredning och förekomst för öfrigt, utan att dock inläta sig i detaljer eller meddela några utförligare beskrifningar. Hvarje botanist, som vandrat i fjälltrakter, förstår den kärlek, med hvilken förf. skildrat dessa fjällblomster med deras ofta oansenliga, men alltid sirliga former, deras klara och ljusa färger.

För växtsamlaren i Dovre har den lilla boken väl nog sin nytta och ingen, hos hvilken kärleken till naturens studium icke blifvit helt och hållet dödad på skolbänkarne, skall ångra sig om han sticker den i sin rensel.

FREDR. ELFVING.

Edv. Kaurin: Sygepleiersken; kortfattet Veiledning i Sygepleien for Sygepleiersker i By og Bygd. 62 sidd. liten 8:o. Kristiania, Cammermeyer.

Uti 11 kapitel redogör denna lilla förträffliga bok för en sjuksköterskas vigtigaste åligganden under följande rubriker: Sygepleiersken, Den Syge, Sygeværelset, Klyster-, Igle- og Koppesætning, Trækmidler, Lægemidlernes rette Brug, Omslag og Bade, Temperaturmaaling og lidt Bandagelære, Smitsomme Sygdomme, Blødninger, Sygebud. Förf:s framställningssätt är klart, hans reglor korta och bestämda. Det vore allt skäl att genom öfversättningar till våra begge språk införlifva denna handledning med vår literatur.

ROBERT TIGERSTEDT.

Öfversigt.

Bref från Sverige. *Upsala i juni 1880.* Det är nu skäligen länge sedan undertecknad hade tillfälle att sända Finsk tidskrift några rader från Upsala. Orsaken härtill har delvis legat i den brist på literära alster, som utmärkt de förflutna vintermånaderna. Med de vårliga vindarne tyckes en ny flägt hafva begynt att upplifva vår stillastående vitterhet, och det är om ett och annat hit hörande jag nu går att yttra några ord.

Dock först en kort blick tillbaka på ett par förluster! Hade det gamla året i professor Waldenström, hvars korta, men betydelsefulla lefnad blifvit värdigt och vackert skildrade af hans äldre kamrat, professor Per Hedenius, i Upsala läkareförenings förhandlingar, skördat en af våra yppersta förhoppningar, så skulle det nya året slag i slag fortsätta sköflingen inom de äl-

dres led. Först bortgick professor emeritus *Olof Glas*, som i långliga tider varit en prydnad för vårt universitet och dess medicinska fakultet samt derjämte en den sanna menniskokärlekens målsman inom vårt samhälle. Och inom kort följdes han af universitetets *director musices*, professor *Jacob Axel Josephson*, som under flere decennier utöfvat en högst välsignelserik verksamhet här i Upsala och haft stort inflytande på den musikaliska smakens utbildning icke blott bland den studerande ungdomen, utan i hela vårt land. Känd är han genom sina visor äfven utom Sveriges gränser, och i Finland torde han ej vara alldeles obekant. Hos oss har hans sättning af Runebergs »Vårt land« öfvergått till att bli en verklig folksång, hvilket dock ej hindrade Josephson sjelf att vid sådana tillfällen, då det särskildt gällde Finland, såsom vid Universitetets minnesfest öfver Runeberg, låta våra sångare föredraga den finska sättningen af Pacius.

Hvad det gamla året före julflödet medförde af nya literaturförteelser, har i hufvudsak meddelats i föregående bref; jag tillåter mig nu att dertill endast foga några fakta, nämligen att vid Svenska Akademiens högtidsdag inträdestal höllos öfver Elias Fries och Carl Wilhelm Böttiger, samt att tredje samlingen »Noveller af H.« utkommit, men i afseende på dessa fakta iakttager jag vederbörlig tystnad. Ett posthumt verk af *Elias Fries* har för öfrigt i dessa dagar utkommit, nämligen »*Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen, utgifven af Svenska Akademien*«. Det är ett ganska intressant arbete, hvars redigerande fordrat mycken omsorg och noggranhet hos utgifvaren. Det är ett värdigt tillägg till den gamle siarens fosterländska forskning på detta område och en lämplig fulländning af de bekanta uppsatser rörande det vigtiga ämnet, som han meddelat i sina »Botaniska utflygter«. Texten belyses med utdrag ur Linnés resor och ur en del af våra skalders arbeten.

En sak, som numera är i det närmaste utagerad, ville jag gerna förbigå, men kan det icke, emedan den under förlidne vår allt för starkt tagit den allmänna uppmärksamheten i anspråk ej blott vid universitetet, utan i hela landet. Jag menar de föredrag, som här höllos af filosofie kandidat *Knut Wicksell* om *Samhällsolyckornas vigtigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen*, hvilka föredrag sedan utgåfvos i en i öfver fyra tusen exemplar såld broschyr. Förmodligen hafva tidningarna redan längesedan bragt edra läsare kännedom om skriftens innehåll, hvarpå eder brefskrifvare icke har lust att inlåta sig. Jag vill blott påpeka trenne omständigheter: först och främst att författaren utan allt tvifvel *bona fide* gripit sig an med det kinkiga ämnet och framstält sin för ett sundt och sedligt sinne frånstötande åsigt om det erforderliga botemedlet, på samma gång det icke kan nekas att hänsynslösheten i proklamerandet af denna åsigt med rätta framkallade en varning till författaren från universitetets disciplinära myndighet. Dernäst ville jag fästa uppmäksamheten vid den opposition, som den framstälda åsigten från de flesta håll framkallade, och de skrifter, som med anledning deraf blifvit utgifna, nämligen först en grundlig vederläggning af

numera statsrådet, då varande professoren Hammarskjöld i Upsala; vidare af fyra yngre män, dels universitetslärare, dels akademiska medborgare, hvilka hvar från sin sida skärskådat och inlagt sin gensaga mot åsigten; dernäst en liten väl affattad, praktisk invändning mot den af Upsala läns höfding, grefve Adolf Hamilton, som från det abstrakta området flyttade frågan direkt in i verkligheten genom att sammanställa statistiska fakta från vårt eget samhälle; och slutligen ett rätt märkligt föredrag af docenten Vikner om »Kulturens offerväsen«, hvilket äfven blifvit i broschyrform utgifvet. Detta är dock blott en del af den literatur, som framkommit på grund af det nämnda uppslaget. Lägges nu allt detta tillhopa med den nystiftade sedlighetsföreningen och de ämnen, som dermed bragts under diskussion, så torde det medgifvas att det varit ett rätt egendomligt område, som under de flydda månaderna satt sinnen och pennor i rörelse. Utan att förneka att dessa ämnen äro högst vigtiga och behjertansvärda, kan det dock vara tu tal om den frågan, huru vida dessa samhällslifvets kinkigaste och mest svårlösta frågor egentligen äro egnade att öppet och — man vore färdig att säga — oblygt behandlas af den omogna eller brådmogna ungdomen. Men man är nu icke ung på samma sätt som i forna dagar. Pessimism och hänsynslöshet gripa allt mera omkring sig, idealerna hafva flyktat och äro snart »en saga blott«, och ett ännu icke alldeles förtorkadt hjerta suckar för sig sjelft som den gamle pariserstudenten François Villon:

Mais où sont les neiges d'antan?

En flägt af verkligt högstämd och ungdomlig hänförelse grep dock hela vårt folk, när i slutet af april månad en underbar månskensafton Vega med sina trettio män, sjelf mörk och allvarlig, men omgifven af ett bländande ljushaf, gled in på Stockholms ström och fälde sitt ankar framför Tessins kungaborg. Äfven Upsala studenter fattades af den allmänna hänförelsen, och deras fest för de berömda omseglarne af den gamla kontinenten var den sista, men icke den minst lyckade i den långa raden af hyllningar. Fyndig qvickhet och grottesk humor, ungdomlig uppsluppenhet och slående säkerhet i karaktärs skildring utmärkte dessa ändlösa bilder ur resenärernas senaste lif och erfarenheter, och vi beklagade blott att den egentlige representanten för Finland icke skulle få tillfälle att taga med sig den brokiga synen såsom ett slutminne från den oförgätliga färden. Om den med Vegafesterna sammanhängande literaturen behöfver jag säkerligen icke påminna finska läsare. Om de icke egnat sin uppmärksamhet åt de mångfaldiga skaldeutgjutelserna, bland hvilka en är utkommen i bokform, nämligen en stundom något prosaisk diktcykel af Frans Hedberg, så känna de utan tvifvel den franska broschyren öfver Nordenskiöld af doktor *Charles Flahault*, »étudiant de l'Université d'Upsal«, såsom han å titelbladet tecknar sig, en skildring, som utmärker sig för ovanlig detaljrigtighet och tilltalande framställningsform; och möjligen känna de äfven kapten *Louis Palanders* lilla skrift om *NO-passagen*, som utgör bihang till »Tidskrift i Sjöväsendet« och

utmärker sig för den praktiske sjömannens enkla och konstlösa, men derför icke mindre tilltalande och fängslande skildring af Vegas stordåd.

Dock — ännu sakna vi, Gud ske lof, icke alldeles män, som både vilja och kunna bära idéens fana högt och svärma för något stort och ädelt. En sådan man är *Viktor Rydberg*. Tillsammans med den nyss utgifna fjerde upplagan af *Bibelns lära om Kristus*, som för hvarje tänkande nordbo torde vara välkänd, har han nu framlagt en tilläggskrift *Till läran om de yttersta tingen*«. Jag anbefaller på det varmaste åt tidskriftens läsare denna bok, som icke blott vitnar om grundlig lärdom och vidsträcktaste kännedom, af bibeln, utan ännu mera om sin författares rena och fromma sinne samt om hans omutliga kärlek till sanningen och menskligheten, hvars evighetshopp han här framlägger i förtröstansfulla, den högsta kärleken ensamt värdiga färger.

En sådan ifrare, ehuru på ett annat område är ock riksdagsmannen *Adolf Hedin*, hvilken med sann entusiasm kämpar för den fosterländska idé, som kallas allmän värnepligt. Han har nyligen gjort detta i en liten skrift kallad: *Allmän värnepligt och fritt samhällsskick*, i hvilken han på ett slående sätt och med sin sedvanliga kraft i stylen skildrat värnepligts idéens uppkomst och dess hårdnackade strid mot det inrotade begreppet om krigaryrket såsom ett särskildt stånds företrädesrätt, och han ger dervid en historisk öfversigt, som äfven för dem, hvilka såsom I finnar fått denna rätt att försvara fosterlandet tillerkänd hvarje dess son, kan vara rätt intressant och lärorik. Medan vi vänta på uppfyllelsen af dessa förhoppningar för vårt land, arbetas på flera håll för spridandet af rigtiga åsigter om krigsväsendet, och jag ville särkildt i det hänseendet påpeka en populär skrift, *Svenska soldaten*, en läsebok, utgifven af generalstabskaptenen *Gustaf Björlin* och hufvudsakligen ämnad för soldaterna, men läsvärd och upplysande för hvar och en, som intresserar sig för hit hörande frågor. Särskildt innehåller årets häfte en artikel kallad: *Skildringar och rön ur rysk-turkiska kriget 1877—1878* af löjtnant *Gustaf Lagerbring*, som på ett särdeles klart och instruktivt sätt meddelar hvad krigskonsten vunnit i erfarenhet af det fälttåg, i hvilket äfven Finlands söner med så stor ära deltogo.

Medan vi sålunda tala om entusiaster och krigare, kan jag icke underlåta att påmminna om en till det äldre nu lefvande slägtet hörande svensk skald, hvars dikter i år utgifvas i ny och betydligt tillökad upplaga, redigerad af undertecknad: jag menar *Johan Nybom*. Af dessa dikter hafva nu fyra häften utkommit, fulla af den ideala hänförelse, den varma fosterlands kärlek och den oskyldiga chauvinism, hvilka så älskvärdt känneteckna författaren såsom målsman och tolk för flydda tiders ungdom. Det ligger sanning något af oskuldsfullt hjeltelynne i skaldens natur, och det var icke utan anledning han helt nyligen i sitt sextiofemte år på fullt allvar yttrad att han egentligen »borde ha blifvit löjtnant«, hvilket återförde i minnet det oförgätliga året 1848, Nyboms glansperiod, då han till en storväxt schweizerimamsell i full hänförelse utsade de klassiska orden: »Föd, qvinna

men föd pojkar med bantler, och föd som kaninen två i hvar månad!« Vi hoppas här innerligen att skaldens forna berserkslynne med dess starka utbrott i vissa stycken icke måtte lägga hinder i vägen för hans dikters invandring i Finland, der de likasom hos oss skola vitna vackert om flydda tider och visa ett yngre slägte huru man förr trodde på sina ideal. Jag påpekar särskildt i tredje häftet en gripande sång: »*Sverige till Finland*«.

Från Johan Nybom till Victor Hugo torde språnget icke vara så stort. Ser man bort från det olika omfånget i lifssfer och i begåfning, så återstår alltid en viss likhet i naiv hänförelse, i varm fosterlandskärlek, i ömt hjerta för alla lidande likar och alla värnlösa, särskildt de små, samt i okufligt hat till allt förtryck. Sådan har den franske skalden blifvit skildrad i ett omfattande verk på tre delar kalladt: *Victor Hugo och det nyare Frankrike; en studie af P. A.* Det hviskas med anspråk på säkerhet, att under dessa initialer döljer sig en ung dam; men äfven om så icke är fallet, vitnar detta förstlingsarbete om en ovanlig förmåga i framställning, fullständig beläsenhet och om åsigter, som äro ganska bestämdt formade. Visserligen kan den anmärkningen göras, att skildringen går nog mycket på bredden, att den kunnat betydligt sammanträngas och att skaldens verk äro nog minutiöst genomgångna. Men såsom *studie* är arbetet i alla händelser berättigadt äfven till formen, och det kan icke annat än väcka förundran huru förf. lyckats bemästra ett ämne, som i förordet med skäl kallas öfverväldigande, en förundran, som äfven måste gripa en fransman, när han finner ett af sitt lands yppersta poetiska snillen så uttömmande behandladt af en främling.

Af nyare skönliterära verk vill jag fästa eder uppmärksamhet vid ett par mera betydande. Det första och betydelsefullaste är *Gillets hemlighet*, komedi i fyra akter af *August Strindberg*, författaren till »Röda rummet.« Ehuru eder brefskrifvare ej haft tillfälle att se detta dramatiska stycke på scenen, der det, väl speladt och med tillbörlig uppsättning, bör göra en utmärkt verkan, måste han efter läsning deraf förklara det utgöra ett högst betydande konstverk, som gör sin författare all heder. Om der också i ett och annat hänseende tryter något, hvad den dramatiska bygnaden beträffar, och kanske allra mest i den scen i fjerde akten, som utgör vändpunkten i stycket, så erbjuder dock den föregående behandlingen så mycket poetiskt vackert i anläggningen, så mycken sanning i karaktärerna, så många slående punkter i dialogens diktion, att stycket måste förklaras jämngodt med det bästa, vi af denna art ega, och i flere hänseenden bättre än det mesta, vi ega. Särskildt är karaktärsskildringen i många fall beundransvärd. Om man dervid i domkyrkobyggmästaren Jaques och hans gillesbröder igenkänner slägtingar till konstnärerna i »Röda rummet«, så stå deremot tvenne qvinnor, Jaques hustru Margaretha och gillets skyddsling Cecilia, alldeles ensamma och sjelfständiga såsom nya, ovanliga skapelser, ovanliga äfven derför, att de, ehuru tillhörande samma art af qvinnor och likasom huggna ur samma stycke, dock äro hvarandra så olika och hvar för sig utgöra en egenartad mensklig varelse af renaste, mest älskvärda slag. Författaren har härmed visat att

han kan se på menskligheten icke blott med förbittrade, utan äfven med kärleksfulla blickar, att han har öga för lifvets sanna poesi, och härtill kunna vi ej annat än hjertligt lyckönska honom. — Ett annat drama, också komedi i fyra akter, är *Grefve Lillie*, af okänd författare, hvilket stycke väckt icke ringa uppseende genom sitt ämne och dess behandling. Det rör sig nämligen om 1865 års representationsförändring i Sverige och innehåller i flere scener nästan ordagranna utdrag ur den tidens parlamentariska strider inarbetade i den dramatiska formen. Det torde häraf vara klart att denna form egentligen är en bisak, att den är blott och bart ett käril, i hvilket förf. efter val mellan olika former inlagt sina betraktelser öfver den vigtiga tilldragelsen. I dessa betraktelser, samtal och resonemanger ligger också skriftens egentliga betydelse; något konstnärligt värde synes den ej ha eftersträfvat och något sådant kan den heller aldrig få, hvarken från den dramatiska byggnadens eller karaktärsteckningens sida. Af verkliga skildringar förekomma några scener från gatan, hvilka, ehuru starkt tecknade efter den nakna och råa verkligheten, dock höra till det lifligaste och bästa i stycket, som för öfrigt, det får ej nekas, genomandas af ett ädelt, opartiskt, fosterlandsälskande sinne. — Äfven anser jag mig kunna anbefalla en liten berättelse, *Guido; ur Bobs efterlemnade papper* af *Georg Nordensvan*, en ung författare, som nyligen uppträdt och, om ej alla tecken svika, äfven syslar med bildande konst. Hjelten i boken är en konstnärssjäl, som ej kommer till full utveckling hvarken som konstnär eller menniska och, missnöjd med lifvet, kastar bort dess gåfva. Om i skildringen häraf stundom framträder något omoget, ungdomligt, eller hvad man brukar kalla grönt, så är deremot allt sådant, der författarens öga ledt hans hand, af verkligt god beskaffenhet, och teckningen af lifvet i en småstad är till den grad utförd efter naturen, att till och med samtalsspråket blifvit fyldt med en icke obetydlig ballast af småstads-slang, som stundom förefaller nog bastant. Emellertid kan det icke nekas att det är goda tag i den unga pennan.

Ett och annat skulle väl ännu kunha tilläggas om Fr. Sanders monografi öfver *Francesco Piranesi* såsom svensk konstagent och minister i Roma, om sista häftet af *Svenskt biografiskt lexikon*, der bland andra Pufendorf, Qvarnström och grefve Arvid Posse finnas behandlade, eller om en del *Halländska sagor*, berättade på bygdemål af August Bondeson; men jag måste skynda att afsluta denna redan nog långa skrifvelse med några ord om de senaste förteelserna på konstens område.

En af vårens vigtigaste tilldragelser inom konstens rymd har varit utställningen af elevernas i Konstakademien arbeten med dertill hörande prisutdelning. Ämnet för täflan i figurmålning var Lokes fängslande, och ej mindre än nio täflingsarbeten voro inlemnade. Högsta priset togs af *Johan Tirén*, som förtjenade denna utmärkelse ej endast för sin komposition, utan äfven för en utmärkt studie i kroppstorlek efter naken modell. I landskapsmålning, der ämnet var sommarlandskap i solnedgång, togs priset med allrätt af *Sven Adolf Thörne* bland åtta täflande, och i skulptur, der uppgif-

var Kraka med nätet och hunden, stod *Ernst Ljung* främst af tvenne ınde. Men största intresset vid denna utställning väckte dock onekligen ung figurmålare och aqvarellist vid namn *Zorn*, som i åtskilliga saker vi- e sig redan ganska långt kommen och särskildt tjusade allas sinnen och :kar med ett hufvud af en ung flicka, höljd i sorgdrägt och slöja. För igt visade akademiens lärjungar ganska vackra studier och framsteg.

En annan intressant förteelse var en aquarellutställning, hvilken helt s afslutats och inneslöt mycket af det bästa, som på senare tider i vårt d producerats på detta område. Utom Egron Lundgren voro Scholander ı von Rosen bland de äldre mest beundrade. Men vid deras sida sågos en några yngre förmågor af framstående värde, främst den nyss nämnde n och jämte honom ett par damer, *Anna Gardell* och *Regina Kylberg*, ilkas öfverlägsna naturskildringar vitna om framgångsrika studier i kon- ns hufvudstad, Paris. Slutligen har vår nyligen från utlandet hemkomne dhuggare *John Börjeson* fullbordat ett utkast till bildstod öfver Geijer, ilket måste betecknas såsom fullt lyckadt, emedan man der återfinner per- ıligheten, både den yttre och den inre, i lefvande form, och dertill på fot- llningen en förkroppsling af »Geijers tanke«, som på ett högst poetiskt t karaktäriserar den store mannens mångsidiga, harmoniskt utvecklade e lif.

C. R. Nyblom.

Klassicismen och nihilismen vid de ryska universiteten. Edmond de Iinari, som mer än ett decennium uppehållit sig i Ryssland, har i »Jour- l des économistes« meddelat upplysning om de verkningar, den såkallade ssicismen, hvarmed den nu tilländagångne Tolstojska regimen betecknas, at på studentlifvet vid de ryska högskolorna, och då denna regim icke de stå utom allt samband med den skolordning, som hos oss infördes 1872, öra vi derom följande.

Nihilismens framsteg har märkbart gynnats genom den sedan tjugu år siggångna förändringen med studenterne, med planen för deras studier och as ekonomiska vilkor. Man kan knapt anföra ett vitnesbörd, som vore mera ecknande för efterhärmningsandans vådor och på samma gång för det dok- nära förfarandet i fråga om reformer, än det som lemnas oss af klassicis- ns summariska och tvångmässiga införande i Ryssland. Det är en historia n förtjenar att berättas. Vid universitetet i Moskwa funnos tvenne pro- sorer, i grekiskan och i latinet, två utmärkta hufvuden och naturligtvis öf- tygade om att grekiskan och latinet voro oumbärliga till att utbilda intel- ensenerna i Ryssland, som ock i Kina och Japan, lika väl som i Frankrike, lien och Tyskland. Redaktörer, den ene efter den andre för Rysslands st inflytelserika tidskrift och mest spridda tidning, »den ryska bud- raren« och »tidning från Moskwa«, började de en hejdlös propaganda för ssicismen. Som pressen nyligen hade blifvit frigjord faktiskt om också te rättsligen, egde den då i Ryssland ett enormt inflytande, och det

är ingen öfverdrift att säga det de två journalist-professorerne i Moskwa, Katkoff och Leontjeff, utöfvade från tiden för det polska upproret 1863 en verklig envåldsmagt öfver den allmänna meningen. De betjenade sig deraf till att ålägga regeringen, som i dessa saker icke fattat sitt beslut, införandet af de klassiska studierna i läroplanerna, jämnte det de utpekade för henne grefve Tolstoj såsom den, hvilken de ansågo skickligast att genomföra dessa.

För att förmå ungdomen i Ryssland att foga sig i dessa fullkomligare, från vesterlandet införda studieplaner, använde den nya ministern de samma autokratiska medel, som så väl hade lyckats för Peter den store: han stängde vägen till alla liberalare lefnadskall och till flertalet offentliga tjenster för de ynglingar, som visade sig motvillige mot den klassiska bildningen. Med andra ord, ett omfattande prohibitivsystem infördes till förmån för de tvenne språken, hvilkas odlande ansågs oundgängligt för Rysslands intellektuela näring. Med mindre man underkastade sig, såg man sig utesluten från de mest hedrande och vinstbringande banor, och befrämjarene af klassicismen kunde högt lyckönska sig till den utomordentliga lätthet, med hvilken det nya systemet blef infördt. Men småningom såg man uppstå svårigheter vid tillämpningen, på hvilka man icke hade tänkt. Elever strömmade till de klassiska gymnasierna och till universiteten, men man varsnade icke utan förvåning att det blef brist på lärare. Man hade icke förmått skapa sådane genom ett påbud, man blef nödsakad att med stora kostnader i Tyskland anlägga en plantskola för ryska pedagoger, och oaktadt de ovanliga förmåner, som bjödos dem, mångfaldigade de sig icke nog för att svara till behofvet. Man dessutom gaf denna, liksom hvarje drifhus inrättning brådmogna och svaga frukter: man beklagar sig öfver att vid gymnasierna och äfvenså vid universiteten hittas blott kökslatin och smulor af grekiska. Denna brist i afseende å beskaffenheten har ministern trott sig kunna afhjelpa genom att frikostigt öka på qvantiteten. Vid universiteten till exempel egnar man icke mindre än tjugusex timmar i veckan åt döda språk; men detta öfverflöd har åter alstrat en ny och större olägenhet: läroplanerna äro öfverlastade och studenterne kunna icke göra skäl för dem. Antalet gymnasister, som bringa sina studier till slut och passera den skrämmande raden af examina, utgör icke mer än 4 %, och vid universiteten råder en allt större motvilja för arbete, illa födde och i intellektuelt hänseende öfveransträngde som studenterne der äro. De växande svårigheterna i det läge, man beredt dem, lefnadens dyrhet och det mera ekonomiska än helsosamma sätt, hvarpå de nödsakats inrätta sitt lif, bidraga ytterligare att rubba hos dem själens liksom kroppens helsa och kasta dem i armarne på nihilismen.

Under allt detta och säkerligen i samband dermed varsnar man att en märkelig förändring försiggått, om man jämför universiteten af 1860 med de närvarande. För tjugu år sedan var universiteternas elevmaterial helt annorlunda sammansatt än nu. På 100 elever räknade man då 60 % adeliga ynglingar och 40 % söner af tjenstemän, småborgare, prester och bönder, de

nare till 3 %. Nu räknar man endast 22 % från adelsfamiljer och 78 % ner af tjenstemän, borgare, prester och bönder, de senare till 5 %. Vid en dan förändring i sammansättningen af massan vid universiteten, kan man l undra om det liberala elementet blifvit der öfvervägande?

Tillförene liksom för det närvarande bisprang man medellöse studen- med offentliga understöd och donationer från landtbrukare, industriidkare, lmäende professorer och andre. Fördelningen af dessa understöd skedde r emellan ett långt mindre antal ynglingar, eftersom de adelige och för- igne voro i förhållande långt flere. Dertill kommer att den växande dyr- ten på alla lifsförnödenheter kännbart förminskat den välgörande verkan dessa donationer, hvilkas belopp föröfrigt minkats snarare än ökats. Den raf följande akademiska pauperismen har haft de ledsammaste verkningar, urom man kan döma af de utvägar, studenterne fått lof att tillgripa för bereda sig en hård, men åtminstone möjlig existans.

Ref. ger en liflig skildring af de bolag, studenterne vanligen ingå för göra sig lifvet så drägligt som möjligt. Ofta bosätta sig två eller flere n liten, illa vädrad och på det tarfligaste möblerad kammare, och mesta- en är det både qvinliga och manliga studenter, som bebo ett antal dylika nrar i samma hus. Födan vid deras gemensamma måltider är vanligen n och otillräcklig, och deras aftonsamqväm upptagas stundom af kortspel, n naturligtvis mest af förbjuden läsning, som ger näring åt öfverspända er, för hvilka personer i deras trista läge äro blott alltför benägna. Men emot frikänner ref. dem från den beskyllning för osedlighet, man i all- nhet velat påbörda detta samlif, om ock enskilta fall deraf icke saknats i sålunda någon grund kunnat finnas för talet om de så kallade nihilist lermälen. Det kan väl vara en smula romantik, som drar ynglingarne i de qvarter, hvarest studentskorna bosatt sig, men det är ändå mer de nga små tjenster, som dessa med stor hängifvenhet åtaga sig i den sam- la hushållningen. De äro för det mesta döttrar ur obemedlade hem, som l universiteten följa någon kurs för att vinna en eller annan anställning.

Det är i ett annat hänseende detta lefnadssätt visat sig mera förderf- ngande. Man har funnit att en stor del af denna ungdom lider af anämi, i med en sådan dålig kost och logering är detta lätt förklarligt. Kom- r dertill en ständig nervös öfverretning, så kan man tänka sig den för- ppande inverkan, för hvilken deras fysiska och intellektuela förmögenheter) utsatta. Samspråken och idéutbytet dag ut och dag in i samma osunda t kunna icke lända till att lugna sinnena, och härvid utöfva de unga flickorna, n taga del i alla samtalen, politiska såväl som andra, en verkligt menlig lytelse: de inlägga deri sitt exalterade lynne, och deras hejdlösa ifver slu- alltid med att smitta ynglingarne. Anledning till missnöje hafva de nära lands i sitt bekymmersamma läge och i de ständiga motgångarne vid af ämnen öfverlastade examina, och så kan man finna huru lätt nihilismen ill stå vid dörren till dessa ungas bostäder.

Detta sakernas osunda tillstånd påkallar botemedel af olika slag, men

allmänt erkännes att ett af de mest verksamma och påkallade består i att minska den förkrossande tyngden i studieplanerna. Regeringen synes lyckligt och rigtigt hafva fattat detta, och har nu gett denna högtrycks klassicism på båten. Denna tilldragelse har bokstafligen helsats med jubelrop från kejsaredömets ena ända till den andra. Mer än tretusen lyckönskningstelegram vexlades den dag, grefve Tolstojs afgång blef bekant. I öfvermåttet af sin segersällhet påyrka nu klassicismens motståndare dess fullständiga och slutliga undertryckande, men det fins påtagligen ingen anledning att företaga någon ny omstörtning. Må man endast ställa de klassiska studierna på en linje med andra, i det man betar dem det öfvermåttan stora skydd, de åtnjuta. Besitta de verkligen det allmänna företräde vid intelligensens utbildning, som deras befrämjare tillskrifva dem, så skola de icke låta bli att blomstra och utveckla sig, utan all drifhuskraft af ett protektionssystem; familjefäderne, måne om sina barns framtid, skola framgent ge företräde åt de klassiska gymnasierna, medan konkurrensens eggelse skall verka till att förbättra undervisningens metoder och planer, till största fördel och till en obeskriflig lättnad för universitetsungdomen.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund. *Finska literatursällskapet.* Möte den 2 juni. Angående illustrationer till Kalevala upplästes ett utskottsyttrande, hvari den etnografiska sidan af saken framhölls och förordades framför den konstnärliga, emedan det vore synnerligen angeläget att etnografin nu skulle studeras så snart och noga som möjligt, då tidens nya moder och seder intränga ända in i djupa ödemarkerna, och således spåren af forntiden allt mer och mer försvinna. Emedan det kanhända vore möjligt att få illustrationerna, som komme att utgöra ett fristående sjelfva texten skildt häfte, färdiga till sällskapets snart instundande 50-åriga jubileum, föreslog utskottet att en etnograf jämte en tecknare skulle redan i sommar sändas till Ladoga-trakten och derifrån vidare norrut. Frågan bordlades till extra möte. — Hr *A. Genetz* hade inlemnat en del af sin skörd från resan i ryska Karelen, bestående i en framställning af rysk-karelska dialekten och innehållande ett företal, språkprof, ordbok samt grammatiken. Detta arbete, som bär titeln »Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä«, beslöt man införa i nästa häfte af »Suomi«, som dessutom komme att innehålla sällskapets protokoller. Hr *Genetz* lofvar en likadan framställning af Olonetz-dialekten. — Af hr *C. J. Lindeqvists* »Grekiska språkets grammatik« på finska beslöt man låta trycka en upplaga af 1,000 exemplar. — I stället för hr *C. G. Borg,* som kommer att företaga en utrikes resa, valdes i kommissionen för hopsamlandet af finska lagtermer hr *K. A. Slöör.* — På skolöfverstyrelsens tillstyrkan skulle af sällskapet utgifna skolböcker sändas till expositionen i Moskwa. — Priset på bilagan, innehållande fyra ark, till hr *V. Vasenius'* bokkatalog bestämdes till 75 penni. — Möte den 12 juni. Beträffande åstadkommandet af illustrationer till Kalevala beslöt sällskapet att

öra en början till detta nationalepos' illustrerande ur rent etnografisk synpunkt. För detta ändamål anslogos 600 mark åt hrr A. O. Heikel och A. Reinholm såsom understöd för en resa i finska Karelen.

Societas pro fauna et flora fennica. Möte den 10 april. På grund af derom gjorda ansökningar beslöt sällskapet bortgifva såsom understöd för botaniska och zoologiska forskningsresor under den tillstundande sommaren följande summor: åt hrr *R. Hult, O. Kihlman* och *A. Arrhenius* 400 mark för en gemensam resa i botaniskt ändamål till Enare Lappmark såsom tillskott till det understöd, de erhållit från universitetets henningska fond; åt hr *R. Enwald* 400 mark för en resa till ryska Lappmarken och särskildt dess norra del eller den så kallade Murmanska kusten i ändamål att insamla insekter hufvudsakligast Coleoptera och Hemiptera; åt hr *Hj. Schulman* 300 mk för en ornitologisk forskningsresa i östra Karelen; åt hr *F. E. Hellström* 200 mk för anställande af naturvetenskapliga, hufvudsakligast lepidopterologiska forskningar och insamlingar kring Torneå- eller Kemi-elfs nedra lopp samt åt hr *Hans Holmén* 100 mark för anställande af botaniska exkursioner i Brändö kapell. — I sammanhang härmed tillkännagaf ordföranden, att friherre *Edv. Hisinger* till sällskapet förärat 200 mark för att bortgifvas såsom reseunderstöd för en naturalhistorisk, helst botanisk undersökning, af Korpo och Kimito skärgård och skulle hugade exkurrenter uppmanas att derom ansöka före den 1 maj. — Friherre *E. Hisinger* hade för att för sällskapet förevisas insändt en frukt af Trichosanthes cucumerina, som vuxit ute i fria luften på varmt underlag i trädgården på Fagervik. Denna frukt hade sedan den vid inträffad frost aftagits från plantan mognat fullkomligt. — Hr *Lindberg* meddelade, att han af lefvermoss-slägtet Cephalocia afskildt en ny art, som förut blifvit sammanblandad eller förvexlad med de trenne öfriga skandinaviska arterna af bicuspidata-gruppen, och hvilka alla den på sätt och vis genom sina karaktärer berör. Denna art, för hvilken föredragaren föreslog namnet C. media, står midt emellan C. multiflora (connivens) och serriflora och skiljer sig från den förra derigenom, att bladen icke ligga i stjelkens plan utan emot densamma bilda 50 à 60 graders vinkel samt hafva mindre och mera tjockväggade celler, samt från den senare genom större blad med gröfre cellväf och derigenom att skärmarna äro helbräddade. Den ifrågavarande arten var troligen lika allmän som C. multiflora, med hvilken den ofta växer blandad. — Hr *Faust* förevisade en stor mängd i sprit förvarade individer af en liten podurid, hvilken enligt hr *Reuters* uppgift tillhörde slägtet Isotoma och blifvit anträffad i oerhörda massor krypande på snön i januari månad nära Toppjoki. — Hr *Reuter* anmälde 7 för Finland nya species af insektgruppen Psyllodæ, som han upptäckt senaste sommar och hvilka alla blifvit granskade och bestämda af hr *F. Löw* i Wien, nämligen Psylliopsis discrepans Flor. och Psylla Ulsni Forst. funna vid Åbo, Ps. rhamnicola Scott tagen på Rhamnus cathartica på Åland, Ps. itheophila Löw, Ps. stenolabis Löw funna i Pargas, den senare derjämte äfven i Kyrkslätt, Trioza striola Flor.

funnen vid Åbo och Tr. Chrysanthemi Löw, tagen i Kyrkslätt. Någr af dessa voro ganska oväntade nykomlingar till vår fauna, enär de förut var kända endast från enskilda lokaler i mellersta eller sydligare Europa. — Vi dare förevisade hr *Reuter* en liten särdeles vackert tecknad Thysanopte af ett för Finland nytt genus, som nyligen blifvit funnen på en i kruka uppdragen ros i staden. Arten hade befunnits vara den från Dracæna i wiener-orangerierna beskrifna Heliothrips Dracænæ Heeg. Till slut omnämnde föredragaren att ur den ena af de på senaste möte förevisade förmodade Cimbicid-kokongerna numera imago framkommit och verkligen befunnits tillhöra Cimbicidernas grupp och vara Clavellaria amerinæ Linn., en art som är ganska sällsynt i norden, men dock i Sverige är funnen såväl i Skåne som Lappland och äfven är tagen i södra Finland. — Hr *Hult* förevisade en för vår flora ny art af slägtet Allium, som förut varit blandad med A. oleraceum. Denna art, A. strictum Schrad, som skiljer sig från andra skandinaviska arter af detta slägte derpå, att löken är fästad på ändan af en rotstock, var förut känd som en osteuropeisk form och hade äfven hos oss blifvit funnen endast på norra kusten af Ladoga. — Hr *Palmén* förevisade tvenne skinn af den svarta varieteten af vargen, hvilken observerats på Åland och förärats till samlingarna. — Till publikation inlemnades af hr *Sahlberg* »Enumeratio Hemipterorum Gymnoceratorum Fenniæ«. — Till samlingarna hade inlemnats några gåfvor.

Polemiskt. Af en bland bidragarene till savolaks-karelska studentafdelningens senast utkomna album, sign. ae—ae, har Red. emottagit en förklaring i anledning af den anmärkning, hr H. von Becker gör i noten vid sitt i Finsk tidskrifts aprilhäfte införda poem, angående det sätt, hvarpå poemet blifvit publiceradt i Koitar. Hr ae—ae framhåller att poemet förvaras i Afdelningens arkiv och af honom derifrån ordagrant afskrifvits, och att detta icke skett författaren ovetande, ehuru han icke haft tillfälle att invänta den omarbetning, författaren vid deras samtal i saken utlofvat honom; albumets tryckning hade icke medgifvit ett längre uppskof. Den ursprungliga versionen, som ju kunde räknas bland Afdelningens tillhörigheter, hade dessutom synts honom närmare än en senare publicerad omarbetning ansluta sig till den tilldragelse, för hvilken poemet diktats och som det gälde för ins att söka så troget som möjligt återkalla i minnet. Då denna förklaring kom Red. för sent tillhanda att inrymmas i junihäftet, torde ins. icke misstyck att vi återge endast det hufvudsakliga, helst saken icke är af allmänt intresse och dessutom numera något gammal.

Om sommarnattfrosterna och medlen att förekomma deras härjningar.

Sjuttiosex år hafva nu förflutit sedan G. G. Hällström utgaf sin med rätta berömda afhandling om nattfrosterna i Finland. Olyckligtvis kände ej Hällström den verkliga orsaken, emedan lagarna för det *strålande värmet* då ej ännu voro upptäckta. De resultat, till hvilka han kommer, beröra derför ock endast de allmänna klimatiska förhållandena och deras förbättrande genom torrläggning af mossar m. m., således de aflägsnare och ej de närmast liggande orsakerna till nattfrosterna. Ett närmare ingående på Hällströms uppfattning är derför här öfverflödig, hvarför vi alldeles lemna den åsido med den anmärkning att, om Hällström känt till värme strålningen, så skulle vårt arbete sannolikt varit öfverflödigt.

När nattfrosten senaste sommar gjorde sitt hemska besök i Finlands bygder, var detta för mig en osökt uppmaning att närmare studera företeelsen. Studierna ledde till beräkningar och slutsatser, hvilka angåfvo att ej allenast möjlighet låg för handen att förekomma denne jordbrukarens fiendes svåra härjningar, utan äfven att detta borde kunna ske på ett jämförelsevis praktiskt sätt. Af Kejserliga Senaten på ansökning välvilligt understödd i företaget har jag under juni månad varit i tillfälle att anställa temligen omfattande försök, hufvudsakligast efter tvenne metoder, af hvilka dock *tills vidare* endast den ena hittills gifvit tillfredsställande resultat.

För att klart inse betydelsen af förfaringssättet och den verkan det utöfvar, är nödigt att ingå på frostfenomenet och vilkoren för dess uppträdande.

I. Om nattfrosternas orsaker.

Sedan solens strålar upphört med sin värmande verkan, tager den ständigt försiggående *utstrålningen* af *värme* från jorden öfverhand och jordytans med derpå befintliga växters temperatur

sjunker, i början mycket hastigt, senare betydligt långsammare. Storleken af värmegradens fallande är beroende hufvudsakligen af följande omständigheter:

1:o. *Luftens fuktighetsgrad.* Ju större halt af vattenånga luften besitter, desto mera hindras strålningen genom att vattenångan, antingen den är genomskinlig eller ogenomskinlig, återsänder mot jorden en ej obetydlig del af det bortgångna värmet. Luften sjelf är i hög grad genomskinlig för det strålande värmet och hvarken förhindrar strålningen eller återgifver något värme åt jorden. Enligt Tyndalls undersökningar förhåller sig luftens absorptionsförmåga till vattenångans såsom 1 till 14,000, och förmågan att utstråla är proportionel mot förmågan att mottaga eller absorbera. Innehåller luften tillräckligt vattenånga, uppstår genast efter solnedgången en häftig kondensation, d. v. s. vattenångan antager delvis flytande form och bildar en lätt molnartad slöja, som visar sig uti himmelns ljusgråa färg. Denna lätta slöja, genom hvilken de större stjernorna dock med svårighet kunna skönjas, är ett så allvarsamt hinder för *utstrålningen,* att temperaturen då ej, äfven på eljes mycket frostömma orter, sjunker under 0°. Ju varmare sommardagen varit, desto rikligare är luftens halt af vattenånga och desto tätare blifver ifrågavarande molnartade slöja. Tages derjämte i betraktande att vattenångan vid sin öfvergång till flytande form afgifver en högst betydlig värmemängd (606 värme-enheter för hvarje vigtsenhet vatten, som bildas vid 0°), så inses lätt orsaken till dess betydliga verksamhet. Den ofvannämda ljusgråa färgen på himmeln har städse en svag ton i blått. Ju starkare den blåa färgtonen är, desto mera verksam är *utstrålningen* från jorden, desto lägre sjunker temperaturen hos växterna.

2:o. *Rörelserna i luften.* Emedan luften sjelf endast i ringa grad utstrålar värme utan hufvudsakligast den deri ingående lilla mängden vattenånga (1 % à 3 % under en sommardag), så uppstår afkylningen förnämligast genom beröring med den kalla jordytan. Härigenom uppkommer det märkliga förhållande att luften invid jordytan är starkast afkyld, men 2 à 3 fot ofvanom har en betydligt högre temperatur. Skilnaden kan under förra hälften af en sommarnatt uppgå till 3° à 5°.

lenna omständighet uppstår ett eget slag af rörelser i
)en afkylda luften, som är tyngre, nedrinner längs jord-
de lägst belägna delarna af ett fält och stannar vanli-
Då detta fenomen fortgår hela natten, så ökas det
et allt mera, och på de lägsta ställena uppstår en afkyl-
ı växer vida öfver den, hvilken förefinnes äfven på helt
re belägna orter. Ur de försök, som nedan anföras,
mgå att ett större dragdike kan i ej ringa mon gifva
detta kalla luftlager. Den nu omnämda rörelsen, som
lerflig för lågt belägna orter, måste mycket noga skiljas
som uppstår genom en vindflägt, hvilken kan vara nära
svag som helst. Denna framkallar alltid en uppvärm-
t derigenom att *kalla* och *varma luftlager blandas om*
ɪ och sedan genom luftens egen värme. Luftpartik-
nor i vindflägten bilda alltid en vinkel med jordytan,
m ständigt nya partiklar komma att afgifva sitt värme
na. En horizontel rörelse i luften skulle vara i det
naste overksam, så vida den ej omfattade ett lager af
mägtighet. En vindflägt, som knappast är i stånd att
rädets lättrörliga blad, åstadkommer däremot en bety-
pvärmning.

Värmestrålningen och *värmeledningen* från *jordytan*
franom densamma befintliga växtdelarne. Styrkan af
rmekälla är i hög grad beroende af markens beskaffen-
synes öfverhufvudtaget ej vid frostfenomenet intaga
ydande rum.

ι dessa tre orsaker motverka hvar i sin mon värmeför-
s växterna och göra att det genom strålningen fram-
emperaturfallet blifver allt långsammare och slutligen
tt värde, som ej kan öfverskridas, i det att det från
ıe bortgående värmet återställes i det närmaste till lika

u lågt temperaturen vid sommarnattfrosterna under
och förra delen af augusti kan nedgå, har ej med
; noggranhet blifvit utredt, men på grund af här och
da observationer torde man komma sanningen nära, om
ger -- 6°.

II. Hvilken temperatur kunna växterna uthärda utan att skadas

Svaret på denna fråga är beroende af flere omständighete Den ena växten tål mera, den andra mindre, men om vi håll oss till de vanliga sädesväxterna, särskildt rågen, så torde et temligen säkert svar kunna erhållas. Kändt är att rågaxen kunn vara starkt isbelagda, äfven under den eljes ömtåliga blomnings tiden, utan att de skadas deraf. De omständigheter, som upp träda vid isbildningen äro här mycket vigtiga. De äro hufvud sakligen tvenne: frigörelsen af *smältningsvärmet* (80 värmeen heter för hvarje vigtsenhet vatten) och *volym-tillökningen*. Det vid isbildningen frigjorda värmet kommer delvis växten tillgodo, och den af daggen bildade isen utgör ett godt täcke, som delvis hindrar vidare värmeförlust. Härigenom skyddas växtsafterna mot frysning åtminstone under någon kortare tid. Fortfar lik väl värmeförlusten, så frysa också växtsafterna och härmed är växten dödad, ty genom volym-tillökningen sprängas växtcellerna och förstöras. Ej allenast den låga temperaturen, utan ock läng den af den tid växten är utsatt för densamma är bestämmande för dess öde. Men antaget att växtsafterna ej frusit, utan en dast daggen omkring växten, så beror den slutliga utgången ännu af det sätt, på hvilket upptinandet eller issmältningen sker. För siggår denna hastigt, t. ex. så att solens strålar genast vid upp gången träffa växten, så ej allenast smälter isen utan öfvergår ock till vattenånga, hvarvid $80 + 606 = 686$ värme-enheter bin das. Största delen häraf kommer natuligtvis från solen, men en del tages dock från växtens lilla värmeförråd, och det är högst sannolikt att den sista *bestämmande* orsaken till den skada, som nattfrosterna förorsaka, ligger i denna omständighet. Likväl må man ej föreställa sig att närhelst isbildning på växterna uppstår och solen kommer klar upp, frostskada genast skall inträffa. Vi hafva varit i tillfälle att observera isbildning på ett rågfält redan kl. 1 vid en temperatur af — 2°, och ehuru solen steg alldeles klar upp, så skadades ej ett enda ax på fältet. Dett inträffade den 11 juni detta år. Samtidigt iakttogs att blom delarne voro nära fullständigt utbildade i sina hylsor. Måhänd är dock rågen ömtåligare i sjelfva blomningstiden, men sannolil dock ej så, att den skulle skadas vid blotta isbildningen. Svar

på frågan blifver sålunda, att rågen, enligt denna erfarenhet det tål en temperatur af — 2° under en tid af minst $1^1/_2$ timme, utan att man äfven vid klar soluppgång behöfver befara dess skadande.

III. Kan man med begagnande af de hjelpmedel, naturen erbjuder, på ett verksamt och framför allt praktiskt utförbart sätt ingripa uti naturens mekanism, så att växternas skadande på ett större fält under en frostnatt förhindras?

En beräkning, hvars närmare detaljer här utelemnas, gifver vid handen att den värmemängd, som behöfves för ett fält af 10 tunnland under en frostnatt, då temperaturen nedgår till —6°, kan ersättas af det värme, som frambringas af 7 skålp. kol, d. v. s. omkring 56,000 värme-enheter (skålp., grad). Huruvida alla de verksamma faktorerna i denna kalkyl erhållit sin verkliga betydelse kan ej med bestämdhet sägas, ty alla data äro ej så noggrant kända, att man kunde hoppas erhålla en fullt rigtig beräkning. Vid försöket hafva vi betraktat resultatet såsom ett närmevärde, hvarifrån man kunde utgå. Beräkningen förutsätter att temperaturen genom denna värmemängd skulle höjas till 0°.

De hjelpmedel, som naturen sjelf erbjuder, äro hufvudsakligen *den allmänna* vindstilla, som råder under en frostnatt, och den *kondensation* af luftens vattenånga, som under natten ständigt försiggår. Af dessa är dock den förra den öfvervägande rigtigaste, men den är ock ett vilkor för att frost verkligen skall inträffa, ty som redan blifvit nämdt, den ringaste vindflägt, som dock bör fortfara större delen af natten, är tillräcklig att åstadkomma den nödiga temperaturförhöjningen.

De praktiska svårigheterna möta vid fördelningen af värmemängden på ett lämpligt sätt. Såsom af utläggningen ofvan framgår, bör man gå tillväga sålunda att sjelfva orsaken till afkylningen, nämligen värmestrålningen från jorden, förhindras, eller ersätta det bortgångna värmet, eller ock bägge på samma gång.

Emedan det behöfliga värmet finnes på några fots afstånd från marken, försöktes först en metod med en nedåtgående vertikal luftström, som utgående från ett centrum skulle på samma gång utbreda värme och omblanda luftlagren. Denna

metod har *tills vidare* ej gifvit praktiska resultat; förs denna rigtning äro dock ej ännu afslutade.

Den andra metoden hade till mål att sprida värme o vudsakligen varm vattenånga, genom ett antal facklor, på lämpligt sätt fördelades öfver fältet[1]). Denna metod h början visat sig gynsam, och ehuru det afgörande försöket en verkligt stark frostnatt ännu återstår att utföra, så ty genom observationen erhållna data med visshet på att m blifver både praktisk och effektiv.

Facklorna, hvars hufvudbeståndsdelar äro torf, ha pulver af trädkol, utgöras af rörformiga cylindrar. Dess das på fältet, bestrykas med litet petroleum i röröppning antändas med en petroleumfackla; under loppet af 5 m förbrinna de med låga och börja därefter förkolna. U timme frambringa facklorna rök och vattenånga, men d måste de, som nu utgöra en enda glödande massa, fuktas. sker lämpligen med en handfull hvitmossa, som genomfukt ges på den glödande massan. Äfven annan mossa eller t med vanligt gräs kan härvid användas, men hvitmossan ha sig särdeles lämplig. Dock böra facklorna under hela nat till soluppgången skötas d. v. s. då och då omskakas och gas med ny mossa. På sådant sätt verka de under 6 t å rad, utan afbrott frambringande rök och vattenånga, bägge sprida värme och förminska utstrålningen.

Genom direkta försök hafva följande frågor angåen vändningen af dessa facklor blifvit besvarade:

1:o Deras placering på fältet; 2:o antalet, som be per tunnland och 3:o huru stor personal, som är nödig fö skötsel, samt slutligen 4:o den verkan de åstadkomma.

IV. Försöken på fältet.

Det fält, hvarpå försöken anstäldes, var en nyodlad dels dels kärrmark, belägen 4 verst från Notsjö gård. Medföljai

---

[1]) Under de öfverläggningar, hvilka jag hade med ingeni ring angående arbeten på jernvägens verkstad, erhöll jag af hono råd i afseende å detta förfaringssätt, hvarför jag är honom mycke skyldig likasom öfrige ingeniörer i verkstaden för deras välvilliga ti gående.

;ifver en öfverblick af fältet och dess begränsning. B voro besådda med råg; på A var medelmåttig något under medelmåttan till följd af de skador ;a delar af fältet utgjordes af väl dikad, med ar- ꞔen ängsmark, delvis odlad och besådd med hafra. · lågt beläget och omgifves i söder och sydvest gs och ängsmarker, i sydost af mera högländ låga ängar och i norr af en lindrigt mot fältet I nordvest tillstöter ett hemman med sina åkrar. i söder är en låg sandås, mera i vester afbruten ing. Bakom sandåsen befinner sig ett sumpigt ;bevuxet; odlingsförsök hafva i detsamma blifvit fältet sluttar lindrigt mot de dragdiken eller omlöpa detsamma.

Försöket I, den 11 juni.

nperaturen ännu kl. 8 på aftonen; var + 13°, så ågon frost i egentlig mening; af observationerna t temperaturen redan kl. 10 och 15 m., en timme en, var — 2,3° på ett ställe c af det för försöken ', med en areal af 2,2 tunnland. På detsamma :lor temligen jämt längs dikes kanterna; antänd- :l. 10 och 30 m., och facklorna fungerade rätt väl. d voro termometrar utsatta på stänger, en vid ›t, den andra 4 fot högre; vid x var en termome- på marken. Oaktadt ett ständigt drag från söder och ångan från fältet, frambragte facklorna städse hvilka i ett lager af 2 à 3 fot betäckte det. öken försvann ej, utan lade sig öfver det omgif- orr. I medeltal erhölls för de nedre termomet- ro de enda, som angifva växternas på marken skilnad af 2,9° vid a och d, samt 1,4° vid b peraturen på omgifvande fält (se termometertab. var under — 4°. Termometern *x* angaf denna lägre ned mot diket uppskattades den till — 4,5°; n ej med säkerhet, ty rök hade der lägrat sig på ·klig omständighet är att de åt södra sidan af ›rmometrar, ehuru befinteliga på högre delar, an-

gåfvo en lägre temperatur än de, som voro närmare diket. Orsaken härtill uppdagades först efter försökets slut och befans vara en starkt afkyld luftström, som genom dalsänkningen i sandåsen letade sig fram från det sumpiga kärret och öfversvämmade fältet. Denna omständighet förtog i betydlig mån facklornas verkan, hvilken dock kunnat ganska mycket ökas, om ett större antal blifvit lagda vid södra randen af fältet. Oaktadt detta hade trenne af termometrarna börjat småningom stiga och kl. 2 utgjorde förhöjningen 0,5° i medeltal. Redan kl. 12 hade rimfrost börjat uppträda på det omgifvande fältet och kl. 1 visade den sig på försöksfältet. Någon skada skedde dock ej denna natt.

Försöket II, den 12 juni.

Ehuru frost i egentelig mening ej heller denna dag var att befara, anstäldes dock försök för utrönande af temperaturskilnaden emellan det skyddade fältet och omgifningen. På rågfältet A utlades på 5 tunnland 500 facklor längs dikes renarne med 9 stegs mellanrum mellan hvarje fackla. Då här ej var att befara någon särskildt tillströmmande kall luft, så radades facklorna jämt öfver fältet. Kl. 10 och 30 m. voro de antända, och från denna tidpunkt äro observationerna af betydelse för ändamålet. Försöket fortsattes endast till kl. 2, ty efter denna tid började en svag flägt uppvärma fältet. Röken och vattenångan lade sig i början jämt, men sväfvade sedan något af och an, spridande sig på omgifvande fält, men dock så att det skyddade fältet ständigt var betäckt af rök och ånga. Af observationerna på de nedre termometrarna framgår att från kl. 11 till 2 erhölls en medeltemperaturskilnad af 3,8° (max. 5,1° och min. 2,1°) Termometrarna voro placerade såsom förut, den ena vid marken eller rågaxen, den andra 4 fot ofvanom (se termom. tab. II). Fältet sluttade något mot norr och egendomligt är att de på högre delar belägna termometrarna åter stodo lägre. De utom det skyddade fältet belägna termometrarna g och h varierade som synes ganska ringa och stodo hela tiden 2° under 0 punkten. Anmärkas bör att man åt termometrarna på det skyddade fältet gaf det mest infavorabla läge, d. v. s. så aflägset som möjligt från facklorna, hvarför verkliga medeltemperaturskilnaden sannolikt uppgår till 5°. Under det is eller rimfrost bildade sig öfverallt på det om-

le fältet kunde ingen isbildning skönjas på det fält, som der skydd.

Försöket III, den 15 juni.

)enna afton anstäldes ett försök på en liten areal, 1/4 tunn- på samma ort der det första försöket anstäldes; sjuttio utlades. Oaktadt ett ständigt drag bortförde röken och ingan, observerades en temperaturförhöjning af omkring ch i medeltal 2,8. Facklorna voro nu lagda så, att ett antal befunno sig på den sida af fältet, hvarifrån draget Äfven nu voro alla termometrarna i stigande kl. 1, oak- e utomvarande fortfarande föllo. I allmänhet framgår af försök att, ju mindre det skyddade fältet är, desto större antalet facklor vara på ytenheten. (Se termometertab.

Termometertab. I den 11 juni.

	a,		b.		c.		d.		X
	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.	Utom fältet i söder.
5	4,0	2,9	— 2,3	3,0	— 2,3	3,0	1,0	3,3	
	2,5	1,5	— 2,2	1,8	— 2,7	1,2	— 2,0	2,0	
5	— 3,0	0,7	— 2,8	1,8	— 2,0	1,3	0,7	1,3	— 4,0
	— 3,5	0,0	— 8,2	0,2	— 2,8	0,2	— 2,4	0,2	— 4,0
	— 3,5	— 0,8	— 3,0	0,0	— 2,0	0,2	— 1,6	— 0,2	— 3,8
-2	— 1,9		— 2,8		— 2,4		— 1,3		— 4,0

'tom fältet på norra sidan — 4,5.

'emperaturskilnad för *a* och *d* 2,9°; för b och c 1,4°.

tarkt drag från söder.

Termometertab. II den 12 juni.

kl. 8 12,8°, kl. 8,25 9,0°, kl. 8,40 5,0°.

	a.		b.		c.		d.			
	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.	g	h
kl. 9	9,0	9,0	8,0	9,5	6,2	6,5	3,5	5,0		
Utom 10	6,0	5,2	5,0	6,1	5,0	5.2	2,2	5,0		—1,8
fältet. 11	3,6	3,8	2,9	3,6	3.4	3.2	1,2	3,2	—2,0	—2 5
12	2.0	2,0	1,1	2,2	3,8	2,2	0,2	2,0	—2,0	—2,0
1,20	3,0	1,3	—0,3	2,0	2 2	2,5	—0,8	1,0	isb.	—2,0
2	0,5	1,7	0 0	5,2	8,2	6,0	—0,6	1,5	is	—2,0
3	2,0	2,5	1,0	6,3	4,0	7,8	0,2	3,2		
Med. fr. kl. 11—2	2,3		0,9		3,2		0,0		—2	—2,1

Med. temp. skilnad 3,8° (max. 5,1°, min. 2,1°).

Draget tydligt från öster bortförde vattenångan och röken, dock i mindre grad än förut.

Termometertab. III den 15 juni.

	a.		b.		c.		d. utom fältet.	
	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.	n.	ö.
kl. 10,15	2.4	4,3	0,8	4,0	2,3	4,3	—0,9	+3,5
11	1,7	4,2	0,0	3,8	1.0	3,8	—1,8	3,0
12	0,3	1,8	—0,7	2,0	—0,7	2,0	—3,0	0,5
1	0,4	1,0	—0,3	1,0	0.2	1.1	—3,5	0,3

Med. temp. skiln. för kl. 10—1 2,8° (max. 3,5°, min. 2,2°).

Alla termometrar (de nedre) i stigande kl. 1.

Åter starkt drag från söder.

Anm. **n** betyder den nedre termometern och **ö** den öfre. Då endast en kolumn finnes, har termometern varit på marken.

Försöket IV, den 22 juni.

Detta anstäldes åter på fältet *A*, men nu så att endast nedre delarna af detsamma var under skydd. Facklorna utlades äfven på annat sätt, nämligen så att hela fältet cernerades med dem på fem stegs afstånd från hvarandra; $^1/_2$ timme åtgick till utläggningen och $^1/_2$ timme till tändningen. Termometrarnas gång var ungefärligen densamma som förut, och temperaturskilnaden uppgick till 4°. På det icke skyddade fältet nedgick temperaturen till — 3,2°. Medeltemperaturskilnaden torde äfven nu hafva stält sig omkring 5°, då man afser termometrarnas läge. Vid försöket observerades en kall luftström från den icke skyddade delen i söder. Denna kunde ej vid tillfället hindras, emedan facklorna ej utlades tvärs öfver tegarne, för att undvika sädens nedtrampande. Vid slutet af försöket hade åter is bildat sig på det omgifvande fältet på rågaxen, men på det skyddade kunde icke någon isbildning iakttagas, äfven på dess allralägst belägna delar.

Ur dessa försök jämte öfriga iakttagelser vid de tillfällen, då de anstäldes, skola vi härleda svaren på de ofvan angifna frågorna.

1:o. Om facklornas placering. Ur försöken framgår alldeles tydligt att facklorna böra utläggas rundtomkring det fält, som skall skyddas på dikes renarna för att hindra den utifrån kommande kalla luftströmmen. Ju tätare de läggas, desto bättre, men 5 alnars afstånd torde vara tillräckligt för omkretsen och 12 à 15 alnar vid de dikes renar, som befinna sig på fältet. Har man att befara tillströmmande kall luft från omgifvande kärr och sumpiga skogsmarker, så böra facklorna åt detta håll läggas mycket tätare. Ett antal af omkring 30 (för 10 tunnland) bör städse hållas i reserv för att utläggas på den sida af fältet, hvarifrån drag uppstår. Emedan erfarenheten visat att endast lägre belägna delar af ett fält äro underkastade förfrysning, så böra naturligtvis endast dessa delar skyddas, men härvid är alldeles nödvändigt att förhindra den ifrån högre belägna delar kommande kalla luftströmmen genom en rad af temligen tätt lagda facklor.

2:o. Antalet facklor per tunnland ställer sig olika allt efter arealens storlek och närmare beskaffenhet. Om 10 tunnland skola skyddas på ett flackt fält f. ö., behöfvas 600 st., till 5 tunnland bör tagas 350, till 1 tunnland 100. Är fältet beläget i en kitteldal, så kan antalet högst sannolikt betydligt minskas. Likaledes om absolut vindstilla inträffar; dock torde en dylik minskning ej vara att tillråda, innan större erfarenhet vunnits.

3:o. Erfarenheten har visat att en person väl sköter 125 facklor under sommarnatten, så att till 10 tunnland erfordras 4 à 5 personer, hvilka alldeles icke behöfva vara vana vid arbetet om den, som leder detsamma, något så när förstår sin sak.

4:o. Facklornas verkan. Såsom vi ofvan ådagalagt, motarbetas utströmningen från jordytan eller växterna på densamma af trenne orsaker: den i luften befintliga *vattenångan, rörelserna i luften* under inflytande af en *verklig vindflägt* (en artificiel horizontal rörelse blifver säkert utan resultat) och slutligen af den *värme*, som dels genom *strålning*, dels genom ledning kommer växterna tillgodo från sjelfva jordytan. Till följd häraf uppstår för hvarje tidpunkt af natten en bestämd, af dessa orsaker beroende temperatur hos växterna. Genast efter solnedgången inträffar ett häftigt temperaturfall, hvilket vid lugnt och klart väder *invid jordytan*, en *timme* efter solnedgången, har *nära* uppnått det värde, hvartill värmegraden under natten nedgår. Skilnaden kan under loppet af 3 à 4 timmar utgöra 2 à 3 grader, hvaremot temperaturen just före och efter solnedgången lätt kan falla på $4^1/_2$ timme ända till 10°. Den 12 juni föll temperaturen från kl. 8 till kl. 8 och 40 m. 7,8° och från kl. 8 och 40 m. till kl. 10 6,8° eller tillsamman 14,6° på 2 timmar. Deremot bibehöll den sig i det närmaste konstant, från kl. 10 till kl. 3, —2°. Den 15 juni fortgick efter solnedgången temperaturens fallande hela natten, men på tre timmar dock ej mera än 2,6°. Häraf framgår att striden mellan de tre nämnda orsakerna å ena sidan och värmestrålningen å andra sidan genast efter solnedgången ställer sig i ett jämvigtsläge, der den i det närmaste blifver stående. Facklornas verkan är nu att komma de tre nämnda orsakerna till undsättning, i det de hufvudsakligen *förminska strålningen* genom den vattenånga de frambringa, men motarbeta äfven strål-

ningens verkan genom det värme, som tillföres växterna ifrån den kondenserade vattenånga, som på dem nedfaller. Ett eget förhållande är att alla försöken slutats med en svag men varm vindflägt, som börjat råda på fältet. Om denna varit orsakad af facklorna eller legat i naturens egen verksamhet må lemnas oafgjordt, till dess vidsträcktare erfarenhet hinner vinnas. Det är alldeles klart att om man med facklorna såsom bundsförvandter till naturens egna ansträngningar lyckas förekomma isbildning på växterna, så har man vunnit sitt mål, men äfven om denna skulle inträffa först efter kl. 1 under juni och juli nätterna och temperaturen derefter ej faller lägre än — 2°, så är skyddet verksamt. Af försöken framgår att isbildning förhindrats i tre fall af fyra. Härvid bör märkas att denna dock kunnat inträffa, om temperaturen gått lägre, men i alla händelser endast kort före soluppgången. Vid det första försöket, då isbildning inträffade, voro facklornas antal för litet till arealen och dessutom ej anordningen af dem den möjligast lämpliga. Tidpunkten för facklornas tändande är solnedgången; ju förr de efter denna komma till verksamhet, desto säkrare komma de att verka skyddande. Befarar man frost och vill skydda sitt fält, så böra facklorna före solnedgången utradas och, om frost-tecknen fortfara, genast efter densamma tändas.

Angående den säkerhet, som skyddet gifver, våga vi, på grund af de anstälda försöken, uttala oss derhän att, om facklorna utläggas till sådant antal på ytenheten *d. v. s. per tunnland, som vi ofvan angifvit, och under nattens lopp ända till soluppgången skötas väl, så skola de ofelbart skydda för en frost, der temperaturen på marken ej går lägre än 4° under fryspunkten.*

Ehuru man vid ett så stort naturfenomen som nattfrosten ej bör gå längre i sina slutsatser än försöken tillåta, anse vi dock vår skyldighet vara att nu redan uttala vår åsigt angående facklornas verkan under frostnätter, då temperaturen går lägre ned. Emedan facklornas verkan är att genom vattenångan minka utstrålningen, i det att det från jorden mottagna värmet återställes, så följer att deras verkan ökas ju aktivare strålningen från jorden är, ju lägre temperaturen från dess yta skulle falla, i händelse vattenångan ej uppträdde såsom hinder. Temperatu-

ren på det skyddade fältet kommer nog att sjunka lägre ju s
tivare strålningen är, men temperaturskilnaden emellan detta o
icke skyddade fält i samma läge kommer högst sannolikt s
växa. Vår åsigt är derför att metoden leder till målet äfven
de fall, då temperaturen nedgår till — 6°.

V. Om tecknen för en frostnatt.

Att kunna rigtigt bedöma de tecken, som i naturen fö
regår nattfrosterna, är af allra yttersta vigt, på det man ej m
onödigtvis förhasta sig vid utöfvandet af skyddet. Lyckligtvi
äro dessa tecken ganska lätta att bedöma vid de stora allmänn
frosterna. Vanligen är tillgången sådan, att en allmän tempera
tursänkning, åtföljd af kall blåst, inträffar under loppet af 2 à 3
dagar, och när nu vindstilla uppstår, äro vilkoren för natt
frosten färdiga. Men om fuktigheten i luften är stor, så kan
genast efter solnedgången en så stark kondensering af vatten-
ånga inträffa, att en gles molnartad slöja bildas tillräcklig att
afklippa värmestrålningen från jorden. Beskaffenheten af moln-
slöjan gifver sig tillkänna bäst genom himlahvalfvets färg. Efter
en eljes klar dag visar sig, så snart solen börjar luta till sin
nedgång, en grågredelin färgton i vester och sydvest; ju mera
solen sjunker, desto tydligare blifver denna färgton, som småning-
om utbreder sig, under det den öfvergår till en i blått stötande
grå färg, öfver hela himlahvalfvet. Denna lätta betäckning af
kondenserade vattenångor är oftast tillräcklig att skydda för frost.
Ju mera färgen visar sig i blått, desto osäkrare blifver skyddet,
och detta inträffar vanligen om temperaturen under dagen ej va-
rit högre än 10° à 13°. Är himmeln molnbetäckt, så behöfver
man klarligen ingenting befara, ty då återsända molnen lika
mycket värme som de mottaga; likaledes är en ringa vindflägt
tillräcklig att ersätta det bortgångna värmet. Uppstår deremot
fullständig vindstilla i solnedgången och himlahvalfvets färg är
tydligen blå, så har man att befara frost, äfven om temperatu-
ren ej under dagens lopp varit lägre än 12° à 15°, men natur-
ligtvis desto mera om den varit ännu lägre.

På mycket frostömma ställen, sådana som de fält, hvilka
vi under försöken haft att göra med, kan, om himmeln efter
solnedgången är blå och vindstilla råder, frost inträffa, äfven om

peraturen under dagen uppgått till 18° à 20°, men vanligen dylika froster ej skadliga. Har deremot temperaturen på ett ant frostömt ställe under dagen varit omkr. 10° à 15°, så ı frost ännu befaras, äfven om tecknen ej skulle tyda derpå, la till 1 timme före soluppgången. Den 21 juni visade termetern kl. 1/2 12 vid jordytan + 2°, ehuru den under dagens p ej varit högre än 14° à 15°; en svag flägt rådde för tilllet, under det himmeln hade en mer än vanligt blå färg; n då flägten fortfor, ansågo vi försök denna afton onyttiga; väl inträffade lugn efter kl. 1/2 1, och den nu uppkomna fron var tillräcklig att skada en del växter, isynnerhet rågen på ıgt bevuxna ställen. Vill man vid allmänt rådande låg temratur skydda på mycket frostömma ställen, så bör man ej anse ; säker om att naturen hjelper sig sjelf förr än 1 timme före ıppgången; har temperaturen vid denna tid ej sjunkit under , så inträffar icke frostskada. Slutligen må anmärkas att det t, hvarpå arbetet utförts, torde höra till de mest frostömma, som nna förekomma; knappast någon natt mellan den 10 och 24 ni har förgått utan att temperaturen varit under 0°. Att på : sådant fält utöfva skydd är möjligt endast med stor erfarent, ty af alla de inträffade frostnätterna var blott en enda far;, nämligen mellan den 21 och 22 juni; de öfriga aflupo utan ada. Denna natt inträffade frosten vid allmänt rådande låg mperatur, så att deraf synes framgå att endast ifrågavarande ställen äro farliga, hvaraf följer att äfven frostömma ställen dast undantagsvis behöfva skyddas, d. v. s. vid allmänt rånde låg temperatur.

VI. Om kostnaden för skyddet.

Hufvudkostnaden för skyddet faller på facklorna. Dessa iste hafva flere vigtiga egenskaper; 1:o vara lätt antändbara,) lätta att transportera, 3:o brinna tillräckligt lång tid, 4:o gifva intensiv värme och 5:o kunna tillverkas för billigt pris. Att af mig konstruerade facklorna hafva alla de fyra första egenıperna hafva försöken bevisat. Deras pris ställer sig ungefären till 6 à 7 penni per stycke, men kunna utan tvifvel fås vida ligare. De äro för lättare brännbarhet gjorda i rörform, och ına anse vi vara snart sagt den enda dugliga. Om den ena

ändan af röret fuktas med omkring 0,5 kubik tum petrol är detta tillräckligt att antända facklan. Fuktandet sker med en borste eller svamp och antändningen med en l troleum fackla.

För skyddandet af 10 tunnland ställer sig kostna(iöljer

	M.	p.
600 facklor à 7 p.	42:	—
3 kannor petroleum	3:	—
5 personer à 1: 30	6:	50.
Tillsamman	51:	50.

Från 10 tunnland besådda med råg skördas vanl 1200 à 1400 ℔ och kostnaden för en natts skydd bli lunda omkring 4 % af afkastningen. Det torde högst si träffa att skyddet behöfver utöfvas mera än en natt om minstone för höstsädet. Materialet för facklorna kan n het erhållas. Öfver materialets sammansättning hafva ett tal försök blifvit utförda och på grund af den sålunda erfarenheten en blandning af torf, hartz, tjära och pulve trädkol definitivt antagen. Huru lågt ned man kan gå dyrare beståndsdelarna har ännu ej blifvit alldeles utre vi tro att kostnaden för facklorna kan fås ned ända till och måhända ännu mindre.

VII. Om förut använda metoder.

Huru ringa verkan den gamla metoden med ett fät på och omkring det skyddade fältet verkligen utöfvar, af försöken. Orsakerna härtill äro hufvudsakligen tre, röken och vattenångan för högt upp i atmosferen, hvai de lättare bortföras från fältet, *b)* utbredas desamma ej ligt och *c)* äro dylika eldar ej mäktiga att hindra den ut rande kalla luften att tillströmma. Eldarnes direkta st och det drag de åstadkomma äro härvid otillräckliga att bristerna. Vi vilja dock ej frånkänna denna metod all men anse den högst osäker. I sjelfva verket är fackeln endast en rationel utbildning af densamma.

Metoden att med linor öfverfara fältet anse vi dere: deles otillförlitlig, ty här förefinnes ej annan orsak till för

i läget än en horizontel rörelse, som möjligen kunde sammanblanda de närmast jordytan belägna luftlagren, men om dessa ej äro afkylda under 0°, så torde ingen frostskada inträffa, och om värmegraden verkligen gått under 0°, så är en blandning af de kalla luftlagren utan ändamål.

Ofvanstående grundar sig ännu på alltför få försök, för att det i alla delar skall vara fullt tillförlitligt. I synnerhet måste metoden nödvändigt bestå profvet en verklig frostnatt, då temperaturen på marken nedgår till — 6°, för att den skall kunna anses allmängiltig. Försöken komma derför att fortsättas så väl efter denna, som efter andra metoder.

Mina arbeten möjliggjordes genom Kejserliga Senatens anslag, men svårigheterna skulle dock varit mycket stora, om ej egaren af Notsjö, öfverste T. Costiander med förekommande välvilja stält egendomens stora hjelpkällor till mitt förfogande, hvarför jag härmed får aflägga tacksägelse, liksom jag ock står i förbindelse hos förvaltaren på Notsjö hr Nyman och student Homén, hvilka begge med lifligt intresse deltagit i arbetet.

S. Lemström.

Vid Camoens' minne.

I.

Plägseden att fira minnet af stora män eller tilldragelser är någonting utmärkande för vårt århundrade och har säkert någonting att skaffa med nationalitetsrörelsen. Minnesfesten tyckes vara en form, som uppkommit för att tillfredsställa den nationela känslan och som i sin mån bidrager att befästa och utbreda henne. Det är också märkbart att det icke är så mycket de stora och ledande nationerna, icke engelsmän och fransmän, hvilkas känslor lefva friskt och fullt i det närvarande, som ej Iästmer de små eller efterblifna, för hvilka detta något reflekterade och medvetna dröjande vid de egna stordåden är vordet

ett behof. Men utmärkande för vårt sekel är jämväl att dylika minneshögtider hos den ena nationen uppmärksammas så lifligt hos de andra, att icke sällan hvad som kunde anses för en familje-angelägenhet hos ett firas som en högtid hos de öfriga folken.

Nyligen har äfven Portugal begått en minnesfest, åt hvilken de bildade nationerna egnat ett aktningsfullt deltagande. Det är eljes nu mera sällan någon politisk eller annan tilldragelse som länkar Europas blickar på det folk, hvilket af skalden med rättmätig stolthet kallats »väldig lusitan« och säges bo »der Europas hjessa begjutes af ärans glans«. Camoens' minne var väl icke det enda, för hvilket hans nation kunde göra anspråk på en så allmän uppmärksamhet, men säkert det ädlaste och bästa. Den portugisiske skalden var olycklig som få hans skaldebröder, och redan detta ger åt hans minne och den glans, ett tacksamt folk nu sprider deröfver, någonting rörande och tilldragande, men försummad som han var i lifstiden, brann hos honom fosterlandskänslan icke desto mindre så ren och stark, att hans Lusiader i detta hänseende står som en tidig föresyn i den europeiska vitterheten; sedan Dantes tid hade intet skaldeverk uppstått, der patriotismen skulle så mägtigt och lyckligt inspirerat skalden; Ercillas »Araucana« är i jämförelse härmed föga mer än en officiel berättelse, Trissinos och Ronsards epopéer endast torra lärdomsfrukter. I den portugisiska hjeltedikten är dessutom en annan omständighet, som är likaledes egnad att väcka efterverldens beundran: på en tid, då skalderne helst svärmade i osedda, hypostatiska rymder, tecknade Camoens mest allt efter naturen. Hvad han sett och upplefvat och hvad hans fromma, rättrådiga, trofasta hjerta ingaf honom står lefvande fram i den genomskinliga, visserligen något torra, men klara luft, som fyller hans skaldeverk. Det är sällsynt nog att som Camoens få i sitt folks vitterhets historia bära tillnamnet den store, och det är väl långt ifrån att sådant ärenamn skulle i den allmänna literaturhistorien tilläggas den portugisiske diktaren, hvars fantasis uppfinnande förmåga dock icke är af det stora eller originela slaget; det är icke kompositionen i hans Lusiader, utan de ledande känslorna, som hänföra, och skönt utförda delar, som

ndran. Men det eftermäle torde icke kunna jäfvas
skalden bör vara nationens uppfostrare, intet folk har
na sig af en, hos hvilken sanningens ande skulle bott
sam i en ädlare håg.
är märkeligt att Camoens, som så förhärligar och djupt
sin nation, på samma gång beklagar bittert dess brist
och håg för vitterheten. På krigiska bedrifter vore
rikt, men armt på det snille, som sprider glans öfver
ger bragden sitt blifvande värde.

Vårt Lusitanien ock Scipioner
Och Alexandrar och Cesarer har;
Men konstens milda magter sina troner
Der än ej rest, och råheten är qvar . . . .
Det har ock ingen skald, ty sångarlifvets
Nedsatta pris allt anlag nedtryckt har,
Och sången ibland oss har inga vänner.
Den älskar konsten ej, som konst ej känner.

alden vore det nationens låga bildningsgrad, hvilken
igta sin kraft och håg på låga förvärf, ringaktande det
a, som står att söka i »skaldens sång och tänkarns ord«.
denna klagan kan dock hända att Camoens' egen bittra
är det, som kommer honom att fälla det hårda om-
fann han sin lifsgerning obelönad och kände han dock
att den var af ett högt och ovanskeligt värde, så drog
en slutsats, som i denna enda punkt gjorde honom
ot sitt i öfrigt så högt beundrade folk. Det är det in-
n får, då han fullbordat sitt lifs storverk, sina Lusia-
i deras sista stanser utbrister:

Ej mer, o sångmö! må min lyra klinga,
Dess ton förstämd är och min stämma hes;
Dock ej af sång; men ack! Till sången inga
Stå lyssnande; ej kärlek till den ses;
Den gunst, som så kan snillets kraft bevinga,
Ej i mitt fosterland åt sången ges;
Der blott på vinningslystnans planer tänkes,
Och snart i lumpen omsorg allt försänkes.

lock en allmän erfarenhet att just de djupast gående
kligaste af snillets bragder behöfva tid på sig för att

327867A

till fullo uppskattas. Man kan ock tänka sig en annan orsak till den för vitterheten ogynsamma, så att säga förströdda stämning, hvari Camoens fann de ledande klasserna. En liten nation, som plötsligen ser sig manad att taga herraväldet öfver det rika Indien, målet för de store verldseröfrarnes åtrå, och att under fortgående kamp försvara och befästa det, måste anstränga all sin kraft och intelligens för att uppbära ett sådant värf. Ej blott vinningslystnaden, äfventyrarandan och äregirigheten, nationens egen historiska uppgift för tiden vände nödvändigtvis all håg och kraft till det underbara sagolandet, som genom Vasco da Gamas djerfva färd syntes vara lagdt för portugisernes fötter, dit hade ju ock ödet kastat skalden sjelf för sexton pröfningsrika år, och då det ej var mången gifvet att som han »föra svärdet i den ena och pennan i den andra handen«, så är lätt förklarligt att för de trenne mansåldrar detta välde varade Portugals ära och stolthet berodde mera på politisk och krigisk bragd än på vitter. Kom så en lyckans omhvälfning, nästan lika så plötslig och stor, då 1578, två år före Camoens' död, nationen på ett korståg mot Marocko förlorade sin konung och en god del af sin adel och snart derpå råkade under det spanska öfvervälde, som kostade henne bästa delen af besittningarna i orienten. Var Portugals korta stormagtstid ett vilkor för Camoens' skaldskap, så nedsteg nationen nu i den obemärkta ställning, der det väl icke behöfver saknas sång och saga, men der sällan vilkoren förefinnas för ett skaldskap af europeisk betydenhet.

Tvärtom kan det sägas att en rik fond af poesi varit utmärkande för denna nation, hvilken redan den fine och vidtbeläste Bouterwek fann vara »synnerligen poetiskt anlagd«. Att den portugisiska vitterheten emellertid har blott en Camoens att uppvisa vill denne kritiker till en del förklara af någon egendomlighet i nationens vittra anlag, en viss förnöjsamhet, hvarigenom hon varit mera fruktsam i extensivt hänseende, än noggräknad i afseende å inre förtjenst och dermed gynsam för de eminenta skaldeanlagen. Huru härmed må förhålla sig och om ej ofvangifna, ur det politiska hemtade förklaringsgrund gäller lika mycket, kan lemnas derhän; i alla fall är det de bildade klasserna som närmast ha att svara för bristen; om folket i egentlig

mening gäller berömmet oafkortadt. I Portugal fortfar det romantiska svärmeriet ovanligt länge och långt efter det att de italienska konstformerna blifvit införda att framalstra dessa visor och berättande dikter, som samlade i visböcker, »cancioneiros«, och sedan tryckta gå under det gemensamma namnet romanser. Äfven Camoens har lemnat sitt bidrag till denna okonstlade inhemska sångskatt. Hvilka vexlingar vitterheten än utstod hos de bildade under olika politiska förhållanden, upphörde dikten aldrig att sprida sitt behag öfver lefnaden hos de djupa lederna af nationen. Sådant man ännu i dag lär känna folklifvet af Pedro Ivos och Bento Morenos byhistorier, saknar det hvarken denna förädlande poetiska beståndsdel eller en stor mängd ålderdomliga poetiska plägseder. Man förstår skaldens längtan, då han derborta i fjärran östern låter sin hjelte utropa:

Der är mitt glada fosterland, det kära;
Och låter himlen mig fullända här
Mitt stora värf och vända hem med ära,
Min lefnads dagar vill jag ända der.

Läsaren skall kanske icke misstycka att vi i det följande, med tillhjelp särskildt af en tysk författare, som synes hafva lefvat länge och förtroget med landtbefolkningen i Portugal [1]), söka teckna några drag af det folk, som Camoens så högt älskade.

II.

Det rätta folklifvet har man icke att söka i de sydligare af Portugals landskap, i Algarbe, der befolkningen får sitt uppehälle från sjön eller från palmlundar, sockerrör, fikon- och johannisbröd-träd, ej heller i Alemtejo, som allt från romarnes tid var de store jordegarnes land, på hvars »herdades« en befolkning af legohjon odlar hvete och råg eller drifver tallösa svinhjordar på bete i korkskogarne, medan herrarne förtära sina inkomster i Lissabon. Äfven Estremadura lefver mera af olivskogar, orangelundar och vinberg, än af åkerbruk. Det är i Beira, i Minho och i synnerhet mellan Minho och Douro som

[1]) Augsb. Allg. Zeitung. 1877, den 27 augusti.

jorden är i händerna på små jordbrukare och der folklifvet utvecklat och bibehållit sina egendomligaste former. Äfven den minhotiske bonden dricker sitt vin och kanske mera än öfrige portugiser, men till hans behof förslå de rankor, han uppdrar längs sitt hus eller på romarnes sätt leder upp i träden. På oranger, citroner, oliver och andra sydfrukter har han ingen brist, men han behandlar dem som bisaker och anslår åt dem ingen för åkerbruket duglig mark; de få nöjas med vägkanter, dikesrenar och bergsluttningar. Olje- och vin-pressarne ha en mindre framstående plats på hans gård, men i stället finnas der rymliga lador, fulla med hvete, råg och majs, och den i hans beteshagar uppfödda slagtboskapen utgör en prydnad på torgen i London och Liverpool. Det kyligare klimatet, den ovanliga vattentillgången — man har räknat 26,000 källor i dessa trakter, — den svarta myllan och arbetsamheten hos den kärnfulla, med germaniska element starkt uppblandade befolkningen ha framkallat i de minhotiska byarne ett visst välstånd, som vore ändock större, derest ej landtmannen lede under trycket af en dålig administration. Men der ett betydande jordbruk fordrar ett talrikt husfolk och bofaste arbetare, der uppstå ock de patriarkaliska familjeförhållanden, som nu engång för alla höra till ett rätt allmogelif. Genom dessa företräden äro nämnda bygder, der ock monarkins vagga stod, ännu i dag härden för nationens kraft i ett som annat hänseende.

De portugisiska byarne äro vidsträckta och bildas af en mängd hemman, »logares«, af hvilka ett är upplåtet åt kyrkan, ett annat till sockenstuga. Den fattigare jordbrukaren bor i nog så tarfliga, af gråsten uppförda hyddor, ur hvilka det röker genom dörrar och tak i brist på skorsten; men sällan saknar han dock en löfhydda af rankor, ett fikonträd och några dussin kålplantor, som ge must åt hans tunna soppa. Ståtligare äro bondgårdarne, »qvintas«, med deras stall och lider, den öppna, åt söder belägna, af sten murade tröskplatsen och den på fyra pålar bygda boden, der majskolfvarne, halmkärfvorna och vinlagret förvaras. Ett egendomligt behag ger trädgårdstäppan, huru oregelbunden den än kan vara till sin anläggning; utom några välluktande örter samt rosor och liljor odlar den portugisiske bon-

den nejlikan, som är hans älsklingsblomma, men det största rummet egnar han åt löfhyddor af vinrankor, rosenbuskar, kamelior och myrtnar, lager och rosmarin, i hvilka man njuter en ljuflig svalka äfven under det starkaste solbadd. Liksom trädgården hör till hvarje välbestäld bondgård en beteshage för boskapen under högsommarn, bevuxen med barrträn och ytterst kantad af väldiga pinier, som med sina skärmtak skydda lunden för vindstötar. Dessa portugisiska skogsmarker äro glest hållna och alltigenom fria från buskagen; i stället växer der ymnigt af gräs, esparto, ormbunkar, ljung och taggig ginst mellan träden. För att fullständiga landskapsbilden, må tilläggas att här och der mellan byarne reser sig ett fornportugisiskt herresäte, alvarligt och melankoliskt, eller är det ett gods af modern fason, som kalkbestruket, med ljusgröna fönsterluckor och mönjafärgadt takband helt vänligt blickar ut i det soliga landskapet, mellan en yppig växtlighet och under en djupblå himmel. Stöter man på ett ståtligare herregods med tillhörande park i renlig holländsk styl, så har man vanligen för sig en »brasilianare«, icke sällan en i Brasilien rik vorden plantageegare, hvilken gått till Rio såsom fattig bondgosse och på sistone lefver fint i hemtrakten på sina omätliga inkomster. Saken blir alldeles säker, om byggnaden är struken i gult och grönt, de brasilianska färgerna, och om i trädgården finnes allehanda lekverk, kinesiska torn med glasklockor pinglande för vinden, drakar, väderflöjlar, spegelklot, barocka lerfigurer och springbrunnar.

En blick på redskapen och landthushållningen visar huru gamla och fasta sedvänjorna äro hos den portugisiska landtbefolkningen. Den lilla plumpa, i alla delar af trä gjorda oxkärran visar upp kanske ända till celtiberiska tiden och har väl förblifvit i oförändradt skick såsom ock vägarne, helt enkelt derför, att intet menskligt förnuft kunnat uppfinna ett lämpligare fordon för de knaggliga spåren genom ovägade skogar och utför steniga backar. Suckande och knarrande draga dessa kärror på aftnarne i långa rader vägen fram, med oxarne spända under ok, som äro på allehanda sätt utskurna och bjärt målade, äfvensom lustigt utstyrda med fjädrar och tofsar. Vill man se en romersk plog, sådan Virgilius beskrifver den, så har man här ett

godt tillfälle, liksom ock i öfrigt på hvarje portugisisk bondgård finnas en hop lifslefvande kommentarier till Virgilii Georgica. Ej ens på herregårdarne har det velat lyckas för åkerbruksmaskinerna att förtränga de fäderneärfda redskapen. I en sak är dock den portugisiska bonden en fulländad mästare; alltsedan morernes tid förstår han i grund huru bevattningen skall ske. Under vinterregnen uppfångas vattnet i den ofvan fälten anlagda vattenborgen och när torkan infaller, ledes det derifrån i stenbassiner, der det först tjenar för byke, för att sedan efter behof genom ett skickligt anlagdt system af diken och dammar föras ned på de terrassformigt sjunkande fälten. De skilde jordegarnes rätt till begagnande af vattenbehållarne och de naturliga källorna är ordnad genom kontrakt, som föranleda ändlösa processer. Äfven brunnen med sitt vindspel och linan, på hvilken ämbarena äro fästade, hör till det portugisiska såväl som till det orientaliska landskapet; den bär ock ett namn af semitisk rot, men skilnaden är att i Portugal brunnen öfverskyggas af en vinranksspalier för att värna oxen, som drifver hjulet, mot solens brand. För öfrigt är hushållningsplanen af enklaste art: på hösten verkställer man vintersådden, medan den öfriga marken nyttjas till boskapsdrift; i slutet af april begynner den vigtigaste delen af portugisens jordbruk, beredandet af majsfälten. Mellan majsen sättes äfven kål, bönor, kurbitzer och meloner, som skyddade af den höga bredbladiga halmen utveckla sig i tropisk yppighet. När de lifligt gröna majsfälten stå i full växt och vinrankorna hänga i festoner mellan träden, liknar i sanning hela bygden en trädgård.

Arbete har den portugisiske landtmannen nog året om, och hvad som förtäljes om hans lättja är åtminstone i nordliga delen af landet en ren fabel. Äfven om söndagen, då han går genom fälten att bese grödan, bär han krattan på axeln för att rena tillstoppade diken, han vattnar ängarne och majsfälten och binder upp här och der af blåsten lösrifna rankor. Visserligen finner man honom ock der hemma, hållande siesta i löfhyddan eller på stenbänken vid ingångsdörren behagligt mumsande lupiner inlagda i sallake. Tyvärr blir det allt vanligare att han till vesper infinner sig på krogen och fördrifver tiden vid glaset

eller, hvad som är betänkligare, vid kortspel under larm och kif. Den portugisiska bykrogen, »venda«, är verkeligen klassisk. En vid dörren stucken lagerqvist ger den törstige vandraren tillkänna att »grönt vin« står till buds. Det gröna vinet är ortens enkla dryck, vunnen ur de hängande rankornas icke fullt mogna frukt. En rund metallskifva med portvin-kompaniets märke låter förstå att man ock utskänker »moget«, efter jäsningen med sprit försatt vin. Öfver dörren hänger en skylt med riksvapnet och inskriften »Tabacos« samt derunder värdens namn med ett »habilitado« efter sig, hvilket vill säga att mannen legitimerat sig, ty i Portugal, der tobaken är statsmonopol, måste man visa betyg från en elementar-, det är primär-skola för att erhålla försäljningen. Vin och tobak äro till salu äfven i den torftigaste bykrog; eljes står der icke mycket att få: utom genever och brasiliansk rom, vanligen majsbröd, stockfisk, lök och oliver. Endast om söndagen är der mera lif, då bönderne samlas och dricka hvarann till. Det är kuriöst att iakttaga huru konstanta de dervid begagnade formlerna äro. Man kan välja på: »låt glaset gå rundt«, »det är i goda händer«, »det kommer i än bättre«, »nu dricker jag för er välgång«. Under veckan kan väl ock en trupp beridna bönder stanna sina små flinka hästar vid krogen, helst om de komma från kreatursmarknaden med välspäckad pung. Då kostar det dem litet att i ett drag tömma en mugg grönt vin. Äfven mulåsnedrifvarne, ett tystlåtet och törstigt slägte, som med sina karavaner besörja samfärdseln med inlandet, neka sig väl icke en svalkande dryck för att nedskölja dammet, likaledes icke heller de spanske formännen, som föra sina tunga vagnar uppför Douro till Zamora och Salamanca. En högre samlingspunkt i byn är apoteket för alla dem, som förstå att orda om annat än väderleken och kreaturspriset. Der uppehåller sig läkaren och den af bönderne högt betrodde »algebrista«, ledgångsdoktorn, dagligen några timmar för konsultation; till dem sällar sig borgmästaren för att kannstöpa litet om inre och yttre politik, cortes- och kommunal-valen, landtrådet, om han tillfälligtvis har ärende på orten, någon bättre uppfostrad landtbrukare, byskolmästarn, som har hand om tidningsbladet, samt presten, ifall han icke som de fleste andlige af sitt

samvete finner sig förbjuden att umgås med dem, som i Coimbra druckit ur den moderna vetenskapens förgiftade brunnar.

Mera tilldragande är det man ser om söndagarne på korsvägen, der det yngre byfolket samlar sig till dans, gossarne i svarta vadmalsdrägter med tröjan kastad öfver axeln, i gula skor af osvärtadt läder, rikt stickad skjortkrage, bredskyggig filthatt och en brokig gördel om höfterna; »cachobas«, flickorna i färgrika drägter och dukar, bländande hvita lintygsärmar, vackra lifstycken och ofta nog rika gyllne smycken. Stundom bilda gossarne en orkester af »violas«, det portugisiska nationalinstrumentet, gitarrer, violer och flöjter, och sålunda utrustade är det de bege sig i angränsande byar att se bruden. En annan öfning, som erbjuder främlingen den mest öfverraskande anblick, är fäktningen med »varapau«, en lång, af det hårda qvittenträdet skuren staf, kopparbeslagen i båda ändarne. Varapau är den portugisiske landtmannens vademecum, med den bär han sina bördor, eggar han oxarne och stöder han sig, då det gäller att svinga sig öfver bäckar och diken. Till häst för bonden denna staf som en lans vid sidan. Mot vilda djur och vid röfvar-angrepp, men ock vid slagsmålen på marknader och under kyrkofester är den ett förträffligt vapen, i hvars handterande man öfvar sig redan som gosse. Då marskalk Junot framträngde genom Minho till Oporto, var han ofta i handgemäng med guerillaband, som hade intet annat vapen än varapau.

Vänner af kägelspelet finna vid bykrogarnes löfhyddor och på torget under korkekarnes skugga en med bräden omgifven plan, vid hvars ända käglorna äro uppstälda. Klotet kastas icke, såsom annorstädes är vanligt, längs banan, utan slungas genom luften i en båge mot målet, som ofta består af blott en kägla. Ett annat af bönderne omtyckt spel sker med runda sten- eller metall-trissor, »patellas«, och erinrar rätt mycket om grekernes diskus-kastning.

I de portugisiska byarne ges dock förlustelser äfven af ett högre slag. Från jul till kyndelsmessan uppföras om söndagarne i fria luften skådespel, »autos«, hvilkas härkomst helt säkert stiger upp till de urgamla »ludi natales«; det är de tre vise männens tillbedjan, flykten till Egypten, aposteln Jacobus i kamp

med morerne, den oskyldiga Genoveva, men också verldsliga ämnen, Charlemagne, markisen af Mantua, kejsarinnan Porcina, Johan af Calais, prinsessan Magelona, som framställas efter texter, de der finnas mest blott i gulnade gamla handskrifter och sorgfälligt förvaras i sockenstugan. Scenen för dessa byskådespel har samma primitiva inrättning, som den Camoens skildrar i prologen till sin »rei Seleuco«, också det ett ganska gammalmodigt stycke, men författadt dock i renässansens anda. Af någon sådan lärd och konstnärlig behandling finnes här intet spår; föredraget är entonigt, kostymeringen på bondfason smaklös, de spelandes skick och later nästan utan undantag klumpiga, såsom man lätt kan förstå, då obildadt landtfolk sätter det i gång utan all ledning och undervisning. Men dessa lemningar af den fornportugisiska teatern med sina »loas« eller prologer och sina »entremezes« eller mellanspel af tokrolig beskaffenhet och med inlagda nationaldanser äro af värde för dramats historia på halfön; de kasta mycken belysning på Gil Vicentes, Lope de Vegas och Calderons teknik särdeles i desses autos, som äro intet annat än en utbildning af folkskådespelen.

Med sommarn vidtaga »romarias«, vallfärderna, till berömda helgonbilder i eremitagen och kapell, storartade folkfester, vid hvilka landtfolket miltal omkring sammanströmmar under musik och dans. Med michaeli tar landtbruksåret sitt slut, och bonden har nu en kort rast före vintersådden. Derunder bringas majsen i ladorna och vinet i faten; jordegarene afbörda sig sina utskylder och räntor, »foros«, som till största delen erläggas i majs, »så och så många kärror«; de öfverräkna sin behållning och hänge sig, allt efter utfallet, i mer eller mindre lyftad sinnesförfattning åt vinterns fester.

Afbladandet af majskolfvarne ger anledning till en egendomlig festlighet, kallad »esfolhada«. En månskensafton slår sig bonden ned med sin familj, sina drängar och pigor på tröskplatsen, der majsen ligger upplagd i hopar. Vänner och bekanta äro inbjudne att taga del i roligheten. Ungdomen är i synnerhet mycket lifvad för esfolhadas, emedan de gifva tillfälle åt gossarne att närma sig ortens skönheter. Afbladandet sker sålunda att man genomborrar kolfvens nedre ända med en jern-

spik och lösrycker bladhylsan med en rask rörelse af handen. Bland kolfvarne finner man alltid en eller annan, hvars korn i stället för en blek eller höggul färg ha en skiftning från rödt i violett. Det är majskonungen, »milhorei«, hvars förekomst helsas med höga jubelrop. Den lycklige, som funnit majskonungen, är berättigad att kyssa enhvar närvarande, och ingen flicka får undandraga sig detta bruk, hvari esfolhadans egentliga behag består och som ger anledning till mycket skämt, någongång väl ock till farliga slitningar bland de hetlefrade sydländingarne.

En likartad fest, då byns ungdom samlar sig på de större gårdarne, är »espadellada«, linbråkningen. Denna gång är det husets döttrar med pigor och väninnor, som samla sig på tröskplatsen, sjungande gammaldags visor under det de bråka linet med en kroksabel af trä, »espadella«, och kasta det i en upp och ned vänd bikupa. Under tiden sitta gossarne rundt omkring och beledsaga sången med viola eller gitarr. Efter slutadt arbete frambäras i väldiga lerskålar stockfisk med potäter kokade i olja, kokt lök och gurksallat, hvarefter man dansar långt in på natten. Redan linskörden, »linhada«, firas synnerligen gladt under dans och spel, ty linet hålles som en slags sinnebild af huslighet och qvinlig flit.

Af vigt är firandet af Sankt Mårtens afton, då af det nya vinet första kärlet slås upp.

No dia de Sam Martinho
Prova o teu vinho,

står det i portugisens bondepractica, och denna regel håller han så helig som evangelium. Så infinna sig mårtens-aftonen grannarne i de gårdar, der man har det litet förmögnare, och dertill behöfves ingen inbjudning. Den uppslagna gudsgåfvan drickes ur höga fajansmuggar, »canecas«, under utbyte af djupsinniga tankar öfver den nya skörden. Värden ställer till sina gästers förfogande bröd och rostade kastanjer, och är det nya vinet prisadt och har skörden varit ymnig, kan han väl drifva sin gästfrihet ända till att förpläga vännerna med stekt skinka.

De långa vinteraftnarne har man i gårdarne turvis spinnstuga, »seroëns«. Flickorna spinna och gossarne spela viola, man

berättar hex- och spök-historier, skämtar och skrattar, och man sjunger visor och romanser från gamla tider. Denna folksed är så gammal, att den eftergjordes i Emanuel den stores palats i Evora, der den mest glänsande perioden af portugisiskt hoflif hade sitt förlopp. Der höllos seroëns, vid hvilka riddarne i skepnad af hofsångare framstälde allehanda tilldragelser i skämtsamma dikter eller förfäktade sina damers dygder i tvistedikter. Dessa voro de »Seroëns de Portugal, så berömda i hela verlden«, såsom skalden Sá de Miranda yttrar, och hvilkas alster fylla Garcia de Resendes visbok.

III.

Med denna poetiska sällskapsform för ögonen, upptagen som den var från folklifvet till de högsta samhällslagren, får man ingen föreställning om allmän råhet eller olust för diktarens konst. Den korta skildring af folklifvet, vi ofvan meddelat, visar detta såsom ganska rikt på gamla goda umgängesformer samt i och med dem på förädlande inflytelser af poesin och musiken. Vi föreställa oss att jämte denna skildring några prof på beskaffenheten af de künslor och tankar, som återspeglas i den portugisiska folkdikten, icke skola vara olämpliga i denna konturbild af Camoens' folk.

Fordomtima, liksom vid dessa seroens, dessa esfolhadas och espadelladas i våra dagar, var det mera visor än romanser som behagade folket och som hos det framalstrades. Det romantiska svärmeriet är om möjligt starkare i den portugisiska än spanska folkdikten, och medan det här förmäler sig lätt med en viss grubblande reflexion, söker kärlekskänslan der blott efter de lifligaste sätt att direkt uttrycka sig. Fjärilslägtena kunna icke vara talrikare än alla dessa visformer, än i gäckande än i smäktande, än i glädtig än i klagande tonart, än helt korta infall och utbrott, sådana man kan tänka sig att någon mera klipsk eller djupsinnig gosse i ringen kring de linbråkande skönheterna lätt kunde utföra i sitt melodiska och sinnrika modersmål, än utförligare »cantigas« och idylliska dikter, som törhända härstamma från någon onämnd konstpoet, ty här liksom i Spanien är det

nästan omöjligt att med någon slags säkerhet i det enskilda fallet afgöra mellan konst- och folk-poesin.

Emellertid saknas icke heller berättande dikter i Bragas »cancioneiro popular« eller i de berömda öfversättningar, friherre von Schack lemnat af romanspoesin på pyreneiska halfön. Det är efter de senare de prof äro öfverförda till svenskan, som vi gå att meddela[1]). Äfven vid gelagen i byarne höra berättande dikter till den omtyckta underhållningen, och den ena af efterföljande romanser, benämnd *Helena,* tvifvelsutan af modernt datum, tyckes oss till ton och sätt stämma på det bästa öfverens med bildningsarten hos den lyssnande kretsen vid en seroëns. I den vanliga romansformen sammanträngeses här en hjertslitande tragedi med kraftiga lidelser, likaså ytterligt tecknade i det goda som i det onda. Stor, nästan för stor som hustruns hängifvenhet här skildras, är äfven mannens ruelse, ehuru dikten, för att uttrycka den, slår in på det religiösa och kyrkliga. Man kunde af slutet ledas att tänka på någon kyrklig folkdiktare; i alla fall vitnar det icke om ett ursprung från forna hjeltemodigare tider.

— Ack, en längtan drar mig häftigt
till min egen faders gård;
smärtsamt tränges jag af plågor,
och jag saknar moders vård.
— Om din längtan är så häftig,
nå välan, dess maning följ!
Plågan blir visst mindre smärtsam,
då i faders gård den döljs.
— När min man till hemmet länder,
hvem hans måltid reder till?
— Jag hans villebråd skall reda,
vin och bröd jag ger dertill.

— Hvarför dröjer min Helena,
hvarför bringas ej min spis?
— Ack, hon lemnat oss Helena,
o min son, på sällsamt vis.
Hon till far och mor begett sig,
ingen trefnad här hon fann.
Vet, en hynda hon mig kallat,
dig hon gett än värre namn.
— Strax min andaluser fåle
låt ur stallet föra fram,
och min hustru dyrt skall gälda
att hon gjort mig denna skam.

— Dig till mötes, käre svärson,
bringar jag ett budskap godt:
skön som engeln på altaret
är den son, din hustru fått.

[1]) Öfversättaren, en af folksångens bäste kännare och vänner i landet, har vinnlagt sig om all trohet emot originalet och dess meter samt derför afstått från att återge assonansrimmet; endast i det ena af profven har ett rimpar med stafvelserim införts af annan hand.

n är min helsning: sonen,
ni mig bådat har,
kall af annan qvinna
nor, som honom bar.
redo att mig följa,
rn lätt oss bär.
? sen förlossningsstunden
timme liden är,
bjuder ren den arma
på färden åt.
fara skall oss möta,
god är denna stråt,
andaluser fåle
bb än månens ljus.
hvart för du väl den arma
hennes faders hus?
ej, moder, bad Helena,
ar bättre här;
pligt dock är att göra
mannens vilja är.
hölja emot dagen
oder, slöjan der,
sen min goda mantel,
nig må hålla varm,
sist gif barnet åt mig,
varligt på min arm!
on, månn dessa kyssar
itt minne qvar?
n, moder, i hans hågkomst,
nins den honom bar!
är detta tal, min dotter?
, saken är mig klar:
g så kort och banad
r till målet snar;
bb än månens stråle,
hästen far.

snabb än månens stråle
hästen är,
tenig väg den snafvar
rdan, som den bär.
t, skyndsamt, men i tystnad
n branta led;
mmar blifva tunga,
hennes händer sjunka ned.
Hunne bergets topp hon ropar:
jag är matt, ack, snart jag dör!
— Hvarför suckar du, han spörjer,
hvad är det du klagar för?
— För mitt lif, som snart förrunnit,
för min död, som snart är när;
sen jag arma blef förlossad,
blott en timme liden är.

Han från hästen henne lyfter
och på marken lägger ner;
isig frossa henne skakar,
döden dröjer icke mer.
— Säg, hvem ger du dina pengar,
att hans tack förvärfva dig?
— Mina bröder jag dem gifver,
om du det ej nekar mig.
— Detta kors och gyllne smycket
på din hals, hvem bör det få?
— Korset får min hulda moder,
hon har älskat mig, och så
inför det, när jag är borta,
för min själ hon bedja må.
Gyllne smycket, o min make,
ger jag dig att, när engång
åt en annan du det skänker,
det må bringa lycka lång.
— Och hvem skänker du ditt landtgods,
att det trägen skötsel får?
— Dig, min make, ger jag godset,
gifve Gud dig goda år!
— Men ditt barn, hvem ger du gossen,
att han får en trogen vård?
— Åt din moder; må han växa
stor uti din faders gård!
— Ej min mor! Hon skall föröda
hans som hon förödt ditt lif;
åt din kärleksfulla moder
gossen till att fostras gif!
Hon sin ättling ömt skall bada
uti tårars varma flod,

af sitt hufvud lösa duken,
att hans bädd blir varm och god.

Dessa ord nyvaknad längtan
tände uti hennes bröst;
men för sent, ren stelnad tunga
har försakat hennes röst.
Men med blicken än hon sände
honom sin förlåtelse.
— Gud ej bönhör, o Helena,
ingen tillgift vill han ge.
Redan börja afgrundsqvalen,
dem jag bär till evig tid,
sen skyddsengeln från mig flyktat
och med henne all min frid.
O, förbannad onda tungan
och det öra, som mig bjöd
bringa skoningslöst den goda
hit till en så bitter död!
Sju år och en dag jag drager
irrande från land till land,
och vid Romas port jag ligger
knäböjd i den heta sand.
Sist ett heligt kloster vill jag
grunda här på denna ort,
messor sju hvar dag man läse,
att det städs må blifva spordt,
när den fjärran komne frågar
hvem det fromma verket gjort:
»Denna ort var engång vitne
till hans ondskefulla dåd;
vitne också till hans ånger,
gifve honom Gud sin nåd!«

Man kan icke neka att det ädla och goda betonas gansk lifligt i denna dikt, som öfverhufvud genom en viss större dr matisk rörlighet anger ett från den spanska romansens episk gång tydligt afvikande skaplynne. Samma lifligare hållning eg äfven romansen *Flickan, som går i krig,* der dikten gett e skälmskt och muntert uttryck åt kärlekskänslan. Det är vis icke alltid sången i ett folkeligt gelag behandlar det ömtålig ämnet med så mycken behagfull finhet; men också torde d kunna antagas att denna dikt, som hör till de gamla romanserna haft sitt upphof inom den chevalereska verlden, såsom ju oc detta tema finnes behandladt i andra folks riddarromanser.

— Örlig råder åter mellan
Frankrike och Aragon;
ve, att jag är gammal vorden
och ej sjelf kan vara med!
Barn jag eger sju, men skada
att bland dem ej fins en son!

Derpå svarar äldsta dottern
honom med beslutsamt mod:
— Sonens plats vill jag er fylla,
om ni ger mig häst och svärd.
— Dina ögons eld för stark är,
dotter, den förråder dig.
— Nå, jag blickar väl till jorden,
när bland krigarne jag är.
— Alltför höga dina skuldror,
dotter, de förråda dig.
— Nå, de skola väl sig sänka,
om blott vapnen trycka dem.
— Alltför fyllig har du barmen,
dotter, den förråder dig.
— Brösten skall man icke varsna,
om blott jackan sluter tätt.
— Alltför klena dina händer,

de förråda dig.
af jern mig handskar, fader,
r små de synas ej!
terna för små dock äro,
de förråda dig.
m goda ryttarstöflar
de för hvarje blick.

: min fader, ack min moder,
kymmer är rätt stort,
Daros ögon äro
gon, mån I tro!
att saken kunna pröfva
i vår trädgård för;
r skall han säkert plocka,
verkligt qvinna är. —
n kloka flickan plockar
t äpple, talar så:
erligen, sköna äpplen
derar hvarje man;
qvinnor äro blommor,
dem de älskas högt.

min fader, ack min moder,
ymmer är rätt stort,
Daros ögon äro
gon, mån I tro!
att säkert kunna pröfva,
du till måltid bjud;
visst en lägre stol han
m han qvinna är. —
n kloka flickan satte
högsta stolen ned.

min fader, ack min moder,
ymmer är rätt stort,
Daros ögon äro
gon, mån I tro!
engång, att honom pröfva,
n på torget ut;
and helt visst han köper,
verkligt qvinna är. —
kloka flickan köpte
sig en dolk med egg så skarp:
— att en man mot man försvara
göra dolkar bästa tjenst;
band de äro blott för qvinnor
och af dem värderas högt.

— Ack min fader, ack min moder,
mitt bekymmer är rätt stort,
ty gref Daros ögon äro
qvinnoögon mån I tro!
— Fråga om med dig i strömmen
han i qväll vill bada sig;
om han är en qvinna, vägrar
tvifvelsutan han bestämdt. —
Men den kloka flickan börjar
sina kläder lägga af,
då en page på engång nalkas,
räcker hastigt fram ett bref,
och hon läser under tårar:
— djupt det brefvet smärtar mig,
ty min moder fallit undan
och min fader ligger sjuk;
ack, det är som om jag såge
mina systrar vid hans bädd
och som om grafklockans ringning
ljöde hit ifrån mitt hem.
Upp, herr riddare, och följ mig,
stig till häst, till häst på stund!

Snart framför ett slott de stanna
och vid porten stiga af:
— Fader, jag en son er bringar,
om han edert bifall får.
Uti fält var han min höfding,
och sin kärlek röjde han:
nu hos eder må han fria,
om han älskar mig ännu.
Tappert uti krig jag tjenat
såsom man i sju års tid;
utom honom ingen anat
att jag var en flicka blott;
han det såg på mina ögon,
annat ej förrådde det.

IV.

Annorlunda ter sig det portugisiska folket i den idealbil(Camoens ger deraf i sina Lusiader. Dömer man det efter des folksång och saga, är det krigisk bragd och kärlek, kärleke: dock främst, kring hvilka dess håg och tankar röra sig. Mei den förkärlek, sången synes ge det senare af dessa sina ämnen har tillvuxit under tidernas lopp, i den mån nationen afträdt från den stora historiska skådeplatsen. I det ideal, som Camoens i sina Lusiader uppställer af och för sin nation, tecknadt som det är i närmaste anslutning till verkligheten, hafva de stora politiska egenskaperna afgjordt första rummet. Visserligen är det Venus som han bland de himmelska låter föra portugisernes sak, men deri följer han utan vidare sin förebild Virgilius, och då han på sistone till att belöna hjeltarne ledsagar dem till en ljuflig ö, der Thetis och hennes nymfer emotta dem med naturens alla tjusningsmedel, sker äfven detta i uttrycklig analogi med hvad som vederfors Eneas hos drottning Dido. Dessutom, hvilken frisk naivetet än utmärker skildringen af denna lycksalighetens ö och ger den en viss oskuldsfull renhet, särdeles i jämförelse med det sinliga qvalmet hos Ariosto, som närmast gett Camoens mönstret för denna skildring, så tar han dock »Kärleksön« så litet på alvar, att han upplöser hela episoden i en allegori, i det han låter nymferna i allmänhet beteckna

De hulda, som besälla lefnadsfärden
Så länge solens strålar värma verlden.

Njutningen är för Camoens de gode gudars lön för manlig dygd: icke som hos Ariosto lifvets mål och väsen. Han är en manlig natur, och öfverensstämmande dermed äro ock det mål, han sätter för sitt folk, och de egenskaper, han hos detsamma prisar. Först och främst är det loyaliteten, som enligt Camoens utmärker portugisen. På sin konungs, den store Emanuels befallning har hjelten och hans lilla flock styrt in i okända verldar och trotsat äfven den fruktansvärda demon, som beherskar Afrikas sydspets:

Blott för att tjena dig, till allt beredde,
På fjärran strand de lyda dig i allt.

Hur strängt, hur svårt ditt bud än var, allt skedde
Straxt villigt, utan knot, då du befalt.

sålunda i alla skiften orubbligt gå emot sitt mål

Med stadig trohet och osviklig lydnad,
Ett äkta portugisiskt hjertas prydnad,

detta, som äfven väcker den hedniske konungens beun-
ör hvilken da Gama förtäljer de vackraste dragen ur Por-
häfder jämte sina egna under färden dittills upplefda öden,
n inger denne föreställningen om

. . . . hur fast den kungens tron
Dock måste stå, hvars vilja, då den tydes
På ett så fjärran afstånd, troget lydes.

'en målet, som den store konungen och hans trogna folk
t, är ett verldsvälde, som lofvar att vida öfvergå Roms i
ch storhet. Det är dock icke magten öfver »de land,
ldets rika skatter glöda«, som må utgöra det eftersträf-
da; i den sekellånga, ojämna striden hemma mot de
har portugisen lärt sig att sätta all förtröstan »till him-
ıd, hvars allmagt styr vår verld«, och i ödmjuk tacksam-
han nu att utbreda kännedomen om den sanna guden
lparen.

I lusitaner! få, men tappre alla,
Som räknen ej ert tal, men oförsagdt
Gån fram, der hot från tusen dödar skalla,
Att sprida ljusets ord i mörkrets trakt,
Så, himlens Herre, lotterna låt falla,
Att genom eder, fast en ringa magt,
Blir mycket gjordt för helga kristenheten;
Hur, Kristus, Du upphöjer ödmjukheten!

skalden vid denna tid ser Europas öfriga nationer, stun-
k i förbund med kristenhetens värsta fiender, sönderslita
ra, stegrar sig hans fosterlandskänsla än mer:

Då så I fläcken — o på dårskap rike! —
I egnas blod ursinnigt eder hand;
Ej kristna bragder saknas, ärorike,
I trogne portugisers lilla land;

I Asien ha de ej i magt sin like,
De trona segrande på Afrens strand,
I verldens fjerde del de segrar vunnit,
Och gåfves ännu en, de dit ock hunnit.

Det stora mål, som skalden sålunda ser hägra för sin nation, fordrar egenskaper af hög och sällsynt art. Ej nog att portugisen sträfvar till sitt verldsvälde

Med tappra tjurars, vilda lejons mod,
Blottställande sitt lif för spjut och pilar,
För vakor, hunger, svärd och vingadt lod,
För liniens hetta, ispolns köld och ilar,
För skeppsbrott, hajars glupskhet, eld och flod,
För hedningars och morers hot och snaror,
Och många, ej af verlden kända faror;

det är ärans, ej blott modets och tapperhetens, röst som på fädrens sed må drifva honom framåt, och det är först när bragden bringar egen eller fosterlandets ära, som den är värd skaldens sång:

Att rödja hinderna, som vägen stänga
På ärans ban, är deras gamla sed.
Väl må ock skalden lyrans guld bestränga
För riddarne och deras bragder med;
Ty de med underverk af mod hembära
En ökad glans åt fosterlandets ära.

Det är utmärkande för Portugals stordåd, sådant Camoens skildrar det, att sjöfararens djerfhet och affärsmannens företagsamhet här förädlas af en riddaranda, som afhåller hjeltarne från det råa våldet såväl som från sveksamhet. I djupaste nöd, då af sjukdom den väderdrifna flocken lätt kunnat demoraliseras, är det äran som utgör det fasta bandet mellan anföraren och hans folk. Som humant och öppet framställes deras beteende mot de infödda:

Ej som en vildsint röfvarhord vi jaga
Roflystet kring uti en fridsam verld,
Ej väcka vi, att folkets skatter taga,
Dess häpnad först med lågor och med svärd.

Har man engång ett sådant fromt och högt mål i sigte, så är redan derigenom de låga lustar utestängda, hvilka äro oförenliga med den rätta hjelteandan, ty menniskan

I neslig lustas träldom plär förlora
Sitt mod och vördnaden för hederns lagar;
En låg passion den tappraste försvagar.

Men Camoens blir icke stående vid det gamla riddaridealet, som han tvärtom ställer i tjenst hos patriotismen och som delvis äfven upplöses i hans hårdt förvärfvade lifserfarenhet. Ju mera man intränger i de intimare, så att säga, personligare dragen af hans ideal, dess mera känner man sig på modern grund. I de begrepp om heder och ära, han gör gällande, ingår arbetet för det allmänna på ett helt annat sätt, än i den chevalereska begreppsverlden var vanligt. Det är icke på gamla anor, »på murket stamträd från urminnes tid«, som ett odödligt namn bör byggas, och det är ej »med tomma resor, gjorda att förströ«, eller med tusen nöjen, »för hvilkas gift de ädla krafter dö«, eller »med lustar, som för lustar vika«, som sällheten vinnes;

O! blott på farans skräckomgifna banor
Bland nöd och trångmål och i manlig strid
Tillkämpas under ärans ädla fanor
Odödligt namn och lagerskuggad frid;

men väl till märkandes, när stridens mål icke är egna begärs tillfredsställande, egen vinning eller fåfängans irrbloss, utan de positiva intressen, som betecknas af orden »kung och fosterland«. Han besjunger icke dem, som på dessas bekostnad fika efter magt och höghet, hvilken framgång de än må vinna, eller dem, som proteuslikt ombyta gestalt för att föra den blinda massan i ledband, eller dem, som för att prisas i kungsgemaket »se gerna folket nedtryckt, armt och naket«, eller dem, som finna billigt att kungens lag skall vårdas oförkränkt, men icke fråga efter om »folkets svett skall rinna utan lön och pris«;

Jag blott besjunger den, som lifvet vågat
För Gud och kung, och som, sitt hemlands stöd,
Har fallit först sen ärans mått han rågat.

Det är under striden för sådana intressen, som den rätta lefnads erfarenheten vinnes:

Så ljuset sig i menskans själ förbreder;
Erfarenheten skaffar sans och frid,
Och lugn hon ser från sina höjder neder
På verldens oro och dess lumpna strid.

En sådan positivism är främmande för den portugisiska folksången, liksom öfverhufvud för hela det romantiska idealet, der tvärtom den egna äran och det innehållslösa svärmeriet äro ledande principer. Hvad Camoens fordrar af den, som vill räknas bland heroer och på sistone skall vinna sin belöning på Kärleksön (IX, 91, 93), är i många stycken dikteradt af en ny tids anda. Visserligen må en hjelte kläda sig i vapenglans och draga i striden — utom all fråga är krigisk bragd den, som skalden skattar högst hos hjelten, — men målet må vara att landets magt derigenom ökas, »att ingen mindre, alla mera få«. I fredens tid åter fordras af honom arbete för goda lagar, »som åt de store ej ge bort de små«. Men allestädes och öfverallt

Lägg på din egennytta hårda tömmar,
På ärelystnan, som till brott förledt;
Förjaga ur din själ tyrannens drömmar,
Som egen fröjd med andras qval beredt;
Ty denna ära, dessa guldets strömmar
Åt ingen än ett verkligt värde gett;
Långt bättre dem förtjena och ej få dem,
Än ej förtjena dem och dock ernå dem.

Detta, måste man medge, klingar helt modernt, men det mest öfverraskande i hans dikt äro dock de varningsord, han lägger i munnen på en gammal man, som framträder i afskedets stund, när Vasco da Gamas kämpar samla sig till affärd. Denne man, »vis i erfarenhetens skola vorden«, framställer hela tomheten af ärelystnadens gyckelbilder och det falska sken man ger, då man prisar som hjeltekraft och riddarmod hvad som är i grunden vildhet och grymhet samt upphöjer till dygd föraktet för ett lif,

Som dock bör alltid vårdas som en god
Och härlig skänk, sen Han, som gaf oss lifvet,
Sjelf sitt med ångst i dödens magt har gifvit.

Så tänkte väl aldrig någon riddarskald, och det stämmer icke heller med hvad Camoens eljes så högt prisar eller med den

hjeltekänsla, som stundom dityrambiskt frambryter i hans dikt. Men han låter den gamle vise gå än längre, då han förbannar len hersklystnad, som drifver folken öfver vågorna, förhärjande ikens frid och lycka, en källa till brott i husliga kretsar, stöande lifvets och själens ro. Och denna kritik, som träffar Caioens' eget ideal i dess innersta, lemnar han obesvarad och oförlarad. Som hans egen lifsåsigt får den väl icke förstås, men en betecknar helt säkert tvifvelsmål, som låta oss ana huru jupa och bittra de pröfningar varit, som han genomgått.

Innebära dessa den gamles varningsord en aning om att et verldsvälde, hvars grundläggande Camoens besjöng och hvarll han ville sporra patriotismen, skulle innan kort taga slut, tt portugisen skulle snart nog, såsom den gamle ville, i större) och lycka få sköta om sitt der hemma, och att det ideal af del manlig verksamhet, som han i så hänförande stanser teckat, skulle så föga eftersträfvas af kommande generationer? Det r icke genom någon hög fosterlandskärlek eller framstående potiska dygder, som hans folk förmått bibehålla sitt rum bland ationerna. Det förefaller som om af allt, det Camoens drömde ir sitt folk, Kärleksön blifvit bäst förverkligad, men att den sein icke mycket befolkats med hjeltar. I en punkt är det dock m hans förväntningar blifvit vida öfverträffade. Såg han sig elf städse försakad, ofta nödlidande och så länge han lefde obenad både som skald och som medborgare, så har visserligen tta sedan blifvit godtgjordt, samt tacksamhet och erkännande i rt mått kommit hans minne till del.

C. G. Estlander.

Prinsessan och det halfva kungariket.

En gammal saga på rimmad vers af

Holger Drachmann.

Öfversatt af *Idris.*

Prolog.

Dagen bjöd på stockfisk
— i vatten fuktad opp, —
jag satt och bidde hungrig
på föda för min kropp:
Men der var fastlagsrätter blott på bordet.

Jag såg ut öfver landet,
såg all den myckna fisk:
Ack, hade jag en önskeduk
att breda på min disk!

Så bad jag blott: Duk, täck dig!
Och flux vor duken full
af allt, hvad man kan önska sig
för hungersnödens skull.

Så fick väl ock den småsven,
som passade mig opp,
en kötträtt i sin klena,
för mycket svultna kropp.

Min häst, den grå, i stallet,
som nu står si och så
och tuggar på sin långhalm, —
han fick väl bröd för strå.

Och bud jag gaf åt svennen:
Du sadla må min häst;
tag bössan uti handen
och följ, som du kan bäst . . . .!

Jag hade ingen önskeduk,
men mycket god aptit.

Jag kallade på svennen:
Vi rida ut en bit!

Vi stannade på backen.
Bort öfver fältet flöt
en ström. Man bredde långhalm
och lade fisk i blöt.

Jag ryckte uppå tygeln,
min småsven sprang med hast.
Vi stannade i skogen
och höllo der vår rast.

Der ljöd' ej dagens stämmor.
Hän öfver bäckens ström
en jätteek sig lutade
i hundraårig dröm.

Min häst den hade burit mig,
min småsven följt också,
och han förtäljde äfventyr,
som sjelf han trodde på.

Ack, dessa gamla sagor,
hvem har ej trott derpå?
Med dem begynna alla dock
som barn ännu helt små.

Och växa vi, vi växa ej
från äfventyret med!
Det kastar sina skuggor,
som eken, på vår led. —

Jag lyddes, tyst, i skuggan,
jag såg emot det blå;
ack, dessa gamla sagor,
jag tror ännu derpå. —

Och der var fastlagsrätter blott på bordet.

Första sången.

Mötet i skogen.

Borta var vintern och drifvan försmält,
frosten var kastad på dörr;
vårbäcken hoppade rask på fält,
der is låg i borgläger förr.
Vår Herre kan hafva så skonsam hand,
om också den strängt kan tvinga;
han bryter i stycken bojor och band,
löser arrestens slinga,
och låter af konungslig nåde
fången till frihet bringa.

Kungliga majestätet
han bor i sitt höga palats,
väggarna sluta så vida salar,
och gården har rymlig plats.
Sjelf har han frihet till hvarje ting,
kan komma och gå, som han tycker;
han bär uppå fingret en gnistrande ring,
den fäller, när han den trycker,
af pärledroppar en tårflod till jord:
Så uppspirar nåd, pardon der gror,
och jorden sjunger en lofsångskor,
så det i palatset rycker.

Så sticker det grönskande gräset fram,
och solen famnar mossbeklädd stam,
och löser jorden från skölden,
som vapen var emot kölden;
och breder den vårens mantel uppå
och sticker i hatten ett leende strå;
hurra, så lustig är solen!
Knapt jorden vet hur den sig skall bete,
den har tusende ögon, som alla le,
när den speglar i skogsbäcken kjolen.

Den krälande masken kryper i dag,
fast han är blind på sitt öga,
och fröet har gripit i jorden ett tag,
och växer gladt mot det höga.
Och fåglarnes skaror från främmande strand
komma tillbaka och sjunga;
musiken fröjdar hela vårt land,

och bonden vid plogen hvilar ibland
och lyssnar hur lärkan vid molnens rand
i våren stämmer sin tunga.

Min herre! så finner ni vårens stund,
när jorden vaknar upp ur sin blund
och gnider mot ljuset sitt öga,
när blomstren med pärlestyngns sömmar ha bredt
en kostelig, virkad, brokig tapet
öfver dalar och bergsryggar höga;
så ljuflig och mild nu kännes hvar vind,
och flickan har åter fått rosor på kind,
och svennen en glans i sitt öga.

Min herre! jag stämmer min luta igen,
när vårvinden strängarna röra.
Er häst den skummar kring betslets spänn,
vi hänga dess hämmande hufvudlag hän,
att öket sig fritt kan röra;
och medan det betar på grönskande äng,
ni lyssne uppmärksamt till liten småsven,
ni låne hans sånger ert öra!
han spelar för er på den klingande sträng, —
en historie skall ni få höra.

Det är ju den tjusande vårens tid,
då solen strålar så ljus och så blid,
och högt uti barmen det bankar,
likt trumman, som röres till anfall och strid
med höga manhaftiga tankar.
Det fins ej en borg, så hög och så grann,
som svennen ej djerfdes storma för sann,
det fins ej ett pris, så högt uti topp,
att svennen till det ej kan räckas;
han ilar, han stannar ej sitt lopp,
om ock halsen dervid kunde knäckas.

Min herre! ni sjelf har väl kämpat er varm
i strid emot många kasteller,
och vet att det blott är om mod i barm
och om hoppet manhaftigt det gäller;
jag lägger *den tid* i min lyras klang
och sjunger för er en sannfärdig sång
om huru det var en sven en gång,
som vann sig en mö utan like
— en verkelig konungadotter af rang —
och dertill det halfva rike!

Ritornel.

Nu lyssnen alla flickor i det vida, vida land,
och barn och gubbar grå,
om hvad en ringa handtverkssven i verket sätta ka
ty han kan kungens dotter få.

Du taga må den rosenknopp, som doftar vid din ba
o jungfru, bryt dess flor,
och gif mig den i sångarlön; när jag har kyst den
så blifver Herrens småsven stor!

Sång genom skogen.

»Farväl, min hembygds vrå igen!
När än jag var en liten sven,
då gaf jag dig all ära,
men annat språk jag lärde sen,
den gång jag kom i lära.
Nu går min gång
dagen lång
ut på den vida vägen;
jag sjunger på min färd en sång
och blir ej lätt förlägen.

Till stora staden bort jag drar,
att söka mästare jag får,
hvars bröd jag kan förtära;
och den, som största rykte har,
jag tjena skall med ära.
Jag gör min pligt
med tillförsigt,
hur än sig ödet vänder.
Ett dugtigt dagsverk är af vigt
att stärka unga händer.

Jag är en munter smedesven.
Så snart jag lädret har om länd
och hammare i händer,
så går det lustigt, ja och men!
hur än jag släggan vänder.
Jag slår med magt,
det går i takt,
men skrytet vill jag lemna;
en daler slår jag med förakt
helt platt förutan remna.

Jag har ej far, jag har ej mor
och ingen flicka, der jag bor;

för mig står öppen verlden.
Och verlden är så rik och stor,
och jag har skydd på färden.
Jag går min gång
dagen lång,
och blir jag trött omsider:
så sjunger jag min vandringssång
och tänker att jag rider«.

Så sången klang öfver fjärran mo
allt långt ifrån.
Och hjorten lemnade skuggrikt bo
och lyssnade uppskrämd, och — vid min tro! —
i hast var den junkarn försvunnen;
och ekorren öppnade munnen,
och fällde den nöt, han med käkarne bet',
och hoppade bort så rund och så fet;
hvem kom väl i skymningsstunden?
i skymningsstunden, då skogens djur
samlas och ljuset börjar sin lur,
och dagen orkar ej svänga
längre i solens gänga —
Der kom genom skogen med stort bestyr,
i sommarqvällen den sena,
en frodig, frisk och förnöjsam fyr;

han vandrade helt allena.

Med knölpåk han muntert i luften slog,
och käppen var jernbeslagen,
han hade stadga i benen nog,
det lade han klart i dagen;
hans vandring gick framåt hvarje minut,
och käppen slog takt till sången,
han syntes att vara stark som en stut,
men snabb som hjorten i gången.
Hans lockiga hår för vinden flög,
hvart strå var böjdt som en loka;
hans kind hade gropar, och pannan var hög,
och hakan, kring hvilken ett fjun sig smög,
var böjd och ögonen kloka;
hans hatt hade topp och låg käckt på sned,
och skälmsk en spelande rynka gled
hän öfver ögonbrynen.
Hans väst satt snäft öfver bringan bred,
och senorna böjde sig upp och ned,
och solbränd var han i synen.

Ränsel på ryggen, deri man såg
hammarskaft, jern och tänger;
stundom hans hand i barmfickan låg;
ränseln var tung, men vårfrisk hans håg
viste all trötthet förjaga:
han hade ej lärt sig att klaga.
Ränseln af kläder och verktyg var full;
kläder ge aktning, verktyg gull,
begge ge goda dagar.
Så drog han sin väg af förhoppningar full,
han hade ej lärt sig att klaga.

Det var i den daggiga skymningsstund,
då solen är gången till hvila,
då trädet har lutat sitt hufvud till blund
och alla sångare slutit sin mun
och skuggan omärkligt ilar,
som hjorten för skyttarnes pilar.
Skuggan hon sväfvar rad för rad,
och döljer sig, skrämd, bland örter och blad
och reser sig åter och sätter åstad
ut öfver ängen i dans omkring,
i töckendans, uti elfvaring,
och dervid aldrig hon hvilar.

Nu stannade svennen sin gång, och så
en ljusning han märkte i skogens blå;
väldiga stammar, krokiga, grå
tyckte han vakta på ängen.
Från skogen blåste en sakta vind,
från ängen fläktade svalka in,
de möttes, der svennen stannat.
De möttes och lekte en underlig lek,
svennen blef blek:
Det är väl ej så förbannadt
att lakanen dansa på sängen.
Han repade mod, han smålog i ro:
Månn tro,
här väfves nog vadmal i lunden!
Så svängde han käppen, ett steg han tog
och svängde igen och betänkte sig nog,
det var som om honom man följde,
det var som prasslade det bak hans fot,
som stannade det, när han vände sig mot; —
svennen hejdar sin gång:
I dimman något sig höljde.
Nu dök det fram ur den hvita flod,
i gräset en dvärg framför honom stod.

Den lille helsar: god afton, Johan!
Svennen helsar förbluffad: minn sann,
man känner mig vid mitt dopnamn i dag?
Ja visst, du är född vid fastelag
och att söka en mästare ny åstad
du drager nu till vår stora stad,
der du kan tjena med all ära,
led åt den gamla lära!

Och svennen såg på den lille man:
Hurledes månne det vara, ni kan . . . .?
Den lille lyftade sig på tå:
vi följdes dock, sen vi voro helt små,
märkvärdigt att mig ej du sett också.
Du har vuxit till stor och lång,
jag, den lille, har följt din gång;
när jernet i stycken sprang vid din sång,
jag upptog det åter under min tång
och lade det sakta på städet igen —
jag smider så väl, som en smedesven;
när bälgen blåste och du var vred,
jag fläktade svalka på pannan ned;
du hamrade på af all din förmåga,
jag blåste sakta under din låga;
de stora slagen ha väl sin nytta,
den lilla kraften kan massor flytta;
och ville du taga om qvällen rus,
jag slog ifrån handen ditt sista krus, —
det sista kruset går alltid i pannan:
Tro mig, Johan, vi ha känt hvarannan!

Och svennen såg på den lille man:
Ha vi . . .? nej, den det begripa kan!
Den lille smålog: Hvart än du går,
finna vi säkert hvarandras spår.
Du vet ju nog, i nöden man känner
först rätt sina sanna och goda vänner;
man känner sig *sjelf,* när man pröfvat sin lycka,
och städse man kan *en* menniska stycka
i två. Men nu: Låt oss vidare rycka! — —

Den lille såg sig i skogen om
och vinkade svennen och ropte: Kom!
först må vi lemna den töckenring.
De gingo en stund — — — — — —
— — — — — — — — Min herre!
Det händer i denna här verlden
de undransvärdaste ting!

Andra sången.

Hvad den lille mannen förtäljde.

De hade vandrat en timme lång,
den lille han sprang med så lustiga språng,
så satte de sig på en störtad ek,
den lille förtäljde och svennen hörde,
— sällsamt den lille sin tunga förde —
om följd och orsak och upp och ner,
lifvet och ödet och lyckan, med mer.
Så strök den lille sin mun och ser
åt sidan på Johan, som redan begynt
med näsan allt djupare nicka.
Han skuffade till, och Johan for opp
och skalf i sin kropp:
ja visst — nej, jag sof väl icke!

Den lille smålog: min gode vän,
du faller ju rent i dvala hän.
Slikt är för fint för en smedesvens öra,
men här är något, som du kan höra;
en liten berättelse, lyssna på den!
Johan blef skamflat: du lille man,
förtälj blott; jag hör nu allt hvad jag kan.

Berättelse.

Det var en konung en gång i ett land.
— nu är skogen grön! —
han hade en drottning from och skön,
hade städer och byar, slott, bastioner,
hofmän i hopar, krigsbataljoner,
pager och drängar, en hofskald vitter,
kort: allt hvad en konung har och besitter;
men hvarken son eller dotter så skön, —
hvad gagnar det då, att skogen är grön?

Han hade stor lust till sin drottning kära,
hon sof hvar natt vid hans sida med ära;
men nätterna ledo och år rann på år,
hvarken son eller dotter i vaggan man får.

Då bleknade drottningens fina kind,
— nu rida vi bort! —
och mörker föll öfver konungens sinn.
Der glömdes vid hofvet de kungliga seder,
jagter i skogar, jagter på heder.

Dammet låg tjockt uppå schackspelets bricka.
Konungen ville ej skämta, ej dricka!
Så färdar han ut ett bud så kort:
I herrar, vi rida i ledung bort!

Man slogs långt borta i främmande länder,
der kungen vill färga i blod sina händer.
När kungar och stormän vilja ha strid,
de hitta nog alltid en orsak dervid.

Så gick han med stöflar och fjäderhatt på
— signe dig Gud! —
inför sin bleka drottning att stå.
Ögat var mörkt, och hans sinne också;
med handen på värjan han böjde sig ned
och kyste sin fru på kinden;
när dervid han såg att hon gret och led,
han talade häftigt som vinden:

Hell! sitter ni der! långt bättre ni satt,
om icke ni gret både dag och natt,
men hade annat att göra:
sömma och synålen föra.
Med mildare ton skall jag nämna ert namn,
när jag kommer hem ifrån fjärran hamn,
om välsignad jag finner er modersfamn!
Famna jag skall er med hopp och tröst,
om ni bär åt min krona en perla vid bröst!
Heder och konungens håg skall ni få,
om här jag förnimmer en vagga gå;
men träder ni städse så smärt öfver tilja,
då fordra mitt folk och min kronas heder
att låta mig skilja från eder.
Gudsfred! nu vet ni min vilja. —

Så red han, och herrarne följde med,
och portarne slötos, de voro på led.
Men drottningen gret i nätter och dagar,
och bad till den höga modern,
som födde sitt underbarn.
Ett under månde väl också ske;
och drottningen gick allt i månader tre,
men icke hördes de bönerop,
der blef icke sömmadt och sydt till dop;
och hofdamer kommo och gingo igen,
och sporde och hviskade hemligen.
Då harmades frun och tillslöt sin dörr;

nu bad hon ej längre som förr,
men satt och rufvade tyst derpå,
huru kronan en perla dock skulle få!

Vår drottning hade från ungdomsda'r
sin gamla amma i godt förvar,
hon kom och gick uti drottningens salar,
i kapp med sin fru hon sörjer och talar.
Dock sorgen hon snarligen fara lät,
ty amman var boren af tattarätt;
det folket ej beder, ej heller det sörjer,
långt hellre i syndiga konster det spörjer.
Hon såg uti koppen, när kaffet hon druckit,
hon hade en groda på koppartråd stuckit,
hon viste att låta den paddan berätta;
fast den var död, så kunde den detta.
I spelkort hon frågade efter lycka,
det må man den gamla icke förtycka,
och täljde sin drottning, allt hvad hon såg.
Men icke förändrades drottningens håg.

Så kallade amman en halfvuxen knös,
med spelande ögon, i talet lös;
den bringar hon hemligt till drottningens salar,
och hostar och stammar och slutligen talar:
Min höga fru, när sorgen er bränner,
då lyssnar ni visst till en liten sång,
af en ibland folkets sångaresvenner;
han tröstat mig sjelf så mången gång!

Då vinkade drottningen trött och blek:
Mig lyster att höra på strängalek.

Och knösen lade sin hand på sitt hjerta
och böjde sig djupt, som i djupaste smärta,
och åter hans öga spelande såg;
det var, som en eld i det ögat låg.
Han slängde sin brokiga kappa åt sidan
och knäföll och tog sitt strängaspel fram.
Så spelte han först och sjöng derpå
med nedslagna ögon, men såg nog ändå.

Tyst, min cittra! akta på,
dina strängar skola klinga,
dina toner högt sig svinga,
att en drottnings sorg förskingra,
att till hennes hjerta nå.

Den som kunde sorgen dela! —
Tyst, min cittra, du skall spela,
Du skall gifva akt derpå,
att till hennes hjerta nå!

Morgonen är sval och grå,
rosig lyser dagens strimma,
ängens blom i solen glimma,
hanens stämma redan gal.
Dufvan flyger från sitt slag,
spejar efter hoppets dag;
har ett hopp, som henne kallar
mellan ängens blomstervallar;
söt är frukten under skal.

Hör på fjärran källors sqval,
hör hur bäckens böljor brusa,
hör fontänens vatten plaska!
Lifvet är blott stoft och aska,
men bak askan glimmar eld.
Kärleksfullt de blommor susa,
Kärlek var i nattens drömmar;
morgonvindens svala strömmar
följa natten mörk och lång.

Lyss, o drottning, till min sång,
torka tåren från ert öga;
tåren är ej skönhets vän,
sorgen kan den bota föga,
och den älskas ej af män.
Kungen kommer hem igen;
glad ni möter honom åter,
vid er barm en liten gråter.
Ack, den som vor' konung då!

Vår drottning satt tyst och hörde uppå:
Dina visor, knös, kan jag litet förstå!
Men barmens vågor de stego allt mer,
när svennens smärta gestalt hon ser.
Hon vinkade amman och lät honom gå;
men då han sprang ned för trappan
då klang en börs under kappan.

Vår fru sig stängde i lönnkammarn in
med amman, och trött vid den långa sorgen,
en morgon hon smög utur kungaborgen.
Hon vandrade ensam i parken ned

— så hade hon fått af amman besked. —
Slöjbetäckt var hon, fast sol ej gått opp,
en strimma dock låg öfver lindarnes topp,
och den var så röd som ett droppande blod.

Och drottningen skred på sin silkefot god
hän till den löfsal, i parken stod.
Skummande, sjudande, sjungande än
skymtade källan, än svann den igen,
och hvit, bak en buske, halft skyld af bladen,
fuktad till knäet af vattendropps baden,
stack en skogsgud af marmor fram, —
han skönjde visst nymferna uti sin damm.

Och drottningen skalf. Ty han rörde sin mun,
som väcktes till lif han i samma stund.
Dock tänkte hon: Marmor är marmor blott!
och vadade tvärs öfver bäcken brådt.

Der stod då busken med knoppar tre,
sällsam, stickande, ullig att se.
Hon bet i en knopp, då skalf hennes öga,
det ryckte häftigt i barmen höga,
hon bet i den nästa, sög af dess saft,
då kände hon i sig en mägtig kraft;
hon bet i den sista, då i hennes hjerta
kändes en söt, onämnelig smärta.
Smaken var söt, men amper till sist
hon såg emot Guden, han stirrade visst.
Hon hastade bort på den daggiga slätt; —
det var, som om marmorn bak henne lett.

Sex månader gingo i stilla förbund,
då låg der i vaggan knubbig och rund,
fin och fager vid drottningens sida
en liten prinsessa på bolster vida.

För modern var denna fröjd dock kort.
Den mörka amman bar tösen bort:
Prinsessan skall fylla sin fjortonde vår,
förrän fader och moder för henne står,
och ser hon sin slägt för' sitt fjortonde å·
stor jämmer skall drabba hela dess gård.

Och drottningen gret. Men då kungen '
— ty födelsen talades vida om —
hon skylde sin sorg under leende håg

och, stillande hjertats stormande våg,
hon hejdar sin herres och husbondes hast
och tar honom sedan i handleden fast:
Ytterst i slottets gömdaste vrår
en fé den lilla vaktande står,
och ingen dörren uppbryta får,
och fjorton år skall det vara,
förrn någon till barnet går
att se det förutan fara! —

Den höge herren var glad åt sin lycka,
den glädjen må honom ingen förtycka.
Ingen kom till de gömda vrår,
och hvar gång kungen till drottningen går,
hon skylde i leende min sin tår.
Och herren han jagar, som förr, hvarje år
i skogar, på hedar den vilda hjorden,
och ofta vid hofvets glada banketter,
längs strålande dryckeslags borden,
ljöd högt i de festljusa nätter
den unga prinsessans skål.

Och sålunda hunno åren sitt mål,
de fjorton åren sin ända.
Det felade blott en endaste dag,
då skulle det just sig hända:
konungen kom från ett gästelag,
blef hetsig och ropte: det lofvar jag,
vid min krona och ed,
att räkna är icke féernas sed!
Dörren jag spränga låter,
mitt barn till lifvet skall vända;
att se henne längtar jag åter!

Då kastade frun sig för honom ned:
Så gifver jag hellre min herre besked
om allt, hvad min själ under åren led;
trolldom det var. Vid min tro och min ed,
så hårdt har jag lidit derunder.
Min konung, det räcker ej långa stunder
att höra er drottning sig skrifta!

Då såg man kungen till färgen skifta,
han knöt sin näfve och drog sin värja
och sprang genom salen och ropte: vid allt
hvad heligt är, det skall pröfvas,
om trollen af stål kunna döfvas!

Så slogo de dörren till gömslet in,
och kungen tillbaka sig drager:
der stod prinsessan, krithvit om kind,
en jungfru så fin och fager,
och honom med klagan mottager:

Min fader god, min fader god,
ack, stelnad för mig är lifvets flod!
en demon suger mitt hjerteblod,
nu timra tillhopa min kista!
I domkyrkans hus låt sätta den ner,
låt ställa vid kistan en vakt hvar natt;
och får jag ingen, så bådar jag er:
pest och förderf ifrån samma natt
skall folket slå till det sista;
men får jag den samme tre nätter å rad,
då blifver det glädje stor i vår stad,
då stiger prinsessan igen ur sin kista,
då blifver det fröjd till det sista!

Hon hviskade sedan sin moders namn
och slöt sig med ömhet till hennes famn,
kyste så drottningens vissnade kind,
tröstade hennes sorgtärda sinn;
men derpå jungfrun omsider gled
stelnad och död mot golfvet ned. —

Så timrades hop en kista fort,
och fördes in genom domkyrkans port;
prinsessan sattes i kyrkan in,
och dörrarne stängdes helt varligt.
Den stackars drottningen såg icke det,
hon greps af ett lidande farligt,
och skiljdes omsider från lifvet lätt.
Nu henne tillgifvelsen väntar,
och hjertats godhet från lifvets dagar,
om henne ock mången timme anklagar,
belöning i evighet hämtar.

Så stäldes der vakt hvar endaste natt
för kistan den svarta vid altarringen.
Men öppnar om morgon man porten,
och söker vakten, då fins der ingen!

Om saken mummlas på orten.

Och kungen sörjde, och hofvet gret,
det var för landet en stor förtret;

och kungen lofvade hundra dukater,
— ty kungen tog skatt ifrån många stater —
och en och annan förvägen sven
fans det dock än,
som ville sin lycka pröfva
och djerfdes en natt vid kistan töfva.

Men kom man om morgon, då fans der ingen,
och rundt i staden man ropar och knotar:
ett troll spisat vakten vid altarringen!

Och folket knorrar och hotar.

Då sände kungen värfvare ut,
man for genom hela riket till slut;
man skydde dem väl på alla kanter,
men värfvarne hade ett par sergeanter,
de viste att taga den rätte i akt,
de togo från landet så mången vakt,
och bringade honom till domkyrkans kista,
der första natten ock blef den sista!
— — — — — — — — — — —

Se sålunda gick det och går det ännu.
Men nytt blifver gammalt; nyfikenheten
sporras ej mer. Man sväljer förtreten
och suckar en stund; och i nästa nu
går folket liknöjdt till dop och bår,
soluret går
rundt i sitt gamla spår. — — — —
— — — — — — — — — — —
Här slöt sin saga vår lille man.
Johan
satt tyst och hörde derpå.
I stjernornas sken han tyckte sig då
vägen se mellan stammar grå.
Han tänkte på allt hvad han hörde,
han tyckte att vägen förde
fram genom kamp och manligt dåd,
långt ja, hur långt? Ej kunde han
der skönja sitt mål: »Du lille man,
kom gif mig råd!« — — —
Han var borta,
ej syntes ett spår af den korta. —

Då reste Johan från eken sig opp
och sträckte sin smidiga, starka kropp:

Ja så!
Då får jag väl ensam min bana gå!

Han gick; hans käpp slog i luften omkring —
— — — —
Min herre, det händer i verlden
ej sant? otroliga ting.

Tredje sången.

Utanför staden.

Hurra, hurra! han slängde sin hatt
i luften opp.
Han stod på den sista skogsbackens topp,
och nedanför låg den stora sta'n
och glänste i middagssolen
med hus, som stodo i plan.
Der låg den med vallar och bastioner;
och träd, som bildade konstgjord ban,
flyttade hit ifrån fjärran zoner,
var vallarnes prydnad från forn.
Och så fans der blänkande kyrkotorn;
en del prydda med gyllne kulor;
(— han tänkte: hade du en af dem!
kulor är' också smulor —)
andra, som sköto i smidigt lopp
i luften opp,
med tuppar och hästar på spirornas topp,
och tupparne vände sig blickande kring
öfver den stora stan,
mot vårliga skyarnes strimmiga, långa, gyllne ban;
det gjorde i ögonen ondt.
Men så tyngde hans ränsel på nacken,
och han skyndade nedför backen;
och framför hade han stadens glacis,
och der var dans, promenad och sladder,
och der var sång och kommers och pladder,
ty det var en lördags afton;
enhvar var från arbete fri.

Der gingo anständige borgersmän
i legioner;
så kom en försofven handtverkssven,
och så dragoner,
och så en munk,
och så en mentor,
och så studenter och så en hallunk,

som satte sin törst på räntor
och sjöng i de högsta toner.

Den druckne mannen.

Hollah, vill ni ej dricka,
— hicka, dricka, hicka, —
var så god och mig säg,
hvart går denna väg?

Se hit i min ficka,
— hicka, dricka. hicka; —
det var då ett klent besked;
nå så kom och slå er ned
hos mig och låt oss dricka!

Korgossar.

Nu ligger han der; låt oss stjäla en klunk!

Andra gossar.

Åt sidan, der kommer en tiggaremunk!

Tiggarmunken

Vanartade gossar, bort från kannan!
kan *han* icke dricka, så kan en annan.

Gossarne.

Munken tog klunken; hej stopp, hallunken!

Tiggarmunken.

Hvad skriken I? tigen som jag befalt!
I veten dock, kyrkan kan bruka allt.

Två domkaniker.

Den förste: Ack, Domine frater, att kyrkan skall
tåla en sådan lära!
Den andre: I Herrans hand kommer intet på fall,
och allting tjenar hans ära!

Två flickor.

Den första: Anna, såg du den yngre, der gick?
det sken i hans öga en stjerna,
han hade en svärmande englablick;
ack, om man honom till skriftefar fick,
så kunde man bikta sig gerna!
Den andra: Den bleke presten! Nej, jag såg en ann,
på svennen der borta du blicke!
Med ränsel på ryggen helt ensam går han;
nu ser han på oss, han blef röd, min sann;
— vi flickor bita då icke!

En dragon.

Potz tausend! gå icke flickorna der
och blicka till främmande manfolk kärligt!
jag skall in till frisören att svärta mitt skägg,
ty eljes går det ej härligt!

Studenter.

Första halfkoren.

Ut queant laxis resonare fibris. —

En af en annan halfkor.

Hej, sjung ert modersmål!

En kamrat.

Ej annat språk du tål?

Första halfkoren.

Våren är kommen, lärksången ljuder,
menskornas strupar stämma in deri;
Sånggud, du, som öfver stämman bjuder,
håll från hvart missljud ren vår melodi.

Andra halfkoren.

Bröder, vi mötas, som oss våren bjuder,
glömma så källarn och dess klammeri.
Här är vårt handslag, vexelsången ljuder,
våren till ära gladt sjunga vi.

En gammal student.

För en studiosus perpetuus
vexelsången är ganska skral;
der kommer en ridande musketör,
jag vill gå och höra hans tal.

Musketören.

Ja, jag har tagit lifvet på puff,
jag har lefvat som musketör,
allt skulle gå, och gå i en knuff,
jag rådde väl icke derför.
Med alvar jag ville dock att den sak,
för hvilken jag kämpat i leden,
sku' segra och det uti allsköns mak,
och vi sjelfve ge vilkor för freden.

Hvem nämnde mig feg? Ej ens en gesäll
det djerfdes här uppå orten;
förr måtte då verlden lida mot qväll,
och åtta och sju vara fjorton.

Jag tågade dit, der striden var het,
såg icke om jag var i fara;
det var icke blott af lättsinnighet,
af stridslust och mod var det bara!

När hästen, jag red, hade sprungit sig trött,
så band jag med tömmen den fast,
och gick in till krogen, som vi hade mött,
der vinet var godt för en rast.
Var törstig min själ, så drack i en sväng
jag mitt vin, men blef icke skyldig;
jag har tagit, det har jag, lifvet på fläng,
men i krogarna är jag ej skyldig.

Studenten.

Corpo di Bacho! att vara så stolt,
när man sitt vin har betalt!
för resten är sådan en herr musketör
dock icke så dum i sin kolt.
Men hollah, hvem sitter deruppe å brinken,
allena, der vindqvarnen står,
en stackars djefvul. Han kommer i blinken,
hör, hur hans qvarn den går!

Invaliden.

Jag har fäktat för fanan till vatten och lands,
det var lustig dans,
det är visst;
det var ungdom i kroppen och eld i min blod,
men så föll jag och miste min fot, der jag stod;
det slutar dock galet till sist.
De ha tagit min fot, de ha gjutit mitt blod,
men icke mitt mod,
åh, hå;
när med flygande fanor de draga förbi,
och trumpeterna blåsa en rask melodi,
då känner min plats jag också;
då haltar jag efter och skyldrar med staf,
den är god som en glaf,
det är visst;
men om fanan har magt till att fylka en här,
det kännes på invaliden, som bär
med stolthet sitt märke från *sist*.

Studenten.

Rätt så! gå du blott till fanorna hän,
på slik en hugnad att vänta.

Skönt att igengrodda gamla sår,
få på så lönande ränta!

Mjölnaren på backen.

Hanen galar,
qvarnen malar,
daggen faller på ängen.
Res dig opp,
hvar mjölnarkropp,
och sträck dig upp ifrån sängen.
Kasta mössan långt i vrå,
lifvet — har du tänkt derpå —
ej så länge varar.
Det skall gröpas,
malas på,
och qvarnen pengar sparar.

Lätt din vinge,
kring sig svinge,
fritt för vinden lossa!
Flinkt den slår,
och stenen går,
och korn kan qvarnen krossa.
Skalet brister med en knäck,
mjölet strömmar som en bäck
ut från öppna sigten.
Mjölnar! släng blott
skalet bort,
men säden lägg på vigten.

Studenten.

Nej, hör hur den mjölnarn oss alla biktar!
Det var en moral han emot oss rigtar,
afpassad grant för gamla och unga;
det synes mig blott, att han stämmer sin tunga
temligen sent uppå dagen.
Hej, mjölnare, hör då, jag spörjer dig,
hvad är väl klockan slagen?

En borgare.

Skam åt dig — — — — — — —

Studenten.

Hvad går väl åt mig?
gå han hem och pass' på madamen.

Borgaren.

Gå han hem och tag sin examen!

En annan student.

Stick den, broder! Hans trumf var god.

Studenten.

Gå hem, herr smörstickare; pass på sin bod!...

Kor från dansplatsen.

Lätt på fot och liflig blod,
flickor och musik!
Lifvet är som en dyr klenod;
häng den om halsen med hurtigt mod,
bär den så länge du har den,
den mistes hvart ögonblick!

Studenten.

Hör, de kalla! hvad om jag gick?

En gammal man.

Ack, gode herrar, gif mig en skärf.
Jag miste senaste år mitt förvärf,
min hand blef krossad i kungens värf;
förr var jag stark,
nu är jag svag;
fattig mans hand ger fattig mans dag.
I gode herrar, gif mig en skärf!
att tigga sitt bröd är ett surt förvärf.

Tiggarmunken.

Hvad tigga? Ett sådant tiggarpack!
För hvad tar han icke till spaden?
Han borde jagas ur staden,
till fattighuset sig vända.
Fort, vill han gå,
om ej, skall han få
ett straff utan upp'håll och ända!
Till helvetet skall han lända.

En gammal hederlig qvinna.

Den munken skall också städse skända.

Tiggarmunken.

Hvad är det du säger, du hexa arg?

Qvinnan.

En hexa! säg? — — — —

Tiggarmunken.

Gå hon sin väg!

Qvinnan.

Är jag en hex'?

Tiggarmunken.

Impiorum fæx!

Folk (skyndar till).

Hvad är på färde? *Hvar* är hexan?

Studenten.

Så, nu begynnes på alvar lexan:
Se hur de hota, hör hur de larma!
nu rifva de af hennes klädning, den arma. — — —

En slagtare.

Hugg henne, stick henne, bind henne, bind — — —

En smed.

Slå henne sönder, stick henne blind — — —

En färgare.

In med den märren i pino pressen. — — —

En gatpojke.

Det är hon, som förhexat prinsessan!

Studenten.

Det feltes bara; en illslug prest!
Der släpa de henne ned i vattnet;
perdita est!

Domkanikerne.

Den förste: Ack, Domine, såg väl den stackarn ert öga?
Skyldig — oskyldig: Hvad skall jag väl sätta.
Den andre: Skyldig — oskyldig: För allmagten höga
visar sig nog det rätta.

Johan.

Vid almanacken! Hvad är väl detta?

En borgare.

Nu blifver hon pröfvad, det vill jag berätta;
den qvinnan ej mera behöfver sig tvätta.

Slagtaren.

(kommer tillbaka med qvinnans kläder.)

Fy, hvad den käringens kjolar damma.

Färgaren.

Katun! och tunnslitet med det samma.

Smeden.

Sälj mig den, granne, till trasor bara.

Johan.

Hvad hade den qvinnan i grunden gjort?

Smeden.

Spörj henne till, hon skall dig väl svara.
Månn tro! du söker väl arbete, sven?

Johan.

Hos *er* skall jag icke ta läder om länd!

Glasmästaren.

Hå, hå, min knös! kan du skära rutan?

Johan.

Jag kan hvad jag kan, och er förutan!

Folk.

Åt sidan, åt sidan; munken skall tala!

En marketenterska.

Mot hexor och trolltyg; här är mitt bord!
jag rödjar det strax;
man hör så sällan ett fyndigt ord!

Tiggarmunken
(på bordet.)

Vobiscum pax!
I denna ofärds och vredens tid,
då himmelens herre landet förbannat — —

En stämma.

Tala om annat!

Tiggarmunken.

— hvar lastare har han förbannat! —
i denna det rytande lejonets tid . . . .

Hanswurst.
(ifrån brädskjulet.)

I höga herrskap, er skynden härvid;
nu begynner komedin, tra — tratera!

Tiggarmunken
(öfverröstar honom.)

— Det rytande lejonet. Ni vet, åh ja,
hvem det är; ni vet, det är fan,
Satanas sjelf, som herskar i stan;
han vandrar omkring med klor och horn,
och sprider kliet i stjelkarnes korn.
Se sådant ogräs vi nyss rifvit opp . . . .

Hanswurst.

Tra — tratera! hej, hopp i galopp! — —

Tiggarmunken
(som förr.)

Vi ha det qväft uti hexans kropp,
ty Herren hafver allt landet förbannat.

En stämma.

Tala om annat!

Tiggarmunken.

Jag talar, som mig är ingifvet. Tvi
den, som vill hindra min tunga deri!

Hanswurst.

I vackra flickor, som gån förbi,
träd' in! en kyss lemnar ingången fri!

Tiggarmunken
(ropar till honom.)

Må pokker taga ert marktschrejeri!

Folk.

Hurra! (Larm.)

Domkanikerne.

Den förste: Min broder, det går i sanning för vidt;
hejda den skamlöses marktschrejeri!
Den andre: Låt honom först tala, så komma vi,
en större sanning har tid att vänta!
Den förste: Jag kan icke vänta. Vill ni ej, säg?
Den andre: Nå väl då! (träder fram till bordet).
Ovärdige, gå er väg.
(Tumult.)

Tiggarmunken.

Hjelp mig, godt folk!

Några.

Nej, hör hans tal!

Den gamle studenten.

Hollah, kamrater, här är skandal!

Andra.

Låt munken tala!

Andra.

Han talade skrock!

Stort skrik.

Ur vägen. Der kommer värfvarnes flock!

Värfvarne.

En två, en två!
bössan uppå axeln och hanen också.
Värjan i gehäng,
spel opp och höger sväng!
Vi äro lydiga och djerfva,
och trofasta som få.
En af oss mot två,
rena bagateller:
Vi kunna kyssa fan, om så det gäller.

Kungen låter värfva!

En två, en två!
Vi stanna på hvar marknad
och lura der uppå;
bössan raskt vid foten
och hanen också.
Här är kungens gardesfolk
och trofasta som få.

Kungen låter värfva!

Ni höre det, hvar bondeknös,
som vandrar bakom plog,
hvar lärling i sin verkstad,
hvar vandringsman i skog;
här är kungens fotfolk,
här är kungens djerfva
gardegossar.

Kungen låter värfva!

En ungersven.

Ja, om till öppen kamp det går
men tack — — — — — — —

Sergeanten.

Åh prat!
Det gäller ju blott att stå vakt vid en bår.
Och kungen lofvar dig hundra dukater.

Ungersvennen.

Ja, kungen får pengar från många stater.
Men nej; den saken blir alltför grof.
Hvar blefvo de andra? med förlof!

Sergeanten.

Gå för fan i våld!

Svennen.

Fan i våld. Ja se, det är saken!
Prinsessan hon är besatt af ett troll — — —

Sergeanten.

Håll mun! eller skall jag dig märka på baken.

Korgossarne.

Hurra, här är prof!

Johan

(träder fram.)

Jag gifver mig redo!

Sergeanten.

— — — Nå Gud ske lof!

— — — — — — — — — — —

Så togo de Johan, så glade i sinn,
trumpetaren stack trumpeten in,
och marsch! så gingo de, höger omkring — —

Min herre, det händer i denna
verlden otroliga ting!

(Forts.)

I Bokhandeln.

Romanser från Portugal, öfversatta af ¿? Wasa 1880, dr O. Ranckens ·lag; 59 pg 12:o.

På annat ställe i häftet finner läsaren tvenne romanser, som af öfver-:taren blifvit benäget meddelade ur föreliggande samling. Man varsnar lätt gra olikheter i deras skick på det ena och andra stället, förnämligast i af-ende å den metriska anordningen. Öfversättaren har nämligen trott sig ıra skrifva versraderna som prosa, hvilket dock med skäl må anses som en ifvelaktig anordning. Såvida metern skall bibehållas, uppstå nödvändigtvis versioner, som förefalla obehöriga i prosastyl, och å andra sidan blir kanske en poetiska diktionen försummad under inverkan af den prosaiska formen. eremot har öfversättaren rätt ofta träffat ganska väl den naiva, trohjertade ler skälmska ton, som utmärker originalen, och detta är så mycket anmärk-ingsvärdare, som han icke haft tillfälle att följa den portugisiska texten. let är efter en af Geibel och v. Schack gemensamt utgifven »Romanzero der panier und Portugiesen« som han gjort sina öfversättningar. Till egenhe-erna i hans arbete hör ock att år och dag, när öfversättningen skedde, fin-as samvetsgrant utsatta under hvarje stycke. Man ser deraf att de äro gjorda ör många år sen, och att de nu offentliggöras sker med anledning af Por-ugals nyss försiggångna stora minneshögtid. Såsom en yttring af delta-gande för denna tilldragelse får det lilla häftet sitt mesta värde.

† †.

Georg Ebers: Uarda; roman från det gamla Egypten, öfvers. af Ernst Lundqvist. Sthlm 1880. A. Bonniers förlag, liten 8:o, 319 + 236 p.

Otto Borchsenius: Georg Ebers. Kiøbenhavn 1879. XVI p.

Georg Ebers tillhör det fåtal, som i lika mån vunnit ryktbarhet inom etenskapen och diktkonsten. Fyratiotre år gammal är han sedan tolf år rofessor i egyptiska språket och fornkunskapen (i Jena 1868, i Leipzig 1871). Hans lärda arbeten, som företrädesvis röra sig inom Egyptens blomstringstid under faraonerne af den 26:te dynastin, hafva rang i vår tids egyptologi. Särskildt har han egnat sig åt israeliternes förhållande till Egypten samt med framgång bidragit att från denna utgångspunkt bestämma den egyptiska kro-nologin. I sitt arbete »Egypten und die Bücher Moses« låter han de egyp-tiska källorna belysa Exodus' berättelse om Israels barns vistelse i Egypten och uttåg derifrån. Under tvenne resor i dessa trakter 1869—1870 och 1872 —1873 hade han tillfälle att följa deras väg till Sinai och derifrån i öknen,

liksom ock att bland Thebes ruiner studera de store faraonernes tid i deras fornlemningar. Hans på engång vetenskapligt och populärt hållna resebeskrifning rättelse »Durch Gosen zum Sinai« (1872) berömmes som ett mönster i sitt slag. Äfven som skriftforskare har han visat sig som en värdig lärjunge af Richard Lepsius, liksom han i egenskap af historieforskare gör heder åt sin lärare H. Brugsch. Under den senare vistelsen i Thebe lyckades han uppdrifva ett manuskript, som, sedan han 1875 utgifvit detta fynd, blifvit berömdt under namn af »papyrus Ebers«. Det innehåller en handbok i presterlig läkevetenskap och röjer till hvilken förvånansvärd ståndpunkt vetenskapen höjt sig hos egypterna redan 1400 år före Kristus. Ett kapitel i detta verk, kalladt »ögonens bok«, behandlar ögonläkekonsten, och Ebers gör sjelf uppmärksam på huru märkeligt det var att han skulle finna ett sådant manuskript: i sin första roman, »En egyptisk kungadotter«, författad nio år tidigare (1864). hade han liksom af en poetisk aning låtit en saitisk ögonläkare uppträda och hafva skrifvit en papyrusrulle om sin konst. I sin andra roman, »Uarda« (utk 1876), drar han fördel af det funna manuskriptet, i det att läkaren Nebsekts karakter och arten af hans forskningar helt säkert äro studerade efter denna källa, liksom man i skildringarna af Thebe och de »dödes stad«, af trakterna vid Sinai och Jordan lätt igenkänner en författare, som med hållfast öga sett sakerna på ort och ställe.

Om Ebers' diktareverksamhet hittills icke synes hafva bragt något särdeles men åt hans vetenskap, så är det kanske än märkeligare att han kunnat ådagalägga en så pass fri skapelsegåfva just på området för sin forskning. Det är ovanligt att det precisa iakttagandet, kritiken och det strikta sättet att resonnera, som äro vetenskapsmannens starka sida, hos honom icke göra intrång på fantasins fria rörelser. Särskildt torde den försäkran vara af nöden att denne tyske vetenskapsmans fantasiverk äro frie från allt pedanteri. Visserligen är framställningen i »Uarda« af fornegypternes lefnadssätt och inrättningar något bred, och mycket är skildradt för skildrandets skull och för berättelsen jämförelsevis gagnlöst; Walter Scotts mästerskap i att låta den arkeologiska kunskapen bli som en kroppslighet åt det, som händer och sker, eger Ebers icke i fullt mått. Men hans åskådning växer dock icke fast i detaljerna. beskrifningen är hållen i ett lifligt och fängslande språk och tröttar icke, då den städse omvexlar med framträdandet af personerna och deras samspråk. Säkert är att Ebers har en sällsynt förmåga att lefvandegöra såväl lokalen som kostymen och äfven tänkesätten och karaktärerna hos de uppträdande personagerna. Sådana färgrika skildringar som presternas gelag i Setihuset, den stora dödsfesten, fångarnes tåg till guldgrufvorna eller Ramses trångmål i slaget vid Kadesch fästa sig med magt i läsarens minne.

Hvad nu beträffar de känslor och tänkesätt, som Ebers låter dessa fornmenniskor uttala och som skola utgöra driffjädern till deras handlingar, så har man i dem anmärkt anakronismer, och mången har tyckt att Setihusets prester resonnera väl mycket om de gudomliga och menskliga tingen,

ı om de hade kännedom af våra dagars spörjsmål eller af våra prestkolers planer. Till en god del härflyta dessa anmärkningar dock af den ɼtiga föreställning, man vanligen hyser om egypterne som ett förstelnadt c. insnördt i ett dödande kast- och formelväsende, utan blod i ådrorna r kött på de magra lemmarne. Detta åskådningssätt är, som hr Borchius framhåller, en följd af arten af deras konstminnen, och man tycker kunna lita till att Ebers med sin djupa kännedom af deras literatur haft il för den intellektuela, moraliska och sedliga utvecklingsgrad, han låter n intaga. Om der i alla fall blir qvar en viss känslofullhet och en ideat, som stå för författarens egen räkning och icke tyckas kunna vara frukaf en så tidig bildning, som den egyptiska, så har läsaren ock all anledig att vara tillfreds med den närmare bekantskap, han sålunda kommer göra med författaren sjelf, ty en ädlare lifsåskådning än hans möter man e ofta i romanverlden. En jämförelse med hans franske medtäflare, den ligen aflidne Gustave Flaubert vore särskildt i detta hänseende af intresse.

Hr Borchsenius, Ebers' danska öfversättare, ur hvars innehållsrika ord vi hemtat en del af ofvanstående biografiska notiser, anför rigtigt nog försvar för anakronismerne hos Ebers, att författaren af en historisk ron ju dock alltid är barn af sin tid och som sådan ofrivilligt inför något sin tids anda i sina skapelser ur det förflutna. Vi tillåta oss att till denna ärade medarbetares erinran anknyta den anmärkningen, att i samma mån n den historiska romanen, liksom ock våra dagars historiemålning, blifvit eologisk och sträfvar till den största möjliga trohet i tidskostymen, i samma n blir det ock nödigt att rätt framställa tidens bevekelsegrunder. Anaınismen blir i sådant fall mera stötande, än om mademoiselle Scudéry, fru Lafayette eller Rubens målar för oss barocktidens menniskor i en slags ik kostym, som är mera en fantasiprodukt än någonting historiskt verkligt.

Huru nu än menniskorna i »Uarda« må vara sammansatta af fornegypt och modernt, så är dock visst att man får ett lefvande intresse för dem ı deras öden. Deremot är ledningen af berättelsen ingenting utmärkt, ru »Uarda« äfven i detta hänseende står vida framom »en egyptisk kunotter«, der tilldragelsen förlöper mera splittrad, än i egyptiska, än i pera och grekiska förhållanden. I »Uarda« sammanhålles tilldragelsen inom jämförelsevis kort tidsrymd och kring en resning, som af prestkasten förtes emot Ramses den store, under den långa tid denna konung låg i nad i Syrien. I romanens förra del samlar sig missnöjet småningom till formlig stämpling af prestkasten emot det främmande herskarehuset, men katastrofen eller försöket att i Pelusium innebränna den segerrike koıgen vid hans återkomst visar sig att presternes komplott upplöst sig som dunst och att de ledande bland dem nog oväntadt afträdt från skådeplat; endast en äregirig qvinna står qvar för att utföra dådet. Den historiska nanens stora stötesten, sammanjämkandet af kärlekshistorien med den histoa tilldragelsen, har Ebers behandlat med stor omsorg, men utan att läsaı känner sig rätt tillfredsställd. Han har icke mindre än tre par på hand,

och nödvändigheten att länka dem alla till ett lyckligt slut synes hafva kc mit honom att i senare delen, då händelsen för en tid är förlagd till Syr och Ramses läger, brådstörta berättelsen på ett nog äfventyrligt sätt.

Med allt detta är Ebers tvifvelsutan en af Tysklands mest framståei romanförfattare, och hans arbeten genomgå upplaga på upplaga. I s tvenne senaste romaner »Homo sum« och »Två systrar« har han nedst betydligt i tiden eller till kristendomens första århundraden och Cleo tras regering, men utan att lemna den skådeplats, som är honom så väl kant, eller afvika från det skaplynne, vi ofvan angifvit. Och man kan fi handlingens motivering mer eller mindre hållbar, man kan sympatisera i eller mindre med den idealitet, som röjer sig i bevekelsegrunderna, al måste man dock erkänna att Ebers' romaner äro sådana, att man känner bättre af att läsa dem.

C. G. ESTLANDER.

Bevingade ord; våra allmännaste citat efter utländska och sven: källor samt under medverkan af flere fackmän redigerade af Arvid Ahnfe Sthlm 1879 (IV + 410 8:o).

Såvidt vi hafva oss bekant, har förevarande citatsamling från alla l inom nordens press blifvit med erkännande välkomnad. Äfven vår tidsk eger allt skäl att instämma i samma fördelaktiga utlåtande. Utgifvaren vetat, om möjligen icke fylla ett kännbart behof, så tvifvelsutan väcka sådant inom vår nordiska bildningssfer. Hans samling är visserligen närm ett tillgodogörande af hvad i främsta rummet Georg Büchmann 1864 först genomfört och nu senast låtit utgå i en 12:e upplaga. Till de mai på beslägtade kulturområden omsider utkomna likartade företag sällar sig Ahnfelts publikation på ett i det hela förtjenstfullt sätt, och önska vi densam å allmänhetens sida det deltagande, hvaraf den onekligen är förtjent. ock tills vidare arbetet, såsom naturligt är vid ett första framträdande, rö en och annan bristfällighet. Sådant kan endast afhjelpas vid framtida u lagor och dertill erfordras publikens medverkan i dubbel måtto: att den nä ligen intresserar sig för sjelfva företaget och genom en behöflig åtgång m liggör dess utkommande i förnyad skepnad, samt att den ur tillgången af egen citationspraxis lemnar bidrag till rättande och fullständigande denna värdefulla samling.

Man kunde visserligen fråga hvaruti ett sådant värde består. Ja har till och med. närmast mot Büchmann, blifvit påstått, att hans arbete va onyttigt eller till och med skadligt; onyttigt, emedan man icke fattat hv till en dylik antologi vore tjenlig, då den belästa kunde hjelpa sig densam förutan, den obelästa åter icke brydde sig om hvarken att använda citat el fråga efter deras härkomst. Snarare kunde en sådan bok, och deruti v den skadlig, nära den annars nog tillräckliga ytligheten, som med begärlig omfattar ett tillfälle att ståta med lånta fjedrar. För befrämjande af näg ytlighet är faran dock icke så alvarsam; ty att göra sig förtrogen med de

bok erfordrar också sitt besvär, och dermed plär ytligheten icke just öfveranstränga sig. Hvad densamma deremot verkligen derifrån inhämtar — och vore det endast ett exakt användande af ett och annat citat — är alltid en vinst, till hvilken dessutom ännu kan sälla sig den, att man får kunskap om hvarjehanda källor, personligheter, tilldragelser och omständigheter, hvarigenom åtminstone hvardagssamtalet kan få ett öfver det banala höjdt innehåll. Men boken är till icke ringa grad äfven nyttig för personer med beläsenhet. En sådan kan nämligen icke vara alltomfattande, men vill gerna iakttaga exakthet uti citerandet och framför allt vara i tillfälle att i händelse af behof kunna återgå till sjelfva källan. Härtill erbjuder förevarande publikation en oskattbar vägledning, oskattbar i främsta rummet genom den tidsvinst, densamma medför. Den som någonsin behöft taga närmare reda på ett för honom betydelsefullt »bevingadt ord«, skall helt säkert veta värdera den lättnad, som honom beredes genom bemälda bok. Behöfver han endast ett bestämdt yttrande, så finner han det här i dess rätta form; vill han efterleta det närmare sammanhang, hvaruti samma yttrande blifvit fäldt, så eger han här den dertill erforderliga anvisningen. Men utom en sådan nytta, har samlingen ännu en betydelse i och för sig. Den utgör nämligen ett öfverslag af den tankerikedom, som finnes nedlagd i det allmänna bildningsspråket. Att veta hvad man rår om, hvad man i tankeväg förvärfvat och huruledes detta förvärf tillkommit, har onekligen ett eget värde, och att utgifvaren aktgifvit derpå och velat bereda den bildade allmänheten tillfälle att inhämta denna insigt, må särskildt framhållas.

Sedan vi betygat utgifvaren och hans medarbetare vårt uppriktiga erkännande, må det vara oss tillåtet att i arbetets eget intresse framställa några anmärkningar, dem vi önska bringa till tals. På flere ställen anträffas såsom bevingade ord« äfven namn. Oss synes detta icke vara rigtigt. *Summum jus - summa injuria, les extrèmes se touchent, Du sprichst ein grosses Wort gelassen aus, en händelse som ser ut som en tanke* — dylikt är det som, enligt hvad vi förmå fatta, rätteligen betecknas såsom »bevingade ord«. Men ...ko, Adonis. Lete, Hippokrene, Hebe, Ganymedes, Nimrod, Babel, Benjamin, Goliat, Judas och mera dylikt, som man rikligen påträffar i förevarande bok, har man svårt att erkänna som sådana talesätt. Deras plats, såvida de behöfva en förklaring, är konversationslexikonet eller en likartad handbok; med de bibliska namnen och dermed beslägtade föreställningar är man väl allmänneligen så förtrogen, att de här gifna förklaringarna knappast lemna någon ny upplysning. Annat är det med de i dagligt tal öfvergångna bibelspråken, särskildt om de dervid undergått en viss transformation eller erhållit en från deras ursprungliga mening afvikande tillämpning, hvilket ju ofta är vara utmärkande för ett »bevingadt ord«. Sålunda förefaller det något förvånande att t. ex. uttrycket »tillbe den gyllene kalfven« förklaras vara origtigt« användt i den bemärkelse, som numera är alldeles allmän, då dessa d åsyfta åtrån efter penningar. I sin ursprungliga mening hade det aldrig kunnat bli ett »bevingadt ord«, och om det gäller anföra det såsom sådant,

borde väl dess användningssätt icke kunna stämplas såsom origtigt. Mera skäl hade varit, att med anledning af uttrycket »demi-monde«, hvilket anföres endast i sin så att säga internationela bemärkelse, anföra dess från den sedvanliga meningen något afvikande betydelse; enligt vederbörande original-källa menas med detta ord en amfibisk existens, som till det yttre vill och till en viss grad kan räknas till »anständigt folk« (detta menas med *monde*), men i sjelfva verket derifrån borde vara utesluten. Att man bland »franska citat« påträffar uttrycket »vara bättre än sitt rykte«, förefaller — oaktadt Büchmann klassificerar det på samma sätt — mindre egentligt, då detsamma ej blott aldrig citeras på franska, utan i sin tyska hos Schiller i »Maria Stuart« förekommande form, och tillika i den franska källan icke har det »bevingade ordets« lydelse. Hos Beaumarchais finner man, såsom äfven förevarande bok utvisar, blotta tanken, och tvifvelaktigt är om Schiller derifrån fått impulsen till den versrad, som i sjelfva verket kurserar såsom »bevingadt ord«. Samme diktares ord »Was ist der langen Rede kurzer Sinn« har återgifvits i bokstaflig öfversättning; både den ursprungliga meningen och den bemärkelse, hvaruti dessa ord allmänneligen användas, innebära en skarpare kontrast mellan »tal« och »innehåll«, i det att dermed skall betecknas det senares tarflighet eller ömklighet i motsats till framställningens ordflöde. — Ibland »svenska citat« hade onekligen »Litet gnabb ibland« förtjent intagas. Man finner det ibland de latinska! Oss veterligen utgöra dessa ord begynnelsen till en täck visa af Geijer, som sjelf hade skrifvit texten och musiken. Då dessa ord verkligen äro »bevingade« der svenska talas, förefaller det underligt att de endast i förbifarten anföras med anledning af ett latinskt, föga kurserande citat. Lika besynnerligt är att möta salig Karl Johan Uddmans »Godt« ibland — historiska citat. Man tänke sig t. ex. Luthers »Hier stehe ich, ich kann nicht anders«, Johannes Huss' »O sancta simplicitas« Catos »Cæterum censeo«, och dertill Uddmans »Godt« såsom tillhörande samma område! Om detta enstaka ord, som ganska snart torde komma ur bruket, när deras antal minskats, som hört det af vederbörande individ, alls skall ha någon plats i boken, så kan den väl svårligen vara annorstädes än ibland de svenska. För öfrigt kunna vi, då det hörer till metoden för »bevingade ord« att leta efter tidigare fall af likartad beskaffenhet, i förbigående nämna att den svenska bassisten haft en föregångare uti en på 40- och 50-talet i Paris allmänt känd garçon i *Café de la rotonde* i Palais-royal. Han utgjorde kafépublikens och de flanerande turisternes synnerliga favorit för sin herkuliska gestalt och sitt med stentorstämma framdundrade »Bon«!, som hördes öfver hela trädgården, då han med den väldiga kaffekannan i sin hand serverade gästerna kring småborden.

Bland svenska citat och då Uddmans »Godt« blifvit ihågkommet, sakna vi för vår del ett »bevingadt ord« från en på sin tid mycket läst författarinna, hvars namn ännu nyligen oftare förekommit i svenska pressen. Vi mena »*Man tager, om man så hafva kan, sa' Kajsa Varg*«. Det talesättet fans ännu i bruk på 50-talet och torde näppeligen vara bortlagdt. Nämnda

örfattarinna, som bevisligen icke hetat Katarina, dog i Februari 1769 i en ålder af 67 år, enligt hvad en dödsannons i Inrikes Tidning för den 13 Februari samma år utvisar. Der kallas hon Kristina. Samma namn återfinnes äfven i företalet till hennes vidtspridda namnkunniga »Helpreda i hushållningen för unga fruentimber», som utkom år 1755 i sin första och 1822 i sin 14:e upplaga. Uti denna senare förekommer icke det »bevingade« ordet, sådant det ofvan anförts och vanligen citeras, utan blott »man tager«, och det ingalunda såsom stående formel. Uti första upplagan påträffas bemälda tillsats — »om man så hafva kan« — icke heller, utan torde den hafva uppkommit genom citationspraxis.

Man kunde, om tillfälle och utrymme medgåfvo, öka dessa bidrag till en ny upplaga af den i alla fall välkomna boken. Den borde dock, vårt tillgörande förutan, finna ett så vidsträckt intresse, att utgifvaren från flere håll — Georg Büchmann räknade i Juni förlidet år 600 korrespondenter i och för sitt företag — än hvad han redan i sitt företal haft att anföra, blefve tillkommen med bidrag och rättelser. Om så sker och utgifvaren blir i tillfälle att utsända en ny upplaga, hoppas vi registret omarbetas på ett ändamålsenligare sätt. Det är af mindre intresse att i registret återfinna talesätten ordnade efter den ofta nog ovissa härkomsten, än att lätt finna det ordstäf, som sväfvar en på tungan. De borde väl till den ändan uppställas alfabetiskt ordnade efter hufvudordet.

W. Bolin.

Historiskt Bibliotek, utg. af Carl Silfverstolpe, 1879 häft. I och II, 1880 häft. I.

Historiskt Bibliotek fyller fortfarande med framgång sin uppgift att vara en centralhärd för det historiska arbetet i Sverige. Noggrann vetenskaplig metod och omfattande forskning äro tidskriftens stora förtjenster. I formelt och stilistiskt hänseende lemnar dock kanske en eller annan af uppsatserna något öfrigt att önska.

De tre föreliggande häftena äro af särskildt intresse genom flere afhandlingar rörande Sveriges utrikespolitik och förhållande till främmande magter, ett område, der rika obearbetade fält stå forskaren till buds. — Carl Sprinchorn har meddelat en uppsats »om Sveriges politiska förbindelser med Frankrike före Gustaf II Adolfs tid« (1880 häft. I). Förf. ådagalägger att det hufvudsakligen var handelsintresset, som först förmådde Sverige och Frankrike att söka hvarandras vänskap. Det första fördraget mellan de båda länderna af den 1 juli 1542 innehöll visserligen bestämningar af politisk art, men den religiösa olikheten hindrade sedermera ett intimt närmande. Endast under tider, då de protestantiska intressenas målsmän vunno ett afgörande inflytande på Frankrikes öden, såsom efter freden i S:t Germain 1570 och under senare delen af Henrik IV:s regering, trädde frågan om en politisk förbindelse i förgrunden, men alla sträfvanden i denna rigtning föllo, så snart den katolska reaktionen åter vann öfverhand i Frankrike. Det blef

sålunda Gustaf Adolf och Richelieu förbehållet att grundlägga den allians mellan Sverige och Frankrike, som på Sveriges öden utöfvade ett så varaktigt inflytande.

G. O. Fr. Westling skildrar i en omfattande monografisk framställning »det nordiska sjuårskrigets historia« (1879 häft. II, 1880 häft. I). Den på vidsträckt och grundlig forskning i Sveriges, Danmarks och Lybecks arkiv grundade teckningen framhåller i skarpa drag Sveriges underlägsenhet under loppet af det olyckliga kriget. Tillika faller en mörk skugga öfver konung Erik XIV:s handlingssätt. Konungen ledde kriget utan plan och ordning och ådagalade äfven i sina underhandlingar med Europas öfriga magter en förvånande besinningslöshet. Sveriges politiska ställning var redan vid krigets utbrott 1563 sämre än Danmarks. Lybeck anslöt sig omedelbart till Danmark. Polen följde dess exempel och äfven kurfursten August af Saxen räknades snart bland Danmarks bundsförvandter. Sverige å sin sida hade ingen annan allierad än landtgrefven af Hessen, men gick miste äfven om dennes vänskap, sedan det blifvit upptäckt att den svenska konungen stod i giftermålsunderhandlingar icke blott med det hessiska utan äfven med det engelska hofvet. Ännu värre var att de furstar, som ursprungligen stått neutrala mellan de stridande, såsom t. ex. kejsar Maximilian, under krigets lopp anslöto sig till Danmark. Slutligen stod Erik XIV fullkomligt ensam gent emot talrika motståndare. D:r Westlings framställning är i denna punkt så mycket anmärkningsvärdare, som densamma (särskildt sid 564—567) helt och hållet kullkastar den skildring af Erik XIV:s utrikespolitik, som ingår i G. Droysens Gustaf Adolf (I sid. 14—27). Droysens påstående att Eriks politiska ställning år 1566 var »omätligt stark« visar sig vara fullkomligt grundlöst. Af stort intresse är äfven förf:s framställning af underhandlingarna mellan Sverige och Danmark efter Erik XIV:s fall intill den för Sverige ofördelaktiga freden i Stettin 1570. — C. Th. Odhners afhandling om »orsakerna till Gustaf II Adolfs deltagande i trettioåriga kriget«. (1879 häft. I) har redan förut varit omnämnd i Finsk Tidskrift. Vi vilja här endast yttermera framhålla, att professor Odhner med bestämdhet påpekar att »de politiskt-nationela motiven voro för Gustaf Adolf de närmast bestämmande« (sid. 252), men att han derjämte påverkades af sin protestantiska tro och sina religiösa intressen. I sjelfva verket torde ingen, som är förtrogen med de fakta, den nyare forskningen i ämnet bragt i dagen, anse att de religiösa synpunkterna voro hufvudsakligen bestämmande för den store svenske konungen.

Till de afhandlingar, som beröra Sveriges utrikes politik, räkna vi äfven V. Granlunds uppsats »det svenska afrikanska kompaniets historia«, deri förf. med stöd af synnerligt omsorgsfull forskning redogör för ett af de föga framgångsrika kolonisationsförsök, genom hvilka man under Sveriges stormagtstid sökte utbreda Sveriges välde till fjärran nejder. — En vigtig sida af Karl XII:s utrikespolitik har blifvit belyst i E. Carlsons väl skrifva uppsats »Sverige och Preussen 1701—1709« (1880 häft. I). Förf. framhåller att

Preussen var den enda af Europas magter, hvars vänskap Karl XII med ifver sökte. Men om äfven ett förbund med Preussen syntes det »nordiske lejonet« rigtigt, var han dock alltför stolt för att af undseende för denna stat frångå de grundsatser, han under sitt krig mot konung August af Polen oafbrutligt fullföljde. Hans första fordran var att Preussen skulle medverka till konung Augusts afsättning, en sak för hvilken de preussiska statsmännen voro föga benägne. Deremot afslog han med stor oegennytta alla Preussens upprepade förslag om Polens delning. Ståndpunkten var derför å ömse sidor så olika, att underhandlingarna icke kunde leda till något betydande resultat. Det fördrag, som slutligen i augusti 1707 afslöts, blef nästan helt och hållet betydelselöst. — V. Nilsson afslutar i årg. 1879 häft. I sin långdragna och resultatlösa undersökning om Gustaf III:s och Sofia Magdalenas giftermålshistoria, hvilken knapt funnit många intresserade läsare. — Vida intressantare är deremot Elof Tegnérs, i samma häfte ingående afhandling »bidrag till kännedom om Sveriges yttre politik närmast efter statshvälfningen 1772«. Såsom bekant har professor A. Fryxell i 42:a delen af Berättelser ur svenska historien sid. 238—260 behandlat detta ämne, men på ett ofullständigt och delvis vilseledande sätt. D:r Tegnérs skildring, som är bygd på ett noggrant och vidsträckt studium af utländska, isynnerhet franska och engelska, diplomaters brefvexling rättar och kompletterar i väsentlig mån prof. Fryxells och öfrige föregående skriftställares uppgifter. Särskildt framhåller förf. huru stor andel England egde i besvärjandet af de stormar, som efter revolutionen hotade Sveriges säkerhet, om äfven detta land dervid mera afsåg egna fördelar än Sveriges väl. Äfven Frankrikes ridderliga uppträdande till Sveriges förmån har erhållit en ny belysning. Såsom Sveriges ende egentlige fiende bland Europas magter framhåller förf. Ryssland, som dock till följd af Pugatschews uppror och förhållandena i Polen icke kunde uppträda med vanlig energi.

Bland »Strödda meddelanden« må särskildt framhållas »några kritiska anmärkningar om slaget vid Lützen« af C. Th. Odhner, 1879 häft. I, och »utdrag ur ryska krönikor, hufvudsakligen angående Jakob de la Gardies fälttåg« af H. Hjärne (1880 häft. I).

Vi böra slutligen nämna att årgången 1880 är denna förtjenstfulla tidskrifts sista. Lyckligtvis kommer dock Historiskt Bibliothek att efterträdas af en annan publikation, redigerad enligt samma plan, nämligen »Historisk Tidskrift«, grundlagd af den nyligen konstituerade Svenska historiska föreningen, om hvilken vi bedja att här få meddela några upplysningar. Det var under början af innevarande år, som till ej ringa del på hr C. Silfverstolpes initiativ, åtgärd vidtogs till grundläggandet af en sådan förening. Inemot 400 teckningslistor blefvo spridda till Sveriges skilda delar, och företaget blef på alla håll helsadt med bifall och lifligt intresse. I närvarande stund uppgår ledamöternes antal till ungefär 1,700, tillhörande de mest olika samhällsklasser. Äfven ett icke ringa antal fruntimmer har ingått i föreningen. Konung Oskar II har till föreningens kassa skänkt 1,000 kr., kron-

prinsen har tecknat sig för ett årligt bidrag af 50 kr, 28 personer hafva blifvit ständige ledamöter och såsom sådana en gång för alla erlagt 75 kr. Föreningens öfrige medlemmar betala en årsafgift af 5 kronor och erhålla gratis »Historisk Tidskrift«, som utgifves från början af år 1881 med 4 häften om året (Januari, April, September, November) af tillsammans vid pass 32 ark. Afgiften erlägges vid emottagandet af 1:sta häftet. Tidskriften är afsedd att innehålla uppsatser af allmänt intresse på samma gång som af vetenskapligt värde, äfvensom meddelanden om utländsk historisk literatur. Äfven åt andra håll än tidskriften ämnar föreningen rigta sin verksamhet. Åtskilliga andra arbeten lära nämligen redan vara påbörjade, och publikationen af dessa torde så mycket mindre dröja, som föreningens ekonomiska ställning genom det stora antalet medlemmar blifvit i ej ringa mån betryggad. Endast en ordinarie sammankomst, i februari månad, hålles. Föreningens styrelse utgöres af tio personer, af hvilka en bör vara bosatt i Upsala och en i Lund. För det närvarande ingå i styrelsen, som valdes vid ett möte den 10 maj, följande personer: statsrådet F. F. Carlson, ordförande, excellensen friherre L. de Geer, statsrådet C. G. Malmström, presidenten C. F. Wærn, riksarkivarien R. M. Bovallius, professor C. T. Odhner, bibliothekarien C. G. Styffe, kammarherre C. Silfverstolpe, skattmästare, docenten C. Annerstedt och lektor E. Hildebrand, sekreterare och redaktör af tidskriften. Vi tillägga att äfven finnar kunna blifva medlemmar af den svenska historiska föreningen och att anmälningar i detta afseende emottagas af lektor E. Hildebrand, till hvilken alla meddelanden rörande föreningen böra adresseras.

M. G. Schybergson.

E. V. Langlet: Protestantiska kyrkobyggnader enligt centralsystemet. I. Stockholm 1879, Samson & Wallin, sex planscher stor folio, med inledande bemärkningar; pris 10 kr.

Ett år har snart förgått sedan Red. emottog häftet I af detta märkeliga och intressanta arbete, och anmälaren skulle längesedan haft nöjet att för tidskriftens läsare redogöra för arbetet, om vi icke afvaktat häftet II af skäl att det blir ganska svårt att utan genomskärnings ritningarna, som utkomma först i det andra häftet, fullt sätta sig in i de invecklade konstruktionerna af en centralkyrka; då detta häfte emellertid låter vänta på sig, ha vi icke längre velat uppskjuta med vår anmälan.

Hr Langlet har tagit till uppgift att såväl i skrift som teckning besvara frågan *huru en protestantisk kyrka bör vara anordnad, för att motsvara kultens behof.* Sedan han framhållit den konseqvens, som förefinnes i de katolska kyrkorna, huru medeltidens byggnadskonstnärer lyckats att bringa lokalen, der gudstjensten firas, i noga öfverensstämmelse med kultens fordringar, framhåller han den omständigheten, att ännu tre och ett halft sekel efter protestantismens uppträdande icke någon egendomlig och till behofvet svarande anordning af våra kyrkor blifvit funnen eller tillämpad. Såsom en förklaringsgrund för detta märkeliga förhållande framhåller hr Lang-

let mycket rigtigt dels att antalet förhandenvarande kyrkor var mer än tillräckligt vid tidpunkten för protestantismens införande, dels ock de många krigen, som just vid denna tid härjade de protestantiska länderna och hindrade en sjelfständig protestantisk byggnadskonst att slå rot, samt sist och slutligen den med protestantismens idé sammanhängande decentralisationen af hierarkin, hvarigenom hvarje församling sjelf fick sörja för sina behof och sköta sig i allt hvad som hörde till kultens behof.

För att en lokal, afsedd för protestantisk gudstjenst, skall kunna anses uppfylla sin bestämmelse, framställer förf. följande hufvudvilkor: de heliga ord, som föreläsas, skola fullständigt kunna uppfattas af alla i församlingen närvarande; samt, föreläsaren skall ses från alla delar af kyrkan — hvilka båda omständigheter föranleda att rummet icke får ha öfverhöfvan stor utsträckning, icke får för mycket utgrenas, ej heller gå för mycket i höjden eller belamras med skymmande föremål; med andra ord, byggnaden bör ega alla de egenskaper vi fordra af en modern föreläsningssal. Hvad klocktornet beträffar, föreslås att detsamma anbringas öfver centrum af det hela, för att byggnaden må vinna den enhet och harmoni, som vid uppförandet af ett tempel bör vara ett oeftergifligt vilkor.

Dessa äro nu de hufvudprinciper, arkitekten uppstält och försökt att lösa. Dertill komma ännu några mindre vigtiga bestämmelser för placerandet af altare, orgel och sakristia.

Läsaren ser således att det gäller icke mer eller mindre än att uppställa helt nya principer för kyrkobyggnaderna i de protestantiska länderna. Visserligen räkna vi ej så få centralkyrkor allaredan af äldre datum, — ensamt i Stockholm torde de uppgå till fyra. Men de ha, så att säga, mera uppstått af en slump; hr Langlet är veterligen den första, som hos oss tydligt framstält och formulerat fordringarna för en protestantisk kyrka och yrkat på deras konseqventa utförande i praktiken. I föreliggande 6 plancher har han i teckning försökt att lösa det af honom uppstälda programmet. Innan vi gå att närmare betrakta dem må vi skärskåda dessa förf:s premisser.

Till först måste vi då ifrågasätta huruvida de protestantiska församlingarna i tre och ett halft sekel skulle ha fördragit de stora olägenheterna af olämpligt och inkonseqvent uppförda kyrkobyggnader. Att man i mindre och fattigare församlingar varit tvungen att nöja sig med och inreda sig så godt man det kunde i den gamla kultens helgedomar, kan vara sant nog, men att man vid uppförandet af nya kyrkobyggnader i ekonomiskt skäligen vällottade städer skulle ha så länge förbisett de första fordringarna för tillfredsställande af behofven, är knappast tänkbart. *Antingen måste olägenheterna ha varit mindre betydande* i de gamla kyrkorna med långhus och tvärskepp eller *också måste systemet ha erbjudit andra fördelar*, då det så länge kunnat bevara sig. I annat fall torde väl en lära så enkel och förståndet tilltalande, som t. ex. den lutherska hos oss, redan långt för detta hafva förskaffat sig en för dess kult lämpligare lokal. Den har segerrikt

brutit mägtiga dogmer, och skulle den icke egt lifskraft nog till att genombryta gamla murar och vanor! Men båda de nämnda förutsättningarna äro rigtiga och förklara bättre än allt annat orsakerna till frånvaran af en protestantisk kyrkobyggnads styl. Vi böra nämligen ihågkomma att de flesta kyrkor i norden äro af högst inskränkta dimensioner. En kyrka hos oss, som inrymmer 1500 à 2 tusen personer, anses redan för en mycket stor kyrka. Den lutherska kulten behöfver ej dessa stora tempel, dit tusende sinom tusende vallfärda vid kyrkans stora årshögtider och der messor läsas vid flere altaren på en gång; vi fira icke några för hela landet gemensamma stora fester, hvilka skulle särskildt hänföra sig till en viss bestämd kyrka, sådana som den undergörande kasanska Maria festen, eller vår fru af Lorettos högtid, de heliga tre konungars fest i Köln, med flera fester, som ovilkorligen fordra det största möjliga öfvertäckta utrymme. De flesta af våra tempel torde vara beräknade i medeltal för allra högst 800, låt vara tillochmed 1000 personer. I sådana små kyrkor behöfves ingen fördelning af kyrkan i flere skepp. Ty på en spännvidd af 40 till 45 fot behöfver helgedomen icke »belamras med långa räta pelarrader eller andra skymmande föremål«, den kan utan vidare öfvertäckas med enkla takstolar och ty åtföljande vatten- och mellantak.

Låtom oss nu jämföra en vanlig långkyrka för 800 à 1000 personer med en efter det af hr Langlet förordade systemet t. ex. Håle och Tångs kyrka — (se pl. II). Vi finna i den förra ett enda öfvertäckt rum med obetydliga utgreningar, rummets bredd uppgående till 40 à 45 fot; i den senare finna vi allaredan på en spännvidd af 34 fot 8 pelare anbragta för att uppbära tak och torn. Eller ritningen till Erska kyrka (pl. III), som inrymmer omkring 1000 sittplatser och vid en spännvidd af 45 fot har 16 dels gröfre, dels smärtare pelare. Ehuru vi icke anse att olägenheterna af dylika (trä) pelare äro så synnerligen stora, blir i alla fall vid jämförelse fördelen hos det äldre systemet, emedan just de olägenheter, som skulle betinga det nya systemets antagande, icke här förefinnas. Men vidare: i en långskepps kyrka af ofvannämnda beskaffenhet kan lärarens plats anordnas så, att den person, som sitter längst bort i kyrkan, är mellan 60 à 70 fot från predikstolen, medan ritningarna till de två ofvannämnda centralkyrkorna utvisa ett afstånd af 50 till 60 fot, således ett ganska obetydligt plus för den senare kyrkan. Deremot har långskeppskyrkan en obestridlig fördel i konstruktivt hänseende, nämligen i lättheten att anbringa såväl taket som i synnerhet tornet. Vi hålla fullkomligt med förf. derutinnan, att i centralkyrkor tornet bör placeras öfver kyrkans midt. Men hvilka invecklade konstruktioner, eller rättare, hvilket oändligt noggrant utfördt arbete erfordras ej för att uppföra ett torn under sådana vilkor.[1]) Dertill kommer att tornet eller hvad man nu vill kalla det

[1]) Man bör betänka att dessa konstruktioner ofta, kanske oftast, komma att utföras utan ledning af någon tekniskt bildad förman. Särskildt är detta fallet i Sverige, der församlingarne icke såsom hos oss i Finland äro ålagda att bekosta en arkitekt för ledande af sina kyrkobygnader.

ovilkorligen, om det sedan blir större eller mindre, måste utföras i trä, hvilket åter ur hållbarhetens, eldfarlighetens, den årliga remontens och det monumentala utseendets synpunkt är betänkligt. Att t. ex. som i pl. V pryda och öfvertäcka en stor kyrka, för öfrigt af sten, med en kolossal trä byggnad, kunna vi åtminstone icke finna rätt organiskt. Helt annat vore fallet om det, såsom i plansch VI, gäller en spira, en tourell eller takryttare, der trä saklöst kan användas utan att verka lättfärdigt och störande.

Orsakerna till att den protestantiska kulten öfverallt behållit och tagit till mönster de gamla katolska kyrkobyggnaderna äro således icke att söka så särdeles långt, icke längre än deri att det nya systemet, hvad beträffar våra vanligen förekommande landskyrkor, knappast någonsin torde vinna insteg. Det konstruktiva är dock sist och slutligen det afgörande i ett byggnadsföretag, och enligt vår åsigt erbjuder det gamla systemet så stora fördelar i detta afseende, att det skall vara lifskraftigt nog att ännu upplefva sekler.

Deremot äro vi fullständigt ense med hr Langlet då det gäller protestantiska katedraler. I en katedralkyrka med långhus och tvärskepp (t. ex. sådan som den tillämnade nya kyrkan i H:fors) komma de skeppen åtskiljande pelarne, hvilka här måste ha en betydande tjocklek, kyrkans längd, som likaledes blir ganska betydlig, korsets utgreningar och det i det hela taget onödigt stora utrymme, som choret kommer att upptaga, ständigt att vara församlingen till förfång, hvarförutom en stor kyrka med flere långskepp och dertill tvärskepp ovilkorligen i akustiskt hänseende blir mindre lämplig för den protestantiska kulten, allt olägenheter, som undvikas i kyrkobyggnader enligt centralsystemet. Pauli kyrkan i Malmö (pl. IV & V) kan tjena som bevis. I denna förträffligt konstruerade kyrka reser sig midtpartiet öfver de omgifvande lägre delarne af kyrkan och uppbär taket; midtpartiets väggar äro af sten och torde, om så behöfves, utan allt för stora förstärkningar tillåta kyrkans öfverhvälfning; det lilla tornet af trä verkar mera som en dekoration, en takryttare, och det hela är lika organiskt, som konstruktivt rigtigt.

Vår åsigt om det af hr Langlet förordade centralsystemet är således att det, användt i större kyrkor, erbjuder obestridliga fördelar, äfven om det vid mycket stora kathedralkyrkor medför många konstruktiva svårigheter och derigenom förorsakade kostnader. Verkan, som ett sålunda öfvertäckt rum gör på den inträdande, är storartad. Ingen af vestra Europas vare sig renässans eller gotiska katedraler gör ett sådant intryck på åskådaren som den jemförelsevis lilla Sofia moskéns underbara hvalf-konstruktioner. Hvad deremot de hos oss så talrikt förekommande små landskyrkorna beträffar, har systemet ej att erbjuda sådana praktiska fördelar, att det i allmänhet kunde föredragas det, som nu i århundraden användts. För öfrigt måste vi ytterligare tillägga att centralsystemet, användt på de små kyrkorna, icke verkar behagligt. Anmälaren har i östra Europa ofta varit i tillfälle att se dessa små centralkyrkor, och utom en oändlig enformighet lemna de dessutom ett visst intryck af pretension. Helt annat blir fallet då formerna förstoras, då, så-

som i den ofvannämnda Pauli kyrkan i Malmö, de skilda arkitektoniska partien samla sig i massor kring ett midtparti, liksom stödjande och uppbärande det jämte dess allt bekrönande och afslutande spira.

Hvad särskildt hr Langlets kyrkoritningar beträffar, så ge de oss på samma gång för litet och för mycket. — För litet med afseende å den redan anmärkta bristen på genomskärningsritningar, då ju systemets »knopp« är att söka i dem såväl som i planritningen; och för mycket åtminstone för de tekniskt bildade, till hvilka dock arbetet i främsta rummet vänder sig, i det att facaderna icke äro uppdragna i geometrisk elevation, såsom eljes rent arkitektoniska arbeten pläga vara. Visserligen skulle planscherna derigenom förlora det pittoreska behag de nu ega, men detta skulle uppvägas af andra förtjenster, större öfverskådlighet och mera användbarhet. Dock, dessa små anmärkningar skola förfalla till större delen, så snart hr Langlet hinner ombesörja utgifvandet af andra häftet, som vi emotse med största intresse.

Af de fem kyrko-projekterna äro pl. I och VI utan all jämförelse de, som böra nämnas i främsta rummet, båda utmärkande sig fördelaktigt från de andra derigenom, att trämassan i spiran icke är större än hvad ögat tål vid. Båda äro utförda i rundbågsstil, N:o VI dertill med en smak, elegans och rikedom, som påminna om franska programritningar. Utan tvifvel måste denna kyrka, en gång färdig, verka ståtligt och blifva en prydnad för sin stad. Vi afsluta vår långa redogörelse för hr Langlets arbete med det tillägg, att verket, utom att det är ensamt stående inom vår arkitektoniska literatur här i norden, är af den betydenhet att en redogörelse för detsamma gerna vill svälla öfver det vanliga måttet för en anmälan.

J. AHRENBERG.

Meddelelser fra det fysiologiske Institut i Kristiania, utg. ved J. Worm Müller. 118 sidd. 8:o och 4 planscher. Kristiania, Cammermeyer, 1880; pris 4 kronor.

Det fysiologiska laboratoriet i Kristiania, det äldsta i den skandinaviska norden, är också det första derstädes, som börjat samlade utgifva sina arbeten. Föreliggande första häfte innehåller icke mindre än åtta särskilda vetenskapliga meddelanden, nämligen sex af hrr Worm Müller och L. Hagen, ett af hr Worm Müller ensam och ett af densamme och hr C. Sandborg. Alla dessa grunda sig på undersökningar, som utförts under loppet af sistlidet år. I de sex första fortsätta förff. sina tidigare undersökningar om drufsockrets förhållande till kopparoxidhydrat och dermed sammanhängande frågor. Här granskas drufsockrets förhållande först till kopparoxidhydrat, sedan till kopparoxidhydrat och alkali; vidare undersökes kopparoxidhydratets reduktion genom drufsocker i neutrala, ättiksyrade och alkaliska vätskor; det trommerska profvets känslighet bestämmes och den fehlingska vätskan studeras såsom qvalitativt reagens på socker. Undersökningsseriens afslutning utgöres af teoretiska betraktelser öfver processen vid det trommerska profvet.

Efter att i en särskild afhandling hafva framhållit bristerna uti de hit-ills använda apparaterna för studiet af hjertats och dess valvlers mekanik, meddelar hr Worm Müller i förening med hr C. Sandborg en serie särdeles intressanta studier till belysning af denna fråga, hvartill förff. lofva att framdeles återkomma.

Utrymmet förbjuder oss att i detalj redogöra för dessa undersökningar; det anförda torde redan vara nog för att fästa våra läsares uppmärksamhet på den ifver och raskhet, hvarmed de vetenskapliga studierna bedrifvas i det fysiologiska laboratoriet i Kristiania.

ROBERT TIGERSTEDT.

Öfversigt.

Bildande konst. I Finsk Tidskrifts expositionsartikel berördes en tilldragelse, som är ett evenemang i vår konstverld. Den finska konsten, som i årets pariser salong var representerad af 10 utställare med 15 konstverk, har vunnit sin första medalj på denna verldskonstens vädjobana. Såsom alla utmärkelser har äfven medaljen två sidor, af hvilka den glädjande och uppmuntrande ligger uppåt. Berömmet är för konsten hvad solljuset är för fjäriln, och huru mycken tillfällighet än kan ligga i det med medaljen uttalade omdömet, så betecknar den dock öfverhufvud en uppnådd nivå af teknisk fulländning, ett mästerskap, hvarpå visserligen ingen kan lägga sig att hvila, ty i konsten finnes icke rast eller stillestånd, endast framsteg eller baksteg, men derifrån konstnären kan arbeta vidare med större visshet om framgång. Men berömmet är en farlig dryck, som man lätt kan börja att älska för dess egen skuld, och det är dock icke i solljuset utan i den svala skuggan, som puppan utvecklar sig obemärkt och medvetslös, innan hon som fjäril kan förnöja med sin skönhet. Af Oehlenschlägers underliga liknelse om konstnären och röfvaren, som hvardera sky lifvets allmänna stråkväg och söka sig undanskymda platser vid svala löfskjul, lär man dock att konstnären, då han skapar, sluter sig inne med sitt ämne undan verldens blickar. Huru hans rättmätiga behof af beröm kan rimma sig härmed är icke lätt att inse; visst är att om han söker alltför lifligt dagens bifall, så inför han i sin fantasis hemlighetsfulla verkstad en farlig rådgifvare.

Hr Edelfelts prisbelönta tafla, som vi hoppas inom kort få återse, har blott endast en yttre anledning till detta resonnemang. De väl valda typerna af vår skärbefolkning äro behandlade med stor kärlek och omsorg, och om man kunde tycka att de äro något passiva vid sin likfärd, så beror det säkert derpå att konstnären i allmänhet icke funnit hos denna befolkning något lifligare sätt att uttrycka sina känslor, och i öfverensstämmelse dermed har han

ingjutit i luften öfver de aflägse stränderna och fjärden en oändli
och stillhet. Tänker man bort likkistan ur båten, så finnes knapt
i hållningen eller anleten, som skulle antyda att här far en familj för
en tidigt bortryckt flicka. Den yngre qvinnan, antagligen mode
konstnären liksom enkom vända anletet utåt fjärden, och den fina h
i hennes skönt tecknade hufvud röjer en besinningsfull försjunkenl
ingenting af förkrossande sorg. Sådan konstnären uppfattat karakt
denna allmoge, har han uttryckt den i en underbar harmoni mellan
utom och känslan inom menniskan. Det är tvifvelsutan detta djupa
fria lugn i förening med en utomordentlig lifsverklighet, som tillv
betet så stor uppmärksamhet i Paris, der »l'Art«, »la Vie mode
»l'Illustration« skyndat att återge det i stora planscher.

Det är att hoppas att Konstföreningen skall i höst kunna göra
utställning af de i Paris exponerade arbetena och dermed göra b
årsutställningens öfverflyttande till hösten. En exposition i höst b
påräkna äfven ett annat hufvudstycke, nämligen hr W. Runebergs
verk, Backus och Amor. Denna täcka grupp, der kontrasten synes
det lyckligaste genomförd mellan de båda barnen, den mera grofk
sitt förehafvande att iskänka vinet ur en kanna djupt inbegripne
och den skälmska Amor, som under tiden ristar kamraten i ryggen
pil, har som bekant af en bland våra mecenater, hr assessor Hallonb
beställt den hos konstnären, blifvit som gåfva öfverlemnad åt K
ningen. Det återstår att se huru Konstföreningen blir i stånd
ställa ett så förnämligt verk i sina öfverfulla kamrar. Förmodlig
mer man att anhålla om husrum för de båda gudabarnen hos någo
gare lottad institution, såsom ock förut dess Orestes kinesar i lat
farstun och dess Apollo och Marsyas i universitets biblioteket, der si
grupp under pågående reparationsarbeten har ett visserligen trygt, n
ska dammigt tillhåll.

Länge har man med bekymmer sett den ruin, som hotade
tetets praktfulla biblioteksbyggnad, i hvars sydvestra ända betänklig
yppat sig. Den nu företagna grundliga reparationen har bragt i dag
liga saker i byggnadsväg. Till stor del lär den betydliga skadan f
deraf, att man vid grundläggningen ställvis lemnat en bädd af jor
muren och berget, på hvilket byggnaden står. Någon gång har man i g
rens inre påfunnit tomma kalktunnor, skottkärror och annat billigt
här har hittats till och med en gammal brunnsbyggnad, som oförse
rats in med i grunden. Vid sådant förhållande torde den högst b
kostnad, reparationen kräfver, med skäl kunna föras på den ursp
byggnadsräkningen och således icke böra drabba universitetets egna
En nödvändig följd af reparationen är restaurerandet af målningar
tre salarna, hvarvid man ansett sig böra på det trognaste bibe
gamla figurerna. Detta beslut har sannolikt dikterats af en lofvä
för Engel, men det kan dock ifrågasättas huru stor andel den utmär

takten haft i detta handtverksarbete, och man skulle kunnat önska att i de stora lunetterna våra målare fått försöka sig på värdigare uppgifter än de vanliga beställningarna.

Hvad konstnärerne beträffar, kan saken hjelpas, om engång den högst behöfliga omdekorationen af universitetets solennitetssal företages. Redan länge har det gråduskiga skick, hvari denna hufvudstadens förnämsta festsal befinner sig, utgjort en källa till obehag för hvarje vän af Engels verk. De friskaste anleten och briljantaste toiletter få i dess askgråa luft en ton af passeradt, som borde framkalla lifliga protester från inflytelserika håll. Det lider visst intet tvifvel att ju Engel afsett med de fem fälten på salens väggar att de i sinom tid skulle fyllas med målningar, liksom de tvenne nischerna midt emot katedern ofelbart äro ernade för plastiska motstycken till kejsarbysten ofvan denna. Vid festen den 2 mars, då salen hade erhållit en särdeles smakfull utstyrsel, var man i tillfälle att erfara hvilken lycklig verkan åstadkoms genom det öfver midtersta ingångsdörren upphängda kejsarporträttet. Man kunde tänka sig att de mindre fälten vid fönsterväggen skulle upptagas af allegoriska figurer, medan de större i half-rotundans midt skulle egnas åt tilldragelser ur universitetets historia. Genom en lämplig färgkombination i dessa verk, för hvilka en enhetlig plan borde uppgöras, skulle salen erhålla en varmare färg, som, oafsedt det höjande i de bildligt behandlade ämnena, skulle framkalla en välgörande stämning i salen.

Emot detta förslag bör numera icke kunna anmärkas att vi sakna konstnärliga krafter för det monumentala måleriet. Vi hafva sett på senare tid profstycken, som ge all säkerhet för att högre uppgifter åt detta håll skulle lösas på ett värdigt sätt, och det kan tvärtom sägas att tiden är inne, då den finska målarkonsten fordrar sådana offentliga uppgifter för att vidare utvecklas. Med mindre hon nu och då kallas att behandla upphöjda ämnen i den större och strängare styl, som tillhör ensamt det monumentala måleriet, må man icke undra att hennes måttstock blir stående vid nivån af de mindre och förgängligare genrer, som uppbäras af private. Det är också bekändt att staten har intet bättre och ändamålsenligare sätt att understödja konsten än genom beställningar af monumentala verk. För universitetet, som har äfven konstens befrämjande till sin uppgift, vore detta sjelffallet, då den energi, som på de senare åren utvecklats vid flere nödiga förbättringar, ger de bästa förhoppningar äfven i detta hänseende, blott medlen räcka till. Omfattande restaurationsarbeten sådana som biblioteksbyggnadens samt af zoologiska museets och fysiologiska institutets lokaler, och inrättandet af en fysikalisk anstalt i laboratoriibyggnadens öfversta våning hafva varit lika oundgängliga som kostsamma företag. Den senare har dessutom medfört ritsalens förflyttande till hyrd lokal samt skulptursamlingens uppställande i universitetshuset, der den erhållit en visserligen mindre vacker, men tillgängligare lokal.

Så vidt vi erinra oss har måleriet, utom i kyrkorna, ännu aldrig i vårt land fått emottaga beställning på ett monumentalt verk, och skulpturen

har i det hänseendet varit mera gynnad. Innan kort blir Franzéns kolossalbyst aftäckt å kyrkotorget i Uleåborg till ett vitne om att kärleken för den högre odlingen går högt upp i vår nord, och senaste år har hr W. Runeberg varit sysselsatt med den stora uppgiften att i brons förviga sin faders drag. Agricolas ståndbild får kanske hvila ännu så länge, men i stället finner man med glädje att Pehr Brahes begynner röra på sig. Med anledning af tvåhundrade årsdagen af den storslagne fosterlandsvännens bortgång har en komité i Åbo låtit utgå en uppmaning till medverkande för firandet af hans minne, som vi hoppas skall erhålla liflig genklang i hela landet. Vid denna vördnadsbjudande gestalt i vår historia knyter sig hågkomsten af de betydelsefullaste åtgärder till landets fromma, och den tid är väl ännu icke kommen, allt mullvads arbete oaktadt, då det historiska sinnet och intresset blifvit så förslöade, att man icke skulle värmas för en sådan sak.

Till den monumentala konsten kan på sätt och vis också räknas den medalj, Vetenskaps-societeten skall söka åstadkomma för minnet af Nordenskiölds färd. Sedan societeten antagit ett förslag till densamma samt erhållit högvederbörligt tillstånd, hvilket synes vara erforderligt äfven för privatmedaljer, har hr W. Runeberg modellerat bilderna. Åtsidan med Nordenskiölds porträtt, ett i sanning förträffligt arbete, har hemkommit skuren i stål och bör väl graverad ge ett tillfredsställande resultat. Afsigten torde vara att lemna allmänheten tillfälle att deltaga i denna minnesgåfva åt vår fräjdade landsman.

C. G. Estlander.

Polemiskt. Till svar på den förklaring af sign. æ—æ, Red. i julihäftet meddelade, angående den i Tidskriften intagna Sång vid Savolaks-Karelska afdelningens fest 1852, har poemets förf. bett oss meddela följande upplysningar:

att ifrågavarande verser, sådana de i Koitar anföras, aldrig af författaren deponerats i afdelningens arkiv, eller i dess protokoll funnits intagna;

att de voro nedskrifna endast i några få exemplar för afdelningens sångares räkning och icke afsedda för någon större offentlighet;

att hr æ—æ tvärt emot författarens begifvande begagnat sig af ett dylikt exemplar, tillhörigt icke arkivet, men en f. d. medlem af afdelningen;

att någon tiden förhalande omarbetning ej i fråga kom, då verserna, med undantag af första stroferna, hvilka på grund af censurförhållandena fordom ansågos böra uteslutas, hade kunnat publiceras i det skick, de finnas tryckta i tidningen Papperslyktan redan för circa tjugu år sedan;

samt att hr æ—æ genom anlitandet af varianten i Papperslyktan icke skulle gjort sig skyldig till någon otrohet i sin skildring. För att öfvertyga sig derom, hade han blott behöft rådfråga afdelningens handskrifna tidning.

Göran Magnus Sprengtporten.

IX.

Anjala-förbundet.

2.

Den 24 augusti 1788 sammankommo konfederationens ledare i Anjala för att öfverlägga om de åtgärder, som med anledning af ryska kejsarinnans skrifvelse blefve nödvändiga. Härvid röjde det sig att sammanhållningen mellan de förbundne icke var alldeles densamma som förr. Öfverstelöjtnanten baron Klingspor, hittills en bland föreningens ifrigaste medlemmar, äfvensom öfversten baron v. Otter önskade att man skulle förlika sig med konungen och bedja honom om tillgift enligt ett nytt formulär till afbön, som den förstnämnde emottagit föregående dag genom sin broder öfversten Mauritz Klingspor. Frågan förföll dock, sedan en af de närvarande yttrat det afbönen var affattad i sådana ordalag, att de svåraste pinomedel icke skulle förmå honom att underteckna en sådan skrift[1]). Under rådplägningen blef man slutligen ense om att icke tillsända konungen kejsarinnans svar, hvars fullständiga innehåll man både fruktade och blygdes att meddela. I stället uppsattes, åter af Klick, till konungen en skrifvelse, hvilken daterades den 25 augusti 1788[2]) och å allas vägnar af general Armfelt ensam undertecknades. I skrifvelsen tillkännagafs att kejsarinnans svar anländt, att hon deri förklarat att hon aldrig ernat anfalla Sverige med krig, att hon, för att så mycket mer visa sitt fredliga tänkesätt, gifvit ordres att upphöra med fiendtligheterna, sedan hennes eget

[1]) Klick och Törne till Sprengtporten, Anjala den 2 oktober 1788. — [2]) Detta datum skall, enligt *Dela Gardiska Archivet* XVIII, s. 46, originalet, numera tillhörigt universitetet i Lund, ega. Tryckt förekommer nämnde bref i *krigsrättens protokoller*, s. 79, 80 och i *Hemliga Handlingar* I, s. 32, 133; på hvardera stället äfvensom i den afskrift som förvaras i Sprengtportens papper i Helsingfors angifves den 24 augusti såsom brefvets datum.

land af konungens trupper blifvit utrymdt, samt att hon, emedan hon trodde konungen fiendtligt sinnad, ville ingå en stadig och uppriktig fred med svenska nationen. Med anledning häraf anhöllo de förbundne att konungen ville sammankalla rikets ständer. »Om någon tid varit orolig, om snar hjelp någonsin varit af nöden, är det nu, och af hvem kunde E. K. M:t vänta ett kraftigare understöd än af sina trogna och tillgifna undersåtare«.

Öfversten grefve Leijonstedt önskade erhålla förtroendet att till konungen öfverlemna de förbundnes skrifvelse, men desse, hvilka fruktade att han genom sitt häftiga och trotsiga lynne skulle förvärra deras sak, afböjde till hans innerliga harm[1]) hans anbud och lemnade uppdraget åt öfverstelöjtnanten baron Leijonhufvud, hvilken äfven eljes skulle begifva sig till konungen, emedan Meijerfelt befalt honom att för monarken redogöra för mötet med Sprengtporten[2]). Leijonhufvud afreste från Anjala den 25 augusti f. m. till Lovisa, der konungen nu befann sig, stadd på hemresa till Sverige. Ty danskarnes krigsförklaring, hvilken konungen med otålighet väntat, hade äntligen inträffat, och Gustaf kunde nu utan vanära aflägsna sig från den upproriska armén för att ila till Sveriges försvar.

Leijonhufvud fick genast efter sin ankomst till Lovisa kl. 5 e. m. företräde. Sedan Leijonhufvud skildrat sin sammankomst med Sprengtporten, öfverlemnade han till Gustaf general Armfelts bref, med yttrande att armén vid Anjala var honom så lydig och tillgifven som någon svensk undersåte[3]), och då konungen härvid anmärkte att han redan flere gånger erbjudit de felande förlåtelse, ifall de ville afbedja hvad de brutit, utan att de dock kunnat förmås att ingå på hans fordran, anhöll Leijonhufvud att monarken ännu en gång täcktes visa sin nåd och

---

[1]) Efter sammanträdets slut yttrade Leijonstedt till öfverstelöjtnanten Enehjelm: »jag ger tusan d—r och befattar mig ej mer med er; om ej Gud hjelper er, jag tar min hand ifrån er«; hvartill Enehjelm genmälte: »är saken sådan, att endast Gud eller grefve Leijonstedt skall hjelpa, så står det illa till, ty den ena kanske vill intet och den andra kan intet« (*Krigsr. prot.*, s. 978). — [2]) Finsk Tidskrift 1879, november, s. 373. — [3]) *Krigsr. prot.*, s. 563.

lemna formulär till afbön. Gustaf uppsatte genast egenhändigt ett sådant[1], hvilket Leijonhufvud afskref. Innan denne aflägsnade sig, återlemnade konungen honom Armfelts bref ouppbrutet, förklarande att Anjala männen kunde hoppas hvarken riksdag eller fred och att han icke underhandlade med rebeller[2]. »Ty K. M:t ville i ingen handel med upproriska undersåtare sig nedlåta, innan de sine begångne fel erkändt och dem med allvarlig ångers upptäckande deröfver, afbedt«[3].

Ännu samma dag, den 25 augusti, afreste Gustaf, sedan han uppdragit hertig Karl högsta civila och militära myndigheten i Finland, från Lovisa för att öfver Helsingfors och Åbo bege sig till Stockholm. Att de förbundne på något sätt sökt hindra hans färd, tro vi icke, ej heller anse vi sannolikt att rådplägningar egt rum, dervid man enkom öfverlagt om bästa sättet att försäkra sig om konungens person. Visserligen uppgifves än att Hästesko[4]), än att den obetydlige v. Kothen[5]), än att öfverste Tersmeden[6]), än att Leijonstedt[7]) föreslagit eller fått sig uppdraget att fängsla Gustaf; ett meddelande förmäler till och med att en viss kapten S** blifvit utsedd att döda mo-

---

[1]) *M. Malmanen,* Anjala-förbundet, s. 95, 96. *Krigsr. prot.*, s. 564. — [2]) I Petersburg berättades att konungen yttrat: »Non . . . je ne souscrirois jamais a cette demande impertinente . . . jamais je ne recevrois la loi de mes sujets«. Med anledning häraf befalde kejsarinnan att general Mussin-Puschkin skulle låta svenskar och finnar förstå, »att han (konungen) äfven enligt den nya regeringsform, som af honom infördes år 1772, icke kan börja anfallskrig utan ständernas begifvande«. (*Krapovitskij,* dagbok den 19 [30] augusti 1788). — Kort förut, när underrättelse ankom om konungens afresa, hvilken man tillskref i Sverige uppkomna oroligheter, förständigades Mussin-Puschkin »att råda finnarne att ej gå, ifall konungen ville föra dem öfver till Sverige. Derigenom förminskas hans styrka mot danskarne«. Krapov. den 17 [28] augusti.) — [3]) Rådsprot. för den 2 september 1788. Protokollet fördes denna dag, på konungens särskilda befallning, af riksrådet baron Fredr. Sparre, hvilken i högre grad än andra embetsmän i Sverige vid denna tid synes bildat sitt skrifsätt efter den tyska kanslistylen, hvarför ock konungens ord i den tunga drägt, Sparre klädt dem, taga sig främmande ut. — [4]) *Barfod,* Märkvärdigheter, s. 223. — [5]) *Ridderstad,* Glömdt är icke glömdt, V, s. 8. — [6]) *Historiska Handlingar* VI, s. 196, 207. — [7]) *Krigsr. prot.*, s. 954.

narken [1]), men alla dessa uppgifter synas oss förtjena ringa för troende. De konfedererade hade ännu icke lärt känna hela stor heten af Gustafs snille och kunde aldrig föreställa sig att han nu så vanmägtig, så öfvergifven, så omringad af inre och yttr fiender, snart skulle finna utvägar att krossa dem. Dessutom befriade hans afresa dem från den enda person, som stod i väge för utförandet af deras planer: i den nya öfverbefälhafvaren ansåg de sig ega en medhjelpare och bundsförvandt. Berättelserna om stämplingar mot konungens frihet och lif uppstodo väl först efte det händelsernas gång visat hvilket stort fel de förbundne b gått, då de ej förhindrat hans bortresa [2]).

Leijonhufvud hade under audiensen blifvit af konunge nådigt bemött och återvände till Anjala med förändrade tänk sätt, utan att dock vilja stöta sig med konfederationen, till hva stolpar han räknades [3]). Han sökte på allt sätt förmå Anjal männen att afgifva den fordrade afbönen. Otter, Klingspor oc äfven Hästesko [4]) voro dertill benägne, men Armfelt förklarade att, då han företagit sina steg för att rädda sina landsmän frå undergång och härjning, ville han ej underteckna ett dokument deri han skulle erkänna möjligheten att ha kunnat förföras at skilja sig från konung och fädernesland; detta hvarken ville elle kunde han erkänna, om ock den största olycka i verlden deri genom kunde undvikas: ett sådant handlingssätt hade tillika ut

---

[1]) *Svenska Akademiens Handlingar,* Del. XLII, s. 195. — [2]) Äfve Sprengtporten tadlar, i en dialog rörande Sveriges inre förhållanden efte Gustaf III:s död, hvilken antages försiggå mellan honom sjelf och en löjt nant v. Essen (sedermera general, densamme som Runeberg besjungit i Fän rik Ståls sägner), de förbundne för det de underläto att på ett eller anna sätt bemägtiga sig konungens person. »Denna åtgärd«, säger han, »som var blott ett djerft steg, skulle hafva besparat eder (svenskarne) ett förfärlig brott, hvaraf intet godt för fäderneslandet härflutit«. Sprengtporten läter ti och med v. Essen yttra: »*Om konungen engång skulle dödas, hade det bo ske i Finland. Han hade der mer än orätt, var utan vänner, utan stö ett pistolskott hade slutat affären, såsom vid Fredrikshall*«. De kursiv rade orden finnas dock i manuskriptet öfverkorsade (Précis de conversati entre Mons:r v. E. et M:r S**. Originalet finnes bland de sprengtportens pappren i Helsingfors). — [3]) *Sv. Akad. Handl.* XLII, s. 168. — [4]) *Krig prot.*, s. 623. — [5]) *Krigsr. prot.*, s. 636, 637.

märkt en ostadighet, som ej passade sig väl för någon, allraminst för en man af hans år. Alla böjde sig för Armfelt[1], och ingen afbön skedde[2]. Kort derefter affattade öfverste Karl Jakob Gripenberg ett nytt förslag till afbön och öfverlemnade det till v. Otter, men ej heller detta vann bifall, emedan »en sådan afbön endast skulle tjena att kullkasta den goda afsigt, som de (hufvudmännen för förbundet) till rikets frälsning påsyftat«[3].

För att så mycket snabbare framkalla riksdag och fred sökte de konfedererade på sin sida vinna officerskåren vid såväl den svenska som den finska armén. För detta ändamål uppsattes en skrift, hvilken erhöll benämningen avertissement, emedan deri äfven meddelades hvad de förbundne redan gjort; tillika åsyftade skriften, utan att likväl derom innehålla ett enda ord, att »vederlägga de svarta rykten, som voro utspridda att den finska armén arbetade på Finlands sjelfständighet, att ryska penningar blifvit vid armén utdelta, med mera«[4]. Avertissementet, af Klick författadt, tillkännagaf att de konfedererade, för att

[1]) Leijonhufvud uppgifver (*krigsr. prot.*, s. 565) att Armfelt och de andre cheferne varit hugade för afbönen, men att major Jägerhorn »sådant instyrkt, med förmälan, att de ej gjort annat än honnett och det som skulle gagna deras konung och fädernesland, hvarför majoren ej kunde finna sig uti någon afbön, utan sagt att ingen honnett menniska kunde låta persuadera sig att bedja om förlåtelse, då han ej vore brottslig«. Märkas bör att Jägerhorn, när Leijonhufvud afgaf sitt svaromål, befann sig i Ryssland, så att hans sak icke förvärrades, äfven om han gjordes till syndabock för andras förbrytelser. — [2]) Konfederationens vägran att ingå på den fordrade afbönen är lätt förklarlig, ifall Leijonhufvud — hvilket dock är otroligt — låt de förbundne veta att konungen utom afbönen af dem väntade »att de dem uppgofve, som varit till deras affall upphofsmän och sig med slikt besölat. Blefve hederns känslor dem förmenande, att dessas Personer upptäckja, som sig åt dem förtrodt, och hvilckas olyckor dem alltför drygt tynga skulle att få sig sedan att förebrå, så kunde åt desse anstickare under hand lättas varjehanda utvägar att få Sauvera sig och fly undan öfver Landets gräntsor. Kongl. Maij:tt trängtade ey efter någons förderf; men väl att få Rikets rätta jllviljare kände, och vi vore af med Folck, som visserligen ey någon svidande saknad efter sig lemna skulle« (Rådsprot. för den 2 september 1788). Sjelf ansåg konungen följande vara förbundets chefer: Hästesko, Jägerhorn, Leijonstedt, Klick och en (trol. Montgomery) hvars namn konungen hvarken kunde eller ville uppgifva, »när bevis ey kunde upptees tillika« ibid.) — [3]) *Krigsr. prot.* s. 1269. — [4]) *Krigsr. prot.*, s. 1060.

hos sig »stadga öfvertygelse om sakens rätta beskaffenhet sam
lagligheten och nödvändigheten af kriget«, af kejsarinnan begär
få veta huruvida de borde anse den ryska nationen, hvilken d
aldrig ville anfalla, för vän eller fiende: i sitt svar hade kej
rinnan förklarat sig aldrig varit sinnad att angripa Sverige me
krig samt sin benägenhet för fred, den hon ville afhandla me
en corps, som representerar svenska nation. Med anledning hä
hade de förbundne hos konungen anhållit att han med det fö
sta ville sammankalla rikets ständer, för att i samråd med de
återställa fred och lugn i riket, och besvuro derför »alla patri
ter vid fäderneslandets heliga namn, hvilket ingen redelig sven
man ännu utan innersta rörelse nämnt« att förena sig i denn
anhållan.

Avertissementet [1]) skulle liksom deklarationen eller fö
bundsskriften undertecknas af officerskåren vid Anjala armé
men det patriotiska nitet hos de lägre officerarne, hvilka red
börjat bli oroliga öfver följderna, hade svalnat; ej heller sök
chefskapet med samma ifver som vid tiden för förbundsskrifte
undertecknande inverka genom sin embetsmyndighet. Hän
skedde att, så vidt kändt är, endast 43 officerare satte sina nam
under avertissementet.

Björneborgs regemente lemnade äfven denna gång det stö
sta antalet subskribenter, 22 personer eller mera än hälften, m
dan blott 7 officerare af Åbo läns regemente, 4 af Nylands dr
goner, 3 af den med Anjala armén förenade artilleribataljone
3 af Tavastehus regemente och 1 af Kymmenegårds batalj
följde exemplet. Lägga vi härtill general Armfelt samt Kli
och Jägerhorn, hvilka begge sistnämnde jämväl underskrif
avertissementet, erhålla vi det nyss angifna antalet. Med u
dantag af Jägerhorn och Klick befinnas alla öfriga hafva unde
tecknat äfven Anjala-deklarationen.

Märkeligt är att så många af dem, som undertecknat ave
tissementet, blygdes att tillstå denna sin handling: icke mind
än fjorton af subskribenterne bestridde vid de senare härom a

---

[1]) Avertissementet finnes tryckt i *krigsrättens protokoll*, s. 80, 81 o
i *Heml. Handl.* I, s. 128—130.

tälde undersökningarna att de underskrifvit dokumentet; fem, varibland Montgomery, Mannerheim och Enehjelm, erinrade sig :ke huruvida de undertecknat eller ej.

Af avertissementet utskrefvos fyra exemplar[1]: ett afsän- ɜs med löjtnanten vid Tavastehus regemente O. H. v. Fieandt ll armén i Savolaks, ett skickades till chefen för arméns flotta ich. Anckarsvärd, ett öfverlemnades åt kapten K. v. Troil och

[1] Af dessa originalexemplar finnas tvenne (förmodligen de, hvilka ge- m Mannerheims och Troils försorg skulle bringas till örlogsflottans och de enska regementernas kännedom) i Lunds universitets bibliotek. Enligt hvad :ebibliotekarien hr A. Palm med en välvilja, för hvilken vi stå i den stör- ı förbindelse, oss meddelat har det ena 40 namnteckningar i följande ord- ıg:

	Carl Gust: Armfeldt	R: Montgomerij	
H Hästesko	Wilh: Leijonstedt	Seb. von Otter	
	P: av Enehjelm	Gust: v Kothen	
R: Taube	J: A: Jägerhorn	Carl H Klick	Otto Klingspor
Wennerstierna	J: Lillienberg	Rob. Tandefelt	O J: Brûsiin
Mannerheim	B O Stackelberg	G: v: Knorring	Ad: Hierta
F Eek	H: Fleming	Pett: Gust: von Delvig	Adolph Ladau
Gust Gestrin	J: W: Tihlman	Gust: v: Konow	E J Procopé Svinhufvud
Lagermarck	Wilh v Pfaler	Ehrnst Frid Tihlman	H H v Delvig
J: Gripenberg	B U von Knorring	A: Båga	A: J: G: v: Konow
De la Motte	F: W: Lagerborg	Brûnow	Otto H von Fieandt.

Det andra exemplaret, upplyser hr Palm, är detta likt, endast med ı skilnad, att ordningen emellan namnen är något olika, att af dessa sak- ı sju: Jägerhorn, Lillienberg, Stackelberg, v. Pfaler, E. F. Tihlman, C. J. ipenberg, A. J. G. v. Konov, samt att i deras ställe tre andra namn till- mmit: *E: A: Leijonhufvud, J A Grönhagen* och *Rob: Carl Charpentier*. ıra många undertecknat det exemplar, som tillställdes Anckarsvärd, känna icke: under det exemplar, som Fieandt förde till Savolaks-brigaden, hade, igt Sandels uppgift (*krigsr. prot.*, s. 62), ungefärligen 20 officerare, deri- ɒd Armfelt, v. Otter och Hästesko, satt sina namn. — En afskrift af aver- ɪsementet, hvilken doktor O. Rancken vänskapsfullt meddelat oss, synes ɪ gjord efter sistnämnda original, ty under densamma finnas 20 namn: *G. Armfeldt, Rob. Montgommerie, J. H. Hästesko, Seb. v. Otter, Wilh. ijonstedt, P. af Enehjelm, Gust. von Kothen, J. R. Taube, J. A. Jä- horn, Ch. Klick, Otto Klingspor, Wennerstierna, J. Lillienberg, R. ndefelt, Brusin, B. Stackelberg, Mannerhjelm* (tydligt skriffel i stället *Mannerheim*), *H. Flemming, von Knorring, De Delvig.* — Bemälda 20 mn förekomma ock, i samma ordning, under den afskrift, som finnes i ge- ralstabens arkiv i Stockholm, n:o 549.

ett åt majoren baron Mannerheim för att meddelas åt örlogsflottan och de svenska trupperna. Det uppdrag, som åt de tvenne sistnämnde anförtroddes, hade förbundets ledare först velat gifva åt v. Otter och Klingspor, »såsom egande mycken bekantskap vid svenska armén«; men »som de dels varit helt och hållet emot afsändningen af detta dokument, dels ej funnit sammansättning och styl öfverensstämmande med deras tänkesätt«, afsade de sig uppdraget [1]), som då lemnades åt Troil och Mannerheim, emedan desse såsom födda i Sverige desto kraftigare skulle kunna vederlägga alla utspridda rykten.

Avertissementet gjorde öfverallt, der det blef bekant, ett mägtigt intryck. Väl erhöllo icke de konfedererade, som de väntat, från de kårer, till hvilka dokumentet afsändes, något godkännande af underhandlingen med ryska kejsarinnan [2]), men i öfrigt vunno de allt hvad de kunnat åstunda.

Fieandt uppsökte Savolaks-brigadens fördelningar i deras skilda stationsorter, Randasalmi, Sulkava, Puumala och S:t Michel. Hans försök att intala brigadens officerare att underskrifva Anjala förbundsakten hade ingen framgång, ehuru han hotande yttrade, att de som vägrade kunde äfventyra sina lif [3]); men avertissementet emottogs med bifall, och 53 medlemmar af officerskåren undertecknade den 28 augusti en deklaration [4]), deri de med gillande af Anjalamännens nit och patriotism, ådagalagda genom deras önskan att göra slut på kriget, förklarade riksens ständers skyndsammaste sammankallande vara af nöden [5]). Konungens vänner tego eller hycklade. Till och med

[1]) *Krigsr. prot.*, s. 335, 401. — [2]) »Våra sändebud till de svenska regementerna medhade vid sin återkomst försäkringar från nästan alla, att de förenade sig med oss i allt hvad vi kunde göra för att åstadkomma en riksdag, utan att dock förklara sig huruvida de gillade det parti vi tagit att vända oss till Hennes Kejs. Majestät, och deraf kommer att vi, som gjort eller gillat detta enligt vår tanke nödvändiga steg, benämna oss en konfederation«. Klick och Törne till Sprengtporten, Anjala den 2 oktober 1788. — [3]) *Krigsr. prot.*, s. . — [4]) *De la Gardieska Arkivet* XVIII, s. 24, 25. — [5]) Fem veckor senare insände samma officerare till konungen en underdånig förklaring, deri de yttra att de »vid närmare eftersinnande« funnit den skrift de den 28 augusti undertecknat, »författad i tvetydige termer«, tilläggande: »Derföre nödgas Vi förklara att Vi vid dess aflemnande vore aldeles

Stedingk, Gustafs beundrare och honom uppriktigt tillgifven, ade icke mod att öppet uttala sina verkliga tänkesätt: tvungen tt lemna konfederationen något svar förklarade han i en skild, ämväl den 28 augusti daterad deklaration [1]), det han som sollat var skyldig att lyda befäl, men som medborgare egde för iten kunskap om Sveriges ställning för att kunna fälla ett grunladt omdöme om allt det, som utaf officerskåren vid Anjala utan ians vetskap blifvit beslutadt och verkställdt. Senare ännu amma dag undertecknade han jämte 21 officerare vid karelska dragonregementet, hvars chef han var, en annan deklaration lydande: »Vi vördar vår Konung, vi älskar vårt Fäderneslandt och äro uppriktigt deras vänner, som befordrar allmänt väl« [2]). Denna deklaration har man funnit vara »af verkligt snille« [3]), och snillrik var den äfven, om man med snille förstår konsten att genom några bredvid hvarandra stälda vackra ord befria sig från obehaget att i sak yttra sig: genom sina allmänna fraser var berörda deklaration så innehållslös, att ingen af Anjalamännen, ej ens Klick eller Jägerhorn, ett ögonblick tvekat att under

---

okunnige om de mått och steg — Anjala Officerare tagit till vinnande af sitt Ändamål, Äfvensom Vi på intet sätt viste deraf att de Directe ingått i Underhandling med Ryska Regeringen, ett steg som Vi aldrig kunnat gilla! Vi förklare derföre på det kraftigaste at Vårt Ändamål aldrig varit att på minsta sätt bryta mot den Undersåteliga Njt tro och Lydnad, Vi Vår Nådigste Konung och Fäderneslandet äro skyldige, och at Vi vela lefva och dö i samma beslut.

Cantonner Qvarteret Randasalmi d. 3 October 1788«.

Härunder finnas 14 egenhändiga underskrifter, hvarefter följer ett så lydande intyg:

»Som de öfrige Camrater här i korpsen, i anseende att de på flere ställen äro detacherade, och således vid denna Underdåniga Förklaring eij sjelfva hafva tillfälle att teckna sine Namn, instämma de uti samma tänkesätt med oss, hvarföre de updragit oss att å deras vägnar tolka den rena Nit, de hysa för En Älskad Konung, och förklara de jämte med dem här åfvan tecknade, att med Lif och Blod i alt fullgiöra och efterfölja Kongl. May:ts Bud och Befallningar.

A Aminoff Carl Pontus Gahn«. (*Coll. MSS. R. G. III.* Vol. 48 fol.)
[öfverstelöjtnant] [major]

[1]) *De la G. Ark.* XVIII, s. 21 f. — [2]) *De la G. Ark.* XVIII, s. 22. — [3]) *De la G. Ark.* XVIII, s. 22.

densamma sätta sitt namn. Sin förnämsta märkvärdighet har berörda deklaration derigenom, att bland undertecknarene fans nos trenne blifvande fältmarskalker: Stedingk, Adlercreutz och Sandels. Värdigare var den deklaration [1]), som affattades af major Ehrenstolpe samt af honom, brigadchefen Hastfehr, majoren Morian och löjtnanten baron Stjerncrantz underskrefs: nämnda officerare tillkännagåfvo att de angående Anjalamännens sig suspenderade allt jugement, emedan fråga var om grundlagarnes rätta förstånd och efterlefnad och intill dess de som hufvudmän och fullmägtige för sina familjer ibland Riksens Höglofliga Ständer finge yttra sig, Dem jämte Kongl. Maj:t undertecknarne ansågo allena berättigade att ändra, förklara samt vaka öfver deras bokstafliga efterföljd.

Mannerheim och Troil reste i hvarandras sällskap till Lovisa. Derifrån begaf sig Troil till Högfors, under sin färd besökande Uplands, Kronobergs, Jönköpings, Westmanlands, Södermanlands och Dal-regementernas läger; i Högfors visade samma uppmärksamhet åt enkedrottningens och Nylands infanteri-regementen samt den sqvadron af Nylands dragoner, som der kamperade [2]). Med sina agitationer i Högfors måste dock Troil snart upphöra, emedan general Platen, som der förde befälet, hotade att eljes arrestera honom [3]). Troil återvände då till Anjala; Mannerheim åter tog vägen till Helsingfors. På en gästgifvaregård sammanträffade han med hertig Fredrik af Östergötland, hvilken ärnade sig till Sverige. Hertig Fredrik, som vid krigets början af sin kunglige broder blifvit utnämnd till fältmarskalk, hade tagit afsked från alla sina embeten af harm deröfver, att hertig Karl erhållit högsta befälet öfver armén. Mannerheim fick befallning att ingå till Fredrik, som syntes »mycket nedslagen och missnöjd«; han förklarade för Mannerheim att »han för sin del alldeles ogillade kriget och icke egde någon del i tillställningen« samt bad Mannerheim »helsa cheferne och försäkra dem att han uti allt hvad han förmådde skulle understödja arméns önskningar samt vid ankomsten till

---

[1]) *De la G. Ark.* XVIII, s. 21. — [2]) *Krigsr. prot.*, s. 1052. — [3]) *Platen:* »Relation om det som händt under den tiden undertecknad med dess division ockuperat Högfors«. (*Coll. MSS. R. G. III*, vol. 48 fol.)

rige meddela sanna upplysningar om verkliga sammanhanget urskulda armén inför den i mörker sväfvande och bedragna ionen« [1]). I Helsingfors meddelade Mannerheim avertisse- ntet åt dervarande trupper; jämväl besökte han den vid Svea- g stationerade örlogsflottan och gjorde dess officerare bekanta l dokumentet.

Avertissementets inverkan på den svenska arméns befäl utomordentligt. Det missnöje, som allt sedan år 1772 sju- inom adelns bröst och under kriget röjt sig på mångfaldigt framträdde nu utan någon hejd. Ännu en gång reste sig svenska aristokratin till kamp mot konungamagten, denna g med bättre utsigter än någonsin förr att med seger utgå striden, då Gustaf syntes öfvergifven af alla, då de, som stodo iom närmast, tycktes tillhöra det patriotiska partiet och dettas :en understöddes af tvenne mot monarken fiendtliga magter. ad aristokratin till en början ville genomdrifva uttalade den n, i följd af avertissementet afgifven deklaration, deri Anjala- nnens åsigter vidare utvecklades och följande fordringar upp- ldes: fred med Ryssland; ständernas snara sammankallande d alla deras i regeringsformen utstakade rättigheter; stille- nd, för att undvika krig med Danmark; arméns återförande dess vanliga landsorter före vinterns inbrott. »Vår afsigt , yttra de, som utfärdat deklarationen, »att återlemna åt lagen styrka, åt konungen sin lagbundna magt, åt ständerna sina kränkta rättigheter, oss i allmänhet frihet, ära och heder, un- r den strängaste laglydnad«. — — »Vare den«, tillägga de, iding ibland oss, som viker från denna föresats, och blifve dens mn en skamfläck, som sviker detta stallbröderskap, det vi i enighetens namn sammanbinda och härigenom befästa; så sant oss önske, att Gud måtte oss hjelpa till lif och själ«.

Nu anförda deklaration är samma urkund hvilken man tills hos oss ansett vara Anjala förbundsakten. Orsaken till tta misstag hafva vi redan angifvit [2]). Hvem som författat klarationen känna vi icke, vi veta blott, enligt en anteckning

[1]) Mannerheims anteckningar. — [2]) *Finsk Tidskrift*, 1879, novem- r, s. 362.

i de sprengtportenska pappren i Helsingfors, att densamma gått från officerarne vid stora örlogsflottan. Inom kort blef godkänd af öfrige svenske officerskårer och kallas derför i afskrifter vi sett än den svenska arméns förening[1]), än de svenska regementernas confederation, än convention mellan de svenska regementerna i Finland, än de svenskes stallbrödraförening. En uppgift[3]) förmäler att föreningen blifvit undertecknad »samtlige Svenska Regementernas Officerare«, tilläggande ibland hela officers Corpsen är den fullkomligaste unanimité, att namnen upptaga mera än ett ark«.

Det svenska armébefälet hade sålunda blifvit ense Anjalamännen: konungen skulle tvingas att sammankalla en riksdag. På denna ernade man icke blott åstadkomma fred, skulle ock andra frågor, om hvilka man förenat sig, erhålla lösning[4]). Främst skulle en förändring af regeringsformen nomdrifvas: riksråden skulle tillsättas enligt 1720 års författning och ej utan ransakning och dom kunna afskedas; endast råds råde finge defensiva anstalter vidtagas; hvart tredje år rådet utfärda kallelse till riksdag, som äfven finge bivistas krigsbefälet samt städernas och landets bofaste män, som i statens tjenst; ständerna skulle ega den ekonomiska lagstiftningen, alla embeten besättas efter vederbörandes förslag samt tryckfriheten införas. Vidare skulle rådgifvarne till kriget uppdagas

---

[1]) Äfven i Kolotovs och Leforts framställningar af kejsarinnan Katarina II:s regering, der dokumentet finnes intaget på ryska, enligt en år 1788 gjord öfversättning, bär detsamma öfverskriften: »Svenska arméns förening« (Соединеніе шведской арміи). *Kolotov* III, s. 349—351, *Lefort* IV, anm. s. 27—29. — [2]) Ett slags koncept till svenska officerarenes förbundsskrift meddelas i *De la G. Ark.* XVIII, s. 48—50 under rubrik: »Den svenska arméns förbindelse«, utan att dock någon uppmärksamhet fästes vid den synnerliga likhet denna handling eger med den så kallade Anjala föreningsakten. — [3]) Vidfogad en afskrift, som doktor Rancken benäget meddelat. — [4]) »Circulär i armén, den 12 augusti 1788« (*Hemliga Handl.* I, s. 121—123; den der angifne dagen kan icke vara riktig, enligt vår tanke kan detta dokument ej hafva blifvit affattadt förr än i slutet af augusti eller början af september; en odaterad afskrift af detsamma förekommer i generalstabens arkiv i Stockholm med öfverskrift: »De sammansvurnes postulater«).

from till varnagel afstraffas. »Uti det öfriga«, tillägges kunde 1772 års regeringsform följas« [1]).
njalamännen ville äfven i Sverige försäkra sig om un- för sina syften och derjämte, enligt hvad Klick och förmäla [2]), vederlägga de smädelser, man om dem utspridt; a smädelser, hvilkas upphofsman en hederlig karl alltid iffa« [3]). För detta ändamål afsändes kaptenen Lars Jä- med skrifvelser »till dem, hvilka man ansåg skickliga ka för fäderneslandets bästa«. I hela förbundets namn es bref till de prisade oppositionscheferne, riksrådet grefve : Axel v. Fersen och kammarherren baron Karl De Geer; bland konfederationens medlemmar tillskrefvo andra in- rika patrioter. »Men den utskickade«, berätta Klick och »blef förrådd och för egen säkerhet tvungen att upp- brefven, hvarefter han såg sig föranlåten att förklädd da en annan väg [4]), utan att ha fått tala med flere än ı man af betydenhet, hvars nit för det allmänna bästa är Den antydda personen torde vara grefve Fersen; åt- ıe kom skrifvelsen till honom rigtigt fram [5]). Men Fer- le, enligt egen uppgift [6]), ej inlåta sig i någon förbindelse njalamännen; han »fann de finska chefernes företagande stridande emot lag och krigsartiklar, brottsligt samt emot förnuft företaget och verkställdt«. Andra oppositionsmän

Af oppositionen författades och utspriddes äfven ett annat förslag ingsform; enligt detta skulle prestaståndet, med hvars hållning un- i års riksdag man ej var belåten, helt och hållet uteslutas ur repre- ıen. Den naturliga följden var att presterne varmare än någonsin e konungens sak. — [2]) Till Sprengtporten, Anjala den 2 oktober · [3]) »Calomnies atroces, dont un homme d'honneur doit toujours pu- eur«. Den värsta beskyllningen emot Anjalamännen var att de åsyf- ılands afskiljande från Sverige. Anförda ord, yttrade af Klick och ıvilka voro bland de ifrigaste inom sjelfständighetspartiet, väcka der- ndran; att de yttras till Sprengtporten, som kände deras innersta tan- ıskar icke förvåningen. — [4]) Kapten Jägerhorn återkom till Anjala september. (Utdrag ur auditör Ekmans dagbok, i generalstabens ar- ockholm, n:o 649.) — [5]) *F. A. v. Fersen,* Historiska skrifter VII, s. 65. finnes tryckt dersammastädes, s. 163—165; det öfverensstämmer nä- lagrant med konceptet, som är publiceradt i De la G. Ark. XVIII, 38. — [6]) L. c. s. 66.

visade ej förbundet samma förbehållsamhet. Oaktadt det missöde som träffat konfederationens emissarie, anlände några hundra exemplar af noten till kejsarinnan och af Anjala-deklarationen till Sverige[1]) och upptogs flerstädes med bifall. I synnerhet de bland adeln, som varit betydande vid 1786 års riksdag gillade öfverljudt och upphöjde till skyarne officerarnes uppförande: de gåfvo dem namn af frihetens stöd och förfäktare, af redliga patrioter[2]). Ej heller dröjde det länge innan de svenska patrioterne i likhet med sina finska medbröder sökte sätta sig i närmare samband med den ryska regeringen. Härvid understöddes de af österrikiska ministern Stadion, hvilken sedan Rasumofski blifvit tvungen att lemna Sverige förmedlade oppositionens förbindelse med Ryssland. Stadion afsände[3]) öfver Finland till S:t Petersburg en afskedad ryttmästare Elméen. Hvems ärenden denne egentligen gick är icke utredt. I Anjala, dit han anlände omkring den 25 september och der han hade hemliga samtal med några officerare, berättades det att han blifvit sänd af Fersen och De Geer[4]); Gustaf III misstänkte baron Stjerneld äfven en af oppositionens koryféer, att hafva varit upphofsman till beskickningen[5]); Sprengtporten yttrade att han blifvit afsänd af herrar i Stockholm, för att höra sig före hvad stöd de kunde ega i Ryssland vid ett sammankallande af ständerne utan konungens bifall[6]); sjelf uppgaf han det han blifvit skickad från Stockholm i anledning af någon underhandling med Ryssland, samt att intet stillestånd kunde förväntas, innan han framkommit till S:t Petersburg[7]). Vid Ummeljoki befordrades Elméen genom officerare af Nylands dragonregemente öfver till ryska sidan, der han mottogs af Sprengtporten. Resultatet af Elméens

---

[1]) *Fersen,* l. c. s. 55. — [2]) *Adlerbeth,* Histor. Anteckn. I, s. 52. — En afskrift af Anjala-deklarationen, tillhörande engeströmska manuskriptsamlingen i kungl. biblioteket i Stockholm, har till rubrik: »Convention emellan våra Finska Patriotiska Medbröder«. — [3]) »Le Capitain Elméen, homme d'esprit et de coeur . . nous a été envoyé l'automne passée avec les dépêches de Monsieur de Stadion«. Sprengtporten till furst Potemkin, Fredrikshamn $\frac{31 \text{ mars}}{10 \text{ april}}$ 1789, (afskrift i Helsingfors univ. bibl. — [4]) *Krigsr. prot.* s. 579. — [5]) *De la G. Ark.* XVIII, s. 110. — [6]) *Krigsr. prot.,* s. 19, 141 — [7]) *Krigsr. prot.,* s. 579.

ändning är obekant. I medlet af oktober ville han återkomma på svenskt botten, men då lät Meijerfelt tillsäga honom att han skulle bli gripen, ifall han vågade sig öfver: vore han skuldfri, borde han förskaffa sig konungens lejdebref. Elméen fann för godt att stanna inom ryskt område och vistades sedermera åtminstone till april år 1789 vid gränsen, der han af Sprengtporten användes att uppspana nyheter från svenska sidan. Sprengtporten kallar honom en »homme d'esprit et de coeur«; han hatade konungen och utfor mot honom i smädelser, men detta hindrade honom icke att med klar blick öfverskåda händelsernas gång [1]).

Sålunda hade Anjala-konfederationen ingått förening med officerskårerne vid den svenska armén och vidtagit anstalter att äfven draga patrioterne i moderlandet på sin sida, då konung Gustaf III den 27 augusti 1788 öfverlemnade högsta befälet åt hertig Karl.

Emellertid fann Sprengtporten efter sammankomsten med Armfelt och Hästesko [2]) att Finlands oberoende för ögonblicket hade ringa utsigter att förverkligas, samt att den oförbehållsamma öppenhet, hvarmed kejsarinnan i sitt svar på noten tagit sjelfständighetspartiet under sitt hägn, endast väckt misstroende mot Katarinas framtida afsigter. Detta misstroende ansåg han sig framför allt böra undanrödja och lät fördenskull redan den 26 augusti 1788 — högst tvenne dagar efter mötet med förbundets chefer — tillställa general Armfelt en skrifvelse [3]), hvars ändamål Sprengtporten uttryckligen angaf vara att utrota det

[1]) Redan den 1 [12] november 1788 skref Elméen till Sprengtporten ... n ej Gud snart, som jag hoppas, tager konungen, så tager han allmän... n, fan patrioterna och kriget blir blodigt«. (Univ. bibl. i Helsingfors.)
[2] Finsk Tidskrift, 1879, november, s. 375. — [3]) Sprengtportens bref ... Armfelt saknar datum, men derom upplyser följande anteckning i de ...ngtportenska pappren i Helsingfors: »Som uti den ounderskrifne noten ... Ryssland voro uttryck, som kunde gifva anledning till allehanda tankar, ... konfederation tillfälle låta veta sådant till andra sidan, då strax efter, ... 26. efterföljande bref kom skickandes igenom en Trompetare, adresse... till General Armfelt«. — Brefvet finnes tryckt på franska hos Brückner ...алъ министерства народнаго просвѣщенія, 1868, mars, s. 722 f.) och ...satt till svenskan i Hemliga Handlingar I, s. 139.

orättvisa och falska rykte man utspridt, såsom om Hennes Kejserliga Majestäts emot den finska nationen bevisade synnerliga godhet åsyftade att afskilja densamma från dess förbindelser med Sverige«. Ett sådant rykte var kränkande för H. K. M:ts välvilliga sinnelag, hvarom hon försäkrat i det svar, hon lemnat Jägerhorn endast i den afsigt att spara sig sjelf skådespelet af ett olyckligt folk och af ett land förstördt genom alla fasor af ett krig, som hon visserligen icke framkallat. »Om H. K. M:t endast talat till den finska nationen, har det skett derför, att hon af eder emottagit de första tecken till ånger öfver detta orättvisa och oväntade krig, hvarmed hon blifvit öfverraskad i sina egna stater. H. M:t skall säga detsamma åt svenskarne, när hon får veta att de förenat sig med eder att återfordra sina kränkta rättigheter. Således långt ifrån att vilja åtskilja svenska och finska folken, inbjuder H. K. M:t dem att förena sig och då skall hon emottaga den samlade nationens framställningar och svara derpå«.

»Sådana«, fortfar Sprengtporten, »äro förhållandena, min general, och de böra ingifva er en fullkomlig och oinskränkt tillit till händelsernas utgång. Om hos er ännu återstår minsta tvifvel derom och angående min suveräns afsigter, vågar jag försäkra eder att de äro sådana I någonsin kunnen önska: långt ifrån att på något sätt tänka på att oroa eder uti edra närvarande och tillkommande öfverläggningar, önskar H. K. M:t intet högre än att se eder kunna på ett eller annat sätt leda dem till eder egen lycka, hvilket utan tvifvel skall bero af eder sjelfve, då I författningsenligt sammanträden med Sveriges ständer, hvilket I bören göra för att få ett slut på de olyckor, som hota eder och blifva en naturlig följd af de oförståndiga steg, som fört till detta orättvisa krig, lika skadligt för hela nationens som för edra enskilda fördelar«.

Meijerfelt var närvarande då Armfelt erhöll Sprengtportens skrifvelse och inverkade enligt egen uppgift på den svenska generalens svar. Detta, som var odateradt men affattadt den 27 eller 28 augusti[1]) var helt kort och lyder i öfversätt-

[1]) Bland de sprengtportenska pappren, tillhörande Helsingfors universitets bibliotek, förekomma tvenne till ordalagen något olika men till inne-

;: »Jag har haft äran emottaga edert bref, deri ni tillkänna-
it Hennes Kejserliga Majestäts fredliga och oegennyttiga af-
er med hänseende till vårt gemensamma fosterland. Detta
l lugna hela verlden i allmänhet och i synnerhet oss, som
;t önska att vårt land förblifver förenadt med Sverige, som
varit det under så många sekler. — I den säkra förhopp-
; att en fast och stadig fred snart skall förena de två mo-
rierne har jag äran etc.« Afskrift af såväl Sprengtportens
: som Armfelts svar derå insändes genast till konungen af
jerfelt, som dervid yttrade att den förda brefvexlingen utvi-
e det ingen fråga var om Finlands sjelfständighet [1]).

För vår del anse vi att general Armfelts matta och und-
ande skrifvelse endast styrkte Sprengtporten i den föreställ-
g, han på grund af Jägerhorns meddelanden och egen upp-
ning af sinnesstämningen i Finland från början haft, att An-
-förbundets innersta mening var att tillvägabringa nämnda
ds lösslitande från Sverige, ehuru konfederationen af rädsla
r försigtighet afhölls från att medels handling sätta sina pla-
: i verket. I följd häraf blef det nu Sprengtportens närma-
uppgift att förmå Anjalamännen att utträda ur deras passi-
et. För detta ändamål sökte han verka genom bref och vid
rsonliga möten. Förbindelsen mellan honom och de förbundne
derhölls, utan att Meijerfelt kunde hindra det, på mångfaldigt
t: ofta användes som mellanlänk en sågskrifvare Noberg, som
l krigets början från svenska sidan öfverflyttat till Viiala, gent
ot Ummeljoki, der Leijonhufvud och under denne kapten

---

let öfverensstämmande afskrifter af ofvannämnde bref från Armfelt till
rengtporten. Den ena säger skrifvelsen vara daterad den 27 augusti, den
ra angifver att den blifvit dat. »d'Anjala le 17 [28] d'Août 1788«. Den
tnämnde afskriften har legat till grund för vår öfversättning.

[1]) »M:r Asp - - - est chargé de remettre a votre Majesté la Copie in-
se d'une Correspondence entre M:r le Gen: Armfelt et M. de Sprengtpor-
, qui prouve au moins que l'idée de l'independance finnoise est entiére-
nt hors de question; La réponse y jointe de M:r Armfelt (qui a bien
lu y faire couler quelques idées que je lui ai soufflé) prouve au moins le
timent que lui et ses amis ont a cet égard«. Meijerfelt till Gustaf III,
jala den 28 augusti 1788. (*Coll. MSS. Regis Gustavi III*, vol. 47 fol.,
Jpsala universitets bibliotek.)

Kalm förde befälet öfver de svenska posteringarna. Sprengtporten kände ej att Leijonhufvud efter sitt samtal i Lovisa med konungen blifvit en tvetydig förbundsbroder; Kalm vans genom 100 dukater att gå Sprengtportens ärender [1]).

Men hvarken Sprengtportens muntliga föreställningar eller hans skrifvelser hade på de förbundne den verkan, han åsyftade; till och med Jägerhorn rådde honom att ha tålamod och icke förhasta sig, en åsigt som äfven hystes af vicekanslern Osterman, hvilken yttrade »qu'il faut laisser mûrir les choses« [2]). Kejsarinnan såg med välbehag Sprengtportens nit och hugnade honom med en gratifikation af 1000 dukater, hvilka tillstäldes honom genom Mussin-Puschkin [3]), hvarjämte hon af omtanke för hans säkerhet ålade honom att för framtiden undvika alla sammankomster med finnarne och endast skriftligen meddela sig med dem. Tillika lemnades till den ryska öfverbefälhafvaren 4000 dukater, »att hjelpa finnarne, med föreskrift att utdela penningarne i mån af deras förtjenster« [4]). Redan förut hade Mussin-Puschkin fått befallning att låta de svenska soldaterna veta det hvarje öfverlöpare skulle bekomma 10 till 15 rubel [5]).

Sprengtporten var dock icke benägen att låta sakerna af sig sjelf mogna. Han var missnöjd med de konfedererade för deras svaghet och långsamhet, han anklagade sjelfva Jägerhorn för köld och likgiltighet i fäderneslandets tjenst samt utgöt sin harm i en skrifvelse, som af Jägerhorn den 1 september 1788 besvarades. »Förbundets steg«, yttrade Jägerhorn, »äro en följd af dess kritiska läge. Vore vi lemnade åt oss sjelfve, insen I väl att vi skulle kunna handla med större öppenhet, men då vi äro omringade af en svensk armé, alltid misstänksam vid det minsta

---

[1]) *Krigsr. prot.*, s. 145. Både Klick och Hastfehr bedja Sprengtporten genom Kalm meddela sig med dem. — [2]) Krapovitskij, under den 20 [31] augusti 1788. — [3]) Mussin-Puschkin till Sprengtporten, Fredrikshamn ce 26 août / 6 sept. 1788. Afskr. i univers. bibl. i Helsingfors. — [4]) Krapovitskij under den 20 [31] augusti. Jfr *Y. Koskinen*, Y. M. Sprengtp. ja Suom. itsen., s. 74. — [5]) Krapovitskij under 12 [23] augusti. — Den 13 februari öfversände Platen till Meijerfelt en uppfångad liten papperslapp, hvarpå stod skrifvet: »H. Generals- Stabs- Öfver och under officerare samt Gemene, kommen hit öfver, så varden I finnande Beskydd underhåll och Pengar tills Gud gier Freden«. (Generalstabens ark. i Stockholm N:o 381, 14.)

steg, vi företoge på egen hand, då vi ej bland oss ega någon framstående man, måste det mest granlaga och tilldragande uppförande iakttagas för att förmå svenskarne att taga samma parti som vi. — — Derföre ber jag er tusen och tusen gånger för Guds skull och de båda rikenas bästa att lugna er. Till våra svåra förrättningar behöfs ännu en liten tid, men allt lofvar oss den bästa framgång, så vida I icke skämmen bort allt det vi gjort«. Beträffande sina egna tänkesätt yttrade Jägerhorn att kärleken till fäderneslandet alltid skulle styra hans handlingar, hvilka följderna än blefve; han försäkrade ock vid sin heder att Sprengtporten af sina landsmän var älskad och högaktad. »Tiden«, tillade han, »är mycket nära att göra er rättvisa i ert fäderneslаnd, var blott lugn och hys alltid förtroende till våra tänkesätt« [1].

Några dagar innan Jägerhorn sålunda uttalade sig, hade Sprengtporten (den 29 augusti) vid Ummeljoki haft ett nytt samtal med Leijonhufvud, hvarvid han, enligt Leijonhufvuds uppgift, försäkrade att kejsarinnan på det högsta önskade fred med Sverige och ej ville blanda sig i detta rikes inre angelägenheter: hon vore till och med benägen att låta svenskarne fortfarande hålla Högfors besatt, så framt ej något angrepp på hennes trupper skedde innan ständerna kommo tillsamman [2]. Då Sprengtporten vid denna tid hyste ett fullkomligt förtroende till Leijonhufvud och ej heller för öfrigt hade den ringaste fördel af att föra honom bakom ljuset, betvifla vi högeligen att den svenska baronen sanningsenligt återgifvit Sprengtportens yttranden. Ryssarne hade ingalunda för afsigt att tills vidare lemna Högfors i fiendens händer: tvärtom beslöto de omedelbart efter det sammankomsten mellan Sprengtporten och Leijonhufvud egt rum att med vapenmagt intaga Högfors. Så besynnerliga och onaturliga hade förhållandena inom den svenska armén blifvit, att Sprengtporten icke drog i betänkande att medels en på franska affattad biljett [3], den 31 augusti bedja de förbundne icke

[1]) En afskrift af Jägerhorns bref, hvilket är affattadt på franska, finnes i universitets bibl. i Helsingfors. — [2]) *Rein*, Kriget i Finland åren 1788, 89, 1790, s. 160. — [3]) Originalet finnes i generalstabens arkiv i Stockholm, N:o 381, 18.

oroa sig deröfver att, för formens skull, en rysk observation uppstäldes gent emot Anjala, »medan man kanske beredd fest för de svenska trupperna i Högfors«. »I kunnen«, til ger Sprengtporten, »vara öfvertygade att man på denna si har den bästa ärlighet i verlden, och att vi samvetsgrant sl iakttaga de vilkor, eder blifvit beviljade«. Biljetten skulle, ligt Sprengtportens egenhändiga utanskrift, från Viiala forts fas »på vanligt sätt«. Sannolikt öfverlemnades den af sågal varen Noberg till Leijonhufvud, men kom dock icke konfed tionen tillhanda, emedan Leijonhufvud sände densamma till I jerfelt. Huruvida denne vidtog någon anstalt att underrätta neral Platen om det förestående öfverfallet, veta vi icke.

Ett rykte om det tillernade angreppet på Högfors nå äfven Jägerhorn, hvilken deraf oroades och tillsände Spren porten en skrifvelse [1]), daterad Anjala den 1 september 17 deri han yttrade att ryssarne genom ett dylikt steg skulle b »en ytterlig dumhet« [2]), som aldrig kunde försvaras inför ke rinnan eller de konfedererade, hvilkas till ryssarne hittills sta förtroende nödvändigt måste rubbas: derjämte skulle de begge magterna vigtiga angelägenheter, som nu voro under verläggning, bringas i oreda. Jägerhorn trodde sig dessut kunna försäkra att de svenska trupperna inom få dagar sk bortdragas från Högfors. »Hvartill tjenar det då«, tillade h »att förarga sig öfver en sak, som icke är värd en pipa tobal

Jägerhorns röst blef dock icke hörd. Den 1 september grepo ryssarne Högfors, men endast med en ringa styrka, 1(man [3]). Möjligen trodde man att dervarande svenska trup kommenderades af fosterlandsvänner, hvilka vid första anblick af sina gamla bundsförvandter skulle utrymma den vigtiga sitionen. Men general Platen var ingen patriot: han lät s soldater framrycka och fienden måste draga sig tillbaka utan hafva uträttat något.

Ryssarnes anfall på Högfors störde icke det goda förh landet mellan dem och svenska armén vester om Kymmene.

---

[1]) En afskrift tillhör univ. bibl. i Helsingfors. — [2]) »Une sottise la dernière degré«. — [3]) *Mankell,* Anteckningar rörande Finska arméns Finlands krigshistoria, I, s. 361.

ansåg sig pligtig endast att försvara rikets gränser, fann det illa gjordt af Platen att innehafva en position på ryskt le och ryssarnes sträfvande att fördrifva honom derifrån nt af all framgång; i bästa fall var det en angelägenhet n honom och dem, hvilken ej angick någon annan. Jäger- ogillade dock äfven nu hvad som skett och yttrade i bref prengtporten [1]) att han icke kunde annat än ständigt upp- hvad han sagt tusen gånger förut, nämligen att ryssarne skulle ge sig till tåls: deras försök att forcera Högfors ə kosta dem mycket folk utan att ändå ha framgång och tom hindra de konfedererade i deras planer. »Med Guds «, tillade Jägerhorn, »skall allt gå väl i vårt kära fädernes- sedan den svenska armén formligen förklarat sig, blott vi blifva störda af våra kära grannar, åt hvilka vi förtrott vår säkerhet« [2]).

Hvilken ringa betydelse så väl ryssar som svenskar tillade let på Högfors visar sig klart deraf, att Sprengtporten re- följande dagen, den 2 september, i en egenhändig, icke un- ckad biljett [3]), der han underrättade sina »vänner« på an- sidan Kymmene att storfursten-tronföljaren Paul, hvilken en ankommit till ryska armén, den 3 september ernade be- de i Mömmälä förlagda trupperna, kunde yttra: »Som vij goda vänner, Så tror jag det intet skulle vara honom (stor- en) obehagligt om våre grannar på andra sidan hade lust öra honom tillfälligt besök, Som jag tycker borde skie vid [4]) — Jag har trodt mig böra avertera Ehr derom — må Denna biljett var adresserad »Till dän vakthafvande Ba- (Leijonhufvud) och kom genom honom i Meijerfelts hän- Den 3 september kl. 7 på morgonen anlände en liten gosse ryska sidan, medförande ett bref [5]) till general Armfelt från

---

[1]) Dat. Anjala den 2 september 1788. (Orig. i univ. bibl. i Helsing- — [2]) »Tout ira avec l'aide de Dieu bien dans notre chère Patrie ap- ne l'armée Suedois s'a formellement declaré, pourvue que nous ne s pas interrompé(!) par nos chers voisins, a qui nous avons confié notre dehors de nous«. — [3]) Orig. finnes i generalstabens arkiv i Stock- N:o 381, 14. — [4]) Vid Anjala. [5]) Orig. finnes i generalstabens arkiv kholm, N:o 818, 14.

Sprengtporten, som meddelade att storfurstens besök i Mömmälä skulle försiggå klockan 11, hvarvid ett sammanträffande med Armfelt skulle vara angenämt för så väl storfursten som Sprengtporten. Äfven denna skrifvelse hamnade, genom ett misstag, hos Meijerfelt. Samma dag middagstiden ankom till Meijerfelt en rysk officer; denne förmälde att storfursten med flere generaler befann sig i Mömmälä och önskade komma närmare de svenska posteringarna för att beskåda omgifningarna: hvarjämte officeren framhöll storfurstens önskan att få se generalen. Meijerfelt svarade att han för sin del, så gerna han än det ville, till följd af tidsförhållandena icke kunde uppvakta storfursten: denne finge fritt gå ända till de svenska förposterna: han skulle bemötas med all den utmärkelse, som tillkom hans rang och hans person. Sjelf utsåg Meijerfelt officerare i lägre grader att beledsaga storfursten och hans svit, till hvilken äfven Sprengtporten hörde. Storfursten var så belåten med den uppmärksamhet, honom visades, att han följande dagen lät genom Sprengtporten [1]) tacka Meijerfelt för det »ädla och uppriktiga« bemötande, han rönt af generalen. Den 5 september anlände en ny skrifvelse från Sprengtporten till Meijerfelt, med underrättelse att storfursten ålagt general Bauer, som kommenderade de ryska trupperna i Mömmälä, att ytterligare betyga Meijerfelt storfurstens tacksamhet. Meijerfelt ansåg sig då icke längre kunna undvika att sammankomma med de ryska officerarne och tillät jämväl 5 à 6 af Anjalamännen, bland dem Hästesko, v. Otter och Stackelberg, att besöka de ryska förposterna, dit han sjelf begaf sig åtföljd af general Kaulbars och andre högre officerare. Vid den första ryska posten träffade han Sprengtporten, klädd i fullständig rysk generalsuniform, med svärdsorden på bröstet. Sprengtporten presenterade för Meijerfelt general Bauer, som fullgjorde storfurstens uppdrag, och sin egen son, hvilken jämte andra unga ryska officerare äfven var tillstädes. Meijerfelt underhöll sig så mycket möjligt var med de ryska officerarne för att ej behöfva tala med Sprengtporten [2]). Denne skämtade groft med Hästesko

---

[1]) Sprengtporten till Meijerfelt, Fredrikshamn le 24 d'Aout (4 sept.) 1788. (Orig. i generalstabens arkiv i Stockholm, N:o 318, 18.) — [2]) Meijer-

fick höra bittra sanningar af Kaulbars [1]). Efter någon tids
ıtal återvände Meijerfelt, medtagande alla under hans befäl
ınde officerare, hvilka efter återkomsten till Anjala icke nog
ıde prisa de ryska officerarnes »belefvenhet, höflighet och
nlåt« [2]).

K. K. Tigerstedt.

till Gustaf III, Anjala ce 11 de Sept:br 1788. *Coll. MSS. Gust. III,* 47 fol.

[1]) *Brückner,* a. st., s. 733. — [2]) Utdrag ur Ekmans dagbok, i genetabens arkiv i Stockholm, N:o 549.

Prinsessan och det halfva kungariket.

En gammal saga på rimmad vers af

Holger Drachmann.

Öfversatt af *Idris.*

Fjerde sången.

Johans första vakt.

Der stod ett värdshus — det står der ännu,
ifall man det icke har rifvit,
der hade en galning på väggen
med kol detta tänkespråk skrifvit:

»Gud gifve min hustru vor' antingen död,
eller ej funnits i lifvet,
så hade min törst ej haft någon nöd,
och detta ej blifvit skrifvet«.

Der stod, som sagdt, ett värdshus; det låg
i hörnet vid rådhusets trappa,
och värden stod sjelf i dörren,
i läderväst, utan kappa.

På hufvudet bar han en röd kalott,
men icke så röd som hans näsa;

man kunde hans egna varors
godhet på ansigtet läsa.

Gif plats! — han ropte — för kungens folk;
värfvarnes tropp är kommen;
det folket har fångat en skildtvakt,
och han har pengar till rommen! —

De slogo sig ned uppå stugans bänk
med lifgehäng, som de bruka,
och värden klappar rekryten:
Se du, du är ingen kruka!

Så kände Johan sig rigtigt stolt
och ropte högt öfver bordet:
Herr värd, gif vin af det bästa;
jag tager er näsa på ordet!

Så logo alla och vinet kom,
de klingade, drucko och svängde.
Sergeanten sade: Gif mera!
och lustigt på värden blängde.

Så led det mot afton, Johan blef het
och lät sina pengar ruljera.
Då klockan var hän mot midnatt,
så hade han inga flera.

»Nu vill jag sjunga en visa för er
om huru satan blef gulden,
och bär nu för alla pengars
förtret här i verlden skulden«.

Visa.

En gång en fiffig smed det fans
med hammare och tång,
han höll af spel och sång och dans
men arbete var tvång. —

Så draga vi ur ässjan det jernet, som glödt;
slå, lärling, slå, det skall lagas.
Jernet skall hamras, så länge det är rödt,
och flickorna skall kyssas, förr'n det dagas!

En dag, då pungen var helt tom
och ingen slant deri,
så hände sig att satan kom
spatserande förbi.

Hej, ropte smeden, halte häl,
kom hit och hör min nöd;
tag du min goda kristna själ,
men hjelp mig först till bröd.

Och djefvuln sade: Lille vän,
i denna skrufmaskin
blir allt, hvad jernet rörer än,
en guld dukat så fin!

Så lefde smeden med sin tång
helt lusteligt för visst,
och der var dans och spel och sång,
men aldrig någon brist.

Men allting har en ända, som
man vet, och smeder med;
en vacker dag den halte kom
och sade: följ mig smed!

Då föll vår sluge smed i moll
och bad: förlåt mig att
jag kysser eder höghets fåll
till prof, jag är parat!

Men sitt kontrakt han glömt i hast; —
i samma stund satt hin
med svansen rätt försvarligt fast
i smedens skrufmaskin.

Och smeden slog — han var parat —;
och djefvuln sprang i tu.
Man menar: I hvar blank dukat
han går omkring ännu.

Kor.

Så draga vi ur ässjan det jernet, som glödt;
slå, lärling, slå, det skall lagas.
Jernet skall hamras, så länge det är rödt,
och flickorna förr kyssas än det dagas!

Sergeanten.

Nå väl, min vän, din visa var god,
jag tviflar ej, att du kan flera;
men nu må vi tänka på posten.
I morgon kan vi få mera!

Soldaterne.
En skål, en skål, en skål
för vår nye kamrat!
Han hade förtjenat, minsann,
att vara en *rigtig* soldat!

— Så reste de sig, fast Johan helt visst
hade lust att ännu litet bida;
de klädde på honom från tinning till vrist,
pröfvade stöflar och sabel och slida
och hjelmhatt och skjorta, ty han var ju såld,
han skulle ju vara soldat fast med våld.
Så lade de på hans skuldra geväret,
sergeanten glömde vid synen besväret
och ropade med en svordom så hett:
Du är den skönsta gardist, som någon
prinsessa i verlden sett!

Och så kommenderades: Marsch, helt om!
Och värden dervid med räkningen kom;
qvitt var förtäringen, intet på rest,
och värden stod sjelf i dörren
och ropte: välkommen här näst!

Och porten med dån slog fast;
domkyrkans port. Det gnäller och bullrar
fram och tillbaka, som tordönet rullar.
Genljudet liknade nästan en fånge,
som jagar från fönster till dörr i sitt fängsel,
och sätter sig stum i en vrå,
och reser sig åter och lyssnar och blir
jagad beständigt af bäfvan och skrämsel.

Domkyrkans port slog fast.
Nu önskade Johan sig hundrade gånger
att slippa ur kyrkan med hast.
Han stod som en sten, med gevär öfver skullra,
han tyckte sig höra det rasa och bullra;
han hörde dem rassla med nyckelknippen, —
det var nästan på vippen,
han hade mot dörrposten stött.
De lemnade honom ensam för sig.
Hej, kamrater, vänta på mig!

De voro sin kos och Johan allena.

Åh, Gud hjelpe i qvällen den sena! —
Från hvalfvet det genljöd: *allena.*

:ade fram ett steg och två.
tes ej någon der stå?
sin bössa från skullran ned,
;rafstenshällar han gled,
föll och mot stenarna slog;
sig hastigt och tog
och såg sig tillbaka.

.n kryade åter opp
e nu, fast sakta, sin sång;
ista om hammar' och tång,
rån hans vandringsdagar.
ıde modigt sin smidiga kropp,
rmèn, kände dess kraft,
ı, van vid hammarens skaft,
bössan som klubba.
skrämd — det var han — men icke att rubba,
ler uniformen,
t *hjerta,* som slog.

t fram längs med kyrkogången;
ej mer till genljuds sången,
ıgens tordön, det vreda;
blefvo omsider vana
mörkret i kyrkan spana
s sammanhang reda.

som i skogen den högsta stam,
lrätt i vädret.
trens belysning fram
tammen stolt och smal;
lipad, som marmor hal,
, klart uppå midten,
med sin krona i hvalfvets skugga,
ɔsynliga örnar
nästen rugga.

ordnade långa satser
rade stoleplatser;
ı-armiga lampor mång'
ı skeno och vände
:ör luftdragets gång.

stol var i templets sal,
ı var som en guldpokal,
' full af heliga män,
ı starke, med svärd vid länd,
d nyckeln, Johannes den milda,

hvars tankar äro som skogens, den vilda,
vårligt sorlande källa.

Han vände sig om. I kyrkans djup
syntes en lysande skara.
Han trodde först det var morgonen skär,
som sträcker mot himmeln sin strålehår
och syns i strimmor på hafvet fara.

Det var orgelns pipor, de klara.

Han vände sig åter mot altaret då.
Från nattens himmel, den hvälfda, blå,
föll genom fönstret en stråle också
högt från en blänkande stjerna.
På altarbilden dröjde den än,
der knäföll en man, medan tvenne män
tycktes mot sömnen sig värna.
Och mannen var klädd i en kjortel grå;
stor smärta han hade för stunden.
Soldaten han stod och stirrade på:
Det var nog hans frälsare, Jesus, som så
der bad i Getsemane lunden!

Ja, *han* var ju stadd uti nöd och ångst,
och rådets män voro ute på fångst;
der kom, allt närmre den vilda här,
ren Judas syntes helt nära.
Han bad — — — — — — — — — —

Här böjde sig Johan ned
och hoppade högt af ångest och gled,
ty der, ja der
— hjelp Herre Krist! hvar var nu hans mod?
der stod
prinsessans kista med ära. — — —

Han drog sig tillbaka; till sist han slog
nacken mot muren och långsamt sig drog,
famlande fram och tillbaka.
Nu trädde den lille man för hans minne
och alla de andra, som vaktat härinne;
allt hvad han hörde om qvällen den sista.
Bort, ja bort från kyrka och kista!
Här måtte väl finnas en utgång dock,
bak altaret der invid sakristian,

ja visst för presten med litanian;
han *ville* försöka. — — — — — — —

Så fann han den,
fick opp den skuffad och tog till ränn,
och sprang en stund
med flämtande mund,
och hörde så bak sig: God afton, min vän!

Han stod för den lille mannen igen.

Det var, som djupt från hans eget bröst
der ljöd en underligt manande röst:

»Hvarthän så fort? Du tog miste om vägen
men *vi tillsamman* nog åter den finne.
Kom med, skall du se, jag är angelägen
att hjelpa en vän, som är stadd i nöd!«

Och ett, tu, tre, så voro de inne
i kyrkan igen, der prinsessan låg död.

»Johan!« så gentog den lille alvarlig,
»jag skulle blott vara en ganska farlig
ledsven, om jag lät så dig gå
halfvägs utan att profvet bestå.
Det arbete, som man har tagit sig på,
det gör man ock färdigt, — ej sant, min vän?
när man vill kallas en ärlig sven!«

Johan stod flat och betänkte sig än,
men då han vände sig om, på stund
den lille försvunnit ur templets rund.

Så hördes ett slag genom kyrkans hvalf,
och åter ett annat, som hårdare skalf;
och hvalfvet teg efter slaget det sista.
Johan stod stel med bössan på arm,
och hjertat slog högt i hans barm.

Prinsessan steg upp ur sin kista.

Han stirrade dit; han ryste och såg,
och hjertat i bröstet förstelnadt låg.
En skepnad fram öfver golfvet skred,
och öppnadt stod locket på kistan med.
Och skepnaden vände sitt hufvud om;
hemskt och klagande spörsmålet kom:
Hvar är soldaten, hvar är min vakt?

Då gaf soldaten på skepnaden akt
och steg uppå predikstoln opp,
befalde sin själ till Gud och tog
boken i handen. Och skepnaden drog
fram öfver golfvet. Han såg på henne;
halft som ett djur och halft som en qvinna,
luden, och taggig, med ögon, som brinna,
sådan var vidundrets grufliga kropp.

Det söker att stiga längs trapporna opp;
det orkar ej långt, det suckar och klagar:
Skildtvakt, jag lefver så bittra dagar,
skildtvakt, jag sofver så tunga nätter,
näres af vin ej och ej af rätter,
känner till lifvet båd' lust och mod,
men trollet vill hafva hjerteblod,
mitt har han sugit, jag kan endast klaga;
skildtvakt, du vill mig dock icke bedraga?
Johan stod fast och lät sig ej taga.
Då lyste dess öga med sällsam låga,
det började larma och hota och plåga,
och hvalfvet det genljöd af höga skrik.
Johan stod orädd med boken i hand:
Tillbaka, tillbaka, du onde and'!
Din klagan dig båtar icke ett grand.
Om än jag är god för din mun och din tand,
du får dock ej mig,
så skynda då dig!
Men vidundret rasade, bad och fnyste;
Johan stod lugn, ehuru han ryste
för alla dess vilda skrik.
Då klang från tornuret klockan ett.

Och locket slog till på det bleka lik.

Bort lade han boken och drog sitt gevär,
och stod der oppe, tills morgonen skär
ren altar och kista belyste.
Då ställde han sig vid kistan med mod
med bössan till stöd och der, hvar han stod,
begynte han först att nicka,
allt dunklare blicka.
Det svängde omkring,
men i sömnen ännu han ryste. — — — —

Min herre, det händer i verlden dock
de mest otroliga ting!

Femte sången.

Morgonaudiensen.

Kungen låg vaken redan,
hade visst haft en sömnlös natt;
han tänkte i ny och nedan
på kistan och vakten, som der var satt.

— Kungar, min herre, ä' folkets hand;
fastän de äro så höga,
dock kinderna ofta löga
i tårar för folk och land.

Folket förglömmer sin nöd så lätt,
dess sinne af dagsverket döfvas.
I herrarnes själ, — om der pröfvas —
har nöden sitt eldmärke svedt. —

Han drog från sängen förhänget bort
och ringde häftigt på strängen,
och narren kom, så krokig och kort,
med kungens tofflor till sängen.

Den gode kungen, en suck han drog,
han tänkte ständigt på vakten.
Och narren lustiga krumsprång tog,
han var den minste i trakten.

Han slog åt sin herre vatten till tvätt
uti det gyllene fatet,
rakade så hans anlete slätt,
och öppnade dervid på gapet.

Förtäljde sin herre löst och fast
och klipte hans naglar behändigt;
förtäljde hvad hände i staden,
hans tunga sig rörde beständigt.

Han täljde om allt, som vid hofvet händt,
hvad konungen lyste att veta.
Kungen var mörk, hans öga bortvändt,
han var icke god till att reta.

Så klipte han honom i tummetott;
då reste sig kungen med rätta

och gnodde med toffeln narrens skinn. —
Kusin, nu kom du i hetta!

Och narren sprang till en bortgömd vrå
och tog en cittra ur lådan:
gnid på kusin, gnid på, gnid på,
jag ser dig hellre som sådan!

När sorgen sitter vid sängen gäst
och rider dig stygt i drömmar,
då må väl om morgonen narren ta' fatt
och gripa i ryttarens tömmar!

Och gifver du också din hjelpare hugg,
han vill ändock sjunga och spela! —
Så svarade narren och lyssnar.
Sjung! sade kungen och tystnar.

Visa.

Hvar borgare i staden har —
hejsa, hejsa, hopp,
en hustru lill' vid bord och säng,
i vaggan tös, på golfvet sven;
hvar krigsman har sitt blanka svärd,
hvar flicka har en vän så kär,
men kungen har sin narr,
blott sin narr!

En konung åt sig drottning tar —
hejsa, hejsa, hopp,
af ädelt blod, från fjärran land,
en dam af börd och glans och prakt;
och bisp och drots ä' brudevakt.
Gud signe högt det dyra band,
men signe först din narr;
först din narr!

En konung fordrar ut till svar —
hejsa, hejsa, hopp,
den fiende, som honom har
förnärmat; framför hären drar
han ut till strid. Hvem står väl näst?
Hans svärd vid länd, hans goda häst,
men närmast dock hans narr,
blott hans narr!

I spetsen sattes kungen hän —
hejsa, hejsa, hopp.

Allena dömdes han att stå,
i spetsen är ej plats för två,
men narren räknas ej för en,
med puckel och med skefva ben
är han sin konungs vän;
kungens vän!

Så sjöng den lille och såg dervid,
om herren lät sig beveka.
Och kungen satt i sin gyllne stol,
hans kinder voro så bleka.

Men plötsligt sänkte han handen ned
och tog sitt urverk af värde:
När du har tröstat din konung vred,
jag skänk . . . . men hvad är på färde? —

I hast en fläkt genom dörren gled,
en hejduck kom som en vind:
Majestät, det är domkyrkovakten! . . . .
Och kungen sprang opp: Han förs in!

Öfversten för vakten.

Sire — konung — majestät —
tillgif, men — jag är för resten
halfdöd — vi ha ränt som för pesten
ut från kyrkan, der man fann —
Majestät — ett rent mirakel —
vi ha ränt tre qvinnor kull,
den ena föll — det blef spektakel —
och jag tror, hon bröt sitt ben — — —

Kungen.

Hvem, för pocker? Skynda ren!

Öfversten.

Majestät, en stackars qvinna — — — —

Kungen.

Det kan jag finna!
Henne är ej talet om.
Säg, hvem fans der, herr löjtnant?

Löjtnanten.

Konung, det var min sergeant,
som — — — — — — — — — —

Kungen.

Vid min krona! tar det slut?

Johan
(träder fram från dörren).

Store konung! ack förlåt,
att ni ser mig utan ståt;
mitt gevär man tog från sida,
det blef buret i triumf.
Och ni ser — ni ser blott denna
tomma slida.
Sabeln togo de med trumf.

Kungen.

Hvad är detta? hvem är han?

Johan.

Majestät! jag är Johan!

Narren
(presenterar).

Majestät! det är »Johan«!

Kungen.

Narr! nu inga narrstreck mer. —
Hvem är du? Säg ut, men strax.

Johan.

Majestät, jag är ett slags
vandringsman, som stod på post — —

Öfversten
(faller i talet).

Majestät, nu sista natt — — —

Johan.

Ja, på post man mig ju satt —
för ett hundrade dukater.
Hvad de hundrade dukater
anbelangar — — — — — — —

Narren.

Hvad för later?

Kungen.

Stilla! fortsätt: Du stod vakt?

Johan.

Som jag har min konung sagt!

Kungen
(uppbrusande).

Du stod vakt vid hennes kista?
vid min dotters? Säg, för sista
gång, hvad har du sett i natt?

Johan.

Intet, majestät — blott att
eder kyrka är ett präktigt
tempel, der det likväl drager
genom dörren rätt förskräckligt.
Låset — det kan jag förstå —
är försvarligt, propert arbet;
engelsk rigel fins derpå.
Jernbeslag har dörrn också,
men igenom skiner dager;
det är derifrån det drager.

Kungen.

Jag förstår! — låt alla gå! —
Frukostbordet! vin derpå!

Narren.

Ser ni ej, kusin, han gäckar
er med denna lösa tunga.
Djefvuln har väl honom sändt
mig, er narr, till konkurrent!

Johan (ler).

Det är dock ej så befängdt.
Jag har aldrig mig bekänt
som en pysslings konkurrent!
(Man dukar bord för kungen och Johan.)

Narren.

Hvilken skymf! Har sådant händt?

Kungen.
(Sätter sig till bordet med Johan.)

Denne sven har himmeln sändt,
och sin kung han är till heder.
Narr, skänk vin, drick honom till!

Narren
(till Johan).

Skål! och pris ske dina fäder!

Kungen.

Hvarför honom sjelf ej, karl?

Narren.

Är han bättre än sin far? —
Kan han göra slikt ett stycke
arbet, då det vore ganska mycke'!
Men han skyldig är ett svar.

Johan

(spisande).

Far för fan, det är mitt svar.

Narren.

Ingen dålig narr du var!
(På en vink af kungen.)
Strax, min herre, strax på stund.
(Fyller en stor pokal för Johan.)
Här är vin för vaktens mund,
källarmästarns bästa märke.
Drick! ty vin går ej till toppen.
(Sakta.) Väl man märke,
när man intet hufvud har!

Johan.

Hu, det sjuder ren i kroppen.

Narren.

Det är godt mot köld i natten;
det är för en kyrkovakt,
hvad för hufvudet är hatten — — —

Kungen

(till Johan).

Nu min vän, det vare sagdt
här i all förtrolighet:
Du har, mer än någon vet,
ren mig tjenat med det mod,
hvarmed du vid kistan stod.
Låt då nu din konungs öra,
här hvar ingen oss kan höra,
— narren ej för någon sqvallrar —
veta hvad din post har bragt!

Johan.

Majestät! det vare sagdt
här i ärevördighet:
intet hände på min vakt.

Narren.

Herre, det var rent besked!

Kungen
(efter en paus).

Nu min vän, jag blir ej vred. —
Kan väl vara, du blef bunden
för din tunga med en ed.
Allt så: jag om *intet* spörjer,
men du vet, din konung sörjer
och med honom allt hans land,
och du vet väl ock hvarför.
Säg nu ut, om än du kan
en gång till i nästa natt
vid min arma dotters kista
stå på vakt som denna sista?

Johan.

Herre konung, godt bevista
är ditt hof och bra det gått;
men de steg, som jag har trådt
vid prinsessans svarta kista,
träder jag ej om igen!

Narren
(sakta till honom i det han skänker vin).

Kors! du är en narr min vän!
Tag två hundrade dukater,
kungen skattar många stater,
och i dag har godt humör. — — —

Johan
(dricker).

Väl, min herre konung, hör
då mitt ord: om ni vill skänka
mig två hundra mynt, som blänka,
och gör mig till er sergeant,
så har ni mitt ord, så sant,
som mitt namn det är Johan.

Kungen.

Det var rätt, ni är en man; —
»Herr Sergeant«, nu kan ni gå!

Narren.

Ja, låt blott sergeanten löpa. —
Kungen kan dock alltid köpa,
för en grannlåt och en pung,
narren, när han blott är ung.

Kungen.

Stilla, narr! det fins en ting,
som en konung ej kan köpa;
det är *hjertat* hos en man. —
Hvad är klockan? säg för sann?

Narren.

Solen säger ingenting.
Men den klocka, som ni gaf mig
för — ni minnes det väl nog? —
Den är väl ej än försliten?

Kungen

(gifver honom den).

Du är slug, som du är liten.

Narren

(pröfvar uret).

Tack ödmjukast. Kling, kling, kling! —

— — — — — — — — — — —

Min herre, det händer i verlden dock
de undransvärdaste ting!

(Forts.)

En triumf.

(Svenskt original.)

Hela hufvudstaden hade smyckat sig till fest. Hvar gick, såg man triumfbågar, flaggor, marschaller, ljusbågar, tare för skådelystne uppbyggda rundt kring saltsjöstrandern uppe på höjderna — resande strömmade i tusental till st och de infödda Stockholmarne hade tillfälle att göra sig tiga öfver hela denna skara landtbor, som ej viste hvar de s lägga ned afgiften i spårvagnarna, som stannade i naiv dran vid bodfönstren, och som för öfrigt skiljde sig från vudstadspubliken genom sina antingen omoderna eller ocks för eleganta gattoiletter, hvilka buro prägeln af att vara l från hatten ända ned till skodonen, på en och samma dag

Sedan flere veckor tillbaka hade man ej talat om än om den högtid, som förestod, samt om de män, som : blifva föremål för den stora hyllningen. I två år hade de

ɔrta från fosterlandet, dessa män, på en vågsam och oviss upp-
ıcktsfärd. Under många månader hade man trott dem förlo-
ıde, och stort hade det jubel varit, hvarmed man hälsat den
ırsta underrättelsen om att de lyckligen fullbordat sin färd.
'e mest enhälliga loford hade då slösats på alla de män, som
ıltagit i den minnesvärda färden, men främst på honom, som
ırit företagets upphofsman och trott på möjligheten af dess ut-
rande, då alla andra tviflat, på honom som haft »Kongstan-
ın« liksom Håkan i Kongs-Emnerne. Sedan dess hade de seg-
t jorden rundt och hade öfverallt varit föremål för den mest
ɔrartade hyllning. Sedan månader läste man oupphörligt i tid-
ngarna långa beskrifningar på fester, som gåfvos till deras ära
de mest skilda länder, och slutligen började en och annan
st att höja en svag protest mot allt detta myckna firande. Den
rsta, något tveksamma rösten följdes af flere och åter flere,
ın ena högljuddare än den andra, och slutligen hörde man ej
ngre talas om den store mannens förtjenster, utan man bör-
de i stället att draga fram hans personliga fel, och man frå-
de hvarandra hvad han egentligen hade gjort för ett stor-
rk, som förtjenade en så utomordentlig hyllning. Han hade
ɔrt en vigtig vetenskaplig upptäckt, det var visst sant, men
ıru många hade ej gjort lika vigtiga i tysthet på sin studer-
mmare, och hvem brydde sig om att hylla dem för det?

Men han hade vågat sitt lif för att nå sitt mål! — Än
lan? Huru många gånger vågar icke läkaren sitt under smit-
ıamma farsoter? Och kemisten, som experimenterar med far-
a syror, fysiologen, som inympar ett lifsfarligt gift i sitt eget
ıd för att pröfva dess verkningar? Ja, många lika stora hjel-
låd utföras i tysthet, många lika stora upptäckter göras, utan
man talar derom. Hvarför då fira denne man så omåttligt?

I forna tider förföljde man, kastade i fängelse, stenade sina
re män. Afunden sökte under många olika former att be-
va dem deras triumf. I vår tid är man mer upplyst. Det
tonde århundradets män veta hvad de äro skyldige sig sjelfva
ı sitt anseende inför verlden. I våra dagar skyr man hvar-
ı möda eller uppoffringar, då det gäller att på ett i ögonen
ande sätt och i hela verldens åsyn hedra och ära en stor
n. Men menniskonaturen är dock den samma genom sekler,
också det konventionela lifvets former ofta dölja dess verk-
ı drag. Ännu i dag finnes det ljusskygga ögon, som ej kunna
lraga glansen af ett stort namn.

I samma mån som den store mannens rykte växte och
grafen inberättade nya triumfer från land till land, växte
så motståndarnes knot här hemma.

På sjelfva festdagen hade det nått sin höjdpunkt. Alla
lens myndigheter, som haft ett otroligt besvär i och för för-
edelserna till festen, voro förargade och uttröttade och läto
urligt nog sin misstämning nedfalla öfver sjelfva festföremå-

lets hufvud. Andra gingo och harmades öfver de alltför kostsamma tillrustningarna och tänkte på sina debetsedlar. Familjefäder, som fått lof att köpa dyrbara läktar- eller ångbåtsbiljetter åt sina fruar och döttrar, voro förtretade öfver de dryga kostnaderna, och till råga på allt ingick dagen regnig och mulen, hvilket bragte alla dem i misstämning, som skulle åse högtidligheterna utan tak öfver hufvudet.

Det verldsberömda fartyget nalkades. Det låg redan i skärgården. Alla tidningar hade ledande artiklar, deri dagens stora betydelse påpekades. Det var, sade de, en nationel högtid, hvari hela landet deltog, från konungaborgen till den minsta koja. Dagens split och lumpna äflan glömdes och alla enades i en gemensam känsla — beundran för det stordåd, som blifvit utfördt. En sådan högtidsdag sprider sina verkningar i vida kretsar; den verkar upplyftande och förädlande på ett helt folk!

Alla menniskor viste att det ej låg den ringaste sanning i dessa uttalanden, men man tyckte i alla fall att det lät vackert. Menniskor tycka naturligtvis om att se sina egna känslor skildrade i de vackraste möjliga färger.

Redan på förmiddagen hade stora folkskaror börjat samlas på alla öppna platser i närheten af hamnen; med den märkvärdiga ihärdighet, som utmärker Stockholmaren, då det gäller att få se något ovanligt, härdade de ut hela den långa aprildagen med dess regnskurar och kyliga vindar, för att vara vissa om en god utsigtspost, då aftonen kom.

Aftonen blef vacker, oaktadt vädret under dagens lopp hade sett så hotande ut. Regnbyarne hade efterträdts af en egendomlig klarhet i luften, mot hvilken de tusendetals ljuslågorna bröto sig på ett förtrollande sätt. Slutligen visade sig också månen mellan brustna skyar öfver de södra bergen. På den stora vattenytan, som låg mörk och hemlighetsfull mellan de lysande stränderna, syntes då och då ett egendomligt, trolskt sken. Var det fosfor i vattnet? Eller rörde sig några öfvernaturliga magter på djupet? Hvad var det, som for darrande och skimrande fram öfver vattenytan? Och se på den lilla lyktgubben, som kryper fram der nedanför de södra bergen! Hvart ämnar han sig? Se, nu reser han sig plötsligt upp! Det gnistrar ur hans ögon, ett flammande sken upplyser ett ögonblick de skrofliga bergen, för att genast derefter lemna dem i sin naturliga qvällsskymning. Men nu börja talrika ljus att tändas också deruppe; icke regelbundna, ståtliga ljusrader, såsom dernere i staden, utan små ensamma ljus här och der i fantastisk oordning, omgifna af tillräckligt med mörker för att lysa hvart för sig. De se nästan rörande ut, dessa små ljus från de fattiga kojorna.

Tyst! tyst! Mer än hundratusen menniskor lyssna med återhållen andedrägt. Var det icke — var det icke? — Ja, det *var* första helsningsskottet! På den mångskiftande, delvis nattsvarta, delvis skimrande vattenytan framskrider sakta, lugnt, al-

nligt, ett ensamt mörkt fartyg. De tre masterna afteckna sig
ot de flammande stränderna; man ser tydligt hela formen på
tta, till det yttre oansenliga, nu så verldsberömda och mång-
sjungna fartyg, som brutit sig en väg genom farvatten, de der
lrig förr varit plöjda af någon köl.

Sagolika äro dess öden och likt ett sagans skepp skrider
: nu också ljudlöst, skugglikt fram på det förtrollande vattnet.
ı börjar det spraka, smattra och ljuda från stränderna; röda,
och gula eldtungor skjuta upp mot himmeln, här och der sy-
ı husen stå i ljusan låga. Och genom luften genljuder, först
t och mullrande likt åskan, slutligen högt och jublande, ett
i, ett enda, långt utdraget jubelskri, från tusen sinom tusen
ter.

Tyst och alvarlig som vanligt, med slutna drag, inåtvänd blick
ı stränga läppar stod den store mannen på kommandobryggan.
ad kände han väl i detta triumfens högsta ögonblick? Ingen
; det, till ingen skall han väl någonsin säga det. Ty hvem
n med ord skildra hvad man erfar i dessa stora ögonblick, då
rtat genomströmmas af en hel verld af känslor, som ligga så
lt och hållet utanför och öfver ens vanliga erfarenheter, att
t ej är möjligt att gripa dem och fasthålla dem längre än de
rta ögonblick, för hvilka de äro bestämda.

Enligt forntidens sed borde en triumfator alltid under sitt
ertåg hafva en narr bredvid sig, som skulle påminna honom
ı förgängligheten af all mensklig storhet. Detta var en grym
h oberättigad tanke. I sådana sällsynta högtidsstunder behöf-
s inga varningar mot menskligt öfvermod, ty ingenting kan
l komma en menniska att djupare känna sin egen ringhet än
t en stor triumf, och en narr är i sanning den, som vill
ta en droppe af sin fåkunniga lefnadsvishet i den med ädelt
ı bräddade bägaren.

Allt hvad morgontidningarna hade yttrat om den stora kän-
, som på festdagen fylde allas bröst, och som då, vid det
la, klara dagsljuset hade klingat som en lögn, det blef vid
tens trollska ljuseffekter en sanning. För ett ögonblick hade
nniskorna glömt sin split, sitt småsinne, sin afund. För ett
nblick kände de, att det dock låg något berättigadt och nå-
vackert i en fest som denna. De kände, att denna fest var
hyllning ej blott åt de män, för hvilka den närmast var äm-
l, utan också åt alla dem, som gjort lika stora ting i tysthet,
n hvilkas verk ej varit af den natur, att det kunnat betinga
offentligt erkännande. Ett ögonblick — det, då det verlds-
ömda fartyget lugnt gled in i hamnen efter sin af oberäkne-
ı faror uppfylda färd — höllos alla dessa hundratusen men-
kor fångna i en enda, gemensam känsla. Hvem kan säga
u mycket ett sådant ögonblick kan vara värdt? Det är väl
för obetydligt för att vägas med vanliga vigter, men lagdt i
toriens vågskål skall det tillsammans med många tusende an-

dra kanske till slut kunna uppväga den andra vågskålen — den, i hvilken århundradens slagg hopas.

A. Ch. E—n.

Shakespeare och hans bearbetare.

Wilh. Bolin: Shakspeares dramatiska arbeten, bearbetade efter Carl August Hagbergs öfversättning, med hänsyn till den sceniska framställningen och för läsning i hemmet; illustrerad praktupplaga med öfver 600 illustrationer af sir John Gilbert. H:fors, G. W. Edlund — Lund, C. W. K. Gleerups förlag; fol. 8:o: *Romeo och Julia,* 1879, 54 p.; *Hamlet,* 1879, 66 p.; *Othello,* 1880, 68 p.; *Macbeth,* 1880, 50 p.; *Konung Lear,* 1880, 57 p.; à 2 mk 25 p., subskriptionspris 1 mk 50 p.

— — — *Hamlet in Schweden,* 66 p. 8:o. — *Zur Shakespeare-Litteratur Schwedens,* 55 p. 8:o (aftryck ur Jahrb. der Shakespeare-Gesellschaft för 1878, 1879).

De utkomna fem häftena bilda tillsammans band III af den Shakespeare-upplaga, som erbjudes allmänheten i bearbetad form. Enligt prenumerations-anmälan äro banden I och II bestämda för de ur Englands historia hemtade dramerna, med inbegrepp af »Muntra fruarna i Windsor«, hvilket stycke ansluter sig till skådespelen »Henrik IV«. Band IV är afsedt för de på antik grund stående styckena, »Coriolanus«, »Julius Cæsar«, »Antonius och Cleopatra« samt »Cymbeline« och »En vintersaga«, band V för lustspelen: »Förvexlingar«, »Så tuktas en argbigga«, »Slutet godt, allting godt«, »En midsommarnattsdröm« och »Som ni behagar«, och band VI för »Köpmannen i Venedig«, »Mycket väsen för ingenting«, »Viola (Trettondagsafton)«, »Lika för lika« och »Stormen«. Då ett hvart af de sex banden innehåller fem stycken, är det endast fem af Shakespeares arbeten, om man nämligen tar i betraktande att de tre skådespelen »Henrik VI« sammanslås till två, som skola saknas i denna bearbetning för scenen, och de tyckas på goda skäl vara uteslutna. »Titus Andronicus« är en sådan ungdomssynd och »Timon af Athén«, den sista af Shakespeares tragedier, lider, jämte stora enskilda skönheter, af så mycken svaghet i kompositionen, att af dem intet kan göras för scenen. »Kärt besvär förgäfves« är äfvenså ett ungdomsstycke, öfvermåttan qvickt, men svårligen tillämpligt för moderna fordringar, »Troilus och

essida« uppfattas kanske rigtigast som parodi, »Två ungherrar n Verona« är det enda af Shakespeares stycken, vid hvars ndling den sedliga känslan känner sig otillfredsstäld, och flere dessa trettiosex äro icke de stycken, som med visshet kunna äggas den store dramaturgen.

Mot denna uppställning af materialet torde ingenting med kunna anmärkas. Men desto mer synes man på några håll de utkomna styckena haft att anmärka mot bearbetningen. d Hagbergs öfversättning i ena och den nya versionen i den ra handen har man beklagat snart sagdt hvarje förändring. t är icke utan att man som ett slags helgerån stämplat beetarens ingrepp i den kärvordna hagbergska öfversättningen, ı man helt enkelt förvexlat med Shakespeare sjelf. För att vist uppskatta professor Bolins förfarande, borde väl dock till t utredas huruvida företaget i och för sig kan anses nödigt lofligt, och derefter afgöras huru bearbetaren löst sin upp-. Anser man att Shakespeares arbeten böra öfversättas och liceras endast med den största möjliga trohet emot den urıngliga texten, så kan man väl ej annat än ogilla de flesta förekommande förändringar; men samma klander må då riktas emot Göthe och Schiller, Devrient och Dingelstedt, ıbe och von Vincke, närmast dock mot Geijer och Nicanhvilka alla gjort sig saker till att stympa och omstöpa kespeareska dramer. Godkänner man saken i princip, så är i sanning en godtköps kritik, mera egnad att skada före-:t hos allmänheten än att upplysa om dess värde, ifall man ränker sig till jämförelser mellan den hagbergska och den nska texten, beledsagande dem med flere eller färre ut-- och fråge-tecken. Ty dels är Hagbergs tolkning, med all kraft och rikedom i afseende å användande af svenskans urser, dock icke att anse som någonting så definitivt och fullıdt, att den ej skulle kunna tåla vid en revision, dels är det igt att bearbetningen kan rätt bedömas endast som en länk t sekellånga arbete, man nedlagt på de shakespeareska texa. Det är långt ifrån att de väsentligaste förändringarna le kunna tillskrifvas verkställaren af den svenska bearbetıen; mer än vid många andra kritiska arbeten finnes här en af illustre föregångare, mellan hvilkas förslag det gäller att ra, såsom ock professor Bolin i förordet till det nu utkomna let uttryckligen anger hvilken föregångare han hufvudsaklilagt till grund för behandlingen af de skilda styckena. En i mindre mån kan det väntas att den sistkomne bearbetaskall hafva föreslagit nya anordningar af någon genomgrile betydenhet.

Af arbetets titel ser man att professor Bolin i likhet med erne Devrient afsett sin edition såväl för läsning i hemmet för scenen. Ur affärs-synpunkt kan visserligen den förra ɡiften anses vara af större vigt; en upplaga för sceniskt be-

hof, sådan som von Vinckes, Oechelhäusers, Dingelstedts med f
kunde väl knappast i fråga komma, med hänsyn till teatr
fåtal i norden. Ur literär synpunkt var deremot uppgiften
göra Shakespeare läsbar i hemmen af alldeles sekundär b
delse och på intet sätt bestämmande för kritiken. Hvad
låter säga sig inför publiken i teatersalongen låter också läs
i familjekretsen; intet glåpord, intet korn af det engelska
behöfver särskildt för den skuld bortrensas, medan deremot
stora insnitten fordras för scenens skuld. Ville någon
komma en så kallad familje-Shakespeare, behöfde han noga
get tillse endast att det i sedligt hänseende anstötliga afl
des; de utväxter, som angenämt beröra blott den estetiska
slan, de tomma ordlekarne, de ofullgångna troperna, de
målslösa ordvexlingarna, egde han kanske icke fullt skäl att l
hand vid. En bearbetare för scenen är nödsakad icke blott
hålla öga på allt detta, utan ock att göra styckena spelbara
för ett modernt publikum, hvilket medför långt betänkligare
grepp äfven i kompositionen. Scener måste uteslutas eller
manslås, skådeplatser uppfinnas passande för mer än en sit
tion och äfven underordnade roller försvinna, om styckena sk
erhålla den utsträckning och ekonomi i öfrigt, som teatern i v
dagar kräfver. Och härvid inträffar, hvad som är det betän
gaste af allt, att en eller annan rad måste skrifvas till, för
ånyo förbinda delarna, en sak som måste kännas brydsam f
hvem som helst.

Af de tvenne uppgifterna föreställa vi oss att det end
är den senare, som en bearbetare, hvilken är verklig vän och
kännare af skalden, anser värd att sträfva för. En rensning
blott »in usum delphini« har alltid med sig en viss odiös an-
strykning af pedanteri och saknar dessutom de yttre, nödgande
och vägledande skäl och grunder, som härflyta ur scenens gifna
fordringar. En bearbetning af Shakespeare för den svenska sce-
nen har ock varit ett önskningsmål, för hvilket de bäste skriftstäl-
lare i Sverige verkat och talat. I förordet till sin öfversättning
af Macbeth, der Geijer tillåtit sig äfven sådana ingrepp, som
uteslutandet af mordet på Macduffs familj, befarar han att han
icke ändrat nog för att tillfredsställa publiken. Man ser af pro-
fessor Bolins uppsats »Zur Shakespeare-Literatur Schwedens«
hvilken storm blef väckt af Nicanders bearbetning af Othello:
för romantikerne hade han tillåtit sig för många friheter, för
akademikerne var Othello det oaktadt icke dräglig. Det är också
B. E. Malmströms åsigt att, om Shakespeares dramer öfverhuf-
vud skola uppföras, så måste de bearbetas. »Att söka göra
Shakespeares dramer i deras närvarande skick populära på vår
scen skulle icke vara mera rimligt, än att söka förmå allmän-
heten att kläda sig i de drägter, som brukades på drottning Eli-
sabeths tid«, yttrar denne estetiker i sin sakrika afhandling om
Shakespeare, hvilken bland annat har förtjensten att emot re-

mantikens sanslösa beundran sätta en sund uppskattning af förtjensterna och felen.

Skall således Shakespeare tillhöra den svenska teaterns repertoir — och hvem ville väl sakna honom der? — så kan det icke gerna ifrågasättas att en bearbetning, stödjande sig på resultaten af den hittills vunna erfarenheten och forskningen, är ett af gammalt erkändt behof. Frågan gäller blott huruvida den för scenen lämpade bearbetningen, lämpar sig äfven för läsning i hemmen. Oundgänglig är för detta ändamål en så genomgående omställning icke, men är den hinderlig eller ens öfverflödig? Vi kunna icke tro annat än att den framställning, som väl tillfredsställer publiken i teatersalongen, skall äfven vid läsning i hemmen låta det stora och härliga hos Shakespeare framstå bestämdare och klarare än i det ursprungliga skicket. Vid sådant förhållande synes ingenting klandervärdt deruti att den sceniska bearbetningen utges äfven som en illustrerad familjebok, särdeles som John Gilberts illustrationer i och för sig måste anses till större delen förträffliga, några som Jago och Moren, Edgar och Lear äfven utmärkta. Det främmande manéret och de utländska typerna sticka visserligen något af i en svensk publikation, men åtminstone de senare låta så till vida försvara sig, att det ju ock är engelska diktgestalter de skola föreställa. De hjelpa icke litet den läsande att för sig åskådliggöra scenerna och förkroppsliga gestalterna, och skulle göra det än mer, om de icke, såsom troligen anslutande sig till den på teatern i England öfliga uppställningen, rätt ofta afveke från de antydningar, man erhåller i texten.

I.

Tvifvelsutan var det af stor vigt för den svenska vitterheten att först och främst ega en med möjligaste trohet gjord öfversättning af Shakespeare. Hagbergs förtjenst i detta hänseende kan icke nog högt uppskattas. Efter en textkritik, så god som den tiden kunde åstadkommas, har han sökt att i svensk drägt ge oss den store mästaren sådan han gick och stod, de stora dragen liksom fläckarna och felen. Det är icke blott de odödliga diktgestalterna man lär känna samt med skaldens underbara kännedom af menniskohjertat förmåga att låta detta afspegla sig dramatiskt, utan ock osederna hos hans egen tid och svårigheterna af hans ställning som teaterdiktare. Hvad allt han kan låta säga sin publik ger en lefvande åskådning af dennas bildning, liksom ekonomin i hans stycken låter oss blicka in i detaljerna af dramats och teaterns utveckling denna tid.

För den kunskap sökande och tänkande läsaren är allt detta fullt af intresse. Huru tillfälliga och oväsentliga grofheterna, oanständigheterna, de sceniska barnsligheterna och bristfälligheterna kunna synas i förhållande till sjelfva de oförgängliga diktskapelserna, äro de dock oumbärliga för den, som vill lära

exakt känna hvar skalden stod och på hvilken punkt hans befann sig. Men för alla dem — och det ville vi anse den stora publiken, — som går till Shakespeare blott för sin njutning vid de syner, han upprullar, är detta för det ett störande och motbjudande slagg. En populär läsning, ej skulle förutsätta en ganska hög grad af sedlig och bildning för att läsas rätt, är Hagbergs öfversättning icke, man måste tveka att ens tillönska den en allmännare sprid Det osedliga och råa blir väl icke mindre farligt derför, att kringföres under vingslagen af ett det mägtigaste snille. tid är nu förbi, då man höll »die göttliche Grobheit« för behörig del af snillets verk, egnande detsamma en dyrkan, erinrar icke litet om Dalai Lama-kulten. Medels en manöv ring med begreppen idealism, realism och humor kan man mer förskaffa skenet af gudomligt åt sådant hos Shakesp som man hos hvarje annan skulle skämmas och vämjas vid, beklagar man uteslutandet af dylikt, så må man ärligen till sin lust derför; några spekulativa grunder har man icke mer att skyla en förskämd smak med.

Vi ansluta oss således till dem, som anse en bearbetning Shakespeare ur moralisk synpunkt och för den stora läsare sens räkning både loflig och nödig, under förutsättning att ordagrann version förefinnes och att bearbetningen ger sig sådan tillkänna. Läsaren må kunna välja, och ingen bör das i det missförstånd, att han i och med bearbetningen ega en fullständig kännedom af Shakespeare.» Detta är vid i fråga varande bearbetning uttryckligen tillkännagifvet, måhända hade det varit anledning att derutöfver i förordet meddela en öfversigt af de vigtigare förändringarna, uteslutningarna såväl som tilläggen.

Som bekant, har Shakespeare sjelf icke samlat sina dramer; först 1623, sju år efter hans död utgåfvos de i en folio af skaldebrodern Ben Jonson. Endast få stycken hade han sjelf lemnat till trycket. Till och med af de stora tragedier, som ingå i förevarande band, äro hvarken Othello eller Macbeth af skalden utarbetade för att tryckas; kung Lear utkom under hans lifstid, 1608, Romeo och Julia i tvenne versioner, 1597 och 1599, Hamlet likaså i tvenne versioner, 1601 och 1604. Men äfven der publikationen inträffat under skaldens lifstid, må man icke föreställa sig honom lik en modern skriftställare sorgfälligt utarbetande sitt verk för efterverlden; den äldre Hamletversionen är så stympad och full af luckor, att man svårligen kan ens antaga skalden sjelf vara utgifvaren. Shakespeare var teaterdiktare, och så vidt som teaterpublikens uppfattning fordrade det, sträckte sig hans omsorg om sina stycken. Han lemnade den efter sig i teaterns regieböcker, der sedan regissörerne inflickade och ströko efter behag. Med detta material förfor slutligen Ben Jonson och de, som hjelpte honom vid folioupplagan, på det

glösa sätt, som den tiden brukades vid dylika värf, lemnande den moderna textkritiken det vidaste spelrum för dess skarpne och flit. En pietet, som hänger fast vid hvarje versrad i agbergs eller någon annan Shakespeare-upplaga, riskerar att ifatta med sin hängifvenhet någon mycket okänd storhets in-l. Mer än någon vill Shakespeare beundras efter andan icke er bokstafven.

Att han hade sin publik på teatern, icke en läsande efterrld för ögonen röjer sig ej blott i kompositionen, utan i texas hela skick. Till och med i Othello, ett af hans mest fulldade stycken, finner man sådana oaktsamheter, som att Cassio ena akten kallas florentinare, i den andra säges vara hemma in Verona, att Jago än är Cassios landsman, således florentiare, än åter venetianare. För publiken i Shakespeares teater mde det vara egalt, och då Shakespeare icke afsåg att bygga igot på deras härkomst från ena eller andra orten, så tog han it icke desto noggrannare, men hos en modern läsarekrets äro rlika inadvertenser i ögonen fallande, och bearbetaren har tvifelsutan gjort rätt i att ställa texten i öfverensstämmelse med g sjelf. Likaledes lär väl ingen bestrida det lämpliga i att terställa åt Venedig dess doge, helst det kan i frågasättas om lagberg haft fullt skäl att öfversätta originalets »Duke« med hertig«.

En större betänklighet väckes af de ställen, der skalden ynes stå i strid med den tid han tecknar. Man vet att Shakepeare tog sina ämnen hvar han fann dem och bekymrade sig iga om tidskostymen blef sammansatt af de mest heterogena der, väl vetande att han hade magt att göra menniskorna lefande i hvilken hopflickad drägt som helst. I Lear har han en ena berättelsen från Britanniens sago-historia, den andra ån Sidneys Arcadia, och dessa tillhopakomna menniskor låter n anropa olympens alla gudar. Hvad vill man nu göra? Dessa okiga beståndsdelar bli uti Shakespeares mägtiga fantasi till en rklighet, der man känner menniskolifvet pulsera öfverallt, utan t man skulle kunna säga så noga hvad tidsålder de tillhöra. år tids exakta åskådningssätt vill emellertid icke rätt väl förraga detta svärjande vid Apollo, Jupiter och Juno, som har igen resonans i personagernas åskådningssätt, och bearbetarne afva derför sökt hjelpa sig på ett sätt eller annat. De trogaste uttydarne såsom Gervinus hafva väl funnit luften uti Lear nt hednisk samt att skalden velat antyda detta medels användet af de antika gudomsväsendena, och onekligt är det att agen af specifikt kristen sed äro i denna tragedi liksom i Macth jämförelsevis bra få. Men om någon hedendom är afspegd i Lear-dikten, så är det väl mera den nordiska forntidens ldsinthet än antikens raffinerade grymhet som utgör den nattarta fonden, ur hvilken Cordelias och Edgars ädla humasm framträder räddande och förhoppningsfull. Den antika my-

tologin har man då förklarat sig som en löst tillsatt renässansprydnad, hvilken gerna kan bortfalla helt och hållet (Oechelhäuser) eller reduceras till mindre påfallande (Devrient). Professor Bolin har förfarit något annorlunda, i det han utbytt hithörande uttryck mot dylika af medeltidisk kristendom. Så ändras i akt I sc. 2 dialogen mellan Lear och Kent:

> *Lear.* Nå, vid Apollo!
> *Kent.* Nå, vid Apollo, kung, du svär förgäfves
> Vid dina gudar.

till

> Nå, vid sankt Hubert, kung, du svär förgäfves
> Vid dina helgon.

Och för denna diktens bestämdare lokalisering i medeltiden kan bearbetaren visserligen anföra drag, som synas hänvisa dit, såsom Glosters vasallförhållande till Cornwall, hertigens af Burgund uppträdande som rival vid sidan af franska konungen, formen för enviget i sista akten, och måhända är det dock sist och slutligen Rosornas tid på 1400-talet med dess förvildning i tänkesätten och upplösning af familjebanden, på hvilken Shakespeare tänkt och af hvilken hans Leardikt får anses som en idealbild, tecknad medels fornhistoriska eller fingerade valörer; det vore då ur dess förvirring, som en ädlare tidsålder, skaldens egen, framgår, representerad af Cordelias, Edgars, Albaniens och Kents personligheter.

Vid förändringar af sådan art som de nu berörda kommer skaldens originalitet föga i fråga; inkonseqvenserna eller anakronismerna kunna i de flesta fall afhjelpas, utan att någonting för hans skaldskap väsendtligt deraf påverkas. Mera varsamhet kräfva de stötande drag, som vår tids bildning icke kan fördraga, men som påtagligen äro betecknande för Shakespeares tid och af denna dikterade. Det finnes väl en allmän regel, som bearbetaren här kan ställa sig till efterrättelse, den att om ett sådant drag icke är för skaldeverket sjelft erforderligt, icke tjenar till att karaktärisera dess tidsförhållanden, situationen, hvari dess personer befinna sig, eller personerna sjelfva, så må det bortfalla, huru karaktäristiskt det än kan vara för det shakespeareska publikum. Vi afse då icke dessa lösa infall, som likt utväxter i huden på ett skönt anlete kunna lätt af en skicklig hand aflägsnas utan att något ärr röjer spåret af dem; vid sådant gäller det blott för bearbetaren att ega en så liflig känsla för diktens organisation, att han urskiljer det obehöriga, som endast sitter i diktionen; sådant kan han trygt stryka, förvissad om att bland det till saken hörande qvarstår ändock ymnigt nog af drag betecknande för det skakespeareska tidslynnet. Men äfven med denna grundsats för ögonen och med den klaraste inblick i skaldeverkets ekonomi kan han råka i villrådighet, när det stötande draget på något sätt tillhör handlingen. Då Shakespeare i Othello låter en matros uppträda med bud från flottan och utanför rådssalen

signorian är samlad, ropa: Halloh, halloh! för att ge sin an-
ost till känna, ger detta en så liflig inblick i de populära fa-
erna å Shakespeares teater, att man nästan tvekar om det ej
de bevaras; också har Devrient behållit detsamma. Professor
in har förfarit annorlunda, förmodligen emedan han tagit i
raktande ej blott dragets fullkomliga betydelselöshet för situa-
ıen i dikten, utan ock att ett dylikt sätt ingalunda brukades
budskaps aflemnande vid drottning Elisabeths rådssessioner;
var väl blott skepparne och krämarena, som larmade på
)be- och Blackfriars teaterns parterrer, för hvilkas räkning
ana statsceremonier voro afpassade. Ett annat exempel: då
nvolio i Romeo och Julia säger till sina vänner, i det de
ma sig Capulets palats för att deltaga i festen derstädes:
om låt oss bulta på«, så ligger påtagligen till grund för detta
ryck föreställningen om nattsvärmande ungherrar i London,
n närma sig ett värdshus, och äfven kavaljererne inne på Sha-
ıpeares scen kunde derför finna uttrycket på sin plats, liksom
; helt visst för den tänkande läsaren är mycket kuriöst. Men
nutida publik förefaller det så opassande, att väl ingen kan
ta på dess bibehållande.

Men de stötande dragen gå väl också stundom djupare in,
ın att ändock kunna bevaras. Glosters ögon kunna icke rif-
ı ut på scenen, ingen publik har på par hundra år kunnat
rda ut dermed, och alla bearbetare äro ense om att förlägga
äckscenen bakom kulissen. Och dock är denna scen så mä-
rligt utförd, Cornwalls gam- och Regans hyena-gestalter så
knade vid dådets verkställande, den misshandlade gubben så
ande, hans andliga nöd så mycket större än hans lekamliga
ı slutligen tjenarens hämnande ingrepp i handlingen så myc-
t naturligare då den sker på scenen, att, om det gälde blott
läsning i familjen, man ofelbart skulle hålla på den ursprung-
a texten. Förändringen, som således blott för det sceniska
pförandets skull är nödvändig, kan icke heller anses rätt lyc-
l, då bearbetaren låter Cornwall anbefalla gubbens bländande,
n efteråt akt. IV sc. 2 talas om hans utrifna ögon och akt.
sc. 3 om hans »blodbestänkta ringar, som nyss förlorat sina
ılstenar«; en oaktsamhet som likaledes förekommer hos Dev-
nt. Som bekant var bländandet en annan slags operation i
deltidens rikt försedda pinokammare.

Hade Shakespeares publikum nerver för den mest upprö-
ıde grymhet, så egde det ock smak för det frivola skämtet,
slippriga qvickheterna, de naknaste fysiologiska förhållanden.
akespeare är visst mycket bättre än hans samtida, Ben Jon-
ı, Massinger, Beaumont och Fletcher; åtminstone är det oan-
ndiga hos honom mestadelen qvickt, hvilket dock är en slags
säkt, blott att den flödande qvickheten förleder honom att strö
kryddan ymnigare än hvarken situation eller handling eller
raktäristik påkallar. I sådant fall behöfver bearbetaren sällan

tveka, och professor Bolin har i afseende å detta slags öfver delvis, såsom i Othello och Lear, förfarit med sorgfälligare h än äfven de tyske bearbetarne. För vår del äro vi med hos ense såvidt som det gäller förtäckta, på grof sinlighet bygda spelningar, så kallde equivoker, och det är derför icke utan verraskning vi funnit att bearbetaren i Romeo och Julia akt sc. 3 i ungherrarnes samtal låtit den lösmynte Mercutio utl sin liknelse, visserligen struken i en punkt, men derigenom förvandlad till en obegriplighet. Å andra sidan medgifva vi ge att det icke är pryderit, som skall sitta till doms öfver Sha speares qvickhet. Det fins ett öppet sätt att skämta med naturliga, som hos en läsare med sund och frisk håg väc blott ett godt löje, och såsnart ett sådant skämt i någon n tjenar karaktäristiken, må här hellre frias än fällas. Vi v icke påstå att professor Bolin i allo träffat det rätta — rätta är i dessa frågor nog mycket beroende af den enes den andres olika grad af ömtålighet, och kanske skall mån läsare klaga öfver strykningen af ett och annat kärnfullt skä för hvars uteslutande mången läsarinna är tacksam; men d emot synes oss denne bearbetare obestridligen hafva tillväga med prisvärd omsorg, der skämtet verkeligen hör till karakt stiken. Här är det ock som svårigheterna och villrådighe begynna. I första scenen af Lear, der Gloster och hans nat liga son Edmund uppträda talande med Kent, tillåter sig gamle fadern ett skämt öfver sonens börd, som är dess m stötande då det sker i dennes närvaro; Devrient har icke någon annan utväg än att stryka. Men Shakespeare ville ot velaktigt härmed framhålla det lätta sinnet hos denne sv gubbe, som sedan så öfveriladt låter sig af bastarder intalas mot sin ädle son Edgar. Professor Bolin har begagnat Oecl häusers utväg att låta Gloster på tal om Edmunds börd hvi något åt Kent, och utföres stället sålunda vederbörligen af s despelaren, bör det ännu i någon mån kunna tjena skald afsigt.

En pröfvosten åt detta håll är Falstaff, i hvars feta le men otuktigheten utgör en af de stora pulsådrorna. Men äf i Romeo och Julia finnes en qvinlig anförvandt till Falsta Amman, som bildar den gemena omgifning, ur hvilken skal med underbar konst låter Julias oskuld desto skönare framstr Strökes ur ammans parti allt hvad anständigheten skulle ford så fölle hon i hop till en betydelselös handtlangerska, till en dan »Wärterin«, som hon är i Göthes bearbetning. För k stens högre afsigter, för den kontrastverkan hon åsyftar, må dock anständigheten jämka med sig och till och med rimlig ten något lemnas åsido. Den famösa scenen, der Mercutios verdådiga qvickhet gnistrar kring ammans vulgära person, l väl omöjligen i sitt ursprungliga skick bjudas till läsning i h met, men åtminstone måste den scen, der Julias giftermål i h

närvaro afhandlas mellan grefvinnan Capulet och amman, der Julia med sina par repliker rätt lyser som en ren dia.t i den simplaste infattning, en af de yppersta komiska kaärsskildringar literaturen eger, lemnas så mycket som möjligt ·örd. Af alla de bearbetningar, vi haft tillfälle att se, synes professor Bolins behandling af denna scen vara den lyckli e liksom ock den trognaste. I ammans grofkorniga hjerna en lumpen tilldragelse fäst sig sedan Julias barndom och ›r för henne en källa till osläckeligt löje. Den lilla Julia fallit och slagit sig en bula i pannan, hvarvid ammans man at något, som hon finner så oändligt roligt att hon vänder det och icke kan fås derifrån. Originalets

Yea, quoth my husband, fall'st upon thy face?
Thou wilt fall backward, when thou com'st to age;
Wilt thou not, Jule? It stinted, and said — Ay:

icke uteslutas, om amman skall förbli Shakespeares verlds-ɔmda amma, och dock kan ingen taga på sig att ordagrant ge detta i en teatersalong. Stötestenen måste kringgås, och de försökta utvägarne, som vi känna, synes oss ingen bättre den af professor Bolin inslagna. Må läsaren döma. Devrient ger stället:

Mein Mann, der sagt': »Bist auf den Kopf gefallen,
Nicht wahr, mein Kind?« Still wards und sagte: Ja.

lket är att beröfva det allt salt och göra ammans munterhet ett nonsens. Oechelhäuser har:

»Ei«, sagt er, »komm in meine Arme, Julchen,
Einst wird ein schmucker Bräutgam dich umarmen.
Nicht wahr, mein Kind?« Und liebe, hel'ge Frau!
Das Mädchen schrie nicht mehr, und sagte: Ja;

gör dermed ammans plumpa skämt till en faddhet. I vår nska bearbetning heter det:

Men bara man min sad': du föll på näsan,
När du blir äldre, gör du annorlunda,
Så tog hon tvärt och bara svarte: ja!

Utom qvickheterna af detta slag finnes i Shakespeares dik- en annan oskyldigare sort, ordlekarne och antiteserna, dem anbringat till öfverlopps och det vanligen i den mån rikli-., som inspirationen för tillfället varit svagare. Äfven häri hyl- Shakespeare sin tids smak i en grad, som icke kan tillfreds-.a någon annan tid. Dessa barockprydnader, ofta nog likså ıöfliga för sjelfva skaldeverket som en god del af häntydninıa på den antika mytologin, äro så mycket snarare hemfallna er rödkritstiftet, som ordlekarne vanligen med bästa vilja i den icke kunna återges i ett annat språk. Det inre samlet mellan denna qvickhetsjagt och skaldens inspiration för illet vore förtjent af en särskild undersökning; qvickheten, m en lek af förståndet, förutsätter nämligen icke ovilkorligen

en djupare anslagen känsla, medan bristen på denna senare kan liksom skylas medels ordlekandet. Må man i detta hänseende jämföra de djupkända nattscenerna i Romeo och Julia med deras sköna bildspråk och den scen, der Julia beklagar Tybalts död i lika öfverdrifna som kalla ordlekar och antiteser. Här gör skaldeverket ingen förlust genom en strykning, som ställer den moderna smaken till freds. Likaså der ordlekandet, hvilket icke sällan händer, sväller ut och bildar sjelfständiga partier i dialogen. Sedan Brabantio sett sig nödsakad att åt Moren öfverlemna sin dotter, söker dogen att trösta honom med tänkespråk (Hagberg återger »sentence« med »domslut«), hvilka Brabantio besvarar med andra, — ett uppehåll i de magtpåliggande statsförhandlingarna, som tillika är ett tydligt afbrott i dialogen, utan allt motiv och visserligen icke heller behöfligt som prof på Shakespeares outtömliga fonder åt detta håll; i den till saken hörande dialogen qvarstår dock mera af sententiös lefnadsvisdom, än hvad som funnits i alla moderna dramaturgers fataburer tillhopa tagna.

Vi hafva berört de grunder, på hvilka en bearbetare synes med fog kunna stöda sina ändringar i Shakespeares diktion. Anakronismerna, inkonseqvenserna, det opassande eller grymma uppträdandet och talandet, oanständigheterna och ordlekandet med flere yttringar af tidslynnets oart kunna utplånas eller till en viss grad mildras till öfverensstämmelse med vår tids bildning, utan att Shakespeares skaldskap deraf väsendteligen påverkas. Men derutöfver varsnar man i bearbetningen afvikelser från originalet, för hvilka sådana allmängiltiga, moraliska eller estetiska grunder icke synas föreligga, eller der de icke tala så bestämdt för ändringen. Det är här som bearbetaren kan synas hafva satt sitt tycke i stället för skaldens, och vi hade gerna önskat att en sådan godtycklighet skulle förekommit i än mindre grad än fallet är. Det kan ytterligare anföras att Shakespeares text till följd af det skick, hvari han lemnade den, har en mängd af sådant, som, utan att falla inom ofvan angifna kategorier, dock strider mot vår smak eller gör diktionen tung för scenen; oafslutade metaforer, hopade bilder, alltför invecklade liknelser eller ett tomt ordvexlande. Men medgifvet äfven detta, finnas i bearbetningen ställen, der man saknar allt skäl till textförändringen. Hvarför Mercutio ej kan yttra om drottning Mab att hon icke är större än en agat

I vördig åldermannens fingerring,

är svårt att inse, då i alla fall hela sägnen om »queen Mab« är, noga taget, i den italienske ädlingens mun en oegentlighet. Ett annat exempel i samma scen erbjuder Romeos vackra replik om sin kärlek:

I am too sore empierced with his shaft
To soar with his light feathers; and so bound,

I cannot bound a pitch above dull woe:
Under loves heavy burden do I sink,

Hagberg med så mycken omsorg sökt återge ordlekarne:

Så flygtigt har hans pil ej sårat mig,
Att jag kan flyga med hans lätta fjädrar;
Så luftig är min boja ej, att jag
Kan lyfta mig en tum ur smärtans mörker:
Jag sjunker under kärleksbördans tyngd.

sa ordlekar, som här äro på sin plats, då Romeo just skild- sin mera konstlade än sanna kärlek för Rosalina, och hvil- svenska uttryck icke varit så lätt funna, att de ej förtjenat vara på, har bearbetaren efter Devrients föredöme återgifvit:

Hans pil har sårat mig för djupt, att jag
Kan lyfta mig ur smärtans hårda bojor.

ika prof på ett nog sorglöst förfarande hittar man här och äfven i de andra styckena. Då Brabantio möter Othello på ın, beskyller den vredgade fadern honom icke blott att hafva ıt trolldomskrafter på hans dotter, utan ock att vara en folk- örare, en idkare af otillåtna och förbjudna konster i allmän- och dessa rader hade gerna bort få stå, då Brabantio vis- igen behöfde starka skäl för att befalla Morens häktande. signorians öfverläggning låter Shakespeare, under hvars tarhand karaktärer vexa upp hvar han lägger den, 1 sena- yttra sig i en bred kurialton med hela staten af förty, all- stund och emedan: i bearbetningen har denna karaktäristik odt som helt och hållet bortfallit. I Jagos famösa dialog med rigo i första aktens slut anser sig bearbetaren icke kunna hålla Hagbergs »begagna en sorts utsäde eller cirkulera med «, men ersätter det med ett språkfel: »eller låta förvilda allt- mans«, och i samma stycke har sista meningen förlorat ett bärligt relativpronomen: Shakespeare vill låta Jago säga att så kallade kärleken är blott en stickling, en afläggare af rasvilla lidelser, hvilket blifvit otydligt i bearbetningen. En ring af Hagbergs öfversättning, som derjämte synes vara en ktig tolkning, förekommer i Brabantios replik, der han öfver- sin dotter åt Moren. Han gör det motvilligt, han grämer ig sedan till döds deröfver. »Gud vare med dig då! jag har ut« säger han, och dervid rinner honom i hågen den tan- huru mycket hellre han hade sett att Desdemona varit ett , som han upptagit, än hans eget kött och blod, det han nu i en äfventyrares våld:

I had rather to adopt a child, than get it,

ket Hagberg öfversätter

Om jag dock hellre tagit upp ett barn,
Än aflat ett!

an bearbetningen har:

Men bättre är ta upp ett älskadt barn,
Än det förskjuta,

som väl med långt större svårighet kan fås ut ur originalet Hagbergs tolkning.

Exemplen på sådana ändringar, som äro hvarken tydl förbättringar eller bestämdt påkallade, kunde lätt ökas. De g dock mest blott diktionen, ofta endast enskilda uttryck, och det hela taget kan sägas att den shakespeareska tonen i märkbart lidit af dem, ehuru det skulle kunnat åberopas s en pietet hos bearbetaren, om de blifvit ogjorda. Profes Bolin kan anföra att de tyske bearbetarne, Dingelstedt i främ rummet, tillvägagått långt raskare än han i afseende å Sha speares språk, och så vidt vi kunnat finna, ger hans bearbetn ett sannare intryck af Shakespeare än desses. Hvad särskildt H bergs öfversättning beträffar kunde man å andra sidan hafva skat att bearbetaren här och der ändrat mera än han gjort. H berg har verser, som äro allt annat än jamber, och andra, s icke äro verser alls, och att originalet har dylika än flere, l endast i särskilda fall gälla som ett skäl för öfversättaren. V sifikationen och ordställningen är den hagbergska öfversättning svaga sida, hvarför den ock för deklamation från scen erbju många svårigheter. Verser sådana som

Farväl, min gnäggande hingst! Farväl, trumpetskräll — — —
Att för min enda dödsfiende ömma — — —

hade väl utan stor möda kunnat afhjelpas; i alla fall hade ras antal icke bort ökas med nya lik dessa:

Hvad har då händt, nådig fru? — — —
Hertigarne Albanien och Cornwall — — —

Till dessa anmärkningar kunde läggas äfven ett och an tryckfel, men vi hafva för länge uppehållit oss vid mindre sendtliga detaljer, och vi måste befara att bearbetaren vid detta granskande af den yttre formen skall invända att kr ken dock borde ha en långt vigtigare sak att skärskåda, nä ligen kompositionens behandling för sceniskt behof, hvilket n vanligen lemnar ur sigte. Och i sjelfva verket har det visat att en stor del, ja större delen af allt det, som man velat lä bearbetaren till last såsom godtyckligheter, äro ändringar di rade af scenens kraf. Under känslan af att stycket *måste* kortas kunna verser vara uteslutna, mot hvilka ur diktion synpunkt hvarken estetiska eller moraliska skäl förefinnas. ven i annat hänseende förekomma omgestaltningar af text dem man lätteligen klandrar, om man ingen hänsyn tar till u förandet. Det skall förefalla som en ren godtycklighet att i pulets och Paris' samspråk, akt. I sc. 6 i Romeo och Ju dialogens delar blifvit omkastade, så att hvad som i origin går förut kommer senare, och tvärtom, men tar man i bet tande att scenen är förflyttad från gatan i Capulets palats

t en annan fortsättning, så skall man erkänna att förändrin-ı vır på sin plats. Det är här bearbetarens förmåga att för lefvande göra konstverket in i dess minsta delar och att skära ng det så, att ingen skada sker, kommer på prof, och vi förbålla oss att en annan gång återkomma till arbetet för att ifva det i detta hänseende.

C. G. Estlander.

I Bokhandeln.

J. A. Estlander: Résection des côtes dans l'empyème chronique Revue mensuelle de médecine et de chirurgie. Paris 1879. 2).

— — —: *Encore quelques mots sur la résection des côtes dans l'empyème chronique* (i samma tidskrift 1879. 11).

— — —: *Etude clinique sur l'ostéosarcome du maxillaire supérieur son traitement par la résection de cet os* (i samma tidskrift 1879. 5).

— — —: *Kliniska bidrag till kännedomen om osteosarkomet i öfrkäken och dess behandling medelst resektion af detta ben* (i Nordiskt edicinskt arkiv 1879. Bd. XI n:o 30).

I de två örstnämnda uppsatserna lemnar förf. ett vigtigt bidrag till handlingen af en svår sjukdom, som icke hör till de sällsyntaste. Då lungsäcken inflammeras händer det understundom, att den utgjutning af vätska, m samlar sig i densamma och undantränger lungan, antar en varig beskaffenhet — ett empyem uppstår. Härmed är sjukdomens gravitet i hög ad ökad; naturen förmår icke mera med egna krafter läka den. För varet iste skaffas utflöde hvilket sker genom snitt utifrån mellan tvenne refben. er detta i god tid, kan måhända den undanträngda och sammanfallna lunn ännu vidga sig och en snabb läkning följer. Men oftare är lungan redan fästad och förändrad, att hon förmår endast i ringa grad vidga ut sig; i tta fall kan ännu läning vara möjlig sålunda, att bröstkorgen på den anpna sidan sjunker ihp, i det refbenen närma sig hvarandra och ryggraden ökes. Men äfven om alla naturens ressurser i denna rigtning uttömmas, ıder mycket ofta, atten större eller mindre håla qvarstår, hvilken fortfande afsöndrar var. Bart undergräfvas häraf den sjukes krafter och han r en säker död till mötı.

Kan nu konsten ıtet uträtta mot detta förtviflade tillstånd? I sina man citerade uppsatser 'sar prof. Estlander, att i sjelfva verket ett medel ges. Detta består i at utskära (resecera) större eller mindre stycken af

de refben, som ligga öfver varhålan. Härigenom möjliggöres ett ytterligare sammansjunkande af bröstväggen öfver hålan; denna kan skrumpna ihop och en slutlig läkning blir möjlig.

Idén att genom refbensresektion bota kroniska empyem var väl redan tidigare uttalad, men prof. Estlander har först i större skala visat möjligheten och fördelen af dess utförande. Han har af idén skapat en praktisk metod. I sina uppsatser anför han 8 fall, der han tillämpat densamma; af dessa hafva 5 gått till helsa, 2 dött, 1 ännu ej lemnat säkert resultat. Denna statistik är utan tvifvel ganska uppmuntrande, då ju åkomman, lemnad åt sig sjelf, skulle gått till en säker död och då dessutom flere fall kommit till behandling först då den sjukes krafter voro så nedsatta, att knap mera någon läkning var möjlig.

Förf. beskrifver utförligt i sina uppsatser de 8 fall han opererat, afdrar vidare vilkoren för ett kroniskt empyems läkning och öfvergår slutligen till sjelfva operationens teknik. Helst verkställer han operationen på bröstkorgens sidodel, der större muskler icke hindra ett lätt framträngande till refbenen. Vanligen har förf. föredragit att från flere refben (4 till 6) resecera bitar af 3—6 ctm. längd; en gång aflägsnade han dock ur ett refben en bit af 9 cm. längd. Resektionen verkställes sålunda, att refbenen i längdlig utsträckning blottas från sin benhinna och derpå afbits med en stark bensax. På sådant sätt utförd blir operation ganska lätt och försiggår utan synnerlig blödning.

Likväl förefaller det ref., som skulle genom benhinnas qvarlemnande det med operationen afsedda resultat delvis motverkas. Den vanligen starkt förtjockade benhinnan har en liflig tendens att bilda nytt ben i de borttagna styckenas ställe. Denna bennybildning måste naturligtvis hindra bröstväggens sammansjunkning i afsedd utsträckning. Ref. har sig bekant, att förf. i ett gammalt, flere gånger opereradt fall slutligen äfven aflägsnat periostet och t. o. m. den underliggande svåliga pleura. Men han tror för sin del, att periostets aflägsnande jämte benstyckena måste blifva en regel, för att fullständiga resultat måtte ernås, äfven om sålunda operationen försvåras.

Genom att till metod upphöja refbensresektion vid kroniskt empyem har prof. Estlander gifvit ett intressant och värdefullt uppslag åt denna åkommas terapi. Redan har hans metod vunnit såväl erkännande som tillämpning, särdeles i de nordiska länderna. Det tillkommer framtiden att utvisa, i hvad mån äfven större varhålor kunna genom denna metod kureras.

— Då en läkare behandlar en akut sjukdom, får han vanligen i tillfälle iakttaga dess begynnelse, fortgång och slut; och han har sålunda godt tillfälle studera den på dess olika stadier. Men de kroniskt förlöpande sjukdomarne erbjuda vanligen en helt annan svårighet för ett genomgående studium; sällan är en läkare i tillfälle att behandla en sådan under hela dess förlopp. Oftast behandlar han den sjuke en tid och förlorar honom så mer eller mindre ur sigte. Förloppet och äfven den slutliga utgången blifva då för honom obekanta och han kan icke bilda sig något tillförlitligt omdöme om den

agna behandlingens resultat. Följden häraf har blifvit, att i sjelfva vertalrika kroniska sjukdomar ännu icke äro till sitt förlopp och sin pro- med säkerhet och noggranhet kända, liksom äfven värdet af mot dem ända behandlingsmetoder icke kan med tillförlitlighet bedömas. Denna ka i det medicinska vetandet kan fyllas endast sålunda, att möjligast tal- fall af den kroniska sjukdom, som göres till föremål för forskning, följ- från dess början till dess slut — om icke annorlunda — så åtminstone om införskaffandet af upplysningar från andra läkare eller den sjuke sjelf hans omgifning.

Prof. Estlander har följt denna mödosamma, men ensam giltiga forskningsmetod vid studiet af en elakartad svulstbildning: osteosarkom af öfverkäken och de utsigter en operativ behandling af densamma gifver. Han har utliggjort resultatet af sin undersökning i de två senare af ofvanciterade satser. 20 af honom iakttagna fall bilda grundvalen för hans slutledningar. Dessa fall beskrifvas i korthet. De utvisa huru typiskt och snabbt sjukdomen plär utveckla sig; dess förlopp är i medeltal blott utsträckt öfver ett Men hufvudfrågan för förf. är att utreda i hvad mån den operativa behandlingen, som sker genom den angripna öfverkäkens aflägsnande, kan ku- åkomman eller åtminstone förlänga patientens lif. Af inalles 16 opere- fall anser förf. 12 i detta hänseende bevisande. Han formulerar den satts, hvartill dessa 12 fall leda, sålunda: »af sex opererbara fall af osteokom i öfverkäken har ett utsigt att blifva botadt, ett att vinna något års längning af lifvet och de fyra återstående att i detta afseende hvarken na eller förlora«. Denna erfarenhetssats låter icke allt för tröstande, men n bör ihågkomma, såsom äfven författaren påpekar, att prognosen i hög d försämras, ju senare operation sker, och att hos vårt folk tyvärr det är vanligt att söka läkarhjelp först, då denna mången gång kommer för sent.

Mot giltigheten af författarens slutsatser kan invändas att desamma da sig på ett allt för ringa antal fall, för att alla tillfälligheter skulle kunna es eliminerade. I sjelfva verket kan man icke heller tänka sig att, åtminne för sällsyntare åkommor, en fullt tillförlitlig statistik kan vinnas annorda, än genom talrike observatörers samarbete enligt en gemensam plan. ellertid bör anföras att förf:s nu gjorda sammanställning i det hela öfverstämmer med tidigare uppgjorda sådana t. ex. med Ohlemann's i Langenk's Archiv für klinische Chirurgie, Bd. 18.

M. W. AF SCHULTÉN.

V. Vasenius: Henrik Ibsens dramatiska diktning i dess första de; estetiskt-kritisk undersökning. H:fors 1879; 178 p. 8:o.

Både i denna afhandling och i en serie senare hållna och delvis offentliggrda föreläsningar har förf. framträdt som en varm beundrare af den danskalden, af hvars lif han meddelar oss en kort, men som det tyckes sorgigt utarbetad skildring. Det är det första skedet eller till 1864, då skal-

den gjorde sin Romresa, från hvilken han ännu icke återvändt till hemlandet, som här afhandlas. Af denna ungdomsperiods alster är det »Catilina«, »Gildet på Solhaug«, »Fru Inger til Östråt«, »Hærmændene på Helgeland« och »Kongs-emnerne«, eller alla Ibsens före nämnda år skildt utgifna dramatiska dikter med undantag af »Kærlighedens Komedie«, som af förf. behandlas och på hvilka han söker grunda en karaktäristik af Ibsen och särskildt af hans rigtning denna tid. Med skäl kunde ock »Kærlighedens Komedie« här utelemnas såsom tillhörande ett senare skede, då de moraliska och sociala spörjsmålen mer och mer sysselsätta skalden.

Såsom så alldeles skilda vill förf. dock icke uppfatta dessa rigtningar; tvärtom framhåller han som ett resultat af sin undersökning att Ibsen redan i sina historiska dramer egentligen lägger an på det etiska momentet eller att »de historiska motiven blott medelbart tjena Ibsens egentliga syfte, som är rent individuelt-psykologiskt«. Den innersta kärnan uti hufvudpersonernas karaktärer kan, säger förf., »i allmänhet uttryckas med Ibsens egna ord: modsigelsen mellem evne og higen, mellem vilje og mulighed«. »Hufvudpersonerna i Ibsens historiska dramer äro i tvedrägt med sig sjelfva, ty de ha på ett eller annat sätt blifvit sig sjelfve otrogne, de ha icke lydt eller kunnat lyda den röst, som talar ur deras innersta väsen«. Ofrivilligt uppsöker skalden derför i historien helst sådana perioder af brytning mellan gammalt, som förgår, och nytt, som kommer, der en dylik tvedrägt snarast och i djupaste mån uppstår hos stort anlagda karaktärer. Då Ibsen i sina senare dramer framför allt påyrkar att individen skall vara sann, sann i känsla och handling, är således grundtanken i hela hans skaldskap funnen, ehuruväl i de ur samtiden hemtade styckena, der en brytning mellan ett föregående och ett kommande tidskifte ännu icke kan uppvisas, yrkandet framstår mera som ett postulat, en tendens.

Med användning af denna nyckel utlägger förf. de nämnda fem styckena, och med den uppfattning han ger af deras andemening, deras ideela innehåll, kan man öfverhufvud förena sig. Äfven i »Gildet på Solhaug«, der sålunda Margit göres till hufvudpersonen, kan det ju sägas att den dramatiska konflikten ligger i hennes kärlek till Gudmund och den ställning af Bengts make, hon intar. Särdeles lycklig är den utläggning förf. ger af detta styckes förhållande till Hertz' »Svend Dyrings hus«, af hvilket danske kritiker velat framställa »Gildet« som en mera färglös imitation. Förf. visar att i Ibsens dikt det romantiska är att söka i tonen, stämningen, karaktärernas hållning och bevekelsegrunder, medan handlingen fortlöper på ett ganska realt sätt, fri från det romantiska godtycke, som råder i ledningen af »Sven Dyrings hus«, och med rätta synes oss förf. framhålla Ibsens förfarande såsom det rigtigare vid behandlingen af ett ämne från kämpevisan. I afseende å »Fru Inger til Östråt« kan man deremot göra förf. förebråelsen att på ett något öfverdrifvet sätt hafva tillämpat sin thes om den hos hufvudpersonen rådande motsatsen mellan sträfvandet och handlingskraften, som äfven här betingar den tragiska utgången. Det är dock tydligt att om fru Inger känner och

länge känt sig förlamad i afseende å sitt sträfvande att verka för Norges frihet och sjelfständighet, hvilket hon i ett högtidligt ögonblick förpligtat sig till, hon är det af farhåga för sin son, hvilken befinner sig i de upproriska svenskarnes händer. Vore det blott att hennes karaktär saknade nog styrka för den åtagna uppgiften, så skulle man fråga sig hvarför det då talas så stort om henne, och någon annan omöjlighet uppvisas icke i dikten, än hennes fruktan för sonens lif. Konflikten står således icke mellan sträfvandet och förmågan, utan mellan fosterlandskärleken och moderskärleken. Till denna missuppfattning synes förf. förledd af sin thes, men visserligen är ock detta diktens grundmotiv, fru Ingers farhåga för sonen, såtillvida en svag punkt i sjelfva dikten, att sonen, den i Sveriges historia kände Daljunkaren, hvilken skalden låter fru Inger i sin ungdom hafva fått med Sten Sture d. y., är icke blott ett temmeligen banalt novellist-påhitt, utan dertill ännu ganska ohållbart: ty var Daljunkaren i de upproriskes händer i Sverige och begärde desse ingenting bättre än att fru Inger och norrmännen skulle gå lös mot kung Fredrik, liksom de mot Gustaf Wasa, så borde ju hos fru Inger fosterlandskärleken och moderskärleken verkat i samma rigtning.

Men förf. vill öfverhufvud icke erkänna några brister i Ibsens verk, liksom i allmänhet den estetiska värdebestämningen eftersättes för den kritiska undersökningen af deras ideela underhåll. Förf:s beundran är af den ifriga art, som icke blott föranleder en rätt amper polemik mot enhvar, som funnit något att anmärka hos Ibsen, hvarigenom åter undersökningen ledes lätt åt sidan, utan ock hindrat förf. att i alla delar rätt använda sitt estetiska skarpsinne. Förf. har till och med sökt att sammanjämka historiens uppgifter om Catilina med Ibsens högst ungdomliga framställning af honom, hvilket ledt till en längre exkursion i romerska historien. Så förklarligt det är att Ibsen, dåförtiden en blodung man och under intrycket af 1848 års rörelser, gjort Catilina till en tragisk hjelte, så vågadt är det dock af kritikern att till fromma för dikten vilja se i historiens Catilina »bäraren af en idé«, »idén att afhjelpa de sociala missförhållanden, som rådde i Rom, alltså samma idé, för hvilken redan de ädle Graccherne offrat sitt lif«. Sedan erkännes visserligen att det ändock icke var någon princip Catilina kämpade för, om ej möjligen markins, hvilket kan vara rigtigt nog, men så borde han ej jämställas med de ädle Graccherne. Denna historiska undersökning med sina motsägelser och sin advokatyr skulle så mycket hellre kunnat umbäras, som förf. ganska rigtigt funnit »att styckets tyngdpunkt icke ligger i Catilinas kamp mot samhället, utan i hans förhållande till Furia och Aurelia«, hvilka äro liksom representanter af olika sidor i hans eget väsen: »det är dessa två qvinnors kamp om Catilinas själ, omkring hvilken dramat rör sig«. Vi skulle icke heller uppehållit oss vid denna utflygt, om den icke vore betecknande för den ståndpunkt af skaldens sakförare, förf. intar.

Tvifvelsutan har förf. inlagt stor förtjenst i utredandet af grundtankarne i Ibsens stycken och af grunddragen i hans skaldskap, hvars skaplynne han bestämmer som det af en sann realism. Men äfven den formela sidan

och särskildt egenheterna i Ibsens styl skulle man väntat sig att finna närmare betecknade i en afhandling af denna utförlighet. Det är den estetiska värdebestämningen, som kommit mest till korta, påtagligen under inflytande af den stora hängifvenheten för granskningens föremål. I alla dessa fem dramer har förf. funnit stort ingenting, hvarken i komposition eller diktion, som vore »enligt estetikens lagar« att önska annorlunda utfördt. Tvärtom har det händt att estetikens lagar fått ge med sig, när det gält någon betänklig punkt i kompositionen. Så synes förf. anse bipersonerna i ett drama vara till blott för att ge relief åt hufvudpersonen och för öfrigt kunna behandlas utan hänsyn till deras egen menskliga bestämmelse, straffas till lifvet, ehuru oskyldiga, blifva ostraffade, ehuru skyldiga, och afvisar på sådan grund alvarliga anmärkningar emot kompositionen, t. ex. i »Fru Inger«. I »Hærmændene« uppfattas Örnulf, hvars strid med Hjördis utgör hufvudhandlingen i två akter, det är förra hälften af stycket, och som derunder ser sin son skuldlöst dräpen, såsom tillkommen blott för att skalden skall få en utväg att för åskådaren yppa hemligheten af Sigurds förhållande till Hjördis, och ändock prisar förf. detta förfarande såsom snillrikt. Finge skalden begagna menniskorna så *blott* för sina estetiska behof, vore hans konst icke så svår, liksom det för målaren är jämförelsevis lätt att åstadkomma färgharmoni, om han får insätta figurer utan hänsyn till deras betydelse i och för sig. Oss synes att skaldeverket blifvit rigtigare bedömdt, om öppet medgifvits att det har tvenne, med hvarandra visserligen nära förknippade, men dock tydligt skilda hufvudhandlingar, den senare, Hjördis kamp med Sigurd, upptagande senare hälften. Denna tvåfald är så mycket märkbarare, som äfven hållning och ton i de tvenne hälfterna är olikartad: fullkomligt real i den förra, i den senare mer och mer mytisk, till dess att Hjördis formligen försvinner i en mytisk nimbus. Ty huru mycket än förf. prisar Ibsen för hans förmåga att förmenskliga sagostoffet, så har han dock icke i allo förmått utplåna det öfvermenskliga i motiveringen, som är för sagan egendomligt. Utan att känna sagans Brunhild och hennes tidigare kärleksförhållande till Sigurd, förstår man ej Hjördis på alla ställen, till exempel der hon i slutet af 2:dra akten besluter att hon eller Sigurd måste dö, ty i det ögonblicket viste Hjördis ännu icke att Sigurd älskat och försakat henne, utan är det som om skalden, då han skref det, skulle hafva tänkt på Brunhild.

Det är väl endast delvis som afhandlingen bringar pålitliga resultat, men alltigenom är den väckelserik, och det är med fröjd man ser den skicklighet och det lif, hvarmed förf. hugger omkring sig bland de motståndare, han i skaror samlat ihop. Den lifliga framställningen har ock tillvunnit arbetet en uppmärksamhet, som torde vara mindre vanlig för akademiska afhandlingar.

C. G. ESTLANDER.

Gustaf Björlin: Hertigen. Historisk interiör i två akter. Sthlm, Seligmann & c:i, 1879. 55 sidd. 8:o. Pris 90 öre.

Författaren till denna lilla dram har, ehuru ung till åren och militär yrket, dock redan vunnit lagrar på literaturens område genom många förstfulla arbeten dels af krigsvetenskapligt, dels af vittert innehåll. I förra seendet har han särskildt med pennan såsom svärd dragit ut till kamp den allmänna värnepligtens genomförande i sitt hemland och belönades id annat med krigsvetenskaps-akademiens silfvermedalj för ett år 1872 ommet arbete »Värnepligt och krigsbildning«. Samma problem har han gt under debatt i en berättelse, som framträdde år 1876 under titeln »En ntidssaga«. För öfrigt har han på sätt och vis äfven rört sig på ett hi:iskt område genom sina »Bilder ur Sveriges krigshistorie« och de tvenne ittelserna »Carl Svenske« ifrån medlet af sista århundradet samt »Elsa«, berättelse från hexprocessernas tidehvarf. Så har han också i *Hertigen* rt ett försök att dramatiskt omsätta en liten historisk episod ifrån Carl :s händelserika dagar.

Det lilla stycket, som blifvit uppfördt på kongl. dramatiska teatern i j 1878, spelar på Kalmar slott år 1603 och ansluter sig sålunda till den af poetiska verk, som har fått sina impulser ifrån den betydelsefulla tikamp, som vid denna tidpunkt delade riket i tvenne fiendtliga läger. episodisk efterdyning af denna kamp är det, som egentligen utgör hufinnehållet i hr Björlins förstlingsdram. Det är en af Sigismunds anhäne, en fredlös förklarad medlem af den öfver hufvud konungsligt sinnade n Ulfsparre, som med polska skepp och knektar hemligen har landstigit verige, der han lyckats innästla sig hos sina fränder och bringar dem i deri genom att bland annat tillgripa hertigens hemliga handlingar, som o anförtrodda i en Ulfsparres vård och för hvilkas förskingrande denne urligtvis blir misstänkt. Den barske hertigen infinner sig sjelf på Kalmar t, der den misstänktes fader är ståthållare, för att ransaka i denna angeenhet, och det hotar att sluta illa för slägten, då den rätte förrädaren itäckes genom sina egna anförvandters redlighet och derpå erhåller sitt väl jenta straff. Härtill anknyter sig sjelffallet äfven ett erotiskt element, lket, liksom öfver hufvud taget i poetiska alster med historiskt underlag, es något påklistradt och godtyckligt, huru lätt det än är funnet af förf.

I hvarje hänseende erbjuder intrigen, som här är hufvudsak, icke nåsynnerligt intresse, så mycket mindre som pjesens egentlige hufvudper-, den fredlöse Ture Månsson Ulfsparre icke framträder rätt lefvande för ådaren, utan snarare i hans ögon blir en helt vanlig och simpel niding. a det kan deremot framhållas, hvad man redan har räknat några af förarens berättelser såsom förtjenst, att han åtminstone i viss mån lyc- s anslå tidens ton och träffa det egendomliga i den förgångna periodens egna förhållanden. Af i egentlig mening historiska personligheter uppla i stycket riksföreståndaren hertig Carl, efter hvilken dramen har sitt nn, samt dennes förtrogne kansler, den bekante Erik Göransson Tegel,

och ehuruväl hertigen i stycket mera uppträder såsom en dömande myndighet, bör dock erkännas att man erhåller en ganska trogen och efter hvad oss synes rigtig föreställning om hufvuddragen af denna märkliga och betydelsefulla karaktär ur den svenska historien. Ur denna synpunkt kan väl äfven styckets namn rättfärdigas.

För författarens räkning må vi tillägga några detaljanmärkningar. Personernas framträdande under de förutsättningar förf. gifver oss är icke alltid så väl motiveradt. Så föreställer scenen i första akten slottets öppna vallgång, der vakten posterar i daggryningen, medan storm, blixt och åska göra platsen helt ruskig och kulen i åskådarens ögon. Icke dess mindre är detta ställe det första, som uppsökes af ståthållaren och hans dotter efter uppstigningen från nattens hvila, och här uppehålla de sig en ganska lång tid i samtal med hvarandra. Dotterns glömska att omtala budet från sin fästman (s. 9) är oförklarlig, då hon just med sin fader talar om honom. Litet märkvärdigt förefaller det också att vakten utan vidare lemnar sin post, och ännu oförklarligare att ståthållaren vid sin ankomst icke saknar honom på posten utan tvärtom (s. 13), då han återkommer, ber honom tillsäga vakten (det vill säga sig sjelf) att vara vaksam och noggrann. Då man (sid. 18) fängslad framsläpar till ståthållaren hans förrädiske frände, tager han alldeles för liten del i saken, som dock bort föranleda ett direkt och energiskt ingripande. Sigrids monolog i början af andra akten gör ett förfeladt intryck, ty då hennes fader var fängslad och hans lif sväfvade i fara, då hade väl ej hennes hjerta rum för så känslofulla önskningar som att flyga bland molnen och qvittra som en lärka. Ej heller torde väl Tegel ha varit en sådan kärlekspoet, som förf. vill hafva honom till (s. 30). Hertigens konfusa tal till Erik XIV:s porträtt, just då han får höra att förrädaren Ture Månsson befinner sig i hans närhet, gör på åskådaren nästan samma verkan som på Sigrid, som i följd deraf dignar ned till marken (s. 50). Personernas framträdande är icke sällan lemnadt utan motiv, men deremot äro verserna på få undantag när jämna och lätt flytande.

Arvid Hultin.

S. Adlersparre: Lässlära till bruk i hem och skolor, med 24 träsnitt. Sthlm 1879, Norstedt & Söner; 56 sidd. 4:o.

Till engelska träsnitt af god beskaffenhet har en text blifvit affattad, som synes ega de för ändamålet erforderliga egenskaperna. Annat var väl icke heller att vänta, då en så erfaren författarinna tagit saken i sin hand. Denna lässlära afser naturligtvis det första stadiet, der grunden lägges till barnets läs- och skrif-kunnighet. Förf. är af den åsigt att bokstäfvernas grundformer böra inöfvas genom skrifning på samma gång, som barnet öfvas att särskilja de olika ljuden. Äfven senare bör allt, som läses, skrifvas efter boken och efter minnet. Några regler för rättstafningen påyrkar förf. icke vid detta stadium; barnet vänjes att afskilja det flerstafviga ordet i dess delar, och så att läsa det som det uttalas.

X. B. Saintine: Ensam; berättelse, öfvers. från franskan. Sthlm 79, Lamms förl. 430 sidd. liten 8:o.

I denna till julliteraturen förra året hörande berättelse af en förf., som som sin Picciola gjort sig känd för renhet och finkänslighet, behandlas xander Selkirks öden på ett med det historiska förhållandet mer öfverensmmande sätt än i Defoës bekanta Robinson Crusoë. Det är ganska inmant att se huru mycket omvexlingsrikare och underbarare Robinsons n i verkligheten voro, än då de tjena som tema för Defoës känsla för naen och som omklädnad för hans åsigt om den bildade menniskans förhållde till naturtillståndet. Robinson är här en skotsk yngling med någon skolbing och icke utan sina lyten, som tar hyra på ett krigsfartyg, hvilket k ut på kryss under spanska successionskriget, blir af en rival förföljd i slutligen på dennes anstiftan landsatt på Juan-Fernandez-ön, der han r fyra års ensamhet återfans nästan förvildad af amiral Wood Rogers på nes jordomsegling 1709. Det är med ledning af de offentliggjorda berätterna om denna omsegling och andra samtida dokument Saintine skildrar irks fyra-åriga vistelse i den härligaste natur, men utan allt umgänge l medmenniskor, såsom ledande till ett djupt såväl intellektuelt som fyt förfall. Defoë har som bekant gjort en helt annan, en angenämare och are bild af denna vistelse, der menniskan visas såsom framgångsrik och höjd i skötet af en mild natur, och det är icke utan att i detta olika uppningssätt, såväl som i det olika sättet att behandla ämnet, man kan se ett f på det olika lynnet hos vår och hos Defoës tidsålder.

††

F. Schiern: Om en ethnologisk Gaade fra Oldtiden. Kjøbenhavn 0; 42 sidd. 8:o.

Vi hafva emottagit af den högt aktade danske etnografen detta försök tyda en utsaga, som förekommer hos de gamle och som, på mångahanda tolkad af de lärde, kan sägas ännu oförklarad. Det är med anledning Nordenskiölds senaste färd prof. Schiern åter upptagit det gamla spörjsmåsom i sjelfva verket också är ett kuriöst bidrag till frågan om nordostsagen. Pomponius Mela förtäljer nämligen att medan Qvintus Metellus er, Ciceros medbroder, såsom prokonsul styrde Gallien, boiernes konung t honom som föräring några indier, »indos quosdam«, hvilka »genom storns magt drifvits från de indiska farvattnen och efter att hafva tillryggat de mellanliggande hafssträckorna, änteligen framkommit till Germaniens ter«. Detta anför Pomponius som ett bevis på att Nordhafvet var ett et haf, ty äfven den frågan diskuterades ifrigt redan af de gamle. Men e indier, hvad skall man tänka om dem? Var Nordenskiöld verkligen den förste, som beseglat det ogästvänliga Ishafvet?

Förf. undersöker först utsagans autenticitet och då denna, bestyrkt af ius, icke låter bestrida sig, öfvergår han till frågan om hvilken konung

här kan menas samt synes benägen att tänka på Ariovistus, hvars folkförbund sträckte sig till Germaniens nordkust. Hvilka de väderdrifne främlingarne kunde vara är deremot svårare att utgrunda. Ritter har tänkt på sinderne i östra hörnet af Svarta hafvet, af hvilka någon flock, längs Rysslands floder kommen till Östersjön, skulle drifvits öfver detta vatten till Germanien. Slaviske författare hafva i detta »indi« läst »vindi« eller »vendi«, andra hafva föreslagit picterne såsom de, hvilkas brokiga utseende kunde förefalla kontinentens bebyggare nog kuriöst för att göra dem egnade att använda som gåfva åt romarne. Det ohållbara i de äldre tolkningarna ådagalägger förf. med det skarpsinne och den nästan gränslösa beläsenhet, som står hans forskning till buds. Möjligare förefaller honom att främlingarne varit lappar eller finnar från Europas nordkust, som kommit väderdrifna ned till Germaniens kust. Denna hypotes framstäldes redan af biskopen af Avranches, som 1652 besökt Sverige. Det kan invändas att någon namnförvexling hos Pomponius och Plinius mellan »fenni« och »indi« icke gerna kan ifrågasättas, då det förra namnet såsom betecknande ett så nordligt folkslag förekommer först långt senare. En förvexling af folkslagen synes väl ock svår att antaga, då lapparnes utseende just icke stämmer med hinduernes; men i sjelfva verket betecknade begreppet »indi« hos de gamle folkslag af det mest olikartade utseende. Mera otroligt förefaller att lapparne i sina bräckliga farkoster skulle kunnat öfversegla så stora haf. Det finnes dock exempel på att sådana »finmænd« drifvits af vindarne till skotska kusten och dess öar, och förf. har icke saknat källor, när det gält att belysa denna eller någon annan punkt af sin minutiösa undersökning.

På verkliga asiater, komna från Stilla hafvet, får man enligt förf. i alla fall icke tänka, alltså icke på några föregångare åt Nordenskiöld, liksom det må anses som en besynnerlig distraktion af den bekante franske filologen Egger att han i ett meddelande 1859 till *la Société des antiquaires* kunde tänka på karaiber, liksom om desse hos de gamle burit namn af »indier«. Huru med saken än må förhålla sig, är det intressant nog att den lärde Eneas Sylvius eller påfven Pius II, då han anför Plinii ord om ifrågavarande indier, tillägger att enligt en tysk historiker det händt äfven under tyske kejsarnes tid att man på Germaniens kust fått fatt på ett fartyg med indiske handelsmän, som, drifna af vågorna, ankommit från ostkanten. Samma tradition om från Asien nordledes komne »indier« finnes ännu så sent, som i Gomaras »historia general de las Indias« af 1553, der den spanske författaren säger sig hafva hört af Olaus Magnus, den svenske erkebiskopen »in partibus infidelium«, som han träffat landsflyktig i Italien, att man godt kunde färdas norr om från Norge till kusterna af Kina. Var det måhända samma tradition, på grund hvaraf Gustaf Wasa 1553 föreslog Hubert Languet, att med tvenne skepp segla samma väg, som nu tillryggalagts af Vega?

C. G. Estlander.

L. J. Wahlstedt: Folkskolans Naturlära. Kristianstad 1879, Hj. ler; 119 sidd. liten 8:o; pris 60 öre.

Sedan naturläran blifvit ett ämne för sig i skolorna, har man sökt mer mer gifva det en egen sjelfständig form. Celanders naturlära, som med ngång hos oss torde hafva vunnit den mesta användning, börjar med en t verldskunskap eller hvad man kallat matematisk och fysisk geografi, tar derefter grunderna för fysiken och kemin samt genomgår till sist na- lhistorien, så att menniskan bildar liksom midtpunkten i uppställningen. Wahlstedt synes deremot utgå från grundsatsen att man bör begynna med närmast liggande och öppnar derför sin öfversigt med menniskan, fort- genom naturalhistorien till de allmänna fysiska och kemiska grunderna, så några geologiska begrepp och slutar med himlakropparna och deras lser. — tvifvelsutan en mer systematisk anordning, men som således i na punkt något afviker från den svenska »normalplanen för undervisnin- i folkskolor och småskolor«, hvars anvisningar i öfrigt blifvit följda. denna naturlära hänvisar till Sundströms förträffliga atlas, kunna teck- gar i den naturalhistoriska delen undvaras; de för den senare hälften af en anskaffade bilderna hade kunnat vara bättre. Språket har icke den ghet som utmärker Celanders lärobok.

*

Decimus: Doktoren fra Thorshof. Kristiania 1879, Cammermeyer; +287 p. liten 8:o.

»I de gode gamle dage betragtede man jorden som en skole, i hvil- man forberedede sig for evigheden«, säger förf. i sitt företal. Vi, som berättelsen om doktoren fra Thorshof, veta att förf. med det goda gamla aktelsesättet ingalunda förstår detta asketiska förakt för lifvets kraf och ets glädje, som gör att man anser allt hvad jorden tillhör såsom en sliten a, värd att kastas bort.

I öfverensstämmelse med bibelns anda vidhåller förf. fastmer att den akliga personligheten är till, icke för att qväfvas af religiös excentricitet, n för att fullkomna sig genom verksamhet i den kristliga kärlekens tjenst; blott för dem, säger han, som med honom äro ense derom, att forna ar voro goda dagar, derför att »menneskene den tid lagde sit tyngdpunkt ligionen«, har han skrifvit sin bok, i hvilken som sagdt kristendomens ka innehåll, uttryckt i orden: »älsken hvarandra inbördes«, utgör hufvud- lat, men äfven dess dogmer beröras.

Doktor Harald från Thorshof, berättelsens hjelte och som sådan bärare bokens idé, är tecknad på ett lyckadt och värdigt sätt; den spänstiga kraf- , det lugna och ädla i formen, som är ett hölje åt ett högstämdt inre, klarar det inflytande, han öfvar på alla, som med honom komma i berö- g. Förf. har lyckats att i detta på en gång blida och manliga väsen in- ga en så att säga magnetisk kraft, hvilken oemotståndeligen drager äfven

den gensträfvige med sig, förande honom in på det godas och rättas stråt, en stråt som alla måste beträda, de der vilja följa doktorn från Thorshof.

Att berättelsens hjelte nästan utan kamp och strid förmår att hålla den stråten, torde bäst förklaras af hans döende faders ord: »Du har fået dit livs hus upfört på den sande, faste klippe, og tidsåndens strömninger skal vanmägtige bryde sine skummende bölger mod den«. Nekas kan emellertid icke att förf. försvagar intrycket af sin hjelte genom att göra honom nästan ofelbar och hans väg nästan för lätt.

Hvad förf. tänker om tidsandens strömningar uttalas i följande: »De siger, hr. Pastor, bemärkede Harald, at mennesket har trang til at tro på noget. Men finder De ikke, at tidsånden går i retning af fuldständig gudlöshed. Därhen arbejder jo den nyere forskning både ad grundlagte og ugrundede veje«.

»Desuden, hvortil förer en sådan läre? Så langt fra at före menneskeheden framad, vil den tvertom mere tilintetgöre al civilisation og ödelägge verker end nogen folkevandring gjorde eller kunde göre fordum«.

»Hvorledes mener De?« spurgte presten.

»Jeg kommer til at tänke på gudsfornegterne i det attende århundrede«, sagde Harald. »De var for eget vedkommende blinde; men de havde dock klögt nok til at indse, at den läre de hyldede, vilde före til forfärdelige resultat, om den blev almindelig«.

»Ah! De mener de ord: Religionen er for folket, for at töjle den gemene masse?« faldt presten ind.

»Netop! Lad den tro gjennemsyre massen, at mennesket kun er et jordisk frembringelse, hvis tilvärelse begynder og ender med jorden, og ethvert samfund vil oplöses i sine individer, som vil kämpe en forbitret kamp på liv og död for at tilrive sig det mest mulige af jordens goder. Det vil blive et fuldständigt rovdyrsliv. Lad da se, om nogen kunst eller videnskab kan trives! Mon da noget arbejde for andre kan tänkes, nor man står i fare at beröves frugten af arbejdet? Man vil kun slutte sig sammen som en ulveflok for ved fälles ansträngelse at göre bytte; men den enkelte af flokken, som såres, som er underlegen, bliver uden barmhjertighed revet sönder og opspist«.

För berättelsens första del är scenen förlagd till Paris, för dess andra del till Norge.

Att nordiska författare gerna förlägga skådeplatsen för sina berättelser till någon af de stora verldsstäderna är ingalunda oförklarligt: der lifvets åder lifligast pulserar, der de mest olika nationaliteter sammanstöta, der måste en oändlighet af användbart stoff stå att finna. Att den till främmande land förlagda berättelsens hufvudperson nästan alltid är en landsman till berättaren, torde härröra deraf, att man i ett främmande land lättare uppfattar lifvets formela än dess individuela sidor. Men till och med skildringen af pariserverldens sällskapslif göres ej utan svårighet af den, hvars fot ej är fullt hemmastadd på parisersalongens fint bonade parquet; och vi måste tillstå

; teckningen af denna skiftande, bländande, tjusande verld synes något ıg, der den jämföres med franska författares skimrande bilder af densamma. t de i pariserverldens aristokratiska salonger uppträdande lärde norrmän- ı utan minsta bryderi ens i språkligt hänseende genast och med ens be- ska situationen, bemägtiga sig konversationen och leda den, förekommer, lrigast sagdt — högst oväntadt. Att Harald i en af de högadliga famil- na tillvinner sig ett hjerta och en brud är deremot af förf. väl motiveradt ı förundrar ingen, som besinnar att:

Wo sich das Strenge mit dem Zarten,
Wo Starkes sich und Mildes paarten,
Da gibt es einen guten Klang.

Såsom läkare har bokens hjelte och läsaren med honom tillfälle att ı känna pariser interiörer af mångfaldiga slag, och på en utflygt till Bur- ıd, hvilken doktorn i egna hjerte-angelägenheter företager, får läsaren i e sällskap se pariserlif förflyttadt till landsbygden.

I bokens senare del förlägges skådeplatsen till Norge, och — »ljufligt hemmet!« — hvadan man ej må räkna allt för noga med förf. om han, te det han ger läsaren skildringar af sitt hemlands höga fjäll och djupa dar, begagnar tillfället att för honom presentera en mängd för berättel- mindre behöfliga personager, af hvilka dock flere intressera, emedan de as hemtade ur den norska verklighetens djup, bland dessa, skeppsreda- Daa, mannen med den sträfva ytan och det varma hjertat, och hans älsk- . kone, den goda Thea. För att grundligen orientera läsaren i hjeltens strakter och förtydliga hans kärleksverksamhet på alla, äfven de minst be- ade områden, fördjupar sig förf. dock slutligen på ett ledsamt sätt i det iala genom en alltför detaljerad skildring af verkligheten. Att berättel- s senare afdelning derigenom lider af en viss tyngd, kan ej förnekas. Men tro icke blott att boken det oaktadt skall tilltala de läsare, som i allo a förf:s åsigter, utan att »Doktoren fra Thorshof« också skall gillas af lä- e, hvilka, om de ock i många stycken tänka annorlunda än förf., dock som han »se verlden i kärlekens ljus«.

— —M.

Öfversigt.

Bref från Sverige. *Upsala i augusti 1880.* En sådan augu
nad ha vi väl aldrig förr sett under sextionde breddgraden. Tropisk
evigt klarblå himmel, ej en droppe regn, torkade fält, halfvissnade t
nande floder och sjöar, men ljufligt att lefva för den, som icke är la
kare och sålunda ej åt dammande tegar anförtrott sitt hopp om kon
skörd, hvilket troligen svikes! Situationen är ungefär densamma, s
länge varit inom literaturen: torka och hotande missvext. Emellan
jag, min åtagna pligt likmätigt, för eder påpeka ett och annat, på
mitt öga fallit i våra boklådor.

För att taga det alvarligaste först, nämner jag en af profes
Rudin i Upsala utgifven skrift om *Sören Kierkegaards person och*
tareskap, föranledd, såsom han sjelf i inledningen angifver, af dokto
Brandes under hösten 1876 i Upsala hållna föredrag öfver samma äm
der det att författaren dock erkänner sig länge ha haft för afsigt a
den märkvärdige danske tänkaren till föremål för en framställning,
nu de nämnda danska föredragen gifvit väckelse. Har Brandes i sin
rigt glänsande monografi öfver framställaren af trosparadoxet emot
lationen och förkunnaren af nya testamentets kristendom såsom ett li
evangelium stält sig på rationalistisk eller rent af positivistisk botten
som i sin bekanta förklaring af Kierkegaards väsen, hvilket göres till
turprodukt, beroende af de omgifvande lifsomständigheterna ensamma
är professor Rudins ståndpunkt den rent religiösa och kristliga, och
enligt egen bekännelse drifven mot Kierkegaards person och författ
framför allt genom tacksamhetens pietet. Häraf bär äfven hela frams
gen vitne: den är genomträngd af en hänförelse med afseende på för
som rycker läsaren med sig, men som vid lugnare besinning lemnar
en viss tvekan i afseende på den lugna objektiviteten i bilden. Förf
är poet, men han är det såsom en ädel och vältalig sakförare, hvilke
hjertats hela värme älskar sin skyddsling och är på det innerligaste
gad om det absolut upphöjda i dennes tankar och lif. Säkert är att
lägger ifrån sig boken, utan att vara lifligt berörd af den öfverty
värme, hvaraf hon är genomträngd.

En annan, i hög grad alvarlig skrift, som är värd all uppmärks
är *Qvinnofrågan* af *Edmund Gammal,* en broschyr, som bildar förs
tet i en af docenten L. H. Åberg i Upsala utgifven serie af skrifter,
I dagens frågor. Boken utgöres af en förträffligt skrifven redogöre
qvinnofrågans ställning hos de stora kulturfolken och lemnar en klar
sigt af hvad dessa gjort för eller emot det stora spörsmålets lösning.

nskar icke stå oss sämst i denna täflan, derom vitnar sjelfva skriften, ty säges med fordran på tillförlitlighet, att dess författare är en qvinna, hvil döljer sig bakom den manliga pseudonymen, och skriftens hela hållning sådan, att den skulle gjort hvem som helst heder. Det torde medgifvas detta förhållande, om det, såsom vi våga tro, är sant, lemnar ett vackert fg på våra svenska qvinnors både begåfning och utveckling med deraf följde förmåga och rätt att sjelfva taga sina egna angelägenheter om hand. ammanhang härmed kan anmälaren ej underlåta att påpeka ett annat lilrt arbete af en svensk qvinna, hvilket måste slå hvar och en genom sin gnad i omdöme, klarhet i framställning och fulländning i form. Vi mena i *Tidskrift för hemmet* för i år intagen artikelserie, som behandlar den elska skaldinnan *Elisabeth Barret Browning* på ett sätt, hvilket skulle ra en literaturhistoriker ex professo. Efter tidskriftens eget tillkännagifde lärer denna ganska omfattande studie, hvilken i tidskriften varit införd rkortad form, snart nog vara att förvänta såsom sjelfständigt arbete i handeln.

Dernäst må här påpekas en del historiska skrifter af någon betydenhvilka eder brefskrifvare dock endast antecknar, utan att såsom i någon kännare af deras värde om detta yttra något omdöme. Främst stå utan rel *Berättelser ur friherre Carl Otto Palmstjernas lefnad (1790—1878),* r den åldrige statsmannens egna efterlemnade papper sammanfattade af s son Carl Fredrik Palmstjerna. För vår nyare inre historia har en så, af en ädel och rättänkande man gjord skildring af hvad han upplefutan tvifvel stort värde, äfven om framställningen är färgad af hans egen åsigt, ty i denna utgjorde dock alltid fosterlandets väl sjelfva medelkten, och under en del af denna nyare tid (1838—1856) har den skille statsmannen på ett ganska vigtigt sätt ingripit i detta fosterlands häner och utveckling. — En både ovanlig och lofvande företeelse på det hiiska området äro också de *Ryska historiska skrifter,* som i öfversättg utgifvas af docenten *H. Hjärne* i Upsala, och hvars första häfte omar *De diplomatiska förbindelserna mellan Ryssland och Sverige 1801—9* af *K. K. Zlobin,* som från ryskan öfversatts af utgifvaren. — Den outtlige doktor *A. Ahnfelt,* som gerna sträfvar på gränsen mellan literatur historia, har nu senast utgifvit begynnelsen till en serie af skrifter, som kallar: *Ur svenska hofvets och aristokratiens lif,* och som skall oma skildringar, hemtade ur en mängd enskilda arkiv. Den nu utgifna samgen börjar med den bekante hofintendenten von Rööks dagboksanteckning och slutar med memoirer af Marianne Ehrenström; mellan dessa båda er man ett och annat af blandadt innehåll. I sammanhang dermed tillåta oss att påpeka en ny upplaga af Crusenstolpes *Morianen,* hvilken förmodn ännu icke förlorat sina vänner och gynnare, de der gerna vilja göra antskap med historiens personer i så konkret form som möjligt eller, omdt, älska att se den pikanta anekdoten insatt i en ärevördig ram med påiften: »historisk«.

Dermed hafva vi helt oförmärkt kommit öfver från det allvarliga
nyttiga till det nöjsamma och kanske på samma gång mindre allvarliga. Ti
denna nöjsamma literatur få vi äfven räkna *Claës Lundins* sista bok: *Fr*
Stockholms synkrets. Han har der under benämningen *Spridda intry*
samlat en del af de under tretton års förlopp (juli 1867—december 1879)
Stockholms Dagblad offentliggjorda »krönikor«. Författaren har mycke
lang i det lätta skriftställeriet; och äro hans roligheter ej alltid naturvu
så eger hans framställning dock otvifvelaktigt *en* egenskap af betyde
nämligen att vara sann och äkta, att skildra Stockholm så, som det af
infödingkan och skall skildras, men af ingen annan. Det är, ehuru i
ringare grad, samma anda, som alstrat en och annan af våra författare
vi vilja ej tala om Bellman, men om August Blanche och äfven om Jo
Jolin — och det är denna genuina lokalfärg, som ger de anmälda hu
skerna deras egentliga värde.

Ett par historiskt-romantiska skildringar hafva äfven sett dagen
den senaste tiden. Den ena af *Sylvia* behandlar den sköna och oly
Magdalena Rudenschöld i en diger bok om nära sexhundra sidor, in
lande en mängd bilder från Gustaf III:s och hertigen-regentens dagar. D
med är också uttalad arbetets egentliga beskaffenhet: det utgör en se
ganska lifligt skildrade småtaflor med historiska figurer från den nämnd
den både ur hofvet och ur folket, bland andra naturligtvis äfven Bell
men dessa taflor hafva ej något konstnärligt sammanhang sins emella
någon strängare komposition existerar icke, och någon realistisk detaljt
ning, såsom t. ex. i den danska skildringen af Maria Grabbe, finner ma
Tvärtom är en viss ideal slöja bredd öfver skildringen, påminnande om
gamla goda tiden, men stundom också gående allt för långt, såsom då G
staf Mauritz Armfelt och Magdalena Rudenschöld vid sina kärleksmöten
in i blankvers, medan dock dialogen är tecknad i vanlig prosaform.
öfrigt hafva Schinkels »Minnen« lemnat stoff till många småscener, hvi
»historiska« karaktär då bestyrkes genom hänvisning till källan. Emella
är berättelsen mycket läsbar, och den sköna hjeltinnan skall utan tvifvel
öm medkänsla hos mången läsarinna. — Den andra historiskt-romantiska
rättelsen är *Smedsonen från Örebro* af *F...t,* i hvilken Olaus Petri
hans kärlek till en ung fröken utgöra hufvudpunkterna af en tafla, som
reformationen till bakgrund, en fanatisk munk till handlingens onda ande
Gustaf Wasa till dess deus ex machina. Äfven denna berättelse gör i
hela ett godt intryck, ehuru den liksom den föregående laborerar med
ken svårighet i återgifvande af den historiska lokalfärgen, som är ingen,
med en hyperromantisk öfverdrift såsom ersättning för denna. — Ett
skare intryck göra då de »visor, sägner, sagor, gåtor, ordspråk, ringda
lekar och barnvisor«, som nyligen äro utgifna under namn af *Folkdikt*
samlad och upptecknad i Skåne af *Eva Wigström.* Boken är, egend
nog, tryckt och förlagd i Kjöbenhavn; också torde man väl kunna säga,
de folklifsminnen, som här äro samlade, hafva lika mycket danskt som sv

sprung. Men huru som helst, är innehållet högst intressant, lifligt och ikt både till stoff och framställning, och det hela hedrar samlarinnan, hvil- härmed otvifvelaktigt räddat undan glömskan mycket, som kan vara dt att minnas af forna tiders seder och tänkesätt i vårt sydligaste landskap.

Det är helt naturligt att konsten under sommarmånaderna haft föga visa, emedan hennes idkare varit utflugna kring land och rike för att la skatter af studier till den kommande höst- och vinter-produktionen. och annat har dock framträdt, som är värdt ett omnämnande. Främst la vi friherre Gustaf Cederströms historietafla »Nils Stures mord«, i hvil- konstnären gripit ett i bild svårframställbart moment af den hemska hän- en, men löst sin uppgift på ett sätt, hvilket är fullt tillfredsställande för , som känner den svenska historien. Nils Sture har störtat upp från sin , på hvilken han legat och läst i sin bönbok vid kung Eriks hastiga in- le; nu är dådet fullbordadt, den mördade har sjunkit ned på knät, stöd- le sig mot sängkanten, och dragit »darten« ur såret samt räcker nu fästet len mot väggen vacklande kunglige mördaren, hvars vanvettiga blick vi- hvilken dold magt det varit, som drifvit honom till ogerningen. Ljuset er öfver konungens hufvud från höger genom ett litet rundbågsfönster med kraft på unge herr Nils' bleka anlete; i dörren till venster skymta knek- e. Alla detaljer äro med omsorg utförda och deras verkan väl genom- kt. Att det hela verkar uppskakande genom en tragik, som i sig eger a af försoning, ligger icke blott i ämnet, utan äfven i tidsandan — jag nar vår —, som gerna ser lifvet återspegladt i sådana hemska och blo- a syner.

En annan målare, som är konstakademiens stipendiat, herr Ernst Jo- hson, har utstält några porträtt, hvilka äfven i år varit synliga å salongen 'aris, om jag ej misstager mig. Den unge målaren, som förut hemsändt ra mera betydande kopior från Holland och en framställning af Saul och vid med reminiscenser från Roma, har nu blifvit en målsman för det nya let att måla med en mängd osammansmälta färgfläckar, satta bredvid hvar- lra och beräknade att på ett visst afstånd flyta ihop för ögat till en bild, n dock aldrig kan bli illusorisk. Tvenne yngre konstnärer af målarens ner äro sålunda framställda, och det kan icke nekas att i synnerhet det i porträttet, sedt på tillbörligt afstånd, gör ett märkligt intryck; men man nar all egentlig form, alla linier äro bortsuddade, och det ser ut, efter ad jag sagt på ett annat ställe, som när en närsynt person tar af sig glas- onen och betraktar verlden samt finner den bestå af ett oredigt virrvarr färger.

Ett nytt, högst betydelsefullt arkitektoniskt verk har i dessa dagar full- dats, nämligen Stockholms högre allmänna läroverks nya palats på norr, rdt efter vår berömde arkitekt Helgo Zetterwalls ritningar. Den floren- ka för-renässansen har lemnat formerna för det yttre, den fullt utveck- e palatsstylen karaktäriserar det inre med dess luftiga trapphus och dess rkader och kolonnräckor i tre våningar omgifna begge glastäckta gårdar

på hvar sin sida om trapphuset. Det hela är en märklig komposition, so hedrar sin mästare, hvilken både i sina förtjenster och sina fel är en fu sjelfständig man.

C. R. Nyblom.

Bref från Danmark. *Köpenhamn den 23 augusti 1880.* Hr reda tör! Den förflutna veckans stora evenemang har varit fröken *Sarah Ber hardts* fem gästrepresentationer på vår nationalteater. En konstnärlig nji ning af första rangen har varit oss förunnad, och det må sägas till vår hu vudstads ära, att den fullt ut har förstått att uppskatta den sällsynta lyck att blifva gästad af en sådan namnkunnighet, medan hon ännu står på s utomordentliga genis fulla höjdpunkt. Ehuru den egentliga teatersäsong först begynner med nästa månads ingång, änskönt sommarferien näppelig kan sägas vara till ända gången, och oaktadt den del af hufvudstadens i byggare, hvarpå i följd af de mycket förhöjda biljettprisen särskildt må göras räkning, fortfarande ligger på landet, viste det sig dock genast, a teaterns chef hade rätt bedömt saken, då han i Paris fick den berömda sk despelerskan att för några få dagar gästa den höga norden. Och hade ho som det skämtvis blifvit framkastadt, sina landsmäns sedvanliga föreställni gar om dessa breddgrader, så skall hon, om hon gör alvar af att skildra si reseintryck, icke kunna förtälja annat än om härliga sommardagar med stä blå och solklar himmel, om sköna månskensnätter och ett folk slutligt hvars hänförelses temperatur icke i någon mån eftergaf middagssolens o teatersalongens värmegrad. Den festligt klädda publiken följde från aft till afton hennes bländande spel med ständigt växande hänryckning, framr ning på framropning, blomsterregn och bifallsstormar utan ända, och så v nådde hänförelsen, att konstnärinnan dagligen körde till och från teatern g nom täta leder af uppradade åskådare, som åtminstone ville vara vitne hennes vänliga helsning och gratiösa slängkyssar, då de icke hörde till de lyckan gynnade, som sluppo innanför skådeplatsens murar. Hvar afton ef sin hemkomst från teatern måste hon slutligen fram på hotellets balkong o ännu en gång helsa ut till de täta massorna; det var lika som om den st menigheten varit genomträngd af känslan att en af konstens yppersta bef sig i dess midt, och huru stor roll än nyfikenheten och andra hänsyn spel i dessa uppträden, låg häri dock i alla händelser någonting festligt. Köp hamn har verkligen lefvat som i en fest de sista åtta dagarne, och den mä liga qvinna, som varit veckans centrum, har firat en af de triumfer, som i så lätt glömmas.

Sarah Bernhardt spelade 3 gånger Scribe's och Legouvè's »Adrie Lecouvreur« och 2 gånger Meilhac's och Halévy's »Frou—Frou«. Det f sta stycket är blott ett sceniskt rutinarbete, men det gaf i de stora, ski ligt anbragta effektscenerna konstnärinnan ett rikt tillfälle att lägga i da sitt genis så väl storhet som allsidighet. Af särskildt intresse voro de strödda deklamationsnumren, hvari skådespelerskan med sin berömda stä

nes hela välklang lät oss ana hvad hon i Théâtre français har varit för Frankrikes klassiska tragedi och Victor Hugos romantiska dramer. Störst var hennes spel dock i dödsscenerna i sista akten, och den som har hört henne utropa af hela sitt hjertas ångest de gripande orden: »Jag vill icke dö!« eller sett henne sträcka sina armar upp emot himmeln med de tre gånger upprepade orden: »la vie! la vie! la vie!« har stått ansigte mot ansigte med en konst, hvars vidsträckta omfång och imponerande naturkraft måste göra ett lika så gripande som outplånligt intryck. Dess värre är och blifver »Adrienne Lecouvreur« trots alla Rachel'er och Sarah Bernhardt'er ett tarfligt fabriksarbete, som till och med den mest fulländade konst kan afvinna hvarken någon handlingens eller karaktärernas helhet, och ehuruväl »Frou-Frou« ingalunda är något utmärkt diktverk, står det dock i så måtto oändligt högre och är i och för sig icke någon ointressant representant för en viss sida af det moderna franska skådespelet. Ju mera den nyare franska literaturen har spelat en rol under senaste årtionde, dess lärorikare var det att få ett intryck häraf i första hand. Sarah Bernhardts sätt att spela den olyckliga frukten af gifna samfundsförhållanden kan icke i få ord skildras. Det var ett lifslefvande stycke Paris vi sågo för våra ögon, och hennes rika konst genomlopp med förundransvärd virtuositet hela skalan ifrån det flyktigaste lättsinne till lidelsens qval och dödens alvar. Men hennes spel gaf oändligt mycket mera än ett sådant stycke Paris med alla dettas lokala och temporära intressen. Det tolkade i de stora afgörande scenerna den allmänt menskliga lidelsen; så älskar en qvinna, så rasar en qvinna, så kämpar en qvinna. En sådan natursanning, uppdrifven till sin yttersta spets utan att en sekund gå utöfver konstens gränser, måste förstås till och med af dem, som icke mägtade följa skådespelerskan i hennes hänskyndande ordström, och skall ett gästspel sådant som Sarah Bernhardts hafva betydelse utöfver de gripande timmar hon här utöfvade sin mägtiga konst för oss, må den sökas på denna punkt. Vi befinna oss i en konstströmning, som — hvilka brister den än måtte hafva — på nytt sträfvar att taga ett steg framåt emot natur och sanning, och likasom derför Sarah Bernhardts uppträdande har egt rum i ett lyckligt ögonblick hos oss, så kan man äfven hoppas, att det skall hafva varaktiga följder, både direkte för vår egen skådespelarekonst, som skall veta att lära af den främmande och omdana deraf, hvad den kan bruka, efter sin egen färg, och indirekte genom att liksom hafva understödt hela den nyare andliga rigtningen, som under sista decenniet har gjort sig gällande här hemma så väl i vår literatur som i vår bildande konst.

Sarah Bernhardts medspelande stodo långt under henne. Der fans i truppen ett par rätt respektabla krafter, men onekligt också några, som nästan vore omöjliga på hvilken scen som helst. Dock Sarah Bernhardts egen konst var så stor, skön och sann, för att ej tala om dess rikedom och virtuositet, att deri allena var nog för att vinna slaget för dem alla. Vi hafva allt skäl att prisa vår goda lycka, att det blef oss och icke S:t Petersburg eller Madrid förunnadt att dela Londons och Brüssels hänryckning öfver henne,

och likasom vi äro skyldiga henne oändligt mycken tack för dessa dagar, så skola också många danskars bästa önskningar följa henne på hennes framtida bana.

OTTO BORCHSENIUS.

Per Brahes minne. *Helsingfors den 12 september.* Ingen af Finlands styrande personer har efterlemnat ett så djupt och lifligt minne som Per Brahe. Likasom med historiens bäste regenter har det händt äfven honom att hans styrelsetid ordspråksvis kommit att beteckna en lycklig tid. Med den bästa vilja att gagna förenade han i hög grad den energi, som utmärkte den tidens ledande män.

Hela femtonhundratalet efter unionens utgång åtgick mestadels till att befästa dynastin och låta reformationen mogna i tänkesätten. För upplysningen, för näringarna och samfärdseln fans icke mycken tid och håg, medan det afgjordes om papismen eller lutherdomen skulle sitta vid styret. Pånyttfödelsen af det ur medeltidens oro utgångna samhället lemnades åt det kommande århundradets män och måste af dem utföras under det riket låg i krig med sina grannar och slutligen fick påtaga sig att rädda protestantismen på kontinenten. Men Sverige hade då män, som voro den ena som den andra uppgiften vuxne. Sällan hafva så storslagna karaktärer samverkat som de, i hvilkas midt Gustaf Adolf framgick. I hans och Axel Oxenstjernas politiska planer är omfattning och högsinthet, liksom i Torstensons fälttågsplaner fins en förvånansvärd djerfhet. På diplomatens och härförarens fält intar Per Brahe icke något så stort rum, men det är samma storslagenhet man finner i hans planer för Finlands framtid. Eller är det icke något af samma anda i hans kanalsystem, enligt hvilket Kumo elf borde förbindas med Päijäne, denna sjö med Saimen och Saimen med hafvet?

Det är anmärkningsvärdt och att anse som ett särdeles bevis på hans statsmannablick, att han insåg hvilken betydelse kommunikationsmedlen egde för landets uppkomst. Fann han för sig ett folk, försjunket i trög sysslolöshet med de oarter, som deraf härflyta, och ville han upphjelpa de goda anlag, han funnit hos detsamma, så var i sjelfva verket öppnandet af vägar för samfärdseln det första och nödigaste. Postväsendet, marknadsplatserna och de nya städerna syftade till samma mål, att motarbeta verkningarna af den isolering, hvartill menniskorna voro dömda inne i det ovägade och glest befolkade landet och hvaraf oarterna härflutit mer än af några ursprungliga naturanlag.

Det kan väl icke sägas att Per Brahe kom som en främling till detta land, ty främling är man ju icke der, hvarest man redan af födseln har medborgarrätt. Men det förhållandet att största delen af inbyggarne talade ett språk, som han icke förstod, var för honom, som ernade göra fullt alvar af sitt värf, en anledning till oro och tvekan vid det han mottog styrelsen af storfurstendömet. Detta förhållande var visserligen också en källa till många svårigheter och missförstånd mellan administrationen och folket, hvilket se-

mare desto lättare misskändes, som det af styresmännen illa förstods. Per Brahes företrädare, den välmenande och verksamme Nils Bjelke hade under sin förvaltning fått de sämsta föreställningar om finnarne. Ingen skiljaktighet i tungomål hindrade Per Brahe att fullfölja sitt verk. Hvad han i Sverige och annorstädes sett af finnarne hade ingett honom andra föreställningar. Han hade sett dem utom landet arbeta som tre och visa sig skickliga för handtverk, och han drog deraf den rigtiga slutsatsen, att om de hemma voro tröga, så låg felet mera i förhållandena än i folkets anlag. Han begaf sig ut bland folket under resor, så många och långa, att de i betraktande af svårigheterna att färdas kunna i och för sig anses för storverk, och som äfven de bevitna såväl hans fasta föresats som hans energi att afhjelpa bristerna. Ingen man har veterligen förr eller senare så som han berest detta land. Koskinen anmärker att det väl icke fans många nejder, som han ej personligen besökt och flere hade han besökt upprepade gånger. Och följden af denna nära beröring var att Per Brahe för hela sitt lif bevarade en verksam välvilja för Finland och dess inbyggare.

Åt nästan alla stats- och samfunds-lifvets områden, lagskipningen liksom förvaltningen, gaf han en impuls, som väl kan kallas förvånansvärd, om man betänker den kraft, som erfordrades redan för landets utsträcknings skull. Per Brahe kan med skäl kallas en af dem, som mest bidragit att befästa i landet denna odlingsform, till hvilken innebyggarne stå i långt större tacksamhetsskuld än till en karg natur för den grad af menniskovärde, den ståndpunkt i den europeiska bildningen de nu intaga. Hvad regeringsgrundsatserna vidkommer, synes Per Brahe visserligen icke hafva stått framom sin tid; han var icke en reformator i denna mening, men en stor och upphöjd representant af sin tid, hvars inskränkningar han väl icke undgick, medan han i ett ovanligt mått framställer för oss dess förtjenster. I afseende å handeln och näringarna delade han visserligen den strängt reglementerande maxim, som var tiden egen, men på samma gång sökte han med rättrådighet och jämnmod afhjelpa deraf uppkommande slitningar. Han var en sträng aristokrat till seder och tänkesätt, anseende det som en nödig och helgad ordning att adeln hade en aktad och betryggad ställning öfver de ofrälse, och den öfvermåttan stora utsträckning adelns förläningar och magt vid denna tid erhöll, fann hos honom ingen gensägelse, under det han dock var den förste att tillbakahålla hvarje öfvergrepp från adelns sida, hvilket syntes honom olagligt och förtryckande. Denna rättrådighet låter honom framstå under sin ovanligt långa bana som en af de fläckfriaste bland sin tids statsmän och har särskildt i Finland gjort hans namn lika vördadt som älskadt.

Det var en ledande tanke hos Sveriges statsmän denna tid att vetande och upplysning voro de oundgängligaste vilkoren för ett folks välfärd liksom för den enskildes framgång, och äfven i detta hänseende står Per Brahe på höjden af sin tids åskådningssätt. Undervisningsväsendet hade äfven mer än andra områden råkat i lägervall under reformationstiden, och det erfordrades i sanning en hög och kraftig vilja för att bringa det till stånd, me-

dan landets intellektuela och ekonomiska tillgångar voro på ett oerhördt sätt ansträngda af krigen. Gustaf Adolf och hans män hade både vilja och kraft dertill. Icke nöjd med att hafva inrättat ett gymnasium i Åbo, var konungen sinnad att ombilda detta till ett universitet. Sedan tanken att till Åbo förflytta det dorpatska universitetet öfvergifvits, genomdref Per Brahe det stora verkets åvägabringande, medan ett gymnasium öppnades i Wiborg. För de större städerna anskaffades trivialskolor, i de mindre, äfven i nya anlagda, inrättades pedagogier, och innan Per Brahes förvaltning af landet upphört, hade redan drottning Kristinas, i många punkter så visa skolordning blifvit införd. Men kronan på verket och kronan på Per Brahes lifsgerning i landet är dock universitetets stiftande, för hvilket han säges hafva varit så varm, att han inför domkapitlet i Åbo förklarat sig sinnad att sjelf beställa det, ifall det ej på annat sätt komme till stånd. I denna anstalt såg han först och främst en förkofran af gudligt lefverne och af skicklighet till bokliga och verldsliga värf, men derjämte ett sätt att till hemlandet återföra dugliga krafter från alla håll och kanter. »Derigenom, skref han, finge man skicklige män, som både i andlig och verldslig månto deras kall och ombetrodda embete med godt förstånd, beskedlighet och intet utan frukt förestå kunde; många ärlige mäns barn, särdeles från allmogen, skulle då komma till bokliga konster, efter de lärarne inför dörren hade, hvarigenom den stora vidskepelsen, vantron, gamla ingjutna inbillningar, rått lefverne, lätja och flere laster kunde utrotas, som ymnigt i landet finnas, borttagande Guds välsignelse, och deremot inplantas Guds rätta åkallan, ära, tukt, redelig näring och all god lefnad«.

I sanning minnesvärda ord af en folk- och fosterlandsvän! Särskildt genom denna stiftelse men ock genom hela arten af hans verksamhet är Per Brahes styrelsetid af betydelse för hela landet. Hans verk gå här omkring öfverallt, så långt som Finlands odling sträcker sig och fortlefvande så länge denna odling utvecklas på den gamla bepröfvade grunden. Då nu i sammanhang med den tvåhundrade årsdagen af hans död tanken att åskådliggöra hans minne genom en stod begynte lifligare röra sig, var det naturligt att Åbo skulle anses som den lämpligaste platsen för detta minnesmärke, liksom det ock var från Per Brahes gamla residensstad och orten för hans största skapelse den lifligaste väckelsen utgick till högtidligt firande af hans minne. Hågkomsten af hvad Åbo varit för hela landet den tiden, då staden gick i spetsen för dess materiela utveckling, på samma gång den var härden för alla andliga sträfvanden, har visat sig rotfästad vid Aurastranden, der ännu i så många hänseenden kulturen röjer företrädet af att vara gammal och god, och ingenting kan väl vara mera tillfredsställande än att sålunda traditionerna, som förknippa det förflutna med det närvarande, befinnas friska och verksamma. Jämte det den bestyrelse, som nedsats för Brahestodens fond, utsändt en uppmaning till verksamhet för saken, hafva ifrån Åbo utgått pa-

cationer, som äro hyllningsgärder åt den gamle fosterlandsvännen. »*Ur* · *Brahes brefvexling;* bref från och till Per Brahe, utgifna af K. K. erstedt« är en tilltalande volym, som vid den utsatta festdagen lemnat ssen. I dessa vitnesbörd, der utgifvaren med lätt hand gjort skrifsättet ;ängligare för läsaren, framstår Per Brahe bättre än på något annat sätt ı den outtröttlige ordnaren af alla, äfven de minsta förhållanden. Långt ·r det han upphört med sin befattning som generalguvernör, är det allt farande han, som skall veta råd för allt och drifva allt. Till honom vänman sig om saltet tryter i någon småstad, och är någon pastor saligen ›mnad, så är det åter han, som skall se till att den rätte mannen får ısen. Men också hans mera privata karaktär blir yppad genom brefvens ɑtliga bevisning. Det vore önskligt att denna samling, hvars stycken äro nade i tidsföljd från 1632 till 1661 och som är afsedd att fortsättas, kunde ·taga äfven Per Brahes skrifvelser och förslag till regeringen. För att ·llertid ge äfven en helbild af honom, egnad att väcka hans minne i vite kretsar, har bestyrelsen föranstaltat om utarbetande på svenska och finska ›n folkskrift, »*Per Brahe, generalguvernör öfver Finland*«, hvilken på ett nerligen fördelaktigt sätt utmärker sig såväl genom framställningens en- ıet som sakrikt innehåll. Med bistånd af våra artister och med anlitande ›n svensk officin har slutligen i Åbo utgifvits en illustrerad tidning, »*Per ıhes minne 1680—1880*« efter föredömet af de tillfällighetsskrifter, som på are tider sett dagen annorstädes. Flertalet af landets svenske skriftstäl- ı och äfven några finske hafva lemnat sina bidrag, af hvilka större delen ett eller annat sätt berörа det firade minnet, medan det hela afser, såsom sttidningens förord heter, att lemna en i spridda konturer utkastad bild af lands nuvarande literära och konstnärliga lif — frukten af det frö Per he sådde«. För titelvignetten och den typografiska utstyrseln, båda sär- ›s smakfulla, har företaget haft att påräkna god hjelp i Stockholm.

Om Per Brahe har efterlemnat storverk, som fortlefva i Finlands hågɑst, så finnes i landet ett stort antal orter, hvilka hafva särskild anled- ȝ att hedra hans minne. Det är bygder som Brahelinna län och Kajana erreskap, för hvilkas odling han sörjde som en den bäste husbonde, det städer som Kajana, Brahestad, Kristinestad, Tavastehus, Nyslott, hvilka ra honom att tacka för sin tillvaro, och åter städer såsom Wiborg, Kexn, Nyslott, Tavastehus, Björneborg, Nykarleby, Uleåborg, hvilka kunna hans minne på den dag en undervisningsanstalt öppnats hos dem. Finls hufvudstad har haft tvåfaldt och trefaldt skäl att med glädje minnas 'vens tid. Det är dock hans stiftelse, om ock i en föryngrad och under re förhållanden vidgad form, detta universitet, som nu utgör Helsingfors' osten, och liksom för att staden skulle desto bättre växa sitt blifvande till möte, skaffade han den en skola, hvilken verkat slägte efter slägte upplysningen i dess samhälle. Men det är dock föga troligt att Helsingi tiden skulle korats att emottaga landets hufvud och hjerta, om det fortnde dvalts vid sin vattenqvarn i botten på den grunda viken. Om det

nu ligger ställdt liksom af en mägtig hand långt ut i det fria hafvet, det enda vatten i verlden som bär Finlands namn, och med vilkoren för dess uppkomst gifna i dess sköna hamnar, så var den mägtiga handen Per Brahes.

C. G. ESTLANDER.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund. *Finska läkaresällskapet.* Möte den 13 Mars. Ordföranden uppläste bref från hrr Hueter och Kjellberg, innehållande tacksägelser för deras inkallande till ledamöter af sällskapet. — Hr *Bäckvall* förevisade en af hr Pippingsköld exstirperad ovarie-svulst med begynnande mortifikation af cystväggen och derpå beroende inre inflammation af en del af cystan; hvaraf sedan förorsakats allmän subakut peritonit. — Hr *J. W. Runeberg* meddelade att han å medicinska afdelningen under de senaste veckorna observerat en mängd krupösa pneumonier, hvilka såväl i anseende till den lokala processens läge som sjelfva sjukdomsförloppet visade en öfverraskande stor likhet med hvarandra. Så hade de t. ex. alla förekommit i öfra loben, dock icke i spetsen utan mera i dess nedre del och i alla fall utom ett i högra lungan. Oaktadt den ringa utbredningen af den lokala processen hade de allmänna symptomerna varit ganska svåra och hela sjukdomsförloppet öfverhufvud mera gjort intryck af en allmän infektions sjukdom än af en blott lokal affektion, en åsigt, hvilken, såsom bekant, på senare tider uttalats af flere författare. — Hrr *Qvist* och *Holsti* omnämnde ett antal likartade fall som de af hr Runeberg refererade, hvarjämte angående den krupösa pneumonins väsende en kortare diskussion egde rum mellan hrr Qvist och Runeberg. — Hr *Qvist* lemnade några uppgifter till komplettering af sina tidigare meddelanden om den senaste tyfusepidemin i staden. På feberlasarettet hade vårdats 220 fall af tyfus, af hvilka 40 voro af lättare och 180 af medelsvår och delvis ganska svår natur, de sistnämnda i synnerhet mot slutet af epidemin, beroende detta måhända på öfverfyllnad i sjukhuset. Mortaliteten var öfverhufvud ringa; af 180 fall hade 12 dött, således ungefär 7 %. Epidemin utgjordes nästan uteslutande af abdominaltyfus, endast 2 à 3 recurrensfall och 5 fall af exantematisk tyfus hade tal. iakttagit. — Möte den 3 april. Ordföranden uppläste bref af hrr Freund, Howitz, Netzel, Nicaise, Ollier och Verneuil innehållande tacksägelser från deras inkallande till ledamöter af sällskapet. — Hr *Pippingsköld* meddelade några data ur hr Peans statistik öfver de af honom verkställda hysterotomier och framförde derjämte dennes tacksägelse för invalet till ledamot af sällskapet. — *Densamme* meddelade ett utdrag ur årsberättelsen för gynäkologiska afdelningen för sistlidet år. — Hr *af Schultén* förevisade en af honom uppfunnen metod att under stark förstoring observera ögonbottnen hos kaninen. — Hr *J. W. Runeberg* lemnade uppgifter om 9 nya fall af pneumoni, hvilka i allmänhet visat samma karaktär som de af honom vid föregående möte omnämnda. — *Densamme* förevisade preparat öfver ett fall af perniciös anämi och lemnade

ningar öfver dess kliniska förlopp. — Hr *Sælan* omnämnde ett fall af
oni, som sannolikt skulle leda till döden efter blott tre dagars sjuk-
– Möte den 17 april. Hr *Qvist* förevisade en gammal man med dub-
gt ingvinalbrock af ovanlig storlek. — Hr *Estlander* redogjorde för
. af aneurisma i arteria femoralis från kirurgiska afdelningen och före-
hithörande preparat. — Hr *Holmberg* omnämnde ett fall af tyfoidfe-
›d dubbelsidig trombos i nedre extremitetens venstammar. Enligt Lie-
ster skall ett dylikt fall förekomma på 850 fall af tyfoidfeber. I an-
; af detta meddelande yttrade sig hrr *Saltzman* och *J. W. Runeberg*
mptomerna af och orsakerna till trombos i arterer och vener. — Biblio-
n, hr *af Schultén* anmälde att sällskapets bibliotek vore högeligen i
af en revision, hvarvid tillika ofullständiga eller annars för detsamma
ehöfliga arbeten borde utgallras. Efter en längre diskussion uppdrog
pet åt hr *J. W. Runeberg* och sekreteraren att jämte bibliotekarien
illa denna revision och i höst inkomma med förslag till tjenliga åtgär-
r bibliotekets sättande i tidsenligt skick. — Hr *Hjelt* framförde på
ıg af hr Axel Key en inbjudning till de finske läkarne att deltaga i
:te skandinaviska naturforskaremötet i Stockholm den 7—14 juli d. å.
ite den 1 maj. Hr *Th. Weber* förevisade en apparat för åstadkom-
af bedöfning medels qväfoxidul och visade dess användning vid tand-
tioner. Tal. angaf att han öfver 230 gånger användt denna metod och
. enda fall misslyckats. — Hr *J. W. Runeberg* företedde en patient
› af tonisk kramp förenad med värk i högra armen, sannolikt beroende
iferisk orsak, möjligen någon affektion af musklerna. — Möte den 22
Ordföranden anmälde att bref ingått från hr Lambron med tacksägelse
ns inkallande till ledamot af sällskapet. — Hr *Staudinger* förevisade
kystofibromer från uterus, som blifvit opererade å gynäkologiska af-
gen härstädes, äfvensom genitalapparaten af den ena af dessa opererade,
enare dött i akut cerebrospinal meningit. — Hr *Pippingsköld* inlem-
·edogörelse för de af honom åren 1879 och 1880 opererade fibromyo-
ch kystofibromer i uterus, uppgående till ett antal af 3, deribland äf-
m, som den föreg. tal. förevisat för sällskapet. — I anledning af dessa
landen yttrade sig hr *Saltzman*. — Hr *af Schultén* förevisade en 6
mmal flicka som å kirurgiska afdelningen undergått höftledsresektion
nnämnde i anslutning härtill de resultater, till hvilka man å kirurgiska
ngen härstädes kommit beträffande höftledsresektionerna. — *Densamme*
le profver på det förbandsmaterial som för närvarande användes å ki-
a afdelningen. — Hr *Hjelt* förevisade preparat af en hernia diafrag-
. — Hr *Lindén* meddelade hithörande sjukdomshistoria. — Hr *Hjelt*
de ett fall af ruptura vesicae och förevisade hithörande preparat. —
ıneberg redogjorde för fallets kliniska förlopp. — Hr *Äyräpää* upp-
några replantationer af skadade tänder och redogjorde för sina resul-
enna gren af tandläkekonsten. — Hr *Th. Weber* meddelade en ytter-
statistik öfver bedöfningar med qväfoxidul vid tandutdragningar. —

Möt[illegible]n 29 maj. Hr *Lindén* redogjorde för ett intressant fall af sim[illegible] rade [illegible]härtor i urogenital-apparaten hos en 9 års gammal gosse. — I anl[illegible] ning af detta meddelande uppstod en diskussion emellan hrr *Saltzman*, [illegible] *Schultén, Holmberg, Sælan* och *Lindén*. — Hr *Holmberg* förevisade en p[illegible] tient lidande af spondylit med sänkningsabskess längs halsen och redogj[illegible] för fallets förlopp. — Hr *Saltzman* meddelade en redogörelse för de ny[illegible] arbetena om qväfoxiduls användning såsom anæstheticum. — I samma [illegible] yttrade sig derefter hrr *af Schultén* och *Holmberg*. — Hr *Qvist* omtal[illegible] tvenne obduktioner, som han nyligen utfört, den ena å ett nyss födt ba[illegible] troligen lidande af någon syfilitisk affektion, den andra å en 50 års qvi[illegible] med dubbelsidig lungtuberkulos, fett hjerta, skrumpnjure och kronisk pe[illegible] tonit.

Societas pro fauna et flora fennica. Årsmöte den 18 maj. I [illegible] seende till ordförandens sjukdom öppnades mötet af viceordföranden hr *S[illegible] lan*, som i korthet redogjorde för sällskapets verksamhet under det förgång[illegible] året. — Derefter uppläste sällskapets intendenter hrr *J. A. Palmén* och [illegible] *Elfving* berättelser öfver tillvexten af samlingarna under året, hvarjämte bib[illegible] tekarien hr *Bergroth* meddelade en öfversigt af bibliotekets förökning. V[illegible] val af tjenstemän återvaldes till ordförande hr *Lindberg*, till viceordförande [illegible] *Sælan*, till skattmästare hr *S. G. Elmgren*, till sekreterare hr *Sahlberg*, h[illegible] jämte till bibliotekarie utsågs hr *Elfving*. — Till medlemmar af redakti[illegible] komiten utsågos jämte ordföranden och intendenterne hrr *Sælan, Sahlb[illegible]* och *Bergroth*, samt till suppleanter hrr *Norrlin, Sievers* och *Brotherus*. — Derefter öfvergicks till de vetenskapliga meddelandena hvarvid hr *Elfv[illegible]* förevisade tvenne vackra och väl utvecklade mögelsvampar, som han odlat [illegible] fuktiga hvetebullor täckta af en glaskupa, neml. Rhizopus nigrica[illegible] hvilken var en bland de allmännare arterna af gruppen samt Phycomyce[illegible] nitens Ag., en sällsynt art, hvilken för oss hade ett visst historiskt intr[illegible] emedan den första gången beskrefs från Finland, näml. från Frugård u[illegible] slägtnamnet Ulva. I sammanhang härmed redogjorde föredragaren för d[illegible] lättaste sätt att odla och bringa till fruktsättning arter af mögelsvamp[illegible] grupp. — *Densamme* förevisade vidare exemplar af Verbascum phaen[illegible] ceum, hvilken nu tvenne år å rad blifvit funnen växande på en sädd [illegible] nära S:t Michel. — Hr *Sahlberg* förevisade en intressant vinglös insekt[illegible] af de s. k. borstsvansarnes grupp, (Thysanura), Machilis polypoda L., som förut icke med säkerhet var tagen i Finland och hvilken han funnit under nedfallna löf vid roten af ett gammalt träd invid Stansviks grufvor på Degerö. Tillika redogjorde föredragaren för öfriga till samma grupp hörande insekters förekomst och utbredning i Finland. Den mest kända arten Lepisma saccharina L., hvilken likasom den förra är betäckt med silfverglänsande fjell och uppehåller sig i magasiner och boningsrum, syntes ej vara synnerligen sällsynt i södra Finland samt var af föredragaren funnen nordligast i Kantalaks by i ryska Lappmarken. Den tredje finska arten Campodea staphylinus Westro, som har en liten hvitgul långsträckt bar kropp, var temligen allmän i södra Finland, der den träffas under stenar på humusrik lerjord samt ofta förekommer i sällskap med myror åtminstone Lasius fuliginosus och Formica fusca, men hade icke veterligen blifvit anträffat nordligare än i Yläne. — Till de zoologiska samlingarna hade inlemnats af hr *Reuter:* 22 arter Lepidoptera från Pargas och Vänö i Hiitis, bland dessa 8 för finska samlingen och en för vår fauna nya, 4 arter Thysanoptera från Degerö vid Helsingfors, bland dem 2 för samlingen nya samt 128 arter Homoptera från Åbo och Ålands skärgårdar, bland hvilka 14 för finska samlingen, 11 för faunan samt 8 för vetenskapen nya. — De botaniska samlingarna hade fått emottaga: af hrr *Hj. Hjelt* och *R. Hult* 524 bladmossor fr. norra Österbotten och Kemi lappmark; af hr *A. Arrhenius* 30 kärlväxter från Åland, deribland 3 nya för samlingen.

Nya bidrag till Per Brahes karaktäristik.

ıd rätta har man anmärkt att de nationela minnesfeır de stora massorna hafva betydelsen af ett slags åskåddervisning, i det att dessa, om de icke förut känt föreır en sådan fest, lära känna det genom festtalen, festa och tidningsartiklarna. Så framkallade äfven de nyıade Per Brahefesterna en icke obetydlig literatur, hvilıdd i vidsträckta kretsar, säkert på många håll verkat och värmande. Främst bland dessa literära alster böra a »*Per Brahes minne*«, den såväl till innehåll som ut:örträffliga festtidningen. Tidningens uppsatser röra sig vis icke alla kring festens föremål, men genomgås detta af en gemensam röd tråd; de äro nämligen nästan alla sgärder egnade åt den lag och den odling, som äro de te arf vi förvarat från föreningen med broderlandet vebottenhafvet. I främsta rummet tilldrager sig artikeln rahe, Finlands generalguvernör 1637—1640« af K. K. dt läsarens uppmärksamhet. Den förtjente häfdeforskaı i talrika afhandlingar och urkundssamlingar belyst Per verksamhet såsom Finlands styresman, har här ännu en ptagit sitt älsklingsämne. I korta men säkra drag teck- Per Brahes åtgärder för Finlands väl. Vi lyckönska ns redaktion till en minnesteckning, hvars tillförlitlighet granhet äro höjda öfver allt tvifvel. Medan »Per Braıne« vänder sig till de så kallade bildade klasserna, är *rahe, generalguvernör öfver Finland,* teckning utgifven ıstaltande af bestyrelsen för Brahestodsfonden i Åbo« en t, som genom en lättfattlig och anslående form väl motıitt syftemål. Den bild af Per Brahes styrelse, vi här är på en gång klar, öfverskådlig och fullständig. Ännu ı än dessa publikationer är K. K. Tigerstedts nya urmling: »*Ur Per Brahes brefvexling*«, hvilken innehåller

nytt och vigtigt material för Per Brahes biografi och, enligt författarens löfte, snart skall följas af ett annat häfte. Slutligen må vi bland den nya Per Brahe-literaturen nämna fjerde häftet af »*Bidrag till Kexholms läns historia*« af K. K. Tigerstedt, hvilken afhandlings trenne första häften redan förut blifvit omnämnda i Finsk tidskrift. Det fjerde häftet, hvilket, likasom de föregående, ingår såsom bihang till Åbo gymnasii årsprogram, innehåller upplysningar om Per Brahes politik gent emot de grekiska trosförvandterne i östra Finland.

I.

I en punkt ville vi i fråga sätta rigtigheten af den skildring, författaren af »Per Brahe, generalguvernör öfver Finland«, meddelar sina läsare. Författaren säger, sid. 6, om Per Brahes förhållande till Axel Oxenstjerna: »Mot slutet af Gustaf Adolfs lefnad hade Per Brahe, ehuru nitton år yngre än Oxenstjerna, blifvit denne en farlig medtäflare om konungens ynnest. Efter konungens död framträdde Brahe kraftfull, åberopande sin högre börd och obenägen att rätta sig efter en annans befallningar, öppet såsom Oxenstjernas motståndare och sträfvade att erhålla allt större inflytande på statens angelägenheter«. Brahes stolta uppträdande »skilde motståndarene allt mera åt, men det för begge pinsamma förhållandet löstes slutligen, då man fann en plats, på hvilken Brahe sjelfständigt kunde verka, nämligen såsom generalguvernör öfver Finland«. Den uppfattning, författaren här uttalar, delas af de fleste bland de skriftställare, hvilka tecknat Per Brahes öden. Särskildt har A. Fryxell i sin liffulla skildring lagt stor vigt på rivaliteten med Axel Oxenstjerna. Det finnes dock en forskare, som icke är af denna mening, nämligen den lärde Berch, hvilken i sina lefvernesbeskrifningar om osämjan mellan Gustaf Adolfs vän och dennes yngre medbroder säger: »sådant berättas af en obekant auktor, som tagit sig före att svärta Axel Oxenstjerna«. Det tyckes oss att den vink, vi här erhålla, är värd att lägga märke till.

Det är i sjelfva verket föga troligt att Per Brahe under Gustaf Adolfs senare regeringsår skulle täflat med Axel Oxenstjerna om konungens ynnest. Axel Oxenstjerna var icke en

ıstling i vanlig mening. Han var Gustaf Adolfs vän, bepröfle rådgifvare och trogne medarbetare. Tanken att på hofnnavis förvissa sig om den store konungens välvilja var hom fullkomligt främmande, hvilket framgår äfven deraf, att a aldrig tvekade att i de stora frågor, på hvilka Sveriges väl ı ve berodde, uttala sina mot Gustaf Adolfs planer ofta striade åsigter. Det är föga tänkbart att den unge och oerfarne r Brahe skulle velat störande inblanda sig i ett så manligt ı ädelt förhållande. Också finnes det intet faktum och intet kument, som kunde anföras såsom bevis derför, ty den välja, Gustaf Adolf visade Per Brahe, är icke i och för sig nåt vitnesbörd i frågan.

Större anledning till rivalitet mellan de begge statsmännen efans under förmyndare-styrelsen, i synnerhet sedan Axel censtjerna år 1635 återvändt till Sverige och tagit säte i rikslet. Men flere omständigheter antyda att Per Brahe äfven refter, i stället för att träda i opposition mot rikskanslern, ligt afstod åt honom första rummet. Per Brahe kände sig verhufvud aldrig manad att spela den herskande och ledande atsmannens roll. Han var mera böjd för att verka såsom en nad och kraftfull administrator, hvilken genom sin omutliga ttskänsla framkallar klarhet och reda i de förhållanden, i hvilka m ingriper, än att djerft kasta sig in i det politiska lifvet :h leda samhällets utveckling i nya banor. Icke ens under arl XI:s förmyndare-regering, då Per Brahe dock borde känna g manad att träda i spetsen för den vacklande styrelsen, utfvade han det välde öfver sin omgifning, som hans personliga seende och långa erfarenhet hade betingat, och otvifvelaktigt lg orsaken dertill i hans ringa böjelse för de politiska striderna. Det finnes derför ingen anledning att utan bindande skäl antaga det han skulle systematiskt motverkat Axel Oxenstjerna. Vartom bör man af den upphöjda patriotism, som utmärkte de egge männen, sluta till att de för det gemensamma målet, fäderneslandets bästa, förbisågo de smärre anledningar till missöje, som kunde förekomma. I sin så kallade Tänkebok berätar Per Brahe att, vid underrättelsen om konung Gustaf Adolfs öd, »vi af Rådet, som tillstädes voro, togo ett fullhogsadt råd,

i åt, att lefva och dö med hvarandra för fä
nytta och försvar«, ord, som vitna om att l
att styrelsen framför allt hade behof af enig
ch averkan.
n har såsom anledning till missämja mellan Per Bra
ch Axel Oxenstjerna anfört det faktum, att Axel Oxenstjer
cke var till freds med Per Brahes verksamhet såsom und
andlare vid afslutandet af stilleståndet med Polen år 16
Ien i denna fråga var Axel Oxenstjerna af olika mening ic
lott med Per Brahe, utan äfven med hela riksrådet, deribla
ans egen son, Johan Oxenstjerna och den ansedde Gabri
Oxenstjerna. Saken gaf derför icke anledning till störing af d
ersonligen goda förhållandet till Per Brahe. Ännu mindre k
en omständighet, att Per Brahe blef förbigången vid valet
iksdrots 1633, hvilket skedde medan Axel Oxenstjerna var frå
arande i Tyskland, hafva föranledt en personlig brytning.
Ett område fans dock, der en verklig olikhet i åsigter m
n rikskanslern och Per Brahe egde rum, nämligen de fråg
om rörde adelns rättigheter och skyldigheter. Per Brahe v
ristokrat i strängaste mening. Axel Oxenstjerna var det kna
mindre, men ansåg sig dock såsom styrelsens främste man bö
evaka kronans intressen äfven gent emot adeln. Häraf föra
ddes några häftiga debatter i riksrådet, vid hvilka Per Bra
ned ifver tog parti emot Axel Oxenstjerna. Men det vore fö
astadt att deraf sluta till någon varaktig bitterhet och ovil
mellan dem. Intressant är i detta afseende Axel Oxenstjern
ref till Per Brahe af den 8 september 1638 [1]). Det är skr
et med anledning af tvenne föregående bref från Per Brah
eri denne klagat öfver att regeringen pålagt hans grefvesk
åtgra skatter och kontributioner, hvilka stredo mot grefvesk
ets urgamla privilegier. Axel Oxenstjerna förklarar sig me
nledning deraf i en ton, som, ehuru alvarlig och tillbakavisand
ke vitnar om någon personlig afvoghet. »Min frände ka
ke«, heter det bland annat, »mig eller någon annan förtänk
om äro förbundna att taga kronans rättigheter och högheter

[1]) Publ. af K. K. Tigerstedt.

akt«. Och ytterligare tillägges: »Jag beder min käre Frände intet vill mig förtänka, att Jag nödgas emot min villje svara min Frände tilläfventyrs icke till hans nöje. Men efter min plikt mot Drottningen och Fäderneslandet, så ock sakens skäl och rättvisa, sådant af mig fordra, kan jag det ej underlåta. — — Vill ock förhoppas, att min Frände såsom en god Patriot icke låter sig sitt Embete derföre blifva tungt, — —« o. s. v. Ord sådana som dessa vitna icke om systematisk fiendtlighet.

De fakta, som blifvit anförda såsom bevis för rivaliteten mellan Per Brahe och Axel Oxenstjerna, visa sig således vara af mindre vigt än man förestält sig. Deremot bära Per Brahes bref till Axel Oxenstjerna åren 1633—1654, hvilka äro förvarade i den så kallade Tidö-samlingen å riksarkivet i Stockholm, vitne om den mest öppenhjertliga förtrolighet mellan de begge magnaterne. K. K. Tigerstedt har i »Bref från generalguvernörer och landshöfdingar i Finland, förnämligast under drottning Kristinas tid«, publicerat flere af dessa aktstycken. Vi meddela här ytterligare utdrag ur tvenne bref, skrifna vid betydelsefulla tillfällen, det ena den 8 januari 1644, då förmyndareregeringens verksamhet skulle upphöra, det andra den 11 juli 1649, efter det underrättelse anländt om att Axel Oxenstjernas maka aflidit. I det förra brefvet heter det: »Efter som den högste Gud här till dags och i det framlidne år oss alla i hop och isynnerhet min kära herr fader, ibland många händelser och besvärliga tiders förlopp, så nådeligen och mildeligen bevarat och uppehållit hafver, och vi nu äre genom Guds nåd inträdde i detta nya år, alltså vare hans gudomeliga majestät äradt och tackadt, önskande af allt mitt hjerta, att densamma gode Guden ville gifva honom ett godt och lyckligt år med många andra flere efterföljande, uppehålla honom vid goda krafter, styrka så berömmeligen härefter som härtill att understödja Regiments bördan, besynnerligen uti dessa vidtutseende tider och om vårt kära fäderneslánd omsväfvande fara och tillsättning, samt oss alla den lycka och glädje att vi vårt k. fäderneslands styrsel och Regerings-börda hennes M:t vår Nådigste drottning vid angående tid i ett florerande tillstånd och lyckelig stund kunna öfverlefveera«. I brefvet af den 11 juli 1649 säger Per Brahe bland

annat: »Jag hafver fast ogerna och sorgligen förnummit, att den gode Gud hafver pålagt honom sitt faderliga kors och hädankallat hans älskeliga, kära grefvinna, med hvilket jag ett högt medlidande drager och hjerteligen beklagar, önskande först att Gud ville fröjda hennes själ och förläna kroppen en fröjdefull uppståndelse med alla kristtrogna menniskor; och ehuru väl jag vet att M. K. G:e som en rättsinnig kristen man utan min ringa påminnelse detta tåligen upptager, såsom det ock härflyter af Guds synnerliga försyn, likväl önskar jag honom all tröst och hägnad från höjden med ett fritt och godt tålamod — — —«. Många andra liknande drag af vänskap och förtrolighet kunde anföras ur denna brefvexling.

Det förefaller oss med ett ord såsom om det gängse föreställningssättet om rivaliteten mellan Per Brahe och Axel Oxenstjerna borde i ej ringa mån rättas.

II.

Få personer hafva så som Per Brahe varit representanter i ädel mening för sitt tidehvarf. Vi återfinna hos honom den upphöjda fosterlandskärlek och det ädla tänkesätt, som var utmärkande för en tid, hvilken framför allt kräfde personlig kraft hos de ledande männen. Men å andra sidan gick han icke fri från tidens ensidigheter, och särskildt var detta fallet med hans uppfattning af de religiösa frågorna. Likasom de fleste samtida statsmän ansåg han den orubbade föreningen mellan kyrka och stat såsom ett grundvilkor för samhällets bestånd. All afvikelse från kyrkans lära, till och med all granskning deraf syntes honom obefogade, och han var kanske icke alltid fullt noggran i valet af medlen, då det gälde kyrkans befästande. I detta afseende meddela K. K. Tigerstedts »Bidrag till Kexholms läns historia« flere karaktäristiska upplysningar.

Kexholms län intog vid denna tid en egendomlig ställning. Hela denna vidsträckta trakt, som omfattade nuvarande norra och östra Karelen, hade nyligen kommit under svenska kronan. Upprepade, nästan sekellånga strider, olikhet i styrelse, rättsvanor, beskattning och religion, allt samverkade till att hos land-

skapets invånare väcka det häftigaste missnöje öfver de nya förhållandena. Och olyckligtvis behandlade den svenska regeringen icke den nya provinsen med den försigtighet och varsamhet, som hade varit af nöden. Den halft militära förvaltningen, den slappa lagskipningen och embetsmännens tygellösa utpressningar bidrogo till att öka det svåra läget, och några missvextår försvårade ytterligare befolkningens ekonomiska ställning. Här var ett rikt fält för Per Brahes verksamhet, hvilket icke heller af honom lemnades obeaktadt. Framför allt ådrog sig religionsväsendet i länet hans lifliga uppmärksamhet.

Redan omedelbart efter freden i Stolbova hade den svenska regeringen begynt verka för den grekisk-katolska befolkningens i Kexholms län öfvergång till den lutherska kyrkan. Under Gustaf Adolfs regering iakttog man dock ett mildt och hofsamt förfaringssätt. Gustaf Adolf väntade sig att nå det åsyftade målet genom att till Kexholms län sända personligen aktningsvärda lutherska predikanter, genom att göra den grekisk-katolska religionens bekännare bekanta med bibelns skrifter och genom att förmå dem att åhöra lutherska predikningar. Men redan kort efter den store konungens död begynte ett strängare uppfattningssätt göra sig gällande. Så utfärdades bland annat år 1635 befallning om att alla invånare i norra Karelen, af hvilken trosbekännelse de än voro, skulle bidraga till uppbyggandet af lutherska kyrkor, och att de vid strängt straff skulle afhålla sig från att antaga prester, som erhållit sin undervisning i Ryssland. Dessa åtgärder hade dock vid tiden för Per Brahes ankomst till Finland burit ringa frukter, och med bekymmer såg den ädle grefven att en del af rikets invånare fortfarande bekände sig till en annan lära än den officielt erkända.

Regeringen i Stockholm hade uppkastat en plan till det ondas afhjelpande, hvilken gick ut på att, när helst grekiska prester afledo, i deras ställe tillsätta lutherska prester, och sålunda småningom befria landet från det grekiska presterskapet. Per Brahe afrådde från ett sådant förfarande, icke derför att han ansåg detsamma oberättigadt, utan emedan det syntes honom alltför djerft och möjligen kunde leda till en allmän utvandring till Ryssland. Han föreslog deremot att man skulle

bedrifva omvändelseverket genom de ryska presterne sjelfva. Desse skulle förmås att verka emot sin egen religion. Skenbart skulle de förblifva i sin gamla ställning såsom grekiska predikanter, men faktiskt skulle de arbeta för den lutherska religionens sak. Sålunda kunde förändringen försiggå småningom och omärkligt, men säkert. Äfven lutherska kyrkor med lutherska prester borde upprättas, men desse skulle icke deltaga i omvändelseverket, utan endast vårda sig om de från det egentliga Finland inflyttade lutherska bekännarene.

Vi skola lättast göra våra läsare bekanta med Per Brahes åsigter i denna fråga, om vi återgifva ett samtal, som i september 1640 i Stockholm egde rum mellan honom och några deputerade från Ingermanland, hvilka infunnit sig för att hos regeringen anhålla om tillstånd att till Ingermanland inkalla grekiska prester från Ryssland. Grefven sökte icke utan en viss spetsfundighet öfvertyga de deputerade om att skilnaden mellan den grekiska och den lutherska religionen var så obetydlig, att en öfvergång från den ena läran till den andra icke kunde vara förenad med några svårigheter. Man ville icke, sade han, beröfva de deputerade eller deras trosförvandter den grekiska religionen; »våra symbola komma«, tillade han, »öfverens, det fattas endast att presterne äro olärde och veta icke Fader vår, mycket mindre något af skrifterna«. Derefter uppräknade Per Brahe hufvudpunkterna i den lutherska katekesen, framhållande huru nödvändigt det vore att de grekiska församlingarnas prester kände densamma äfvensom den heliga skrift. Ytterligare frågade han om de deputerade icke trodde på trefaldigheten. Desse svarade ja och medgåfvo tillika att nattvarden i deras kyrkor administrerades på samma sätt som i de lutherska. »Hvarför hade de då«, utbrast Per Brahe, »smädat på vår religion? Vi hafva ock en Gud, en öfverhet, en tro in generalibus, hvi skulle vi då icke kunna komma öfverens«. Han uppmanade derför de deputerade att åtnöja sig med prester, ordinerade af regeringen i Stockholm. Men han talade förgäfves. »Ryssarne begärde«, heter det i det rådsprotokoll, der denna egendomliga scen omtalas, »att deras prester måge ordineras uti Ryssland

t efterlåts dem denna gång att taga sig prester, hvar de dem ıde bekomma. — Dermed voro ryssarne till freds«.

Icke alla grekiska bekännare förhöllo sig dock såsom desse dige deputerade. Tvärtom tycktes Per Brahes plan till en jan lofva icke ringa framgång. De grekiska presternes ekoniska ställning var ytterst betryckt, och icke få af dem åtogo derför att mot en viss »föräring« verka för regeringens after. Det var icke mycket, som bjöds dem; föräringen uppk nämligen icke till högre belopp än några tunnor spanmål ı obetydligt penningar; men det var dock nog för att förmå se okunnige och utblottade religionslärare att handla såsom rädare mot sin egen troslära. För att underlätta deras verknhet lät man för deras räkning trycka en katekes på finska åket med slavonska bokstäfver, och i samma syfte lät Per ahe bland dem utdela en mängd finska katekeser och postil-. Hvilka förhoppningar regeringen i Stockholm fäste vid dessa gärder finner man af ett bref, deri hon godkänner desamma, som utgörande »en god begynnelse till att inplanta hos det folt Guds sanna dyrkan och kännedom«, och uttalar det hopp t »Gud ock ytterligare varder gifvande sin nåd och välsigelse«.

Det dröjde emellertid icke länge, innan det visade sig att ntresultatet af de åtgärder, man vidtagit, var obetydligt. De ekiska prester, Per Brahe lyckades locka på sin sida, voro föga usedda personligheter, som icke kunde utöfva något varaktigt flytande på sin omgifnings tänkesätt. Den främste af dem, oachim Terentjeff, som rönt riklig uppmuntran af Per Brahe, lef för allahanda ofog invecklad i en skandalös process, hvarur an endast genom Brahes mägtiga inflytande räddades. Hvaren han eller hans embetsbröder lyckades vinna talrika proserter, och äfven de få grekisk-katolska bekännare, som afsade sig n fäderneärfda tro, voro icke den nya läran synnerligen hänifna. Betecknande nog är det svar, en viss Simon Heikinoika afgaf, då han inför domstol tillfrågades om sin religiösa ekännelse. Han förklarade sig vara midt emellan och icke fullomligt hålla sig till den ryska, ej heller till den lutherska regionen. Till regeringens synnerliga missnöje hände det till och

med att lutheraner i Kexholms län öfvergingo till den greki-
läran och läto omdöpa sig.

Det fans en man, som insåg att Per Brahes och rege-
gens handlingssätt emot de grekiske trosförvandterne icke ku-
leda till önskadt resultat, nämligen Karl Mörner, sedan år 16
generalguvernör öfver Ingermanland och Kexholms län. De
ansåg med rätta att de, som omfattade den grekiska religion
icke derför nödvändigt måste vara otrogne undersåtar. Ryssarn
skref han bland annat, kunde icke, oaktadt all den möda m
gjorde sig, bringas från sin grekiska religion och man kunde
heller fördrifva dem utan att landet skulle lida »märklig sk
och afsaknad«. Det bästa vore derför att lemna grekerne
ostörd religionsutöfning och att låta dem tillkalla dugliga gre-
ska prester. Detta insigtsfulla råd förklingade ohördt. Reg-
ringen fortgick på den väg hon inslagit, och följden deraf v
att den grekiska lärans bekännare grepos af ett allt bittrare h
mot det svenska väldet.

III.

»Ur Per Brahes brefvexling af K. K. Tigerstedt« är en sam-
ling bref till och från Per Brahe, hvilken utan tvifvel varit vä-
kommen för Per Brahes och den finska historiens vänner. Bref-
ven, af hvilka flere meddelas endast i utdrag och alla äro i or-
tografiskt hänseende förändrade efter vår tids skrifsätt, berör
en mängd olikartade förhållanden i vårt land under tidskiftet
1637—1661. Per Brahe betraktades, äfven sedan han lemnat
Finland, såsom en förespråkare för de finska intressena hos re-
geringen i Stockholm. Man vände sig derför till honom med
anhållan om hans beskydd och råd i en mängd angelägenheter
af större eller mindre vigt. Samlingen meddelar rätt karakte-
ristiska bevis derpå. Så t. ex. gör biskopen i Wiborg Nicolaus
Nycopensis år 1660 hos Per Brahe den anhållan, att han måtte
motverka »Aboensium oskäliga begäran att afhända honom den
förnämsta delen af stiftet«. Han beder ödmjukt att Per Brahe
i denna fråga »täcktes hafva ett nådigt öga på min persons och
hela stiftets välfärd«. En annan gång frågar samme biskop,
huruvida han finge sammanviga »ett par folk, som äro in tertio

du lineæ inaeqvalis uti svågerskapet med hvarandra förodna«, hvartill Per Brahe svarar att han icke »kan se af ad orsak man skulle hindra en menniskas frihet och gudliga psåt«. Dessa och likartade skrifvelser, hvilka endast i ringa in belysa Per Brahes personlighet och tänkesätt, äro kanske mindre intresse för den stora allmänheten. För forskaren remot äro de af ej ringa värde, emedan de komplettera tidsden och göra oss bekanta med flere delvis betydande personheter och enskilda förhållanden. Särskildt förtjenta af uppirksamhet äro de bref, som behandla Helsingfors stads utveckg under de första åren efter dess flyttning till den plats, der n nu är belägen. Vår hufvudstad hade många svårigheter att rervinna, innan den i någon mån begynte uppblomstra. År 44 klagar borgmästaren i staden Johan Gerker i bref till Per ahe öfver att »här i vår Nystad går mägta slätt till«. När rgmästaren hade sökt vinna kännedom om stadens inkomster h dess finansiela ställning öfverhufvud, hade han funnit den irsta oordning och oredlighet herskande. Hvar och en ville aspa åt sig af stadens inkomster i sin egen pung«, men ingen akte på stadens välfärd. I öfrigt rådde en oaflåtlig oenighet ind stadens embetsmän. Ej mindre bittert uttalar sig Johan erker i ett bref af den 15 september 1645. Borgå stads inmare gjorde, säger han, allt för att hindra den nya anläggninms utveckling. Särskildt sökte en handelsman vid namn Frans ockman draga all handel öfver till Borgå, så att »Nyestads« rgare knapt hade tillfälle att uppköpa en tunna salt eller åtinstone fingo erlägga betydligt högre afgift derför än Borgåerne. Dessutom bedrefvo de sistnämnde olagligt landsköp och ide derigenom till ej ringa del utestängt affärsmännen i Helngfors från handel med den kringboende allmogen. Våra stäms historia är rik på sådana småaktiga tvister, men här tyckas hafva utvecklat sig till mer än vanlig bitterhet.

Samlingen innehåller äfven flere bref, som låta oss blicka i Per Brahes privata karaktär och egendomliga åskådningstt. Så är t. ex. brefvet n:o 1 ett synnerligen betecknande vitsbörd om den ädle grefvens väl kända aristokratiska opinior. Per Brahe hade, enligt hvad brefvet meddelar, erhållit

underrättelse om att den högättade Johan Gyllenstjerna ämnade ingå äktenskap med ett fruntimmer vid namn Kristine Gyllenhorn. Brefvet afser att varna Gyllenstjerna för denna förbindelse, icke emedan Per Brahe vill tadla den unga damen, hvilken han icke känner, utan emedan hon är medlem af en adlad slägt. Det är, enligt Brahes mening, Gyllenstjernas plikt att afstå från sina giftermålsplaner, ty sjelf tillhör han en gammal familj af nästan kunglig adel, hvars stamträd han icke får befläcka[1]). Vi kunna föreställa oss med hvilka känslor den stolte Gyllenstjerna emottog detta bref, hvilket anlände till honom efter det han redan ingått äktenskap med Kristina Gyllenhorn. Det kan icke nekas att Per Brahe här visar sig nog intagen af sin tids fördomar. Men å andra sidan finnas i samlingen bref, som göra oss bekanta med några af de vackraste och ädlaste sidorna af Per Brahes personlighet. Särskildt värda uppmärksamhet i detta hänseende äro de skrifvelser, som beröra Per Brahes verksamhet såsom vetenskapernas och vetenskapsmännens beskyddare.

Det är redan förut bekant att den olycklige, för sitt katolska tänkesätt förföljde Arnold Johan Messenius genom Per Brahes högsinnade inblandning befriades från sitt långvariga och hårda fängelse på Kexholms slott. Hr Tigerstedt meddelar några nya bidrag till denna frågas belysning. I ett bref skrifvet på klingande latin och affattadt i mars 1639 anropar Messenius i de mest bevekande ordalag Per Brahe om beskydd och hjelp. »Jag kastar mig«, skrifver han bland annat, »inför eders höghets fötter och beder med klagande stämma och för Guds dyra blods skuld om ett slut på min femtonåriga olycka och om eder verksamma bemedling för min befrielse«. Dessa ord rigtades icke förgäfves till den menniskoälskande Per Brahe. Han utverkade Messenii befrielse och beskyddade honom derefter fortfarande. Framför allt uppmuntrade han honom till forskningar inom Sveriges historia. I samlingen ingå trenne bref från Per

[1]) »— je vous prie«, skrifver Per Brahe på bruten franska, »de quitter cette dessein, en vous souvenent, de qvelle loijable, vielle et presche Rojale rasse vous estes sorti et combien vous series tanse pour tels vostres affaires, — pour avoir macule vostre person familie, et bonne reputation«.

rahe till landshöfdingen Conrad v. Falkenberg, i hvilka Per rahe uppmanar denne att ställa sina historiska samlingar till lessenii förfogande, på det att Messenius så mycket lättare tulle kunna fullborda »Sveriges rikes hela historiska verk«, vid rars affattande »hvarje svensk inbyggare i sin stad« borde gifva onom handräckning.

Ej mindre vackert framträder Per Brahe såsom mecenat i dets bästa bemärkelse i sitt förhållande till den för mystiska ubblerier förföljde professoren Mårten Stodius. Denne hade ifvit suspenderad, men blef af Per Brahe, som värderade Stodii umstående egenskaper, hvilka han ådagalagt bland annat såm medarbetare i det finska bibelverket, åter insatt i sitt emte. Hr Tigerstedt meddelar ett bref af den 26 januari 1656, ari Stodius varmt tackar Per Brahe för den välvilja han visat onom. »Emedan uti denna resolution«, säger den åldrige proessoren bland annat, »icke allenast E. H. Excell. högt upplyta förstånd, utan ock synnerlige ynnest och nåde märkeligen kiner och lyser, ty kan jag icke förbise E. H. G. Excell. en enska ödmjuk och innerlig tacksägelse att hembära; dagligen i sina böner bedjande, att den allsvåldige Gud E. H. G. Excell. änge och väl mångom bedröfvadom och betrycktom till beskydd och understöd uppehålla ville«. Ännu senare, i bref till biskop Terserus af den 20 november 1658, tager Per Brahe varmt Stodius i försvar. »Hvad den beskyllningen Nigromantiæ vidkommer«, säger han, »är den en rätt ogrundad misstanka på honom (Stodius), hvilken hemtad är af någon enfaldighet antingen i ord eller annat som af honom kan vara utkommen — jag har känt honom för en gudfruktig stilla from man«.

Öfverhufvud var Per Brahe lifligt intresserad af det litetära arbetets uppkomst och utveckling. Flere af brefven vitna derom. Så omnämner den berömde Mikael Wexionius i bref af den 19 juli 1641, att han lofvat Per Brahe att på svenska språket författa ett arbete, behandlande alla för det allmänna lifvet nyttiga fria vetenskaper och discipliner. Hans afsigt var att i framtiden öfversätta detta arbete till finska språket. J. E. Terserus meddelar, »att han igen af trycket skall låta utgå« sin chronologiam och fäderneslandsens historia«. Professor Thuro-

nius omnämner i bref af år 1659, att han utarbetat en alm-
nacka för år 1660 och att han har ett »opus logicum« und-
arbete. Häradshöfdingen i Kajana J. Curnovius tackar Pe
Brahe för att han lofvat bekosta hans »ringa och enfaldiga ve
öfver Sveriges lag«. Och Bengt Skytte korresponderar med h
nom om författandet af ett »dictionnarium« på finska språk.
Många af dessa planer blefvo ofullbordade, men den uppm
tran och det materiela understöd, Per Brahe egnade skrift
larene, voro dock icke utan varaktig betydelse.

Vi hafva härmed berört de bref, som framför andra k
raktärisera Per Brahes personlighet och hans förhållande till
ledande männen i Finland. Af mera enskildt intresse äro
skrifvelser, som behandla befordringsfrågor vid universitetet. I
sällan vände sig nämligen professorerne till Per Brahe med
hållan om hans förord för dem sjelfva eller deras slägtingar vi
besättandet af universitetslärare-platser. Per Brahes svarsskrif-
velser vitna om en opartiskhet, som höjde honom vida öfver de
akademiska fädernes små tvister och stridigheter. Lugn sam-
vetsgranhet och storsinnad rättvisa voro de utmärkande drag
för hans ledning af universitetets angelägenheter. Det var en
oskattbar lycka för vår högskola att hon under de första fyratio
åren af sin tillvara leddes af en kansler, som med dessa egen-
skaper förenade ett mägtigt inflytande hos regeringen och det
varmaste intresse för det nya lärosätets utveckling.

Hr Tigerstedts brefsamling belyser slutligen äfven förhål-
landena i Kajana friherreskap och i Per Brahes öfriga finska
besittningar. Än möter oss en skrifvelse från borgmästaren i
staden Brahea, deri denne till grefven aflemnar en förteckning
öfver stadens borgerskap (n:o 73), än ett meddelande från hä-
radshöfdingen i Kajana friherreskap, Curnovius, deri denne kla-
gar öfver den af Per Brahe tillsatte så kallade hopmannens för-
valtning (n:is 33 och 47), än åter en supplik från allmogen i
Kajana friherreskap med anhållan om befrielse från åtskilliga af
tjenstemännen pålagda olaga skatter (n:o 29), o. s. v. Dessa akt-
stycken bevisa att Per Brahe verksamt tog del i förvaltningen
af de vidsträckta områden, som lydde under honom, och att en

isk rättskänsla äfven här var ledstjernan för hans handsätt.

I företalet till sin år 1869 utgifna samling: »Bref från geguvernörer och landshöfdingar i Finland, förnämligast unlrottning Kristinas tid« säger hr Tigerstedt att det »förnäm; skall bero på allmänhetens deltagande, huruvida arbetet fortsättas eller icke«. Det tyckes såsom om allmänhetens sse icke skulle varit synnerligen lifligt, då denna publikaicke blifvit fortsatt. Vi sluta vår anmälan af den nya Per e-literaturen med den önskan, att förf:s senaste samling må ı större framgång Den fosterländska historien räknar icke ;a grundlige och alvarlige bearbetare; så mycket vigtigare ət, att hvarje förtjenstfullt företag på detta område röner ı uppmuntran.

M. G. Schybergson.

Prinsessan och det halfva kungariket.

En gammal saga på rimmad vers af

Holger Drachmann.

Öfversatt af *Idris.*

Sjette sången.

Johans andra vakt.

Der stod ett värdshus — det står der ännu,
ifall man det icke har rifvit;
der hade en galning på väggen
med kol sitt tänkespråk skrifvit.

Der satt en studenthop i morgonstund,
sin gamla böjelse trogen.
Den skulle till föreläsning
och stärkte sig nu uppå krogen.

Gif plats! — så hörde man värdens rop —
är kommer värfvarehopen!
Men hvad? är det icke rekryten?
Ah jo, men hvad gälla väl ropen!

Ryck samman, I herrar studenter flux!
Nu kunna vi nyheter bida.
Välkommen herr underofficer;
ni är en man, jag kan lida.

— Johan kom in med snörband på
och slängde sin börs på bordet:
herr värd, gif vin, af det bästa,
jag tager er näsa på ordet!

Och värden log och studenterne med,
de klingade, drucko och svängde:
Nå väl, herr sergeant, huru gick det?
så sporde värden och blängde.

Den gamle studenten.

Kamrater, jag finner pro primo en
magister ganska nödvändig;
och pro secundo så gör jag mig sjelf
i dag till magister bibendi.

Pro tertio finner jag vinet surt;
pro qvarto betala vi icke, —
och derför så mycket mera
till bästa af varan man dricke!

Pro ultimo: värd, tag vinflaskan bort
och oss en annan förunna,
men icke ejusdem farinæ;
tolkadt: af samma tunna.

Johan.

I herrar, er munterhet höfves mig väl,
fast ej jag förstår latinet;
nå väl, jag förtäljer mitt äfventyr,
så länge ni dricker vinet:

Nu skall ni förnimma, —
det var vid den timma,
då klockan slog elfva med magt;
jag stod på min vakt,
geväret i ro,
helt stilla vid foten.

Jag stod och stod och tänkte derpå,
hur långsamt uret dock kunde gå;
jag tröttnade då
och sökte en pris,
men jag hade i dosan ej minsta
korn af snus.
Jag hade ej heller dagens avis,
och hade jag haft den, hvad halp det
ändå?
Jag hade ej ljus!

I ett — — — — — — — —

En ung student
(läspar).

Nu kommer det!

Magister bibendi.

Kaspar, håll mun!

Johan.

I ett . . . hvar var det jag slöt?

En ung student.

Det var vid prisen!

Magistern.

Hör opp att läspa!
Det var vid ljuset han slöt.

Johan.

I ett — — nå väl, jag började gäspa.
Det är ju naturligt — — — — —

Magistern.

Åh jo!

Johan.

Så hörde jag, tyst! ett ljud, ett sällsamt,
hvarfrån kom ljudet, månn tro?
Det dånade doft i tornets trappa,
hän genom kyrkan det ljöd.
Och hjertat i bröstet började klappa,
jag tänkte: det är visst en död!
Och klockan slog tolf — — — —

Studenten.

Nu kommer det!

Magistern.

Tig!

Johan.

Nej, klockan slog tolf.

Magistern.

Jag ber.

Jag mente: silentium! Det är för dig
att tiga — — — — —

Johan.

Nå väl då, jag ber.

Och klockan slog tolf och klockan slog ett,
och klockan slog två och tre;
och sömnig jag var, jag gäspar och gäspar,
knapt kunde jag längre se.
Så stälde jag bössan här under min arm
och gäspar igen; — det samma larm
som förr uppskrämde mitt sinn!
Omsider jag slumrade, tror jag,
stående upprätt, in. — —

Magistern.

Och det var alltsammans?

Johan.

Alltsammans; ja väl!

Magistern.

Men ljudet, det sällsamma ljudet?

Johan.

Hvad menar ni?

Studenten.

Ljudet!

Magistern.

Tig med att läspa!

Johan
(småleende).

Det var ekot af att gäspa!

Värden.

Sergeanten är icke ändå, ha, ha!
så dum.

Magistern.

Han har oss till bästa.
Men nog! en skål för sergeanten, ja, ja,
och en annan för bålen, den nästa!

Johan.

Gif vin!

Studenterne.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus; nunc — — —

Johan.

Herr värd, gif vin!
I herrar, sjung en visa, men icke på latin.

Magister bibendi
(sjunger).

Dricken kamrater, och stampen dertill
takten i golfvet på krogar, i kyffen;
djefvuln han snappar dock hvem han vill,
en vid sitt credo, en vid sin drill,
en uppå tronen, en hos sin tös,
pokker är lös!
Ej ur hans tag du slipper,
fast du med ögonen klipper!
Och derför: dricken hvarandra till,
djefvuln han snappar dock hvem han vill.

Studenten.

Fy, broder, fy, din visa är dum.

Magistern.

Ej min, en annans är tanken.
Kan du en bättre, var ej så stum!
men sjung dock lustigt för fanken.

Studenten.

Jag kan väl nog en dryckesvisa,
dock fruktar jag, den sliten är;
men fanken vill jag icke prisa —
att *dricka* är dock ingen synd?

Magistern.

Det skall, student, din *måtta* visa.
Begynn! —
Så länge ge vi dig kredit
i hufvudbok och balans,

till dess du sjungit har din stans, —
stäm opp alltså med kraft och flit!

Studenten.

Du skall ej skämta, ej sörja!
Nu vill jag min visa börja.

Visa.

I Herrens vingård hålles
ett stort och öppet hus;
man sliter ondt der dagen lång
och utsatt är för stort förfång,
om afton har man rus.

Kor.

Om afton har man rus.

Studenten.

Den vingård är vår skola;
men der gror intet vin,
der hänger blott på rostig krok
en ranka fin, en lärobok,
som stinker af latin.

Kor.

Som stinker af latin!

Studenten.

Om afton är vårt gille,
dess vingårdsmän ä' vi;
vi binda aldrig rankan opp,
vi pressa saften i vår kropp,
och se, der ligga vi!

Kor.

Hurra, der ligga vi!

Magistern.

Hör sådant slut, der ligga dessa;
den mogna drufvan är lätt att pressa.
Och *detta* skall kallas en lustig sång!
Hej, broder krigsman! sjung ni en gång.

Johan
(alvarlig).

Jag sjunger icke i dag.

En annan student.

Nå väl,
vill *han* icke sjunga, vill jag, min själ!
Jag stämmer upp vagabondens visa.

Magistern.

Skål, broder liderlig! det må jag prisa.

Studenten
(tager sin luta fram och preluderar).

Jag sjunger ej så, som ni säger;
min luta för fröknar blott toner äger.

Magistern.

Ja, Gud ske lof, jag bifall nickar.
Hvad ord förtiga, det tala blickar.

Visa.

Jag vandrar kring från hus till hus
med lutan under kappan,
och stanna jag får,
när en flicka står
och småler till mig på trappan.
Och småler hon vänligt, så gångar jag in
och helsar med höfviska later:
»Mitt hjertas ros, jag vänder mitt sinn
från spel och vin
och de fågelfria kamrater!«

Magistern.

Två turturdufvor! det gamla slags — —

Sångaren.

Tiger ni icke, så slutar jag strax.

(Sjunger.)

Ni brede mig en duk på disk,
och lutan jag skall röra;
jag spela vill
en sång er till,
så lämplig för ert öra;
och småler ni städs, till er far går jag in
och bugar med höfviska later:
»Den hjerterosen, hon vände mitt sinn
från spel och vin
och de fågelfria kamrater!«

»Jag eger blott mitt strängaspel,
har intet guld att vinna:
dock tro mig att
det är en skatt,
som tjufvahand icke kan finna!«
Så småler han vänligt och för mig in
till flickan med höfviska later:
»Du hjerteros, du har vändt hans sinn
från spel och vin
och de fågelfria kamrater!«

Så står det bröllop i hans gård;
och klädd i sammetskappan,
i festlig skrud,
jag hos min brud
lyssnar till sången vid trappan.
Jag lägger min hand uti brudens in,
hon rodnar med höfviska later:
»Min hjerteros, o hur väl! mitt sinn
från spel och vin
är vändt och de fria kamrater!«

Magistern
(litet drucken).

Rätt så, rätt så!
Det är dock turturdufvan den blå;
hanen först ut ur hönselaget,
och vips -- så flyger dufvan från slaget.
När slutet är godt, är allting godt;
det slutet låter sig höra!

Johan.

Din visa jag orkar ej höra!

Magistern.

Ha, ha, ni hörde väl allt, min far!
Men säg, herr vaktmästare, hvad ni har
i grunden på visan att skylla?

Johan.

Jag vet det icke, men tycker för sann:
den, som har gjort den, är icke en man.

Magistern.

Sancta simplicitas! icke en man?

En annan.

Han har väl på landet en flicka att hylla!

En tredje.

En käresta, ha, ha!

En fjerde.

Hvem är han, hva' sa'?

En annan.

En smedpojke, sägs det, och ingenting annat!

Johan.

Tig med ert snack!

Magistern

(rusig).

Ack, broder, ack!
Du är en arkadier, intet annat!

Värden.

Intet skojeri!
Må jag få vara fri;
mitt hus är anständigt, hit komma fina
herrar från hela staden.

Magistern.

Ja hela hofvet och vakt-paraden
och bondelymlar — — —

Johan.

Guds död och pina!
Jag kastar på dörrn hela ynglet från staden!

— — — — — — — — — — — — —

Och Johan sågs uti vrede vara,
han lät den ena på den andra fara
utför den höga trappan,
och slängde efter den sista
lutan och hatten och kappan.
Men värden stod i en knut så rädd
och gret och skalf i sin tjocka kropp
och räknade på sina fingrar opp
den stora skada, den stora
förlust, som honom var skedd.

Johan tog plats och satte sig ned:
Tig med att lipa, för slika krabater
betalar jag här två hundra dukater,
låt mig få sitta i fred!

Så satt han och tänkte, och qvällen den led,
han hade så sällsamma tankar.

Hvad är det för ögon, sällsamma, grå?
Det är som ville till hjertat de gå,
det är som stirrade de från hvar vrå,
det är som min ångest ej skulle förgå.

Prinsessan i kistan. Prinsessan!

Det är, som jag kände på blicken den lilla,
hon ser så bedjande, klagande, stilla;
men hu! så ljungar hon åter på nytt, —
qvinnan är borta, till odjur förbytt.

Och hon är i nöd, och söker ett stöd,
och visst skall hon lefva, om ock hon är död,
och ut skall hon gå ur en glädjelös graf:
Nej, aldrig jag glömmer den blick hon mig gaf.

Prinsessan i kistan. Prinsessan!

Så tömde han än ett sista krus
och lemnade hastigt värdens hus.
Utanför staden han ströfvade kring,
der smålog han hemligt åt alla ting.
Och medan han gick omkring på sin vandring
och när han var helt allena,
i sommarqvällen den sena,
så torkade vredens tankar in.
När solens sken
omstrålar en,
så blir man så lätt och fröjdfull i sinn;
man glömmer de tunga drömmar
i qvälluftens böljande strömmar.

Så led det omsider hän emot natt.
Nu kunde det vara på tiden att
vända till staden och in till vakten,
och båda sig der. Och der blef bragt en
rykande bål uppå bordet först;
så kunde han åter stilla sin törst
— fast den ej var så synnerligt stor.
Och öfversten satt med sin löjtnant vid bord
och tryckte hans hand; och prisande ord
virades kring sergeantens panna,
han, som djerfdes på posten stanna. — —

Och domkyrkoporten slog fast,
och ruset var bort i en hast.
Tankarna trädde så kyliga fram,
sällsamma syner för honom sig viste,
och svennens dagsljusa mod förliste.
Pelarne tyckte han hota så vreda,
och genljudet satt deroppe,
högt under hvalfvet det breda,
och trätte på den, som djerfdes
domkyrkans andakt ofreda.

Ja, allting syntes hota med fara,
altaret, predikstolen
och orgeln med pipor så klara.
Alla de hänfarna riddareanor
tyckte han hviska ur trasiga fanor,
klagande hemskt uti nattens vind:
hur vågar en lefvande komma hit in?

Och klockan slog elfva dånande slag;
då längtade Johan till ljusan dag.
Hvad gälde väl nu detta band kring hans arm?
Han kände, hur hjertat slog i hans barm,
der borta stod kistan, den svarta, den grymma,
och stängd var porten, han kunde ej rymma.
Då sökte han åter den lilla dörr,
men fann den icke, som förr;
nu kyrkan var stängd i hvarje del:
så drifver då djefvuln i afton sitt spel!
Han *ville* dit ut; hans smidiga kropp,
fötter och fingrar hjelpte så opp
på fönsterkarmen; en ruta han knäckte
och lät sig falla, och föll och gled
på en grafsten ned:
han trodde han dervid bräckte
sitt ben.

Så sprang han med flygande fart uppå tå,
öfver kyrkogården han lät det gå,
han sprang genom porten, ilande ut;
nu var det väl slut
med förföljelsen af den lille.
Men då ut ur staden han ville,
så hörde han bak sig: god afton min vän!

Han stod för den lille mannen igen.
Och åter det var som om i hans bröst
det manade med förunderlig röst:

»Hvarthän så fort? Du tog miste om vägen
men vi tillsamman nog åter den finne.
Kom, du får se, jag är angelägen
att hjelpa en vän, som är stadd i nöd!«

Och ett, två, tre, så voro de inne
i kyrkan igen, der prinsessan låg död.

»Johan«, så gentog den lille man,
»det arbete, som man har tagit sig på,
det gör man ock färdigt, ej sant, min vän,
när man vill kallas en ärlig sven?«

Johan slog skamflat sitt öga ned,
det var som en fläkt förbi honom gled;
och då han lyfte sitt hufvud, på stund
den lille försvunnit ur templets rund.

Så hördes ett slag genom kyrkans hvalf,
och så ett annat än hårdare skalf.
Och hvalfvet det teg efter slaget det sista;
vid altaret postade Johan.

Prinsessan steg ut ur sin kista.

Han stod deroppe vid altarets rand
och såg med undran och ångest ibland,
hur spöket for öfver golfvet hän
till predikstolen, tillbaka igen,
och sökte, som om det ej kunde förstå
hur *han* var borta, som der skulle stå.
Och stjerneskenet föll ned derpå;
vid skenet prinsessan skönjde han då.
I svepning var hon; i natt en qvinna
från hufvud till fot. Han kunde dock finna
i ögat en skälfvande låga också,
och färgen på kinden var kall och grå.

Men då
hon såg sergeanten vid altaret stå.
Hon störtade dit, hon ville dit opp,
dock svigtade snart hennes skälfvande kropp
En skranka, osynlig, skilde dem än;
Johan såg upp emot himmelen:

Johan.

Fader vår — — — —

Prinsessan.
Vår, vår — —

Johan.
Ack, du som i himlen är — — —

Prinsessan.
Hvar är, hvar är? — — —

Johan.
Du gifve i dag oss vårt dagliga bröd — —

Prinsessan.
Hvar är min vakt? Jag varit i nöd
i tvenne rysliga dagar — — —

Johan.
Och förlåt våra skulder, som vi — — —

Prinsessan.
Tvi, tvi! — — — — —

Johan.
Dem oss skyldige äro förlåta — — —

Prinsessan.
Skall jag derför min kista upplåta? — —

Johan.
Inled oss icke i frestelse, men — — —

Prinsessan.
och vandra från grafven igen! — —

Johan.
Men fräls, o Herre, för visst
från ondo oss nådigt till sist.
Du hafver ju riket och magten — —

Prinsessan.
Vakten, ha, hvar är vakten!
Jag offrar honom åt skammen. — —

Johan.
Och äran, i evighet. Amen! — — —
— — — — —
Ett skrik, ett hvinande skrik.

Och jämrande for det bleka lik
tillbaka i kistan, och locket slog till.

Klockan var slagen ett.
I kyrkan blef stilla, mer och mer,
och skriken sig sammandrogo,
likt tynande böljor, och dogo.

Johan låg knäböjd, svept i sin kappa,
han vacklade ned för altarets trappa.
För ögat sväfvar en böljande ring — —

Min herre, det händer i denna verlden
de undransvärdaste ting!

Sjunde sången.

Sista vakten.

**Der stod ett värdshus; det låg som sagdt
i hörnet vid rådhusets trappa.
I dag stod värden i dörren,
klädd i sin bästa kappa.**

Hans skjorta var hvit och näsan röd,
det var värdens och stadens färger.
Med grannen tvärs öfver gatan
han skräflar, skrattar och svärjer.

»Ja, ser ni, min käre, der kom en lakej
i morgse med bref och begäran,
och det var från öfverhofmästarn,
hans herrar göra mig äran.

Sub rosa — förstår ni — låter sig här
gemytligt spisa och dricka;
vid hofvet är etiketten,
hos mig kan bort man den skicka.

Dessutom — det lade lakejen till,
då jag stack en daler i näfven —
så kommer *han,* hvarom alla
nu tala, till middagen äfven.

Han hade i dag audiens, och i går;
och kungen — en sak utan like —

.ar honom till öfverste korat
›ch lofvat sitt halfva rike!

Sitt halfva rike, i fall han ännu
ın natt vill uthärda faran.
Ja, hade man sagt det i förgår! — —
Men nu skall jag ned efter varan«.

Så samlades snart omsider en flock
– högtidlig var den att skåda —
f kammar- och andra herrar,
om knappar och band förråda.

Han gned sig i händerna, hviskade tyst
m hvad som timat i trakten:
Förtjusande väder är det i dag;
lott snart vi här hade vakten!

Och öfverhofmästarn tankfull stod,
an hade väl omsorg för maten:
ag fruktar att fisken blir kokad
ör mycket; hvar dröjer kamraten?

Så svängde en statskaross uti hast
ör dörren. Johan stod på trappan;
an hade en öfverstes uniform
ch ett silkesskärp under kappan.

Och värden sig böjde till golfvet ned
ch räckte välkomst-pokalen.
Johan gaf kappan och nickade stolt,
ch trädde smärt in i salen. —

– Mon cher colonnel! det gläder oss att
i håller så punktligt ordet;
illåt mig att eder placera,
id sidan af mig, vid bordet! —

Så satte de sig och fisken bars in;
ıch fisken, man vet ju, skall simma,
så fisken och öfriga rätter
le drucko så mången timma,

le strömmar af drufvor från Neckar och Rhen,
ıch Frankriks välsignade länder;
ler kändes en doft af rara frukter
rån söderns solheta stränder.

Och skålar der druckos, och tal man höll,
— de talen ej fingo en ända —
och virak som rökelse lät man
för öfversten ideligt tända.

Johan satt tyst vid bordet och lät
rökelsefaten bränna,
man kunde den forne svennen
knapt mera på öfversten känna.

Och dock, der låg just i ögat en blink
från arbetets flyktade dagar:
Nå väl, jag har smidit min lycka sjelf
och ingen mitt mod anklagar!

Och marskalken böjde leende sig
till Johan, som tyst tycktes drömma:
Tillåt mig ett glas champagne för
Hennes kungliga höghet att tömma.

O ja, så ropte de store män
och begynte med glasen klinga:
Förtälj oss herr öfverst' er sista natt,
hvad hade den väl att bringa!

Förtälj! så ropte en ung baron
och torkade sig kring munnen:
Hade prinsessan väl kläder på,
eller blef hon naken befunnen?

Silence, mina herrar! föll marskalken in:
Att höra man sig berede.
Johan i läpparna bet sig
af harm och blygsel och vrede.

»Och hafven I mod, och hafven I lust
att här om min post förnimma,
så står det er fritt, I herrar,
den begynner vid midnattstimma.

»Och vill ni veta om kistan besked,
nå väl, så må ni ej bida,
men låta i kyrkan er stänga,
och vaka en natt vid dess sida.

»Och vill ni den döda för ögat se:
det kan ni; men det skall jag säga:

Det fordras dertill att hjerta
Och mandom i *barmen* ega!

»I herrar, jag hafver icke för sed
att köpslå med vara förbjuden!«
Här reste sig Johan, med handen
på skärpet kring vapenskruden.

Der stod han hög, med hand sitt på bröst,
der lyste en gyllene kedja.
Då skyndade hofvet att mild pardon
af den förre lärlingen bedja.

Han gentog: »För festen tackar jag er,
men tror ni att här ni eger
en skolpilt inför er, så tager ni fel;
och nu farväl jag er säger!« — —

Så lät han dem sitta vid deras vin,
champagne och muskateller.
Bort ifrån staden, i aftonluften
kosan långt hellre han ställer.

Vid grafplatsen fann han ett ensamt rum,
för drömmar det kunde sig egna.
I aftonstunden stego så mörka
skyar opp, för att regna.

Och luften kändes så kyligt varm;
två verldar syntes med samma
hvarandra möta och kyssa,
och himlen stod i en flamma.

Två verldar födde en aftondunst,
en regntung, ångande imma,
och skyarna sände ett stilla regn
i qvällens skymmande timma.

Från blommor och blad och grönskande träd
begynte att droppa och flyta.
Johan satt drömmande vänd emot
vattnets böljande yta.

»Låt regna, låt regna, låt blåsten gå
och vinden slå sina vingar!
Jag stirrar ned i vattnet det grå,
derur som ett äfventyr klingar.

Det synes så hemligt och kallt och dödt,
…t gömmer dock under sin skifva,
…ner och sånger, som förr jag har mött,
…om både kan locka och drifva.

»Så tyckes det mig, som jag skönjde en arm
och gyllene hår kring en panna;
och svepduken kring en klappande barm
och blicken min aning besanna.

— »Och kommer du till mig, min fästesven
i natt vill jag hafva ditt hjerta,
ty det skall gifva mig glädjen igen;
min moder mig födde med smärta!« —

Det tyckes mig än, att en hand griper fatt
om min, den är sträng som sorgen.
Nå väl! jag skall gifva mitt lif i natt,
eller komma som kronprins till borgen!« —

Och timmarna gingo med hast.
Det hälde och regnade ned utan rast;
Johan gaf alls icke akt derpå,
han stirrade in i två ögon grå,
lät regnet blöta, lät vinden slå;
då hördes ett tordön bullra. —
Han sprang opp och slog kappan kring skuldra.

Och skyndade ilsnabt i staden in,
och der sig rörde en tallös skara,
i hopar bidde man honom bara.
Med facklor honom emot man tog,
men regnet öste och vinden slog,
och blixten hän öfver staden drog.
Man kunde nu sparat sig alla spektakel
och facklorna alla;
de, som vid domkyrkan bidde mirakel,
drogo väl också hem och i säng,
så snopna, våta och kalla.

Men när *han* kom, så fördeltes
gardet på torget i staden,
och fast det regnade, speltes
honnörmarsch af vaktparaden;
soldaterna hurrade, trumman den gick,
och blixtarna lyste hvart ögonblick.
När öfversten gick,

drog gardets skaror förbi med hast;
han vände sig om för att hälsa.

Och domkyrkans port slog fast.

Der stod han och förde sin hand öfver pannan
och kände sig feg,
men gick så sin gång genom kyrkan ned,
der hvalfvet genljöd — ej nu, såsom förr,
under hans egna steg,
men af det väder, som tjöt och som fräste
utanför kyrkans dörr.

Han kände, han hade varit här förr,
det tröstade honom för stunden;
dock slog hans hjerta i grunden,
ju längre han gick från kyrkans dörr
hän emot altar-runden.

Och allting hotade åter med fara:
altaret, predikstolen
och orgeln med piporna klara.
Alla de hänfarna riddareanor
tycktes hviska ur trasiga fanor,
klagande hemskt i nattens vind:
hur vågar en lefvande komma hit in?

Och tordönet skrälde och smälde der oppe,
det genljöd i hvalfvets båge,
och tordönet följdes kring himmelens bryn
— han höll för sin syn —
som af afgrundens lössläpta låge.
I flammornas spöklika färg så skär
syntes de dödes benrangelshär,
fjärran och när,
med svettduk för munnen resa sig der
fram ut ur källargrafven;
bak spetsbågsfönsternas blysatta ruta
hördes med grinande tänder tjuta
den bleka här,
som gripit till vandringsstafven.

Han ville bedja sitt »fader vår«,
men nu voro orden borta.
Han hörde blott ovädrets tjutande vind,
han såg blott blixtarnas bleka sken,
och synerna drefvo blodet från kind,
han styrde, skrämd, till en sidogång ren;

n viste ej mer hvad han gjorde,
n flydde, fast icke han borde.
n sökte vid ljuset och fann en dörr;
le han aldrig haft krafter förr,
n hade dem nu, han sprängde
rn och upp den slängde.

Och jagad af skrämsel och ännu mer
af skam och ånger sprang han sin väg.
Han tänkte ej längre, såg ej tillbaka,
sprang genom gången vidare fram,
kom genom parken, som natten täcker,
sen öfver en dam
och stadens vallar,
och kom så till grafplatsens rand,
som utanför vallen sig sträcker.

Der låg vid flodens säfrika strand
strömmingsfiskarens julle.
Han sökte och fann två årar,
satt tullarna dit de skulle.
Så satte han sig på bänkens rand
och stötte från land,
och årarna grep,
och halade ut från strand:
Hvar blef du nu, du lille man? —
Knapt var det sagdt, så ryckes hans julle
tillbaka, som dragen af rep.

Han stretade mot, vår starke sven.
Det halp ej, han rycktes till bugten in.
Då blossar af skam hans bleka kind;
han stod för den lille mannen igen.
Och åter det var som hans eget bröst
manade med en varnande röst:

»Guds fred och god afton, du tappre sven!
Vi mötas ännu denna gången igen.
Du hade här påtänkt en fisketur,
men att fiska ej duger i dag eller hur?
Dock se, nu rasar ju vädret ut!
Nå väl, när din post du har fört till slut,
så kan du fiska så mycket du vill;
men nu må vi hem, åt domkyrkan till«.

Och ett, två, tre, på vindsnabba vingen
voro de åter vid altarringen.

»Johan!« så gentog den lille alvarlig,
»jag skulle blott vara en ganska farlig
ledsven, i fall jag lät så dig gå
halfvägs, utan att profvet bestå.
Det arbete, som man har tagit sig på,
det gör man ock färdigt, ej sant, min vän,
om man vill kallas en ärlig sven?

Nå väl, ditt mod har jag velat pröfva,
i tvenne nätter det hållit ut,
och denna sista har nog kunnat röfva
din besinning — så snöpligt till slut.
Den lagen har man för hjeltarne satt:
man blifver ej hjelte på en enda natt.

Jag tänker, i framtiden finner du vägen
jämnare, blott du är angelägen;
då kan du gå emot lefvande män,
och då skall du slå,
jag är säker derpå,
som en handfast konungslig smedesven.
För sista gången vi mötas, min vän.
Nu vet jag du finner dig sjelf igen;
så länge som du var delad i två,
den lille han lemnade ej dig då,
han fann dig på rättan plats och stund,
han slöt med ditt bättre jag sitt förbund.
Men nu har du vuxit helt ståtligt samman,
som bladet med grenen, röken med flamman;
nu har du ej längre den lille nödig,
han går nu sin väg, han är öfverflödig.
Dock mins, när du träffar en vacklande man,
att hviska uti hans öra för sann,
hur man kan väckas en aftonstund
af ett kraftigt tag på sin egen grund.
Illa beredde, vi verket begynna,
och att lemna vår plats en drift tycks gynna.
Det gäller att *stanna* i alla fall,
om kungens dotter man vinna skall;
det gäller att *stanna* och *stå* som en man,
om man skall rå om hans halfva land;
det gäller för en och för alla i grunden
att *finna sig sjelf*. Det har du på stunden,
och derför: hell dig du tappra man!
Guds fred och lycka kung Johan«. —

Johan stod tankfull och blickade ned.
Det var som en suck genom hvalfbågen gled,

h då han lyfte sitt hufvud, på stund
n lille försvunnit ur templets rund.

ch månen föll genom hvalfbågen in,
gt från dess blysatta fönsterruta,
h hviskande vinden ljöd som en luta,
och månen sände sitt skimmer in
och tycktes hvar vrå med sitt silfver rista.

Prinsessan steg upp från sin kista.

Han sprang bak locket; när sedan hon går
fram längs gången att söka hans spår,
då svänger han sig i kistan, om än
med fasa, den modige ungersven.

»Nu har min far ingen skildtvakt satt;
pest och förderf efter denna natt!«

Jämrande ljöd det ofvan och nedan,
han tyckte sig se henne nalkas redan.

»I trenne dygn fick jag ingen föda,
och nu skall mig svälten slutligen döda!«

Han lät henne klaga och bli i sin villa
och låg uti kistan beskedligt och stilla.
Då tyckte han någon vid randen bida,
han stirrade uppåt från kistan, och så
han mötte två ögon, tindrande, grå! —

Prinsessan stod vid hans sida.

Han tyckte dervid att han skönjde en arm
och gyllne hår kring en panna,
och svepduken kring en klappande barm
och blicken hans aning besanna.
Än låg i ansigtet vilda drag,
och blek var färgen på kinden.
Men vreden smälte i ordalag;
hennes bön ljöd klanglös som vinden:

»Ni rese er opp, herr öfverste god,
den döda om lägret beder;
kyrkan är kall och kall är min blod.
Min fader skall bädda för eder«. — —

Han stirrade in i de ögon grå,
för tårar en ogästfri boning;
han tyckte han borde från kistan gå,
men låg der utan förskoning.

»Och jag skall hålla er vilja för god
och göra hvad helst ni mig beder.
Stig upp, herr öfverste, kall är min blod;
ack, låt mig få hvila hos eder«. — —

Han låg der och lyckte ögonen till.
Han törs ej, men vill af hela sitt hjerta;
han hörde, hon stönade högljudt af smärta,
jämrade, bad
genom kyrkan hän.
Så såg han med ögonen upp igen.
De samma ögon logo så blida.

Prinsessan stod lutad invid hans sida.

— — Nu var pannan klar och ren;
färgen blek dock uppå kinden,
och i ögats dunkla sten
fladdrade som ljus för vinden.

»Kom, min nattvakt! nännes du
höra hur jag suckar, längtar?
Ack, blott litet känner du
hur en död till hvila trängtar!

Jag har stridt på strida strömmar.
Urets snabba tungor ila;
du har väckt mig, låt mig hvila,
drömma åter blida drömmar!«

Då knöt Johan så häftigt sin hand,
oron var nära att spränga hans lunga,
hans bröst var beklämdt som molnskyn den tunga,
då blixten slår ned;
han skälfde, han stred.
Men ändå låg han,
och ändå såg han
från kistan kring kyrkan vackla hän
den bleka, lidande qvinnan.

Hon släpar sig fram, hon kommer igen
och står vid likkistans lock det höga.
Han ser i månens skimmer, det blida,

rosor på kinden,
men i hennes öga
lågen som ljuset för vinden.

Prinsessan sjönk ned vid hans sida.

»Är ej nog att jag klagar och beder
förtvifiad, och kastar mig ned,
vrider mina fingerleder,
kan du ej ren ge mig fred?

Kan väl min bön om plats så dig reta?
o, att mitt lidande du hade sett!
O du skulle, du skulle blott veta
hur de andra jag litet har bedt!

En demon har jag hyst i mitt hjerta,
det var han, som tog deras blod.

Hvad kan väl en olycklig qvinnas smärta,
kan den väl rubba ditt mod?

Och som barnet, det späda, qvider
när ej moderns mildhet det ser,
så din köld nu mig krossar, jag lider;
min Gud, jag — kan — icke mer!« —

Och han tyckte som så, att en hand grep fast
om hans; den var fast som sorgen. —
Nå väl, jag skall gifva mitt lif i natt,
om dig jag får följa till borgen! —

Och han grep hennes hand utan fruktan nu,
och dervid allt mer
kände han ådrornas rullande blod.
Då sprang han ur kistan, upprätt han stod,
ty nu
slog tornuret dånande ett.

Så lyfte han upp på sin darrande arm
de dejliga lemmar, den klappande barm.
Nu kände han nu först var lyckan god,
nu märkte han först hur prinsessan var vän,
och han ledde den bleka med hurtigt mod
bort genom domkyrkan hän.

Hon låg vid hans bröst och smålog stilla;
de suto på altarets trappa.

»Jag fryser«, sade hon, »täck på mig!«
Han drog henne in i sin kappa,
och ögonens lock slöto till.
Hon låg der och smålog så innerlig,
och läppen myste så skön.
Han lyssnar; det ljöd som en bön:

»Det väller upp från dolda källors skatt.
Försvunnen är den långa mörka natt
med sina drömmar. Syndar man i drömmar?
Jag kan ej rå för det; jag vet blott att
mitt lif har haft en morgon, som sig höjde
med salig undran upp ur djupets strömmar.
Men du, som håller mig, den arma,
som ger mig kärleken, den ljufva, varma,
håll fast, att du ej mer må mista mig,
att du kan stå, der nyss så mången gled.

Från döden förer blott en enda stig
tillbaka. *Trohet* heter denna led!« —

Här sänkte svennen, stum, sitt hufvud ned.
Och begge suto, som en konstnär hade
till sten förvandlat dem och åter inblåst
i stenen lif med lifvets mästaranda.
Emot hans bröst låg barmens hvita snö,
som mot en klippa hafvets mjuka skum,
när böljan upphört att dess sköte randa!
Der hördes nu i templets tysta rum
ett enda ljud blott: begges djupa anda.

Vigseln.

Det var som om uppifrån hvalfbågen gled
en böljande ström och sänkte sig ned,
med frid ifrån fjärran zoner,
en klangfull, brusande silfverström,
men långt som i morgonens svaga dröm, —

det var orgelpreludiets mägtiga,
dämpade ottesångs toner.

Och under preludiets dämpade takt
hörde man dörrarna öppnas med magt.
Till kyrkobänkarnas platser,

stodo i täta satser,
›s en menighet skrida
sätta sig sida vid sida.

Och orgeln stämde till sång.

Den strömmade fram, som med vinden förbunden,
med fulla lungor mot altarrunden,
sänkte sig åter, som hafvet det dofva,
när skymningen stundar till.
Den lyfte sin vinge och steg allt mer,
med mägtiga toner i jublande sfer,
den hördes brusa och prisa och lofva,
och lade sig sedan att sofva
med en suck, som fågel på gren.

Då höjdes en stämma långt ifrån
öfver altaret, öfver de tvenne,
vår Johan och hans prinsessa.

Nu börjar de dödas messa!

Och responsoriets stämmor svarade:
Sällsamma ting blef' oss uppenbarade!

Enskild stämma.

Så gifva vi *honom* åt *henne!*

Menigheten.

Han hörde våra böner,
han frälste från den onde oss,
från pest och från ett stort förderf;
han frälste kungens hus och landets söner.

Enskild stämma.

Och *hon* skall styrka *honom* i striden,
och hon skall värna honom i tiden.
Nu blir vår trygghet stor, vår sorg förliden.

Menigheten.

Hon lade oss i vår mun en hurtig sång,
för honom skall den ljuda så mången gång
till ära, och då skall det undras.

Orgeln.

Vi spela
af hela
hjertat till sång

och prisa
det visa
i skickelsens gång!

Det sjuder, det ljuder
så sällsamt på jorden,
dock stannar att bullra
den vildaste storm,
de vågor, mot klipporna rulla,
och skumfloden stillad är vorden.

Så nu för de tvenne,
för honom och henne:
det lif, som förflutit,
de dagar, som gry,
ha kedjat sig samman, ha ringarna knutit,
som föra dem in till en sommar ny!

Responsoriet.

Och mins i er sommar att vintern gaf vår.
Blott den, som har lidit, att lefva förstår!

— — — — — — — — — — — — — —

Så föll genom rutorna solen in.
Prinsessan hon uppsteg med rosor på kind.

Hon kysste sin vän,
han henne igen.
»Du hörde väl allt, hvad här inne blef sagdt?«
»Jo«, sade Johan, »jag gaf noga akt«. —
»Det var andarnas messa; vigde vid den
skiljas två menniskor aldrig igen!«

Då ljöd öfver golfvet fotsteg igen,
men denna gång fotsteg af lefvande män.
Kungen och hofvet och folkets mängd
fylde snart kyrkan i hela dess längd.
Med solen de bröto i domkyrkan in
och skönjde der oppe vid altarets trappa
de två, prinsessan i öfverstens kappa.
Så drefvo gardisterne folket ut;
nu vore de tappre och visade mod
och fruktade ej för kistan, som stod
helt tom på gången, och hofvet bredvid.
Så reste sig kungen:

»Min dotter! min son så kär!
Som pant och som lön jag här
er räcker enhvar sin vigselring!«

Och hofvet det gret af glädje. — —
— — — — — — — — — — —

Min herre, det händer i verlden, ej sant?
de undransvärdaste ting!«

Här lade min lille småsven
sin luta ifrån händ
och såg emot sin herre,
som låg vid eken än.

Och herren vinkade stilla
och viste på sin häst.
De sadlade och redo,
det gick, som det kunde bäst.

O[illegible] aft[illegible]nmande skugga
[illegible] äng;
och [illegible] de gångarn
och såg [illegible]lle sven:

»Jag g[illegible] äpnaremärket,
silfversporren dervid;
du byter den väl mot en gyllne,
om du kan vänta din tid!

Väl sjunger du sedan i högsal
en sång med större magt;
du sjungit så sällsamt till hjertat
i skogens grönskande trakt!« —

Och svennen såg på sin herre;
han kunde det väl förstå:
»Ack, dessa gamla sagor,
han tror ännu derpå!«
Och der var fastlagsrätter blott på bordet.

Minnen från tschuktschernes land.

Vårt första sammanträffande med tschuktscher.

Under Vegas färd längs Sibiriens nordkust sågo vi ingen enda menniska, förr än vi kommo till trakten af kap Schelagskoj. Här mötte vi för första gången tschuktscher.

Det var en vacker september morgon. Vi hade ganska mycket och grof is omkring oss, hvarför Vega måste röra sig långsamt och försigtigt framåt och oupphörligt vika undan för de många i vår väg liggande isblocken.

Tidigare än vanligt blef jag väckt med tillsägelse att komma upp på däck för att tolka: det hade kommit folk ombord — hvad för folk viste man icke. Jag skyndade upp, så fort jag kunde, och befann mig snart på däck ansigte mot ansigte med några resliga, skinnklädda karlar.

Jag tilltalade dem på ryska, men deras ordförråd i detta språk inskränkte sig till »sdorovo« (god dag) och »praschtschaj« (farväl); engelska förstodo de alls icke. Efter att några gånger hafva upprepat ordet »tschuktschi«, fingo vi till svar en jakande nickning, åtföljd af upprepade »i-i-i«, som bekräftade vår gissning om dessa menniskors nationalitet. Våra nya gäster sågo sig mycket noga omkring, utan att dock visa någon förvåning öfver hvad de sågo. De hade tydligen förut sett amerikanska hvalfångare, hvilka årligen komma genom Berings sund in i Ishafvet och ibland våga sig tillochmed så långt vesterut som till kap Schelagskoj. Våra tschuktschers något misstänksamma försigtighet minskades dock, sedan de fått en sup bränvin och en bundt tobak per man. Då fingo vi äfven för första gången höra ett uttryck, som sedan otaliga gånger upprepades för oss, nämligen »metschinki ram«, vanligen åtföljdt af en välbehaglig grymtning, hvilka båda — orden och grymtningen — uttryckte deras höga förtjusning och belåtenhet öfver att hafva fått bränvin.

De tschuktscher, som nu voro ombord hos oss, voro resliga och välbygda karlar med lugna och markerade ansigtsdrag. Deras becksvarta hår var alldeles kortklipt med undantag af ett omkring 2 tum bredt band, som var qvarlemnadt i pannan och hos några äfven fortsattes i nacken. Drägten utgjordes af en kort pels af renskinn, smala benkläder af ren- eller sälskinn och en strumplik fotbeklädnad af samma material. Några hade mössor, som bundos under hakan; de fleste voro dock barhufvade. Kläderna buros alltid med hårsidan utåt.

Kastade vi en blick öfver relingen ned uti läderbåten, som hemtat tschuktscherne ombord, så syntes der en representant af

det täcka könet, hvilket här icke gör fullt skäl för nam Med undantag af fotbeklädnaden och den endast i stark l använda kapuschongen, utgöres hela qvinnodrägten af ett sty som bildar rymliga pantalonger, lif och vida ärmar. Den oty liga drägten, tatueringen af ansigte och armar samt slutli smutsen gifva i synnerhet åt de äldre qvinnorna ett ofta vid utseende.

Båten, i hvilken qvinnan satt, såg äfven mycket egend lig ut. Stommen är af träd och beklädd med sammans hvalrosshudar. Den har platt botten som en ekstock, men men är smäckrare och smalare i fören och aktern. Uti bå ser man dessutom några korta årar samt ett par uppblåsta hudar, hvilka sällan saknas i en tschuktschisk »at kuata«. E lertid hafva en sup och något tobak blifvit nedhalade till tschuktschiska skönhet, hvars blygsamhet ej tillät henne komma upp på däck, men som dock lät gåfvorna sig väl sm bränvin och tobak är något, som de flesta tschuktscher ej för

Vega har under tiden arbetat sig ett stycke framåt, våra nya vänner måste, för att icke behöfva ro alltför långt gifva sig af. Sålunda gjordes vår första bekantskap med tsch scherne.

Besök i en tschuktschisk by.

Ett par dagar efter nyss beskrifna möte med tschuktsche hindrades vi af dimma och is att gå framåt. Vi voro helt i land, utan att dock kunna se det. Antingen nu tschuktsch hade bättre ögon än vi, eller om de kunde höra att vi vo närheten, alltnog vi hade snart ett par tschuktschiska båtar ut sidan af fartyget. Samma scen som förra gången upprep åter. Förtjusta öfver supen, tobaken och kritpiporna, b tschuktscherne oss att komma i land. Styrbords båten satt sjön, och en tschuktsch lotsade oss fram mellan isstyckena. ter några minuter kunde vi se den låga sandkusten, längs l ken en rad tschuktschiska tält voro uppslagna. Då vår båt fans vara för djupgående för det grunda ställe, der tschuktsch bruka lägga till med sina läderbåtar, hoppade vår artige f slagare i vattnet, sköt åter ut båten och visade oss till ett s der vi beqvämare kunde landstiga.

Det var en klar men ganska kall september morgon. marken var täckt af rimfrost. Vi vandrade upp öfver den diga stranden. Här och der låg en murken trädstam, som gorna vräkt upp på land, ett refben eller en kota af en h som någon gång råkat omkomma bland isen eller blifva ett för amerikanares eller tschuktschers harpuner.

Vi närmade oss den långa tältraden. På i marken insl pålar hängde sälhudar för att torka. Vid det närmaste t

do ett par grå, spetsörade, spetsnosade och rakhåriga tschuktsch ndar fastbundna vid sin släda. Några andra springa lösa kring ten, sökande sig föda bland affall från sina husbönders måler.

Tschuktschernes tält hafva en mer eller mindre regelbundet lfsferisk form. Öfver ett skelett af trädstänger är spändt ett lje af sammansydda renhudar. En blick in genom den låga rröppningen till ett af tälten låter en lätt fatta dess inredning. i det stora[1]) yttre tältet är vid väggen midt emot ingången rättadt ett litet fyrkantigt rum, likaså af renhudar. Detta är huktschernes »jorong« eller sofrum, der de oftast vistas.

En tschuktsch qvinna, som är sysselsatt att med ett gana primitivt redskap skrapa bort håret från en sälhud, helsar s välkomna med vänliga leenden och några ord, som vi icke gripa. Under förhänget, som utgör sofrummets främre vägg, icka ett par nakna barnungar fram små hufvuden. Utom menskorna äro några hundar de enda lefvande varelser vi, utan t gå alltför mycket i detalj, kunna upptäcka i tältet. I midten detsamma finnes en eldstad, bildad af några i ring lagda ster. Öfver eldstaden hänger vid en i taket fästad rem en jernyta. För resten se vi ett par slädar, som blifvit intagna för ; repareras till den snart instundande vintern; i en öppen trädla ligga några goda amerikanska snickar-verktyg; från taket nga ett par af sälremmar knutna nät afsedda för sälfångst och mängd knippor af säl- och hvalross-remmar. Inom de inhägler, som ligga på båda sidor om sofrummet, varsnas åtskilliga desplagg, en gammal tunna, några platta tråg, ur hvilka tschukherne äta m. m.

Sedan vi sett oss omkring i det yttre tältet, skola vi lyfta förhänget och krypa in i sofrummet. Det är endast 5—6 högt. Då en mängd klädesplagg dessutom äro hängda i ta- för att torka, är der mycket obeqvämt att röra sig. De nakna barnungarne, hvilkas hufvuden stucko fram under förget, hafva nu dragit sig tillbaka till rummets ena vägg, der förläget tumma på sina om halsen hängande klykformiga amuer. Ett par sockerbitar minska dock deras rädsla. Vid en rummets väggar brinner en skålformig lerlampa. Brännaialet är renfett, veken utgöres af mossa. Lampans matta sken dock tillräckligt klart, för att visa oss rummets inredning. lfvet är äfvenså af hudar, hvilka dock icke äro lagda omebart på marken, utan på ett lager af gräs och mossa. På fvet ligga dessutom några renhudar, tjenande som madrasser ı täcken. Längs väggarne äro uppstälda ett par tråg, ur hvilka huktscherne göra sina mål, några trä- och näfveraskar, i hvilka varas åtskilliga småsaker, och slutligen en eller två lerlampor, ı den tända. Sedan vi yttermera beseglat vår vänskap med

[1]) Radien är vanligen omkring 15 fot.

tältets ungdomar genom ett par sockerbitar, skynda vi ut f
att få andas frisk luft.

Utanför nästa tält är en tschuktsch qvinna sysselsatt m
att uti skinnsäckar tömma innehållet af en nyss slagtad r
mage, hvilket i sinom tid skall användas som spenat! Samm
sed hafva också eskimåerne.

Vi gå vidare längs tältraden och befinna oss snart vid de
slut. Några pojkar, som med förvåning åsett huru vi plock
blommor, gräs, mossor och lafvar i våra portörer och huru a
flugor, skalbaggar och maskar få vandra in i flaskor med härlig
doftande sprit, begynna att på drift hemta träbitar, jordklump
stenar och annat, hvilket allt de med en gäckande min plock
upp och räcka oss.

Men snart är äfven det nöjet slut. Dimman har skingrat
sig och Vegas hesa pipa kallar oss ombord. Vi måste i väg.

Notti.

De af läsarene, som ögnat igenom helst en ringa del af allt det, som blifvit skrifvet om Vegas öfvervintring, hafva tro-ligtvis ofta stött på namnet Notti. Skulle någon utfärd göras, hvem bads då i första hand om bistånd med råd och dåd, om ej Notti? Behöfdes några etnografiska föremål, djur eller vexter, som voro svåra eller omöjliga att erhålla, hvem skaffade dem, om icke Notti? Han hjelpte alla och hann till för allt, och så stod han högt i gunst hos alla, från den förste till den siste, från »professorn« till »akademikern«, professorns uppassare. Men var han arbetsam och villig, så var han å andra sidan äfven stolt öfver förtroendet och den utmärkta ställning, han intog framför sina stamförvandter. Huru ofta hände det icke att han med en sjelfbelåten nickning och det breda ansigtet strålande af ett förnöjdt grin kom till någon af oss och sade: »Notti metschinki«, »Notti är beskedlig«, alldeles som ett barn plägar tala till sina föräldrar. Det är den naiva känslo-yttringen hos den ännu oförderfvade, barnsliga vilden, då han står inför en representant af den vesterländska civilisationen, för hvilken han känner en instinktlik vördnad och fruktan.

Nottis lefnadshistoria är icke lång. Hans föräldrar voro ren-tschuktscher, men deras renhjord var icke stor. Sedan de omkommit vid en öfversvämning, öfvertogs hjorden, som då utgjordes af omkring 60 renar, af Nottis äldste broder. En äldre syster var gift med en ren-tschuktsch. Då den oansenliga hjorden icke förslog att underhålla Notti och hans fyra yngre syskon, flyttade han med dessa till kusten, der han uppslog sitt tält och lifnärde sig sjelf och dem med fångst och fiske. Hans yngre syskon, tre pojkar och en flicka, voro alla sjukliga och

a. I synnerhet gäller detta systern. Under hela den tid, vi infrusna i Pitlekaj, kunde hon aldrig lemna tältet. Hon inlindad i renhudar, ur hvilket hölje endast hufvudet och arne stucko fram. Kroppen var betäckt af stora öppna sår; sådant upptog hela högra sidan af hufvudet och halsen; ett t hade förstört ena ögat.

Notti sjelf deremot var en frisk och rask karl. Han var nedellängd och särdeles axelbred. Den något tunga men ela- a gången vitnade om styrka och vighet. Under ett hand- äng, som han hade haft med en isbjörn, hade dessa båda skaper bestått ett hårdt prof. Notti berättade historien så- a: »Jag gick en gång för ett par år sedan ensam utåt hafvet älfångst. Medan jag helt obekymrad går vid foten af ett isblock, märker jag att en isbjörn tittar ned på mig från et. Jag hade knapt tid att draga min knif ur slidan, in- björnen med ett skutt hade kastat sig ned. Här uppstod ganska svår kamp emellan mig och björnen, i hvilken jag segrade«. Notti bar ännu ärret efter ett långt sår, som en ref upp på hans venstra axel.

Ännu en vigtig tilldragelse ur Nottis lif. Uti byn Piapka, en ett par timmars väg från Rirajtinop, der Notti bodde, en tschuktsch vid namn Ereren. Han var förmögen, hade ustrur, ett stort och rymligt tält och många hundar. Denne en hade en nitton eller tjugo år gammal dotter, som äfven t våra begrepp om skönhet såg ganska bra ut; bland tschuk- korna var hon en skönhet af första rang. Akangaut, så skönheten, blef Nottis hustru. Huru, af hvem och när blifvit bestämdt vet jag icke. En eller två månader, in- Akangaut flyttade till Notti, berättade hennes far åt mig otti skulle gifta sig med henne. Detta hade jag alls icke at ana, oaktadt jag hade varit två dygn tillsammans med hos Ereren i Piapka. Notti och Akangaut föreföllo såsom varandra fullkomligt främmande och likgiltiga personer. ds måhända denna likgiltighet af seden, eller är det så att ktscherne tygla och dölja sina känslor så väl, att man icke närka dem, eller hafva de kanske alls inga? Säkert är att hyste verklig tillgifvenhet för oss och att alla ombord på värderade och sympatiserade med honom. Hans präktiga, bitna, breda ansigte, med det godmodiga leendet kommer att bevaras i kärt minne af deltagarne i Vegas öfvervintring.

Osc. Nordqvist.

Shakespeare och hans bearbetare.

II.

I de shakespeareska dramernas yttre omklädnad måste b… arbetningen åstadkomma rätt märkbara ändringar. Det är … ständigheten, ofta äfven sedlighetskänslan, som fordrar det, … Shakespeare skall bli en helsosam läsning för alla. Härvid k… kanske ändrandet stanna, ifall ingenting annat afsåges. … mängd oaktsamheter, både motsägelser och ofärdigheter, dem … stora dramaturgen helt visst hade sjelf afhjelpt, derest han sk… vit och tryckt för en läsande efterverld, skulle i sådant fall qv… stå. Dem finge läsaren öfva sig att förbise, liksom han borde … skaffa sig en så utbildad smak, att han icke toge anstöt af … upprörande eller vulgära scener, de råa eller tillskrufvade … tryck, jägtandet efter qvickheter och antiteser, detta för sk… verket obehöfliga, men för dentids publiken kittlande öfver… af förgängliga prydnader, dem tvifvelsutan Shakespeare, om h… tillhört vår tid, varit den förste att utmönstra eller ersätta m… andra tidsenliga. Han måste, såsom Herder skref till sin br… i det han bad henne läsa Romeo och Julia, för den sanna k… raktärsteckningen och skildringen af lidelsen, deri Shakesp… är ensam i sitt slag, förlåta honom allt det förvirrade och … pöbelqvickheterna i mellanscenerna. För den literärt bildade smaken, som finner deras tillkomst förklarlig, går det nog att öfverse med dem, så att de vid läsningen icke skymma de sköna gestaltningarna. Och man kunde nu säga att enhvar må odla sin smak så, att han kan njuta af förgångna tiders skapelser oaktadt de estetiska skröpligheter, i hvilka tiden lemnat oss dem. Ovisst sedan om någon vill åtaga sig en rensning blott ur moralisk synpunkt, hvilket vore i våra ögon en mera simpel och odiös uppgift.

För vår del äro vi af den åsigt, att en genomgående bearbetning af Shakespeares diktion, der hänsyn tages till både det estetiska och moraliska, ej kan vara annat än välkommen för allmänheten, sedan nu engång en trogen öfversättning finnes tillgänglig för dem, som vilja lära känna Shakespeare i alla hänseenden. Men visst är att för scenen är den genomgående bearbetningen oumbärlig. Ty förgäfves skall en Shakespeare dyrkan, som vanligen håller sig mera till skalet än till kärnan, påyrka att teatern bör taga hans dramer som de gå och stå. Det sker ändock icke, och har det någon gång försökts, så har det dock visat sig att publiken ingenstädes velat ge sitt bifall deråt. Redan Göthe har konstaterat detta, och han befarar att, som

ene af denna mening få öfverhand, skall Shakespeare
igra år vara utträngd från den tyska skådeplatsen«.
i man i salongen åt ett ordvexlande, hvars qvickhet man
terar, känner man obehag vid otäcka ord och gerningar,
ıner man sig förvirrad och tröttad vid ett ständigt scen-
så går man icke dit, och dermed är det försöket till
ngenstädes är tidens smak mera omedgörlig än i teater-
, der många sitta tillsammans och den estetiska kän-
lan den då för tiden är, liksom framspringer lefvande
delbar under kontakten mellan dem.
dan den stora längden hos Shakespeares stycken, som
scen med dess jämförelsevis primitiva dekorationer af-
snabbare, påkallar en förkortning, som icke kan vinnas
å diktionens område. Enligt Freytags beräkning håller

Hamlet	3715	verser,
Kung Lear.......	3255	»
Othello	3133	»
Romeo och Julia ...	2979	»
Macbeth	2166	»

nodernt teaterpublikum ogerna ser att ett stycke varar
tre timmar, är det af ofvan nämnda stycken endast Mac-
m kan gå oafkortadt; med de öfriga måste redan på
ıkla grund förändringar företagas, såsom de ock vid alla
öretagas, och frågan är blott, om det kan vara mera i
s och skaldeverkets intresse att det är rutinen hos den
andre regissören eller den af vetenskapen samlade och
ırfarenheten, som dervid sitter med saxen.
ıret kan vara så mycket mindre tvifvelaktigt, som den
pliga kritiken nuförtiden är af ett ganska sansadt lynne.
lifvad af stor pietet mot Shakespeare, men på samma
t i sina grundsatser äfven gentemot honom. I uppskat-
f Shakespeare befinner man sig för det närvarande på
lväg mellan de tvenne ytterligheterna, den franska sma-
romantikens.
Shakespeare begynte återupptagas i England vid re-
nen, skedde det under den förra smakens herravälde.
och Davenant behandlade honom såsom ett material,
le fullkomligt fritt fasonerade i enlighet med densamma.
nt omarbetande, som gick oförskräckt in på kompositio-
f rådande äfven på tyska scenen vid Shakespeares åter-
else för hundrade år sen. Schröder i Hamburg, ehuru
egen del af Lessing och Herder lärt sig bättre upp-
hakespeare, måste foga sig i tidens smak och i sina om-
gar för scenen på mångfaldigt sätt ändra sjelfva grund-
.amlet fick bli vid lif och, innan ridån nedgick, räcka
en broderlig hand, när Othello uppfördes, måste Schrö-
a så till att Desdemona räddades, eljes uteblef publi-
i Lear måste Cordelia äfvenså skonas till lifvet; hade

ju också Garrick på den engelska scenen infört ett kärleks-
hållande mellan Edgar och Cordelia. Att icke tala om styc-
sådana som Chr. Weisses, hvilka voro efterbildningar, der Shak-
speare är blott svagt igenkännlig, blef vid omarbetandet hand-
gen stympad och ändrad efter behag, för densamma erforder-
scener och karaktärer strökos eller ersattes med andra, och
synnerhet yttrade sig andan i den tidens behandlingssätt gen
omställningen af den tragiska utgången. En sentimental
ålder som denna förstod och fördrog icke det manliga och
höjda i Shakespeares tankegång: der ingen skuld syntes sprin-
omedelbart i ögonen, föreföll undergången som ett drag af gr-
het hos skalden. Hvarför icke låta Romeo och Julia komma
åtnjutning af en lycka, som deras innerliga och oskyldiga k-
lek så väl förtjente?

Och för detta omarbetande höjde sig en den mägtig-
stämma ännu så sent som 1813. I sin »Shakespeare und k-
Ende« vill Göthe att man må återgå till Schröders behandlin-
sätt, om man äntligen önskar se shakespeareska stycken fi
scenen. Det är i sin polemik med romantikerne Göthe brin-
till detta yttrande, som han för resten stöder på åsigten att S-
kespeare är allmännelig, stor och odödlig som dramatisk sk-
men som teaterdiktare till den grad inne i sin scens anordni-
att hans dikter svårligen kunna lämpas till vår tids helt an-
lunda inrättade skådeplats. Också är Göthes behandling af R-
meo och Julia för teatern i Weimar långt mera ingripande
att den kunde kallas en bearbetning, och ingreppen äro icke
föranledda blott af sceniska skäl. Han betraktade amman och
Mercutio såsom blott burleska mellanpartier, genom hvilka Sha-
kespeare »nästan helt och hållet förstört styckets tragiska halt«,
»odrägliga som de äro på scenen för vårt konseqvens-älskande
tänkesätt«. Han har icke heller tvekat att reducera dem till
blotta sceniska agenter. Likaledes gillar han att Schröder stym-
pat kompositionen i Lear på båda de första scenerna, äfven der
der Lear delar riket och förskjuter Cordelia, »ty i dessa scener
synes Lear så absurd, att man i det följande icke kan ge hans
döttrar alldeles orätt. Gubben förefaller en högst bedröflig, men
medlidande har man icke med honom, och medlidande vill
Schröder uppväcka jämte afsky mot de visserligen onaturliga,
men dock icke alldeles förkastliga döttrarna«.

Enligt denna åsigt behöfde icke grundidén, dess minsta
kompositionens fjärmare partier respekteras, ja man fick åsyfta
ett helt annat totalintryck, än det skalden sjelf velat väcka; man
fick omställa dikten så, att den blef rörande, ehuru Shakespeare
anlagt den på ett sublimt intryck. Emellertid hade en annan
uppfattning framträngt i Herders fotspår. Full af entusiasm och
med ett klart förstånd för Shakespeares skapelser, klagar He-
der i sin skrift »von deutscher Art und Kunst« öfver stym-
pandet och stymparaktigheten, för hvilka den store skalden va

tt, och så mycket fruktar han att saken skall blifva än värre
l tiden, att han i slutet af sin uppsats utropar: »lycklig
som fått lefva i en tid, då jag ännu kunde lära mig att för-
honom!« Denna Herders farhåga var dock ogrundad; ro-
ıtikerne kommo, Shakespeare blef med prisvärd pietet och
ng öfversatt af A. W. Schlegel och Tieck, och nu uppstäl-
yrkandet att han äfven från scenen borde ställas oförändrad
r publiken. Öfver denna utgick all slags försmädelse, då den
kunde förstå skönheten i hvarje glåpord eller grymt infall.
n romantikens fixa idéer och sväfvande begrepp hafva i sin
fått vika för en realistisk uppfattning, lika varm som roman-
n för skönheten i Shakespeares skapelser, men med sundare
säkrare begrepp och dertill en fullständigare kunskap om
kespeares scen och de texter, han der qvarlemnade.

Af romantikens yrkanden qvarstår i den moderna kritiken
en oeftergiflig fordran att skaldeverkets komposition, sådan
kespeare tänkt sig densamma, skall respekteras i det ytter-
möjliga. »Romantikerne, säger Genée i sin »Geschichte
Shakespearischen Dramen in Deutschland«, hade ernått åt-
istone det, att Shakespeares stycken gifvas numera, om ock
i sin ursprungliga form, dock utan väsentliga ändringar i
ehållet. Vid deras inrättande för scenen skall man nu icke
a ändra katastrofen, såsom fordom skedde hänsynslöst, och
heller betraktas skaldens språk i våra dagar som en blott
eria, den man af hjertans lust får knåda, omforma och äf-
försätta med nya beståndsdelar«. Af bearbetaren fordras
des att han skall söka komma till den möjligast rigtiga upp-
ning af skaldens grundidé, fasthålla dess organisation i ver-
och söka bevara hvarje äfven underordnad del, det må vara
tuation, karaktär eller händelse, såsnart den på ett tydligt
tjenar det hela. Det är på det deremellan liggande, på öf-
lödet i diktionen och de mera omotiverade episoderna bearbe-
n må kasta sig för att åstadkomma den erforderliga förkort-
gen. Omarbetandet i förra tider gick som då man nedtager
byggnad och åter uppför den efter en ändrad plan, med ett
annat rum, ett och annat fönster mindre eller äfven med
annan placering af lokalerna, och med delvis nytt material.
var det Göthe, i det han ombygde Romeo och Julia, beröf-
e verket ammans och Mercutios grofkorniga rustik-partier,
sättande dem till blott obetydliga funktioner, ehuru Shake-
re tydligen i sin komposition upptagit dem som en verksam
trast mot de erotiska scenernas fina former. Så är det Ni-
ler, då han ur Othello utesluter den scen, der Desdemona
der sig att gå till hvila och sjunger den vemodiga gamla
n, förstör det stämningsrika parti, som skall motverka intryc-
af slagtandet i följande akt, liksom han genom att kort förut
ka Desdemonas: »så borde han behandla mig, just så«, hvar-
l hon erkänner att Morens hårda behandling af henne dock

var en storsinnad och älskande mans, om nämligen hans mi tanke varit grundad, tar bort ett af de mest försonande dra i den dystra målningen. Det är sådana ingrepp i kompo nen, som i sanning må klandras som ett våldförande af lets verk. En bearbetare i våra dagar tillåter sig icke att ri ned och derpå föra upp efter sitt tycke inknappade hvard rum, i hvilka Shakespeares ande icke mer har någon värdig stad. Det är löst tillkomna prydnader, snirklar och utspri han aflägsnar, för att den ädla och sköna bygnaden desto bät skall framstå.

Deremot har romantikernes yrkande att Shakespeares d mer borde fullständigt uppföras vunnit föga gehör i afseende den sceniska anordningen. Så som Shakespeare uppförde stycken, kunna de icke mera ges; det vore att förneka all d utveckling skådeplatsen vunnit och återgå till en långt ofär gare ståndpunkt. Shakespeares scen kan man tänka sig som stort tittskåp, der bilderna draga fram oafbrutet aflösande d ena den andra. Den var en fast bygnad med endast få för derliga delar, de der för större scener tillskötos, för att anty lokalen; mest hjelpte man sig med skriftaflan, på hvilken de fans angifven. Endast i fonden hängde en ridå, som uppdrag lät en balkongbygnad bli synlig, der vissa slags scener afspelade på hvilken Julia kunde framträda och under hvilken skådesp let i Hamlet kunde anordnas. Sådan Shakespeares skådepla var, gaf den honom ingen anledning till akt- och scen-indelning Man kan häraf förstå huru det kommer sig att många af Shak speares texter äro utan all sådan indelning, flertalet åtminston utan all fördelning i akter. Det fasta skema, som de gamle faststält för dramat, ingick icke i Shakespeares dramaturgi, men väl i Ben Jonsons, hvilken just i motsats till Shakespeare an- slutit sig till den antika formen och hvilken väl är den, som i flere fall gjort början med att ge åt Shakespeares texter denna yttre anordning. Öfverhufvudtaget kan Genée hafva rätt att det är för den moderna skådeplatsens skuld, för den illusoriska ver- kan, åskådaren i våra dagar der väntar genom dekorationerna, som Shakespeares dramer blifvit sönderstyckade i akter.

Romantikernes fordran att Shakespeares dramer skola gif- vas så, som han gaf dem, kan således omöjligen hafva skäl för sig, men å andra sidan gick väl Göthe för långt i sin misströ- stan att Shakespeare ej skulle kunna vinnas för den moderna skådeplatsen. Det är väl derför Göthe gör en sådan åtskilnad mellan det dramatiska hos Shakespeare, hvari han vore för alla tider, och det sceniska, hvari han vore blott för sin. Men det som är äkta dramatiskt vill ses från en skådeplats, och mer än med någons stycken torde enhvars erfarenhet besanna att Shake- speares dramer måste uppföras för att göra sin fulla verkan som poesi. Det kunde vara för en Göthes mägtiga bildningsgåfva lätt nog att vid blott läsning låta de i texten antydda karaktärerna

h deras handlingar stiga fram som på en scen; för en vanlig ttningsförmåga behöfves en verklig sådan, om allt skall komma , som legat i skaldens intention. Utförandet på en skådeplats så mycket oumbärligare, som Shakespeare just affattade sina tter för skådespelarne, behandlande dem som en promemoria, r sällan något upptogs, som genom spelet kunde blifva klart.

Det kan således icke hjelpas, Shakespeares stycken måste pföras för att komma till sin fulla rätt, och för att uppföras, ste de lämpas efter teaterns och dess publiks fordringar i våra gar. Att detta kunnat ske, att styckena kunnat förkortas till t nu önskade måttet, att scenförändringen kunnat förenklas h handlingen återföras till den större enhet i tid och rum, n den moderna teaterns realistiska lynne kräfver, allt detta n att dramernas inre bygnad på något väsendtligt sätt ändrats, frukten af en långvarig, å teatrarne vunnen erfarenhet och hängifvet kritiskt arbete, för hvilket i synnerhet *die Shake-*are-Gesellschaft* i Tyskland gjort sig till organ, ett arbete, n synes oss vittna om mera verklig kärlek till skalden, än ex-sen hos en blind beundran. I det följande skall i några exem-visas huru man sökt reda sig vid hithörande svårigheter.

III.

Det kunde tyckas såsom en icke så alltför svår sak att, ge-ngående en af Shakespeares dramer, pröfva hvarje partis be-lelse och derefter förfara, strykande eller bevarande, tills man nått det föresatta längdmåttet. Ett sådant mer eller mindre kaniskt förfarande skulle snart hämna sig genom de luckor motsägelser i kompositionen uppkomme. Skall styckets or-nism i allo skyddas, är väl det första, som åligger bearbeta-, att han gör sig säkert reda för diktens tid- och rum-förhål-den. Shakespeare tog sig som bekant i dessa hänseenden den rsta frihet, icke blott så att han lät ganska långa tidrymder flyta inom stycket och tidt och ofta vexlade rum, ibland mel-de mest aflägsna trakter, men äfven så att dessa mellantider dessa rumförändringar icke tänkas för sig gående på mellan-er, som ju Shakespeares stycken i regeln icke ega, utan van-n helt oförmärkt mellan scenerna; tiden och rummet tillmä-han ingen sådan betydelse, som de ega för det klassiska dra-ts teknik. Men man skulle mycket misstaga sig, om man lde att han lemnar tid- och rum-förhållandena ur sigte. Hvad engång förutsätter i dessa hänseenden, det vidhåller han d en konseqvens, som är desto underbarare, ju mindre han ks lägga vigt dervid; motsägelser eller orimligheter gör han sällan skyldig till, och bearbetaren må hålla ögonen väl öppna han icke skapar sådana med sina strykningar.

I anseende till tiden är Othello ett af Shakespeares mera

koncentrerade stycken. Sedan första akten för sig gått i Venedig och scenen förlagts till Cypern, finnes i den yttre handlingen intet, som skulle hindra den att förlöpa på par dagar: den ena dagen sker ankomsten till ön, på natten inträffar dryckesgillet, dervid Cassio förgår sig och faller i onåd, följande morgon bönfaller Desdemona om tillgift för honom, medan Jago begynner att insmyga den förgiftande misstanken hos Moren, vid ett af sina samtal med Moren förlorar Desdemona sin näsduk, som af Jago bringas i Cassios hand och blir det första skenbeviset i Morens ögon, äfven det andra eller samtalet mellan Jago och Cassio angående den senares älskarinna Bianca, hvilket samtal Jago låter Moren fördold åhöra och tyda på Desdemona, kan möjligen inträffa utan tidsutdrägt, och så besluter Moren de förment skyldiges död, som på natten verkställes. Man tycker verkligen att handlingen har ett sådant hastigt förlopp eller hellre att den icke är bunden vid någon viss tidsbestämning; mellan akterna, om hvilka man icke vet huruvida de äro insatta af Shakespeare sjelf — stycket utkom först efter hans död — synes ingen synnerlig tid förflyta. Också är det på sådant sätt Nicander utfört sin omarbetning, der ingenting ger tillkänna att någon viss tid åtgår för handlingen. Den enda tilldragelse, som vid en dylik uppfattning förefaller stötande, är Lodovicos ankomst med dogens bref, deri Moren hemkallas, hvilket ju inträffar allt för hastigt. I sjelfva verket har icke heller Shakespeare tänkt sig ett så brådstörtadt förlopp. Den inre handlingen, svartsjukans utveckling hos Moren och omslaget i hans lefnadslycka, som från ljus morgonstämning öfvergår till svartaste natt, fordrar dock någon tid, och Shakespeare har äfven angett en sådan. Af Biancas replik i hennes första scen akt III framgår att kärleksförhållandet mellan henne och Cassio varat redan en vecka, och åtminstone denna tidrymd måste således antagas förliden mellan handlingens början på Cypern och katastrofen, ehuru mellantiden på intet sätt markeras; icke ens en scenförändring gör afbrottet tydligt: på samma plats utanför slottet, der Jago samtalande med Moren fått honom i sitt våld, fortsätter sig handlingen som om ingen tidrymd vore mellan scenerna. Det är derför ett särdeles lyckligt grepp af Devrient att efter den nämnda scenen låta ridån gå ned och göra ny akt, en anordning, som professor Bolin icke försummat att anbringa. Det är då under mellanakten man har att tänka sig att Jagos plan med näsduken utvecklar sig och att svartsjukan får rotfästa sig hos Moren. Genom denna lika enkla som väl begrundade åtgärd ordna sig sorgespelets delar likasom med ens i de stora hufvudgrupper, den moderna dramaturgin fordrar: efter exposén i akt I skildras i akt II och III Morens och Desdemonas lycka och huru Desdemonas oskuldfulla och barnsliga egensinne samverkar med Jagos intalanden att förmörka himmeln: det är knytningen af de olycksbringande elementen, hvilken vid slutet af

akt III gått så långt, att Jago har både Moren och medlen i sitt våld. Akt IV, som börjar med att Desdemona söker den stulna näsduken och slutar med afklädningsscenen, innefattar hvad som hör till katastrofen, och endast det. Vid den klarhet, som sålunda sprider sig genom bygnaden, blir lätt att se hvad som kan och får uteslutas, hvilket i Othello med dess jämförelsevis så strikta motivering icke är mycket.

Genom likartade drag är det bearbetarne reorganiserat tidsförhållandena i Romeo och Julia. På balscenen låta de balkongscenen följa omedelbart, medan den vanliga texten låter akt II börja med den senare scenen; Shakespeares egna upplagor af stycket hafva ingen akt- och knappast scen-fördelning. Med denna ändring hafva de vunnit att den första akten, som innehåller exposén, får sitt förlopp på första dagen, och det förefaller äfven helt naturligt att mellanakten skall förläggas på natten, då det ju är vid bortgåendet från festen Romeo befinner sig vid Capulets trädgård, der han emottar Julias ljufva bekännelse från balkongen. Tidigt påföljande morgon är han hos fader Lorenzo för att förbereda den hemliga vigseln, som är början till förvecklingen och således lämpligen begynner akt II. Denna akt tillsammans med den tredje upptar hela andra dagen och skildrar förvecklingens lopp: huru efter vigseln Romeo fäller Tybalt i envige, blir förklarad biltog och tar förtviflad sin tillflykt till Lorenzos cell, der han dock fattar beslut att natten före sin flykt besöka sin maka. Åter förflyter en natt under mellanakten och akt IV begynner den tredje dagen med den underbart vackra scen, en kärlekshymn ensam i sitt slag, då Romeo tar afsked af Julia, hvilken scen med thypåföljande uppträde mellan Julia och hennes föräldrar vanligen (äfven af Oechelhäuser) slås tillhopa med scenen i Lorenzos cell.

Det är Göthe, hvars omarbetning vi dock känna blott ur Genées referat[1]), som med detta synnerligen lyckliga ingrepp spridt ordning och reda, der tilldragelserna i annat fall synas för åskådaren hopa sig i ett lika oklart som brådstörtadt lopp. Göthe lät sålunda akt IV begynna med Romeos flykt på morgonen ur Julias rum, och der får akten sedan fortlöpa, i det att Julia genom amman tillkallar Lorenzo och äfven Paris infinner sig, sänd af föräldrarne att uppvakta sin fästmö. Ensam vorden med Lorenzo får Julia af honom sömndrycken, tömmer den och faller i en dödlik dvala; dermed låter Göthe akten sluta. Äfven Devrient har godkänt denna Göthes anordning, ehuru han underlåtit att motivera Lorenzos uppträdande i Julias rum och uteslutit hela Paris' parti. Sådant Göthes förslag i denna punkt utförts af professor Bolin, kunna vi icke finna synnerligt fog i Oechelhäusers stränga kritik af denna ändring, hvil-

[1]) Professor Bolin torde i Weimar hafva anlitat Göthes manuskript, som veterligen icke är tryckt.

ken han kallar »das Unglaublichste was je in Bearbeitungen geleistet worden ist«. Att Paris kan infinna sig i de af Julia bebodda rummen och att Lorenzo vet hemta med sig sömndrycken, då han genom amman känner Julias nöd, är väl icke så orimligt, liksom man ju godt kan tänka sig att Julia tar sömndrycken tio minuter efter Romeos flykt. Handlingens brådstörtande ligger här så djupt grundad i sjelfva kompositionen, beroende på det omotiverade och äfven osammanhängande i Capulets roll, denne fader som i första samtalet med Paris, akt I scen 6, säger sin dotter vara för ung och lemnar valet åt henne, och par dagar senare, akt IV scen 3, säger sig länge hafva grubblat på att skaffa henne man, ger henne ingen betänketid och upprör sitt hus för att få bröllopet till stånd, att väl ingen bearbetning skall kunna aflägsna felet. Men visserligen uppkommer genom professor Bolins anordning under fjerde aktens senare förlopp det missförhållande i anseende till tiden, att akten anges börja på morgonen och sluta på qvällen, och den deri framstälda handlingen dock icke varar en timme! Professor Bolin slutar nämligen icke akt IV, der Göthe slöt den, med att Julia tömmer sömndrycken, utan i enlighet med sin prisvärda konservatism bevarar han ock senare hälften af originalets akt IV, der föräldrarne och fästmannen komma på aftonen att afhemta Julia till förlofningsfesten. Det är dock icke många ögonblick hon kan ligga skendöd inför öppen ridå, och derunder måste man tänka sig att det från morgon blir qväll. Till att skyla detta missförhållande är visserligen musik anbragt vid sofscenen, men måhända hade det dock varit rådligare att bestå en scenförändring i akten och låta, på sätt Shakespeare har det, Julia uppsöka Lorenzo i hans cell och der träffa Paris, hvarigenom nya motiv icke heller behöft tilldiktas, hvilket en bearbetare naturligtvis i det längsta undviker.

De anförda exemplen visa huru en förenkling af tidsförhållandena kan företagas utan det minsta men för skaldens intention, och huru en sådan förenkling svarar på det bästa till den moderna teaterns fordran på en klar och bestämd akt-indelning. Att dessa operationer emellertid kräfva den största omtanke, om det icke skall haka i en eller annan punkt, derpå erbjuder bearbetningen af Romeo och Julia äfven ett prof. För att mera koncentrera exposén i första akten, hvilken skalden låter breda sig ut öfver en hel dag, samlar Devrient och så ock den svenska bearbetningen handlingen på qvällen, hvilket också nog går för sig, blott att prinsen, då han vill på olika tider fälla dom öfver Capulet och Montague samt ber den förre följa sig genast, icke har tid samma dag för Montague (den der skalden behöfver qvar på scenen), utan måste instämma honom till följande morgon; men så kan icke strax derpå Capulet i samtalet med prinsen, scen 6, yttra:

Och Montague är fäld till samma böter
Som jag;

eftersom domen öfver Montague skall falla först följande dag; en oaktsamhet i bearbetningen, som lätt kan afhjelpas.

Mera bidragande till förkortning och af större vigt i afseende å spelbarheten äro ändringarna i rumförhållandena. För en vanlig kännare af Shakespeare skall det synas som olösbara problem att utan att skada diktens organism kunna bringa enhet i denna oupphörliga skiftning af skådeplatsen, och i sjelfva verket skulle den mest geniala efterdiktning icke ensam förslå att afhjelpa detta; härvid har ock fordrats en scenisk bildning och erfarenhet hos män som en Laube, en Dingelstedt, en Devrient, af hvilka den senare i sjutton år sysselsatt sig med att inöfva Shakespeare på scenen i Carlsruhe, innan han utgaf sina bearbetningar. Också har den moderna textkritiken icke att uppvisa många vackrare resultat. I Romeo och Julia har Shakespeare 11 olika skådeplatser, mellan hvilka scenen vexlar 23 gånger; i den svenska bearbetningen äro skådeplatserna 9 och ombytena reducerade till endast 11. Ensamt inom akt II och III förekomma i de vanliga Shakespeare-texterne ej mindre än 7 skilda skådeplatser, mellan hvilka handlingen förflyttas under loppet af en dag. Lemna vi å sido balkongscenen och dess ingress, som i bearbetningen förts till akt I, börjar handlingen bittida i trädgården till Lorenzos kloster, der Romeo uppsöker munken för att tala om sin vigsel; nästa scen är en gata, der Romeo träffar sina vänner och ger amman budet till Julia; hvilket hon framför i Capulets trädgård; hvarefter de båda älskande infinna sig i Lorenzos cell; utkommen derifrån träffar Romeo (akt III scen 1) sina vänner på en offentlig plats, råkar i envige med Tybalt och blir förklarad biltog; denna olycka meddelas Julia i ett rum i Capulets palats af amman; hvilken nu sändes till Lorenzos cell, dit Romeo tagit sin tillflykt; under tiden afhandlar Paris med Capulet i deras palats om sitt giftermål; och så kommer den stora morgonscenen i Julias kammare mellan henne och Romeo samt straxt derpå föräldrarne. Detta kan vara ett profstycke på huru hos Shakespeare handlingen är på det strängaste fullföljd, allt under det den uppträder i ständigt vexlande lokaler. Liksom med de första har bearbetaren minskat dagens skådeplatser med den sista genom att öfverföra den till nästa akt, der den, såsom nämndes, bildar scenen för hela akten. Den nästföregående eller rummet, der Paris' frieri förhandlas, har han gjort sig af med genom att stryka detta parti, som i sjelfva verket kunde umbäras, då föräldrarne nog meddela saken i sin påföljande scen med Julia. Men ändock återstå lokalombyten mer än nog på denna handlingens andra dag för att göra förenklingen till ett förtvifladt problem. Från Lorenzos trädgård måste man till en gata, derifrån till Capulets trädgård, till Lorenzos cell, så åter till en of-

fentlig plats och nu till Capulets, för att än engång återvända till klostercellen. Och ingenting kan här vidare strykas eller sammanslås. Gatan och den offentliga platsen kunna väl vara samma lokal, och dialogen i Capulets trädgård mellan Julia och amman kan väl förläggas i samma rum, der amman senare meddelar Julia underrättelsen om Tybalts död och Romeos landsflykt; dermed minskas skådeplatsernas antal, men dermed minskas icke ombytena. På Shakespeares teater gjorde detta ringa bryderi, några blomkrukor på scenen gjorde den till en trädgård och en skrifven lapp gaf tillkänna om det var Capulets eller klosterträdgården; togos krukorna bort, var scenen en gata, ett torg eller hvad som helst, ty mera än en lätt antydning begärde icke den tidens friskare inbillningskraft för att vara på rätt. I våra dagar, då man vill se lokalen för sig, är det minsann inga småsaker, som skola vara till för att framställa en trädgård eller för att förvandla en sådan till ett rum. Utvecklingen af maskineriet och den sceniska taskspelarfärdigheten kan nu visserligen låta förändringen ske snabt nog; deri ligger icke egentliga svårigheten. Men ju omständligare åskådarefantasin ingått i realiteten af en lokal, desto ovilligare är hon och desto mera trötta hon af att efter några repliker ryckas derifrån till en annan och så vidare. Hvem det nu är, som gett det förevarande sceniska problemet en så enkel lösning, är oss obekant, men det kan i sitt lilla slag förtjena beundras, särdeles om man känner föregående mer eller mindre otympliga bemödanden. Vanligen har man låtit Lorenzo plocka sina blommor i cellen och Romeo der infinna sig med Julia till vigseln, hvilken man då haft de älskande att aftala redan vid balkongscenen; ett brådstörtande som dessutom har till påföljd att de så högst verksamma muntra scenerna mellan Romeo, hans vänner och amman, samt mellan denna och Julia antingen måste bort, såsom Göthe ville, eller ock, som på en del teatrar praktiseras, måste föregå scenen mellan Romeo och Lorenzo, hvilket går tvärtemot den naturliga tidsföljden. I stället ersätter man nu klosterträdgården med en öppen planterad plats framför ett franciskanerkloster, i hvilket Lorenzo med sin blomsterkorg står i beråd att inträda, då Romeo kommer. På samma plats träffar sedan Romeo sina vänner och amman, och någon scenförändring erfordras således icke förr än amman skall meddela budskapet åt sin fröken; det gör med vigselscen i Lorenzos cell två ombyten i denna akt. På samma plats öppnas följande akt och faller Tybalt, och här visar sig anordningens lämplighet äfven deri, att Romeo desto naturligare tar sin tillflykt till klostret och att munken såsom åskådare af olyckstilldragelsen framför klostret kan känna och meddela prinsens dom åt sin förtviflade gäst. För så stora fördelar må man ock försaka det mera anslående intryck, som man visserligen erhåller af Lorenzos monolog, om dess vackra tankar framsägas i det han framställes plockande örterna i en morgon-

frisk trädgård än nu, då han tänkes hafva gjort det och resonerar deröfver; också borde bearbetningen icke vidare låta honom tala om att han »plockar«, då han ju icke mer har örterna för sig. Liksom i afseende å tiden visar sig i afseende å lokalen huru Shakespeares dialog är vuxen ur de förhållanden, hvari han ser handlingen gå, och huru ömtålig sak det är att ändra den.

Nästan likaså lyckligt är det grepp, hvarigenom lokalförhållandena i Othello förenklats. Enligt den vanliga texten befinner sig handlingen i ständig flyttning från hamnen och gatan till olika rum i palatset; för tio ord mellan Othello och Jago måste man upp i palatset. I bearbetningen är deremot en lokal uppfunnen, en pelargång invid hamnen, på lämpligt sätt kombinerad med palatset och der landstigningsscenen, dryckesscenen samt de många mötena mellan Jago, Desdemona, Othello, Cassio och äfven Bianca utan särdeles anstöt kunna för sig gå, och så erfordras ingen scenförändring förr än långt in i akt IV, då handlingen får rum i palatset. En större enhet i anseende till rummet kan man icke begära, och för denna vinning får man väl se förbi den mindre oegentlighet, som kan ligga i att svimningsscenen, då Othello nedfaller afdånad, öfverväldigad af de smärtsamma känslor Jago väckt hos honom, sker på gatan under bar himmel; denna oegentlighet skall väl knappast förefalla större än den, som uppstår enligt den vanliga anordningen, då scenen för sig går i palatset, der personer, äfven sådana som Rodrigo och Bianca, gå och komma på ett nog ogeneradt sätt.

I afseende å handlingens enhet har bearbetaren mindre att tillgöra än vid tid- och lokal-förhållandena; det utmärkta i Shakespeares komposition är den följdrigtighet, med hvilken handlingen fortskrider. Genom tilldragelsernas omflyttande kan dock stundom en större klarhet ernås. Så torde det icke kunna förnekas att kompositionen i Lear vunnit i dramatisk följdrigtighet genom att Glosters förhållande till sina söner framställes fullständigt redan i akt I. Efter exposén af Lear-handlingen i aktens början inför Shakespeare en kort scen mellan Gloster och hans söner, men afbryter sig för att ännu i samma akt låta den egensinnige konungen i sin älsta dotters hof erfara de första bittra frukterna af sitt hejdlösa handlingssätt; först i akt II afslutar han exposén af Gloster-handlingen. Såsom tilldragelserna äro omflyttade i bearbetningen, egnas första akten åt exposén af de båda handlingar, af hvilka denna tragedi är sammanvirad, och i den andra begynna följderna visa sig, först vid Generils hof, sedan i Glosters borg, dit handlingen naturligtvis öfvergår med Regans och Cornwalls besök. Det enda, man härvid har att betänka, är om Glosters förvillelse kan synas för hastig, då Edmund i en och samma scen kan bringa Gloster från att älska Edgar till att hata och förfölja honom. Men intet af Shakespeares dervid använda motiv erfordrar ett längre förlopp; det

enda, som skulle kräft en särskild tillställning, Edmunds förslag att låta fadern fördold åhöra ett samtal mellan honom och Edgar, är ett uppslag, som skalden tänkt begagna, men tydligen glömt bort, ett litet kompositionsfel sådana man icke hittar många i bygnaden af Shakespeares stora tragedier och som derför lämpligen kunnat uteslutas.

Det är mest genom episoder som handlingens gång hos Shakespeare kan synas störd, och det är ock på dem bearbetaren har att vinna den mesta förkortning. Någon gång kunna de liksom sjelfmant bortfalla genom att stycket blir mera samladt i anseende till tiden och rummet. I alla fall gäller det för bearbetaren att med takt bedöma den episodiska personagens eller tilldragelsens behöflighet eller obehöflighet. Betjenten, som bjuder till Capulets fest, liksom musikanterne vid Julias skendödsläger, lär väl ingen sakna vid uppförandet af Romeo och Julia; äfven de larmande tjenare, Capulet sätter i rörelse för bröllopet, torde kunna umbäras, ehuru de åskådliggöra hans bråska. Men annorlunda förhåller sig med de vanligen uteslutna scenerna, der Julia ligger skendöd och föräldrarne med Paris och amman infinna sig för att hemta henne: med rätta anmärker Oechelhäuser att utan dessa scener föräldrarnes roller sakna en försonande afslutning, och vi hafva äfven lofordat den svenska bearbetningen för dess konservatism i denna punkt. Det är påtagligt att narren i Othello är likaså obehöflig som narren i Lear är oumbärlig, men tvifvelaktigt är det om bearbetaren gjort rätt i att stryka härolden, som Othello sänder ut att uppmana till ett allmänt festligt firande af turkiska flottans undergång; Schiller höll, som bekant, mycket på denna scen, emedan den ger skäl för den muntra stämning, hvarunder Cassio förgår sig. Hos Shakespeare finnas på skaldeverkets yttersta gränser en mängd smådrag, som hafva alldeles intet med handlingen eller ens med tilldragelsen att skaffa och som dock säkert icke äro tillkomna utan en viss konstnärlig afsigt, för att ge intryck af att äfven annat i verlden sker utom och jämte det egentligen framstälda dramatiska förloppet. Så förstå vi det att Shakespeare låter dogen, vid rådsförhandlingen i Othello, fråga efter Marcus Lucchese, en person som icke vidare förekommer i stycket. Koncentreras nu dikten på det ena och samma dramatiska förloppet, så att intet annat talas och handlas än det, som hör dit, så är fara värdt att den ledighet och naturlighet minskas, som Shakespeare förstått att ge sina skapelser. Det är derför en sund grundsats af Oechelhäuser att bearbetaren, då han tvekar om hvilkendera bör strykas, ofta nog kan hellre aflägsna någon episod, som närmare hör till hufvudhandlingen, än en ur detta biverk, särdeles om det är någon af Shakespeares så kraftfullt tecknade folkscener.

Ofta måste förkortningen gå ut på att sammanslå par eller äfven flere bipersoner till en roll, och detta så mycket hellre

om personernas antal icke sällan är större än hvad en teater ül kan besätta. På bearbetningens fyndighet åt detta håll unde prof nog anföras, men äfven en och annan småsynd har ranskningen att anmärka, om den vill nagelfara rätt noga. I början af Romeo och Julia, der Shakespeare låter familjecheferna sjelfva uppträda tvistande med dragna svärd, åtföljas de af sina grefvinnor. Detta påminner icke litet om bondgummorna, som följa sina män för att förebygga krakel, och grefvinnan Montague kan så mycket hellre utmönstras, som detta är hennes enda parti i stycket. Hennes replik,

> Och Romeo? — Hvar är han denna tiden?
> Hur glad jag är! Han var ej med i striden;

har bearbetaren, förledd af Devrient, lagt utan vidare i munnen å grefven, hennes man. Men så sant Shakespeare i detta utrop tecknar moderns känsla för ögonblicket, så föga stämmer uttrandet med gubbens stridslystna lynne; repliken hade bort omskrifvas i nästan motsatt syftning. Det djerfvaste bearbetaren tillåtit sig i afseende å ett sådant öfverförande är väl i akt I af Lear, der Regans scen med hofmästaren är öfverförd på Goneril. Skedde detta blott för att spara in en isolerad scen, unde åtgärden kanske ifrågasättas, enär den ändock nog knappa kildringen af den uppväxande svartsjukan mellan systrarne derned så godt som försvinner. Men om detta djupa motiv, för vars utvecklande Shakespeare sjelf icke fått rum, sålunda lemnas nästan helt och hållet åt åskådarens eftertanke, så kan bearbetaren försvara sig dermed, att Shakespeare icke heller behandlat detta motiv följdrigtigt, eftersom det bref, han låter Regan lemna hofmästaren, icke kommer till godo vid katastrofen, men väl förvirrar handlingen. Genom att öfverföra scenen på Goneril bortfaller Regans bref och i stället får Gonerils en betydelse, som det ock vid katastrofen visar sig ega. Beträffande Regans uppmaning till hofmästaren att i förbifarten dräpa den blinde Gloster, så hade nog också Goneril hjerta dertill.

Det förstås att så genomgripande ändringar i ett styckes ekonomi, då delarne grupperas annorlunda, tiden förkortas, rumsförhållandena förenklas, episoder utelemnas, scener och roller sammanslås, icke kunna genomföras utan att luckor uppstå, som måste fyllas, eller skarfver, som måste jämnas af bearbetaren. Det kan inträffa att han måste sammansätta en helt ny scen eller, än oftare, att motiv ur en utelemnad scen skola på ett eller annat sätt inrymmas i en annan, någon gång till och med att bearbetaren får tilldikta ett motiv. Det sista är väl det mest vågade af allt hans tillgörande, men är hans uppfinning ej af större betydenhet än det skäl, han låter Julia, akt IV scen 3, uppge, hvarför munken borde besöka henne, så torde väl skalderns maner deraf icke oroas, och i sjelfva verket erinra vi oss icke någon uppfinning af större betydenhet än denna. Be-

träffande dialogen synes bearbetaren samvetsgrant hafva gjort sig till regel att i det längsta begagna stumparna ur uteslutna delar och dermed skaldens egna uttryck. Men sist och slutligen måste ändock nya versrader här och der tillskapas. På det ena och det andra har man prof i Lear, senare hälften af akt IV, der en förenkling af rumförhållandet måste åstadkommas. Ur den uteslutna scenen i det franska lägret mellan Kent och en riddare äro de erforderliga notiserna om franska härens landning inpassade jämte några nya rader om trupprörelserna, allt detta rätt och slätt, i enlighet med den grundsats, som torde vara allmänt erkänd, att bearbetaren, i det han tillägger af sitt eget, må låta bli att söka imitera Shakespeares språk, utan hålla sina tillsatser lika så enkla som kortfattade. Af mindre ömtålig beskaffenhet äro de tillsatser inom parentestecken, som utgöra vinkar åt regissören och skådespelaren, vinkar dem Shakespeare ansåg onödiga att lägga i texten, då han ju sjelf kunde öfvervaka inöfvandet, och som derför ifrån början stå för bearbetarens räkning. Professor Bolin har säkert gjort rätt i att i afseende å dessa vinkar förtro sig åt Devrients stora erfarenhet.

Vi hafva icke talat om bearbetarens förhållande till karaktärsteckningen af det skäl, att bearbetningen lemnat den i allt det väsendtliga oberörd. Vi äro sannerligen långt ifrån den tid, då Göthe ansåg sig kunna helt och hållet omdikta Mercutio eller Schröder ändra utgången från tragisk till lycklig. Af det ofvansagda torde framgå att det moderna förfarandet är en kompromiss mellan å ena sidan moralens, smakens och scenens i våra dagars fordringar samt å andra sidan vördnaden för ett af alla tiders största snillen, och vid genomförandet af en sådan kompromiss synes det som vore professor Bolin mera böjd att ställa sig på den senare än på den förra sidan. Han är onekligen konservativare än de bearbetare, vi jämfört honom med, i fråga om de ändringar, som härflyta från scenens och smakens anspråk; i fråga om moralens kanske något radikalare. Vi tro att ingen skall kunna förneka att det shakespeareska i komposition liksom i diktion är bättre bevaradt i professor Bolins bearbetning än till och med i Devrients, till hvilken han eljes ganska nära ansluter sig. Der den svenska bearbetningen afviker från den tyska, har det nästan utan undantag ländt till en förbättring. Godkänner man engång sjelfva företaget, så torde en fördomsfri granskning böra medge att svenska teatern och äfven läsningen i hemmen haft en verklig vinst af att bearbetningen kommit i dessa, likaså försigtiga som skickliga händer.

Anledningar till tvifvelsmål och önskningsmål saknas visserligen icke; men hvad som kunnat anmärkas rör mindre väsendtliga detaljer. Det vill tyckas som om ansträngningen att hålla skaldeverkets rika organism under bearbetandet lefvande i fantasin varit så stor, att uppmärksamheten icke rätt hunnit till för enskildheterna. Det är dock märkbart att oaktsamheterna i

tion såväl som scenisk anordning förekomma mera i de tidi-
e än i de senare utgifna bearbetningarna; bearbetaren synes
fra genom öfningen vuxit in i sitt delikata värf. Detta är
t lyckligt om man betänker att de nu utkomna tragedierna
gjort den lättare delen af hans uppgift; vid de historiska skåde-
len, till exempel Henrik IV samt Antonius och Cleopatra,
eställa vi oss att hans talang och insigt skola sättas på än svå-
e prof. Vi tillönska honom en kraft, som hinner till ej blott
det stora utan ock för det lilla i uppgiften, och derpå något
ännande för sin möda. Ett sådant erkännande af samtiden
e så mycket billigare och behöfligare här, som troligt nog
ertiden, med annan smak och andra sceniska vanor, vill åter
Shakespeares odödliga skapelser på annat sätt bearbetade.

C. G. Estlander.

I Bokhandeln.

A. Geikie: Fysillinen geografia; suomentanut K. Suomalainen.
onnontiedetten alkeiskirjoja.) K. E. Holm, Helsingissä 1879; 104 sidd.
); 48 träsnitt.

Det är svårt, måhända ogörligt att noggrant precisera begreppet fy-
t geografi, ty denna vetenskaps föremål, omfång och förhållande till öf-
a hjelpvetenskaper göra att densamma i så hög grad är beroende af den
ividuela uppfattningen. Den utgör en del af den allmänna geografin, den
ntar sina vigtigaste läror från fysiken, meteorologin och delvis från astro-
ain, likaså från zoologin och botaniken, och med geologin åter står den i
nära samband, att i vissa delar någon gräns emellan dem icke kan dragas.
ri ligger orsaken till att ingen bestämdhet med afseende å fysiska geogra-
s begränsning gjort sig gällande och att man ännu får se den framställd
er så olika principer.

Fysillinen geografia af Geikie ger oss efter en kort inledande behand-
g af, om man så vill, astronomiska geografins hufvudpunkter en framställ-
g af vissa allmänna meteorologiska fenomen samt derpå en kort samman-
tad förträfflig beskrifning af den dynamiska geologin. Detta är den lilla
tens material och sådan anordningen af detsamma. Efter vår uppfatt-
g motsvarar detta icke rigtigt bokens titel: jordytans morfologi, dess
grafiska, hydrografiska och klimatologiska förhållanden, allt saker för-
n hvilka man knapt kan tänka sig en jordens naturbeskrifning, äro all-
es obeaktade; men dermed är det ju, såsom nämndt, icke så kinkigt.

Boken innehåller dock en hel skatt af värdefulla upplysningar från naturvetenskapernas intressantaste och mest tilldragande områden. Och det sätt, hvarpå förf. framställer dessa, är så klart och lättfattligt, att det icke kan förfela att på den ungdomliga publik, för hvilken serien »naturvetenskapens första grunder« närmast är afsedd, göra det lifligaste intryck. Här får då det vettgiriga, allt iakttagande barnet äntligen ett klart svar på frågor sådana som: hvarför går solen upp och hvarför går den ned, hvarifrån kommer regnet och hvarför blåser det; frågor, som det säkert så ofta fått upprepa utan att få något besked. Någon lämpligare och naturenligare sysselsättning kunna de lifliga barnatankarna knapt hafva än reflekterandet öfver de ämnen, som i denna lilla ypperliga bok behandlas, och de många goda kunskaperna om reela ting komma liksom på köpet. Den är derför värd all uppmärksamhet från allmänhetens sida[1]). För folkskolorna skulle vi anse den likasom de öfriga af samma serie erbjuda en den lärorikaste och gagneligaste läsning.

Några detaljanmärkningar tillåta vi oss slutligen att göra. Pag. 25, stycket 66 uppges att man vid hafskusten och stränder af större sjöar har landvind om morgonen och sjövind om aftonen. Förhållandet är såsom kändt tvärtom. Förklaringen häröfver i stycket 67 är icke egnad att fortaga den origtiga föreställning om det rätta förhållandet, som man får från stycket 66. Af stycket 68 får man den uppfattning att passadvindarne skulle uppkomma endast till följd af de ständiga polar-luftströmmarne. Jordens rotation omkring sin axel är det andra vilkoret för deras uppkomst.

Följande två oegentligheter, uppkomna synbarligen genom lokaliseringsförsök, torde böra tillskrifvas öfversättaren, som för öfrigt med känd skicklighet gjort sin sak. På tal om vattnets eroderande förmåga sid. 66, stycket 173, anföres såsom exempel derpå afrundade och slipade stenar från Imatra. Med dessa kan ej menas andra än de egendomligt formade mergelbildningar, som äro kända under namn af Imatrastenar. De torde dock näppeligen i något afseende ha Imatra att tacka för sin uppkomst och form. Deras bildningssätt är visserligen icke så noga kändt, men säkert är att de icke äro från fast klyft aflossade stycken, hvilka sedermera skulle bearbetats af de forsande vattenmassorna. Sid. 103, stycket 263 uppges att Wasa stad blifvit flyttad en half mil till sin nuvarande plats af orsak att gamla Wasas stränder till följd af landets höjning under tidernas lopp, circa 3 århundraden, så uppgrundats att skepp icke mera kunde landa invid staden. Vi tvifla på att skepp någonsin kunnat landa vid gamla Wasa, emedan staden, såsom anlagd öfver en half mil från kusten, aldrig haft så beskaffade stränder. Den kanal åter, som förbundit gamla Wasa med kusten, har icke tjenat såsom trafikled för hvad man kallar skepp.

Härjämte vilja vi påpeka ett par ord, åt hvilka öfvers., begagnande dem såsom termini technici, gifvit en vidsträcktare betydelse än hvad c

---

[1]) I svensk öfversättning finnes denna serie äfven i bokhandeln.

rikbruket torde ha. Det gäller orden *sokentua* i betydelsen af kondense- (i sin öfversättning af kemin har öfvers. för samma fall orden tiheytyä h jähtyä) och *sula* för att beteckna flytande vatten, som fåtts genom vat- gasens kondensering. I språkbruket torde det förra användas för att be- kna en vätska, som från ett tunnflytande tillstånd öfvergår i ett mera tjock- ande, eller om en klar vätska, som grumlas, det senare åter för att be- kna ett genom förhöjd temperatur (smältning) hos en fast kropp åstad- ommet flytande tillstånd, men knappast om en genom en gasafkylning al- d vätska.

J. C.

—*n*. *Nm* [Niemi, Henrik]: *Paavolan ruusu eli rikkaus ja rak-* s. Tampereella, Emil Hagelberg'in kustannuksella, 1879. 99 sidd. 12:o.

Föreståënde lilla berättelse, som under det förlidna årets lopp sett da- , och som, oaktadt sin enkelhet, dock kan ingifva den anspråkslöse läsa- en smula intresse, rör sig kring följande händelser.

Hufvudpersonerna utgöras af en fattig torpargosse med namnet Hannes en rik hemmansdotter, Lyyli. Den fattige gossen har, såsom lekkamrat Lyyli, blifvit upptagen i dennas hem, hvarest de båda barnen uppvexa ammans. Då Lyyli hunnit till mogen ålder, vill hennes fader gifta bort ne med en förmögen hemmansegare, men Lyyli, som från barndomen äl- t den fattige torpargossen, vill icke tillhöra någon annan än honom; då söker fadern genom list få sin vilja fram, i det han lofvar sin dotter åt parsonen med vilkor, att denne beger sig ut i krig mot ryssen och först ner ära och utmärkelse. Den fattige torparsonen går in på detta och be- sig af, men under tiden tvingar fadern Lyyli att gifta sig med den, han f ansett lämplig för henne. Den dag är inne då Lyylis trolofning skall siggå; den rike friaren har anländt, men fästmön är försvunnen. Den a flickan har begifvit sig till ett berg vid den närbelägna sjön, hvarest tagit afsked af sin hjertanskär, och utgjuter der sin förtviflan öfver hans avara och den olycka, hon genom faderns vilja skall gå till möte. Då ker hon sig se hafsfruarna vinka sig ur böljorna, hon närmar sig kanten berget och faller ned i det blåa djupet.

Att förf. har sinne för poesi synes nog af det intresse, hvarmed han Aino-episoden i Kalevala. Berättelsen har för öfrigt sina små förtjen- · oaktadt den något sentimentalt skildrade kärleken, som man på det hela et icke torde finna så fullt utvecklad hos våra dagars finska bondtöser. öjlig är väl tilldragelsen dock icke, ty hvarför skulle ej romantiken kunna nstra äfven på ett bondhemman i de tusen sjöars land, der naturen sjelf es rik på ömma och milda känslor. Eller måste man nödvändigt söka djupare erotiska känslorna ensamt hos de intresserade läsarene och läsa- iorna af Paul och Virginie, Frithiofs saga eller Rousseaus och Lafontai- romaner?

Vi öfverlemna detta åt läsarens af »Rikkaus och rakkaus« egna bedöm-

r illägga blott att berättelsen ock bör kunna erkännas för sitt m som rigtar sig mot rikedomens hårdhjertenhet och ju nog k ia repeteras, samt äfven i anseende till det lättförstådda språk at kan begripas också af de mindre försigkomne bland den finska a mogen. Den lilla boken kan dermed komma att anslå, hvem vet, en g ska stor krets af Finlands ungdom, och vi se i tankarna mången finsk ung sluta berättelsen med att eftertänksamt söka utgrunda hvar den graf är l lägen, der den fattige torparsonen till sist blef förenad med den trofasta h mansdottern.

L. — — M.

Oskar Rancken: Några prof af folksång och saga i det svensk Österbotten; aftr. ur Fornminnesföreningens Tidskrift 1878. H:fors, Hol bokh.; 45 pag. 8:o à 75 penni.

E. G. Geijer och *A. A. Afzelius: Svenska folkvisor;* ny bety ligt tillökad upplaga, utg. af R. Bergström och L. Höijer. Sthlm 1879, 18 Hæggströms förlagsexped.; 6 häften 8:o à 2 kr.

Ehuru sistnämnda arbete ännu utkommit blott med sex af de ber nade nio häftena, anse vi oss icke böra dröja med att fästa uppmärksaml ten derpå. Ingenting kunde vara kärkomnare för vännerna af svensk fo dikt än denna reproduktion af Geijers och Afzelii Folkvisor, dem man länge icke kunnat erhålla i bokhandeln. Mången kunde tänka att det va ännu önskligare att erhålla en helt ny samling, der under kritisk granskni och sammanställning skulle upptagits allt det vigtigaste ur såväl Geijers o Afzelii som Arwidssons kollektioner tillsammans med ett urval ur det ri material, som kan hemtas från senare samlingar, ortbeskrifningar, fornminn skrifter, skillingtryck och kgl. bibliotekets »mythiska Sånger och Folkvisor någonting motsvarande Sven Grundtvigs stora verk för den danska folksång Men Geijers och Afzelii samling vill man dock icke undvara. Den var vid utgifvande 1814 uppslaget till ett nytt åskådningssätt, och en stor del af d äldre generationen torde ännu kunna bevitna huru underlig denna poesi för föll, som hvarken var hackadt eller malet och dock i all sin formlöshet så g pande. Den poetiska formalismen fick sig här en mängd skrofliga nötter knäcka, efter hvilken stärkande operation det blef allmänneligen klart poesin måste ha kärna. Då Geijer 1817 afslöt sin afhandling »om omqväde i tredje delens slut, hade han fått höra nog om de löjliga visorna, och ha nästan öfver sig en känsla af att sjelf förefalla löjlig genom det alvar o den möda, han egnat dem. Men det var en helsosam, om också bäsk dry de räckt sin tid, och smaken blef mycket friskare efteråt. Till den Geije Afzeliska samlingens historiska betydelse kommer värdet af nämnda afhan ling, liksom af den inledning, i hvilken Geijer söker att visa huru konst rotar sig uti eller, om hon icke gör det, till sin skada lösryckt sig ifrån dikten. Dessa Geijers betraktelser hafva med tiden ingenting förlorat i gru

ghet eller behag, och äfven ingresserna och noterna till styckena inne-
, vinkar, som man ogerna skulle sakna.

Det är lyckligt att förnyelsen af detta så betydelsefulla verk ligger i
, händer. Var det i tiden en heder för Z. Hæggströms firma att den
de sig på ett så impopulärt företag, så är den förevarande publikationen
ıy heder för firmån; utstyrseln kan man vara väl till freds med. Melo-
ıa, som komma att ökas med 60 nya samt erhålla ny harmonisering,
ombändertagna af hr L. Höijer, känd som musikalisk skriftställare, me-
texten öfvertagits af amanuensen vid kgl. Biblioteket dr R. Bergström,
›land de få i norden, som egnat sig åt det komparerande literaturstu-
n, folksångsforskningen förutsätter, och som för denna uppgift har för-
n af att ega kgl. bibliotekets rika samlingar till sin disposition.

Materialet i den äldre upplagan synes vara sålunda disponeradt, att
rna komma att utgöra en del för sig, anmärkningarna, dem Afzelius och
jer läto föregå eller efterfölja hvarje stycke, bilda en annan del, melodi-
a en tredje. I afseende å visorna synes dr Bergström erna låta den äldre
lagans indelning bortfalla, åtminstone äro flere af de stycken, dem Afze-
och Geijer upptogo i den senare eller historiska afdelningen, såsom Ha-
och Signild, Axel Thordson och skön Valborg, Herr Carl eller Kloster-
ret, Hertig Magnus och hafsfrun, Per Tyrsons döttrar i Wänge, upptagna
nd de romantiska; de återstående, hvilka mestadelen röra historiska till-
gelser från medel- eller nyare tiden, torde väl afsigten vara att spara till
bihang i slutet. Den äldre samlingens tre delar uppkommo efterhand,
om synes redan af de bihang med varianter och tillägg till den ena eller
lra afdelningen, som afsluta hvarje del. Dr Bergström har icke blott fört
ianterna på sina ställen, utan ock här och der flyttat en dikt till den
ıpp, den enligt sin förvandtskap tillhör; för öfrigt är nummerföljden i det
ra hela vidhållen, äfvenså rubrikerna, hvilket för igenfinnandet af sångerna
af vigt. I den nya samlingen närmar sig sålunda uppställningen, så vidt
jligt varit, den enda rationela, som torde vara att gruppera sångerna icke
er ålder, utan efter de ämnen, kring hvilka de röra sig. Finner man
ex. att sägnen om riddaren, som lockas af elfvor eller af hafsfrun, blifvit
aliserad på hertig Magnus, Gustaf Wasas son, så är detta en sekundär sak,
n icke bör vara bestämmande för platsen.

Det är genom en sådan gruppering kring det gemensamma temat, som
skningen sökt att komma till insigt om folksångens härstamning, dess vä-
de och vilkoren för dess uppkomst. Af de rikhaltiga anmärkningar, dr
rgström tillagt vid hvarje grupp, visar sig hvilken stor beläsenhet, denna
skningsart förutsätter, och dock sträcker sig undersökningen om för-
dtskapen endast i mindre mån till de romaniska folkens sång- och sago-
ld. Efter att hafva aftryckt Afzelii och Geijers upplysningar med den
samhet, som utmärker hela textbehandlingen, samt granskat deras upp-
kning, skärskådar han varianterna på den skandinaviska halfön, undersö-
: så förhållandet till de danska fränderna, hvilket i många fall ställer sig

så, att de svenska sångerna visa sig vara afkomma af de danska, stiger
ven stundom upp till de fornnordiska källorna, redogör derpå för de ty
och engelska, i förekommande fall äfven för mera aflägsna relationer och
tecknar slutligen öfversättningar till andra språk af de svenska sångerna.
fråga om utbredningen inom Sverige har kommentatorn dragit mycken
del af det i biblioteket samlade skillingtrycket, som säkert i betydlig
förmedlat spridningen.

Det lider ju intet tvifvel att sångerna vid sin vandring, som ju
bildningen öfverhufvud gått från södern till norden, haft en haltpunkt i Da
mark, derifrån ett stort antal öfverkommit till Sverige. Då, såsom
är med Sven i rosengård, en dansk mellanlänk saknas, förekommer i
engelska, skotska eller färöiska anförvandter, dem redan Geijer och Af
under fortgången af sitt arbete begynt att uppmärksamma; eljes sträcker
desses komparation föga längre än till det danska nabolandet. Det är och
bevis på dr Bergströms sunda och säkra forskning, att ingen slags klock
kärlek förmår honom se något inhemskt och originelt, der vetenskap
grunder hänvisa på ett utländskt. Af Liten Karin förekommer en tysk v
sion, upptecknad i den lilla Itzdalen, nära Main, så snarlik den svenska,
väl endera måste vara den andras original. Grundtvig ger obetingadt fö
trädet åt den svenska, men dr Bergström fäster med rätta uppmärksamhet
vid åtskilligt, bland annat att den tyska versionen har »Kaiser«, der
svenska talar om »unga kungen«, hvilket synes ställa den senare längre f
ursprungskällan. Såsom bekant, är nämligen liten Karin intet annat än d
till folksång vordna legenden om heliga Katarina af Alexandrien, som kej
Maxentius lät martera mellan spikbeslagna hjul. Kyrkorna i södern äro ri
på målningar ur hennes historia, om hvilka förf. meddelar några spridda
kanske icke heller behöfliga upplysningar.

Vid denna så högst intressanta forskning om sångämnenas vandring
kan man tänka sig att icke ovigtiga bidrag till den svenska folksångens h
storia böra vinnas från de svenska socknarna i Finland. Deras isolerade l
på gränsen till en främmande, så sångkunnig och sångkär folkstam som
finska måste ge ett särskildt intresse åt deras sång och saga. Det är i
heller så litet som blifvit samladt; då dr Rancken 1874 uppgjorde sin f
teckning »öfver folksånger, melodier, sagor och äfventyr från det sv
Österbotten«, innehöll hans samling nära 600 sånger inberäknadt varianter,
melodier och lika många sagor, och sedan dess säger han sin samling v
fördubblad; å andra sidan har genom Nyländska studentafdelningens för
ett ganska betydande förråd upptecknats i södra delen af landet, deraf
dast några prof offentliggjorts i Album utgifvet af Nyländingar. Här f
ligger ett intressant arbete, som väntar på en dertill förberedd forskare,
vi hoppas Landsmålsföreningen ur sina led skall ställa man för verket.

Redan de tolf stycken, dr Rancken i Fornminnesföreningens tid
1878 meddelat, gifva en vän af folksången rätt mycket att tänka på. B
dem är n:o 8 en af de mest utbredda folksånger i norden; det är

de två systrarne«, af hvilka den ena stöter den andra i sjön och döf för s löften och böner låter henne omkomma, för att få ega hennes fästman ennes prydnader, med hvilken sägen förenas sången om »den underbara n«, som spelemannen bildar af den drunknade jungfruns lemmar och på bröllopsdagen förråder den onda systerns dåd. Upptecknad i tre fyra varianter i Lappfjärdstrakten, har den bibehållit sig ganska ren och närmast ansluta sig till en i Uppland funnen version; men egendomlig n finländska sången deri, att harpan icke förfärdigas af jungfruns kropp af ett deraf uppvuxet träd. En äldre i Finland förekommande variant, mnd af Afzelius, låter dem vara döttrar till en konung. Det förtjenar l anmärkas att sångaren, den viskunnige bonden Lång från Dagsmark, rande huru den drunknade kroppen flöt upp och huru harpan förfärdi-, sålunda förknippade sångens partier, mellan hvilka verser saknas.

N:is 1 och 2 höra deremot till de sällsyntare af den nordiska folkvi-alster; båda utbredda i hela det svenska Österbotten äro äfvenledes i ofvannämnda socken, och liksom den förra utmärka sig äfven dessa ckningar för sin ursprunglighet; någon som helst påverkan af literär art icke förspörjas. »Sven Svanehvit«, eller »Svaneson«, »Sanvik«, som en här kallas, är i sig sjelf en obetydande dikt, men får ett särskildt se genom de gåtor, hjelten förelägger vallaremannen. Man kunde der-comma att tänka på finska folkets lust för gåtor och rikedom på dem; visan är för mycket rotfästad i det skandinaviska för att någon invan-; österifrån vore antaglig. Lappfjärdsvariantens: »Å hvarest så sitter ägraste ljus?« med svaret: »I himlen der sitter det fägraste ljus« hade ke af dr Bergström, som eljes icke förbisett dr Ranckens publikation, at anmärkas vid sidan af den danska »Sven Vonveds«: »hvor da drickis beste Iuul?« till att förklara de svenska texternas: »hvar finner du de ste djur?« jämte deras oförståndiga svar: »I himmelen så finner du de ste djur». Kuriösa äro förändringarna af sångens mytiska drag, som lessa isolerade befolkningar förlorat all mening, under det de i öfrigt tro-bevarat dikten: af »Iselands konung« göres »wiseman«, och i stället för svenska variantens: »och thordön ropar högre än tranor«, har en af de ndska: »och tron ropar högre än tranan«; den i Lappfjärd upptecknade dock: »åskan«. Eljes är samstämmigheten mellan den sistnämnda och r-Afzelii från Upland hemtade version fullständig i allt det väsentliga; i verserna:

Sven Svanehvit honom med sin tumme slog
Så lefver och lungor ur honom for

le ense, och vi vore icke böjda att med dr Bergström anse detta som en idning af det danska »Tange« eller det svenska »(svärd)tunga«, utan som odt och äkta folksångs uttryck.

Om ock befolkningen i Österbotten står i nog så liflig beröring med svenska kusten, har detta kanske minst varit fallet just med den trakt,

der s[illegible] nes hafva bäst bevarat sig. Deras ålderdomligare drag låta icke [illegible] någon beröring från gårdagen. Beträffande n:o 2 hos Rancken [illegible] möjligen ifrågasättas huruvida den alls är kommen vesterifrån. »Denna i sitt slag till ämne och versslag ensamma bland alla svenska folkvisor«, för att begagna Afzelii ord, tyckes icke hafva lefvat på folkets läppar i Danmark. I vestra Europa har man väl spridda analogier, men blott i östra Europa synes sången om »den bortsålda« vara rätt hemmastadd. Kanteletar har icke mindre än tvenne fullständiga sånger om detta ämne, i hvilka scenen är förlagd långt bort i ryska Karelen, kanske vid Hvita hafvets strand. Ehuru de på Finlands vestkust funna varianterna äro klädda i den svenska folkvisans form, har man skäl nog för antagandet att innehållet är kommet österifrån. I detta hänseende är den af dr Rancken meddelade finska sången, upptecknad i närmaste granskap till den svenska, af största intresse: den står till en af Kanteletar-sångerna i förhållande af en afsigkommen ättling, på samma gång den närmar sig den svenska; — en slags mellanlänk mellan dem båda.

Af dr Ranckens öfriga folkvisor är »Klosterrofvet« en gammal och god variant, ehuru folket i trakten glömt bort rätta namnet på klosterväsendet; äfven här synes sången tjenat som danslek. Af »Riddar Olle« finnas blott spridda stycken, men äfven dessa opåverkade af skillingtryck eller annan läsning. Det är denna ålderdomlighet, som åt de svenska visorna i Finland ger, huru mycket vulgärt och otympligt än må hafva inkommit i dem, ett särskildt värde för forskningen, blott att forskaren gerna bör hafva tillgång äfven till den finska folkdikten, för att fullt göra sig detsamma till godo.

C. G. ESTLANDER.

A. Ahnfelt: Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. I. Sthlm, Oskar L. Lamms förlag. 184 sidd. 8:o. Pris 2 kr. 75 öre.

Icke alltid handla förläggarene och författarene klokt, då de vare sig på omslaget eller i företalet till ett arbete i stora ord prisa detsamma. Det händer att läsaren känner sig besviken och lägger boken ifrån sig, bittert missnöjd öfver att verkligheten icke motsvarar hvad man lofvat. Så är fallet med hr Ahnfelts nya arbete. Man kan med skäl fråga sig hvarför här meddelas allmänheten att häftet är början till ett i »en serie af framställningar fortgående memoirverk, hvilket genom materialiernas rikhaltighet i förening med ämnets pikanta beskaffenhet bör kunna anses såsom något i sitt slag särdeles framstående«, och hvarför utgifvaren i företalet säger att han framför allt skall lägga vigt på det »tillförlitliga, det karaktäristiska och det för allmänheten tilltalande«. Hofintendenten Rööks memoirer, som öppna samlingen, äro hvarken pikanta eller tilltalande. Röök synes hafva varit en mycket beskedlig konstälskare, intresserad af att anordna små fester med »ekläreringar« i den kungliga konstsamlingen, hvars vård var honom anförtrodd, och af att vistas i de förnämes närhet. Om sk[illegible]

ndömet eller djup i uppfattningen vitna icke hans anteckningar. Äfven naiker ur Askelöfs och Wallmarks portföljer«, »Värdarne på Beckag«, »Minnen af detroniserade« och »Karaktersdrag af Gustaf IV Adolf« intetsägande eller föga upplysande meddelanden. Endast bokens sista dning »Ur Marianne Ehrenströms hågkomster« är af intresse. Vi göra bekantskap med en älskvärd och begåfvad qvinna, som, öppen för alla a och ädla intryck, på ett tilltalande sätt återgifvit sina hågkomster. Mame Ehrenströms intima förbindelser med flere af Sveriges främsta literaır gifva dessa anteckningar ett särskildt värde.

Vi äro icke i tillfälle att i detalj bedömma huru samvetsgrant hr Ahnförfarit vid redigeringen. Det tyckes dock att äfven i detta afseende anrkningar kunde göras. En mängd namn äro återgifna på ett origtigt eller ıledande sätt. Sid. 10 står *Oxakoff* i stället för *Oczakow*. Sid. 11 *Sarselo* i stället för *Zarskoe-Selo, Alexander Nefskis* i stället för *Newskis*, s. v. De under titeln »Minnen af detroniserade« meddelade upplysninna äro i hög grad oklart sammanstälda. Utgifvaren har stympat och beıetat de dokument, han här citerar, på ett sätt, som gör att läsaren icke ner någon tydlig föreställning om desamma.

Utgifvaren lofvar att framdeles publicera statsrådet J. A. Ehrenströms erlemnade bref och papper, hvilka förmodligen innehålla vigtiga upplysıgar om finska förhållanden och derför böra vara af intresse för finske are.

M. G. SCHYBERGSON.

Yngvar Nielsen: Den faste bebyggelse i Norge fra 600 til 1000 ters højde over havet og dennes forhold til vore skoves udtynding. Krinia 1880, Alb. Cammermeyer; 27 p. 8:o.

I Norge är det en mycket allmän tro, i synnerhet bland folket, att dets klimat under tidernas lopp försämrats och i följd deraf gränsen för ıgsregionen och med denna gränsen för de högst upp i fjelldalarne bena fasta boningsplatserna tvungits att draga sig lägre ned. Denna icke nast på saga och sägen sig stödjande folktro, utan äfven af vetenskapliga ıkare framstälda åsigt är det som förf. i föreliggande lilla broskyr försögendrifva. På grund af såväl arkeologiska som historiska data ådagager förf. att man under en tidrymd, som han anslår till minst 1500 år, ı kan finna i denna mening någon förändring med afseende å antal eller sta läge af fasta boningsplatser ofvanom den normala gränsen 600 meter 80 fot) öfver hafvet. Och då dessa för sina bebyggares utkomst äro ıdna vid skogarna, så har säkerligen heller ingen allmän förändring med ende å dessa senares utbredning i de högre regionerna, mellan 600 och 0 meter (1980 och 3300 fot) egt rum. På vissa ställen kan man vissern påvisa specielt granens nedåtgående, men detta synes ha sin orsak i ıgna lokalförhållanden. Man har således allt skäl att tro det klimatet a sedan långt före den historiska tiden här varit oförändradt.

[illegible] anhang härmed yttrar sig förf. äfven om frågan, huruvida den på [illegible]r så högt uppdrifna skogsafverkningen kan anses hafva något m[illegible]nde på landets klimat för framtiden och derigenom på skogarnes reproduktionsförmåga. Äfven härvidlag anser förf. att man af sjelfva skogshygget icke har något att frukta, ty erfarenheten synes visa att skogarnes reproduktionsförmåga är otroligt stor, blott den icke formligen motarbetas till exempel genom svedjande och betande, såsom på åtskilliga orter i Norge skall vara fallet. Förf. är så långt ifrån att tro det en genom skogarnes ödeläggelse alstrad förändring i klimat och deraf härflytande försvagad vextlighet skulle kunna ifrågakomma, att han säger: »hvis det kunde tænkes, at Norge i løbet af 200—300 aar kunde lægges aldeles øde, vilde rimeligvis skoven atter bedække det hele land i densamme udstrækning, som den nogensinde har gjort i den nuværende vegetations-periode«. Oss synes som skulle förf. här alltför mycket förbise, hvad erfarenheten redan lärt i dessa stycken.

Dock torde hithörande komplicerade förhållanden till många delar ännu vara ofullständigt utredda och några så beskaffade slutsatser ännu icke möjliga att draga. Glädjande är derför förf:s uttalade förhoppning om att framdeles med rikare material, än som nu stått honom till buds, kunna fortsätta sina undersökningar på ifrågavarande intressanta och vigtiga område.

J. C.

Öfversigt.

Bref från Danmark. *Köpenhamn i slutet af september 1880.* Efter sommar, som i mannaminne ej haft sin like, har äntligen hösten med regn h blåst begynt anmäla sig, och det torde väl derför också vara på tiden ; jag tänker på att återupptaga mina bref till eder ärade tidskrift, hr redaktör. Hvad jag har att göra reda för är ju förnämligast den svarta konsm på de hvita bladen, hvilken gerna håller ferier så länge skogens löf äro öna och friska, och nu då löfven gulna och de långa aftnarna åter inbjuda t taga en bok i handen, skall jag på nytt hafva äran att föreslå edra läsare t och annat från vår literära skörd, som kunde förtjena att blifva bekant ss eder. Till att börja med i dag ett par ord om några böcker, hvilka jag ett af mina bref från våren som knappast fick omnämna, men hvilka otvifslaktigt hafva anspråk på litet närmare belysning.

Om den nya, »rättade och ökade« upplagan af *Björnstjerne Björnsons Digte og Sange*« kan jag fatta mig kort, då samlingens hufvudsakliga del r väl känd från den tidigare upplagan. På få lyriske diktare passar Grundtigs uttryck om »Muldjord i Bryst« så väl som på Björnson, och huru många ender diktaren än under det senaste årtiondet har erhållit öfverallt, förnämigast i en så stor del af den herskande pressen i norden, så mötas dock alla fullt erkännande af hans lyriks omedelbara friskhet och hänförande natursprunglighet. De små folksångerna från bondnovellerna hafva ännu ej förrat något af sin skönhet och originalitet, lika litet som senare konkurrenter hafva utträngt hans fosterlandssånger från den plats, som de genast eröfrde sig. Dikterna om »Olav Trygvason« och »Bergliot« intaga sammaledes nu i dag utan motsägelse en hög plats särskildt i vår nordiska literatur, h för dikterna från vårt sorgeår 1864 känner sig enhvar hos oss Björnson ligt förbunden. Men äfven bland de nya dikter, som samlingen bringar s och hvaraf flere förut icke varit tryckta, förtjena mer än en allmän uppärksamhet. Vi hafva här Björnson från hans sista tid, då han, ehuru hans ktareснäcka låg trygt förtöjd i hamnen, dock på nytt hissade segel och rrde ut emot de »öppna vattnen«, hvilka han sjelf så skönt besjunger.

> Aabne Vande, aabne Vande!
> Storm maa til, og Stormen kommer

ster det, och vi veta ju alla att den ännu rasar omkring honom. I en kt till statsrådet Stang häfdar han diktarens rätt att deltaga i folklifvets rytningar, och i en hymn för »frihetsfolket« i norden bebådar han att den relse, som »begynner som en susning på sädesfältet en sommardag«, snart skall »växa till ett brus genom skogarnas tak«. Dikten om »den rena nor-

ska flaggan« och ett hvast angrepp på Nordenskiöld, emedan denne emott- ordensdekorationerna, beteckna andra stadier af Björnsons närvarande lif, liksom han i en strof till Holger Drachmann bjuder denna sin y- kamrat välkommen som ett »vårbud från ungskogen, från hafvets svall från kampens traf». Men som det icke ensamt är den politiska och so- frigörelsen, för hvilken Björnson nu har dragit svärdet, så vitna flere lyri- dikter (t. ex. »Sångarens kall«) och i synnerhet ett par märkliga p- om att hans sanningsökande ande också i religiösa spörjsmål har slagit på nya banor. Hans halft panteistiska evighetstro har här på sina st- fått ett storslaget poetiskt uttryck, och när politiske motståndare underst- finna sin beräkning uti att nämna denna lifsåskådning ateistisk, »gudaf- kande«, »fritänkande«, kort sagdt med de gängse slagorden, så må vi i- låta förleda oss deraf. Man behöfver också endast litet känna till histor- och i synnerhet Björnsons egen föregångares, Henrik Wergelands historia, att vara på det klara med att mycket af det, hvarför Björnson nu und- kampens tummel förkättras, en gång skall nämnas som hans heder. D- skulle gå högst underligt till, om icke Björnson en gång efter sin död sk- komma att ega sitt folks kärlek, som Wergeland nu eger den. Och hv- man än menar om Björnson, om hvad man än i enskildheter kan vara o- med honom, den samma ära, som historien under alla tider skänker de- som icke slå sig i ro, utan beständigt sträfva framåt, den har man ej h- någon rätt att neka honom. Just i dessa dagar då kampens böljor ig- så högt upp öfver Björnson i anledning af hans nyss utgifna »föredrag om republiken«, är det godt att hafva hans »Digte og Sange« med deras trogna afspegling af hela hans andliga utvecklingsgång i friskt minne.

Björnsons dikt till *Holger Drachmann* bildar en naturlig öfvergång till dennes nyaste arbete, men då Björnson helsar Drachmann välkommen som våren och säger till honom:

> Thi netop det var, hvad vi trængte nu:
> op, op for Vaaren! Denne kvalme Duft
> af Kongerögelse og Munkesnus,
> ja denne Svindsot i *romantisk* Dus
> er slem for Lunger som Moral: frisk Luft!

så kunde Drachmanns nya sagodikt *Østen for Sol og Vesten for Maane* i första ögonblicket just icke synas motsvara den här uttalade fordran, ty om något är »romantiskt«, så är det onekligen denna dikt. Men liksom Drachmann i det hela taget räcker ett hufvud upp öfver den yngre diktareskolan, så är han ock i det hänseendet en sällsynthet i våra dagar och i vår nya literatur, att hans rika lyriska ådra ännu rinner lika så frisk och full, som då han för ett halft tjog år sedan utsände sin första lilla märkliga diktsamling, och lyrik och romantik äro nu en gång för alla oskiljaktiga. Så länge också diktaren, lik en annan sagoprins, icke kan öppna läpparna utan att de vackraste verser strömma öfver dem, så länge må vi också vara varsamma med att önska att han skall träda ur sina lyriska »barnskor«, och

ns »Østen for Sol og Vesten for Maane« måste absolut räknas till hans taste verk, ett värdigt sidostycke till hans senaste sagodikt »Prinsessen det halve Kongerige«, som jag till min glädje ser att »Finsk Tidskrift« begynt återgifva i en vacker och trogen öfversättning. Drachmann har stat stoffet, fabeln till sin nya dikt ifrån Asbjörnsons folksagor, der den la sagan om Amor och Psyche finnes upptecknad i det skick, den på sin dring genom verlden en gång har erhållit i norden. Ehuru den icke så ; skiljer sig från den form, hvari vi alla känna sagan bäst, nämligen i Paludan-Müllers formsköna och andeklara men väl mycket i klassisk anda na ungdomsarbete »Amor og Psyke«, är kärnan i sagan, qvinnans bot-›lse, troget bevarad, och med säker poetisk instinkt har Drachmann t, hvad för en modern ande förefans i detta ämne. Psyche-sagan i en lern klädedrägt skulle kunna beröra de alvarligaste problem, som syssel-a våra dagars tänkare och diktare, ända från de åter och åter uppdy-de spörjsmålen om den skilda moralen för mannen och qvinnan till de : svälvande debatterna om qvinnans uppfostran och hela andliga och so-a frigörelse. Men ehuru de ställen i Drachmanns dikt, som tillfälligt-beröra dessa spörjsmål, höra till det bästa och vigtigaste i boken, är ichmann i allt ännu för mycket lyriker för att fullt kunna lösa en sådan ıgift. Allt hvad kärleken rymmer af glädje och smärta, jubel och för-lan, hat och villa kan han skildra som ingen annan; allt hvad en qvinna r en man har genomlefvat, känt och funnit genom en lycklig eller dyr-›t erfarenhet, från den oskyldiga glädjen öfver en bagatell till den fasta n på kärlekens magt att samla »lifvets millioner«, från det uppspirande let och den undergräfvande svartsjukan till den förtärande eruptionen af ld och brott, allt detta kan Drachmann skildra och har skildrat det här l så lefvande färger, så omvexlande och rikt, att partier af dikten höja till en kärlekens höga visa, som lika mycket hedrar diktaren som menni-n. Det finnes särskilda partier och dikter i »Östen for Sol og Vesten for ıne«, som höra till det bästa vår literatur eger af lyrik — t. ex. brud-ınen och brudnatten, näktergalens stora sång, junkerns dans på heden, så vidare — och till och med om det är ögonskenligt, att diktarens in-se förnämligast varit fäst på skildringen af kärlekens uppspirande i en ıniskosjäl, medan han mindre har brytt sig om sjelfva handlingens logik rationela konseqvens, i följd hvaraf en del, särskildt i arbetets slut, har rit oklar och omotiverad, så är hela dikten så afgjordt lyriskt anlagd, att måhända kan försvaras om man icke ställer bestämda rationela kraf på den ;a episka tråd, på hvilken diktaren har samlat en så rik följd af lyriska or. Jag kan derför icke nog anbefalla detta vackra arbete att uppmärk-mas af tidskriftens läsare. Det är en prydnad för vår unga literatur, och visar på ett värdigt sätt alla sådana påståenden tillbaka, som att den nya na författare skulle vara materialister, naturalister eller hvad man här och kan hitta på att kalla dem.

Af vårens produktion eller här rättare publikation har jag ännu ett

intressant verk att nämna, nämligen det sista bandet af *Sören Kierkegaards* »*Efterladte Papirer*«, som innehåller den märklige mannens dagböcker från det i Danmarks historia så betydelsefulla året 1848. Edra läsare torde veta att Kierkegaard vid sidan af sin väldiga produktion, som till och med sammanträngdes under en ganska kort följd af år, utfylde en nästan lika så omfångsrik skribentverksamhet af privat natur, och af hans voluminösa »Journaler« eller dagböcker äro som bekant allaredan en 4—5 ansenliga band utgifna. Ehuru det följer af sig sjelft att dessa anteckningar böra läsas med nödvändig kritik och snarare betraktas såsom bidrag till Kierkegaards egen karaktäristik och psykologi än som historiska dokument, så erbjuda de dock både i och för sig genom sitt eget värde och genom sin betydelse för den rätta uppfattningen af Kierkegaards offentliga produktion så stort intresse, att deras utgifvande hör till de stora händelserna i vår literatur. Dock är det en främling vi hafva att tacka för fulländandet af detta arbete. Då nämligen den tidigare utgifvaren H. P. Barfod, som i parentes sagdt blifvit hårdt angripen för dagböckernas många hänsynslösheter emot ännu lefvande personligheter, måste upphöra med att fortsätta utgifvandet och de återstående dagböckerna allaredan voro skänkta till ett af våra bibliotek, lärde han känna en yngre tysk vetenskapsman, dr Gottsched, hvilken som ung student i Tübingen hade lärt sig danska för att kunna läsa Kierkegaards skrifter, och som nu bröt upp från sitt fädernesland för att bosätta sig hos oss och fullfölja det redan öfvergifna arbetet. Det är sålunda dr Gottsched vi äro skyldiga tack för det sist utkomna bandet, och det torde också blifva han, som kommer att utgifva resten af de efterlemnade pappren från 1849 till Kierkegaards död år 1855. Kierkegaards dagböcker voro ventilerna för hans harmuppfylda själ, afloppskanalerna för all hans uppsamlade, men tillbakahållna och inneslutna vrede, räkenskapsuppgörelsen med honom sjelf och samtiden. I hans ögon skred Danmark sin upplösning till möte, och till och med den nationela rörelsen under marsdagarna 1848 bringar honom blott till att ännu skarpare betona sin ställning och sin uppgift. Han piskar sin samtid med skorpioner, han visar huruledes de två nya kategorierna, »mängden« och »dagpressen«, äro förruttnelsens tecken, och han kommer åter och åter tillbaka till att hvad saken gäller hvarken är mer eller mindre än en revision af kristendomen, ett bortskaffande af de 1800 åren, som hade de platt icke funnits till. Men, tillfogar han, »sanningsvittnet blir martyr«. Dessa dagböckers betydelse kan närmast sägas vara den, att de lära oss huru Kierkegaard allt mer och mer blef drifven till den väldiga stormlöpning mot den officiela kristendomen, hvarmed han afslutade sitt lif, men, som redan nämndt, innehålla de vid sidan häraf ganska mycket annat af det största intresse. De låta oss kasta en blick i denna förunderliga, sjudande själ, hvars sönderdelande dialektik vänder och svänger hvarje sak, hvarje spörjsmål, hvarje person hundrade och åter hundrade gånger, och som trots sina väldiga krafter dock ofta formligen stönar under den »ofantliga pelare af reflexion«, som den tryckes af. Men å andra sidan kan det dock ej heller nekas att Kierkegaards

jelfkänsla understundom nästan antager oroande dimensioner, och genom len blick bakom kulisserna, som dagböckerna öfver hufvud tillåta, får man ill och med icke så sällan ett bestämdt intryck af att hans tuktande ord till amtiden också hafva sin del af mensklig skröplighet. Hans äfven i sista andet af dagböckerna fortsatta utfall emot M. Goldschmidt gifva honom t. ex. anska liten ära. Men ett märkligt supplement till Kierkegaards skrifter kola dock dessa dagböcker helt säkert lemna, och kommande forskare af Kierkegaards lif och samtid skola åter och åter rådfråga och spörja dessa källor.

Om jag minnes rätt, har jag redan tidigare väckt uppmärksamheten på huruledes *N. F. S. Grundtvigs* vänner och disciplar under det senaste decenniet hafva utöfvat en anmärkningsvärd verksamhet genom att utgifva sin mästares skrifter i nya och kritiska upplagor. En hel följd af Grundtvigs mest betydande arbeten föreligga sålunda nu redan, och innan vi den 8 september 1883 nå hundrade årsdagen af diktarens födelse, skall vår literatur ega hans *Poetiska skrifter* i en stor och vacker *åtta* bands upplaga, som ombesörjes af sonen, professor Svend Grundtvig. Det första bandet af omkring 600 sidor utkom den senaste 8 september och väntas före jul efterföljdt af ett annat. Det är den första samlade upplagan af Grundtvigs poetiska skrifter, som här är påbegynt, och den kunnige utgifvaren, som i ett förord gör reda för sitt förfaringssätt, har otvifvelaktigt haft rätt i att ordna samlingen historiskt, det är kronologiskt. Med undantag af Grundtvigs »Psalmer och andliga sånger«, som äro särskildt utgifna i 4—5 omfångsrika delar, skall man här kunna följa diktaren från hans första offentliga uppträdande år 1807 till hans höga ålderdom i begynnelsen af förra decenniet, och samlingen innehåller till och med ett ej ringa antal förut otryckta arbeten, så väl af lyrisk som dramatisk art, om man för öfrigt kan kalla Grundtvigs »Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord« för dramatiska skrifter. Det följer af sig sjelft, att en sådan upplaga som den nu begynta är af största intresse för vår literatur, icke allenast derför att de julkalendrar och diktsamlingar, hvari Grundtvigs tidigaste arbeten framträdde, under en lång tid knappast hafva varit att uppväga med guld, utan ock derför att, ju mera Grundtvigs betydelse för vårt andliga lif öfver hufvud taget blir klar för alla, dess större blir behofvet att hafva en lätt och oförhindrad tillgång till hans rika och mångsidiga produktion. Äfven Grundtvig skall för öfrigt hafva efterlemnat högst intressanta dagböcker från sina ungdomsår, hvilka med tiden skola blifva offentliggjorda.

På vår nationalteater förestår under innevarande säsong en händelse, om har väckt allmän uppmärksamhet. Presten och diktaren *C. Hostrup* ar nämligen fulländat ett nutidsskådespel i 4 akter, vid namn *Eva,* efter att nder hela 25 år ej hafva skänkt den scen något arbete, på hvilken han tog t så skönt arf efter Heiberg och Hertz.

OTTO BORCHSENIUS.

Teater. Den svenska teatern har under de senaste spelåren varit utsatt för så många vexlingar i styrelse, arbetsplan och förvaltning, att man i sanning vore frestad att misströsta om dess slutliga öde, ifall icke ur verkligarna bestämda framsteg dock hade trädt i dagen. Så få vi äfven nu anteckna att teatern för innevarande spelår, efter hvad vi kunna finna, har ställt sig på en förnuftigare basis än under de närmast föregående. Om man nämligen kan anse det för afgjordt att en opera, så väl ensam för sig som i samband med någotdera af våra dramatiska företag är en inrättning, som tillsvidare är för kostsam för den finska hufvudstaden med dess jämförelsevis ringa invånarantal, så kan det väl icke annat än betecknas såsom en förnuftig åtgärd, att man tagit lärdomar af det förflutnas erfarenhet samt inskränkt sig till att arbeta för den rent dramatiska konsten, hvars rätta hem teatern är. En annan omständighet af största vigt för en teater hos oss är vidare en ytterlig sparsamhet, och att man varit betänkt härpå utvisar den betydligt reducerade skådespelarepersonalen och de inskränkningar, som gjorts beträffande orkestern, som dock äfven i sitt närvarande skick torde kunna anses fylla sitt ändamål. Men härmed är dock icke allt vunnet. En god teater förutsätter en god skådespelaretrupp och en god repertoir, och i dessa begge afseenden måste teatern bygga på en egen elevskola samt en inhemsk produktion. På detta område möta oss den svenska teaterns svagaste punkter, och derförutom har den att kämpa med en jämförelsevis likgiltig publik och en täflan med hufvudstadens öfriga teatrar, af hvilka dock tillsvidare hvarken den finska eller ryska kommit i gång.

Representationerna begynte den 1 september med ett ganska litet roande tyskt lustspel *Hans hustru* af Gantz zu Putlitz, förf. till »Frihetshjeltarne«, »Der Saltzdirektor«, med flere, samt Bayards och Dumanoirs lifliga komedi *Les premières armes de Richelieu*, som förut blifvit gifven härstädes, senast år 1871. Fabriksstämpeln är af år 1839 och stycket spelades redan flitigt i Sverige under början af 1840-talet i en bearbetning af den bekanta Emilie Högqvist. Af titeln vore man lätt frestad tro att stycket för oss tillbaka till den store franske kardinalen Richelieus ungdomsdagar, men så är icke fallet, utan hjelten är en kardinalens sonson, om hvilken tideböckerna ha sig bekant att han vid 15 års ålder år 1711 förmäldes med fröken de Noailles vid Ludvig XIV:s hof samt sålunda erhöll tillträde till det mägtiga och lysande hofvet, der han genom sin skönhet och älskvärdhet blef en stor gunstling hos damerna, på hvilket förhållande äfven stycket gör anspelningar. Den egentliga intrigen beror dock derpå, att den unge hertigen är djupt förälskad i sin nyss vunna hustru och på denna grund vill utstryka giftermålskontraktets 5 §, hvilken bestämmer, att han under fem års tid skall hålla sig aflägsnad från hertiginnan. Då hans böner ej göra något intryck hvarken på den stolta svärmodern eller den unga hertiginnan, beslutar sig Richelieu för att följa en anförvandts råd och genom galanta äfventyr ställa till skandal samt sålunda få sin vilja fram. Detta lyckas äfven, men oförklarligt blir huru han genom dylika tillgöranden lyckas i så hög grad vinna

sin makas bevågenhet och kärlek. Stycket har också derför blifvit klandradt för lättfärdighet i hållningen, men det vore väl eljes icke någon trogen teckning från madame de Maintenons dagar, och för öfrigt är den unge hertigens svärmiska kärlek till sin unga maka och den envishet, hvarmed han fasthåller vid sitt nyss ingångna äktenskapsband, rätt vackra drag, som förtjena att framhållas. Hela stycket genomandas dessutom af fransysk esprit och lekfullhet, och särskildt talar ur den unge Richelieus person en skalkaktighet, oskuldsfull glädje och en lefnadslust, som gör stycket ganska njutbart, om det också ej qvarlemnar något djupare intryck.

Det vore i hög grad vanskligt att med ledning af nu gifna stycken uttala något omdöme öfver repertoirens beskaffenhet; så mycket är visst, att man vid upptagandet af stycken framför allt tagit hänsyn till truppens krafter, hvarför man hittills för det mesta uppfört tidigare gifna och förut bekanta pjeser. Utom »les premières armes de Richelieu« ha vi sålunda att nämna Duveyrier's (pseudonymen Mélesvilles) 3-akts komedi *Sullivan*, uppförd härstädes för icke så många år tillbaka och hörande till den franska komedins många dussinarbeten, sådana de framträdde ur den scribeska fabriken eller dess många filialer; vidare Dumas', Bourgeois' och Durieu's *Le Mari de la veuve* (Enkans man) och Augiers utmärkta komedi *Les Fourchambault*, bekant ifrån spelåret 1878—1879. Detta sist nämnda lustspel intager ett af de främsta rummen bland de senaste årens dramatiska produkter och har ur många synpunkter ett stort intresse för närvarande. Dess förf. har räknats såsom en af de främste företrädarne för den realism, som blifvit kallad modern och som från Frankrike har utbredt sig till flere andra länder, men ofta har sjunkit till en prosaisk efterbildning af de verkliga förhållandena. Augier har deremot icke förlorat poesin ur sigte, hos honom och främst i »Les Fourchambault« få vi höra att »det ideala är det sanna«, att »romanen har rätt«, och i så måtto är han icke blott en modern sedemålare, utan en verklig skald af hög förtjenst. Det var derför också en sann tillfredsställelse att återse hans ofvan nämnda senaste arbete, som har partier af den mest upplyftande art, och talar ryktet sanning, så har man att ännu vänta sig uppförandet af en bland Augiers mest framstående dramer.

När detta skrifves, har å teatern icke uppförts vidare än ett nytt stycke, som icke förut tillhört repertoiren, nämligen en nyligen i Sverige öfversatt 5-akts dram *Wildfeuer* (Vildfågel) af den begåfvade tyska dramatikern Friedrich Halm eller, med hans egentliga namn, Egidius Frans Joseph von Münch-Bellinghausen, död år 1866, af hvars i många afseenden förträffliga skapelser »Fäktaren från Ravenna«, »Öknens son« och »Griseldis« äro tidigare bekantskaper. Halm kan redan räknas till den dramatiska skola, som i våra dagar ställer problem under debatt, ty den egentliga skilnaden är blott den, att det var romantiska problem som Halm företrädesvis intresserade sig för att lösa. Så har han ock i »Wildfeuer«, ett bland hans sista arbeten, som utkom år 1864, företagit sig den för ett sceniskt verk något djerfva uppgiften, att i styckets medelpunkt ställa en fullvuxen ungmö, som har blifvit upp-

fostrad som gosse och sjelf ännu lefver i föreställningen att vara det. Hä
är visserligen knutet ett feodalt arfsintresse, men stycket går egentligen ut
visa, huru ett kärleksförhållande med allt detta ändock uppstår emellan
förmente gossen, vildfågeln, och hans väpnare, som slutligen vinner h
kärlek och hand. »Wildfeuer« är sålunda främst en kärleksdram, hvars dj
uppslag kanske bättre hade lämpat sig för en berättande dikt, ty om
händelsen visserligen utan något egentligt skäl är förflyttad till Savoyen
1300-talet, så gör dock det hela intrycket af någonting onaturligt, ett
riment, som icke en gång den bildrika och klangfulla lyriska diktionen
den varma poetiska stämningen öfver det hela förmår hölja. Stycket
icke vackra scener, men de äro för det mesta af sentimental art, och d
är handlingen långt utdragen, den historiska kostymen försummad och
mängd personer öfverflödiga. Såsom en scenisk fyndighet bör antecknas
vildfågels omklädningsprocedyr går helt naturligt för sig och icke behöf
inträffa vid sjelfva förlofningsscenen. Vi framhålla slutligen att stycket h
blifvit gifvet hos oss icke utan framgång.

Beträffande skådespelaretruppen hafva några förändringar af vigt in
fat sedan senaste spelår. Främst må nämnas att teatern erhållit en in
dent, åt hvilken inöfningen af pjeserna och ledningen af representation
uteslutande äro anförtrodda. Så har vidare hela opera-afdelningen afgått,
att truppen numera är inskränkt till 28 sujetter, af hvilka de allra flesta
reengagerade ifrån föregående spelår. Visserligen hade man önskat att få
truppen tillökad med några nya krafter, men i stället synes direktionen h
för afsigt att bjuda på gästspel af framstående artister ifrån vårt språk
vandta broderlands teatrar. Sålunda har allmänheten blifvit i tillfälle
återhelsa en gammal bekant, skådespelaren vid kungl. teatern i Stockholm
hr *Georg Törnqvist,* som ren vid sitt tidigare engagement vid vår teater va
en af publiken omhuldad gunstling och derför helt naturligt har rönt ett
mycket lifligare emottagande nu, då han återvändt efter att hafva infriat de
rika löften, som hans skådespelareanlag redan tidigt gåfvo vid handen. Hr T.
har tillsvidare endast uppträdt såsom Sullivan, äfven denna gestalt en gammal
bekant för oss, som hafva sett de första konturerna af densamma, men den
som erinrat sig denna tidigare framställning, skulle väl knapt kunnat förestä
sig att han nu haft samma person inför sig. Det är resultatet af de om
sorgsfullaste studier, som här träder oss till möte, en enkelhet, ädelhet och
sanning i uppfattning och återgifvande, som man icke så ofta får skåda.
En eller annan anmärkning af mindre väsentlig art, som tränger sig på oss,
vilja vi helst förbigå eller åtminstone spara, till dess hr T. blifvit i tillfälle
att uppträda i flere roller än denna första.

Om hr Törnqvist i egentlig mening gifvit glans åt spelårets begynnelse,
så ha dock flere stycken blifvit ganska tillfredsställande återgifna med trup
pens egna ressurser, bland annat till exempel *Wildfeuer,* hvari hufvudrollerna,
vildfågels och väpnarens, återgåfvos, den förra af fröken *Grahn,* den senare
af hr *Arppe,* vår teaters förnämsta inhemska förmågor på det dramatiska

området, som oaktadt sin ungdom dock begge äro så löftesrika. Vildfågelrepresentationerna voro också af stort intresse såsom vitnesbörd om hvad den svenska teatern redan kan sätta i verket med egna krafter, och af så lofvande exempel kan man våga hoppas att allt flere hos oss skola egna sig åt den sceniska konsten, så att vi äfven i detta afseende kunna stödja oss på oss sjelfve. Vildfågels roll var fröken Grahns andra magtpåliggande uppgift under spelåret, ty redan tidigare hade hon förstått att gifva ett fängslande uttryck åt titelrollen i »Richelieus första vapenbragd«. I jämförelse med denna instinktmässigt och okonstladt utförda uppgift, som andades en så frisk naturingifvelse, bestods profvet icke så lätt i den senare uppgiften. Vildfågels roll erfordrade en högre grad af nyansering och våldsammare öfvergångar än fröken Grahns så litet bepröfvade talang ännu var mägtig af. Spelet led sålunda ställvis af smärre inkonseqvenser, men gjorde dock den unga skådespelerskan all heder, och publikens enstämmiga bifall bör vara henne en rik uppmuntran att icke stanna på halfva vägen och icke sky någon möda, då det gäller att sträfva framåt på konstens alvarliga bana. — Hr *Arppe* hade såsom väpnaren-grefven-älskaren en svår uppgift, som icke stod hans begåfning så alldeles nära, emedan den måttfullhet och den afmätta sans, som vanligen kännetecknar hr A:s spel, icke så lätt låter förena sig med den ridderlige älskarens helt motsatta skaplynne. Hr A:s spel var dock, såsom vanligt, genomtänkt och vackert, och han förstod äfven att inlägga värme i sina väl framsagda repliker. — I några komiska uppgifter, främst såsom sir Fredric Dumple i »Sullivan«, har hr *Svedberg* varit i tillfälle att förete sin roande, men något enfärgade talang på detta område, som dock visst ej är det enda, som han beherskar, hvarom redan den yngre Fourchambault gifver oss vitnesbörd.

En tilldragelse af ovanlig art på svenska teatern var fru *Skottes* 25-åriga jubileum, som högtidlighölls med en festrepresentation den 6 oktober, hvarvid fru S. utförde fru Bernards roll i »Les Fourchambault« och fick emottaga vedermälen af så väl kamraters som publikens aktning och välvilja. Den framstående skådespelerskan, som varit ett godt stöd för den sceniska konsten hos oss, kan på sätt och vis såsom konstnär räknas som vår tillhörighet, ty hon har ända sedan sitt första uppträdande vid novanderska sällskapet i Wasa år 1855 fortfarit att spela i vårt land, under den första tiden medlem af kringresande sällskap, till dess hon år 1868 erhöll engagement vid den stående teatern i Helsingfors, der hon första gången uppträdde i »Våra bundsförvandter« och som hon sedan dess har tillhört. Redan tidigt gjorde hon sig bemärkt som en mångsidig och varm skådespelerska, och med åren har hon vunnit en allt större rutin och färdighet, så att hon nu står i främsta rummet bland den svenska teaterns sceniska artister. Derom vitnade äfven den talrikt närvarande publikens uppriktiga och varma hyllning på hennes hedersdag.

ARVID HULTIN.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund. *Societas pro fauna et flora fennica.* Möte den 9 oktober. Ordföranden förevisade 5:te häftet af sällskapets »Meddelanden«, hvilket utkommit under sommaren. — Hr *Elfving* förevisade tvenne för vår flora nya arter af slägtet Salix, nämligen S. rotundifolia och S. arctica, hvardera nyskandinaviska och insamlade för flera år sedan i ryska Lappmarken af dr Fredrik Nylander. Dessa arter hade blifvit bestämda af hr *A. Lundström*, hvilken godhetsfullt granskat alla kritiska former af detta slägte, som förvaras i universitetets finska samling — Hr *Lindberg* tillkännagaf att han senaste vår undersökt en hermafrodit buske af Salix phylicifolia, och dervid funnit hvarje blomma sålunda ombildad, att uti pistillen en del fröknoppskärnor voro förvandlade till pollenkorn. — I anledning deraf meddelade hr *K. Nordenskiöld* att han för en längre tid sedan i närheten af Frugård sett en dylik buske samt flera år å rad iakttagit densamma och dervid funnit att den småningom öfvergått till en normal honbuske. — Hr *Lindberg* anmälte en för vår flora ny mossart, den rätta Dicranum Mühlenbecki, hvilken första gången inom den skandinaviska norden blifdit anträffad vid Jokonga by på rysk-lappska halföns norra kust. Exemplaren voro dock sterila. — Vidare omnämnde hr *Lindberg* bland resultaten af sina bryologiska exkursioner i södra Sverige under sistlidne sommar, att han upptäckt trenne nyskandinaviska mossor, Jungermannia badensis Gotsche, i Öster- och Vestergötland; Leskea? patens n. sp., på Olleberg i Vestergötland samt Barbula vaginata n. sp., på Omberg. Äfven tillkännagaf föredragaren, att han nu för första gången i norden funnit fruktbärande exemplar af Anomodon apiculatus, nämligen på Mösseberg och Billingen. — Hr *Palmén* förevisade en fot af en art örn, insänd till samlingarna från Wasa. Foten tillhörde utan tvifvel den sällsynta Aqvila nævia, hvilken helt och hållet saknades i finska samlingen. Denna art hade dock redan för lång tid sedan blifvit skjuten just i Wasatrakten, ehuru exemplaret, som förvarats i hr Wasastjernas samling, gått förloradt vid Wasa brand. — Vidare förevisade hr *Palmén* en unge af den hos oss så sällsynta och endast en gång förut tillvaratagna kattugglan Strix aluco, hvilken blifvit insänd från Lojo. — Hr *Wainio* anmälte en för Finlands flora ny vextform, Sedum album * balticum C. Hn, hvilken blifvit anträffad på Åland. — De *zoologiska samlingarna* hade bl. a. emottagit af hr *A. Palmén* 80 fåglar, samlade af museibiträdet A. Hedgren i Helsingfors-trakten.

Finska litteratursällskapet. Möte den 1 september. Till täfling om det af hr Parmanen utfästa priset hade trenne finska original teaterstycken blifvit inlemnade, nämligen »Kuolon ranta«, »Ainan kosijat« och »Pohjolan häät«, hvilka alla hänskjötos till granskningsutskottet. — Möte den 6 oktober. Till först diskuterades ett af hr *E. Lönnrot* framstäldt förslag om ett tilläggshäfte till dennes stora finsk-svenska lexikon. För detsamma borde de i förslagsställarens ego befintliga äfvensom andra möjligen inkommande ordsamlingar användas. Sällskapet beslöt att för arbetets redaktion vidtala hr

A. Kallio, som tidigare vid lexikonets fullbordande gått hr Lönnrot tillhanda. — Hr *Weske* från Dorpat hade erbjudit sällskapet för tidskriften Suomi en afhandling på tyska om dialekten i trakten af Peipus. På grund af språket kunde dock icke sällskapet emottaga denna afhandling — Hr *J. Mustakallio* hade insändt en samling finska gåtor, trollkonster och 140 sagor, hvilka hänsköttes till skönliterära utskottet. — Hr *A. Almberg* uppläste ett förslag till firande af sällskapets halfsekelsfest. Med frångående af den förra för jubileet tilltänkta formen af en allmän kongress föreslogs deri att under trenne dagar i juni månad 1881 ett extra sammanträde skulle hållas af sällskapets alla medlemmar, äfven de korresponderande. Förslaget bordlades till extra möte.

Finska fornminnesföreningen. Årsmöte den 12 maj. Sekreteraren, hr *J. R. Aspelin* uppläste berättelsen öfver sällskapets verksamhet under det tilländagångna tionde arbetsåret. Sedan hittills varande ordföranden hr O. Donner undanbedt sig återval utsågos till ordförande hr *K. E. F. Ignatius,* till viceordförande hr *E. Aspelin,* till sekreterare hr *J. R. Aspelin* och till kassaförvaltare hr *D. Hahl.* — Till slut höll hr *Hj. Appelgren* ett föredrag om de arkeologiska förhållandena i Rovaniemi, Kemijärvi och Kuolajärvi, belysande bland annat den permiska handeln i dessa trakter. — Möte den 6 oktober. Sedan pastor i Nousis anmält att under pågående rappning af kyrkan kalkmålningar påträffats, hade föreningens bestyrelse sändt hr *E. Nervander* att undersöka dessa, och framlade denne nu de kalker, som tagits af alseccomålningarna i Nousis kyrka. Målningarna, som efter alla indicier härstamma från 1200-talet, kunna således anses för de äldsta minnesmärken af målarekonsten i vårt land. — Hr *E. Chydenius* meddelade skriftligen att i Laihela socken förekomma, utom de vanliga grafkumlen, äfven andra slag af fasta fornlemningar. En och en half fjerndel från Miettylä by finnas på temligen jämn mark tvenne synbarligen af menniskohänder uppkastade högar, till formen lika höstackar, af hvilka den ena är väl 8 alnar hög och vidpass 60 alnar i omkrets, den andra mindre. — Hr *G. Borgström* meddelade skriftligen att å hans egendom Östersundom gård i Sibbo finnas 5 stycken, såsom det tyckes, oberörda jättekast. Till förekommande af möjlig våldsverkan å dessa fornlemningar hade jordegaren hos sekreteraren föreslagit en undersökning af desamma. Andra grafkummel lära finnas i trakten af Sibbesborg vid Sibboviken. — Med anledning af dessa meddelanden beslöt föreningen att af hr Chydenius anhålla om teckningar af ofvannämnda fornlemningar i Laihela, äfvensom att om möjligt i förening med begåendet af föreningens nästa årsmöte företaga en utfärd till Östersundom gård samt dervid företaga en undersökning af jättekastet derstädes. — Hr *K. J. Lund* i Kristinestad hade insändt tvenne af fröken *Aina Hedmansson* gjorda plan- och perspektiv-teckningar jämte mått af den redan vid mötet den 15 oktober 1879 beskrifna fornlemningen vid nämnda stad. Den är belägen på ett skogsskifte, som underlyder en gård i staden. — Med anledning af Retzii uppgift om tidigare undersökning af grafkummel på Päiväniemi i Lempälä med-

delade hr *M. Kjellman* att han 1865 besökt det af hrr Reinholm och Lind något år förut öppnade grafkumlet och dervid i den blottade mullen på grafvens botten hittat hvita benflisor af omkring $^1/_4$ tums längd samt ett knifbett af en österbottnisk puukkos längd, men mycket bredare på midten och med starkt afrundad egg. — Hr *O. Rancken* gjorde föreningen uppmärksam på väggmålningarna i Wirdois kyrka, hvilka församlingen beslutat att vid snart skeende reparation öfverstryka. Prof. Malmström hade ansett dem, så grofva de än äro, värdefulla i konsthistoriskt afseende och ingalunda böra förstöras. Målningarna äro från slutet af 1700-talet af namngifven målare (Bång?) och utmärka sig genom en aktningsvärd humor. Dessutom insände hr Rancken redogörelse för de af torparen Erik Kjerp i Wörå funna fornsakerne, af hvilka ett större antal samtidigt insändes till föreningen. — Stamtaflor eller genealogiska anteckningar hade ingått för slägterna Masalin, Schlüter, Lang, Modeen, Möller, Heickell, Reuter och Unonius. — Förteckningar öfver ortsnamn hade ingått från Bjerno af hr *A. Björck*, från Kuusamo af hr *J. Björlin* samt från Rautu en rik samling jämte 33 runor och 8 sagor af onämnd samlare. — Hr *A. L. Nyman* höll ett föredrag om af honom gjorda iakttagelser under den forskningsresa, han såsom föreningens stipendiat nyssförliden sommar företagit i Laukkas härad. — Aldrig torde till ett af föreningens möten anmälts ett så stort antal föräringar som denna gång, de flesta af verkligt arkeologiskt värde. Räknar man härtill hvad universitetets historiska museum denna höst direkt förvärfvat, så torde samlingarnas tillvext kunna uppskattas till inemot 500 numror sedan föreningens senaste möte, en siffra talande såväl för det arkeologiska intressets tillvext som för vårt lands rikedom på fornlemningar. Utrymmet förbjuder oss att härom meddela någon detaljerad redogörelse. — Vid företaget val af särskilda funktionärer utsågos till föreningens t. f. viceordförande hr *H. A. Reinholm*, till kassör hr *A. Hahl*, till agent för Kuopio hr *Salenius* och för Nyslott hr *A. Ramstedt* samt till ledamot i bestyrelsen för konstindustriutställningen hr *Falkman*.

-o-+-o-

Ströftåg på den franska språkforskningens område.

Språkets utveckling.

Språkvetenskapen räknar sin uppkomst från icke så många decennier tillbaka, och dock hafva i alla tider lärde män funnits, hvilka öfvat sitt skarpsinne på samma undersökningar som lingvisterne i våra dagar. Hvarför hafva desse män, hvilka saknat hvarken alvar eller talang, så föga lyckats i sitt förehafvande, och hvarför har icke någon af dem vederfarits äran att kallas språkvetenskapens fader? Orsaken är icke svår att finna: de hafva arbetat utan metod, eller rättare, deras metoder hafva varit falska.

Visserligen hafva äfven de, likasom våra dagars lingvister, sökt att på jämförelsens väg, den enda möjliga, uppnå det afsedda målet. Men denna metod kan tillämpas på mångahanda sätt. De äldre språkforskarne bygde sin jämförelse, likasom naturvetenskapsmännen i äldre tider, på yttre, tillfälliga likheter. Om de funno tvenne ord, hvilka något så när öfverensstämde med hvarandra till formen, drogo de utan tvekan den slutsatsen, att dessa ord voro sinsemellan beslägtade och att det ena gifvit uphofvet åt det andra. Sålunda har t. ex. det franska ordet *paresse* (lätja) blifvit härledt från det grekiska *πάρεσις* (paresis), emedan de fem första bokstäfverna i hvartdera ordet äro de samma och intet annat ord i de språk, som undersöktes, erbjöd en så påfallande ljudlikhet. Att det ena ordet betydde »lätja« och det andra »vanmagt«, »förslappning«, väckte hos de lärde herrarne icke någon misstanke om att etymologin kunde vara felaktig. Eller om olikheten i betydelsen var alltför skriande, sökte man på sin höjd undanrödja alla tvifvelsmål genom ett fantastiskt resonnemang. Ett slående exempel på huru mycken bevisande kraft ett sådant kunde ega, lemnar oss en etymologi uppställd af grammatikern Ménage på 1600-talet. Han sammanställde med hvarandra orden *jeûne* (fasta) och *jeune* (ung), och

då han icke utan skäl misstänkte att det kunde falla någon in att spörja, hvad fastan hade att göra med ungdomen, den goda matlustens ålder, så sökte han afklippa alla näsvisa frågor med den sinnrika förklaringen, att ungdomen är lifvets morgon, och att när man stiger upp om morgonen, befinner man sig på fastande mage.

När forskaren lemnar åt sin inbillning ett sådant spelrum, är det förbi med all vetenskaplighet. Man citerar efter samme Ménage en stor mängd etymologier af liknande skrot och korn. Vi kunna icke låta bli att ännu anföra ett par, om icke för annat, så för att visa på hvilken ståndpunkt språkvetenskapen stod under Ludvig XIV:s tid.

Under sina etymologiska undersökningar stötte Ménage en vacker dag på ordet *rat,* råtta. Betydelsen länkade hans tankar genast på det motsvarande latinska ordet *mus,* och eftersom franskan var en dotter af latinet, måste naturligtvis *rat* härleda sig från *mus* oaktadt den skenbara olikheten. Men huru bevisa det? För en fantasirik man som Ménage var ingenting lättare. »Man har«, säger han, »först kunnat säga *mus,* sedan *muratus,* så *ratus* och slutligen *rat*«. Som synes, var han icke rädd att i brist på mellanliggande former, sjelf tillsvarfva dylika, obekymrad om de existerat i någon annan mensklig mun än hans, endast de tjenade att ådagalägga hvad han föresatt sig att bevisa. Med sådan sjelftagen frihet kan man emellertid bevisa, snart sagdt, hvilken oförnuftighet som helst, om också beviset blir derefter. Hvad är lättare t. ex. än att ådagalägga att det franska *haricot* (böna) kommer från det lika betydande latinska *faba?* Man har kunnat först säga *faba,* sedan *fabaricus,* så *fabaricotus, aricotus* och slutligen *haricot.* Det är onödigt att säga att denna etymologi och dess bevis tillhöra Ménage.

Det kan icke förvåna någon att ett dylikt barnsligt sätt att behandla alvarliga saker bragte icke blott sina upphofsmän, utan äfven, hvad värre var, hela språkforskningen i total misskredit hos den tänkande delen af allmänheten. Man gjorde sig offentligen lustig på bekostnad af en vetenskap, som så synbarligen ännu befann sig i ett jollrande barndomstillstånd. Tidens qvickhufvuden fingo ett ypperligt stoff för sina epigrammer.

nage hade velat härleda *Alfana,* namnet på en häst hos Ario-, från det latinska *equus,* och detta gaf anledning till följande iga epigram:

> *Alfana* vient d'*equus* sans doute,
> Mais il faut convenir aussi
> Qu'à venir de là jusqu'ici,
> Il a bien changé sur la route.

I.

Den metod, den moderna språkforskaren använder vid sina ymologiska undersökningar, är strängt vetenskaplig. Liksom turforskaren samlar han ett så vidt möjligt fullständigt mateal, innan han drager några slutsatser. Han följer ordets utckling så långt tillbaka i tiden källorna medgifva, sammanäller och jämför de funna formerna och kommer sålunda smångom, steg för steg, till ursprungskällan. Länkarne i kedjan fva för honom värde endast så vidt deras faktiska existens n bevisas, han tillskapar icke sjelf några mer eller mindre oblematiska mellanformer, han säger icke: så och så har man rt säga, utan han säger: så och så har man sagt.

Låtom oss föreställa oss att det gäller att taga reda på urrunget till ordet *âme* (själ). Går man tillbaka i tiden, finner n t. ex. hos *Joinville* († 1317) formen *amme,* som först i :de seklet reducerade sig till *âme* genom sammandragning af *n* till *m,* hvilken förändring antyddes genom accent circonxe, som förlänger vokalen *a.* I *La chanson de Roland,* hviln sannolikt daterar sig från senare hälften af 11:te seklet, finr man ordet skrifvet *anme.* En ännu mera primitiv form har det i den något äldre texten *Vie de saint Alexis.* Man läser ır *aneme.* I en fransk text från 9:de seklet, kantilenan om n heliga Eulalia, finner man slutligen den äldsta kända foren: *anima.* Länkarne i härledningskedjan äro dermed också llständiga. Ingen kan mera tvifla på att ursprungsordet till *ne* är det likabetydande latinska *anima,* då man ser de ur texrna hemtade mellanliggande formerna *aneme, anme, amme.*

Den nyss angifna metoden, att genom uppsökande af melnformerna leda sig till ordets etymologi, gifver visserligen full-

komligt tillförlitliga resultat. Men den kan icke alltid tillä af brist på texter från tillräckligt aflägsna tider. Språkfo ren blir i dylika fall tvungen att taga sin tillflykt till a hjelpmedel. Kan han till stöd för den föreslagna etymo uppvisa ett tillräckligt antal andra ord, hvilka till sina särs beståndsdelar hafva undergått en fullkomligt likartad tra mation, som det i fråga varande ordet, så kan detta sam träffande icke gerna bero blott på en lek af tillfälligheten, måste man se deri en för språkets utveckling allmänt gäll lag, hvilken sålunda bestyrker rigtigheten af den uppstälda mologin. Ett exempel skall närmare belysa förhållandet.

En växt, som allmänt brukas som sallad, heter på fra *laitue*, på latin *lactuca*. Mellan de båda orden existerar barligen ett frändskapsförhållande, men förrän man kan vara komligt viss om att etymologin är rigtig, måste man först k bevisa: 1:o) att den latinska konsonantgruppen *ct* ger i fran *it*, med andra ord att konsonanten *c* vokaliserar sig, och 2: *c* mellan tvenne vokaler *(uca)* bortfaller. Att det förra v gen inträffar, bevisas af följande ord, hvilka lätt skulle k mångdubblas:

factum	ger	*fait*
lactem	»	*lait*
tractum	»	*trait*
fructum	»	*fruit*
directum	»	*droit*
octo	»	*huit*.

Hvad åter det senare beträffar, eller att *c* mellan tvenne v ler bortfaller, hvarvid den senare vokalen, i fall den är *a* vergår till *e*, så kan till stöd derför anföras ett mycket antal exempel:

amica	ger	*amie*
pica	»	*pie*
carruca	»	*charrue*
verruca	»	*verrue*
tortuca	»	*tortue*.

Med dessa fakta för ögonen kan man icke mera hysa något velsmål om att *laitue* verkligen kommer från *lactuca*.

Ett medel att ytterligare verificera den uppstälda etymologifves likväl, ifall ännu några betänkligheter skulle finnas. tta medel består i att jämföra den franska ordformen med de tsvarande i t. ex. italienskan och spanskan. Då dessa båda åk i likhet med franskan utvecklat sig ur det populära lati-, måste de ord, de använda för att uttrycka begreppet *laitue*, ; italienska *lattuga* och det spanska *lechuga*, komma från det inska *lactuca* och kunna derifrån härledas enligt de för hvartra språket gällande lagarne. Med andra ord, det måste kunna galäggas att det latinska *ct*, som i franskan gaf *it*, i italienm ger *tt* och i spanskan *ch*. Det förra bestyrkes af exempel i följande italienska ord: *noctem* — *notte*, *octo* — *otto*, *fruim* — *frutto*, *lactem* — *latte*, och så vidare. Det senare framr af de spanska orden: *noctem* — *noche*, *octo* — *ocho*, *lactem leche*, och så vidare. Som synes, är öfverensstämmelsen mel de tre språken så fullständig som man någonsin kan begära, harmed är också den sista möjligheten att bestrida rigtigen af den gjorda härledningen undanröjd.

II.

De några exempel, vi ofvan anfört för att visa den metod, enskapen i våra dagar följer vid de etymologiska undersökgarna, antyda, redan de, att utvecklingen af det franska språ t ur det populära latinet skett icke slumpvis, utan efter vissa nstanta lagar. Att hafva upptäckt dessa lagar, att hafva visat harmoni råder, der man fordom trott sig finna endast ett förradt kaos, utgör ett af den moderna lingvistikens vackraste ultat. Sammanfattningen af dessa lagar för de latinska orns småningom skedda transformation till hvad de nu äro, kal *Fonetik*. Vår närmaste uppgift skall bli att framställa några den franska fonetikens hufvudläror.

Då det franska språket utvecklat sig från det populära laet, det vill säga från ett språk, som lefde på folkets läppar, ste det sätt, hvarpå orden uttalades, hafva haft stort inflyde på de nya ordens bildning. Denna förmodan vinner vid närmare undersökning af förhållandet en fullständig bekräfse. De latinska orden uttalades alltid med en viss accent eller

rösten. Regeln för denna accent var utomordentligt
stafviga ord föll accenten på första stafvelsen (térra);
ı ord låg accenten på andra stafvelsen från slutet,
om a stafvelse var lång (legālis, exāmen), men på tredje
staf n rån slutet, om den andra var kort (príncĭpem, mi-
ersöker man nu närmare hvilken plats accenten intar
i de franska orden, finner man snart, att samma stafvelse, som var accentuerad i de latinska orden, äfven är det i de franska. Detta är en sak af utomordentlig vigt. Det är icke utan skäl man sagt att accenten är »ordets själ». Bibehållandet af den latinska accenten har tryckt på det franska språket en prägel, hvarförutan det vore någonting helt annat än det är. Accenten har varit, säger Diez, »den axel, kring hvilken bildandet af orden i de romaniska språken vridit sig». Tag bort denna, hela utvecklingsgången sammanhållande och reglerande axel, och allt skall hafva störtat samman i ett ohjelpligt virrvarr. Säkert är att utan denna styrande princip vid ordbildningen, frändskapen mellan franskan och latinet, nu så i ögonen fallande, vore betydligt reducerad och långt vanskligare att utgrunda. Att så skulle hafva gått, bevisa t. ex. de tyska ord, hvilka tagits från latinet utan att accentueringen blifvit iakttagen. Man jämföre endast dem med de motsvarande franska:

latin.		franska.		tyska.
praepositus	—	*prévôt*	—	*probst*
advocatus	—	*avoué*	—	*vogt*
angustia	—	*angoisse*	—	*angst*
Colonia	—	*Cologne*	—	*Köln* [1]).

Men, skall någon anmärka, det finnes ju i franskan en stor mängd ord, hvilka, i trots af den nyss anförda allmänna lagen om den latinska accentens bibehållande, påtagligen hafva förflyttat den samma. Till exempel i *mobíle* faller accenten på *i*,

[1]) Engelskan har likaledes förflyttat accenten hos de franska ord, som hon upptagit: *inimitié* — *énmity*, *extravagánt* — *extrávagant*, *justíce* — *jústice*, men hon har åtminstone respekterat ordens yttre form. En följd af denna egendomlighet hos engelska språket är att engelsmännen, när de skola tala franska, oftast uttala de franska orden fullkomligt origtigt, i det de accentuera dem på engelskt sätt.

edan i *móbilis o* är betonadt. Likaså i *examén — exámen, gáne — órganum, portíque — pórticus* och många andra. etta kan visserligen icke bestridas, men upphäfver ingalunda gen. Man måste nämligen här noga skilja mellan ord af folk-gt och af lärdt ursprung. De förra, hvilka bilda sjelfva grund-ommen af det franska språket, iakttaga lagen om accenten med ı förundransvärd konseqvens. De senare deremot, hvilka hafva ikommit i språket långt senare af en eller annan anledning, otsa eller följa lagen fullkomligt godtyckligt, allt efter som det llit sig beqvämast för den individ, som, i behof af ett nytt 'd för ett nytt begrepp, företagit sig att utan kännedom om ıråkets utvecklingslagar gifva det latinska ordet en skenbart ınsk omklädnad. Det sålunda tillskapade ordet har efterhand ınnit burskap i språket, men dess lagvidriga form bär för all-l vitne om dess oäkta ursprung.

I följd deraf att tvenne särskilda krafter varit verksamma l ordbildningen i franska språket, har det egendomliga förhål-ıde stundom inträffat, att samma latinska ord gifvit upphof åt ınne särskilda franska ord med olika betydelse, det ena af kligt ursprung, bildadt medels örat, det andra af lärd extrak-n, bildadt medels ögat. Vi skola anföra några exempel, hvilka ika kunna tjena som bevis på huru lagen om accenten i ena let strikt iakttages, i det andra våldsamt kränkes.

latinska ord.		folkliga ord.		lärda ord.
débita	—	*détte*	—	*débít*
décima	—	*díme*	—	*décíme*
exámen	—	*essaím*	—	*examén*
móbilis	—	*meúble*	—	*mobíle*
órganum	—	*órgue*	—	*orgáne*
pórticus	—	*pórche*	—	*portíque.*

Endast några få ord af folkligt ursprung utgöra undantag ı denna regel, och deras uppkomst beror antingen derpå, att ənten var förflyttad redan i folklatinet, eller på det att ordet it underkastadt inflytande af en analogi, — ett slag af infly-er, som, särskildt hvad verben vidkommer, spelat en utom-əntligt vigtig roll. Verbet *parler* (tala) kommer från ett i :latinet brukligt ord *parabolare,* sammandraget *paraulare.*

således accenten bibehållit sin plats. Men 1 pers
er *je párle,* med accenten på första stafvelsen, m
ger *paraúlo,* der accenten faller på andra stafv
tta åsidosättande af accentlagen låter dock förklara sig: i
malfranskan konjugerades presens af detta verb fullkomli
gelbundet:

folklatinet.		gammalfranskan.
paraúlo	—	*je paról*
paraúlas	—	*tu paróles*
paraúlat	—	*il paróle*
paraulámus	—	*nous parlóns*
paraulátis	—	*vous parléz*
paraúlant	—	*ils parólent*

men i 15:de seklet började man, tydligen under inflytan
1 och 2 pers. plur. *(parlons, parlez)* eller af infinitiven *(pa*
att konjugera presens på det nu brukliga sättet: *je par*
parles o. s. v., sträfvande sålunda att åt verbets presensf
ge en större likformighet, om ock på bekostnad af etymo

III.

När man jämför de franska orden med de motsvara
latinet, kan man icke undgå att märka att de förra äro
hufvud vida kortare, långt mera sammandragna, än de se
Af fyra stafvelser i de latinska orden finnas ofta endast två
velser qvar i de franska, af tre stafvelser endast en, o. s. v.
jämföre t. ex. med hvarandra följande ord:

latin.		franska.
bonitátem	—	*bonté*
sanitátem	—	*santé*
populátus	—	*peuplé*
seniórem	—	*seigneur*
frágilis	—	*frêle*
pátrem	—	*père*
stípula	—	*éteule*
metípsimus	—	*méme.*

Man finner häraf att den eller de stafvelser, hvilka följa
efter den betonade i de latinska orden, antingen helt och

»ortfallit i de franska eller på sin höjd antydas af ett stumt *e*. Detta fenomen är synnerligen karaktäristiskt för franska språket. Orsaken hvarför så skett, är icke svår att förklara, då vi erinra oss hvad ofvan blifvit sagdt om den genomgripande roll, den latinska accenten spelat vid bildandet af de franska orden. »De folk«, säger Gaston Paris i sitt epokgörande arbete om den latinska accenten, »hvilka af det populära latinet skapat franska språket, måste i sitt uttal hafva varit vana att ytterst starkt betona den accentuerade stafvelsen på bekostnad af de efterföljande. Det är denna tendens hvilken förorsakat bortfallandet i de latinska orden af alla icke accentuerade slutstafvelser och näst föregående stafvelser (penultimæ), och hvilken följaktligen konstituerat det franska språket sådant det är«. Denna tendens, att undertrycka hela den efter accenten följande ljudmassan, är för öfrigt ingenting ovanligt i språkens utvecklingshistoria. Den är, kunde man säga, en produkt af den menskliga lätjan, hvilken i detta fall sträfvar att vinna sitt mål, det vill säga göra det sagda förstådt, med det minsta möjliga antal ljudbildningar. Om vi gifva akt på oss sjelfva, finna vi att vi dagligen våldföra det svenska språket precis på samma sätt, som invånarne i det forna Gallien för tusen år sedan handskades med latinet. Vi säga i hvardagstal *sa* i stället för *sade, la* för *lade, ge* för *gifva, ä* för *är* och *äro, sen* för *sedan, to* för *tog* och *togo,* o. s. v. i oändlighet.

Af de ofvan anförda exemplen förtjena de tre sista orden *être, éteule* och *même* en närmare undersökning.

Det vill synas som om slutstafvelsens vokal i *patrem* skulle qvarstå i *père*. Men i sjelfva verket har det stumma *e* i det franska ordet egentligen ingenting att göra med *e* i *patrem*. Faktet är nämligen att, då den obetonade ljudmassan, representerad af bokstäfverna *em,* fullkomligt regelbundet bortföll, en svårighet i uttalet af konsonantgruppen *tr* eller *dr,* hvartill den med tiden förvandlades, gjorde sig kännbar, hvilken svårighet undanröjdes genom tillfogandet af ett *e*. Emellertid inträffade att gruppen *dr* reducerade sig till ett enkelt *r,* och ehuru således orsaken till närvaron af *e* bortfallit, qvarstod dock detta *e,* fastän nu-

I (iöfligt, såsom ett minnesmärke från ett tidigare skede i o s utveckling.

Ordet *éteule* (stubb på åkern) har äfven en annan ännu bruklig form *esteuble,* hvilken åtminstone skenbart mera närmar sig det latinska *stipula.* Hvardera formen är dock på sätt och vis förlängd genom ett i början af ordet tillagdt *e.* Detta *e* har uppstått af precis samma orsak, som framkallade *e* i *père,* nämligen svårigheten att uttala konsonantgruppen *st.* Ännu i denna dag tillgriper folket på landsbygden samma utväg för att underlätta uttalet af svåra konsonantsammanställningar. Sålunda hör man allmogen tala om *estatue* i stället för det i det bildade språket använda *statue,* hvilket ord bildats af de lärde direkte från det latinska *statua.* Den framhållna analogin med ordet *père* sträcker sig ännu längre. Ty likasom der den tillagda vokalen qvarstår, fastän skälet för dess tillvara icke mera förefinnes, likaså bibehålles *e* i *éteule,* ehuru konsonantgruppen *st* med tiden reducerats till ett enkelt *t.*

Vokalen *e,* ursprungligen *i,* användes som stödvokal, utom för gruppen *st,* äfven för tvenne andra konsonantgrupper: *sc* och *sp,* t. ex.:

écrire (i äldre tider *escrire*) — *scribere*
escalier — *scalarium*
épine (i äldre tider *espine*) — *spina*
esprit — *spiritus.*

Af dessa exempel ser man att språket utvecklat sig med en viss oregelbundenhet, i det att den första konsonanten *s* i dessa grupper än bibehållit sig, än bortfallit. Orsaken till detta fenomen är tillsvidare höljd i dunkel. Man vet endast att *s* under 15:de seklet började visa en tendens att försvinna i uttalet. Under loppet af 16:de seklet afstannade af obekanta skäl detta mot *s* rigtade förstörelseverk; i följd deraf räddades *s* i många ord, hvilka intill denna tidpunkt undgått verkningarna af den mot *s* fiendtliga kraften. Men äfven i de ord, i hvilka *s* icke mera uttalades, qvarstod bokstafven ännu länge i skrifsättet. Dessa ord befriades från denna för dem numera obehöfliga barlasten genom trenne damer, hörande till de namnkunniga *précie*
Det förslag, dessa tre qvinliga språkreformatorer uppgjorde,

enklare och med uttalet mera öfverensstämmande ortografi, ın anklang och har i de flesta fall blifvit af det allsmägtiga ket upphöjdt till lag.

Ordet *même* är i många hänseenden anmärkningsvärdt. I en flygtig jämförelse har man verkligen svårt att tro det prunget dertill vore att söka i det latinska *metipsimus*. Af ta ords 10 bokstäfver finnas icke flere än 4 qvar och af dem resentera endast 3 ett i uttalet förnimbart ljud. Redan *me-simus* sjelf har undergått en sammandragning. Den egentliga men är *metipsissimus*, hvilken man finner i klassiska texter der formen *ipsissimusmet*, betydande: just den samme. Fränd-apen mellan det franska och det latinska ordet framgår till Il evidens vid en blick på de olika utvecklingsformer, ordet nomgått. De äro följande:

metípsimus
medísme
meïsme
meésme
mésme
même.

tr framstår på ett synnerligen klart sätt den utomordentliga l, den latinska accenten spelat vid bildandet af de franska len. En skenbar förflyttning från andra till första stafvelsen r egt rum, men denna förflyttning har icke skett, såsom i len af lärdt ursprung, godtyckligt, utan på grund af en hos åket inneboende disposition, hvilken yttrar sig icke i ett eller nat enstaka fall blott, utan framträder med en följdrigtighet, n förlänar den samma karaktären af en lag.

En jämförelse mellan formerna *medísme* och *meïsme* visar, i den senare konsonanten *d* bortfallit. Härigenom uppstod ıtus, det vill säga ett sammanträffande af tvenne vokaler, ilka icke töfvade att assimilera sig med hvarandra, hvarvid enten helt naturligt gled öfver från den ena stafvelsen till a andra. Samma fenomen se vi försiggå i en stor mängd dra ord, endast med den skilnad att en förflyttning af accen-ı icke alltid egt rum. Vigten ligger icke heller härpå, utan

se nantens bortfallande. Detta fenomen är egend
m r de ord, hvilka hafva ett folkligt ursprung. De
nom et spår häraf i alla de ord, hvilka icke tillhöra de
tvecklingsperioden, utan senare inkommit i språk
lärdes försorg. Lagens tillämpning eller kränkni
les ett godt kriterium vid bedömandet af orden
Man öfvertygar sig lätt härom, i fall man kast
nedanstående exempel, hvilka utan svårighet
mångfaldigas:

latin.		folkliga ord.		lärda ord.
au(g)ústus		*oût*	—	*auguste*
advo(c)átus	—	*woué*	—	*avocat*
deli(c)áti	—	*lélié*	—	*délicat*
do(t)áre	—	*douer*	—	*doter*
li(g)áre	—	*lier*	—	*liguer*
re(g)ális	—	*royal*	—	*régale*
repli(c)áre	—	*replier*	—	*répliquer.*

Man ser med hvilken konseqvens den konsonant[1]), som latinska orden står mellan tvenne vokaler, af hvilka den s är accentuerad, och hvilken bokstaf vi inneslutit inom par bortfaller i orden af folkligt ursprung, medan de lärda o med lika stor följdrigtighet bibehåller den samma.

Vi sågo hvilket förstörande inflytande accenten utöf på den eller de stafvelser som följde efter honom. Dess ve på de franska ordens bildning inskränker sig likväl icke en härtill. Den fräter omkring sig åt båda sidorna, icke blott fra utan äfven bakåt. Vokalen i den stafvelse, som föregår betonade, drabbas af samma öde, som träffade den eller de kaler, som befunno sig i de näst följande, det vill säga med dra ord: den försvinner. Detta fenomen sträcker sig långt baka i tiden. Redan före det romerska kejsaredömets fall l den i fråga varande vokalen upphört att finnas till i det l ska talspråket. Medan man fortfarande alldeles som under klassiska perioden skref i vårdad skrift *alabáster, coaguláre teránus, populáres,* uttalade man i hvardagsspråket dessa

[1]) Fransmännen kalla den kort om godt *la consonne médiane,* h kunde återges med »midtelkonsonanten«.

ster, coaglare, vetranus, poplares. Att detta verkligen egt bevisas af en stor mängd ord, hvilka man funnit i denna nandragna form på gamla inskriptioner. Dessa stenristnin- utfördes af obildade arbetare, män af folket, hvilka skrefvo n såsom de sjelfva och andra talade dem, föga anande hvil- stor tjenst de dermed gjorde en kommande tids vetenskap. det skulle behöfvas ett ytterligare bevis till de många vi it gifvit på att franska språket utvecklat sig ur folklatinet, är väl det förhållande vi nyss berört om något egnadt der- Ty huru annars förklara att de franska orden af folkligt prung äro underkastade just samma lag, som vi sett verka i latinska talspråket? I de lärda orden deremot skönjes intet r af detta fenomen, såsom framgår af följande tablå:

latin.	folkliga ord.	lärda ord.
car(i)tátem	— *cherté*	— *charité*
hosp(i)tále	— *hôtel*	— *hôpital*
nav(i)gáre	— *nager*	— *naviguer*
sep(a)ráre	— *sevrer*	— *séparer*
sim(u)láre	— *sembler*	— *simuler*
com(i)tátus	— *comté*	— *comité.*

Sammanfatta vi de resultat, till hvilka vi hittills kommit i vår undersökning af lagarne för franska språkets utveckling, na vi dessa lagar vara i korthet följande:

1:o) Den latinska accenten bibehåller sin plats;

2:o) Den eller de stafvelser, som följa på den accentue- le, uppoffras;

3:o) »Midtelkonsonanten« försvinner[1]); och

4:o) Vokalen i stafvelsen näst före den betonade bortfaller.

Vi hafva här betraktat sakerna i stort, för att gifva en gefärlig föreställning om huru språket utvecklat sig. Att vi- re intränga i den franska fonetikens detaljer skulle föra oss r långt och erfordra ett utrymme större än det vi kunna dis-

[1]) Beträffande denna af *Brachet* uppstälda lag gäller dock den gamla lan att ingen regel är utan undantag. I vissa fall qvarstår »midtelkonso- nten« oförändrad (*soliculum — soleil, avena — avoine, romanum — ro- in),* i andra fall öfvergår den till en närbeslägtad konsonant, hvilket är delsen med *p* och *b*, hvilka hvardera blifva *v* (*nepotem — neveu, crepare crever, caballum — cheval, debere — devoir).*

p er. En dylik hvarje särskild bokstaf omfattande u
skulle för öfrigt endast ytterligare bestyrka hvad
ı ı, nämligen att franska språket utvecklat sig ur d
taıac net enligt vissa gifna lagar, hvilka, äfven om de i så
s lida af undantag, dock öfverhufvudtaget verka me
en ansvärd följdrigtighet. Att dessa undantag från regel
i sje verket icke äro flere och större, än de äro, bör väck
dess ı förvåning, då man betänker huru dessa små ljudorg
nismer, hvilka vi kalla ord, gått i arf från individ till indivi
från slägte till slägte under loppet af många århundraden. D
lif dessa organismer lefva ai oende af så oändligt många fak
torer, att man, såsom det ju så händt, verkligen kunde känn
sig frestad att utan vidare klara det någon lagbundenhet
deras utveckling icke är m g. Tillfälligheten, den rena slum
pen drifver också här stundom ett elakt spel och lemnar van
ställande spår efter sig, hvil tillkomst det icke alltid är s
lätt för språkforskaren att ut a. Ett egendomligt exempel p
en dylik lek af slumpen lemn ordet *chaise* (stol). Det är in
genting annat än det från *edra* regelrätt härledda *chaire*,
hvilket numera betyder predik ol, lärostol, men ända till 16:de
seklet var namnet på stol i allmänhet. Först vid denna tid
uppstod ordet *chaise* genom en förändring af *r* till *s*. Skrift-
ställare från denna tid berätta att det hörde till goda tonen i
Paris att uttala alla *r* som lena *s* och alla *s* som *r*. I stället
för *père, mère, chaire* sade man *pèze, mèze, chaize*. Detta till-
gjorda uttal, hvilket måste hafva varit ganska allmänt, har poe-
ten Clément Marot förlöjligat i en dikt, som han lägger i mun-
nen på en »beau fils de Pazis« och hvilken börjar sålunda:

Madame, je vour aime tant.

Denna modesak tog som alla andra ett slut, och ehuru
större delen af de ord, som varit utsatta för denna löjliga miss-
handel, återtagit sin rätta gestalt, hafva dock ett par såsom *chaise*
och *bésicles* (i stället för *bericle* af *beryculus*) stannat qvar och
vunnit burskap i språket af en ren tillfällighet, lika omöjlig att
förklara som den, hvilken först lät dem uppstå.

H. af Schultén.

Beslut och handling.

Öfversättning af **Horatii** andra epod [1].

Först den är säll, som fjärran från affärers bråk,
lik forna tiders enkle män,
med egna oxar ärfda tegar plöjer, fri
från räntors tyngd och räntors vinst.
Han vid trumpetens skräll kan sofva lugnt sin natt,
han slipper sjömanslifvets bråk;
af embetsmannens bockningar han icke vet
och ej af politikens kif.

Nej, han förmäla får vid poppelns höga stam
vinrankans vuxna telningar,
och gömd i skötet af en fjärran, stilla dal
han ser hur korna ströfva kring.
Fruktträdens torra grenar rensar lätt han bort
och ympar friska qvistar in;
han gömmer pressad honings must i rena krus
och klipper lätt betvingadt får.

När sedan hösten höjer invid fältets rand
sitt äpleprydda hufvud upp,
hvad fröjd att plocka frukt af rar, förädlad sort
och smaka drufvans purpursaft
och sira gåfvomilde gudars stoder rikt
och tråda danser omkring dem!

Hur skönt att njuta hvilans ro vid åldrig ek,
att famnas mjukt af doftrikt gräs

---

[1]) Då minnet af Horatius hos Finsk tidskrifts läsare i ett föregående
te blifvit uppfriskadt med några alster från skaldens mognare år, tillåta
oss att meddela en ställvis fri öfversättning af den bekanta andra epoden,
prof på det diktslag, hvilket likasom satiren synes tidigast hafva syssel-
; den horatianska sångmön. Tydligen redan i besittning af sitt sabinska
s skildrar författaren landtlifvets enkelhet med en varm känsla, som öf-
allt bryter fram genom det något realistiska, i den snåle stadsbons mun
la beprisandet af en välmående landtmans fröjder. Sjelfva den satiriska
dningen, som man af en Horatii epod har att vänta, gör derför stycket
s nog till annat än »idyll och epigram« i egentligaste mening.

F. Gustafsson.

strida bäcken se från berget störta ned!
    Vid fågelns qväde hvad behag
a vaggas in och slumra stilla vid det sorl,
    som ifrån källans flöden hörs!

Men vintern kommer efter dundergudens bud
    med blåst och regn, med snö och is;
då drifvas käcka vildsvin fram från alla håll
    af hundars hop i jägarns nät,
då spännes ock för matfrisk trast försåtligt garn
    vid lätt handterlig gillerstång,
och snaran läckert byte tager, haren rädd
    och tranan, kommen fjärran från.

Vid detta lif hvem minnes flickorna i sta'n
    med kärleksgriller och förtret?

Ja, vårdar hemmet ej och våra älsklingar
    med mig en hustru, huld och blyg,
så flink som bondvärdinnan från Sabinerbygd
    och föga rädd om hull och hy!
Vid helga härden har hon treflig brasa tänd
    för mig, då trött jag kommer hem;
på frodig boskap, inom häckens flätverk stängd,
    de stinda jufver nyss hon tömt,
hon bjuder på ett vin så sött från årets fat,
    uppdukar präktig husmanskost.

Ej smaka bättre då de bästa ostron mig,
    ej alla rara fiskar ens,
dem stormen fört med böljorna från österland
    på villoväg till våra haf.
Perlhönan ifrån öknens nejd ej kittlar mer
    min gom, ej attisk hjerpe mer
än frisk oliv från trädets saftigaste gren,
    än syran, som på ängen trifs,
och malvan, den du ock som sjuk helt lätt förtär.
    Lägg, när det stort skall bli och fest,
dertill ett lam vid offret fäldt, en killing späd,
    som blifvit ryckt ur vargens våld.
Och under målet hvilken nöjsam syn mig bjuds,
    då mätta fåren löpa hem
och trötta oxar släpa på sin matta hals
    den blanka plogbilln uppåt vänd,
och godsets barn, en bisvärm likt, till bords sig satt
    med solig blick vid gudens bild.

Så talar Alphius, procentaren, och ren
ett landtgods leker i hans håg.
Han hastigt drifver in sitt guld: om åtta dar
han allting åter — lånat ut.

Morgon i hafsbandet.

(Minne från Kökar.)

Blott kala klippor och der rundt omkring
Det fria, friska hafvets vida ring,
Belyst af sol, som nyss steg upp ur vågen!
Med vidgadt bröst naturens helsa här
Jag andas in i fulla drag och är,
Som aldrig förr, så lätt och glad i hågen.

Välkommen nya, sköna sommardag
Att höja med din fröjd mitt hjertas slag
Och ge en framtid nya, glada minnen!
Jag älskar er, I hafomflutna skär;
Till njutning full jag ingenstäds, som här
Kan släppa lösa alla mina sinnen.

Flyg fritt, min blick, och sola dig i glans
Der himmeln smälter hop med vågors krans!
Ej hindras här din väg mot himlaranden.
Njut fullt, mitt öra! Hvilken skön musik,
Förtrollande, på ändlös aning rik,
De lätta böljor hviska emot stranden!

Här är mig godt! I denna morgonstund
Med ingen bytte jag på jordens rund,
Och ej ett slott ens ville jag begära
Emot den skötbåt, uti hvilkens famn
Jag ligger nu i denna lilla hamn,
Bland friska ångor utaf beck och tjära.

O morgonluft, visst du mig bringat har
En dryck, befriande och underbar!
Mig tyckes att jag eger måsens vingar
Och höjer mig i rymden mer och mer,
Tills jordens skuggor jag ej mera ser
Och ekot af dess sorger tyst förklingar!

Dock, bor väl sorg på dessa fria skär? —
Se morgonglad och femtonårig der
En fiskarflicka springer ner mot stranden.
Hon muntert sjunger, och när mig hon ser
En stund hon håller upp och konstlöst ger
Med gladt godmorgon mig den bruna handen.

Så börjar sången åter; — ton på ton
Likt lärkans driller följer, medan hon
Går till sitt arbete vid blåa vågen.
Du ännu aldrig lemnat dessa skär
Och derför, barn, förstår jag hur du bär
Så idel himmel, haf och sång i hågen!

Ur sumpen drar hon aborre och id
Och sätter så sig ned; i ro och frid
Hon fjällar, rensar, sjunger, ler och drömmer.
Men uppå linnet, på den bara arm,
På kinden, rund och röd och ungdomsvarm,
Sitt ljusa skimmer morgonsolen tömmer.

Hon visar ut åt sjön — jag skådar dit;
Der höljas vågorna i fradga hvit,
Det skummar och det yr i fjärdens bölja.
En trupp af sälar hålla der sin lek,
Der dansa de med stoj och glam och smek,
Än dyka upp, än ned sig skyndsamt dölja.

Så lustigt hoppa de i solens sken;
Der kryper upp på klippan en om en,
Der plaska andra om i ystra ringar.
Då skrattar hon så friskt och godt och gladt
Och skrattar åter, så att hennes skratt
Det vida öfver strand och bölja klingar.

Du friska barnaskratt, jag en musik
Ej bättre vet än din, på oskuld rik!
Hvad lif du gifver taflan, som mig tjusar!
Der smyger morgonluft och morgonglans
Sig in i dina klara toners krans,
Och böljeslag och vestanvind der brusar!

Men bäst hon skrattar, har hon slutat ren
Sitt arbete och, följd af solens sken,
Hon springer munter, som hon kom, från stranden;

se, åt mig hon likväl lemnat qvar
d minst af allt hon nånsin anat har:
morgonsång bland fiskefjäll på sanden!

—r— R—r.

I sommardagar.

1.

På ängens gröna mantel,
Midt i små blommors krans,
En boning täckt sig reser
Vid insjövågens glans.

Kring stranden skogens jungfru
Har strött sin skönsta skatt,
Och lind och björk i böljan
Der spegla sig så gladt.

Och mellan träden slingrar
Rågåkerns band af gull:
Det är en härlig tafla,
Så blid och tjusningsfull.

Och skära, röda rosor
I lundens skugga gro,
Och inne frid och kärlek
Och stilla lycka bo.

Och vet ni hvarför ständigt
Min håg hitåt vill stå?
— Här le så huldt emot mig
Min flickas ögon blå.

2.

skönt att hvila i skuggig skog
yssna till qvittret af trast och siska!
t sjungande språk förstår jag nog,
; vet hvad vindarne hviska.

ı kärlek jublar små fåglars par,
bygger sitt bo på den gungande grenen,

Och älskogs susning från tallen far
Till björken borta vid stenen.

Och blomman, som stod så sorgsen nyss,
Hvad månne af vingade fläkten hon hörde?
Hon strålade ljuft vid dess snabba kyss:
Hennes »ja« visst med sig den förde.

Sjung, trast, din kärlek så säll och fri,
Och älska, vindflägt, de blommande lunder!
Snart, snart är sommarens dag förbi,
Då flykta er lyckas stunder.

Men hvem månn' der mellan träden gå?
En ljus gestalt nedåt stigen smyger;
Nej, nu farväl alla blommor små!
Dit, dit till henne jag flyger.

3.

Följ med mig, min flicka, när solen går
Att slockna i speglande sjö,
Och qvällen sin slöja af skuggor slår
Kring vik och blommande ö!
Till svärmande tankar manar den stund,
Då aftonens frid faller på,
Då vågorna somna kring strandens rund,
Och träden i drömmar stå.

Följ med mig till berget, säg, minnes du sist
Hur härligt der uppe det var?
De ljufvaste tankar då föddes förvisst
Och gömdes i hjertats förvar;
De vakna nu åter i qvällslugnet opp
Vid blomdoft och näktergals slag, —
Kom, flicka, att drömma på skimrande topp
Om sällhet i sommarens dag!

4.

Säg, hvadan det moln, som skymmer
Din blick, nyss strålande klar?
Hvart flydde lekande löjet
Från läpparnes purpurpar?

Hvad kunde min ros förvandla,
Hvad släcka min stjernas sken?

Säg, har vid ditt blåa öga
Jag svärmat för länge ren?

O nej, låt som förr det stråla
I älskelig, fager glans,
Och låt mig läsa der inne
Den skönaste lycka, som fans!

5.

Öfver hvilande vikens vatten
Draga dimmor i dunkla natten,
Dagens lif har till lugn sig lagt;
Fästets skyar så sällsamt simma,
Månens glänsande strålar glimma,
Svepa skogen i silfverprakt.

Strid och sorger ha stilla somnat,
Fröjd och lycka till drömmar domnat, —
Hjertats eld vill ej slockna än;
Bär mig, båt, på den tysta färden
Fridfullt fram öfver spegelfjärden
Till den strand, der hon hvilar, hän!

Bleka strimma, vill du ej blicka
Vänligt in till min fagra flicka,
Smeka ljuft hennes rosenkind?
Kyss från läppen, hvad hågen drömmer,
Smyg att skåda, hvad hjertat gömmer,
Gif sen svaret åt nattens vind!

6.

Haf tack, lilla vän, för blommorna små.
I dem skall jag minnas dig!
Mest håller jag af den blomman blå
Ty den hviskar så:
Förgät ej, förgät ej mig!

7.

Se, hur strålande solskensdager
Strör sitt skimmer kring strandens rund!
Djupt i lugnet sin krona fager
Speglar björken i ljusan lund;
Daggens perlor på blomman glittra,
Fåglar jublande toner qvittra
Klart i morgonens friska stund.

Sol, som högt ofvan bergen brinner,
Snart ej skådar mitt öga dig;
När i böljan din glans förrinner,
Fjärran länkas igen min stig;
Långt, långt hädan går åter färden
Ut till möda och bragd i verlden,
Veklig ro är ej till för mig.

Hastigt svinna de sälla dagar,
Sommarlycka är ljuf, men kort;
Höstens vind snart i löfven jagar,
Solskensdrömmar den drifver bort;
Tomt blir lifvet, när glädjen flyktat,
Trädet likt, som, när sommar lyktat,
Lemnas sköfladt, förtvinadt, torrt.

Men, fast blomningens dag är liden,
Fröjdens minne skall ej förgå;
Ljusa, leende sällhetstiden
Göms för evigt i hjertats vrå:
Der så strålar en blick så fager,
Der är skimrande solskensdager,
Höstens skuggor dit aldrig nå!

8.

Ännu i glädtig färd, i lätta ringar,
En vingad skara genom rymden far,
Men snart af nordens höst den afsked tar
Och bort till solig strand den åter svingar.

Sensommarns morgon, klar och fridfull, bringar
En helsning än från flydda solskensdar:
Hvar enda fröjd, den ljufva tiden bar
I minnets toner djupt ur hjertat klingar.

Snart sveps ock sinnet in i dunkel höst
Och blir så tomt, som trädets kala krona,
När löfven ryckas bort af vilda vinden.

Men blomsterklädd igen engång står linden,
Och vårsol åter skall på fästet trona,
Så gjuts engång i hjertat ljus och tröst.

W. S.

Truls och Inger.

Efter **Jørgen Moe**, öfversatt af *li.*

Mot kojan i gröna dalen
Ren morgonstrålen ler
Och skönt åt låga rutor
Sin skatt af rosor ger.
Hur trösterikt hon glöder!
Hvem vet, kanske hon såg
Att, kämpande med döden,
En man derinne låg.

Med vindens flägt ett genljud
Allt hit från kullen når,
Der än Johannenattens
Fördröjda glädje rår.
Men dämpadt hinner ljudet
Hit ned af rop och skott:
Att störa sista striden
Det aktar ej för godt.

På torfhöljd takås sitter
I solens sken en katt;
Han tvättar sig med tassen
Och stryker skinnet glatt.
Måntro han sig så putsar
För lifvets glada fest?
Jag hellre tror han väntar
En osedd, mägtig gäst.

I stugan är ock fejad
Med omsorg hvarje vrå.
Ett fång af gröna björklöf
På svartnad härd ses stå;
Med doftrik, dunkel enris
Är skuradt golf beströdt
Och friska njuponblommor,
Blekt skimrande i rödt.

Men se i sängen ligger
För döden gamle Truls,
Med ångestsvett på pannan,

Med matt och stockad puls.
Vid bädden sitter Inger,
Hans kära, gamla vif,
Så trofast nu i döden
Som städs uti hans lif.

Hvi står ej barnaskaran
Nu samlad kring hans säng?
Ack, statkarlns lott är armod,
Och den är hård och sträng.
Sex söner och en dotter
I by och fjärran bygd
Nu tjena folk för födan,
För ringa lön och skygd.

Men än han har sin Inger,
Sin gamla hustru qvar.
Fast ryggen redan styfnat,
Mjukt hjerta än hon har.
Mer kärleksfullt har ingen
I qvalfull nattlig stund
Den sjukes läger jämkat
Och vakat för hans blund.

Med duken tyst hon torkar
Sin tärda, gamla kind,
När bittra sorgetåren
Vill göra blicken blind,
Och läser så för mannen
Med långsam, bruten röst
Ur helga boken åter
Ett ord af kraft och tröst.

Hon kan ej räkna droppar,
Ej följa läkarns bud;
Den dryck, hon har mot döden,
Hon fått utaf sin Gud.
I evigt friska källan
Hon underdrycken fann:
De klara ord om honom,
Som döden öfvervann.

Men tyst! — Nu drar han andan,
Hur plågsamt, tungt och matt!
Det mörknat ren i ögat
Af dödens svarta natt.
Åt henne, som hans brudsäng

Och dödssång engång redt,
En blick af tacksam kärlek,
Den sista, han dock gett.

Nu, stödd af sängens stolpe
Hon långsamt böjer ner
Intill hans mun sitt öra, —
Han andas icke mer.
Då hörs från hennes läppar
Af tårar brutna ljud:
»När jag hans händer hopknäpt,
Jag redo är, min Gud!«

Aug. Strindberg såsom dramatiker.

Mäster Olof. Ett skådespel. Stockholm 1878.
Gillets hemlighet. Komedi i fyra akter. Stockholm 1880.

Då den svenska scenen i all sin tid företrädesvis varit på-
·kad af den fransyska teatern och derigenom äfven fostrat en
g rad utmärkte skådespelare, kan det synas förvånande både
den dramatiska produktionen i Sveriges literatur är så säll-
t, och att hvad deraf träder i dagen sällan visar sig i besitt-
g af den sceniska tekniken. Den svenska vitterhetens stör-
snillen hafva icke skördat sina lagrar inom dramatiken, och
en af de rikast begåfvade ibland dem — vi mena C. J. L.
nqvist — kände sig manad att för större liflighets skull gifva
ι skapelser en dramatisk form, så var resultatet allt annat än
ändbart för scenen, om ock bland hans beundrare funnits
ı, som ansett dessa alster böra betraktas såsom framstående
matiska produkter. Emellertid är dramatisk verksamhet —
såsom sådan gäller för oss endast den, som eger scenisk an-
dbarhet — möjlig blott då man underkastar sig den sceniska
nikens fordringar. Om dessa å ena sidan ålägga den drama-
:e skriftställaren ett för hans fantasi möjligen påkostande
ng, som dertill måste förvärfvas under en mödosam ansträng-
g, så erbjuda de tillika det osvikliga vilkoret för att hans
k uppskattas och njutes i dess fulla styrka och fägring, eme-
det är genom den sceniska tekniken han verkligen beher-
r sitt ämne och kan gestalta det på förmånligaste vis inom
form, han valt för sin framställning.

ej blott består af fem akter, utan dertill har ett högst besynnerligt efterspel, hvilket enligt uppgift och i sjelfva verket är fragment. Att döma af detta tillägg vill det synas som om det i förtäckta ordalag skall uttrycka författarens missnöje öfver att hans pjes icke blifvit antagen till spelning; ty till sjelfva hans stycke står detta fragment utom allt egentligt sammanhang. En fördomsfri blick på sjelfva skådespelet visar dock ganska snart hvarför icke någon teater gerna kunnat inlåta sig uti ett så vågadt experiment. »Mäster Olof« — allmänneligen känd såsom den svenska reformationens förkämpe Olaus Petri — är en serie biografiska bilder i dramatiserad form, men ingalunda ett skådespel efter nutidens fordringar. Hufvudfiguren framföres i skilda, liffullt tecknade situationer, men sjelfva ämnet har ingen annan sammanhållning, än att hufvudpersonens roll genomgår alla fem akterna. En enhetlig handling söker man här förgäfves. I stället för en koncentrerad sådan, i lämpliga skeden fördelad på de skilda akterna, möter man blott olika händelser ur Mäster Olofs lefnad, af hvilken sjelfva skådespelet omfattar en tidrymd af inemot 20 år. Författaren har visserligen stora föredömen att åberopa, berömda skådespel, som omfatta en ännu längre tidrymd, och i likhet med dessa har han bjudit till att hålla sin framställning möjligast oberoende af tidsförloppet, genom att lägga hela dess vigt uti de omedelbart skildrade situationerna. Men der hans förebilder tillåtit sig en friare hållning gentemot tiden, der hafva de dock så mycket strängare hållit sig till något, som nästanåt saknas i hans skådespel — karaktärernas utveckling. Af sin hjelte visar han oss reformatorn så att säga blott i hvardagsdrägt, utan att någonsin framföra honom i hans historiska betydelse. Hela denna sida tyckes författaren så uppsåtligt hafva undvikit, att allt hvad deraf ingått i hufvudfigurens lefnad tilldrager sig bakom kulisserna, medan de synligt för åskådaren sig teende scenerna alltid blott gälla hans enskilda person. Olofs förhållande till Sveriges store konung på den tiden, lika anmärkningsvärdt som skiftesrikt, behandlas här till den grad som en bisak, att ej blott konung Gustaf förblir osynlig, handlande endast genom ombud, utan äfven sjelfva relationen dem emellan ingenstädes framträder med den klarhet, att man af författarens teckning kunde få någon verklig föreställning derom. Väl får man under styckets förra hälft veta att Mäster Olof lyckats vinna sin konungs förtroende, men hvarpå detta grundar sig får åskådaren lika litet se, som han derefter får ett fattligt begrepp om hvarför detta förtroende blir förverkadt. Historien har i sistnämnda afseende visserligen endast antydningar att erbjuda, att nämligen Olaus Petri haft någon kännedom om det tyska köpmanskapets i Stockholm stämplingar mot konungens lif, men fått dessa meddelanden under bigtens insegel och derför icke kunnat göra sig till angifvare. Här föreligger en konflikt af underbar dramatisk kraft, och tvifvelsutan är det vid ett dylikt

tillfälle dikten eger ersätta hvad i häfden tryter. Men något sådant erbjuder oss detta skådespel lika litet som det kommer sig till att göra sjelfva den för dess hjelte ödesdigra förbindelsen med nämnda köpmansgille synlig. Detta samfund handlar här, liksom konungen, genom ett ombud, vid hvars framställande författaren tyckes hafva tagit till modell någon af dessa lika gåtfulla som godtyckliga gestalter, dem Victor Hugo brukar använda för att få sina stycken i gång. En hastig öfverblick af styckets innehåll må gifva stöd för de anmärkningar, vi här ofvan anfört emot detsamma, och torde dess oanvändbarhet för scenen deraf än tydligare framgå.

Första akten, som tilldrager sig i Strengnäs kloster, är måhända den mest lyckade af alla och erbjuder en lika liflig som karaktäristisk bild af de förhållanden, hvilka inneburo den kyrkliga omgestaltningens nödvändighet. Teckningen af presterskapets drönarlif är af en slående natursanning och har en förträfflig kontrast uti Olaus Petri upphöjda, af en högstämd själ adlade gestalt. De många episodiska gestalter, som här uppträda, egna sig väl både för att på ett fullt dramatiskt sätt belysa den blifvande reformatorns sinnesstämning, som ock för att gifva hans framtida verksamhet en lämplig bakgrund. Att författaren icke slutar akten efter de effektfulla scenerna mellan Olof, biskop Brask och marsken Lars Siggeson Sparre, utan med ett samtal mellan bröderne Petri, hvilket med lämpliga modifikationer äfven torde kunnat anbringas tidigare, är ett tekniskt fel, som en teatervanare hand icke skulle begått, helst äfven följande akt slutar med ett likadant samtal, detta dock icke möjligt att omflytta. Denna andra akt spelar i sakristian i Stockholms storkyrka, och gäller mäster Olofs förhållande till sin ultra-katolskt sinnade moder och till en ung fränka, som vi i nästa akt få se såsom hans maka. Onekligen är det vackert och dramatiskt att framföra reformationens förkämpe i en sådan konflikt med sin moder, att hon visas fasthålla den trosform, hennes son går att tillintetgöra; men antingen må då detta vara ett ämne för sig, i händelse skådespelet skall framställa Olaus Petri i sina enskilda förhållanden, eller får det på sin höjd utgöra en episod i en teckning af reformatorns historiska bana öfverhufvud, visande att denna äfven ålagt honom att »öfvergifva fader och moder« för att lyda sin andes mägtiga ingifvelser. Men privatmannen Olaus Petri är för vår författare till den grad hufvudperson, att han i tredje akten tecknar oss en förtjusande äktenskapsidyll i mäster Olofs arbetsrum, der friden och sällheten blott på en kort stund störas af den obevekliga modern, som infinner sig hos sonen för att uttala sin förbannelse öfver hans, i hennes ögon absolut förkastliga äktenskap. Hvad denne son i sjelfva verket är och hvad han, efter det han lemnat sin plats såsom lärare vid Strengnäs klosterskola, blifvit för Sverige, det får man blott i förbigående veta genom samtal mellan makarne

och genom åtskilliga ombud. Än mera träder den historiska sidan hos Olaus Petri tillbaka uti fjerde akten, som tilldrager sig vid hans moders dödsbädd och der handlingen står fullkomligt stilla, under det att vidlyftiga detaljteckningar aflösas af en bred lyrik, tills slutligen mäster Olofs förhållande till köpmansgillet, dittills endast i flygtiga scener antydt, här på ett lika godtyckligt som oklart sätt begagnas för att åstadkomma en katastrof, som skall få sin upplösning i femte akten. Eller kan man på fullt alvar taga det såsom en välmotivered katastrof, att Olof, sedan han fått Gerdt Boktryckares bekännelse om hvad som egentligen förehafves vid de gillesmöten, han med denne man besökt, blir tagen i fängsligt förvar af en omedelbart efter nämnda samtal inträdande rättstjenare, den der vet både att gillet eftertraktar konungens lif och att mäster Olof derom eger kännedom? Den bekännelse, som innebär möjligheten af Olofs anklagelse, har, som sagdt, blifvit yttrad så nyss, att den måste antagas vara hörd af den bakom dörren lyssnande rättstjenaren, och Olofs förhållande till gillet och dess stämplingar hafva derförinnan blott i förbigående blifvit berörda. Följden är naturligtvis att hans inmanande i häkte för åskådaren är alldeles oförklarligt. Men saken blir icke tydligare genom sista akten, som till skådeplats har Stockholms storkyrka, der Olaus Petri skall undergå kyrkopligt. Här hafva vi, i stället för en redigt förlöpande utveckling, ett brokigt hvimmel af gående och kommande, ungefär som man har det i en dröm, och der den i stycket bristande koncentrationen omisskänneligt afspeglas i de löst på hvarandra följande scenerna, bildade delvis af umbärliga episoder, delvis af hänsyftningar på förhållanden och händelser, som hela stycket igenom stått bakom och bortom den egentliga handlingen, hvilken ock får sin slutliga lösning genom en alldeles utom densamma stående och på ett oförmedladt sätt ingripande omständighet. Mäster Olof skall nämligen återfå konungens gunst, ifall han vill bönfalla derom; och dertill förmås han genom en skrifvelse från Luther, den der vid denna bondeupprorets tidpunkt i Tyskland förklarat all öfverhet vara af Gudi och ovilkorligen böra blifva åtlydd. Detta den tyske reformatorns utslag, som dock icke har något effektivt samband med mäster Olofs handlingssätt, begagnas såsom veritabel *deus ex machina* för att få slut på stycket, hvilket visserligen ock inom sig saknar allt, som skulle erbjuda en inifrån betingad afslutning.

Ehuru förfeladt i sceniskt afseende, eger stycket likväl ett värde såsom bokdrama, såvida man vill tillerkänna denna hybrida form en literär giltighet, ty det utmärker sig genom en mängd liffullt tecknade figurer och åtskilliga tilltalande detaljpartier. Man har förnämligast verkliga menniskor framför sig, icke dimbilder som i »Hermione«, och deras samtal äro fria från anakronistiskt ordprål och tomma resonnemanger: dialogen framgår otvunget ur situationerna och motsvarar de uppträdande g

stalternas karaktär, och att författaren tillika i de metriska partierna sökt anslå den ton, som är egendomlig för det svenska dramat från reformationsperioden, bidrar i sin mån att gifva hans framställning en bestämd tidsfärg. Men ett verkligt dramatiskt arbete erfordrar mera än efter akter och scener fördelad dialog och framförandet af figurer med en slående lifssanning; dertill behöfs ock att sjelfva ämnet erhåller den koncentration, att gestalterna, noga inpassade inom ramen för detsamma, genom sitt för åskådaren omedelbart synliga och förnimbara görande och låtande, utveckla sitt inre väsen i förhållande till styckets handling. Att Strindberg kan skrifva äfven ett sådant stycke har han bevisat med »Gillets hemlighet«.

Denna komedi, som är en verklig prydnad för den svenska vitterheten, behandlar frågan om färdigbyggandet af Upsala domkyrka genom dervarande Sankt-Lars bygg-gille och spelar under något af de första åren på 14-hundratalet. I tjugu år har kyrkan väntat på sin slutliga fulländning, som tyckes fördröjd genom gilleså ldermannen Hans' tilltagande orklöshet. I hans ställe och oaktadt han sjelf icke formligen abdikerar, väljes till samma befattning hans son Jakob, gemenligen kallad Jacques, som dock är en odugling och blott är stor i ord och anspråk. Han lyckas emellertid få sitt val genomdrifvet, deri understödd af partisplittring inom gillet, och lofvar naturligtvis slutföra bygnadsföretaget. På vintertiden kort före jul kommer det under hans ledning, och till Valborgsmessodagen skall tornspiran stå upp mot skyn. I och för genomförandet af sitt värf bör han, såsom varande gillets ålderman, äfven känna till »gillets hemlighet« eller den formel, deruti bygnadens grundplan är symboliskt uttryckt. Lika litet läskunnig som fadern, är Jacques icke i stånd att tillegna sig hemligheten, men då åldermannen ovilkorligen bör vara i besittning deraf, dristar sig Jacques, såsom ock hans fader förr i tiden gjort, att för genomdrifvandet af sitt val med ed bekräfta det han är medveten om hemligheten. Så går han att bygga på må få och lyckas verkligen på den af honom sjelf utsatta tiden få tornet färdigt; men då detsamma högtidligen skall invigas, störtar det och förvandlar till grus både hans eget och flere tidigare decenniers arbete. Han blir anklagad för att hafva bygt godtyckligt och ej i enlighet med kyrkans allmänna grundplan, hvars egentliga skaplynne han, såsom okunnig om »hemligheten«, icke vetat hålla i sigte. Han blir afsatt, och verket anförtros åt värdigare händer, som derjämte äro ledda af en fullständig kännedom ej blott af »hemligheten«, utan af bygnadskonstens teori, hvarom den äregirige Jacques icke haft någon aning.

Sådant är sjelfva temat, som utvecklas genom att en utvald grupp af mästerligt tecknade karaktärer sättes i verksamhet. Främst ibland dem står naturligtvis ålderman Jacques, en visserligen allt annat än sympatiskt tilltalande figur, men som

f[illegible]enom lifssanningens tjuskraft. Författaren har med rätt [illegible]aflans andra plan förlagt de gestalter, som anslå genom [illegible]-get intagande och älskliga väsen — och han har sådana ar[illegible]a kön och åldrar — och i stället koncentrerat hela sin skildringsförmåga på den nye åldermannens, med alla sina fel och fulheter ändock intressanta gestalt. I stället för att göra det oförtjent lidande goda till framställningens medelpunkt, har han skildrat det i hvardagslifvet så ofta öfverhanden behållande lumpna och dåliga, hvilket han dock uppvisar såsom arbetande på sin egen undergång. Jacques är en af dessa tusentals hvardagsmenniskor, som med andras tillhjelp komma till en förmånlig lefnadsställning och då äfven vilja herska öfver andra. Lifvade af sin gränslösa egoism och sporrade af denna till en viss handlingskraft, taga de detta så[illegible]m intyg på dugtighet och själfständighet, ehuru de i ver[illegible]n svigta vid hvarje motstånd, hemtande råd hos andra [illegible]arje småsak och talande efter dem vid hvarje tillfälle, då det [illegible]äller yttra en åsigt. Ett eget initiativ har en dylik dristig, a[illegible]lyckan framskuffad nolla blott för det dåliga, då detta synes e[illegible]juda honom en genväg att betrygga sin fördel, och huru sant och skickligt författaren vetat leda sin gestalt ända till brottets afgrund, det visar sig i den gripande scenen, då Jacques vill göra sig af med sin far, den han tror vara i vägen för sig, emedan »folket« gerna berömmer det förflutna på det närvarandes bekostnad, äfvensom i de scener, hvilka gälla hans otack mot den gillesmedlem, som förhjelpt honom till sin befattning, men den der äfven vet att åldermannen sjelf icke känner till »hemligheten«. Och ändock har författaren vetat äfven på denna karaktär tillämpa den rigtiga satsen, en af hufvudfigurerna i stycket yttrar, att »det fins ingen, som är så dålig, att han intet har något godt i sig«. Vårt deltagande för denna, så många gelikar egande menniska har han förstått att frammana ej blott då olyckan och ett förtjent straff gjort honom ångerfull och ödmjuk, eller då en hjertslitande sinnesoro fattar honom, vid det han ofrivilligt sammanför sin egen oförmåga och okunnighet med det stora värf, hvars genomförande han tilltrugat sig; utan deltagandet underhålles derjämte af den kärlek, man ser honom åtnjuta af sin maka, väl en af de älskligaste och mest intagande varelser, den nordiska dikten har att uppvisa ibland sina qvinnogestalter. Hennes kärlek är hvarken nyck eller beräkning, och den är höjd öfver tingens vexlingar och menniskors tal: hon har slutit honom i sitt hjerta, och då han, som hon säger, »för henne förblir detsamma han alltid varit«, så veta vi ock att i honom ändock finnes något, som gör honom förtjent äfven af vår förlåtelse. Det är i sanning en icke lätt uppgift, författaren här löst: att genomföra skildringen af en genom sina handlingar i allo vår ovilja och vårt förakt u[illegible]nande karaktär sålunda, att han det oaktadt kan påminna om att äfven han är vår nästa. När den brottslige till slut

ven af alla, som med rätta fördömt honom, knäböjer för skliga maka, med hvilken han följande dag skall tåga ut ımande land för att lifnära sig genom eget arbete, då har aren onekligen gripit så djupt i vårt hjerta, att derur fram- denna, konsten allena till buds stående försoning, som skaldeverk kan erbjuda i högre mån än här är fallet. Och ulländade och sanna som dessa begge hufvudfigurer äro nä- ılla de andra, vare sig män eller qvinnor, unga eller gamla, r eller arbetare, som i öfrigt uppbära detta förträffliga .

Skäl till anmärkning finna vi blott vid behandlingen af en detalj i gamle ålderman Hans' karaktär. Författaren har tvifvel förlänat den afsigkomne gubben ett stort intresse, ı att i slutet visa denna orkeslöshet till större delen vara ılens brutenhet i följd af den oro, som bemägtigat sig ho- för det att han med ovärdig hand och blott med tillhjelp riger fått ledningen af ett arbete, han icke var vuxen och lerför kommit att afstanna. Men så sjelffallet det är att vigtiga omständighet bör vara dold för hans omgifning, ullkomligt tror den gamle i sjelfva verket vara så slö, som isar sig; lika vigtigt är det att åskådaren i tid blir förbe- på att detta utseende i grunden är ett sken, hvarunder de ste själsqval dölja sig. Då han i sista akten blottar sitt blir åskådaren lika mycket förvånad som hans son, och då gäller att gifva akt på begge spelande i deras inbördes lande, så hade författaren onekligen bort förfara så, att öf- kningen hos åskådaren motvägts af erinringen om något, edan tidigare gjort honom uppmärksam på att den gamle en icke alldeles är sådan som han synes. Intresset för ho- skulle genom en sådan — i första eller andra akten an- — antydning ingalunda hafva minskats och spänningen i la slutscen vunnit till förmån för sjelfva situationen. Så- den ter sig nu, delar åskådaren i allo Jacques häpnad, hvilken han dock bör vara höjd, och tillika har han svårt tta identiteten mellan den då sig uppenbarande fullt med- af ödet nedtryckte mannen och den skröplige gubbe, han innan skådat. Att framhålla detta väsendtliga samband icke hafva varit så svårt.

En annan invändning vore måhända också den, huruvida ıs, i det hela mera episodiska gestalt icke kunnat undvaras ock bort med sjelfva handlingen mera införlifvas. Författ- kan dock med hänsyn till denna, i alla fall väl tecknade åberopa stora mästares föredöme, hvilka sällan, då de göra af en dylik typ, brytt sig om att innerligare sammanväfva ned styckets egentliga ämne, och att han för egen del så at sin narr i sjelfva den sceniska organismen af sitt stycke, nna figur är honom tjenlig både för att hjelpa vid förbe- en af en i sista akten behöflig vändpunkt och för att, me-

dels ll rollen hörande fria ordet, få anbringa karakteristi- personerna, hvarigenom en skarpare belysning kan bi- n. Den skicklighet, hvarmed sjelfva denna hjelpfigur ad, gör den till ett verksamt lifgifvande element i ilket, såsom varande en komedi, också ganska väl kan e episodiska partier, som med ifrågavarande gestalt deruti . Författaren har dessutom äfven i detta stycke, liksom uti mäster Olof, låtit en frånvarande personlighet få bestämmande ingripa i sjelfva lösningen, i det att gille åldermannens slutliga dom göres beroende af ett påfligt utslag. Men här har denna utom stycket befintliga magt dock en förmedling i sjelfva gillets tillstädesvarande superintendent, domherren Nils, som för de rådande former ll vädjat till Rom, då han redan omedelbart efter det olå ga valet af Jacques till gillets ålderman förutsett behöf af den högsta instansens mellankomst. Det sålunda sambandet med Rom är blott ett symboliskt uttryck för rfvets katolska odling och tjenar lika mycket till hela fram llningens kulturhistoriska trohet, som fallet är med den ski igt anbragta färgläggningen af sjelfva dialogen, hvilken förm äldre ord och satsvändningar fått en från vårt nutidsspråk ande ålderdomlig prägel, utan att derför förefalla sökt; det r sig tydligt vara en omklädnad, som författaren tilldelat gestalter, för att äfven i detta hänseende försätta dem i d tidehvarfs tänke- och tillvarelse-sätt.

Hittills har stycket, oss veterligen, endast sex gånger gifvits på kungliga teatern i Stockholm, och omöjligt är det icke att publikens intresse tillsvidare stannar dervid, emedan den måhända icke känner sig tillräckligt anslagen af de tidsförhållanden och händelser, som ligga till grund för denna, icke desto mindre förtjenstfulla pjes. I sig sjelf är hon tvifvelsutan befogad till en hedersplats inom den nordiska teaterns repertoir och borde allt emellanåt ses med nöje för såväl sina sanna karaktärer, som ock för ämnets skickliga framställning. Författaren torde dock kunna påräkna en större framgång, om han härnäst ville upptaga till behandling problem, som ligga inom sfären af de lefnadsföreteelser han skildrat uti det med stor begärlighet lästa »röda rummet«, likväl med den väsendtliga afvikelsen från detta, af en viss ensidighet lidande verk, att den bättre menniskokännedom och försonligare lifsuppfattning, som utmärka dramatikern Strindberg, lika mycket må komma till sin rätt som den framstående teknik, han visat sig förfoga öfver uti denna komedi, hvilken på allt sätt berättigar oss att af hans hand vänta än flere gedigna stycken för scenen.

W. Bolin.

Mor och son.

Teckning ur familjelifvet i Finland för hundra år sen.

D:r J. O. I. Rancken har stält till vårt förfogande en samling utdrag ur bref, som i tiden vexlats inom en af våra framstående familjer, samt derjämte benäget meddelat upplysningar om de i samlingen förekommande personerna. De äro i främsta rummet öfverstinnan Catharina Elisabeth Stjernvall och hennes son, Gustaf Fredrik Stjernvall, sedermera landshöfding i Nylands och Tavastehus län. Vidare innehåller samlingen bref från Fredrik Stjernvalls bröder, Carl Johan, förste landshöfding i Wiborgs län, Erik Gustaf, hvilken, bosatt i Sverige, dog som afskedad kapten vid enkedrottningens lifregemente, Hans Henrik, egare af Lindnäs i Mäntsälä, samt från en kusin till dem, Carl Gustaf von Yhlen, öfveradjutant och en tid kommendant i Stralsund. En mera betydande samling af deras bref har kommit oss till handa genom hr v. häradshöfding Victor Falck, i hvars familj den blifvit bevarad. Till dessa familjeminnen kunna vi lägga en afskrift af öfverstinnan Stjernvalls testamente eller hellre afskedsord till sina söner, samt personalierna öfver landshöfding Fredrik Stjernvall af kyrkoherden i Tavastehus, magister Johan Gustaf Florin.

Brefven äro af helt och hållet privat natur. Endast sparsamt förekomma i dem några upplysningar om de allmänna angelägenheterna. Vi hafva dock icke tvekat att lemna dem åt offentligheten, för så vidt de skänka en inblick i dåtidens uppfostran och åskådningssätt. Till huru stor del är det icke som mannens offentliga handlingssätt bestämmes af det sinnelag och de grundsatser, som i familjelifvet rotfästats hos honom? Är det icke i dessa, för den yttre historien dolda rymder, som de opinionens underströmningar bilda sig, hvilka framträda som resultat i vitterheten och politiken? Vill man icke anse efterföljande tidsbild såsom blott frukt af en nyfikenhet, hvilken törhända träder nog mycket in på privatlifvets fridlysta område, så kan den betraktas som ett litet bidrag till kännedomen af de ledande familjernas i Finland tänke- och handlingssätt.

I.

I juni 1785 stodo två unga fänrikar, Gustaf Fredrik Stjernvall och Carl Gustaf v. Yhlen i begrepp att öfver Hamburg begge sig till utlandet. De hade fått sig permission för att i

Frankrike söka sin utbildning. För den yngre af dem, v. Yhlen, ännu blott en sexton års yngling, synes en plats varit betingad vid furst Arenbergs, grefve af la Marck, regemente i Strassburg; Stjernvall, nitton år gammal, följde honom i förhoppning att någon anställning vid ett eller annat franskt regemente skulle erbjuda sig. Enligt tidens sed hade han fått sin undervisning i hemmet af informatorer, och derefter hade han inskrifvits som furir vid Sveaborgs eskader; en anställning, hvilken synes hafva varit ej blott en tjenstgöring, utan ock en skola, der han undervisades af äldre kamrater isynnerhet i de matematiska vetenskaperna. Sin fänriksfullmagt hade han erhållit efter en expedition med fregatten Sprengtporten, som under befäl af major Carl Olof Cronstedt varit sänd till Medelhafvet att konvojera en handelsflotta. Den franska resan var således icke hans första utflygt från hemlandet.

Ankomne till Harburg, sände de båda resenärerne derifrån sina första bref till de hemmavarande. Stjernvall skrifver i största hast, medan deras täckvagn redan står förespänd. De hade passerat natten i Hamburg till en god del under samspråk om de sina. Carl v. Yhlen synes hafva varit vid gladt mod och full af förhoppningar att en dag visa sig värdig sina föräldrars ömhet; »men då hjertat är mera genomträngdt af en närvarande smärta än ett tillkommande godt, fann jag visst ej samma känslor hos mig«, skrifver Stjernvall till sin mor, och fortsätter: »Bästa moder, ni är törhända otålig att få höra något om våra affärer, men då Carl utöfvar all sin skrifkonst, för att gifva den omständligaste berättelse derom, vet jag ej hvartill ett upprepande kunde tjena. Dock får jag den äran anföra det min vexel är på 914 livres, hvilket är mera än vi räknade de 209 rdr 12 sk. till. Genom förseende blefvo våra guldmynt räknade efter 33 sk., då de ej gälla mer än 32, hvilket gjorde en skilnad af 6 rdr 12 sk., som jag måste betala till af mina respenningar. Skulle Carl ej hafva varit så väl bemedlad, hade en sådan förminskning af mina respenningar varit rätt oangenäm«.

Öfverstinnan Stjernvall bodde denna tid i Stralsund hos sin syster och hennes man, öfverstelöjtnanten Gustaf Adolf v. Yhlen, som hade ett befäl vid trupperna på orten. Stralsund var de båda systrarnas fädernestad, der deras ålderstigne fader, en viss Nonnemann, ännu lefde och synes hafva behöft deras både understöd och omvårdnad. Dessa omständigheter, men synbarligen också önskan att vara sönerne närmare hade föranledt öfverstinnan Stjernvall att för ett par år lemna Finland. Hon hade 1777 vid trettiotre år blifvit enka efter Erik Johan Stjernvall, öfverste vid Nylands dragoner, och fått sig den bekymmersamma uppgiften att med två tomma händer besörja uppfostran af deras fem söner, af hvilka den äldste vid faderns frånfälle var tretton, den yngste fem år. Mången har blifvit prisad, som utfört med mindre framgång ett ringare värf än detta.

Af ett bref till svågern v. Yhlen kort efter mannens frånfälle finner man att hon nödgats göra sig urarfva; äfven de byggnader, de egde på Raseborgs öfverste boställe, hade gått till kreditorerne. Hennes tillgångar bestodo i ackordet, som konungen bestämt till 6500 plåtar; någon pension kunde hon icke hoppas på, då så många, lika behöfvande som hon och dessutom af svensk adel och med stora allianser i Stockholm, blifvit utan. Så tomhändt hade hon afflyttat från Raseborg och slagit sig ned på Grabbacka, öfvervägande huru hon bäst skulle tillgodogöra sig ackordsumman. Man hade rådt henne att bosätta sig på äldste sonens korpralsboställe, men om han doge eller avancerade, skulle hon åter vara husvill med de sina. En annan plan var att köpa en egendom upp i landet, der hon åtminstone kunde vara försäkrad om brödfödan. Men ackordet hade på ett eller annat sätt blifvit innestående hos Stjernvalls näst närmaste efterträdare i tjensten, den bekante öfverste Montgomery, som hade många lysande egenskaper, men dåliga affärer, och då hon icke fick ut sitt kapital, blef egendomshandeln om intet. Den säkraste vägen för gossar i sådan ställning som hennes var dåförtiden den militära banan. De båda äldste, Carl Johan och Erik Gustaf blefvo antagna till pager, hvarefter de begynte sin bana vid armén, Carl Johan som kornett vid Nylands dragoner, der han redan avancerat till löjtnant. Den fjerde i ordningen, Hans Henrik, inskrifven som kornett vid samma korps, hade följt modern till Stralsund, för att under hennes ögon afsluta sin uppfostran, och den yngste, Adolf Wilhelm, fick hon kort derpå antagen till page.

Bekymren för sönernes bergning hindrade dock icke denna förträffliga qvinna att sträcka sin omsorg till bildandet af deras karaktärer. Det är tydligt att hennes brefvexling har till en god del detta syftemål; sedan de unge männen lemnat hemmet, voro brefven för henne ett medel att hålla de goda grundsatserna vid magt i deras hjertan. Hon skrifver sina bref på franska, så god eller dålig som den tiden brukades, enkom för att hålla dem i öfning; i tyskan, ehuru hennes modersmål, synas de föga för sig komne. Hvad svenskan vidkommer, är den hos henne en stark brytning på tyska med ett och annat nyländskt dialekt ord, och äfven hos sonen Fredrik röja brefven i början det nyländska talspråket på ett ganska naivt sätt, medan fransyskan går temmeligen. Modern hade blott följt den vanliga metoden, då hon skaffat från Fagervik en infödd fransman till informator. Deras skick och umgängessätt ligger henne om hjertat liksom deras seder och grundsatser. Då en direkt anmärkning kunde vara stötande, begagnar hon stundom omvägar. En mor, skrifver hon engång, hade af henne anhållit om råd huru hon borde rätta några fel hos sina söner; de skola blifva militärer, och bland annat äro de för långsamme vid sin toilette; brefskrifvarinnan ber nu sonen meddela sin tanke huru dessa

[illegible] små olater skola rättas. Det låg i tidens bildning [illegible] ysselsätta sig med större och mindre moraliska och [illegible] smål, och för sådana frågor synes hennes hjerta va- [illegible] bildadt som hennes förstånd. I brefven till sönerna hon [illegible] talet på frågan om det nyttigaste ståndet, om esprit, om or[illegible] och ordentlighet, om sysslolösheten, som är lastens moder. [illegible] berömmer en af dem för det han »ingenieusement» använd[illegible]taires fabel om vänskapen till att framställa sin uppfattning [illegible] af, hon gör sina inkast deremot och bannar honom, då han [illegible] svarar henne. Man tycker sig märka genom brefven att [illegible] var af ett något otåligt temperament, eller kanske att oron [illegible]kommit i hennes ande ur det bekymmersamma läge, hvari hon befann sig. Hon [illegible] sin kärlek med fulla händer, men hon fordrar ock tillba[illegible] en viss häftighet, som någongång synes verka sårande. [illegible]te är hon innerligt from och religiös, dock mera tyckes [illegible] grund af den tidens förnuftstro än på grund af bibel[illegible] De förmaningar, hon åt detta håll ger i sina bref, utt[illegible] ungefär i testamentets slutord, der hon i dödsstunden tar [illegible] f sönerne med yttrandet: »Du allsmägtige, evige skapare [illegible] ndamål i hela naturen tyckes vara idel kärlek, Du kan in[illegible] kasta dina händers verk. Du ser i min själ, och hon är [illegible] stundan att älska och behaga Dig, förbarma Dig öfver [illegible] de mina!« En sådan ljus och förtröstansfull lifsåskådning [illegible]kommer i brefven i många vändningar.

Man kan tänka sig med h[illegible]ken saknad denna mor skulle dröja vid den bortfarne sonen. Knapt har hon fått hans bref från Harburg, innan hon svarar, och knapt har det ena brefvet afgått, innan hon begynner att dag efter dag skrifva på ett nytt, »af vana att underhålla mig med min käre Fredrik« säger hon. Engång utbrister hon: »Hvad tiden är lång, då man väntar, och när jag tänker på slutet af din frånvara, förefaller den mig som en evighet. Ack, kanske skall jag aldrig återse mitt barn. Du vet på hvilket vilkor jag önskar mig denna lycka, — endast på det vilkor att du återkommer som en genomhederlig man, rik på dygder och talanger. Det beror på dig att uppfylla mitt hopp, om det eljes är det högsta väsendets vilja att bevara mitt lif till din återkomst. Det är i dag två veckor, sedan du reste från Stralsund. Våra samtal här äro ännu desamma, ständigt önskningar för våra barn, ständigt farhågor, förhoppningar och åter önskningar«.

Om hans anställning i fransk tjenst skrifver hon: »Din onkel säger å general Pollets vägnar, att jag bör meddela dig det Gyllenram fått anställning i grefve Fersens regemente, och att du kunde ha utsigt att få hans plats. Du skulle personligen föra det bilagda från Pollet till Staël«, Sveriges ambassadör vid franska hofvet, god vän till unge gref Axel Fersen, chef för det ifrågavarande regementet, och befryndad med löjt-

ınt Gyllenram, hvars plats vid regementet Deux-ponts Fredrik ;jernvall skulle söka; general Johan Frans Pollet var den ti- ›n kommendant i Stralsund.

Från hemlandet har hon erhållit bref af hans kusin på derne, sedermera öfversten Otto Fredrik Wetterhoff, som be- ttar nyheter. Wetterhoff har afböjt förslaget att begifva sig ll Holland och fått plats efter Jägerhorn, som lemnat rekog- ›sceringen; de Carnall skall lemna den äfvenså, och Langen- :öld har löfte att efterträda denne. »Han säger att Ehrenström om kort afträder, och han föreslår att du skulle komma i hans ille. Jag har låtit honom veta att du är i Frankrike och tro- ;en skall dröja der några år. Men om han kunde låta detta l falla på Henrik, skulle jag med mitt lif svara för dennes rmåga«.

Hon ger oss derpå en föreställning om sitt uppfostringssätt. [ag qvarblir ännu en vinter i Stralsund, hvarest jag skall låta enrik få alla slags lärare. Han bör nu börja med matematik h fortsätta med kraft att teckna. Du kan förstå att jag ej låter honom försumma sina timmar. Han har ock begynt ›n att dansa för den unga Tylli här i min kammare, och jag prepar: håll dig rak, Henrik! Ack, jag har icke mera hos g hans bror, för att påminna honom om detsamma. Henrik ɪnar dig mycket; håll äfven du honom kär och tänk ofta på nom. Han är nu nödsakad att stiga upp kl. 5 om morgnarne · att arbeta, han har en god bit väg att tillrygga lägga och et trögt hufvud, men med flit och god vilja kommer man till tten med allt«.

En annan dag röjer hon i brefvet sin omtanke att han må fva hos sig religiösa böcker på svenska och lägger honom på ›rtat många föreskrifter, dem hon till yttermera visso under- yker. »Du bör uppföra dig väl, försöka att vara herre öfver ıa passioner och ditt humör och arbeta på att blifva bättre, ›n det förstås att alla dygder böra hafva sitt utlopp i fruktan ı kärlek till Gud. Arbeta mycket för att bilda din själ och t hjerta, ty själens kraft beror till stor del af kroppens. Gör ; älskad för dina talanger och ditt goda uppförande af dina ınän, och sök att utan låghet behaga dem. Fredrik, var hus- llsaktig af pligt och af kärlek till mig! Du är tvungen dertill den största nödvändighet. Hvad du kunde depensera på en ång lyx eller på dina nöjen skulle du taga från min nödtorft. ır ni gån på vakt, gören icke såsom här, att ni liknar ett lskap spelare, utan hållen i stället goda böcker eller vänjen att kasta edra tankar på pappret. Glömmen icke din on- ls mycket rigtiga anmärkning, att man icke alltför obetänk- ot skall ingå vänskapsförbindelser. Jag tillägger en annan, dygdiga, ärbara, spirituela fruntimmers sällskap bildar se- ına och tvärtom förderfvade fruntimmer förstöra ynglingen för id«.

åt din kusin att herr von Basewitz är död. I söndags voro vi hos honom, han var redan i själtåget, hans dystra, nä... knande öga, hans glesa hår, sorgen och smärtan i alla anlet... ingåfvo det största medlidande; likväl trodde jag honom icke så nära sitt slut. Han lefde icke mer än 24 timmar derefter. Han bibehöll sansningen ända till det sista. Emellertid har hans ängslan varit förskräcklig. Ack, huru lärorik skulle icke en stark själs dödsbädd vara för ungdomen, och huru bevisa icke dennes fruktan och oro falskheten af hans grundsatser! Jag lemnar dig åt din egen eftertanke. Gellert skulle bättre förmå afmåla tillståndet hos en sann kristen och hos en, som icke är det«. Till Gellert hänvisar hon honom föröfrigt såsom en författare, hvars tyska han borde kunna förstå.

Emellertid stälde det sig ganska ledsamt för de unga fänrikarne i Strassburg. De ta sig ut i sina bref till hemmet som två förskrämda ungfoglar, hvilka flaxa för att återkomma till boet. Saknaden af de kära i hemmet ökas af obehaget, som det främmande kasernlifvet väcker hos dem. Knapt ha de fått sina första bref hemifrån, innan de sätta sig att under snyftningar bönfalla om att slippa hem. Hvad de upplefvat är så ryseligt, att de sinsemellan öfverl...t om huruvida de borde säga sina föräldrar allt, eller förtiga det för deras själsros skuld.

»Min söta moders afsigt med denna resa«, skrifver Stjernvall, »var att jag skulle förvärfva mig anständig lefnadsart; månne man vinner det, der en hop kamrater storma tillsammans tvenne gånger om dagen, hattarne på hufvudet eller rättare på ett öra, kasta sig på sina stolar trallande och skrattande, under oanständigt tal, med armarne öfver bordet och dylikt. Vi hafva varit åsyna vitne till att folk, som tros om så mycken dygd, äro låga nog att göra narr af andra, som tros om mindre vett. Hvad societeten beträffar, får man alldeles slå den ur hågen, emedan den, som ej spelar, kan ej blifva upptagen der, och spelen äro så höga, att man kan förlora 10 louisdorer på en afton; notabene, kapiten Döbeln sade 20 louisdorer«. Hade hans moder åsyftat att han borde lära känna verlden, så kände han den nu mer än nog. Det kunde vara att hårda och känslolösa hjertan förbättras af dess umgänge, men för en ömmande karaktär funnes intet bättre ställe än vid den goda moderns fötter, der han i skygd för bekymmer och oro skulle arbeta med dubbel ifver att skaffa sig kunskaper, och detta vore för honom dock det vigtigaste, så litet avancerad som hans moder väl viste honom vara. I Strassburg åter vore undervisning i vetenskaperna dyr och svår att anskaffa; af alla utvägar vore den sämsta att sätta honom i pension för att lära. Blefve han antagen hos de la Marck, så skulle tjenstgöringen, som fortgår från kl. 4 på morgonen till 9 på qvällen, hindra alla studier, och skulle l... sålunda tillbringa de bästa åren af sitt lif, så vore en dag h... ålderdom utan tillfredsställelse, han skulle finna sig vara onyt...

ir andra och onyttig för sitt fäderneslaud. Inträffade emellerd att han finge plats hos de la Marck, så inser han att han måste blifva qvar, »och då ber jag min söta mor vara utan sorg. ag tar min tillflykt till en oändeligen nådig Gud, — han styr llt till det bästa. Också har jag Carl, och vår inbördes vänkap och förtroende skola hålla oss städse på dygdens väg. Men m ej de la Marck antager mig, så vore mitt råd att jag skulle omma tillbaka. Förlåt, min bästa mor, den djerfhet, med hvilen jag frambär alla mina tankar. Det står ju dock i min egen nors disposition att göra och låta med mig huru hon vill. Jag kall vara lydig intill döden. Blifver jag här, så ber jag om tt tröstande bref; och dömes jag att gå i ett annat regemente, ifvergifven af hela verlden, så dömes jag till oupphörliga tårar; lock skall ingenting fela i min lydnad«.

I likaså bevekande ordalag söker von Yhlen af sin far utverka tillåtelsen att afgå från regementet och återvända hem. Med all den öfverdrift, en sextonåring kan lägga i sitt elaborat, framställer han det timliga och eviga förderf, som väntar honom bland dessa »theils ausgemergelte, theils wilde und rohe Jünglinge, Spieler und solche die weder Gott fürchten noch anbeten«. Han med sitt lätta lynne skall bestämdt blifva förförd från dygdens stig: »Lieber Vater«, tillägger han inom parentes, »fragen sie Mama ob mein Caracter Versuchungen wiederstehen kann«. Men framför allt är det Döbeln, hans närmaste förman vid regementet de la Marck, som skall göra honom olycklig.

Ville man döma Döbeln efter dessa ungdomars utgjutelser, så skulle föga hafva fattats att han, såsom v. Yhlen yttrar sig, varit en komplett Bösewicht. Huru behandlade han dem vid exercisen, i det han lemnade dem de kära brefven från hemmet? Brinnande af otålighet att få läsa dem, måste de hålla ut till slutet, och emedan v. Yhlen hade uniformen för första gången på, skulle han derefter presenteras för regementet, hvarvid Döbeln tillsagt Stjernvall att följa med, »ty«, hade han utlåtit sig, »tusan djäflar kan sedan löpa med er till en mängd af fyratio officerare«. Det är tydligen med stor tvekan den känslige ynglingen nedskrifver sådana ord till sin mor.

Till att råga deras olycka var det just till Döbeln de blifvit rekommenderade af gamle v. Yhlen, hvilken kände honom som en dygdig och dugtig man. Döbeln hade tagit gossarne hem till sig, och troligen hade han funnit dem väl mycket gröna. Enligt den gamles uppdrag borde han införa dem i sällskaper, der de bland andra nödiga talanger lärde sig spela, men dertill hade Döbeln sagt att han icke förstode meningen: ville de spela, kunde de gå till tripoten, der man lätt förlorade sina fyratio louisdorer på qvällen; för resten vore de här för att lära sig tjenten. Efter allt hvad man kan se, var det ett strängt kommando Döbeln förde i sin trupp. Regementet bestod efter de em krigsåren mest af rekryter, och derför skulle det exerceras

n till qväll, och på prygel sparades icke. En under- ättar v. Yhlen, fick 50 slag, emedan Döbeln fann tre uater ma friserade. I ett bref till sin tant med afsigt att utverka kusinens hemkallande yttrar Stjernwall om deras mentor: »nu på stunden skröt han här för Carl, att han under fyratio mans kommendering gifvit 375 prygel, och dylikt. Han sade ock: Prinsen är den bästa menniska; vid måltiden talar han endast om h—r, dessemellan är han tjenstekarl, som sätter folk i arrest. Sådana äro Döbelns grundsatser om en militär såsom han bör vara; han vore tillräcklig allena att göra Carls olycka och förderfva hans karaktär: Carl måste endera vara en låg smickrare och approbera lasten, eller blifva utsatt för hans hat och hämnd«.

Om Döbeln tyckte sig böra drifva morsgrisen ur de båda fänrikarne, så tyckas dock hans medel för ändamålet varit mer än barska. »Aldrig, aldrig har jag blifvit så bemött som af honom«, utbrister v. Yhlen med en harmsenhet, genom hvilken man verkligen varsnar de tårar, han i brefvet säger sig utgjuta. Sedan andra dagen har Döbeln aldrig upphört att kränka och förorätta dem. En dag har han sönderrifvit för v. Yhlens ögon en räkning, som denne trodde sig hafva uppsatt på det bästa, och inför fronten vankas det idel förebråelser, så att officerarne och kadetterne redan göra anspelningar på hans träldom. Stjernvall tror att det icke kan fortfara på sådant sätt, med mindre än att vännen antingen måste utmana Döbeln eller ock blifva föraktlig i kamraternes ögon. Att motsäga Döbeln går alldeles icke an, huru orätt han än må hafva. Han blir så het, att han känner ingen måtta; aldrig talar han om deras uppassare t. ex. utan att kalla honom »die infame Seele«. Dertill är han hämndgirig och i stånd att förderfva en hvar, som icke rättar sig efter hans vilja. Att på något sätt undandraga sig hans förmynderskap och ändock qvarstå vid regementet är ej att tänka på, ty Döbeln skulle förfölja och svärta ned en hos cheferne. Stjernvall, som var liten till växten och hvars något melankoliska lynne synes från början misshagat Döbeln, kan denne knappt fördraga, fastän han, enligt sin vana, stilla emottagit hans oförrätter. De synas vara öfvertygade om att Döbeln icke ville hafva Stjernvall vid regementet och att denne derför gick miste om anställning, oaktadt vakanser funnos.

De båda ynglingarne voro väl hvarken de förste eller siste, som Döbelns kantigheter stötte för pannan. Gamle v. Yhlen hade deremot en annan uppfattning af saken och förblef obeveklig; till och med varnade han sin son att icke låta besmitta sig af vännens hypokondri. Modershjertat var mera medgörligt, och Stjernvalls hemkomst blef besluten, blott att han skulle bringa med sig bevis att han gjort det möjliga för att finna plats och dermed ställa onkeln och general Pollet till fr Hans glädje och tacksamhet är gränslös, och med den f

allmänhet egde för uttryckandet af sina ymniga känslor odern, vill han dock i detta fall komma till korta: så öfllande är glädjen att få komma hem. Redan äro vexlarne örjda och förmaningarna, som modern uppsatt under sex er med afseende å den femton dagar långa färden, har han t i sitt minne: han skall vid skiljsmässan dölja sin glädje arl, han skall icke sitta på kanten af vagnen för att ej if i sömnen, han skall draga nytta af resan genom att oba landet, han skall icke visa att han har penningar, hvarin ock uttänkt allehanda sätt att sy in dem. Emellertid ikades åtskilliga uppskof deraf, att vännen skulle följa hopå väg och båda besöka regementet Deux-ponts lägerställe, itjernvall ville förvissa sig om omöjligheten att blifva anoch v. Yhlen möjligen få byta sig till en plats och ådra sig undan Döbelns tyranni. Men äfven denna plan tes genom ett bref från den obeveklige fadern, och så kom stund, då de båda vännerne skulle skiljas. Stjernvall har at den i ett bref, der känslans öfvermått är så stort, att ninner till ej blott att karaktärisera dem sjelfva, utan ock tt ge ett prof på sentimentaliteten i den tidens känslolif. sextonårige har kastat sig i den bortresande vännens armar esvurit honom att ändra sitt beslut. Vore det väl ett bei vänskap att lemna honom allena i olyckan? Huru tacka blefve icke föräldrarne, ja hela slägten, om de viste att enom denna uppoffring räddat sin vän från ett säkert för-Under dessa böner känner Stjernvall sig svigta, och i samma fördubblas de, tills han, gripen af vänskapens heliga magt, er att på dess altare offra den lockande utsigten att få nda till sin hulda mor. Knapt har han gifvit vika, så de i hvarandras armar, under snyftningar tryckande bröst röst, läppar mot läppar«, hvarefter de »nedfalla för den e att bedja honom om råd och välsignelse«.

Denna sonens blödighet inger den förståndiga modern icke bekymmer, helst den är förbunden med ett grubblande och tsamt lynne. Det var väl detta Döbeln ville säga, då han tjernvall yttrade »det han hellre såge att han kastade in nstren i Citadellet, än att han satt så mycket inne«. Ei v. Yhlen engång hade ansökt om permission för ändaoch då deras mentor var bjuden att tillbringa par månaprinsens landtställe, beslöto de att företaga en utflygt till entet Deux-ponts i Pfaltzburg, der de anträffade en annan af svenske officerare, af hvilka det denna tid synes hafva t i de franska regementena. I Pfaltzburg tjenade general s yngre son, och Gyllenram låg här väntande på en anng. Pomraren Myhlenfeltz, som vid detta regemente hade a befattning som Döbeln vid de la Marcks, yttrade sin önatt kunna anställa Stjernvall och öfvertalade honom att affurstens af Zweibrücken ankomst. Af denna anledning,

och då han utan kostnad kunde profitera af Gyllenrams tyska språkmästare, qvarstannade han i Pfaltzburg, när Yhlen återvände till sin tjentgöring. Under denna skiljsmässa från vännen, som varade en månad eller till den 20 november, synes Stjernvall hafva alldeles hemfallit åt sitt tunga lynne. Ett bref af den 4 november röjer intet af den exaltation, han erfarit vid sitt uppoffrande beslut att stanna ute hos vännen. Att han sjelfmant beslutit detta synes han nu hafva förgätit; det är onkelns motvilja att låta dem komma hem, som bär skulden till hans olyckliga öde. Hem kunde han icke komma utan att störa moderns och hela familjens frid, och derute kände han en ängslan, som visade honom allt i svart. »Glömmer jag då och då mina bekymmer för ett ögonblick i sällskap med en uppmuntrande vän, så är det endast för att kort derefter taga vid min gamla börda. Huru högst lycklig skulle jag ej skatta mig, om jag kunde vinna en liten födande sysla hemma i mitt fädernesland, hvilken jag kunde bestrida utan att skiljas från min ömma moder. Mitt resonnemang i min enslighet är följande (kommer det ej öfverens med min söta mors, så förklarar jag det genast ogiltigt): om jag ock hålles några år att tjena här, så är jag för min framtid lika litet bergad vid återkomsten till mitt fädernesland och med mindre ressurser än förut, i anseende till här nästan onyttigt förtärda penningar. Men jag vill öfverlemna mitt öde i Guds vård. Han vill och kan hjelpa mig, när jag ej upphör att helga honom min varelse. Säkert bönhör han mig, när jag innerligast anropar honom att så styra mitt öde och sätta mig i en sådan ställning, att jag kan göra min bästa mamma så mycken glädje, som jag gjort bekymmer och oro«.

Vid denna sinnesförfattning öppnar han sig ännu en källa till svårmod i farhågan att hafva förlorat något af moderns kärlek. »I min mors sista bref saknar jag litet af dess tendresse, åtminstone i uttryck; lägg ej sten på bördan! Huru svidande är det ej för mig att se min mors mening om en hos mig försvagad ömhet och kärlek; det är just denna olyckliga ömhet och sensibilitet, som gjort att jag ej är i besittning af den sällhet, till hvilken vägen redan stod mig öppen«. Och derjämte förklarar han sig i de mest öfverspända försäkringar af sin kärlek för den dyrkade modern.

II.

Vid den vändning sonens, med så många uppoffringar åvägabragta och så många förhoppningar förenade resa höll på att taga, är det intressant att följa moderns behandlingssätt. Af den förra oron och otåligheten varsnar man i hennes bref numera intet spår. I en lugnande och stärkande ton söker hon att ingo sonen mera lefnadslust och mera förtroende till sig sjelf och andra. På samma gång hennes bref andas den innerligaste

›rliga ömhet är det nästan som om hon åtagit sig att utäfven en faders rol. I ett bref af den 15 oktober tar till tals hans ymniga försäkringar om sin kärlek till henne sina föresatser att göra henne lycklig: »de äro oändligt för mitt hjerta, men det finnes blott ett sätt att öfvermig derom: att blifva det du utlofvar«. I staden, berättar kringlöper ett bref, som general Pollets äldre son skrifvit in far och som allmänt beundras för dess dygdiga tänkesätt de visa reflexioner, han gör om de gamla och de nya folkens att ordna sitt offentliga och enskilda lif. Äfven hon har det och tilltror sina barn — så nämner hon äfven v. Yh- — att skrifva lika bra; »mais il ne suffit pas de savoir bien il faut encore savoir bien faire, et nous espérons de vous et l'autre«. Det är hennes vanliga sätt att rätta sin son; ı och dylika notiser — hon har en annan, ful nog, om Polyngre son vid regementet Deux-ponts — anför hon uttryck- »i afsigten att lifva, upplysa, råda och trösta dem«; »de illa skrifna och tråkiga för hvarje annan, men för eder inlla de den ömmaste vänskaps råd: det är hjertat, icke förlet, som dikterat dem«.

Men då det gäller sonens melankoliska sinnesförfattning, iper hon den utan omsvep. »Ingen tvingar dig att stanna emot din böjelse; jag upprepar för tusende gången att du erre öfver ditt val af stånd och land, i hvilka du vill lefva, så länge jag ännu eger en liten bit bröd, delar jag den åt med glädje. Men, min son! du är skyldig mig och dig sjelf hafva en mans mod och den känslans friskhet, att du förbesegra dina lidelser, ditt humör, dina svagheter«. Hon ır derpå ett ställe ur Rousseau som bevis att man kan vara ig utan lyckan, men aldrig utan grundsatser, och går sedan llrättavisa honom i ett språk, som synes oss mönstergiltigt ıoderskärleken. »Kan du blott öfvervinna ditt svårmod, så lu allt för dig och kan bli nyttig för ditt fäderuesland: en attningsgåfva, ett godt hjerta, de ömmaste vänner, och sjelfva domen, i hvilken du är född, är en förmån, i det den hjelig att blifva human och tillmötesgående: elle vous force à de votre personne, et non de votre argent. För resten, käre vän, har du icke ens försökt några olyckor: den störar din faders död, men du var då i en ålder, när man icke er den. Tryckande brist har du aldrig erfarit, du har blifödd och klädd och har äfven för tillfället medel nog för ga behof; all undervisning och alla öfningar, du kan önska, ig till buds, och dertill full ledighet, ingen tröttsam tjenst köta, men ett godt tillfälle att se verlden, — med ett ord, r herre öfver ditt öde, och när du om tre eller fyra månaåtervänder — ty sålänge böra dina penningar förslå — har änner och gynnare nog för att kunna påräkna den lilla syti hemlandet, du så lifligt önskar dig, men framförallt, du

familjs öppna armar, som vänta dig, och du har mig, …la känslor vid detta tillfälle jag svårligen skall söka …r dig, och med hvilken du skall få återvända till ditt … — väg nu alla dessa skäl och säg huruvida, om ock … saknas, du icke har förmåner, som uppväga henne. Men om verkliga olyckor en dag falla öfver dig, så måste du förstå att bära dem som en man; det sanna modet visar sig i att bära olyckan och beherska sig sjelf, mera än i att vinna bataljer. Bjud då till, min son, att blifva en stark man till kropp och själ. Bevare mig Gud, slutar hon den dagens bref, att jag skulle vilja göra dig känslolös: nej min vän, den sanne hjelten är som den sanne kristne, känslig, god och menskligt sinnad; jag ville blott att du blefve kän… svaghet, viste bära motgången med mod och beherska … ör«.

Det är således öfve… …mmet att han stannar qvar till våren, men utan att söka … in i något regemente. Hennes svåger har beslutit annorlu… …r sin son: hon har hvarken en mans insigter eller fasthet, ut… blott en god moders hjerta, och efter allt hvad hon hört om … …erarnes lefnadssätt i dessa trupper, delar hon sonens mot… …r en sådan tjenstgöring; för sin heders skull måste han för… …tt få anställning, men hon hoppas att det må vara fullt på… … håll. Dock, dessa sina tankar måste de för all del hålla f… …, ty då allmänna meningen tänker annorlunda om den fran… tjensten, kunde det skada sonen, om man finge veta att någo… …at skäl, än omöjligheten att få plats, varit orsaken till att han återvände med oförrättadt ärende. Under tiden uppgör hon för honom en studie- och dagordning, som väl kan synas ytlig i våra dagar, men utgör ett system, sådant tiden vill hafva det. Det är fransyska och tyska, som är mest magtpåliggande, och också upptages en god del af sonens bref af redogörelser för språkmästarne, deras egenskaper samt hans och deras trägenhet vid lektionerna. Derjämte bör han fäkta och dansa, det ger en god kroppsställning, och detta är något som han bör vinnlägga sig om äfven vid skrifbordet. Matematiken, artilleriet och fortifikationen behöfver hon icke erinra honom om, ty för dessa vetenskaper har han stor lust och lätthet. Mest är det dock fråga om teckna samt måla aqvarell och pastell, för hvilka öfningar han har en skild lärare och af hvilka han vid lägenhet äfven hemsänder prof, såväl landskap som porträtt. Sin dagbok bör han icke sluta med; det är en god öfning att uttrycka sig, om man nämligen först sorgfälligt undersöker det man har hört. Som man ser är detta en nog verldslig läroplan, men man hoppades den tiden att ju mera en ung man utbildade sig för verldslifvet, desto bättre skulle verlden vara för honom en skola, der han fullkomnade sig. Till uppfostran hör derför ock det umgänge man skaffar sig, och i d… punkt, som för sonens slutna lynne var svår nog, är hon m… ket enträgen: han bör noga redogöra för sina bekantskaper, s…

les om bland dem äro några damer, hvilkas bildande infly-
ıde hon ju redan framhållit. Sina intryck af teatern bör han
:e heller försumma att meddela.

För resten ingick visserligen ock hjertats och förståndets
ɔildning i planen. »Läggen ordning i allt hvad I gören, jag
n icke nog ofta påminna derom. Kära barn, stigen tidigt upp,
iden er ordentligt och snygt, men till allra först mån I höja
ra hjertan till Skaparen. Gören icke långa förberedelser, in-
n I sätten eder till arbetet och behållen dervid en behagfull
llning, det vill säga hängen icke näsan öfver pappret, såsom
l hände förr. Vinnläggen eder på allt sätt om att fullkomna
ɪrtat, förståndet och kroppen. Som en uppfriskande läsning
ler jag eder att taga J. J. Rousseaus arbeten, dock icke hans
man om Julie. Jag känner intet som så böjer anden till ef-
:tanke, hjertat till rättvisa och humanitet. Till och med i
ıa paradoxer är han ännu lärorik och nyttig, exempelvis i sin
iscours sur l'inégalité parmi les hommes. Det råd, Rousseau
r ungdomen och som väl förtjenar följas, är att läsa litet, men
nka mycket vid läsningen: att träget samspråka med någon
ver det man läst är dertill ett godt medel, under förutsättning
t ens fattningsgåfva blifvit något vänjd vid reflexion; då äro
. rikare än vi sjelfva veta af. Har man blott få böcker, må-
e man ock välja dem med omsorg; framförallt, inga romaner!
essa historier göra själen kraftlös, försänka henne i veklighet
h försvaga alla hennes springfjädrar«. Rådet beträffande Rous-
au blef följdt, men Rousseau behagar sonen mindre än Gel-
rt, emedan han drifver gäck med religionen; han kan vara en
r skriftställare, men icke en stor man. Äfven Youngs Natt-
akar har han köpt på tyska, men denne författare, som mo-
rn icke gillar med hänsyn till sonens nog ändå melankoliska
ıne, säger han sig finna alltför hög för sig och vill hemsända
ı till modern.

Vi kunde äfven beträffande det moraliska anföra bevis på
ına moders fina takt att behandla de ömtåligaste ämnen, men
ste befara att ändock nog mycket hafva trängt oss in i pri-
lifvet. Vår beundran för henne må vara en ursäkt, men får
:k icke föra oss för långt. Under det hon sålunda söker inge
ıen lefnadsmod och lust för arbete, »såsom det säkraste sättet
öfvervinna melankolin«, framskymta i hennes bref ganska
nga bekymmer, som den modiga qvinnan hade att bära på.
ıt ställer sig till missväxt i hemlandet, och räntorna på hen-
s lilla kapital, det hon till en del synes hafva utlånadt bland
nderne, begynna att slå felt. Hon har skrifvit till grefve Eh-
ısvärd, gereralamiralen, att sonen måtte få åtnjuta sitt lilla
ge vid flottan, och har deri blifvit understödd af öfverste Mont-
mery, men är utan svar. Hiertas förslag till konungen att
de holländska generalstaternas räkning låta i Sverige upp-
ta en trupp af 3000 man, på hvilket förslag Hierta som bäst

[illegible] afvaktade svar, kunde kanske bereda sonen en ut[illegible]se hvad konungen derom besluter: enligt mitt klena [illegible]orde hans majestät aldrig tillåta det hans länder be[illegible]0 man«, en tanke som äfven sonen med ovilja förklastar. [illegible]le öfrige sönerne är Henrik henne till nöjes genom sin flit, men han har dåligt hufvud och framstegen äro långsamma; vid hennes sida läser han Dalins svenska historia, och hon tillser att han ordentligt gör sina utdrag; »om qvällarne skrifver han hos tant v. Yhlen, medan vi alla äro samlade vid våra arbeten«. Adolf, den yngste, ännu anstäld som page, synes deremot blifva en fix gosse, liflig, inställsam och ihärdig, och skall nog veta att taga sig fram. I stället är Erik, näst den äldste, en filosof, som fö[illegible]rlden och dess utmärkelser, men ock har all utsigt att s[illegible]ra åsidosatt af verlden. Dessa omdömen har hon från et[illegible] äldste sonen, Carl, som i grefve Creutz nyligen förlorat sin [illegible]ddare. »Hela verlden och äfven konungen på Drottnin[illegible]a är i bestörtning öfver detta dödsfall. Så är det, mennis[illegible]går hastigt genom detta jordlif; väl, om hon är född med [illegible]alanger, men än bättre, om hon förstår att använda dem [illegible]erneslandets bästa. Han dog i podager, som är en de rik[illegible]dom, den der aldrig plågar dem, som föra ett vist och måt[illegible]f«. Detta dödsfall och konungens misshag, som Carl på någ[illegible] sätt ådragit sig, har gjort honom beslutet att skilja sig frå[illegible]hofvet och söka sig, äfven han, i fransk tjenst. Men hon har [illegible]minstone hans löfte att icke ge sig af utan viss anställning. Hon har återtagit tanken att på våren, då hon ernar sig öfver till Finland, slå sig ned på Carls boställe och sport honom derom, men det synes icke låta sig göra. Emellertid har hon tänkt att sonen Fredrik vid sin hemkomst skall följa henne till Finland. »Mina inkomster äro ytterst medtagna; det är fattigdom, som väntar oss der; men vi skola förstå att bära den tillsammans och genom vårt mod höja oss öfver den. Utsigterna i hemlandet äro, när allt kommer omkring, mörka nog; men du är ung, har förtjenst och skall nog få något att lefva af, och jag kan inskränka mig«.

Innan hon den 6 december slutar det senare brefvet, meddelar hon en sak, som gjort henne ett pinsamt intryck. Till general Pollet hade kommit ett bref från baron Haak vid regementet de la Marck, med uppdrag till generalen att söka för regementet anskaffa unga ädlingar, och hade man vid ett samqväm hos dem aftonen förut nämnt att Platen, Schantz och Lemcken blifvit af generalen vidtalade samt äfven vore sinnade att resa innan kort. Stucken af denna nyhet hade hon begärt förklaring af general Pollet, hvilken ju på sätt och vis engagerat äfven hennes son, som dock förgäfves sökt anställning. Saken hade sin rigtighet, baron Haak hade verkeligen gett l[illegible] ett sådant uppdrag från prinsen, som höll mycket på börden [illegible] utseendet hos sina officerare, och det hade varit i sistnäm[illegible]

seende Fredrik Stjernvall icke behagat honom; brist på plats
} alltså varit blott en förevändning. Carl v. Yhlen hade
mot bättre tillfredsstält, såväl i nämnda hänseende som ge-
ifver i tjensten, godt uppförande och bildning; baron Haak
ställer honom rätt som en modell vid blifvande engagemen-
Detta senare var mycket hugnande att erfara, liksom ju
orsaken hvarför hennes son blifvit afvisad icke borde såra,
hennes hjerta, eljes så ädelt i sina rörelser, kan denna gång
återhålla en sarkasm: »prinsen, skrifver hon, måtte vara
stor general, som väljer sitt folk efter den figur de göra«.
hvilken anpart hade väl Döbeln häri? Tydligen vill hon
rätt tro på en fiendskap från hans sida. Men skulle han
ara att vara ovänlig, bör sonen söka fördraga det samt dra-
len möjligaste fördel deraf genom att betänka humörets, nyc-
ies och en otyglad egenkärleks följder.

Det är märkbart huru under denna moderns behandling so-
s tankar begynna få en annan hållning. Några poetiska styc-
»saknaden«, »till sällhetstragtaren«, »sorgen fördublad«, i hvil-
an på hösten sökt ett uttryck för sitt svårmod, finner han nu
erdrifvet ängsliga«, då han på våren sänder dem hem med löjt-
; Morian. Hans till dyrkan gränsande kärlek till modern öf-
lödar väl ännu af bedyranden, som någongång kläda sig i bun-
språk, men på samma gång börjar han att på ett positivare
sysselsätta sig med sin framtid. Ännu i ett bref af den 5
klagar han öfver en trånsjuka, som förlamar hans bästa före-
er, men småningom har dock den tanken fått öfverhand, att
för sin heders skuld icke kan komma hem, utan att hafva
at i Frankrike. Vore han så klen, att det icke kan lyckas
om hvad som lyckats för så många andra, hvilken föreställ-
; skulle man få om honom der hemma? Af alla de känslor,
ern sökt väcka hos honom, är det känslan af manligt värde,
bäst synes hjelpa honom att öfvervinna blödigheten och
gheten. Rått och sedeslöst som han finner lefvernet vid
ranska regementena, skall detta vara för honom ganska lik-
gt, han skall ge efter för den fördom, man i Sverige hy-
för meriter af detta slag, och åtminstone icke försämras deraf,
inge han bär moderns bild i sitt hjerta. Den har blifvit som
vattentät drägt kring hans ande, i skydd af hvilken han, vis-
gen med beklämdt bröst, men förtröstansfullt ger sig ut i
a lefverne.

Till denna förändring bidrog visserligen ock den omsväng-
, som ganska snabt hade för sig gått med hans vän v. Yhlen,
rs af naturen muntra lynne hade redan under deras skiljs-
sa på hösten låtit honom komma till rätta såväl med Dö-
som med kamraterne. Af bref, dem Stjernvall emottagit
Saltzburg, finner han vännen redan djupt in i sällskapslifvet,
major Haak infört honom; det är icke utan att den unga
asell Bergstedt, som med sin fader uppehåller sig i Strass-

; på honom ett visst intryck. I sin tjenstgöring är v. e af själ och hjerta, numera tänker han ej på många sitt fädernesland, och Döbeln visar sig nu som hans älgörare; han har skaffat honom snabbare än vanligt ... nmagten och dertill en gratifikation, och för denna välvilja mot vännen vore Stjernvall villig att hålla af den besynnerlige mannen, men då han i dennes ögon läser ett otvetydigt förakt, kan han på sin höjd bjuda till att vara honom till lags, »föraktet, från hvilket håll det än kommer, är oss städse en förödmjukelse, och märkvärdigtvis sårar oss hatet långt mindre: det stöter icke på samma sätt vår egenkärlek«.

Då modern bedt honom nu och då nämna något om Carls uppförande, yttrar Stjernvall mera lakoniskt: »Han är hvar afton i komedin eller sällskapslifvet, medan jag sitter och spökar allena i vår kammare. Han är sina förmän och kamrater till största nöje, och vänskapen kan just än ej heller beklaga sig«. Den nybakade löjtnanten har emellertid föresatt sig att genom sin stora kredit hos Döbeln få sin misantropiske vän in i regementet, och kanske kändes detta sjuttonåringens beskydd litet tryckande. En dag, den 26 april, hade Stjernvall åsett regementsexercisen och dervid sammanträffat med Döbeln, som artigt begynt tala med honom om Lausanne och Genève, dit Stjernvall spekulerat på att göra en resa. De hade följts åt till citadellet och under vägen kommit i längre och familjärare samspråk, än han någonsin trodde möjligt med denne sin vedersakare. »Jag drog honom oförmärkt in i mina angelägenheter, utläggande för honom det nöje, jag erfor af exercisen, och min önskan att lära manövern. Slutligen ryckte jag fram med huru olyckligt det var att jag vid min ankomst, genom sorgbundenhet och missbelåtenhet, hade förverkat utsigten på en anställning. Man kan icke veta om det är orsaken, gaf han till svar; det första prinsen såg er, sade han sig icke vilja hafva er. Men han handlade väl än värre med mig, fortsatte Döbeln, då han lät mig vänta tretton månader på ett afslag; mitt öde har således någon likhet med ert. Jag inföll: Gud gifve att slutet ock blefve lika och att jag blefve omsider antagen! Knapt lät han mig uttala dessa ord, innan han skyndade att förklara det vara omöjligt: då prinsen engång sagt nej, vore han oböjlig. Det tyckes emellertid som om Döbelns egen anställning bevisade motsatsen, och åt Carl har han sagt att han behöfde blott säga ett ord, så skulle jag blifva antagen«. Påföljande dag hade Carl ett samtal med Döbeln, hvilket Stjernvall refererar för sin mor. Tydligen hade Döbeln fått ett gynsammare intryck än förr af den tillbakadragne finländaren. Han hade börjat med att göra v. Yhlen tusen frågor om honom, och denne hade också icke varit sen att prisa vännen och med sin heder gå i godo för att han skulle göra för sig vid regementet. »Döbeln höjde på axlarne sägande: l... ken skada att han ej blef antagen! — derpå afbrytande sig ...

ıet: men prinsen ville det icke! — derpå tyst och tankfull en stund: om jag blott hade vetat... men anställas kunde lock icke, — och så fortsatte han att säga än ett gynsamt än ett annat för att återkalla det, afbrytande sitt tal med ·r af tankfullhet«. Det föreföll ynglingarne som om Döångrat sig och kämpat med sin egenkärlek; troligare är att kämpade med en antipati, som han också icke, lika enersom häftig till sin natur, fick magt med. Emellertid föresig nu Stjernvall att, såsnart prinsen återkommit, gå upp onom och visa att han vuxit med väl en tum sedan hösten, ör hans litenhet ej mera borde ligga i vägen, och skulle ›n då ge helst ett halft löfte, så ville han gå till Döbeln om så behöfdes, kasta sig för hans fötter. Denna föresats tetgjorde dock Döbeln, ty när han nästa gång råkar Stjernär han frånstötande som förr, och Stjernvall säger att det ›solut sista gången, han för sin mor skall nämna Döbeln. Efter allt hvad det vill tyckas, berodde Döbelns antipati på att tyckte Stjernvall vara ej blott en ängslig, utan ock en liten Han hade kort efter deras ankomst anmärkt åt v. Yhlen, an borde låta Stjernvall sjelf betala sina depenser, och det ›nde, hvari denne lät sig ställas i förhållande till vännen — ; som ynglingarne funno för vänskapen helt naturligt — var öbeln så motbjudande, att den höll på att kosta Stjernvall alla framtidsutsigter, såsom sedan visade sig. Det var dock ur idlaste grund denna Stjernvalls sparsamhet härflöt, då han så iste och så ofta fick höra hvilka uppoffringar hans dyrkade ålade sig för hans skull. Gerna hade han följt kusinen i apslifvet, men dertill fordrades att man skulle vara klädd på itt, som han ej hade råd till. Der är en gammal grå rock, han fått af v. Yhlen och som ofta återkommer i brefven. en suck afstår han från att följa sin teckningslärare på en ıdring i Vogeserna, emedan färden skulle kosta 8 frcs. Un-)öbelns frånvaro hade ynglingarne passat på och sökt sig illigare spisqvarter, med afstående af qvällsvarden 24 frcs let för 36 frcs. men deras mentor tvang dem att flytta tilloch då Platen och Kothen, Pollets rekryter, ankommit och ıden stiger än högre, skiljer sig Stjernvall från matlaget och : sig på en fot, som han lofvar att skall bli billig. I ett bref ımbassadören baron Staël till dennes systerson Gyllenram, den rike mannen, som nyss gift sig med fröken Necker n förmögenhet af 7 miljoner livres, yttrat bland annat: ıålla, så skaffar du dig medel att göra godt, hvilket är det e och verkeligaste af alla nöjen«, och med denna vackra ıs i minnet gör Stjernvall sig förebråelser deröfver, att ldrig ger tiggare något, stundom till och med afspisar de-›ner med hårdhet: »det förra kommer mindre af en obekaraktär, än af öfverdrifven sparsamhet, och det senare ›lott af trumpenhet«. Af hans månadsräkningar, dem han

; tillsänder modern och som kunde lemna nog så ku- /sningar om prisen på den tiden, ser man huru han a att slå sig igenom med litet; om han för en sou kö- sig kt, ber han modern öfverse med hans lust för denna njutning. Det är på moderns uttryckliga yrkande han förser sin garderob eller tillåter sig någon extra utgift, och hennes önskan att han måtte besöka teatern blir ouppfyld. I denna sin sparsamhet, så ädel i anseende till bevekelsegrunden, liksom i sitt öfriga görande och låtande på denna tid, lägger han i dagen en sådan ängslighet, att den icke kunde annat än göra hans fattigdom bemärkt, och han fann med bestörtning, då det blef fråga om hans anställning vid Royal de Suède, huru dålig politik han följt.

Med ett sådant hjertelag är ej underligt att han kände sig ensam, »spökar allena på sin kammare«, som han säger, sedan nu äfven v. Yhlen blifvit ett verldsbarn som den andre. För sitt hjerta och sin intelligens hade han länge och väl intet umgänge, hvarför han ock ber att få med sin mor resonnera om de saker, som han läst om, då han icke på annat sätt kunde följa rådet att utveckla sig genom samspråk. För öfrigt hade han ingen brist på umgänge, såvidt det kom an på landsmän, af hvilka det denna tid i Strassburg går och kommer en otrolig mängd, icke minst från Finland. Han gör vid sin ankomst bekantskap med Flemingen vid elsasarne, som lågo nere i staden, men meddelar påföljande juni den smärtsamma underrättelsen, att denne landsman fått ett plötsligt anfall af galenskap. Ofta besöker han »löjtnant Murjan«, troligen Carl Axel v. Morian, hos hvilken han en dag träffar major Mörman, slägtinge till general Pollet, äfvensom en svensk officer, hvilken tjenat sex år som page tillsammans med äldsta brodern, Carl, »och var enchanterad af de bref, hans mor skref till honom«. I medlet af maj anlände de tvenne landsmännen Platen och Kothen och fingo sin bostad i deras närmaste granskap, så att de dagligen infunno sig i deras rum, till ringa trefnad för Stjernvall, ty Platen var öfvermodig och rå, Kothen åter med sitt goda hjerta och klenare hufvud ett föremål för kamratens öfversitteri, hvilket synes hafva plågat Stjernvall. Af alla dessa bekantskaper är det dock Gyllenrams, på hvilken han sätter mesta värde, för likheten i lynne och grundsatser dem emellan, och då Gyllenram, som får vänta på sin anställning liksom han, under tiden besöker Strassburg, bringar detta honom en stor fägnad och tyckes äfven blifvit uppslaget till den bättre vändningen i hans öde.

Ty genom sin frändskap med baron Staël hade Gyllenram tillträde till en grupp af unga ädlingar, som våren 1786 uppehöllo sig i Strassburg och det i en högre sfär än kasernlifvet, der de fattige löjtnanterne dvaldes. Der var en ung baron Staël, brorson till ambassadören, en baron Ruuth och de unge Löwenhjelmarne, hvilka en längre tid gjorde sina studier här-

ädes och bestodo sig egen lärare. I denna krets synes man afva begynt att intressera sig för Stjernvall, hvars finare bilding och bättre seder måste låta honom fördelaktigt framstå från e andre, och då gamle grefve Löwenhjelm under vintern och åren vistas på orten, gör han i honom en bekantskap, som blef rckobringande. Han följer dem på deras besök bland stadens ıärkvärdigheter: »I sällskap med Moberg, Ruuth och unga Lö'enhjelmarne«, skrifver han den 13 maj, »har jag besett anatomika kabinettet, och då min mor väl känner sin sons sensibla hjerta, unde hon tro att besöket skulle väcka fasa hos mig. Men så ar det icke, utan greps jag af beundran öfver det mästerskap, ›m röjer sig i menniskans kropp ej mindre än i hennes moraska förmögenheter«. Han har vid ett tidigare tillfälle beunrat den moraliska ordningen, der ingen länk får fattas, om ;ke det hela skall falla i hop, och tillägger nu att på samma ıtt »den minsta störing i den beundransvärda symmetri och deırnes inbördes relation, som bildar menniskokroppen, kommer en att tyna och böjas till undergång«. Denna reflexion hade an troligen af Moberg, en lektor vid krigsskolan i Carlskrona, vilken för tillfället var anstäld som Löwenhjelmarnes lärare. Ios denne får han en dag tillfälle att höra grefven läsa den in;ruktion, han uppsatt för sina söners guvernör och som i sjelfva erket synes varit en ganska diger afhandling såväl öfver den rsiska uppfostran som öfver hjertats och förståndets utbildning, ålanständigheten, sättet att umgås med verlden o. s. v. »Afandlingen är lika skön och god som författaren«, och han skatır sig oändligt lycklig att hafva fått den till låns för att afcrifva den åt sin mor.

Redan i februari hade Löwenhjelm skrifvit till sin svåger refve Fersen, chefen för Royal de Suède, om en anställning ›r Stjernvall, och det är detta deltagande, som märkbart begyner lifva dennes utsigter. Han tar mod till sig och uppsätter jelf ett bref till Sveriges ambassadör i Paris, för att bedja om ennes bemedling hos Fersen, samt går till sin »vän och beskydare« Moberg för att rådföra sig. »Moberg gillade mitt förslag, ıen som grefve Löwenhjelm har haft den godheten att intres›ra sig för mig, ansåg han att jag borde taga denne till råds ch att jag sjelf skulle besöka honom; men då jag invände att err grefven alltid tar mina visiter såsom gjorda för att erinra onom om att befrämja min sak och han redan skrifvit fyra bref erom samt icke kan skickligtvis göra mera, hvarför mitt besök j skulle kunna annat än oroa honom; så fann Moberg att jag ade rätt och erbjöd sig att sjelf tala med honom, hvaröfver jag r förtjust, enär min sak skall tjugu gånger bättre förordas af onom än af mig«. Emellertid fann Moberg icke passande tillılle att vidtala grefven, som en lång tid bortåt iakttar en pinım tystnad. På Mobergs råd ber han unge Staël afsända det, ch denne tillägger sin förbön hos farbrodern, ehuru han redan

engång förut skrifvit derom. Med fog kan nu Stjernvall säga det ingen mera bör förebrå honom likgiltighet för sin egen framtid; han är sjelf helt förundrad öfver den ifver, han utvecklar, trots det att hans hjerta fortfarande bjuder emot den råa och tomma tjenstgöringen. Han finner i dessa tankar ett medel emot den sorgbundenhet, som allt fortfarande vill hålla honom under oket, och för att rigtigt uppröra himmel och jord, anlitar han ännu en kanal. Han har hos grefve Löwenhjelm träffat baron Armfelt, kapiten vid Royal de Suède, som efter par månaders vistelse i Strassburg afreser med löftet att hos sina chefer göra allt för att få Stjernvall anstäld. Hvad religion och studier icke förmått, att rycka honom upp ur det svårmodiga grubblandet, det synes sist och slutligen tanken på framtiden, blandad med känslan af eget värde, hafva förmått.

Vid allt detta rycker Döbeln fortfarande på axlarne. Genom kusinen låter han veta att Royal de Suède vore ett dyrt regemente, emedan det är ekiperadt i guld, och anför som bevis den ena af de två vakanser, Armfelt omtalat, hvilken var efter en sjelfspilling, en ung ekonomisk men medellös man, som försjunkit i skulder och skjutit sig för pannan. En annan gång låter han honom veta att de båda vakanserna äro besatta, hvilket dock icke var fallet, och ännu i sista ögonblicket håller han på att omintetgöra ynglingens förhoppningar. Den 8 maj har det kommit bref från ambassadören att Stjernvall egde de bästa utsigter, men van att misstro lyckan går han till Löwenhjelm, som ännu hört ingenting från grefve Fersen, regementschefen. Men dennes bror är kommen till Strassburg, och den ädle välgöraren lofvar att draga denne in i hans intressen. Så för han Stjernvall till grefve Fabian v. Fersen, som dock visar sig mera afböjande och meddelar dem att regementets öfverste, Stedingk, vid ett besök på de la Marcks slott vid Rheims, har samtalat om Stjernvall med Döbeln, då denne under axelryckningar förklarat att han hade sina skäl, hvarför Stjernvall icke kunnat antagas vid de la Marck. Hvilka voro då sist och slutligen dessa Döbelns skäl att stänga en ung mans framtid? Det är hvad han får veta en månad senare, då han en afton varit med Platen och Kothen på komedin och träffar grefve Löwenhjelm, som just erhållit bref från Fersen, deri äfven ett till Stjernvall. Ganska rigtigt hade Stedingk framfört Döbelns betänklighet: Stjernvalls fattigdom var hufvudsaken, och dertill kunde han vara förvissad att Döbeln utlagt hans ängslighet, såsom egnad att göra en vistelse vid detta elitregemente för honom vådlig. Fersen antar honom med vilkor att han eger erforderliga medel för sin utrustning, hvilken anslås till 1000 fres. »Om jag tiggde mitt bröd, skulle man icke göra mera väsen af min fattigdom«, utbrister han i sitt hjertas bitterhet. Men han har icke förgäfves lidit af oförsigtigheten att lära sitt läge alltför öppet i dagen. »Detta bekymrar mig icke«, skrifver han till modern; »erfarenheten, som jag vunnit genom den

örmenta olyckan att refyseras vid de la Marck, gör mig trygg: kommer jag engång till regementet, finnes inga vidare svårigheter«.

Vid denna afgörande punkt kommer honom modern till hjelp. Skulle hon ock taga sitt halfva hjerta att göra mynt deraf, så visst skulle penningar fås! Liksom hon tidigare skrifvit till Moberg för att värma honom för sonens angelägenheter, så skrifver hon nu ock till Löwenhjelm för att bringa honom sin moderliga tack och utfästa sig att anskaffa 800 frcs till hans utrustning. Men med det samma ger hon sonen ännu engång att betänka om han ville komma hem med henne till Finland eller stanna ute, och hvad han nu svarar röjer huru märkeligt ett år kunnat mogna honom: »Hvilken öm smärta framkallar icke mammas senaste bref! Jag hade redan hunnit trösta mig öfver att vi skulle skiljas för några år, och nu vill åter hjertat stiga uppåt, när jag betänker att jag skall stanna här på en underlöjtnantsplats vid Royal de Suède, i stället för att följa er till Finland och njuta af all den sällhet, edert blotta umgänge skulle bereda mig. Men dessa dagar äro förbi, då jag kunde stanna hos eder, min tillbedda moder, under förevändning att jag var för ung för tjenstgöring; de äro för alltid förbi och det gäller nu att sörja för bergningen. Jag delar fullkomligt min mors tanke, att en återkomst numera [sedan han engång blifvit antagen vid franskt regemente] icke skulle kunna skada min framtid. Deri ligger icke hindret, men i Finland skulle jag, utan hvarje egen ressurs, kunna existera mest blott på eder bekostnad, ty huru skulle jag slå mig ut med en underofficerslön i Finland, om jag ej sloge mig ut med officersgage i Frankrike. Hjertats röst, nöjets lockelser må således vika för förståndet. Jag vet icke hvadan detta mod eller denna ingifvelse kommit på mig, att jag lyckligt skall bestå försöket«.

Än mera, den summa, modern i sitt bref till grefven uppgifvit som hans tillgångar, ändrar han förrän brefvet framlemnas till 1200 frcs. och ber modern förlåta denna dristighet: han skall nog kunna lefva med den utfästade summan af 800 frcs, uppfostrad om han är såsom fattig gosse, om han blott afstår från nöjen och eqvämligheter, hvilket ju ock är hans pligt. Men »som vi lefva ett tidehvarf, då fattigdomen är ett brott, måste man undvika att röja den för mycket och öfva sparsamheten, utan att någon märker det. Jag är långt ifrån att misstänka grefve Löwenhjelm för ett sådant tänkesätt, men att nu säga honom hela sanningen, vore att skrämma honom i afseende å Fersen. De många fall af landsmän, som för skuld nödgats lemna regementet eller träda i fängelse, ha gjort dem försigtiga«. Han har nu funnit sanningen af moderns ord, att man icke bör försumma utseendet; »Gellert säger detsamma: det är utseendet som gör att andra intressera sig för oss och som först drar åt oss deras

innan vi ännu genom vårt uppförande kunnat visa detsamma«.

... nde han väl säga att han begynte känna verlden. ... han nu antagen definitivt, sedan hans beskyddare för ... skuld genom ett bref till Stedingk häft äfven dennes ... heter. Grefve Löwenhjelms humana, deltagande väsen ... redan ur hans ögon«, bevittnar Fredrik Stjernvall på ... n. Till öfverstinnan Stjernvall skref den gode gref... afråda henne från att i preussisk tjenst söka införa ... ik, hvilken nu följde henne till hemlandet. Vi skola ... en annan gång återfinna henne der under '88 års krig ... nnes söner Carl och Fredrik voro med. Skulle läsaren tycka att vi denna gång nog länge uppehållit honom vid saker af föga historisk vigt, så kunna vi försäkra att vi under bladandet i de gulnade pappren känt än flere rörelser af menniskohjertan än som fått rum på dessa sidor, och der ett hjerta rör sig, der är något som intresserar.

C. G. Estlander.

I Bokhandeln.

Inhemsk novellistik.

Sex små berättelser af Aina och Eva. Helsingfors 1880. G. W. Edlund, förläggare. Pris 3 mark.

Skizzer och berättelser, af Hanna Ongelin. Helsingfors 1880. Pris 3 mark.

Den inhemska novellistiken på svenska språket, som hittills uteslutande varit hänvisad till tidningarnas feuilletonsafdelningar, har omsider erhållit en varaktigare föreningslänk i den novellsamling, som under titeln *Skönlitteratur, utgifven från G. W. Edlunds förlagsexpedition,* under loppet af detta år sett dagen. Man kan icke annat än uppriktigt lyckönska den ärade förläggaren till förverkligandet af denna goda idé, hvilken enligt hans ord i anmälan varit hos honom »en gammal tanke«. Det uppgifves tillika att, ehuru äfven framstående arbeten på främmande språk komma att i öfversättning ingå i samlingen, denna dock främst afser att vara ett originalbibliotek för inhemska författare och författarinnor. Vi taga detta löfte på orden och hoppas att den originala produktionen på det skönliterära området hos oss redan hunnit en sådan utveckling, att den utan svårighet kan förse samlingen med goda berättelser, och att sålunda mycket sällan och endast i nödfall materialet behöfver tagas från främmande literaturer.

Med fägnad konstatera vi derför äfven att de hittills utkomna två de-
rne af biblioteket uteslutande innehålla alster af inhemska pennor. Den
rsta gaf oss en berättelse af *Maria, Skilda vägar*, hvilken redan blifvit
nnäld i Tidskriftens aprilhäfte. I den nyligen utgifna andra delen hafva
enne författarinnor *Aina* och *Eva* funnit plats för sex små berättelser, tre
: hvardera.

Ehuru i några hänseenden ganska olika hvarandra, röja dock de båda
rättelsegrupperna ett afgjordt syskontycke. Plananläggningen är i samt-
ga berättelser ytterst enkel; motiven utmärka sig icke genom någon syn-
erlig originalitet; de yttre händelserna träda mer eller mindre i bakgrunden
r att lemna plats åt en stundom ganska utförlig och minutiös skildring af
e uppträdande personernas själstillstånd. Denna förkärlek för ett psykolo-
iskt analyserande af hjeltens och hjeltinnans känslor och stämningar, ehuru
ke främmande för Eva, framträder i synnerhet bjert hos Aina. Då sålunda
afvudvigten i hennes berättelser faller på karaktärs teckningen, måste den-
mma, för att blifva verkligen njutbar, vara utförd med en följdrigtighet,
m icke tillåter några tvifvelsmål hos läsaren uppstå angående karaktärens
nning. I detta hänseende har berättelsen »Ett köpmanshus« några små-
nder på sitt samvete. Dess innehåll är i korthet följande.

En ung, man begåfvad med stora musikaliska anlag, hade för brödfö-
ns skull kastat sig in på den annars för honom motbjudande handelsba-
n. Han blef en ringa kontorist hos en rik man, i hvars enda dotter han
art förälskade sig, ett tycke som äfven å den unga flickans sida lifligt be-
arades. Hans lif är dock icke lyckligt, ty han arbetar invita Minerva; om-
ler tar den naturliga kallelsen ut sin rätt, och han besluter att bli på all-
r musiker. Ett frieri till den unga flickan besvaras utan tvekan med ja,
en af fadern erhåller han ett så mycket mera bestämdt nej. Den gamle
pmannen förblir obeveklig, icke ens hans dotters böner och tårar förmå
ra honom. I förbigående hemställa vi, om unga flickor, när de tala om
ı älskade, verkligen använda om honom det annars temligen föraktliga
rycket »*den der* mannen«. Slutet på kärleksvisan blef att den unga flickan
trots af sin faders förbannelser besluter sig för att följa den älskade som
ns maka. Så förflöto några år. Bruno hade en storartad framgång i ut-
ndet, hans »första opera emottogs med entusiasm i Florenz, man gaf
n för fulla hus, och första gången fick han af den jublande publiken mot-
a en lagerkrans«; ja »tidens största kompositörer« kallade honom »sin
ı«. »Hvarje fiber hos honom, hvarje andedrag är egnadt åt musiken«, sä-
r hans hustru i ett bref till hemmet. Efter dessa glänsande framgångar
rkommer han som professor till hemlandet. Försoningen med svärfadern
siggår nu utan svårighet tack vare en liten en, hvars smekningar morfa-
rns hjerta icke kan emotstå. Så långt är allt godt och väl. Berättelsen
tar dock icke här. Den rike köpmannen borde och tyckes äfven vara
lkomligt nöjd med den ryktbare musikaliske professorn som svärson. Men
nno sjelf är icke tillfredsstäld med den vändning sakerna tagit. Han ef-

rstr [illegible] martyrkrona, och han vinner den om också på bekostnad af ar [illegible] En vacker dag finner nämligen hans hustru honom på hans aml [illegible] på kontoret. Professorn har för alltid utbytt stråken mot pennan och det kantänka för att uppfylla den gamle köpmannens »käraste önskan« att se sin firma fortlefva. Ett dylikt försakande steg är ju mycket rörande, men dess möjlighet står i absolut strid med karaktären, sådan den är anlagd och i det föregående motiverad. Antingen var den kallelse, som några år tidigare dref den unge kontoristen från pulpeten att beträda en ovis bana, af noll och intet värde, eller också känner förf. litet till lifvet och förmår föga fatta hvad inre kallelse vill säga, då hon tror att en man, som redan tagit ett och två steg fram på den bana, dit hans håg oemotståndligt ledt honom, är i stånd att så der utan vidare bryta sönder sin stråke eller kasta bort sin pensel blott för att tillfredsställa en nyck hos en annan person, låt äfven vara att denne andre är hans hustrus fader. Vi frukta att, i fall förf. gjort sin berättelse efter verkligheten, hon en vacker dag skall bli tvungen att gifva oss en fortsättning, som kunde bära namnet »En förfelad lefnadsbana« och deri hon får lof att skildra de olyckliga följderna af Brunos förhastade beslut.

Berättelsen »Arftagerskan« lider jämväl af ett kompositionsfel. Hufvudpersonerna utgöras af den rika arftagerskan och en ung ädling, vid hvilken hon innerligt fäst sig, men som hon omsider upptäcker vara aspirant endast på hennes förmögenhet, icke på hennes hjerta. Det är detta kärleksförhållande, om det så kan kallas, hvilket analyseras och skildras i dess olika skeden, till dess slutligen brytningen inträffar. Förf. vågar dock icke lemna sin hjeltinna i en dylik tröstlös belägenhet, hon måste till hvad pris som helst få sig en manlig tröstare, och för den skull införes nu en ny person, hvilken visserligen en gång tidigare i berättelsen skymtat fram, men som det oaktadt står så främmande för det hela, att det är tydligt att han endast tillkommit för att intaga den plats, baronen lemnat tom. En novellförf. bör taga sig väl till vara att låta läsaren på detta sätt se i hennes kort, ty derigenom förlorar spelet en god del af sitt intresse.

Den idealitet, som främst kännetecknar dessa sex berättelser, får ett vackert uttryck i de ord, Eva anför i inledningen till sin lilla fina pennteckning »En qvinna af folket.« Hon säger der: »Att komma vid det orena är farligt, och dertill behöfver man sannerligen till ledsagare en engel, hvilken med sin vinge bortflägtar stoftet, som vill fläcka själens renhet.« Denna afsky för det »orena« i lifvet är lätt begriplig, och derom är ju ingenting annat än godt att säga. Men vi frukta att de ärade förff. härvid stundom gått för långt och förvexlat det orena med det menskliga. I de tecknade gestalterna vill icke lifvet rätt pulsera, de inprägla sig icke i vårt minne så klart och bestämdt, som vi hade önskat, och detta helt enkelt derför att det verkligt menskliga i dem icke fått ett tillbörligt uttryck. Rättvisan kräfver dock att villigt erkänna det förebråelsen långt mera drabbar Aina än Eva. Flere af den sistnämdas figurer äro med verklig talang och på ett lef-

vande sätt skildrade. Vi framhålla särskildt i detta hänseende »En qvinna af folket« och »Vid sexton år«. Hennes berättelser hafva dessutom en förtjenst, som i våra ögon icke är ringa. Man skönjer nemligen der tydliga spår af lokalfärg. Detta vill vara en svår stötesten för våra novellister, och man bör derför hålla Eva räkning för hennes bemödanden att göra den inhemska novellistiken äfven i denna mening inhemsk.

I formelt hänseende utmärka sig samtliga berättelser ganska fördelaktigt. Stylen är vårdad, och det är endast sällan man träffar på sådana vågade uttryck, som t. ex. »sin genomskinligt späda hand« (s. 83) eller »det lugna uppträdandet talade om en enkel sjelfmedvetenhet« (s. 83). Det lätta och flytande språket gör dessa berättelser så mycket mera njutbara. Genom sin ideala hållning lämpa de sig synnerligen för läsning inom familjen.

Skizzer och berättelser af Hanna Ongelin röja visserligen anlag för novellistiskt skriftställeri, men visa tillika att förf. ännu saknar tillbörlig sjelfkritik. Några af berättelserna, såsom »En skugga från kriget«, »Fosterdottren« och »En saga från ödemarken« hade alls icke bort blifva upptagna i samlingen. Andra åter skulle gerna kunnat ligga ännu någon tid i portföljen, innan de efter en grundlig omarbetning sändes ut i verlden. De bästa berättelserna äro »Mäktig i de svaga« och »En ljus tafla i mörk ram«. Som en allmän anmärkning gäller att förf. låter sin fantasi flyga allt för vidt och vildt omkring. Hon har icke öga öppet för huru det verkligen går till i lifvet, utan hon konstruerar på fri hand och på kammaren, och derför blir det mer eller mindre en slump, om hon träffar det rätta. Med den lätta penna, som förf. onekligen äger, skulle hon kunna ge oss långt bättre saker, än dem vi finna i denna samling. Dertill fordras framför allt att hon, medan ännu tid är, helt och hållet bryter med den inslagna fantastiskt-romantiska rigtningen, och hänger sig åt ett allvarligt studium af naturen och menniskolifvet, de båda stora mästarena, hvilka ännu aldrig vägrat sin tjenst och ledning åt den, som förstått att rätt klappa på deras dörr.

I hopp om att förf. en annan gång, efter att hafva genomgått en allvarlig skola, skall skänka oss mera lefvande och sannare karaktärer, tagna ur lifvet sjelft, anhålla vi att få göra förf. uppmärksam på några fel och svagheter, hvilka med litet större aktsamhet lätt skola kunna undvikas.

Förf. älskar granna ord och storståtliga bilder, hvilka, i stället för den åsyftade effekten, ofta framkalla en rakt motsatt verkan. Man läse till exempel följande strof: »Från den stunden satt kärlekens glödande pil i hans hjerta, och han knäböjde för sitt ideal med ynglingens fromma öfversinnliga tillbedjan, men menniskosjälen mognar fort i kärlekens solsken, och med ynglingens tillbedjan förenade sig snart mannens vaknande lidelse till en enda offerlåga, som natt och dag i sina heta flammor insvepte afgudabilden« (s. 81). Hvarför så må många tomma ord och krystade bilder för att uttrycka den enkla tanken: han älskade henne?

Förf:s älsklingsfärg synes vara den hvita. En viss sparsamhet i dess bildlika användning skulle dock icke skada. Man stöter jämt och ständigt

dana som dessa: »Hennes nakna fötter skeno *hvita* mot stugans och på den bara skuldran, lika *hvit* som lintyget, bar hon en af långa trädgrenar« (s. 46). I förbigående sagdt ett ganska ...t experiment att bära *tunga* trädgrenar på den *bara* skuldran! Litet ...re fram sid. 47 talas om »anletet och armarna *hvita* som sippans blad« på samma sida »*hvit* är du som det lilla lammet«. Sid. 56 heter det ... husbonden att han »stod *hvit* i anletet som skjortan som han hade på sig« o. s. v. i oändlighet.

Ett bevis på till hvilka löjliga öfverdrifter en alltför obändig fantasi kan leda en tvärtemot ens afsigt, utgör exempelvis det ställe, der förf. skildrar huruledes tvenne personer vandra genom en stor (!) fors, som icke var djup (!), och der hon låter mannen ställa sig midt i forsen och — sjunga. Episoden skildras sålunda: »Slutligen kommo vi till en stor fors. Den var icke djup. Vi gingo öfver den. Det dånade och brusade omkring oss. Som eld gnistrade solskenet i vattnet. Midt i forsen var en stor sten. På den sprang Sven upp och lyfte mig med sig. Der stod han och sjöng, så att det ljöd vida öfver vattnets dån« (sid. 54).

Är förf. icke alltid lycklig i sina naturbeskrifningar, går det henne understundom kanske ännu värre i hennes försök att teckna personer. I en berättelse (s. 47) införes en person, hvars yttre beskrifves sålunda: »Hög och mörk som furan var han och stark och fager som den. På hans panna och skuldra nedföll det långa mörka håret, från kinden skäggets bruna lockar, och under de svarta ögonbrynen brann det mörkblå ögat i dyster glans«. Hvem är väl i stånd att under denna äkta Rinaldo-Rinaldini-skepnad känna igen — en finsk bonde?

H. AF SCHULTÉN.

Jutelmia ja Tarinoita; suomenteli Samuli S. Helsingissä, K. E. Holmin kustannuksella. 1879. 218 sidd.

Erään italialaisen poliisi-palvelijan muistoon-panoja; neljä kertomusta, ruotsista suomentanut T. T. Tampereella 1880, Hagelbergin kirjap. 83 sidd.

Rauta-kallo; historiallinen kertomus nuorisolle, kirjoittanut Frans Hoffmann, suomenteli T. T. Tampereella 1880, Hagelbergin kust. 128 sidd.

Den berättande literaturen på finska, som synes utvidga sig raskare än annan profan läsning, har blifvit tillökt med förstnämnda, ganska väl valda samling smärre berättelser utaf skilde författare. Till först finna vi en näpen skizz »Särkinyt ruukku«, af den schweiziske förf. H. Zschokke, sedan lång tid välbekant för den finska allmänheten genom sin Kultala, derefter en af Björnstjerne Björnsons täcka skildringar ur folklifvet, »Kultakello«, samt tvenne af Andersens sagor, »Pyrstötähti« och den om skaldens vackra; r... giösa tänkesätt vitnande »Juutalaistyttö«. Dessutom förekomma några m... dre betydande skizzer af icke namngifne författare, såsom »Patrik O'Bri...

ja Katri«, »Noidan kynsissä«, »Maksaa rahassa!«, »Sukkela Jussi ja tuhma Jussi«, »Ei mokomaa tuhmaa toista« och en älsklig liten berättelse »Junun markkinamatka«. Häftet slutar med berättelsen »Oppipoika« af den kände franske förf. Emile Souvestre, hvars lugna och sedliga tänkesätt gerna må vinna insteg hos folket. Öfverhufvud kunna dessa »Jutelmia ja tarinoita« alltså rekommenderas åt både gammal och ung, och ehuru öfversättarens djupa finska torde af läsaren fordra en ganska stor förtrolighet med språket, synas oss berättelserna lämpa sig till läsning äfven för dem, som se sig om efter lektyr för att underhålla sin kunskap deri.

Så mycket kunna vi icke säga till förmån för den italienske polismannens anteckningar. Utan att kunna kallas omoraliska, äro sådana brottmålshistorier dock ingen sund näring, och det kunde vara nog med hvad tidningspressen sprider af den sorten. Från Italien kunde man dock hemta vackrare saker än bilden af den ena brodern, som förråder den andre, och andra dylika styggelser. Allt hvad polismannen berättar kan vara sant nog, och är väl icke så illa framstäldt, men hvarken nyttigt eller nöjsamt att läsa.

Öfversättaren af denna och den tredje berättelsen, Rauta-kallo, skrifver ett ganska lätt och begripligt språk. Fr. Hoffmanns berättelser för ungdom äro välkända, och Jernskallen har samma företräden som de öfriga samt dertill det, att behandla en hjeltekonung som Carl XII, under hvars fanor äfven Finland haft den äran att strida. Rauta-kallo är nämligen ingen annan än denne oböjlige härförare, hvars regemente visserligen kan ses från mer än en sida och säkerligen uppfattas både högre och djupare än här är fallet. Hoffmanns framställning af hans många öden är den populära, för att icke säga vulgära uppfattningen, men är såsom sådan desto mera egnad att hålla hågkomsten af den minnesvärde gestalten vid magt hos folket.

L . . . . M.

O. *Rygh: Norske Oldsager ordnede og förklarede. Tegnede på Træ af C. F. Lindberg.* 1:ste Hefte. Christiania 1880.

Professorn i arkeologi vid det norska universitetet hr Olaf Rygh har med detta häfte börjat utgifningen af ett planschverk öfver Norges fornsaker, som värdigt sluter sig till de arbeten af likartadt syfte, hvilka under de senare åren utgifvits i de öfriga nordiska landen af Worsaae, Madsen, Engelhardt, Montelius, Nilsson, Hildebrand (far och son), Aspelin m. fl. Mer än de flesta andra vetenskaper måste arkeologin anlita den jämförande metoden, om resultat af bestående värde skola nås, och ehuru naturligtvis studiet af sjelfva fornsakerna icke kan af något ersättas och därför måste vara forskarens förnämsta ögonmärke, så mycket hällre som det så väsentligen underlättas genom våra dagars rika museer, så är det dock tydligt att goda afbildningar, som för hans minne återkalla föremålens alla detaljer och alltid kunna hafvas till hands, äro ett af hans allra vigtigaste hjälpmedel. Hvarje nytt arbete af detta slag, som utgifves, hälsar han därför med glädje väl-

kommet, emedan han däri ser ett nytt verktyg i forskningens tjänst, men äfven den stora allmänheten, för hvilken alla dessa gamla vapen, smycken och redskap utgöra mera ett föremål för undrande nyfikenhet än för intresse, kan i verk af sådan beskaffenhet som detta finna något mera än blott det nöje afbildningar af »kuriositeter« erbjuda den oinvigde betraktaren. I en kortfattad text (på danska och franska) meddelas nämligen de hufvudsakligaste af de resultat, till hvilka den norska fornforskningen kommit, och i betraktande af den korta tid hon systematiskt bedrifvits kunna de kallas rika nog och intressanta för enhvar, som finner den mänskliga odlingens utveckling ur sina tidigaste skeden till den höga ståndpunkt hon i våra dagar intar vara ett värdigt och lärorikt ämne för eftertanken. De allmänna dragen af denna utvecklings gång i Norge skola vi här återgifva efter prof. Ryghs arbete, så vidt den hittils utgifna delen sträcker sig.

Den norska stenåldern ansluter sig nära till den sydsvenska, danska och (delvis) nordtyska. Öfver alt inom detta område förekomma samma arter af vapen och redskap och i alt väsentligt öfverensstämma fornsakernas former, hvadan sannolikt är att dessa land då för tiden beboddes af samma folk eller åtminstone af närslägtade folkstammar. Stenåldersfynden äro dock i Norge vida sparsamare än i dess sydligare grannland och under det att man i dem påträffat talrika grafvar från denna period (gånggrifter, stendösar, hällkistor), kan man i Norge icke med säkerhet påvisa sådana. Dock få icke de norska fynden anses vittna blott om tillfälliga besök i landet af folk från sydligare trakter, därtill äro de för talrika, hvarjämte man mångenstädes i Norge funnit såkallade verkstäder från stenåldern, d. v. s. ställen, hvarest de på marken kringströdda stenfragmenten visa, att där bedrifvits tillverkning af stenredskap. Icke dess mindre kan det ej betviflas att landet under denna tidrymd varit blott föga befolkadt och att invånarnes näringsfång utgjorts endast af jagt och fiske, då man därimot från grannlanden i söder har säkra vittnesbörd om att boskapsskötsel idkades i ej obetydligt omfång åtminstone mot slutet af perioden. När stenåldern i Norge begynte, d. v. s. när landet fick sina första innebyggare, kan ännu lika litet bestämmas som tidpunkten för dess upphörande, dock anser förf. denna sistnämda infalla före Kristi födelse, sannolikt några århundraden tidigare.

Från bronsåldern har man träffat fynd öfver alt i Norge ända till nordligaste Helgeland, men i ringa mängd. Likasom stensakerna anträffas de mest i kusttrakterna, dock hafva åtskilliga, delvis betydliga fynd gjorts i olika delar af det inre landet. Därimot finnas s. k. hällristningar (i bärgen inhuggna afbildningar af skepp, djur, människor m. m.) i stort antal från denna tid, i synnerhet i sydöstliga delen af Smålenenes amt, som gränsar till det med dylika så rikt försedda svenska landskapet Bohuslän. Äfven kunna icke få grafvar från bronsåldern uppvisas (de nordligaste i Trondhjemstrakten) och såväl dessa fasta minnesmärken som de lösa fornsakerna likna fullkomligt dem man funnit i sydligare delar af de skandinaviska landen, där de likvisst äro ojämförligt talrikare. Altså tyckes Skandinavien äfven under denna

tiderymd hafva varit bebodt af samma folk eller närslägtade folkstammar, ehuru frågan om hvilken ras dessa tillhört ännu är lika oafgjord som den omgående stenåldersfolket. I kulturutveckling hade Norges invånare under bronsåldern hunnit betydligt framom sine föregångare; de drefvo icke blott boskapsskötsel, men också åkerbruk, de hade stor färdighet i smide och väfkonst samt bygde fartyg af ansenlig storlek, hvadan sjöfarten sannolikt redan då hade stor betydelse för norska folket.

Den tredje förhistoriska perioden, järnåldern, som sträcker sig från de första århundradena e. Kr. födelse intill den tid, då kristendomen infördes i landet, delas i tvänne tidsskeden, den äldre och den yngre järnåldern, emellan hvilkas gränsskilnad förf. angifver det 8:de årh. De fornsaksformer, som tillhöra järnålderns begynnelse i Skandinavien, visa att ursprunget till den nu inträdande af järnets bruk beroende högre kulturen bör sökas i landen närmast norr om alperna, hvarest den uppstod förnämligast under påverkan af de med järnets användande längesedan förtrogna folken i norra Italien. Under denna den nordiska järnålderns första tiderymd ser man ännu ingen inflytelse af romersk kultur, men snart visa sig spåren af en dylik genom förekomsten af en mängd saker af romerskt arbete, stundom försedda med latinska inskrifter, och äfven de inhemska fabrikaten äro mer eller mindre formade efter romerska förebilder. Också romerska mynt hafva i stort antal blifvit funna i Norden, dock blott få i Norge, som minst synes hafva blifvit berördt af den romerska kulturströmningen. Denna upphörde med vestromerska rikets fall, men förbindelsen med södern afbröts icke för den skull. Tvärt om visa de nordiska fornsakerna nu mycken likhet med dem, som finnas i frankiska, burgundiska, allemanniska och anglosaxiska grafvar från folkvandringens senare tid, men röja i ännu högre grad än dessa en själfständig barbarisk utveckling, som mer och mer aflägsnar sig från de i föregående tiderymd följda romerska mönstren. Denna tredje och sista afdelning af äldre järnåldern, som i Norge torde hafva begynt i det sjätte århundradet, uppställes af många arkeologer såsom en särskild hufvudperiod under namn af mellersta eller midten af järnåldern.

Antalet äldre järnåldersfynd i Norge (hufvudsakligast från de bägge senare skedena) är betydligt och visar att landet först då fått en befolkning, som i talrikhet motsvarade den Skandinaviens sydligare trakter haft redan under tidigare perioder. De gå mot norr ända till 69° nordl. br. och ehuru liksom under bronsåldern kusterna tyckas hafva varit tätast befolkade, befinnas många till och med af de högst belägna fjälldalarne redan nu hafva haft bofaste inbyggare. Nu är det för forskningen också först möjligt att bestämma folkets ras, ty det är under denna period som de första spåren af bokstafsskrift visa sig. Den äldre järnålderns skrift utgjordes af runorna (den såkallade äldre runraden, som innehöll 24 tecken), hvilka uppstått på grundvalen af latinska alfabetet och tyckas hafva kommit till Skandinavien samtidigt med de fornsaker, som antyda den tidigaste inverkan af romerska kulturen. De äldre norska runorna finnas blott i korta inskrifter, mest på

stenar resta invid eller någongång inne i grafhögar. Dessa inskrifters språk har visat sig vara en germanisk munart och härmed är norska folkets nationalitet under äldre järnåldern bestämd.

Med stort intresse motse vi senare delen af prof. Ryghs arbete, hvilken kommer att innehålla afbildningar af fornsaker från yngre järnåldern eller vikingatiden, en period, som i så många afseenden varit för den nordiska kulturutvecklingen betydelsefull.

A. O. Freudenthal.

G. Saloman: La statue de Milo dite Venus Victrix; conférence tenue à l'académie royale des beaux arts à Stockholm. Première partie. Sthlm 1878, Aftonbladets aktiebolag. 35 s. fol. 4:o, med 1 fotogr. och 7 pl. med 33 bilder.

Vi hafva väl icke fått den utlofvade andra delen, men anse oss så mycket hellre kunna redogöra för den utkomna, som förf:s tolkningsförslag är redan här fullkomligt klart utlagdt. Då han framställde det i en serie föreläsningar å de fria konsternas akademi Stockholm, väckte det icke ringa uppseende för sin nyhet. Liksom hr Saloman ha vi anslutit oss (Universitetets Skulptursamling, H:fors, p. 23) till den åsigt, som anser Venus från Milo icke kunna förstås på annat sätt än som ingående i en grupp med en eller flere andra gestalter. Från vår sida har förf:s kritik af de motsatta förslagsmeningarna icke att vänta någon gensägelse; vi äro honom tvärtom tacksamma för de många träffande anmärkningar han samlat emot dem. Men beklagligtvis kan icke heller hans egen tolkning anses tillfredsställande, med mindre den andra delen bringar oss alldeles oväntade upplysningar. Enligt hr Saloman skulle Venus från Milo ingått i en grupp, som framställde Herkules vid skiljovägen, der, efter Xenophons utläggning, tvenne höga qvinliga gestalter söka att vägleda hjelten, den ena Vällusten, den andra Dygden, och den så kallade Venus vore då att anse som den förra. Herkules befinner sig i midten, och »båda de qvinliga väsendena vända sig emot honom. Vällustens gudinna räcker honom med högra handen något af sina emblem, en skål eller en blomma, och medan hon utlägger för honom symbolens andemening, höjer hon venstra armen, beledsagande orden med en uttrycksfull gest af handen, som håller äplet«.

Denna förslagsmening är i många hänseenden sinnrik och kan väl också kallas ett lyckligt påfund, då det icke lätteligen lyckas en att finna något nytt på ett fält, der så många plockat förut. Men någon lycklig komposition skulle det väl icke kunna kallas, att konstnären sålunda låte gudinnan framräcka emblem med båda händerna, och naturligare skulle det väl i sådant fall varit att, då hon måste tänkas stående till venster om Herkules, hon hållit det emblem, hon egentligen vill räcka honom, i den venstra, närmare belägna handen och användt den högra till en beledsagande gest. Den saken kan man dock tänka sig hur man vill; förf. har trott sig böra

ge den venstra handen ett äple, förmodligen emedan den arm, man fann liggande jämte gudinnan på fyndorten och som man väl är ense om att anse för en misslyckad, redan i antiken gjord restauration, bär detta attribut. En större betänklighet väcker draperiet. Är det gudinnans mening att hjelten skall följa henne, så måste hon väl kunna gå. Xenophon, som refererar Prodikos' uppfinning af fabeln om Herkules på skiljovägen, säger uttryckligen att de båda höga qvinnorna nalkades honom, och om Vällusten, att hon lopp emot honom framom den andra. Men såsom konstnären konciperat draperiet kring höfterna och benen, är hon icke tänkt i en situation, der hon gått eller ernar gå. Förf. säger det sjelf vid den allmänna karaktäristiken af statyn, pag. 8: »Man måste medge att det vore omöjligt att gå med ett på sådant sätt anordnadt draperi«. Också kroppens hållning synes oss icke kunna i alla hänseenden härledas ur förf:s thes; äfven om vridningen åt venster dermed blefve naturlig nog, så blir dock den starka lutningen åt höger oförklarad, och denna lutning vill förf. icke heller medge att Ravaisson i någon väsentlig mån afhjelpt genom sin korrektion. Som den nu är, synes den åtminstone icke med någon nödvändighet följa af den aktion, förf. vill ge gudinnan.

Till sin tolkning har förf. blifvit ledd af en inskription, som fans öfver den nisch, i hvilken statyn blef liggande, då bygnaden i tiden instörtade. Clarac har tolkat denna inskription sålunda, att en viss Bacchios, som varit undergymnasiark, säger sig hafva invigt bygnaden åt Hermes och Herakles. Af uttrycket »undergymnasiark«, der dock hufvudordet är en konjektur, sluter förf. att bygnaden varit ett gymnasium, der den qvinliga gestaltens närvara måste förklaras genom något sammanhang med titelgudarnes historia, och detta finner han i Prodikos' fabel om Herkules på skiljovägen. Huru mycket än härvid bygges på blott gissning, så kan ju icke förnekas att tanken är fyndig och fängslande. Men tyvärr äro skriftteckner i inskriptionen af ett ganska sent datum, så att om Bacchios haft någonting att skaffa med statyns tillkomst, den icke kan vara äldre än århundradet efter Kr. f., en tidsålder då ej ens det formela uttryckssättet mera röjde den forna konstens mästerliga säkerhet. Den vore äfven yngre än Herkules Belvedere, hos hvilken en senare kritik blifvit ense om att finna ett jämförelsevis slapt behandlingssätt. Från denna olägenhet söker förf. hjelpa sig genom att antaga en prototyp, af hvilken den beundrade statyn vore en ombildning, och söker sålunda förklara den blandning af stylar, af Phidias' höga och stränga skapelsesätt, af en senare mera realistisk styl och af Lysippos', såsom han kallar det, »böljande« skaplynne, hvilka alla stylar han trott sig finna blandade i detta verk. Men vore statyn från Milo ett sådant sentida alster af eklektisk konst, så är det väl mycket för mycket beröm förf. skänker henne, då han i början säger: »Genom sin utomordentliga skönhet öfverträffar hon alla den antika konstens statyer«.

Hvad sakförhållandena vidkomma, är således förf:s framställning icke fri från motsägelser, men det är egentligen i afseende å den moraliska tyd-

ningen af gestalten man har svårt att ingå på hans förslag. Om det är någon egenskap man varit ense om, så är det det segerrika uttrycket, som ock gett denna gudinna tillnamnet Victrix. Det är denna uppfattning, som ligger till grund för de tvenne mest omfattade tolkningssätten, det som ger henne äplet i handen, och det som sammanställer henne med krigsguden. Men i fabeln om Herkules på skiljovägen är det icke Vällusten, som har anledning att triumfera. Öfver gudinnans läppar har förf. funnit ett drag af förakt, hvarmed konstnären velat beteckna »egoismen« i denna gudinnas »förderfbringande karaktär«. Vi hade trott att detta drag på sin höjd kunde betecknas som en högdragenhet, väl förenligt med känslan af magt hos ett verldsbeherskande väsen och nära befryndadt med det drag, som greken likaledes låter spela öfver Here Ludovisis läppar. Den värdighet och nästan gudomliga storhet, som förf. ej vill frånkänna statyn, synes honom icke motsäga Xenophons skildring af Vällusten, »hvilken hennes vänner äfven kalla Sällheten« och som tillhört gudarnes krets i Olympen, ehuru hon derifrån blifvit fördrifven, och deri har väl förf. fullkomligt rigtigt, att om en konstnär på Xenophons tid skulle tagit sig för att behandla en sådan filosofisk abstraktion, så hade han visserligen icke gjort af henne en kokett. Men förf. befinner sig icke med sin gudinna på Xenophons tid, utan i en långt senare tidsålder, då konsten redan med 250 år passerat förbi äfven den ståndpunkt, som markeras af den mediceiska Venus. Att midt i en förfinad tidsålder, sådan som kejsareperioden, vända om till den naiva och stora uppfattningen och det just i framställningen af en allegorisk personlighet, vore ett isoleradt faktum, för hvars möjlighet Virgilius är en klen hemulsman. Såsom bevis på att Venus från Milo godt kunde passera för Vällusten, sådan Xenophon tecknar denna, anföres att enligt hans skildring »Vällusten bemödade sig om att synas större än hon verkligen var, — och statyn från Milo synes större än den är, en effekt, som är åstadkommen såväl genom hållningen som genom proportionerna«. Men det är ju så icke gudinnan som här bemödar sig, utan konstnären, och skall man nu i hans tekniska grepp se moraliska egenskaper hos det afbildade föremålet.

Förf. har icke förbisett att allegorin var föga tilltalande för den grekiska konstens sinligt naiva skaplynne, och supponerar derför att Prodikos' skolfabel blifvit populär och med tiden antagit samma karaktär som guda- och hjelte-sägnerna, »hvilken blandning man kan antaga hafva fullbordats vid den tidsålder, inskriptionen tillhör«. Om man nu också förbiser det faktum att denna fabel ej förekommer i konsten — utom i vasmålningarna, dem förf. nämner, känna vi med säkerhet blott guldmynt från Hadriani tid — och villigt erkännes att allegorin kunde godt tilltala Augusti tidehvarf; — hvad skall man då tänka om prototypen, »tillhörande någon af de stora konstperioderna«, som förf. strax derpå antar hafva förelegat konstnären, för att icke behöfva »tillskrifva ett så fullkomligt arbete som statyn från Milo de konstförfallets tid«? Framståldes redan i prototypen, alltså i någon af de stora konstperioderna, ett Vällustens begrepp, eller behandlade den kanske någ

at ämne? På denna fråga var det måhända förf:s afsigt att lemna svar i ta del, liksom det då vore angeläget att få närmare utredt hvilka af ver- s egenskaper, om t. ex. äfven rent stylistiska förhållanden sådana som periets skarpare kanter, skola tillskrifvas prototypen, och hvilka må till- a den sentida efterbildningen. Genom antagandet af en prototyp kunde . få sjelfva uppfinningen till gammal, men just idén är enligt hans tolk- g så beskaffad, att den icke kan vara gammal; uppfattningen och tekniken ide han genom antagandet af en om- och efter-bildning få till sentida, i denna sida åter är i verket så beskaffad, att detta måste vara gammalt, iörande en stor konstperiod. Vi befara att förf:s förslagsmening är så full nre motsägelser, att den aldrig skall kunna bevisas, liksom den, genom att a Venus från Milo till ett sentida alster och till ett uttryck af vällustbe- ppet, är så motbjudande redan för den okritiska känslan, att den aldrig ll vinna någon terräng.

För vår del ha vi icke af förf:s granskning känt oss rubbade i vår else för den af Quatremère och Ravaisson uppstälda åsigten att denna Ve- ingått i en grupp med krigsguden. Vill man blott fatta situationen enligt na förslagsmening så, att gudinnan har afväpnat guden, hvars svärdge- g hon lyftat från hans skuldra, och ger man dertill någon betydenhet åt raissons tekniska korrektion af statyn, så se vi icke i statyns ställning ot hinder för denna tolkning, som bättre än någon annan synes oss göra åt den höga sedliga tanken i verket; som en symplegma-grupp, der en ppslig beröring mellan gestalterna eger rum, behöfver verket icke heller igt denna förslagsmening uppfattas.

Emellertid, må man i afseende å hr Salomans tolkningsförslag vara af an tanke, så vore dock obilligt att ej erkänna det vackra arbetets för- ster i öfrigt. Kritiken af de tidigare förslagsmeningarna, som uppräknas ständigt, är förd med all försigtighet och omtanke, och de talrika afbild- garna äro egnade att införa läsaren i den så länge debatterade frågan. I den granskning, förf. anställer med de tolkningar, som gå ut på att e statyn för en isolerad figur, ha vi icke mycket att anmärka, dock är icke exakt, när pag. 17 säges att man ej förmått utföra tanken att gu- nan hölle krigsgudens sköld och att detta förslags ohållbarhet derigenom e bevisad; professor Wittigs restauration, utstäld på Wiener-expositionen '3, är ett försök åt detta håll. Det är kanske för mycket erkännande f. egnar Veit Valentins osmakliga påhitt att i denna staty se en qvinna, som er att skydda sin kyskhet mot manlig närgångenhet, hvilket förslag går från det sätt, hvarpå gestalten genom benens spänning synes hålla upp periet, och ingalunda kan sägas »baseradt på den värdighet, statyn ådaga- ger«. Tvärtom är det i högsta grad ovärdigt, och ger anledning till den lexion, att om den moderna kritiken begynner ledas af sådant vulgärt ådningssätt, vore önskligt att den så länge lemnade Venus från Milo red.

C. G. Estlander.

No   k Musiktidende, C. Wahrmuths förlag, Christiania, 1880.

]   n en gång har förslag bragts å bane att upprätta ett sjelfständigt publicistiskt organ för det musikaliska lifvet i Skandinaviens länder; men, vare sig att lämpliga arbetskrafter saknats eller publikens intresse varit för ringa, — dessa planer ha för det mesta nedlagts utan resultat. En gång (år 1876) kom det dock så långt att en musikalisk tidskrift (»Teater och Musik« i Stockholm) kunde utsända ett profnummer, men, så vidt vi minnas, stadnade det dervid och sedan dess likasom ditintills har musiklifvet i norden för sina offentliga spörjsmål ej haft annat rum än de dagliga tidningarnas stereotypa referat eller nu och då ett undanskymdt hörn af någon tysk tidskrift med ett fåtal skandinaviska läsare. Under sådana förhållanden måste hvarje steg till det bättre af musikvännen helsas med tillfredsställelse, och det är derför med sann fägnad vi anbefalla till publikens hågkomst den sedan årets början i Kristiania utkommande »Nordisk Musiktidende«.

Att döma af de häften, som redan sett dagen, är det nya företaget egnadt att tillvinna sig mycket intresse, och specielt torde allmänheten i vårt land med nöje se den uppmärksamhet, som egnas vår hufvudstads musikaliska angelägenheter i en genom två nummer gående sakrik korrespondens af den kända signaturen M. W. För öfrigt omvexlar innehållet med biografier, musikaliska revyer, korrespondenser från Sverige, Danmark och Tyskland, smärre notiser m. m., hvarjämte väl utförda porträtt af in- och utländska artister (exempelvis Ole Bull, Niels W. Gade, fru Essipoff m. fl.) bidraga till att det hela motsvarar äfven längre gående anspråk.

Det är att hoppas att man i Norge, hvarest för närvarande lefves ett rikare musiklif än annorstädes i norden, skall gå i land med hvad som ej lyckats på andra håll, nämligen att upprätthålla ett värdigt skandinaviskt musikorgan.

Vd.

Öfversigt.

Bref från Danmark. *Köpenhamn i slutet af oktober 1880.* Högtärade hr redaktör! Om jag åter törs lägga beslag på ett par sidor af eder ärade tidskrift, ville jag gerna i korthet omtala ett par arbeten, hvarmed vår literära julsäsong allaredan har tagit sin början. Af *S. Schandorphs* hand föreligger sålunda en medelstor berättelse »*Smaafolk*«, som uppfyller bägge de betingelser vi engång hafva blifvit ense om att ställa på de skrifter, jag närmare skulle fästa edra läsares uppmärksamhet på. Det är både i för sig ett dugtigt och intressant arbete, och det har tillika egenskapen genom skildringen af särskildt danska, eller nogare taget lokala köpenha

, förhållanden, vara karaktäristiskt för oss. »Smaafolk« gifver, såsom titeln en del antyder, en framställning af lifvet i de lägre hufvudstadskretsarna, ı särskildt erbjuder skildringen af hufvudpersonens, en köpenhamnsk tjenflickas vexlande öden, ett icke ringa intresse. Det är icke första gången literatur har lagt oss på sinnet huru tung och farlig den tjenande klass ställning är, så att det många gånger kan vara ett spörsmål, om den nana nutiden behandlar sina »slafvar« bättre än forntiden behandlade sina. ; vill endast påminna om Lotta i Paludan-Müllers »Adam Homo«, den ckars lilla flickan, som med förlusten af sin ära och sitt lifs lycka måste cta för grefvinnan Klaras högmod emot informatorn. Med skarp blick den sorgliga verkligheten drager Paludan-Müller i sin berömda, jag hade när sagt menniskofiendtliga dikt de obarmhertiga konseqvenserna af ett ant syndafall, och det är väl knapt något tvifvel om att det är såıa väsen, som framför allt och väsentligast rekrytera prostitutionens lröfliga hopar. Schandorph ser i ljusare dager lifvet och menniskorna. n vill uppenbart alla väl, i trots af sin öppna blick för verldens dårskap ı skröplighet, och nästan med en Dickens menniskokärlek och filantropi, ömhet för han slutligen alla bokens handlande personer lyckligt igenom ets bränningar och skär. Hvad hans skildring möjligen dervid förlorar i turalistisk« sanning och i alvar, vinner den i hjertlighet och värme, och maafolk« är ett bevis till på att vår nyare literatur, trots allt hvad den : att tacka främmande påverkan för, icke förnekar den hemlandsjordmån, ıri den är rotad. Till »Adam Homo« hafva vi i verkligheten endast få ostycken, och den moderna franska novellistikens impulser torde ännu vätligast kunna uppvisas endast i de yngre författarnes teknik. Som nästan ; hvad Schandorph skrifver, är »Smaafolk» en »rolig« bok. Hans rika förl på komiska typer och förnöjande situationer, hans förtroliga bekantskap d de lägre klassernas lif och karaktäristiska uttrycks former, hans lifliga ı åskådliga framställningssätt, som understundom icke skyr en »fri expresn«, allt detta är kändt från hans tidigare berättelser och har äfven gifvit uttryck i denna sista. Dock fattas, förutom tjensteflickan, hvarken alliga karaktärsskildringar eller mörkare bilder af lifvet. Bland de sista ıes en, som hör till bokens allra bästa scener, skildringen af en afton ı en arbetarfamilj, der i synnerhet mannen och hustrun äro framstälda l slående sanning. I en viljeslapp estetiker har förf. åter tecknat en af karaktärer »uden Midtpunkt«, som han har sin styrka i att framställa lefıde och utan öfverdrift, och skildringen af en barmhertig samaritan i mona kläder är med icke ringa verkan begagnad såsom ett af handlingens hjul. Mycket roande låter förf. en jordegumma uppträda som dea ex china och såsom förfäkterska af den nyare vetenskapens realistiska resuloch man måste öfver hufvud vara synnerligen oemottaglig för god hur och en vänlig lifsåskådning, om man icke kan glädja sig öfver denna modiga satir och halft rörande, halft gycklande framställning af köpenonska förhållanden i våra dagar.

En mindre berättelse, som också låter handlingen försiggå i nutiden, kan jag nämna med det samma. Den tillskrifves en debuterande författare, som kallar sig *Fr. Elbert,* och bär namnet *Ild og Aske*. Utan att vara någon betydande prestation i estetiskt eller psykologiskt hänseende, skall den, likasom flere af våra nyare berättelser, dock kunna intressera en och annan, som må hända önskade hafva reda på, hvad för ögonblicket är föremål för diskussion i Danmark. I den unge lärde fritänkaren, som spelar en roll i boken, har förf. sökt att teckna en nytidstyp, och berättelsens väsentligaste intresse hvilar på de samtal, som med honom såsom utgångspunkt äro inflätade i framställningen. Liksom andra yngre författare, glömmer dock äfven Elbert, att ju närmare den tid man vill skildra står en, dess större andlig öfverlägsenhet fordras det, och att det icke alltid är nog att direkte referera. I en skildring af en qvinnas lidelse, tills hon slutligen söker hamn och finner hvila i den katolska kyrkans sköte, finnes mindre nytt, men dock en viss dugtighet. För oss danskar synes det mig att boken har sitt största intresse genom att visa, huruledes nästan enhvar ny uppdykande skribent sluter sig till det yngre lägret. Det är ett nytt strå man har kastat i floden och som visar åt hvilket håll strömmen för.

Ännu en berättelse må jag för författarens skull omtala, nämligen en voluminös »historie« eller krönika af *Carit Etlar,* vid namn *Salomon Baadsmand*. Bokens första halfdel sätter jag ringa värde på. Det är ett försök i den franska romantiken ifrån 1820-talet med alla dess förskräckligheter och nerv-irritament, på samma ståndpunkt som Victor Hugo's »Bug Jargal« och liknande ungdomsarbeten, men utan den store franska diktarens eld och kraft. Den andra halfdelen rör sig omkring Tordenskjölds lif och bedrifter, och i den brokiga rad af äfventyr, hvari vår nationele sjöhjelte och hans vän Salomon Baadsmand uppträda, återfinnes helt visst den populäre författaren till »Gjöngehövdingen« och »Dronningens Vagtmester«, utan att skildringen dock synes mig nå upp till dessa och liknande med rätta uppburna folkböcker. Carit Etlars författareverksamhet är icke allenast mycket stor till omfånget, men äfven af högst olika värde. Han har skrifvit jutländska folklifsbilder och naturskildringar, som vackert träda i Blichers fotspår, och hans friska fantasi och stora framställningsförmåga ha öfver hufvud taget många naturliga och medfödda företräden, men medan han i flere af sina senare arbeten har sträfvat efter att konstnärligt aga och skola sin rika talang, synes hans »Salomon Baadsmand« väl något för mycket hafva sluppit lös för alla vindar. Det är en berättelse, som ganska litet passar för vår tids konstnärliga ståndpunkt, och den torde aldrig uppnå någon hög plats bland författarens skrifter.

Läsarne af dessa rader torde förmodligen allaredan känna Claës Lundins och August Strindbergs skildring af det gamla Stockholm. Ett liknande försök är samtidigt gjordt hos oss. *Fra det gamle Kongens Kjöbenhavn* är namnet på en samling silhouetter ifrån Danmarks hufvudstad på Fredrik VI:s tid, särskildt på 1820- och 1830-talen. Förf., en gammal publicist

J. Davidsen, berättar ganska lifligt och tyckes understödjas af ett godt minne, men då hittills endast ett häfte af boken är utkommet, må en närmare redogörelse uppskjutas till en annan gång. Talrika illustrationer i texten skola gifva arbetet ett särskildt intresse.

I mitt sista bref fäste jag uppmärksamheten på de under våren utkomna *Efterladte Papirer* af *Sören Kierkegaard* för 1848. Nu föreligga redan pappren för det följande året, och då äfven dagböckerna för 1850 lära vara färdige till utgifning, synes det som om dr Gottsched inom kort skulle få hela arbetet fulländadt. De »efterlemnade pappren« för 1849 äro ännu större till omfång än det föregående bandet och utgöra en bok på vidpass 650 sidor. Det är väl icke mindre än ett kämpaverk, som den märklige tänkaren här har utfört, och vår memoirliteratur får genom detta verk en lika så betydelsefull som omfångsrik tillökning.

De senare åren hafva i det hela taget skänkt oss ett icke ringa material i detta afseende. Jag kan sålunda i dag ytterligare nämna en samling af den bekante teologie professorn och politikern *H. N. Clausens* småskrifter och tidningsuppsatser, som under namn af *Fædrelandske Forhold og Anliggender* ha begynt utkomma i häften. Dessa mindre arbeten, som dels röra sig kring kyrkligt-teologiska, dels kring fosterländskt-politiska förhållanden, torde bilda ett värdefullt supplement till Clausens egen skildring af sitt lif och vara ett icke ovigtigt bidrag till studiet af Danmarks nyare historia.

Med dr *Troels Lunds Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16 Aarh.*, hvaraf ett nytt band nyligen har utkommit, föras vi deremot tillbaka i tiden. Jag har förr skildrat den likaså lärde som begåfvade författarens framställningssätt, som säkert skall bringa detta hans verk ut i vida kretsar, och jag skall derför blott tillfoga att hans skildring af det dåvarande dagliga lifvet i norden, sammanfogad som den är af idel småting, som mödosamt äro hopbringade från alla möjliga håll, också här sammansluter sig till en synnerligt lefvande och åskådlig bild.

Till ännu aflägsnare tider för oss en yngre historiker *H. Schwanenflügel* i *Oldtidens Kulturhistorie i sine Hovedpunkter*, hvaraf första halfbandet i dessa dagar har utkommit. Det är ett stort och vanskligt mål förf. har föresatt sig, och det följer af sig sjelft att han icke vill kappas med sådana moderna arbeten, hvartill en grupp vetenskapsmän förena sig, för att enhvar behandla sitt särskilda fackämne. Hvad Schwanenflügel åsyftar är att gifva en framställning af hufvudmomenten i kulturens historia som ett slags supplement till tidens politiska historia samt att gifva denna framställning sålunda, att den är allmänt tillgänglig. I våra dagar, då behofvet af upplysning och bildning ständigt väckes allt mer och mer, är ett sådant företag otvifvelaktigt på sin plats, och hemmet och skolan, icke minst kanske folkhögskolan, skall säkert med tacksamhet mottaga denna handräckning. Det föreliggande bandet gifver, efter en kort och väl något summarisk karaktäristik af de orientaliska folken, en liflig och intressant skildring af grekerne på deras andliga blomstringstid.

Också om dr *S. Heegards* stora verk *Om Opdragelse* må jag bifoga ett par ord. Förf., som är en lika så skarp tänkare som en human och frisinnad ande, har här gifvit en framställning af pedagogiken, som senare skall bli ledsagad af en öfversigt af dess historia. Det är ett arbete, som är utgifvet på föranstaltande af vårt kultusministerium och ursprungligen är bestämdt att bilda grundlaget för undervisningen i våra seminarier, men dess betydelse är långt större. Under framställningen af reglerna för uppfostran gifver det i grunden en hel lifsfilosofi och inrymmer en så rik mängd af psykologiska iakttagelser, att ingen skall ångra det, om han sätter sig på skolarens bänk och, i det han lär sig att uppfostra andra, tillika hjelpes att lära känna sig sjelf.

Jag kunde ännu nämna flere nyss utkomna böcker, som t. ex. en icke ointressant skildring af en *resa i Kina, Japan og Indien* af *V. Hoskiær*, eller några norska dramatiska arbeten af *Jonas Lie* och den unge begåfvade diktaren *Alexander L. Kielland*, hvars skrifter utkomma på danskt förlag, men hvarken den förstes *Grabows Kat*, ett 3-akts skådespel, eller den sistnämndes *For Scenen*, under hvilken gemensamma titel tre mindre arbeten äro samlade, äro uppförda på vår scen, och de höra derför närmast Norge till.

Deremot må jag sluta med att förtälja att *Holger Drachmann* har begynt en öfversättning af *Byrons Don Juan*, icke för att denna öfversättning kan vänta sig att finna spridning hos en allmänhet, som allaredan eger C. W. A. Strandbergs lysande tolkning af detta berömda nutidsepos, men emedan det är af intresse för den unge danske diktarens karaktäristik, att han har känt sig manad att tolka denna dikt för sina landsmän. Såsom Viktor Rydberg kände sig dragen till Goethes »Faust«, har Drachmann hört sitt hjerta slå i Byrons »Don Juan«, och till och med om han, som ännu står i sin friskaste produktion, näppeligen i hast torde komma att fullända detta arbete, är det dock märkligt nog att se honom inlåta sig på denna stora uppgift. Den utkomna första sången, som inledes af en skön och karaktäristisk originaldikt om Venedig, i hvilken stad Byron skref »Don Juan«, är i allt väsentligt väl och korrekt öfversatt, och till och med om Drachmann blott skulle hinna med öfversättningen af första delen af dikten, skulle han hafva gjort vår literatur en stor tjenst, ity att Byrons (och Shakespeares) tidigare danske öfversättare, Ed. Lembcke, blott har återgifvit de dramatiska arbetena och smärre poetiska berättelserna.

Otto Borchsenius.

Bildande konst. Konstföreningen har i år att anteckna tvenne utställningar, den i tidskriften redan omnämnda vårexpositionen och den utställning, som under loppet af sistlidne oktober månad lockade talrika besökande till Föreningens lokal vid Unionsgatan. Det kan tyckas för våra förhållanden väl mycket att ha två utställningar på året, men saken har sin orsak i en önskan att flytta Föreningens exposition till hösten, hvarmed i år

gjorts en början. För denna förändring tala flere omständigheter. De flesta af våra förnämsta artister, dem allmänheten minst ville sakna vid en exposition, vistas, som kändt är, för det mesta i utlandet. Det faller sig således svårt för dem att före maj månad, då sjöfarten ännu ej är öppnad, hemsända sina arbeten. Dertill kommer salongen i Paris, som drager till sig våra konstnärers bästa arbeten. Att Konstföreningens senaste vårexposition under sådana förhållanden föreföll intresse- och betydelselös är ju sjelffallet. Att äfven allmänheten godkänner hösten som expositionstid tycker man sig kunna sluta af de talrika besök, som nu kommit den lilla, under många ogynsamma förhållanden anordnade oktober-utställningen till del. Oaktadt den mest uppmärksammade taflan, hr Edelfelts prisbelönade »Ett barns likfärd«, hade exponerats 10 à 12 dagar förut och således saknade nyhetens behag, och svårigheter tillkommo i afseende å lokalen, som erbjöd för litet utrymme och olämpligt ljus för de större taflorna, blef dock expositionen ganska flitigt besökt.

Hr Edelfelts ofvannämnda stora genrebild, »Ett barns likfärd«, har blifvit så ofta omtalad och beskrifven, såväl i den utländska som ock i den inhemska pressen, att derom föga mera är att säga. Hvad vi för vår del mest beundra i denna bild är det lugna, milda pathos som hvilar öfver det hela, och denna innerliga samklang mellan landskapet och staffaget. Den stilla morgonen, den klara, rena luften, solljuset, som gjuter sig öfver den skimrande vattenytan, allt röjer en söndagsstillhet, en viss andakt i naturen, som väl stämmer samman med den högtidliga, lugna sorg, som de i färden deltagande tyckas erfara. Der sitter modern tyst och blickar bort mot den oändliga horisonten. Förvisso tänker hon den hårdt pröfvades tanke: »Herren gaf och Herren tog«. Den gamla mormodern tyckes ha svårt att bemästra sin sorg, men också hon håller tillbaka sina snyftningar och tårar. Äfven i detta lugn i sorgen känna vi igen vårt folk, likaså väl som i de förträffligt återgifna typerna af vår skärgårds allmoge, dessa kärfva, solbrända och väderbitna anleten, som synas alstrade af det friska, fria lifvet på vågen tillsammans med det mödosamma arbetet och som derpå stämplats af försakelsen.

Hvad som i taflan i viss mån verkar störande är anordningen med likkistan, hvars sneda ställning visserligen behagligt afbryter de horisontala linierna i taflan, men som deremot gör på åskådaren intrycket af — bristande pietet mot den döde. En anmärkning ville vi äfven göra emot den särdeles djerft placerade båten, hvars förstäf konstnären låter afskäras af ramen, liksom fartygen på våra teatrar, de der vanligen till en del gömmas i kulisserna. Till taflans största behag hör ovilkorligen tekniken, i hvilket hänseende konstnären står öfver allt beröm. Hans färg är saftig, ren och behaglig, hans pensel rask och säker. Hans teckning är — med undantag af ett enda parti, den högra armen å roddaren, som tyckes oss något för lång — säker och elegant.

Hr Edelfelt utstälde dessutom tvenne mindre taflor, »Sommarlif i skären« och ett porträtt. Den förstnämnda är ett solljust stycke från vår vackra

skärgård: en grupp af modernt klädda barn (alltför modernt för att vara finska) sysla med båtarne vid en brygga. En ung dam, klädd i en ljus elegant sommartoilett, tyckes öfvervaka de små sjömännen; taflan är hurtigt och friskt målad, men verkar dock något kritigt i färgen, hvartill de många hvita tonerna, eljes i deras förhållande till hvarandra mästerligt utförda, i sin mån bidraga. För öfrigt visar den, liksom det lilla vackra barnporträttet, en särdeles förmåga hos konstnären att återgifva det naiva, det osökta, det täcka hos barnet, så väl i kroppsställning som i rörelser.

Hr G. Berndtson exponerade sina tvenne stora taflor från senaste Pariser-salong, dessutom tvenne porträtt och en mindre genre. Hr Berndtson har i den förstnämnda af de tvenne taflorna gjort ett försök, som fallit mindre väl ut. Han har användt det lilla måleriets teknik i sin kolossala bild, som derigenom fått ett torrt, ett skinnartadt utseende. Ämnet är dertill för ringa för att fylla ut de stora måtten, och skulle utan tvifvel ha tagit sig vida bättre ut som en liten tafla eller kanske ännu bättre som illustration. Dock, för att vara fullt rättvis, bör man tillägga att taflan är målad för salongen i Paris, att den är beräknad för en längre distans, än som i Konstföreningens lokal kunde komma densamma till del, och att den bland salongens stora dukar utan tvifvel icke led af för stora mått. Luften, den kalla vinterhimmeln och granen, som står upp bakom snövallen, verka friskt och sant, de tvenne skidlöpande gossarne äro äfven naturtrogna, men för lika hvarandra och det hela förefaller enformigt. Vi vilja visserligen icke påstå att kabinettstycket och miniatyren äro hr Berndtsons enda och egentliga fält, men åtminstone har han tillsvidare visat att han i denna branche utfört arbeten, som väckt en mera än vanlig uppmärksamhet. Vi påminna endast om hans senaste lilla tafla »la présentation du tableau«, hans porträtt af en finsk krigare, af skulptören Runeberg, med flere. Till raden af dessa små utmärkta skapelser sluter sig värdigt porträttet af dr L., ett litet men högst betydande konstverk. Utförandet är, ehuru miniatyrmässigt, både kraftigt och säkert, likheten dertill särdeles väl träffad. Det större fruntimmersporträttet, som i skuggan har en delikat, fin silfvergrå skiftning, har flere förtjenster, är dock särskildt hvad likheten beträffar icke jämförligt med det förstnämnda. Hr Berndtsons genrestycke, »Hvilostund i ateliern« är, ehuru mindre betydande till sitt innehåll, en särdeles tilltalande tafla. En ung dam i en svagt rosafärgad klädning sitter på en präktig divan, mot en vacker grön fond. Hon har plundrat en bredvid stående bukett på blommornas orakel, prestkragen, och är nu helt och hållet inbegripen i att rådfråga densamma. Utförandet är smakfullt och elegant, färgerna harmoniska och fina, det hela är ett verkligt mästerstycke i det nu så moderna kabinettsmåleriet.

Fröken M. Wiik, som under loppet af de senaste åren exponerat en mängd synnerligen vackra svartkritsteckningar, utställer för första gången en mera betydande färgstudie, om man ens mera kan kalla det en studie. Modellen har en så förträfflig, varm och saftig kolorit och är målad med så f och kraftig pensel, att vi knappast ännu sett något så fulländadt utgånget

en så ung målarinnas hand. Den nästan sydländska koloriten har för tillfället verkat ännu mera kraftigt derigenom, att taflan alldeles skiljer sig från sin omgifning, de förut nämnda konstverken, i hvilka en fin, grå färgton är den öfvervägande.

Hennes andra tafla, en liten cittadina, som dragit en vinkorg öfver sitt hufvud och som en tjufpojke tittar fram under sin improviserade hatt, har äfven förtjensten af en viss ungdomsfriskhet, hurtighet och omedelbarhet i färg och uppfattning, men kan icke jämföras med det förstnämnda arbetet. Den lider af en betänklig missteckning, i det att bröst och händer äro för små, hvarförutom fonden icke smälter rätt väl sammans med det öfriga i taflan. Fröken Wiiks alvarliga skola och friska förstlingsarbeten gifva den finska konsten rätt att vid henne fästa stora förhoppningar.

Hr A. Uotila, som vid 1878 års utställning debuterade med en präktig »apelsinflicka« och några smärre skizzer, har sedan dess icke visat något jämförligt med dessa hans äldre arbeten. Bland taflor, som han denna gång utställer, skulle vi sätta främst hans »om morgonen i fönstret«, en ganska väl tecknad figur, målad i denna fina, gråa färgskala, som han redan i sina tidigare arbeten anslagit, dock att bilden lider af en viss matthet och torrhet i färgen. I hans »ostronplockerskor«, der färgen, särskildt i fonden och de längre bort belägna små figurerna, är saftigare och friskare pålagd, lemnar åter kompositionen mycket öfrigt att önska. De till venster, parallelt med taflans ram löpande konturerna af klippan och hufvudfiguren verka föga behagligt på ögat, medan deremot de fina tonerna öfver bakgrunden gifva taflan ett godt perspektiv och jämte den luft, den friska bris, som blåser öfver mellanplanet, der de väl tecknade ostronplockerskorna ses vandra mot stranden, skänka den ett behag, som gör att åskådaren icke med likgiltighet går förbi den.

Landskapen, som vid nästan alla utställningar, dem Föreningen föranstaltat, räknat de ojämförligt flesta numrorna, träda denna gång, hvad mängden beträffar, vida tillbaka för genre-, figur- och porträtt-målningen. Det är egentligen endast tvenne representanter för den finska landskapsmålningen vi här ha att nämna, den för tidigt hädangångne W. Holmberg och B. Lindholm, som, ehuru bosatt i utlandet, ännu lyckligtvis kan räknas till den finska konsten. Den senares tafla, »ett nyländskt skärgårdslandskap« (gåfva af nyländska afdelningen till dess nyss afgångne kurator, professor A. O. Freudenthal) visar att mästaren under sin långa frånvara icke förgätit hemlandet. Troget har han återgifvit den gula sanden, den torra grönskan och de knotiga tallarne, som draga sin näring ur den magra jord, hvars underlag bildas af den röda graniten, som skymtar fram i platta hällar vid stränderna, och troget äfven det fria hafvet, med den friska brisen, för hvilken fartygens segel svälla borta vid horisonten. Det är en realistisk tafla, full af poesi, som lifligt återkallar i minnet det hurtiga, verksamma lifvet i skärgården och all den korta sommarens flydda härlighet. Hr Lindholms »skogsparti vid insjö« och »björkdunge« höra till dessa små, vackra dukar, hvilka kunna anses som

ett slags alster af hans hvilostunder, dem mästaren älskar att framtrolla »mellan drabbningarne«.

Hvilken himmelsvid skilnad mellan ofvannämnda taflor och W. Holmbergs landskap, »barrskog« och »landsväg!« Och dock, huru vackra äro ej äfven dessa! De höra till en förgången tid och till ett passeradt manér, de hafva intet att skaffa med tidens realism, och huru väl fatta vi ej ändå deras skönhet? Det tillhör de öfverlägsna, genialiska andarne att genom sina skapelser meddela oss sitt sätt att se tingen an. Vi må nu sedan göra en eller annan mer eller mindre berättigad anmärkning; de rycka oss dock ovilkorligen med sig. Till dessa af en mägtig genialitet genomandade konstskapelser hör den senare af de tvenne ofvannämnda taflorna, för hvilken så många köpare anmält sig, att det för Konstföreningen tyvärr icke varit möjligt att inlösa den för sina samlingar.

Vår för närvarande ende marinmålare, hr O. Kleineh, utställer tvenne sjöstycken, »från sundet vid Gibraltar« och »från engelska kanalen«. Båda, ehuru frukter af en längre resa i konstnärliga syften, äro snarare en vacker fortsättning af hvad han förut skapat, än prof på ett nytt skede i hans konstnärliga utveckling. I den förstnämnda taflan öfvar den solbelysta stranden med sina klippiga konturer mycken verkan och skänker åskådaren ett friskt behag.

Den enda representanten för skulpturen, hr O. Wallgren, utstälde fyra arbeten, realistiskt hållna studier, naturtrogna efterbildningar af modeller och betraktade som sådana af synnerlig förtjenst. Öfver studiens nivå höjer sig dock den lilla statyetten »en tibia blåsande faun«, en liten, men vacker och anslående skapelse, i hvilken modellstudiet endast är ett medel att rätt återgifva idén. Den täcka figuren, utförd i bronserad gips, påminner lifligt om de små vackra bronsfigurer, som understundom påträffas i Pompejis klassiska jord. Från hvilket håll man än betraktar densamma visar den ständigt behagliga linier, den är särdeles exakt utförd, så när som på armarne, egentligen öfverarmarne, som icke fallit ut lika väl som figuren för öfrigt. Den andra statyetten, en herde, som drager ut en törntagg ur sin fot, är en något föragterad figur.

Af denna korta relation framgår att den lilla expositionen haft att erbjuda mer än ett gediget arbete för den skådeslystna allmänheten, och våga vi derför uttala förhoppningen att dessa höstexpositioner icke måtte stanna vid ett blott försök, utan tvärtom i framtiden allt mer och mer utvidgas, så att de inom kort må komma att inom våra konstförhållanden intaga den betydelsefulla plats, som hittills tillkommit Konstföreningens vår-utställningar.

Vid senaste sammanträde inlöste Föreningens inköpsnämnd till galleriet, för medel ur den hovingska fonden, utom tvenne äldre taflor, en ypperlig kopia af Raphaels »la belle jardinière« och en mindre tafla af okänd mästare hörande till italienska skolan, några konstverk af inhemska artister, ett landskap af B. Lindholm och ett af fröken F. Churberg, hr Berndtsons ofvannämnda »Hvilostund i ateliern« och ett större genrestycke af hr S. Keinän

»förrummet till tingssalen«, omnämndt i tidskriftens senaste öfversigt af bildande konst. Att döma af dessa konstalsters beskaffenhet tyckes den åsigt hafva varit förherskande hos nämndens medlemmar, att inköpen till ett galleri, sådant som vårt, hvarken böra eller kunna ske blott ur rent estetisk synpunkt, så att endast det vackraste och bästa der skulle kunna få inträde. Och i sjelfva verket måste man ju erkänna att denna åsigt har mycket för sig. Följes en sådan grundsats, att endast »vackra taflor«, som det i dagligt tal heter, blefve inköpta, så skulle vi inom loppet af en längre tid kunna uppvisa ett galleri, som ingalunda vore tillfredsställande för oss sjelfva och för utländingen, som vill lära känna oss i vår konst, ty dermed skulle icke få af våra konstnärer, hvilka dock genom många egenskaper kunna ha anspråk på att nämnas med aktning och som åtnjuta ganska mycket anseende hos allmänheten, knappast komma derin. Ett sådant galleri vore för kännedomen af vår konstutveckling af mindre nytta, än man hade rätt att vänta af Konstföreningens galleri. Rigtigare synes då den praxis, som inom inköpsnämnden äfven har traditioner för sig, att jämte fasthållande af ett visst mått af teknisk fulländning, tillse det hvarje konstnär, som skapat sig ett namn och en publik, och som allmänheten följaktligen begär att få se i ett offentligt galleri, representeras der så väl som möjligt. Endast på detta sätt blir samlingen med tiden ett uttryck för den allmänna, i olika skiftningar hos publiken rådande smaken, medan den i annat fall uttryckte blott de estetiska principer, som varit rådande hos de få medlemmarne i inköpsnämnden. De tvenne konstnärer, som efter senaste inköp främst kunnat vara tal om, bära väl icke några af den finska konstens bästa namn, men de ha i alla fall, genom ett för dem egendomligt sätt att återgifva sina tankar och intryck, skapat sig en styl, deri, utom mycket annat godt, finnes karaktär, något som icke alltid fins i hvad man kallar vackra taflor, och de sakna visst icke heller dem, som uppbära och erkänna deras verksamhet. Väl vore det visserligen, om deras verk, jämte nämnda egenskap, egde ett högre mått af skönhet, men ställes detta anspråk såsom ensamt gällande, är det fara värdt att den hovingska fonden blefve oanvänd eller ock att af hundrade inköp endast ett fåtal komme att falla på våre inhemske konstnärer.

J. AHRENBERG.

Teater. En teater, som icke uteslutande kan bygga på en egen sjelfständig repertoir, är följaktligen närmast hänvisad till långods från andra länders och främmande teatrars dramatiska förrådskamrar. I vår tid är det, särskildt Frankrike, som lemnar, om icke så afgjordt det mesta, så åtminstone det bästa och gedignaste arbetet på den dramatiska konstens område, och sålunda är det äfven lätt förklarligt att de franska dramerna göra sin rundresa till de flesta länders teatrar och så godt som öfverallt intaga ett så betydande rum på spellistan, att de måhända redan kunna få anses såsom alla teatrars tillhörigheter. De franska teaterpjeserna hafva också afgjorda företräden, som förklara ett dylikt faktum; de förstå som oftast att

upptaga moderna ämnen och nya motiv, de veta att tillgodogöra sig scenens vigtiga fordringar och göra ett fängslande intryck genom sin fyndighet och effektfullhet samt en lekfull och spirituel dialog. Genom sådana egenskaper hafva de äfven i ganska hög grad vunnit för sig vår teaterpublik, och sålunda är det med fullt skäl vår svenska teater egnar så mycken förkärlek åt de samma.

Vi ha gjort denna förutsättning, emedan de tvänne stycken vi denna gång hafva att framhålla bägge äro franska, tillhörande den moderna genren af pjeser, som ligga midt emellan sorg- och lustspelet; de hafva båda af sina författare benämts komedier och äfvenså båda blifvit författade för att gifvas på vådeville-teatern i Paris. Det äldre af dem är Octave Feuillet's härstädes par gånger förut (tidigast år 1860) gifna komedi i 5 akter *Le roman d'un jeune homme pauvre*, som äfven nu emottagits med bifall och intresse.

Feuillet, som gjorde sin första debut år 1845, 24 år gammal, är kanske egentligen mera begåfvad såsom romanförfattare än dramatiker, men har varit mycket produktiv på hvartdera området. I den senare egenskapen har han jämte Musset och Leon Gozlan understundom blifvit hänförd till en skild skola, som blifvit kallad »L'école de la fantaisie«, och det kan icke nekas att fantasifullhet är en af denne diktares kärnegenskaper. Hans tidigaste dramer, såsom t. ex. »Echec et Mat«, voro frukter af ett literärt bolagskap emellan Feuillet och Paul Bocage, men snart framträdde den förre såsom sjelfständig förf. äfven för scenen. Direkte för detta syfte har dock »Le roman d'un jeune homme pauvre« icke framträdt. Såsom titeln redan innebär, är berättelseformen den ursprungliga, men romanen bearbetades redan kort efter dess färdigblifvande af förf. sjelf för vådeville-teatern, der det sålunda uppkomna stycket första gången uppfördes den 22 november år 1858. Påtagligen har förf. gått till väga med synnerlig trohet emot berättelsen vid antydda dramatiserings procedyr. Han har förlorat ur sigte skilnaden emellan åskådandet och läsningen samt på det omsorgsfullaste sökt att få om icke hela skildringen, så åtminstone dess vackraste partier att framträda på scenen. Personerna äro desamma; vi återfinna till och med Gaston, som bjuder sin ruinerade vän på en cigarr. Det hela har derigenom icke kunnat undgå att göra intryck af en mängd på hvarandra hopade tablåer, lösryckta bilder, utan någon dramatisk enhet och sammanhållning. Den egentliga romanen sticker för mycket fram på scenen, och öfver hufvud kunde man säga att sjelfva innehållet, motiven och karaktärerna äro mera romanaktiga än dramatiska. Vi hafva framför oss en hjelte, utrustad med alla möjliga talanger och till sin karaktär ett verkligt dygdmönster, men icke dess mindre utsatt för idel motgångar, förföljelser och misstroenden samt på väg att blifva en verklig martyr för sin dygd, då han slutligen genom ett trollslag vinner förmögenhet, lycka och allt hvad han kan önska sig. Om således redan sjelfva innehållet rätteligen hör till romanens område, så bära äfven många enskil partier i stycket stämpeln af en tidigare form. Vi erinra om den långa, ur natt- och måltidsscener öfverlastade expositionen, som dock icke upplys

ss om annat än att vår hjelte är — ruinerad. Ännu besynnerligare är arstscenen i andra aktens första tablå, der styckets alla personer, den ena fler den andra, aflösa hvarandra i att göra »les honneurs« för »den fattige nge mannen«, hvilken har dragit sig undan till skogen, för att ostörd få fteckna en gammal ruin i trakten; åskådaren kunde nästan tro att han i tället befunne sig i en berömd målares atelier. Stycket förlorar äfven beydligt i intresse derigenom att konflikten hvilar på det utslitna motivet af ett förkommet och ofulländadt bref, hvaraf man begagnar sig att framställa hjelten i en annan dager än han sjelf ter sig, så att han icke en gång genom len största hjeltebragd lyckas få sin heder betryggad. Den slutliga utgången lemnar äfven mycket öfrigt att önska, och de i franska styckena så vanliga, ja nästan oundgängliga duellerna, dokumenten och brefven spela äfven här vigtiga roler. Karaktärerna tyckas något forcerade i jämförelse med romanens personligheter. Särskildt gäller detta Marguerite. Hennes stolthet och misstänksamhet äro här stegrade ända till förhatlighet, Hon icke blott lyssnar till alla de smädelser, som utkastas emot Maxime, ehuru de strida emot hela hans uppträdande, utan hon behandlar honom till och med såsom en simpel betjent dagen efter det han satt sitt lif på spel för att rädda hennes heder. Med allt detta är stycket rikt på effektfulla och gripande scener, innehållet är af en till känslan talande beskaffenhet och dertill kommer den genomgående ädla och högstämda tonen, som i hjeltens person får sitt uttryck, så att stycket med alla sina brister dock i hög grad kan fängsla och intressera allmänheten, i synnerhet om utförandet är godt.

En större framgång än på länge, har svenska teatern vunnit med uppförandet af ett bland Victorien Sardou's senaste lustspel, benämdt *Dora*, som första gången uppfördes på »théâtre de Vaudeville« i Paris på vårvintern år 1877 och i verldstaden väckte ett utomordentligt uppseende genom sitt lika originela som lyckligt funna innehåll. Sardou är, såsom bekant, en af det moderna Frankrikes mest produktive och mångsidigaste förf., som har rört sig på alla dramats områden och hvars namn så godt som årligen varit upptaget äfven på vår svenska teaters repertoirförteckning; vi behöfva blott från de senaste spelåren erinra om »les bourgeois de Pont Arcy« och »Ferrol«. Han har också förstått att göra sig mycket populär, och orsaken dertill är att han på ett förträffligt sätt lyckas bringa sin talang i öfverensstämmelse med publikens smak, som fordrar framför allt skickligt anbragta effekter och ett spännande innehåll. Vidare hör dertill förmågan att vid valet af ämnen kunna träffa det ur dagens krönika närmast till hands varande, det hvaraf allas sinnen äro uppfylda och hvarom alla tungor tala. Denna förmåga att kunna följa den allmänna opinionen i spåren har Sardou särskildt i »Dora« visat sig vara i hög grad i besittning af. »Dora« är en dramatisk bild af det moderna spioneriet i Frankrikes hufvudstad, och om man vill finna deri någon tendens, så är det en fingervisning åt fransmännen att vara på sin vakt, en uppmaning till försigtighet och misstroende emot alla främlingar. Genom de processer och afslöjanden, som på senaste tider trädt i

en . denna fråga, har det blifvit klart att »Dora« icke blott är ut- f en tom räddhåga i det franska samhället, utan verkligen har sina ilder i verkligheten. Om redan styckets innehåll således är af ett pi-nt intresse, så kommer dertill den skickliga anläggningen, teknikens full-indning och de spännande effekterna, hvilka alla omständigheter gemensamt hafva vållat styckets stora framgånger på dess rundresa genom Europa, sist äfven hos oss. Innehållet är följande:

Stycket begynner i Nizza, der ett sällskap sammanträffar, hvars intressen närmast tyckas röra sig kring deputeradekammarens öppnande i Versailles. Här ha vi å ena sidan de hemliga spionerna, generalagenten Van der Kraft, som i tvänne nödstälda spanska fruntimmer, markisinnan de Rio-Zarès och hennes unga och sköna dotter Dora, tror sig hafva funnit lämpliga verktyg för sitt spioneri, samt grefvinnan Zigya, en besoldad äfventyrerska, hvars yrke af politisk spion för äfven henne till Versailles. Så hafva vi vidare några deputerade, den af politik halft bortkollrade prinsessan Bariatine, som deputeradekammarens öppnande sätter i rörelse i samma rigtning, samt en ung diplomat, André de Maurillac, som blifvit attacherad för något ministerielt syfte och gör sin kur för den älskvärda Dora. Hela detta sällskap återträffa vi i Versailles midt upp i den påbegynta politiska säsongen, som sätter deras olika intressen i rörelse. Van der Kraft söker allt mera att inviga Dora i sina planer, sedan han betalat resan till Paris och förskaffat modern en österrikisk pension. Närmaste hindret är kärleken emellan Dora och André, och ehuru Van der Kraft icke tvekar att framställa den senares afsigter såsom oädla, yppar dock förklaringen emellan de unga det verkliga förhållandet, och Dora blir Andrés brud samt är sålunda förlorad för Van der Kraft, hvilken härvid utropar med sötsur min: »Nu har jag gumman ensam qvar. Hvad f—n skall jag göra med henne!« Han tröstar sig dock med grefvinnan Zigya, som nu blir ett vapen i hans hand. Den franska regeringen har nämligen, enligt Sardou, begagnat sig af Andrés och Doras tillämnade bröllopstripp, för att åt den förre anförtro en hemlig traktat emellan Frankrike och Italien. Denna lemnas åt André oförseglad, och han blandar den ihop med en mängd andra papper i en oläst och öppen portfölj. Van der Kraft känner emellertid till denna traktat och har äfven lurat sig till visshet om hvar André har gömt portföljen samt uppmanar nu Zigya att stjäla traktaten, hvartill hon är lika villig som skyldig, emedan hennes kärlek till André blifvit sviken och hon tror sig kunna kasta misstankar för dådet på Dora och sålunda ännu åstadkomma en brytning. Denna djefvulska anläggning är äfven hardt nära att lyckas, den hemliga traktaten befinner sig i Van der Krafts ficka, André upptäcker stölden under omständigheter, som göra att han endast kan misstänka sin hustru för den samma.

Här har stycket nått höjdpunkten af dramatisk effekt, hvari Sardou är en verklig mästare. Alla dessa scener — Zigyas stöld af dokumenten, Andrés förtviflan och anklagelse mot Dora — äro ypperliga och gripande ur teatralisk synpunkt. Derjämte har förf. äfven lyckats få in några verklig

poetiska element, såsom t. ex. den scen, der André i sin förtviflade sinnesstämning uppmanar sin hustru att försvara sig eller helst gifva honom en möjlighet att på något sätt förklara saken, och hon med stolthet genmäler: »Hvad bryr jag mig derom? Jag är din hustru, och det är din sak att söka försvara mig!«

En stor skicklighet har Sardou vidare lagt i dagen genom det sätt, hvarpå han löser den svåra gåtan och utreder sin intrasslade härfva. Betjenten, som har fört brefvet till Von der Kraft, yppar af en händelse saken för André, den hemlige agenten blir uppfångad innan han hunnit läsa brefvet och tvungen att utlemna det samt derpå utvisad. Grefvinnan Zigya åter röjer sig sjelf genom sin nyfikenhet och sin starka japanesiska essence, hennes straff blir att finna sig öfverlistad och inför André sjelf nödgas erkänna skulden. Sålunda slutar stycket med en lysande, om ock dyrköpt seger öfver det utländska spioneriet. och man kan föreställa sig dramats verkan i ett land, der denna sak vid dess uppförande lifligt intresserade allas sinnen.

Någon dramatisk enhet i högre mening erbjuder icke stycket i trots af dess tekniska fulländning. Vår uppmärksamhet tages nämligen på en gång i anspråk för en sådan mängd spörjsmål, att vi knapt kunna följa med dem alla. Vi behöfva blott erinra oss markisinnan Rio-Zarés, af spanska regeringen uppfångade vapenladdning, den österrikiske generalagentens spionerier och korrespondensprojekt, grefvinnan Zigyas brokiga lefverneshistoria, André's och Doras kärlek, prinsessan Bariatines krig på lif och död med ministèren och inblandning i deputeradekammarens angelägenheter m. m., för att finna, hvilken mängd af olika moment Sardou's Dora bygger på. Det tyckes oss också som om förf. icke skulle hafva fullkomligt lyckats i att sammanhålla alla dessa element, huru skickligt han än förknippat dem och i trots af den stora färdighet han utan tvifvel i denna komposition lagt i dagen. Särskildt förefalla prinsessan Bariatines griller i deputeradekammaren och hennes framträdande öfver hufvud ganska öfverflödiga, huru mycket de än kunna karaktärisera förhållanden i det moderna Frankrike. Af personer finnes ett alltför ymnigt förråd och flere, bland dem t. ex. Toupin, de Lartiges m. fl. hade saklöst kunnat undvaras. Till och med en af hufvudpersonerna, deputeraden Favrolle, André's vän, är utan någon sjelfständig uppgift i pjesen, ehuru han såsom scenisk figur leder sina anor ända ifrån Molières Philinte. Det är den i de franska pjeserna oundgänglige vännen och tröstaren, som ständigt står vid hjeltens eller hjeltinnans sida såsom en ledande försyn, hvilken gifver dem råd och stöd. Närmast är det författaren sjelf, som med denna figur tager sin andel i spelet och låter uttala sina tankar och styckets moral öfverhufvud. En sådan figur är Rodolphe i »L'honneur et l'argent«, Pomerol i »Fernande« m. fl. — Grefvinnan Zigya är ej heller en ny personlighet på scenen, hon har redan blifvit upptäckt och framstäld af Hugo, Dumas m. fl., om ock spioneriet är en ny födkrok för sådana slags damer. Deremot äro t. ex. André de Maurillac och Van der Kraft mera originela skapelser, som i allmänhet äfven lyckats ganska väl;

mot den senare vore väl ett och annat att anmärka, men den förre är i stället en figur, som gör sin förf. verklig heder. — Frånser man alla de anmärkningar, som yttermera kunde göras, så qvarstå likväl såsom styckets förtjenster det pikanta ämnet, lika originelt som nytt, den skickliga behandlingen, rik på effektfulla och gripande sener, den spännande konflikten, som stegrar intresset för hvarje scen och den fyndiga dialogen, som till och med stundom bjuder på poetiska skönheter.

För att öfvergå till utförandet af nämnda stycken, tro vi oss kunna framhålla att man icke en gång med strängaste anspråk kan säga annat, än att begge blifvit tolkade från scenen med en skicklighet och en framgång, som kunnat hedra till och med en större konstanstalt än vår. Samspelet har varit förträffligt, rolfördelningen öfver hufvudtaget den bästa möjliga, och dertill kommer ytterligare hr *Törnqvists* ypperliga gästspel såsom Maxime Odiot i »En fattig ung mans äfventyr« och André de Maurillac i »Dora«. Den första af dessa roler har af hr T. tidigare blifvit framstäld härstädes, men icke med samma tekniska fulländning som denna gång. Rolen förleder lätt till deklamatoriska öfverdrifter, hvarför vi böra framhålla den enkelhet och den måttfullhet, som främst utmärkte hr T:s spel och i följd hvaraf han gjorde så mycket större intryck i de effektfullare scenerna i tredje akten. Vi tro dock att vår publik bättre har förmått uppskatta hr T:s framställning af André de Maurillac, der en större lifilghet och en större värme gjorde sig gällande. Säkert är att denna rol synnerligen väl lämpade sig för denne skådespelares vackra och fina talang, och att han med dess framställning i hög grad har bidragit till styckets framgång hos oss. — Af truppens egna medlemmar vilja vi denna gång framhålla fröken *Reis*, som kanske var något tung och patetisk såsom Marguerite i Feuillets pjes, men deremot såsom grefvinnan Zigya i »Dora« utmärkte sig genom ett lika sant som gripande spel. — Hr *Svedberg*, som blir allt mera oumbärlig i hvarje stycke, har senast såsom Favrolle vunnit bifall genom sin goda och rutinerade framställning af denna uppgift. Framsägningen lider dock fortfarande af en viss grad af otydlighet, som gör att hans repliker ofta gå förlorade för publiken. — Hr *Agardh* har såsom gubben Laroque och Van der Kraft gifvit oss tvenne ypperliga bilder, dem vi räkna honom till mycken heder. Särskildt gaf han den senare uppgiften med en säkerhet och en detaljriktighet, som äfven förtjenar kritikens loford. — Fröken *Grahn* spelade Dora's rol med den älskliga naivitet, som så fördelaktigt utmärker denna unga, men väl begåfvade skådespelerska, hvilken redan med fördel kan användas i ganska svåra uppgifter. Doras rol har visserligen partier, som ännu i någon mån öfverstiga fröken Grahns krafter; hennes veka natur förmår icke gifva ett fullt dramatiskt uttryck åt sådana ställen som t. ex. slutscenen i första akten, der hon faller i vemod i stället för att uttrycka den ädla ifver och den högstämda förtrytelse, som det sårade menniskovärdet ingifver. Af de öfriga spelande påpeka vi ytterligare hr *Arppe* i Tekli's rol, fru *Åhman*, som gaf en synnerligen karaktäristisk och med alla dess öfverdrifter väl lyckad teckning af markisinnan Rio-Zarès

at fröken *Frankenfelt,* som i Bariatines rol hade fått en uppgift, hilken ·kligen harmonierade med den bild, som denna skådespelerska vanligen eter på scenen.

ARVID HULTIN.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund. *Finı Vetenskaps-societeten.* Möte den 19 maj. Jämte medsändande af de n första häftena af sina annaler anhöll R. Scuola Normale superiore i Pisa ı skriftutbyte med Societeten, hvartill bifölls. — Hr *Lemström* förevisade af hr *N. K. Nordenskiöld* konstruerad hygrometer, hvilken omedelbart gifver skilnaden emellan det verkliga trycket af den i luften befintliga vatıgasen och det tryck, som skulle ega rum, om luften vid samma tempera: vore mättad med fuktighet. — *Densamme* redogjorde för en tillämnad dersökning af jordströmmen medels zinkplattor af stor utsträckning, för ilkas anskaffande beviljades ett anslag af högst 350 mark. — Hr *Wiik* ddelade för Öfversigten »Mineral-analyser, utförda på universitetets kemiı laboratorium« II, och »Mineralogiska meddelanden« V. — *Densamme* emnade för Öfversigten en uppsats af hr *E. Hjelt* »Fosforbestämningar i ska sjö- och myrmalmer». — Hr *Reuter* anmälde för Bidragen »Collemla fennica« I med en plansch. — Hr *Moberg* meddelade ett af honom rdt sammandrag af de klimatologiska observationerna för 1879. — Socieen beviljade åt hr *N. K. Nordenskiöld* ett reseunderstöd af 1000 mark att sätta honom i tillfälle att under instundande sommar besöka de merologiska anstalterna i Stockholm, Upsala, Köpenhamn, Hamburg och Pesburg. — Likaledes beviljades ett understöd af 250 mk åt hr *Hj. Gylling* verkställande af geologiska undersökningar längs den under bygnad vaıde jernvägslinien Tammerfors—Wasa. — Möte den 11 oktober. Med anning af att å den af hr *W. Runeberg* utarbetade modell till medaljen öf· Nordenskiöld porträttet å framsidan utförts i sådan skala att det icke väl ge rum på en medalj af den förut bestämda storleken, beslöts att göra mejen något större, hvarjämte åt ordföranden och sekreteraren öfverläts att Rrda inbjudning till subskription å densamma. — Hr *Wiik* föredrog en af *E. Hjelt* inlemnad uppsats »Inverkan af vatten uppå malonsyreester vid gre temperatur«, hvilken godkändes till införande i Öfversigten. — Hr *mgren* inlemnade vattenhöjdsobservationer, som han under nästförflutna somr anstält å Munkholmen i Esbo. — Emedan i reskript af den 17 april 54 förordnats att efter dåvarande föreståndarens för magnetiska observatom afgång nämnda anstalts anslag skulle öfverflyttas på Vetenskaps-socieen, under hvars inseende observatoriet komme att ställas, erinrade sekreteraren derom att bemälde föreståndare, hr *H. G. Borenius,* numera på egen ökan undfått afsked, i följd hvaraf nämnda förordnande nu borde träda i kställighet, samt anmälde tillika att hr *N. K. Nordenskiöld* enligt matetisk-fysiska sektionens önskan emellertid öfvertagit vården af observatoriet ı vore villig att dermed tillsvidare fortfara. Med godkännande häraf upp-

drog Societeten åt en särskild komité, bestående af hrr *Moberg*, *Lemström* och sekreteraren, att bl. a. föreslå huru med besättandet af föreståndarebefattningen borde förfaras, äfvensom de åtgärder i öfrigt, som vore nödvändiga för att försätta observatoriet i tidsenligt skick.

Finska historiska samfundet. Möte den 10 oktober. Förevisades tvenne af generallöjtnant *O. Furuhjelm* öfversända fotografier af ryska plankartor öfver slagen vid Pälkäne 1713 och 1714 samt upplästes öfversändarens med ledning af sagda kartor och andra ryska källor uppsatta bedömanden af Armfelts dispositionar, hvilka tyckas röja att Armfelt saknade alla de egenskaper, som fordrades af en man i hans ställning. Detta stränga omdöme synes dock vid hänsyn till finska och svenska källor kunna i flera afseenden modifieras, särskildt beträffande uppställningen af svenska armén vid Hogaby. Sändningen åtföljdes af ett ryskt arbete af framlidne generalen I. P. Liprandi, belysande 1808—1809 års krig. — Hr *G. Z. Forsman* uppläste ett tryckt mandat af Gustaf II Adolf 1631 med anledning af de finska knektarnes ovana att »förlöpa theras hemvist och faner, och begifva sig afsides in i skogarne, hvarest the sig flyktevis uppehålla«. — *Densamme* förevisade sedare en hittills okänd beskrifning öfver det olyckliga fälttåget till Norge 1718, författad tvifvelsutan af prosten Nils Idman, som deltog i detsamma. — Hr *Ignatius* uppläste ett bref af landshöfdingen Åke Eriksson Oxenstjerna 16[illegible] beträffande den utflyttning af allmogefamiljer, som egde rum från Kymmenegårds län i Livland, Ingermanland, Estland, Oesel, o. s. v. För att förekomma denna emigration, som fortfor oaktadt »som oftast utgångne patenter och mandater«, utnämner landshöfdingen Erik Fransson till »uppsyningsman och profoss« i de hamnar, från hvilka emigrationen eger rum, samt uppdrager honom derjämte att beifra otillåten landthandel, antasta illgerningsmän och tjufvar samt taga i beslag halftunnor och fjerdingar fisk och tjära, om de icke äro fullmåliga, hvilket tyvärr ofta befunnits vara fallet i Kymmenegårds län. — Hr *A. G. Fontell* meddelade att den bekante Jakob Teit efter sin befrielse från Stockholms stads stockhus uppehållit sig i trakten af Wiborg, men förmodligen befunnit sig under hemlig uppsigt af myndigheterna.

— Årsmöte den 9 november. Ordföranden, hr *G. Z. Forsman* meddelade ett längre utdrag ur en af honom författad afhandling om finska adeln under medeltiden, dess uppkomst och betydelse. Till uppsatsen voro åtskilliga stamtaflor bifogade. — *Sekreterarens* årsberättelse uppehöll sig främst vid »Biografinen Nimikirja«, hvaraf redan utkommit bokstäfverna A—I. Dessutom hade Samfundet börjat trycka en samling af G. M. Sprengtportens officiela korrespondens, som i redaktion af prof. G. Z. Forsman redan nästa vår lär kunna utlemnas i bokhandeln. — Skattmästarens redovisning upptog: utgifter 290 mk, behållning 11,946 mk 5 p. — Bibliotekets tillvext utgöres förnämligast af den samling diverse handskrifter i 5 konvoluter, med handlingar och bref från 1700-talet, som af generallöjtnanten O. Furuhjelm åt samfundet förärats. — Vid härefter företaget val af funktionärer utsågs hr *J. R. Aspelin* till samfundets ordförande, hvarjämte till skattmästare återvaldes hr *S. G. Elmgren* samt till sekreterare hr *E. G. Palmén*.

Göran Magnus Sprengtporten.

X.

Anjala-förbundet.

3.

Den 26 augusti 1788 öfverlemnade Gustaf III i Helsingfors högsta befälet i Finland åt sin broder hertig Karl med uttrycklig befallning till denne att icke lyssna till några framställningar om sammankallandet af en riksdag, att icke utrymma de på ryska sidan besatta orterna, samt att icke afsluta något stillestånd med Ryssland[1]).

Den 27 augusti anlände hertigen till den vid ryska gränsen stationerade armén. Det berättas[2]) att han i början uppträdt mycket barskt mot chefskapet samt hotat med att »arkebusera och exequera« hvar och en, som ej åtlydde hans ordres, till dess honom af öfverste Anckarsvärd förestäldes att han genom ett dylikt beteende sjelf kunde råka illa ut. För vår del anse vi denna uppgift föga trovärdig. Förhållandet mellan konungen och hertigen var icke godt: Karl tadlade ofta och bittert Gustafs styrelse och handlingar, och hans förtrognaste hörde till oppositionen. Äfven räknades hertigen till densamma, och nu, när han blifvit arméns chef, tviflade man icke på att genom kraftig påtryckning kunna förmå den svage och obeslutsamme mannen till hvilka steg som helst. Att hertigen den 31 augusti flyttade högqvarteret till Lovisa befästade förhoppningarna; man såg deri ett förebud till utrymmandet af det på andra sidan om Kymmene intagna området.

Konungens fiender trodde sig så mycket säkrare kunna räkna på hertigens biträde, som större delen af officerskåren utgjordes af patrioter, hvilka ständigt ropade på riksdag och fred.

¹) *Rein,* Kriget i Finland 1788, 1789, 1790, s. 126. — ²) *Hemliga Handlingar* I, s. 107, 108.

ıärka det, pådrefvos desse af Sprengtportens anhä-
ı derigenom hoppades bringa staten i ett upplösnings-
m kunnat befrämja deras särskilda syften. Med patrio-
ıne förenade sig jämväl de — ty äfven sådane funnos — hvilka
feghet för hvad pris som helst ville undfly ett krigs faror[1].
alisterne vågade ej yttra sig, och soldaten, som, »trogen, vil-
käck till det som befaldes, utan fruktan för faran, hederlig«,
tt tänkte på att uppfylla sina pligter mot fäderneslandet,
de icke höja sin stämma[2]). Lätt var derför att förutse hvil-
ı parti hertigen skulle taga.

Äfven kejsarinnan Kata önskade intet högre än att en
ıdag skulle påtvingas den l e svenske monarken och denne
me undersåtar förödmj Hon underlät derför icke att
ıre egga den patrio änförelsen. I en officiel, till
ıeral K. G. Armfelt ställd sı fvelse, daterad Fredrikshamn
ı 2 september[3]) 1788, med le Sprengtporten att hans nå-
herskarinna vid underrätte ı om det ädla och patriotiska
ılut de under Armfelts l ıende trupper tagit, att af kon-
ıgen och svenska nation ra ständernas sammankallande,
t honom, Sprengtport ennes vägnar förklara att hon
alltid med nöje såge detta beslut vinna ytterligare styrka hos ett
fritt folk, det hon hedrade med sin välvilja. Denna välvilja vore
hon benägen att äfven framgent bibehålla, oaktadt den svarta tro-
löshet, hvarmed hon blifvit angripen, ty hon viste fullkomligt
skilja »ett oskyldigt folks tänkesätt från en lättsinnig och sin egen
fördel misskännande furstes politiska förräderi«. »Då Hon ut-

[1]) Utdrag ur Ekmans dagbok (generalstabens arkiv i Stockholm N:o 549): »29 augusti. — — Ryska regeringen berömdes och beundrades, huru den är mägtig och redoutable, huru hvar soldat är ett lejon, en björn och en förfärlig jätte hos den nation, och den forna, tappra svensken är nu en — —«. — [2]) Se hertig Karls bref till G. A. Reuterholm, den 3 (bör vil vara den 3 november?) 1788. *Schinkel-Bergman* II, s. 259 ff. — [3]) Eller den 22 augusti gamla stylen, icke den 22 augusti n. st. som Rein, *Kriget i Finland 1788—1790*, s. 109, missledd af uppgiften i *Delagardieska arkivet* (XVIII, s. 62) antagit, ej heller den 23 augusti n. st. som hr Y. Koskinen (*Y. M. Sprengtp. ja Suom. itsen.*, s. 73 n.), funnit sannolikare. Publicerad är ifrågavarande bref på franska af *Brückner* (Журн. мин. нар. просв. 1 mars, s. 732 f.) samt, öfversatt till svenskan, i *Heml. Handl.* I, s. 14

satt mig i detta ärende, tror Hennes Maj:t sig derigenom hafva gifvit ett nytt bevis på sitt goda hjertelag för nationen, i det hon känner hvad del jag naturligtvis bör taga uti ett lands väl, hvars medborgare jag ännu är, ehuru de ledsamma omständigheter, dem jag lika med eder nödgas vidkännas, hindra mig att tjena landet med annat än min goda vilja«.

»Det är sant«, yttrar Sprengtporten vidare, »att H. K. M:t icke har bemyndigat mig att ingå i några afhandlingar, förr än edra konfedererade äro lagligen samlade uti en kår, representerande hela nationen, med hvilken allena H. M:t kan handla om bevisen på Hennes synnerliga välvilja, svarande till det förtroende man förstått att sätta till Hennes godhet. Hon skall alltid afhålla sig från att inblanda sig i edra inre angelägenheter och öfverläggningar, öfvertygad om att ett fritt folk alltid bör vara det«. Sprengtporten slutar med åberopande af sitt förra bref, hvars ändamål var att förskingra Armfelts och hans landsmäns oro, »väckt af några illasinnades dolda försök att störa det lugn och den enighet, som vid detta tillfälle är så nödig att bibehålla«, samt med tillkännagifvande att H. K. M:t beviljat alla fiendtligheters upphörande i det ögonblick, hon blefve förvissad om de konfedererades afsigter.

Samma dag Sprengtporten affattade ofvan angifna skrifvelse, den 2 september 1788, sammanträdde i Anjala, på uppmaning af de konfedererade, deputerade från de flesta finska och svenska regementens officerskårer för att rådpläga om de mått och steg, som i sakernas nuvarande förhållande vore nödiga, och vi misstaga oss sannolikt icke, då vi antaga att skrifvelsen var ständ lika mycket till de svenske som till de finske patrioterne. Också hade Sprengtporten allt skäl att vara belåten med resultatet af berörda öfverläggning, hvarvid Jägerhorn, Klick och en vid namn Kocken af Wennersborgs regemente berättas hafva varit de ifrigaste fosterlandsvänner [1]). Beslutet, som enhälligt [2]) fattades och genast meddelades Sprengtporten, blef att en deputation följande dagen, den 3 september, skulle afgå till hertig Karl,

[1]) Utdrag ur Ekmans dagbok. (Generalstabens arkiv i Stockholm, N:o 549.) — [2]) »Unanimement«, Klick och Törne till Sprengtporten, den 2 oktober 1788.

h[illegible] tillmötesgående man redan på förhand var öfverty[illegible] [1]), med en anhållan det han ville behjerta fäderneslandets [illegible]varande ställning och sätta sig à la tête för arméns röst, samt [illegible]ordenskull 1) hos konungen på det kraftigaste anhålla om ständernas snara sammankallande; 2) underhandla om vapenhvila, och för detta ändamåls vinnande 3) draga trupperna från Högfors[2]. Regementen, hvilka ej fått tillfälle att sända ombud till Anjalamötet, biträdde dess beslut. Officerarne vid arméns flotta inlemnade, som det berättas [3]), på Karls egen uppmaning genom öfverste Anckarsvärd till hertigen en särskild skrift, deri de anhöllo om hans medverkan först till ett stillestånd och genast derpå till ett skyndsamt sammankallande af rikets ständer.

Hvad man förmodat angående hertigens tänkesätt blef snart visshet. När Anjala-deputationen den 3 september infann sig i Lovisa, vägrade hertigen visserligen att en corps gifva den företräde, men hvar och en af dess medlemmar särskildt emottogs med välvilja [4]), och han dröjde icke att förklara att hans åsigter öfverensstämde med arméns samt att han skulle göra allt sitt till för att befrämja patrioternes syften. Och han stannade icke vid ord och löften. Ännu samma dag uppsatte han till konungen en skrifvelse, deri han, framhållande arméns dåliga tillstånd, bristen på lifsmedel och krigsförnödenheter, det allmänna missnöjet med kriget så väl bland officerare som soldater, bönföll hos konungen om sammankallandet af en riksdag eller ock om afslutandet af fred eller stillestånd med den mägtiga grannen. På sin framställning erhöll Karl intet svar. Han förnyade densamma tvenne gånger, utan att konungen fäste någon uppmärk-

[1]) »Demain matin il part d'ici un deputation nombreuse de tout l'armée pour obliger le Prince de non seulement apuier nos projets general mais encore a faire retirer ses trouppes de Högfors au plustôt possible. *Nous sommes deja informés que le prince en est bien intentionné*« (Jägerhorn till Sprengtporten, Anjala 2 september 1788. Orig. i univ.-bibl. i Helsingfors). — »Nous avons tout lieu d'espérer que Son Altesse Roijal Se prettera a nos desirs et que dans peu je puisse me donner la Satisfaction de Vous instruire de la reussité«. (K. G. Armfelt till Sprengtporten, Anjala 23 aug./3 sept. 1788, afskrift i univ.-bibl. i H:fors. — [2]) *Krigsr. prot.*, s. 313. — [3]) *Bergman-Schinkel* II, s. 37. — [4]) Klick och Törne till Sprengtporten, Anjala oktober 1788.

samhet vid hans ord. Gustaf var visserligen besluten för riksdag, men tidpunkten för densamma skulle af honom sjelf bestämmas, icke af upproriske undersåtar honom påtvingas.

För patrioterne var ett skyndsamt tillvägabringande af stillestånd med Ryssland af ännu större vigt än ständernas sammankallande genom konungen. Ifall fiendtligheterna upphörde, kunde de uteslutande egna sin verksamhet åt de inre angelägenheterna och hoppades då, oberoende af konungens vilja, kunna framkalla en riksdag, som skulle tillfredsställa alla deras önskningar. Äfven sprengtportianerne ansågo en vapenhvila nödvändig till sina afsigters genomförande och förenade sig derför med patrioterne att hos hertigen yrka på afslutande af ett stillestånd eller, som man benämde detta, en amnistie [1]), för hvars åstadkommande man ej borde draga i betänkande att ofördröjligen utrymma det så olagligen besatta Högfors. Äfven till denna begäran biföll Karl och vidtog genast anstalt att få en underhandling i gång. Detta syfte trodde han sig lättast vinna genom ett personligt möte med sin frände, storfursten Paul, som nu befann sig vid den ryska armén. Härvid förbisåg dock hertigen att storfursten ej egde något inflytande på de allmänna ärendena; äfven om Karl icke kände att särskilda försigtighetsmått blifvit föreskrifna för att hålla storfursten i en underordnad ställning vid den ryska hären, hade han dock bort veta att det icke låg i Katarinas intresse att låta sonen på något framstående sätt uppträda och sålunda göra sig bemärkt. Äfven vid valet af den person, som skulle bemedla mötet mellan de begge prinsarne, hade hertigen icke någon lycklig blick. Hans förtroende föll nämligen

[1]) Ordet amnistie synes vid denna tid ofta begagnas i betydelse af vapenhvila. Reins förmodan (*Kriget i Finland*, s. 129) att man i Sprengtportens bref till Armfelt, infördt i *Delag. ark.* XVIII, s. 64, i stället för amnistie bör läsa armistice, är, så plausibel den ser ut, dock origtig. — Att »amnistie« vid den underhandling, som nu vidtog, å svenska sidan användes i betydelsen af stillestånd, framgår äfven af Katarinas bref till Potemkin af den $\frac{29 \text{ aug.}}{9 \text{ sept.}}$ 1788, der det heter: »Finnarne, inbjudande (приглача) svenska armén och sjelfve prins Karl, hafva skickat att bedja om amnistie (просить амнистiе); dertill är dem svaradt, att de måste lemna våra gränser, förr än något förslag från deras sida kan emottagas«. (*Русск. Стар.* 1876, juli, s. 581.)

på Jägerhorn, oaktadt Karl sjelf fann dennes föregående beteende oförlåtligt [1]) och majoren af alla, som ej hörde till sprengtportianerne, måste betraktas som en rikets förrädare, alldenstund hans förhållande under beskickningen till Ryssland dels var kändt, dels anades. Sannolikt utsåg hertigen Jägerhorn derför att han trodde honom genom sitt inflytande och sina förbindelser inom det ryska lägret kunna åvägabringa den sammankomst, som i så hög grad låg hertigen om hjertat.

Den 4 september 1788 afreste Jägerhorn till Fredrikshamn. Han medförde till Sprengtporten från Armfelt en på franska affattad skrifvelse [2]), hvari den svenske generalen meddelade hertigens önskan att sammanträffa med storfursten samt sin förhoppning att genom Sprengtportens medverkan detta möte skulle komma till stånd, hvilket enligt Armfelts tanke skulle vara i hög grad nyttigt för det gemensamma fäderneslandet, i synnerhet sedan hertigen samtyckt att arbeta i samma rigtning som de förbundne [3]). Orten för sammanträdet skulle bero af storfursten.

Vid sin återkomst från Fredrikshamn meddelade Jägerhorn att storfursten lika varmt som hertigen åstundade ett möte för att göra sin frändes bekantskap; han kunde dock icke förskaffa sig detta nöje utan sin moders särskilda tillåtelse, hvarom han genom en express ville anhålla, i säker förhoppning att kejsarinnan skulle bifalla hans begäran; deremot hade general Mussin-Puschkin yttrat att ingen sammankomst kunde bli af, förr än Högfors blifvit utrymdt. Karls åtrå att sammanträffa med storfursten stegrades. I förmodan att en person med högre rang skulle bättre än Jägerhorn lyckas tillvägabringa det önskade sammanträdet, afsände hertigen par dagar efter Jägerhorns återkomst, den 7 september 1788 till Fredrikshamn öfverste Montgomery med uppdrag att å hertigens vägnar komplimentera storfursten. Så snart Montgomery beträdt det ryska området, emottogs han af general Sprengtporten; de »embrasserade hvarandra

---

[1]) *Hist. Handl.* I, s. 362. — [2]) Dat. Anjala le $\frac{\text{24 Août}}{\text{4 Septembre}}$ 1788 (afskrift i univ.-bibl. i Helsingfors). — [3]) »Je Vous prie donc, Mon General, de menasger cet entrevue, — — comme une chose, qui nous interesse, depuis que Son Altesse a consentit de travailler dans le même idée que nous autres«.

med den ömhet som gamla vänner, när de råkas« [1]). I Sprengtportens vagn reste de till sammans till Fredrikshamn. »Conversation roulerade, förmäler Montgomery, mest om nuvarande ställning. Han marquerade en faslig animosité emot konungen; då jag förebrådde honom hans otacksamhet, blef han vred; men då vi talte om huru en fred skulle kunna slutas, visade han sig onaturligt billig och välmenande för sitt fädernesland, samt trodde det lätt kunna ske, om ständerna sammankommo, men eljes intet, ty med konungen gjorde kejsarinnan absolut ingen fred«. Om aftonen anlände man till Fredrikshamn, der Montgomery tog in hos Sprengtporten. Denne underrättade genast den ryska öfverbefälhafvaren om Montgomerys ärende, och Mussin-Puschkin sjelf beledsagade den svenske öfversten till storfursten, som emottog den utskickade mycket nådigt och samtalade med honom i tvenne timmars tid. Härunder lät storfursten Montgomery ur ett med den återkomne expressen anländt egenhändigt bref från kejsarinnan läsa några rader, hvilka innehöllo »att hon ej kunde samtycka till någon entrevue, så länge sakerna voro i den ställning som nu, men att hon gerna ville lemna sitt bifall, om de snart förändrades«. Storfursten »beklagade hjertligen« att han sålunda icke fick råka hertigen, men förklarade derjämte att han ännu engång ville göra ett försök att vinna kejsarinnans samtycke till ifrågavarande sammankomst samt anmodade Sprengtporten att för detta ändamål resa till Petersburg. Dertill förklarade sig Sprengtporten genast beredd »och lofvade komma tillbaka med goda tidender, som han flatterade sig immanquabelt kunna utverka«, ehuru general Mussin-Puschkin, som äfven för sin del skriftligen ville göra allt som kunde befrämja saken, sade sig vara förvissad om att Sprengtporten skulle återvända med oförrättade ärenden.

Ännu samma dag, 7 september, kl. 10 om aftonen afreste Sprengtporten till S:t Petersburg. Montgomery qvarstannade öfver natten i Fredrikshamn och kallades följande morgon till Mussin-Puschkin, som upprepade det han vore öfvertygad om att kejsarinnan ej skulle gifva sitt samtycke till det önskade

---

[1]) *Hist. Handl.* I, s. 365 ff.

mötet; dock skulle detta kunna komma till stånd, ifall hertigen, sjelf eller genom någon annan, skriftligen bestämde en viss dag, då han skulle utrymma Högfors och lemna det ryska området.

Efter Montgomerys återkomst till Lovisa längtade hertigen mer än någonsin att sammanträffa med storfursten. Ur stånd att beherska sin otålighet afsände han redan den 10 september, då han förmodade att Sprengtporten återvändt från S:t Petersburg, för andra gången Montgomery till Fredrikshamn med uppdrag att till storfursten aflemna ett egenhändigt bref från Karl, deri hertigen anhöll om en sammankomst för nödiga underhandlingar [1]. Montgomery medförde äfven till Mussin-Puschkin en af öfverste Klingspor å hertigens vägnar och med dennes samtycke afgifven förbindelse att Högfors skulle utrymmas, så snart den ryska flottan lemnade Hangöudd. Vid denna tid stod hertigen helt och hållet under de konfedererades inflytande: till och med sprengtportianerne betygade att kärleken till fäderneslandet och känslan för heder och medborgerlig dygd styrde hans handlingssätt. Men oaktadt det förtroende Anjalacheferne hyste till hertigen och hans afsigt att leda sakerna enligt deras tankar, ansågo de klokheten fordra att äfven på annat sätt betrygga sig mot framtida efterräkningar. Då man antog för gifvet att en amnistie eller vapenhvila inom kort skulle komma till stånd, lät man genom Jägerhorn i skrifvelse af den 10 september [2], hvilken Montgomery sannolikt förde med sig, erinra Sprengtporten att ibland artiklarna i den föreslagna amnistien äfven borde upptagas sådana, som voro nödvändiga »för deras säkerhet, hvilka tolkat nationens röst, på det att Hennes Kejs. Maj:t måtte ha fria händer att bispringa oss, ifall oförutsedda omständigheter det fordra«, men derjämte vore det af yttersta vigt att dessa artiklar affattades »med den största granlagenhet, med klokhet och försigtighet, för den goda sakens upprätthållande, utan att stöta prinsen genom ett opassande misstroende, som kunde blifva lika skadligt för vårt syfte, som om vi helt och hållet öfverlemnade oss åt honom« [3]. För öfrigt bad Jägerhorn,

---

[1]) *Krapovitskij,* dagbok $\frac{3}{14}$ september. — [2]) Orig. (på franska) i univ.-bibl. i Helsingfors. — [3]) »Malgré tous la pleine confiance pour son altesse Rojal le Duch (!) de Seurmannie et sa bonne volonté et intantion de

å förbundets vägnar, Sprengtporten förmå storfursten att till plats för mötet mellan honom och hertigen bestämma Anjala, emedan trupperna önskade det och, ännu mer, emedan det allmänna bästa fordrade det.

Montgomery reste dock icke direkte till Fredrikshamn: han måste, emedan Sprengtporten ännu icke återvändt från S:t Petersburg, tvenne dagar dröja i Högfors; derifrån begaf han sig den 12 september till sin bestämmelseort.

Emellertid hade Sprengtporten den 9 september 1788 ankommit till den ryska hufvudstaden. Att han här utvecklade all sin skicklighet att beveka kejsarinnan att gå hertig Karls önskningar till möte, bör, enligt vår tanke, icke betvitlas. Men han anträffade Katarina i en för hans afsigter ogynsam sinnesstämning. De konfedererades obenägenhet att ansluta sig till Ryssland, deras förening med den svenska officerskåren och förbindelser med hertigen hade hos henne väckt misstroende till de förbundne, och hon befarade att deras handlingssätt blifvit dem förestafvadt af konungen, hvilken, såsom hon trodde, ej hade lemnat Finland [1]) och önskade stillestånd med Ryssland

---

manier les affaires selon notres vûe patriotique, nous avons trouvez a propos de Vous souvenir, que dans les articles d'admesti projeté non sera exclu les conditions necessaires pour notre sureté, qui sont interpreté la voix de la nation, afin que Sa Majesté Imperiale aura des mains libres pour nous seconder en cas que des circonstances impourvues l'exigent, mais il est en meme tems de la derniere consequence que cette article soit observé avec la plus grand delicatesse, de prudence et de circumspection pour la reservation de la bonne cause, sans choquer le Prince par une mefiance mal a propos, qui nous pourra devenir aussi nuisible dans notre objé que si nous y rendrions tout a fait sur la bonne fois, autant plus que le Duch nous avons marqué (??) la part sincére qu'il prend dans les affaires communes, comme partant des sentimens de l'amour pour la patrie et dont l'exige l'honneur et la vertu citoyen, et nous sommes meme persvadés qu'il n'en fasse aucune dissimulation, ainsi il faut lui bien menager la gloire d'un action si respectable«.

[1]) »Jag skrifver till eder för att gifva eder underrättelser angående vårt narraktiga krig med den irrande riddaren. Ifrån sitt högforska läger, 25 verst från Fredrikshamn, har han, sedan han der ställt hären på ett högt berg mellan två mynningar af Kymmene elf och lemnat kommandot åt sin broder, prins Karl, sjelf galopperat till Lovisa, och derifrån enligt några till Åbo, enligt andre till Wasa och enligt somlige till Stockholm, ehuru man ej

för att ha fria händer mot danskarne[1]). Dessutom hade kejsarinnan flerfaldiga gånger förklarat att hon endast med det svenska folkets lagliga representanter kunde inlåta sig i några fredsunderhandlingar och fann icke nu något skäl att ändra åsigter. Sprengtportens bemödanden att omstämma henne visade sig fruktlösa. Han måste sjelf till Mussin-Puschkin framföra ett bref, hvari kejsarinnan förbjöd den ryska öfverbefälhafvaren att hafva den ringaste beröring med svenskarne, så länge de ej utrymt Högfors.

Verkan af kejsarinnans nyss nämda skrifvelse fick Montgomery röna, då han för andra gången i hertigens uppdrag besökte Fredrikshamn. Storfursten visade sig fier samt emottog det bref Montgomery aflemnade, utan att till denne yttra annat än att han skulle besvara hertigens skrifvelse, hvilket löfte äfven fullgjordes; Sprengtporten undvek att vara i enrum med sin gamle vän och bemötte honom med påfallande oartighet. Endast Mussin-Puschkin visade sig »obligeant«, men förklarade tillika att intet möte mellan de furstlige personerne kunde komma till stånd, så länge Högfors var i svenskarnes händer. Montgomery öfverlemnade då hertigens skriftliga förbindelse att utrymma det ryska området, så snart amiral Greigh lemnat sin station vid Hangöudd, men Puschkin återgaf skrifvelsen åt Montgomery[2]) under yttrande att detta var en ny fråga, hvilken en-

---

fritt kan färdas dit, emedan våra fartyg kryssa vid Hangöudd; men jag tror att han ännu sitter någonstädes i Finland, ty han har utspridt det ryktet att Greigh tillåtit tvenne jakter passera till Stockholm, hvilket är en rigtig lögn. — — Finnar och svenskar fordra riksdag, dock fladdrar (кутить) landstrykaren emellan dem, och på dem bör man ej mycket lita«. (Katarina till Potemkin den $\frac{29 \text{ aug.}}{9 \text{ sept.}}$ 1788.) — »Konungen sitter antingen i Helsingfors eller Gud vet hvar i någon knut i Finland och fladdrar mellan de sina, och äfven om desse icke hörsamma hans befallning att gå anfallsvis tillväga emot oss, ingifver han dem likväl åtskilliga nycker och dumheter«. (Katarina till Potemkin $\frac{31 \text{ aug.}}{11 \text{ sept.}}$ 1788.) *Русск. Стар.* l. c., sidd. 581, 582.

[1]) *Krapovitskij,* dagbok, $\frac{29 \text{ aug.}}{9 \text{ sept.}}$ 1788. Jfr *Y. Koskinen,* l. c., s. 74. — [2]) »I statsrådet upplästes — — 2) Grefve Mussin-Puschkins relation af den 2 (13) september om ett af svenske öfversten Montgomery framfördt skriftligt förslag, att deras (svenskarnes) armé, som står vid Högfors, skulle helt och hållet lemna vårt område, ifall äfven amiral Greigh er-

dast af kejsarinnan kunde afgöras, och han vågade icke besvära henne dermed. Innan samtalet afbröts, yttrade Montgomery att hertigen väntade det storfursten skulle besvara artighet med artighet och sända en öfverste att komplimentera hertigen. Härtill ville Mussin-Puschkin i början icke bifalla, men gaf slutligen efter och lofvade, enligt Montgomerys uppgift, att inom två dagar fullgöra Karls önskan.

Karl fann storfurstens bref kallt [1]); deremot ingaf den utlofvade beskickningen honom förhoppning att kunna bringa underhandlingarna om en vapenhvila till ett lyckligt slut. Han afbidade derför med otålighet den ryske öfversten. Då denne dröjde, måste Montgomery på Karls befallning den 15 september tillskrifva [2]) Sprengtporten, det hertigen på grund af Mussin-Puschkins till Montgomery afgifna löfte väntat på en öfverstes ankomst, »för att meddela denne att han ernade öfvergifva posten vid Högfors och sålunda gifva ryssarne ett bevis på upp-

---

hölle befallning att lemna den af våra krigsfartyg intagne posten vid Hangöudd; det i samma relation omtalade återsändandet af berörde förslag i original och grefve Mussin-Puschkins dervid gifna förklaring, att han, så länge svenskarne icke gå bort från vårt område, icke kan af dem emottaga några förslag, syntes statsrådet mycket passande«. (Ryska statsrådets protokoll för den $\frac{4}{15}$ september 1788. *Apx. Госуд. Сов.* I.) — Huru kejsarinnan upptog hertigens förslag, derom upplyser oss Krapovitskijs dagbok (den $\frac{4}{15}$ sept. 1788). »Hon vredgades öfver en sådan skamlöshet; bedrägeriet är tydligt och deras dåliga omständigheter uppenbara«. I sammanhang härmed fick Mussin-Puschkin befallning »föreställa finnarne att vi icke profetera dem något godt från de begge bröderne (konungen och prins Karl); de böra fatta ett afgörande beslut och sjelfve bemöda sig utdrifva svenskarne ur Finland«.

[1]) I det stället erhöll storfurstens svar på hertigens skrifvelse Katarinas fulla bifall (*Krapov.*, dagbok $\frac{3}{14}$ sept. 1788). Likväl fann hon nödigt föreskrifva Mussin-Puschkin att förekomma hvarje möte mellan de begge prinsarne, samt ålade sin son att genast återvända till S:t Petersburg, så snart svenskarne öfvergifvit Högfors. Af den ryska öfverbefälhafvarens raporter viste hon att det icke kunde dröja länge innan Högfors komme under hennes spira; dock var hon ytterligt förbittrad öfver att de svenske patrioterne ej längesedan åt henne öfverlemnat ett fäste, som hon för det närvarande icke kunde med vapenmagt återtaga.

[2]) Afskrift i universitetsbibl. i Helsingfors.

r e af sina tänkesätt«[1]). Men emedan ifrågavarande verste ännu icke anländt, bad Montgomery sin »kära vän« allt i verlden göra så att han komme, senast följande dag.

Sedan Mussin-Puschkin fått del af Montgomerys skrifvel emottog Sprengtporten från den ryske öfverbefälhafvaren ett 16 september i Fredrikshamn dateradt bref,[2]) deri Mussin-Puskin förklarade att han alldeles icke lofvat Montgomery att storfurstens vägnar skicka en öfverste för att komplimentera tigen; tvärtom hade han låtit Montgomery veta att storfurs hos sig icke hade någon, som var lämplig för en dylik beskining. »Då jag för öfrigt — tillägger Mussin-Puschkin — befallning att icke mer inlåta mig i någon gemenskap med rar svenskar, innan desse utrymt sina förskansningar vid H fors och dragit sig bort från våra gränser, skall jag bestän vägra att emottaga något förslag, af hvad beskaffenhet det må. Då Ed. Exc. meddelar dem detta beslut från min si behagade E. E. på samma gång tillkännagifva för dem, att snart de uppfylt ofvan nämda vilkor, jag äfven skall sky mig att tillfredsställa deras begäran«[3]).

Redan innan Sprengtporten emottagit sin chefs skrifvel hade han af egen drift i bref,[4]) dat. Mämmälä den 4 (15) s tember 1788, låtit general Armfelt veta att kejsarinnans bestän och oföränderliga vilja, som äfven blifvit meddelad Montgome var att Högfors ofördröjligen skulle utrymmas: först sedan de skett, ville hon lyssna till förslag om en amnistie. Kejsarin

---

[1]) »Son alt. Royale l'a attendu avec impatience pour lui anno qu'Elle compte d'abandonner le poste de Högfors pour Vous donner une preuve de la sincerité de ses sentiments«.

[2]) Afskrift i universitetsbibl. i Helsingfors.

[3]) »Ayant au reste ordre de ne plus entrer en correspondence M:srs les Suedois avant que ceux-ci auront evacué leur retranche à Högfors et se seront retirés de nos frontières, je me refuserai ab ment à toute proposition quelconque. En leur observant cette resolu de ma part V. E. voudra bien leur declarer en même tems que dès q auront remplis les Condition sus mentionnes je m'empresserai aussi a s faire a leur demande«.

[4]) Tryckt i *Delagard. arkivet* XVIII s. 64—66. Rein har ansett teringen hänföra sig till nya stylen och derför ignorerat Jägerhorns sända

måste betrakta den opassande halsstarrighet, hvarmed man envisades att bibehålla en i sakernas nuvarande läge onyttig och för öfrigt ovigtig position, som en hennes ära tillfogad ny skymf, under hvilken kanske ännu dolde sig planer, som det tillkom hennes vishet att förekomma. Armfelt borde fördenskull jämte de andre cheferne hos hertigen yrka på Högfors öfvergifvande. Dymedels skulle de handla i öfverensstämmelse med sina ord, genom hvilka kejsarinnan låtit beveka sig att hittills lemna dem det lugn, hon ansett vara nödigt för att befästa deras berömvärda afsigt att sätta sig upp mot konungens orättvisa angrepp och kränkning af Sveriges och Finlands lagar.

Sprengtporten dröjde ej heller att meddela Montgomery Mussin-Puschkins senast anförda skrifvelse. När hertigen fått kännedom deraf, var hans beslut fattadt att medels Högfors utrymmande tillvägabringa den åtrådda vapenhvilan. Men för att säkerställa sig sjelf sammankallade han den 18 september till en krigskonselj i Lovisa 27 högre officerare[1]) ur den finska och svenska armén. Sedan hertigen för de närvarande framstält arméns läge, tillkännagaf han att en underhandling blifvit inledd med ryssarne, men att desse ej ville fortsätta densamma, innan Högfors blifvit öfvergifvet, hvarför han uppmanade de församlade att utlåta sig, huruvida man borde tillfredsställa ryssarnes fordran. De voterandes yttranden finnas nedanför angifna till sitt hufvudsakliga innehåll[2]). Vid den sinnesstäm-

---

[1]) Generallöjtnanterne grefve Posse, gr. Meijerfeldt, baron Siegroth, v. Platen, generalmajorerne bar. Kaulbars, bar. C. G. Armfelt, öfverstarne bar. Pfeiff, gr. Hamilton, Montgomery, bar. Klingspor, bar. Strömfelt, bar. v. Otter, gr. Cronhjelm, gr. Schwerin, bar. Stackelberg, Lilliehorn, bar. Cederström, Hästesko, gr. Leijonstedt, gr. Wachtmeister, bar. Wrede, öfverstelöjtnanterne af Klercker, Axelson, bar. Roxendorff, Bergenstråle, majorerne Jernfeltz och Fougberg. (Enl. »protokoll hållet i krigs Conseillen i Lovisa den 18 Sept. 1788«. — *Coll. Mss. R. Gustavi III.* Vol. 47 fol. i Upsala universitets bibl.)

[2]) *Major Fougberg* ansåg »posten vid Högfors icke länge, helst då vintern nalkas, kunna bibehållas, hvarför han icke betänkande hyste att dess öfvergifvande tillstyrka«.

Major Jernfeltz »ansåg det ofelbart skola hedra nation om stilleståndet med bibehållande af Högfors kunde vinnas, önskade det«, men som »frå-

ning, som nu rådde inom armébefälet, kunde resultatet af krigsrådets öfverläggning ej vara tvifvelaktig. Pluraliteten uttryckte

---

gan vore mindre militärisk än politisk«, öfverlemnade han »till H. K. H. att deruti nåd. decidera«.

Öfverstelöjt. Bergenstråle. »Sedan rikets belägenhet nu mera vore sådant, att största faror kunde förestå, ryska flottan vore mästare i sjön, hindrade alla de transporter af arméns förnödenheter, som ifrån Sverige voro att förvänta, och kunde obehindrad företaga alla de våldsamheter den ville uti svenska och finska skärgårdarna, ansåg han nyttan af ett stillestånd utan all fråga. Ryska kejsarinnan hade lofvat det, man borde tro henne på dess ord och således för att vinna ett sådant ändamål öfvergifva Högforsposten, och vore det icke att förmoda att ändamålet icke sedermera skulle ernås, emedan Hennes M:t kejsarinnan annars skulle förlora den reputation af ordhållighet, den hon säkert vill bibehålla«.

Öfverstelöjt. baron Roxendorff. — — »trodde bäst vara att denna post öfvergåfves, ju förr dess hellre«.

Öfverstelöjt. Axelson. »Om öfvergifvandet af Högforsposten kan med säkerhet bidraga till stilleståndet, vore det utan allt tvifvel nyttigt och kunde i sådant afseende icke annat än af honom tillstyrkas, men att vidare ingå uti de politiska orsakerna ansåg han sig icke tillhöra«.

Öfverstelöjt. af Klercker »kunde för dess del icke annat än tillstyrka att posten vid Högfors afstås, om stillestånd dermed kan vinnas, men fann likväl både nödigt och värdigt att deremot en skriftlig försäkran begäres och erhålles att Hangö udd på samma tid af ryska flottan öfvergifves«.

Öfversten frih. Wrede »kunde icke annat än tillstyrka Högfors postens vacuerande, på det man af följderna deraf måtte vinna säker underrättelse om ryska kejsarinnans stora bevågenhet mot svenska nationen«.

Öfversten gr. Wachtmeister »kunde i detta ärende hvarken till eller afstyrka« — »men att lyda kände han och derom vågade han försäkra H. K. H. Skulle likväl evacuerandet af Högfors bidraga till nödigt stillestånd, kunde han icke annat än det önska«.

Öfversten gr. Leijonstedt »ansåg för dess del bäst vara att genast abondonnera Högfors, och på tillfrågan af hvad skäl? svarade: emedan vår och rikets belägenhet det kräfver«.

Öfverste Hästesko: »Sedan ryska flottan spelar mästare i sjön och genom dess fattade posto vid Hangö udd hindrar alla transporter af arméns förnödenheter från Sverige, voro de eftertänkeligaste följder att befara, om ej stillestånd sökes och erhålles. Utan att öfvergifva Högfors vore det icke möjligt att söka det; att detsamma sedermera kan erhållas, derom trodde han att ganska tillförlitliga försäkringar redan på flere håll voro gifna, och kunde således icke annat än tillstyrka att denna post ju förr ju hellre måtte öfverlemnas«.

den åsigten att Högfors genast skulle öfvergifvas och dess mening godkändes af hertigen. General Armfelt, hvilken äfven bivistat krigskonseljens sammanträde, återkom den 22 septem-

---

Öfversten bar. Cederström — — — »var helst med de fleste af den tanken att Högfors af svenska trupperna öfverlemnades«.

Öfverste Lilliehorn: I militäriskt hänseende är Högfors positionen »ganska god och den armén, som deraf är mästare, jämväl mästare af strandvägen och nyckeln till Finland på den sidan. I anseende till vår politiska ställning, den olyckliga vändning sakerna tagit, den söndring i sinnena, som redan yppat sig och än vidare är att befara, är ingenting önskeligare och mera öfverensstämmande med rikets sanna väl än fredens återställande«. Men för detta ändamål bör man ej utan vidare förbehåll utrymma Högfors; den vigt fienden fäster dervid utvisar denna posts betydelse. »I följe af allt detta får jag — — tillstyrka att icke Högfors posten öfvergifves, förr än fredstraktatens uppfyllande det kräfver, eller åtminstone icke förr än någon motsvarande fördel i och med detsamma till oss verkeligen afstås och kejsarinnans skriftliga försäkran erhålles att inom en viss öfverenskommen tid sluta en för riket gagnelig och hedrande fred«.

Öfversten bar. Stackelberg: »Skulle han endast som militär betrakta Högfors posten, borde den aldrig öfvergifvas«; äfven för krigets fortsättande »vore det af högsta vigt att uti fiendens land behålla en så fördelaktig. Men då stillestånd önskas, då det oundgängligen behöfves, blir postens värde mycket förringad«. — — Förlusten blir liten eller ingen att öfvergifva densamma. — Han ville derför »icke uraktlåta något, som kan bidraga till ett stillestånd, som armén och landet framför allt behöfver«. — I fall de ryska löftena vore utan verkan, borde allt uppoffras att återtaga posten.

Öfversten gr. Schwerin: Ville ej att posten nu skulle öfverlemnas. »Vore åter arméns underhåll för instundande vinter tvetydigt med mindre stillestånd vinnes och passagen vid Hangö udd vorde fri, ansåg han alla andra considerationer böra vika och allt försökas, som till ett sådant ändamål kunde anses bidragande«.

Öfversten gr. Cronhjelm: — — — »Det vore icke att förmoda att H. M:t ryska kejsarinnan skulle, sedan Högfors posten blifvit öfverlemnad, bryta det löfte hon till en stor del af finska armén redan gifvit och icke ingå i det af oss önskade stilleståndet«. Kriget med turkarne »gjorde ett stillestånd och derpå följande fred nästan för henne lika angeläget som för oss. Lade man då dermed tillhopa det menagement hon allt sedan krigets början visat för svenska nationen, dess på flere sätt och vid flere tillfällen yttrade åstundan att med densamma lefva i sämja och fred, så ansåg öfversten icke betänkligt att tillstyrka Högfors postens öfvergifvande såsom ett temligen säkert medel att vinna stillestånd och derpå följande fred.

Öfversten bar. Strömfelt ansåg Högfors omöjligt att bibehållas, se-

r till A jala. Der väntade honom sedan föregående dag en rifvelse ån Sprengtporten, innehållande ytterligare påminnel-

---

dan vattnen tillfrusit, hvarför det borde öfvergifvas medan tid och vägar voro beqvämliga. Ansåg sig icke kunna ingå i några politiska considerationer, hvarför han öfverlemnade åt hertigen att i saken besluta.

Öfversten bar. v. Otter »tillstyrkte för dess del afmarchen från Högfors såsom det enda medel att vinna stillestånd och ansåg de gifna löften derom sedermera icke kunna manquera«.

Öfversten bar. Klingspor ansåg en post, som vore god om sommaren, vara det äfven vintertiden, önskade derför Högfors' bibehållande eller åtminstone att den endast mot eqvivalent afstodes. Men då han af H. K. M:t blifvit ålagd att sörja för arméns behof under förestående vintercampagne och nu af pluralitetens mening hört att Högfors utrymmande »torde medföra stillestånd och obehindrad transport från Sverige af arméns förnödenheter, trodde han sig till undvikande af alla ledsamheter i en framtid icke böra afstyrka det önskade försöket att emot vår godhet att afstå denna post göra ett utbyte af ryska kejsarinnans magnanimité«.

Öfverste Montgomery »aflade en fullständig berättelse om de afhandlingar, han med H. K. M:ts tillstånd uti Fredrikshamn företagit till vinnande af ett stillestånd, samt tillade det han sjelf sett kejsarinnans egenhändiga bref till General Lieutenant Moussin-Pouschkin, deri hon väl förklarat sig vilja med H. K. H. Hertigen, armén och nationen ingå stillestånd, men med det uttryckeliga förbehåll att Högfors posten skulle vara lemnad, innan någon underhandling derom finge begynnas. Hvad i öfrigt denne postens beskaffenhet angick, så vore han nog militaire för att lika med andra finna dess värde och skulle, om den vackra årstiden i stället för vintern nu nalkades, mycket draga i betänkande att dess afstående tillstyrka, men då han noga kunde inse svårigheten att öfver vintern föda armén uti ett land, som med 8 års missväxt varit besväradt, och då transporterna från Sverige vore vid Hangö udd af ryska flottan tillstängda, så ansåg han det yttersta elände förestå, om stillestånd icke vunnes, och tillstyrkte fördenskull så väl i anledning deraf som af de löften han sjelf hört och sett att svenska trupperna ju för dess hellre måtte från Högfors dragas tillbaka inom gränsen«.

Öfverste Hamilton »yttrade sig att om endast de vid Högfors förlagda sju bataljoner skulle ensamma förklara och föra krig mot Ryssland, så vore han äfven af samma tanke som pluraliteten, men ville de andra corpserna soutenera dem, trodde han att stilleståndet äfven på det sätt kunde vinnas«.

Öfversten bar. Pfeiff: »Då han önskade stillestånd trodde han sig instämma uti en och samma röst med hela Sveriges rike. — — Han kunde således, då öfvergifvandet af Högfors blifvit ansedt som det enda medlet att vinna det, ej annat än dertill i underd. tillstyrka«.

ser om Högfors' snara utrymmande. Armfelt underlät icke att genast meddela [1]) att Högfors ännu samma dag, den 22 sept., skulle öfvergifvas samt uttryckte sin förhoppning att den utlofvade öfversten numera ej skulle dröja att infinna sig hos hertigen. Armfelts uppgift var så till vida rigtig, att Karl nämde dag tillsände general Platen order att lemna Högfors, men tiden för återtåget från denna post hade hertigen utsatt till den 25 i samma månad.

Den 22 september kl. 7 e. m. anlände Karl sjelf till Anjala. »Manskapet paraderade med undergevär i kompaniluckorna,

---

Generalmajor Armfelt »tillstyrkte öfvergifvandet af Högfors posten såsom den enda utväg han för dess del insåg att vinna stillestånd och fred«.

Generalmajor Kaulbars; Genom Högfors' utrymmande riskeras allt. »Rikets värdighet fordrar en jemkning att något mot något qvitteras. Skall undervigt gifvas, må den så gerna vara forcerad. Segern står då i Guds hand«.

Generallöjt. v. Platen förenade sig med Lilliehorn och Kaulbars. »Det vore högst äfventyrligt att endast på fagra ord och i ovisshet hurudant stilleståndet blefve öfverlemna en sådan fördel som Högfors posten vore« Denna tilltrodde han sig med nödiga anstalter försvara så väl om vintern som om sommarn.

Generallöjt. bar. Siegroth ansåg Högfors genast böra utrymmas, om stillestånd derigenom vunnes.

Generallöjt. gr. Meijerfeldt »ansåg Högfors postens öfverlemnande såsom det enda och ett nästan säkert medel att vinna stillestånd, men trodde likväl att man innan att skrida dertill både borde och kunde få någon annan slags säkerhet om stillestånd än hittills blifvit lemnad«.

Generallöjt. gr. Posse — — »nekade icke att stillestånd i nuvarande belägenhet var både nyttigt och nödvändigt«, hvarför han äfven, ifall detta ändamål vunnes, ville tillstyrka Högfors' utrymmande. »Men att icke dertil gjordes något steg, innan man om stilleståndet egde tillräcklig säkerhet, innan man viste om det minst på 8 månader erhållas kan«, så framt »man icke åter ville falla in uti lika fel som under förra finska kriget, då äfven ett stillestånd på odeterminerad tid slutades, och riket derigenom bragtes uti de mest vidtutseende omständigheter«.

Hertigen yttrade ej något till protokollet. Men gen. Platen (»Relation om det som händt under den tiden underteknad med dess division occuperat Högfors«) uppgifver att »H. K. H. deciderade sig för abandonneringen, sedan han förut gjort några frågor till öfverste Klingspor«.

[1]) Armfelt till Sprengtporten, dat. Anjala den 22 sept. 1788. Afskrift universitetsbibl. i Helsingfors.

ı helsade på finska på manskapet, som det med hurra
Derefter begaf han sig öfver till ryska sidan, stannade
ɪt, som svenskarne der innehade, »såg öfverallt stillatigande, men gick ej utom de svenska posteringarna«. Flere ryske officerare, deribland den unge Sprengtporten, närmade sig då det stället, der hertigen befann sig. Denne meddelade sig icke med dem, men några bland hans svit inläto sig i samtal med de ryske vännerne. »Ryssarnes höflighet berömdes och isynnerhet Sprengtportens sons comportement, som ock blef anmodad att helsa dess far från bröderne« [1].

Följande dagen, den 23 s tember, fingo de ryske officerare, som befunno sig i Mämn tillstånd att göra hertigen sin uppvaktning, då han middagsti... promenerade på bron vid Anjala. De anfördes af generalerne Sprengtporten och Rautenfelt. Den förre sökte ställa sig in hos Karl, men bemöttes strängt. »Är det väl här jag träffar er?« [2]) yttrade hertigen till honom. Sprengtporten blef förargad och rade med en obegriplig taktlöshet att i slaget vid Hogland svenskarne, utan ryssarne segrat. Karl fäste dock ingen upp ɪrksamhet vid hans ord, utan vände sig till andra ryske chefer, ı synnerhet Rautenfelt [3]). Sammankomsten påstod blott en kort tid. Kanske hade hertigen väntat att få råka storfursten, men denne infann sig icke.

För öfrigt anmärkte man att Karl under sin vistelse i Anjala, hvilken ort han lemnade den 24 september, visade sig synnerligen nådig emot konfederationens chefer [4]).

Med bitter sorg i hjertat afmarscherade general Platen den 25 september kl. 8 om morgonen från Högfors, »detta sköna och kan hända för Sverige för evig tid förlorade passet« [5]), och ryssarne återfingo genom det svenska armébefälets egendomliga patriotism utan svärdslag denna vigtiga position, hvilken konungen bestämt till stödjepunkt för vidare operationer, och för hvars befästande han företagit betydliga arbeten.

Sålunda hade hertigen öfverträdt alla de föreskrifter konungen vid befälets öfverlåtande meddelat honom: han hade un-

---

[1]) Utdrag ur Ekmans dagbok. — [2]) »Est-ce bien içi, où je vous trouve«. — — [3]) *Brückner* l. c. s. 733. — — — [4]) *M. Malmanen*, Anjalaförbundet, s. 109 n. — — — — [5]) Platen, a. st.

lerstödt de missnöjdes anhållan om riksdag — man påstår till och med att han lofvat att i arméns namn sjelf utskrifva en sådan [1]), — han hade börjat underhandlingar med Ryssland och slutligen hade han utrymt Högfors, den enda frukten af årets fälttåg, ehuru han viste att han genom detta steg på det högsta bedröfvade och förtörnade konungen [2]). Men för det närvarande bekymrade han sig icke om sin broders sorg eller vrede. Hela hans handlingssätt utvisar — enligt vår tanke — att han arbetade för egna syften. Karl var icke likgiltig för tronens glans. Hans ärelystnad var dock icke stark, han ville icke möta några svårigheter på sin väg, han såg helst att kronan nedföll vid hans fötter, så att han blott behöfde böja sig för att upptaga den. Nu tycktes ett sådant tillfälle vara för handen. Konungen syntes öfvergifven af alla; armén och flottan skänkte Karl sitt förtroende och skulle lyda hans vink: hertigen kunde ock inbilla sig att han verkade för hela nationens väl [3]). Sålunda förklara vi hans beteende vid denna tid. Att han — såsom han sjelf senare uppgaf [4]) — genast från början af sitt öfverbefäl med afsigt spelat en roll, full af hyckleri, falskhet och förställning, tro vi icke: dertill var hertigen alltför karaktärslös.

[1]) »Man försäkrar att han [hertig Karl] nu lofvat taga djerfva och mera deciderade steg, samt sjelf i Arméens namn utskrifva riksdag, sedan han för att rättfärdiga dem, försökt alla facila utvägar samt visat verlden och nation att de ej verkat«. (Ur en anonym, i början af oktober månad 1788 affattad uppsats, befintlig bland de Sprengtportenska papperen i Helsingfors universitets bibliotek). — [2]) Också afgaf hertigen först den 12 november 1788 från Borgå till konungen en rapport om orsakerna till Högfors' utrymmande, bifogande det vid krigsrådet i Lovisa förda protokollet. Att rapporten skulle vara ställd på skrufvar och uppgifterna deri icke alltid öfverensstämmande med sanningen, är lätt att inse. Såsom den förnämsta orsaken till postens öfvergifvande angaf hertigen sin åtrå att tillintetgöra officerarnes förtroende för ryssarne; detta lyckades äfven, då man såg att Hangö udd icke öfvergafs, ej heller något förslag om stillestånd gjordes. »De förledde började redan ångra sig och de bullrande tystna. Större delen förbytte i hat och förakt det skamliga förtroende de för Ryssland hyst och önskade att en gång få visa sin hämnd«. — »Denna sinnenas förändring« var vida mer värd än Högfors, hvilken post Karl tilltrodde sig återtaga »med lika lätthet och kanske större förmån än den, hvarmed jag lemnat honom«, — [3]) Se hans bref till Reuterholm af den 27 sept. 1788 (*Schinkel-Bergman. II*). 258. — [4]) Se Karls bref till Reuterholm hos *Schinkel-Bergman, II.* s. 259 ff.

en lysande bana, som han trodde öppen för sig, kunde an icke beträda utan stillestånd med Ryssland. Derför uppıde han Högfors. Nu tviflade han icke att från rysk sida en beskickning snart skulle anlända, genom hvilken han kunde inleda en vapenhvila. »Om 3 à 4 dagar, skref han den 27 september till Reuterholm, har jag slutat ett stillestånd med H. M:t min älskelige kusin«, och tvenne dagar dessförinnan — eller samma dag Högfors lemnades — meddelade han öfverste Anckarsvärd att han »önskade fred för att sedan med all kraft arbeta på andra tomen af Sve‑‑es historia«. Sitt historiska skriftställeri måste dock hertigen ls vidare uppskjuta; det rönte hinder från det håll han minst befarade, från Ryssland. Den väntade öfversten kom icke. Då sökte hertigen åter Sprengtportens bemedling och lät Armfelt i detta ärende den 29 september 1788 [1]) tillskrifva den ryske generalen. Men ehuru Armfelt erinrade om förut gifna löften; fastän han framhöll att en amnesti var för de konfedererade högeligen af nöden, för att de skulle med kraft kunna verka för ständernas sammankallande, hvarpå berodde en lycklig fred och landets lugn, som man hoppades tillvägabringa på grund af kejsarinnans fredliga och oegennyttiga tänkesätt, hvarom Sprengtporten försäkrat; ehuru Armfelt i vänskapens och fosterlandskärlekens namn besvor Sprengtporten ställa så till »att denna ceremonie för sig ginge så fort som möjligt«, uträttade hans bref intet. Sprengtporten gaf till svar: »att han trodde det vara af mera conseqvence att en hel officerskår uppvaktat hertigen vid Anjala, än att sända en öfverste enskildt« [2]). Detta svar utvisade att förhållandena till Ryssland, sedan Högfors bortgifvits, trädt i ett nytt skede. Kejsarinnan hade vunnit allt hvad hon önskat, ingen svensk soldat stod längre på rysk botten, ett stillestånd ansåg hon ej kunna förskaffa henne några ytterligare fördelar. Tvärtom hoppades hon i sakernas nuvarande läge kunna förmå Anjalamännen, hvilka, enligt hennes föreställning, ville åvägabringa Finlands sjelfständighet och, efter allt hvad som tilldragit sig, måste af svenskarne och hertigen betraktas

[1]) Brefvet är affattadt på franska, en afskrift deraf finnes i Helsingfors universitets bibliotek. — [2]) *Montgomery*, i Hist. Handl. I. s. 388.

med misstroende och ovilja, att helt och hållet kasta sig i Ryss-lands armar.

Den 5 september 1788 uppsatte Katarina en lång, för Sprengtporten bestämd skrifvelse, hvilken äfven meddelades vice-kanslern Ostermann. Denna skrifvelse innehöll »en fullständig plan att afskilja finnarne från svenskarne«; der »framhölls allt hvad de förre hade att befara och huru nödvändigt för dem ett fast beslut var«: först då kunde Sprengtporten »emottaga det honom erbjudna[1]) befälet öfver dem och fullborda denna för hans landsmän och för oss vigtiga angelägenhet« [2]). Sannolikt med ledning af denna kejsarinnans skrifvelse affattade Sprengtporten på svenska språket ett bref, hvilket öfversattes till ryskan och antagligen å vederbörlig ort godkändes, innan det afsändes till general Armfelt, hvilket skedde den 3 eller 4 oktober 1788 [3]).

I främsta rummet, yttrar Sprengtporten i början af sin skrifvelse, är en riksdag nödvändig, emedan kejsarinnans tankar »oföränderligen förblifva dervid, att med ingen annan än med nation sjelf ingå förbund. Således ligger högsta magt att gifva nation den ställning, hon bör ha för att med styrka och säkerhet kunna handla om fäderneslandets välfärd«. Men konungen samtycker aldrig till riksdag, rådet är för svagt att något göra i saken: intet annat återstår än att Armfelt »med de öfrige ärligt sinnade medbröder« med allvar griper i saken och utfärdar kallelse till riksdag. »Adresseren denna er kungörelse till så väl den

[1]) Så vidt vi känna gjorde major J. A. Jägerhorn ensam, utan de konfedererades vetskap, ett dylikt anbud. — [2]) *Krapovitskij*, dagbok, $\frac{26 \text{ aug.}}{6 \text{ sept.}}$ 1788. — [3]) Bland de sprengtportenska pappren i Helsingfors univ.-bibl. finnes en afskrift af berörda bref äfvensom en rysk öfversättning deraf. Afskriften, på hvars sista sida Sprengtporten egenhändigt tecknat »midt utkast till de confedererades Riksdagskallelse med brefvet till g:l Armfeldt«, anger »Sitola« (Siitola i Ruokolaks socken) såsom det ställe, der brefvet blifvit skrifvet; den ryska öfversättningen meddelar åter brefvets datum: den 13 september 1788 (förmodl. gamla stylen). Men att brefvet ej kommit Armfelt tillhanda förr än ofvanangifna tid, sluta vi så väl af andra omständigheter, som deraf att Armfelts svar å detsamma är dat. den 4 oktober; ty Armfelt brukade besvara Sprengtportens skrifvelser samma dag han emottog dem, eller senast dagen derefter. — Möjligen utgjorde berörda bref föremål för den konferens, kejsarinnan den 1 oktober 1788 hade med Sprengtporten, efter hvars slut han tycktes »icke glad«. (*Krapovitskij*, dagb. $\frac{20 \text{ sept.}}{1 \text{ okt.}}$ 1788).

svenska armén som till alla kollegier och stånd, låten den allmänligen publiceras. — När saken drifves med styrka och allvar, gör den sig af sig sjelf till nations förmån«. Konungen kan ej störa eder sammankomst, då han har armén emot sig. »Han måste nödvändigt vika för nations röst, göra ett med den, tåla dess räfst och förklaringar, eller ock flytta utrikes, sig till everdelig nesa«. Men »alla ögonblick äro eder dyrbara. Ju längre I dröjen — ju mera gifven I vapen i händerna mot er, och får han tid och rådrum att vinna folk, kan både ni sjelfva och ert fäderneslands välfärd äfventyras«.

Men en för Sverige och Finland gemensam riksdag skulle — fortsätter Sprengtporten — för de förbundna ha vådliga följder; derför måste en egen riksdag hållas i Finland. »Fån I intet detta stöd till er säkerhet, så äfventyras allt hvad I gjort med så mycken försigtighet, mod och styrka att gå förloradt på en enda timma i Stockholm under yxan af en med turkiska piastrar köpt bödel, som intet lärer skona barnet i vaggen, i samma ögonblick konungen blir mägtig att taga sin hämnd. Detta kan han vinna så väl med intriger som med styrka, då han ser att han med ett enda hugg har eder alla i fällan. Men stån I på egen botten, det vill säga i Finland, måste ej allenast han respektera edra beslut, utan ock det svenska folket få allt lof att göra detsamma, efter I så kunnen styra öfverläggningarna och hota de motspänstige både med egna vapen och med dem I kunnen få hos grannen, om det behöfs. I kunnen då få smickra er med det glorieusa tillfället, som nation ännu aldrig haft, att råda på den svenska och stadga lagar för er sjelfva«. Svenskarnes hot och missnöje vid detta tillfälle ha intet att betyda. Antingen vända de tillbaka till eget land »eller blifva de qvar som i en fälla, och då gör man dem hvad vilkor man behagar«. De lära dock »alltid vara så försigtige att hellre se er ett ögonblick herrar allena i landet och på riksdagen, än att tvinga er gemensamt med ryska trupper att taga ert husbondskors. Dermed bör ni alltid hota, och dermed har ni saken vunnen. En amnesti kunnen I äfven få med vilkor att svenska armén lemnar landet, yrken derpå, men låten äfven se att I ären beredde att köra dem ut, om de ej vilja foga sig efter edra behof, så

blifven I af med dem. — Men gån I öfver till en svensk riksdag, försvinna dessa fördelar, och I blifven hädanefter som hitintills ett olyckligt offer för de svenskes högmod, egenkärlek, snålhet, feghet och för«deras känslolösa bestier (?), som icke känna hvar skon klämmer. Varen derför kloka, rådiga och oförsagda vid detta angelägna ögonblick. — Sticken icke näfven i byxsäcken, men talen ur skägget, det gäller nu eder närvarande och efterkommandes välfärd: sedan aldrig mer. Försummen I nu att iakttaga edra rättigheter, så farväl med eder ära, heder, förmån och säkerhet«.

Slutligen öfvergår Sprengtporten till de åtgärder, Finlands ställning nu fordrade och yttrar:

»Hvad är och bör egentligen vara vid detta tillfälle ert verkliga intresse? Förening med Sverige? Nej! Den dräper edert land och föröder edra hemvist. Det är derför icke sagdt att I bören göra eder till en independent stat, om tanken ej behagar nation, ännu i tvekan om sitt rätta intresse. Men det vill så mycket säga, att I, i den ställning I stån emellan tvenne eldar, bören hylla eder till dem, som hafva det minsta intresset sjelfva i eder frälsning och räddning. Det är således ofelbart till kejsarinnans nåd och bistånd, som I bören hylla eder [1]). Hennes säkerhet emot Sverige är med er egen välfärd i den närmaste gemenskap. Gören derför ert val med styrka och mod, låten en hvar känna nödvändigheten och värdet af eder förbindelse. Detta kan ej annat än medföra godt för edra rådslag. Men villrådighet och ett odecideradt uppförande, som hvarken är mot

[1]) Sprengtporten yttrade äfven eljes den åsigt, att Finland hade större fördel af att underlyda Ryssland än att vara förenadt med Sverige. I den år 1793 skrifna dialogen, hvilken i det föregående omnämts (Finsk Tidskrift 1880, september, s. 168 n.), låter han Essen säga att man i Sverige skulle förändra styrelseformen i en friare anda, men att finnarne likväl önskade komma under rysk styrelse, »emedan den svenska friheten lika litet behagar oss, som det ryska väldet är oss motbjudande. Den förra skulle evigt hålla oss i ett tryckande beroende, då deremot den senare skulle förskaffa oss trygghet och ett lyckligt lugn, som äro frihetens sanna förmåner«. Och när Sprengtporten vid slutet af samtalet yttrar: »man kunde, min sann, säga att ni blifvit en god ryss, sedan ni gift er i Livland«, svarar Essen: »jag är en god finne: det är samma sak«.

ır med, sätter er i förlägenhet och kan blifva för er, mina ıer, en obotlig förlust i samma ögnablick, som Ryssland tviflar om er uppriktighet. Om I till allt äfventyr härigenom skullen tvingas af hotande omständigheter från Sverige att intaga ryska trupper i ert land, till stöd och styrka för edra steg, så blifver det alltid bättre och rådsammare att hylla er till dem, som kunna beskydda edra rådslag och betala edra produkter, än att öfverlemna er till dem, som föröda edra hemvist med tyngden af sin egen uselhet och som minst lära tänka på att skona ett land, som de frukta att mista. Öfvervägen denna omständighet, jag ber, med alla sina följder. — — Nu öfverlemnar jag till eder sjelfve och till eder öfverläggning att taga det parti, som bäst skickar sig med edra afsigter och er ställning. I kunnen alltid räkna på allt det biträde I tarfven, om I tagen det rätta parti, som I taga bören. I annat fall så måste ni känna er egen styrka, ty I kunnen icke hvarken begära eller tro att man skall länge kunna klema med villrådigt folk, som icke sjelfva veta, hvaråt de luta».

Sprengtporten vidfogade sin skrifvelse ett af honom utarbetadt »Project till Finska arméens Kundgörelse till allmän Riksdag« [1]). I denna riksdagskallelse, som borde undertecknas af samtlige konfedererade, uppmanades »medbröder af alla stånd« att på en bestämd dag i december månad sammanträda i Tavastehus [2]) att med de förbundne och rikets krigsbefäl »rådgöra och besluta om de bästa mått och steg till rikets frälsning«. I detta förslag finnes ej den minsta antydan om separatistiska afsigter. Kallelsen angifves härflyta af det tänkesätt, »som anstår svenske män, när deras frihet kränkes« och är ställd till »redelige och ärlige, förståndige gode herrar och svenske män« [3]).

---

[1]) Afskrift i universitetsbiblioteket i Helsingfors. — [2]) Först skrifvet: Stockholm. — [3]) I öfrigt framhåller projektet de orsaker, som tvungit de konfedererade att vända sig till nationen för att rädda fäderneslandet: deras egen myndighet var hvarken laglig eller tillräcklig att hjelpa saken. Fåfängt hade de vändt sig till konungen, fåfängt till rådet; den förre var »förvillad af en galen tanke« om deras nit och mening, rådet vankelmodigt och försagdt, rikets ypperste stolpar tveksamme och villrådige«. Underhandlingen med ryska kejsarinnan omtalas äfven och »hennes kända hjertelag för fred

När Anjalamännen erfarit innehållet af Sprengtportens nyss anförda skrifvelse, blefvo de öfverraskade och bestörte. Ryssland undandrog dem hvarje bistånd, så framt de icke fiendtligt uppträdde mot det gamla moderlandet och antingen gjorde sitt fosterland sjelfständigt eller underlade Finland det väldiga kejsardömet. Det förra alternativet hade inom konfederationen få anhängare, det senare ingen. Villrådige viste de ej hvad de skulle företaga sig, ånger, oro och fruktan bemägtigade sig dem; deras enda hopp var hertigen.

Armfelt öfverlemnade Sprengtportens skrifvelse till Karl och besvarade den icke; men med afseende å förslaget till riksdagskallelse tillsände han Sprengtporten en biljett [1], lydande: »Kundgörelsen är ganska bra författad, men i anseende till den plan man vidtagit att få Riksdag, kan den ej nyttjas. Särdeles som det Heliga Ståndet är oss emot. — Jag reser på några dagar härifrån och väntar intet annat svar än följderna hvad jag bedt om«. Härmed upphörde all förbindelse mellan den svenske och den ryske generalen. Harmsen och utledsen vid den roll, han ej haft styrka att undandraga sig, lemnade Armfelt Anjala för att icke mer återvända dit. Utan någon tjenstebefattning hade han under tvenne månader vistats vid gränsarmén för att med sitt namn öfverskyla och befordra stämplingar, dem han i sitt hjertas innersta ogillade, men dem han, påverkad af sina adjutanter Jägerhorn, Klick, Törne, Ladau, ansåg sig förpligtad att fullfölja, sedan han en gång i dem inlåtit sig.

Beskow yttrar om hertig Karl: »hans hjerta var helt och hållet svenskt« [1]). Sanningen af detta omdöme bekräftas åtminstone af hertigens förhållande, sedan han tagit kännedom om Sprengtportens senaste skrifvelse. Han drog ej i betänkande att genast bryta med de konfedererade, hvilka hittills ledt honom och styrt hans rådslag och handlingar. Han kunde väl uppträda emot sin broder, isynnerhet som han trodde att denne var allmänt hatad och att nationen icke ogerna skulle se att

och menskligheť« säges hos de förbundne »stadgat första gnistan af hopp om hjelp och räddning«.

[1]) *Svenska Akademiens Handlingar,* XLII, s. 383.

man des på ett annat hufvud, men han ville icke arbeta i Ry ds syften, icke medverka dertill att Sverige beröfvades tredjedelen af sitt område. Då han icke viste huru långt de förbundne gått i deras förbindelse med fienden, vidtog han kraftiga åtgärder att förhindra deras vidare beröring med den mägtige grannen. Hästesko, hvilken den allmänna meningen förklarade mest skyldig, fick redan den 4 oktober befallning att med sitt regemente afmarschera till Helsingfors, hvarifrån det längre fram hemsändes till rotarna. Han kunde blott genom hotelse om arrest förmås att lyda. Den 5 och 13 oktober skickades Tavastehus regemente, hvars chef Leijonstedt var, längre upp i landet, den 8 och 15 i samma månad hemsändes Nylands dragoner, dem Montgomery kommenderade. Otters Björneborgare drogos äfven bort från grä n. Innan oktober månads slut fans ingen af de konfedererade vid Anjala. Längst qvardröjde Jägerhorn, hvars tjenst ej togs i anspråk, i anledning af det hedersord han påstod sig hafva it ryssarne. Men i slutet af oktober öfvergaf äfven han denna skådeplats för så många felsteg, irringar och brott. Anjala-förbundet var upplöst [1]).

Ej långt härefter upphörde fven hertigens förbindelse med de svenske fosterlandsvännerne. Konung och folk hade närmat sig hvarandra, och nationens verkliga röst lät förnimma sig så tydligt och starkt, att hertigen öfvergaf alla upphöjelseplaner och patrioterne begynte bäfva för sin egen säkerhet.

K. K. Tigerstedt.

---

[1]) Uppgiften i *Delagardiska archivet,* XX, s. 182, att hertigen i november 1788 meddelat baron C. Bonde, det »cheferne för Anjala-förbundet begärt att med 10,000 man under hertigens befäl få gå till Stockholm och afsätta Gustaf III med dess dynasti och utropa hertig Carl till konung» måste grunda sig på något misstag; 10,000 man kunde Anjala-cheferne icke ihopsamla. Om ett dylikt förslag någonsin blifvit gjordt, har det väl utgått från de svenske patrioterne.

Siskan.

Och liten siska sjöng så glad
I solig sommarqväll,
Och eko gaf på sången svar
Från fjärran skog och häll.

Men sommarn vek för kulen höst
Och sol för kolmörk natt,
Från aspens krona siskans sång
I qvällen ljöd så matt.

Sen flydde höst med mulna dar,
Det vinter blef i nord;
Från aspens kala krona mer
Ej siskans sång blef spord.

Hon hade flytt från is och snö,
Från död i drifvors bädd;
Till söderns blomsterprydda jord
Blef hennes kosa ledd.

Hon flytt, för att med vår och sol
Till norden än en gång
Få ila, bygga der sitt bo
Och sjunga der sin sång.

Sof!

Slumra barn i menlös frid,
Sof vid din moders sida!
Nog får du än i lifvets strid
Fåfängt på sömnen bida!
Tiden ilar, han är ej lång;
Slumra lugnt vid din moders sång!

Hör hur stormen derute går
Fram öfver jordens dalar!
Sof du lilla! I ro du får
Leka i drömmens salar!
Allvar kommer med ålderns dar,
Glädjen bort med vår oskuld far.

V. L.

Sankt Stefans ed.

(Anastasius Grün: Spaziergänge eines Wiener Poeten.)

Weissenburg, hur dina klockor klingat fullt i dag och skönt!
Nu är åter allt så stilla, konungen har blifvit krönt. —
Se, der träder han ur dômen! Jublet följer högt hans färd,
Och på hjessan strålar kronan, handen bär det blanka svärd.

Englar små den kronan smidde, — så förtäljer sagan än —
Skönt af klara diamanter och rubiner lyser den.
Men en kunnig smed i Dobschar glödgade vid munter härd
Och på städet smidde se'n det vi diga och skarpa svärd.

Invid staden står en kulle. Vägen, täckt med mattor, skönt
Vexlar om i landets färger, går i rödt och hvitt och grönt.
Nere bidar grånad kansler, höjer stolt på händer två
Kudden, gjord af sammetspurpur: landslag hvilar der uppå.

Rundt kring kullen stå i skaror Ungerns ädle riddersmän,
Höge, skäggige magnater och mång' tusen andre än.
Men med breviar och kräkla vänta biskop och abbot,
Och det stolta riksbanéret bäres utaf rikets drott.

Upp för kullen spränger kungen, hög till häst och skön och huld,
Och det blanka svärdet blixtrar af och an i solens guld.
Nu, en bildstod lik, han stannar, och med kinden högt i brand
Höjer han mot blåa himmeln upp till ed sin högra hand:

»Var mig helsadt, du mitt folk! Tag mot utaf min kansler här
Första skänken af din konung, — se, min kärlekspant det är!
Fullt och fritt utaf mitt hjerta ger jag frihet dig och lag,
Och, den främste ibland eder, hyllar främst också dem jag.

»Ed jag svär vid denna himmel, stor i lugn, i stormen stor,
Och vid detta stolta hjerta, der i vrede kärlek bor,
Att ej blindt och sjelfviskt herska, nej, blott efter lag och rätt!
Konungens och folkets vilja blifve uti lagen ett.

»Ed jag svär att upprätthålla denna landets helga lag,
Att ej vrångvist tyda henne efter eget sjelfbehag.
Ej en enda sten må lossas, ej en fogning brytas der,
Att ej denna stolta byggnad falla må en gång i sär.

j, så sant mig Gud må hjelpa, vill jag börja saklös strid,
en broder mördar han, som först har brutit grannens frid.
ılden, hur den än må prunka, fläckas dock af blod och skam,
;a tårar plåna ren den, — ständigt träder fläcken fram.

en jag svär att heligt värja landets ära, landets frejd,
t som krigarns pansar blänker lika klart i fred, som fejd.
ldgult fält med tunga skylar är väl landets lycka likt,
n dess ära är ett tempel, himmelshögt och stjernerikt.

l jag svär att gerna lyssna till ett råd af trogen man,
: den fries ord ej fängsla, vor' ock låg och ringa han.
e uti fursteparken, som så gerna man vill tro,
j, i hedens stilla gömma nog de skönsta rosor gro.

l jag svär att hafva hand om rikets skatt med sans och vett,
der klibba enkans tårar och den trägne landtmans svett.
ru kunde jag väl njuta af det ädla, gyllne vin,
ı jag mina skönsta perlor kastade i bägarn in?

ör mitt folk en huldrik fader vill jag vara, jag det svär!
sen ej att allt för trångt för er, o barn, mitt hjerta är.
ıin kärlek fån I alle rum invid min fadersbarm,
h att allt i kärlek famna räcker nog min fadersarm!«

ngesen det eko tystnat, som gaf klang åt Stefans ed,
h på kullen och på fältet hafva sekler skådat ned.
nna skyddsmur af vasaller, denna jettestarka ring
ngesen som stoft och aska ströts med verldens vind omkring.

ıfans mantel, svärd och krona skådas än i Ofens borg.
ktare med blanka vapen dra' om deras vård försorg.
'arje gång en konung krönes, pryds med helga skruden han.
k, att man kring Stefans *ande* inga vakter ställa kan!

r då folket Stefans mantel, önskar det hans hjerta ock!
r det svärdet åter svingas — vore der hans arm ändock!
r det kungakronan blinka — väckte hon hans ande än!
ır det kröningseden tona — hölles lika troget den!

K.

Den fria högskolan i Sverige.

Grundstadgar för Stockholms högskola. Sthlm 1877, Norstedt. 16 sidd. 8:o.

Ordningsstadga för Stockholms högskola. Sthlm 1878. 16 s. 8:o.

Stockholms högskola, dess utveckling och verksamhet. Sthlm 1880, Norrstedt; 42 s. 8:o.

Axel Vilh. Ljungman: Några ord om det tillämnade universitetet i Göteborg. G:borg 1880. 22 s. liten 8:o.

Med tanken att privatskolan kan och bör verka vid sidan af den offentliga är man numera hos oss temligen förtrogen, så vidt det är fråga om elementarundervisningen. Att den i verkligheten blifvit mycket dragen på sned, i det att man mestadels inrättat privatskolorna med syfte att i sinom tid få dem till statsskolor, till den ändan apterat dem i det offentligen gällande skolschemat och ändtligen äfven uppstält den för ett privatföretag sällsamma fordran, att de skola till åtminstone hälften bekostas af staten, — allt detta är sant och sorgligt nog. Men tanken har nu en gång för alla fått rum, och ett och annat undantag finnes ju ock, der den är på alvar försökt. Privatskolans uppgift är nämligen icke så mycket att genom enskiltes medverkan komma staten till hjelp, ty kommer det derpå an, så kan ju staten ställa administratörer, pedagoger, skolor i önskligt antal: man ökar blott skatterna; utan fastmer att bringa mångfald i undervisningen, ge rum åt olika pedagogiska rigtningar och tillfredsställa olika slag af bildningsbehof, som i statens skolor icke afses, och ingenting kan i sådant hänseende vara ändamålsenligare, än att låta skolan bära sig sjelf, det är att låta både de pedagogiska rigtningarna och föräldrarnes önskningar bestå penningprofvet.

I afseende å de akademiska studierna är tanken deremot ny, ej blott hos oss, der det från Jyväskylä framkastade förslaget förvärfvat sig på sin höjd ett oförtjent löje, utan ock i norden. Här är också fråga om helt andra kapitaler, och för så vidt privatskolan bör hufvudsakligen bära sig utan statens mellankomst, måste den fria högskolan ställas på annan ekonomisk grund. Det är på donationer den skall byggas, och då lärarne äro jämförelsevis dyre samt undervisningsmaterielen och samlingarna kostsamma, så är det i miljoner fonderna måste räknas. Emellertid har nu Stockholms högskola kommit så långt, att den sedan tvenne år varit konstituerad och i höst begynt sitt tredje läseår om ock ännu på provisorisk fot, — en för det högre bildnings-

ret i norden alltför betydelsefull tilldragelse, att ej påkalla
ı tänkande betraktarens uppmärksamhet.

Tanken att i Stockholm inrätta ett fritt universitet fram-
k ur den strid, som på '50- och i förra hälften af '60-talet för-
s om Upsala universitets flyttande till Stockholm, eller båda
iversitetens sammanslående till ett i hufvudstaden, eller inrät-
ıde af ett tredje derstädes. Striden fick den lyckligaste ut-
ıg, då efter representationsreformen i december 1865 ett upp-
› gjordes till samlande af medel för en högre bildningsanstalt
Stockholm. Sålunda uppkom den så kallade december-fonden,
n omhändertogs af stadsfullmägtige och vid detta års ingång
pgick till 133,200 kr. Ett stort steg framåt gjorde saken, då
69 på hösten Högskoleföreningen bildade sig med föresats att
:e upplösa sig förr, än ett universitet kommit till stånd i huf-
dstaden. Yrkandena på statsuniversitetens förflyttning skötos
rmed åt sidan; den nya bildningsanstalten skulle åvägabringas
nom enskiltes offervillighet. Och redan 1877 hade de sam-
le medlen stigit till sådana summor, att föreningen kunde
rida till tankens förverkligande. Man faststälde de grundstad-
r, som borde innehålla grunderna för anstaltens framtida ad-
ınistrerande och organisation, och i dertill fogade »öfvergående
ıdganden« förutsåg föreningen sin egen upplösning: hon ville
ɔtt fortverka ännu en tid, genom att deltaga i val af styrelse
h tillsättande af lärare, intill dess anstalten hunnit en sådan
ad af utveckling, att den kunde funktionera med egna krafter,
h man synes hafva tänkt sig att en sex eller sju år skulle
ırtill åtgå. Så förbehöll sig föreningen ock att upprätta den
rsta ordningsstadgan med närmare föreskrifter för anstaltens
re verksamhet, för funktionärerne och eleverne, hvilket skedde
juni 1878, äfvensom att ordna fonderna, innan dessa öfverlätos
högskolans styrelse.

Denna, som den 1 maj 1879 trädde i utöfning af sitt kall,
göres af öfverståthållaren friherre Gustaf af Ugglas, justitierå-
ıt Alb. Lindhagen, valde af stadsfullmägtige, professorerne Erik
dlund och Carl Santesson, valde af vetenskapsakademien, och
ofessorn friherre Gust. von Düben, som högskoleföreningen in-
tt deri; till sjette man hafva desse invalt justitierådet Karl von
ofsten. Fonderna, som af styrelsen öfvertogos, utgjorde vid
ıtet af sagda år: den redan nämda *Decemberfonden*, hvars
liga afkomst skall (enligt stadsfullmägtiges beslut) användas
r högskolans utgifter i allmänhet; *den Allmänna fonden* med
mma bestämmelse, 251,400 kr.; *Lifräntefonden*, hvars kapital,
den mån lifräntorna upphöra att utgå, öfverflyttas till nästfö-
gående, 40,400 kr.; *Johan Michaëlsons fond* för en lärostol i
lmän biologi eller någon dithörande vetenskap, 113,000 kr.;
nden till minne af Wagener Smitt för undervisning i kemi,
5,200 kr.; *Lars Johan Hiertas fond* för en lärostol i natio-
ıl-ekonomi, 110,200 kr.; *Lars Monténs, C. D. Ströms* och *J.*

förenade fond för en fri lärostol i något matematiskt 'etenskapligt ämne, 88,500 kr.; samt *Hagelstamska* för en fri lärostol, 80,700 kr. In summa egde sålunda [illegible] [illegible]gskolan kapital af 932,600 kronor att bygga på, hvilket väl kanske icke är mera än tiondedelen af hvad som erfordras för dess fullständiga inrättande, men som med hänsyn till den jämförelsevis korta tiden torde kunna anses för ett lysande bevis på den nya tankens drifkraft. Härtill kan läggas att af stadens tillgångar beviljats högskolan ett årligt anslag af 40,000 kr. för sex år.

Äfven på annat sätt synes det ådagalagdt att anstalten har den jordmån, ur hvilken hon skall uppblomstra. Med förevarande ressurser har man ännu [illegible] ansett sig böra skrida till inrättande af någon fast lär[illegible] [illegible]fven om de stora, för särskilda läroämnen afsedda fondern[illegible] [illegible]n förordnat att kapitalet borde växa till 150,000 kr., innan [illegible] [illegible]komsten en lärostol finge grundas, och derefter skall ännu [illegible] [illegible]ntedel af räntan framgent användas till kapitalets föröl[illegible] [illegible] Då högskolan den 14 oktober 1878 begynte sin under[illegible] [illegible] [illegible]edde det med provisoriske lärare, som åtagit sig att [illegible] [illegible]öreskrifna två föreläsningarna i veckan: i matematik och ke[illegible] [illegible]rofessorerne vid tekniska högskolan Holmgren och Rosenbe[illegible] [illegible] fysik professorn vid meteorologiska central-institutet Rul[illegible] [illegible] i geologi grufgeologen Törnebohm, i botanik och zoolog[illegible] [illegible]denterne vid naturhistoriska riksmuseum Wittrock och S[illegible] [illegible]samt i sistnämnda ämne äfven docent Leche från Lund. [illegible] [illegible]ovisoriska i anordningen röjer sig äfven deri, att geologin [illegible]gs blott höstterminen, botaniken blott vårterminen, och än mer deri, att innevarande höst såväl geologin som ock matematiken upphört. Man har allenast velat visa att det var alvar med saken, lifva intresset och pröfva tillgången på alumner, och i sistnämda hänseende hafva förhoppningarna blifvit äfven öfverträffade: för första läseåret anmälde sig höstterminen 460 personer, vårterminen 502, för andra läseåret höstterminen 442, vårterminen 357, hvilket nästan kan kallas för mycket med hänsyn till undervisningens strängt vetenskapliga karakter, hvarom lärarnes personligheter och dessutom deras offentliggjorda dagböcker bära vitne. Men äfven det medeltal af 170 personer, hvartill man beräknat de åhörare, som hållit ut hela terminen, kan anses som lofvande för framtiden, då man tar i betraktande att samtlige desse åhörare måste hafva tillhört den flottanta del af discentes, som enligt stadgarna inskrifva sig för visst ämne mot en terminlig afgift af 15 kr. och benämnas »åhörare«, medan högskolan väl ännu icke kunnat binda vid sig någon fast krets af »lärjungar«, afseende viss kurs och slutligt prof.

De betydande steg, högskoletanken sålunda i Stockh[illegible] tagit till sitt förverkligande, äro icke den enda yttringen af [illegible] kens drifkraft i Sverige. Äfven i Göteborg är man, hvad

onomiska vidkommer, ett godt stycke på väg; hr Ljungman pger att staden för ändamålet erhöll förlidet år i testamente grosshandlaren Edvard Magnus 200,000 kr. och detta år ihågmmits med 400,000 kr. af grosshandlaren Fredrik Lundgren. pstår en sådan ädel täflan mellan de båda samhällenas mecener, kan det gå fort nog på båda hållen. Så vidt oss är bet, har frågan om arten och beskaffenheten af den fria högolan i Göteborg ännu icke blifvit offentligen ställd eller afgjord. Ljungmans broskyr innehåller blott en enskilds mening, men kes vara bygd på sakförhållanden och såsom sådan förtjent beaktas.

Hvilka äro då de nya idéer, den fria högskolan synes mma att bringa in i det gamla universitets-väsendet? Redan om medtäflarinna om allmänhetens ynnest skall hon helt sät, när hon engång står i full kraft och blomstring, verka lifnde på statsuniversiteten, hvilka allestädes, tack vare deras gga läge på de officiela ressorterna, vilja taga det mera beämt med vetenskapligheten. Eggelsen af en sådan täflan kan serligen också sträcka sig till grannländerna. Än mera skola organiserande tankar, som nedläggas i den nya anstalten, om här bevisa sin förträfflighet, tvifvelsutan med tiden verka la omkring. För den konservatism, som universitetsväsendet na ställer emot tidens yrkanden, för slentrianen, som vill alysera verksamheten hos en statsanstalt med den triviala pgiften att bilda tjenstemän, bör tillvaron af en fri högskola a rätta botemedlet, om nämligen hos henne finnes någon ligare tillgång på det lefvande vattnet.

I.

I högskoleföreningens inbjudning af den 14 oktober 1869 gifvas de väsendtligaste behof, den nya anstalten hade att tilllose. Utom att hufvudstaden, för att öfva en rätt inverkan det öfriga landet, borde inom sig ega en högre bildningsstalt, kunde denna blifva af en särdeles betydelse för hela det tionela lifvet. »Ehuru i landet finnes, heter det, mycken allin bildning, stort förråd af duglighet och insigter, mycken lärm, framstående vetenskapliga förmågor och äfven en hög konstdning, är vår odling icke stark nog, att så som sig bör uppthålla vår sjelfständighet i förhållande till de stora kulturfoln, utan röjer ofta ett alltför stort inflytande från än det ena det andra af dem .... Men för att komma härtill, fordras det gifves en verklig medelpunkt för landets intellektuela äfvanden, der nationens andliga lif rör sig med all den styrka, araf det kan blifva mägtigt«. Högskolan vore således tänkt n en anstalt specielt för att stärka och befästa nationaliteten; ynnerhet borde hon ge nationaliteten kraft att stå emot de främande inflytelserna. Den storartade uppgift, som sålunda ställes

n, kan ej annat än väcka den lifligaste uppmärksam- ıar eljes blifvit misstrogen vid alla dessa bemödanden a nationalitet, och bildningshistorien har att åt detta sa ganska många konstgjorda eller sjukliga blom- . Mången har derför ock begynt att anse nationaliteten som lefvande fin frukt, hvilken icke kan göras, men hvilken gör sjelf, om blott nationens lif bringar duglig och riklig näring ılla slag. Om man dock vill att frukten skall erhålla någon särskildt inhemsk färg och smak, så torde erfarenheten hafva ådagalagt att i viss mån och för någon tid en sådan inverkan kan utöfvas genom ett upplifvande af de nationela minnena i sång och saga, ett fördjupande af den fosterländska historiens studium, en ifrigare forsk [illegible] t eller de inhemska språken. Men åt dessa ämnen synas [illegible] tadgarna icke inrymma någon särskild eller framstående [illegible] se, och får man döma af styrelsens sammansättning, der [illegible] sidan af tre bekante naturvetenskapsmän ingen känd hur [illegible] erhållit plats, eller af de ämnen, som till först kommit i [illegible] s, eller af de inrättningar, som redan begynt anläggas, labor [illegible] m, zootomisk institution, morfologisk preparatsamling, så [illegible] öfverhufvud alls icke åt det historiskt-filosofiska eller li [illegible] a hållet intresset ligger. Och någonting annat, som skul [illegible] till den i inbjudningsskriften angifna tanken på ett natio [illegible] itut eller institut för nationaliteten, hafva vi icke kunn [illegible] i grundstadgarna, om det då icke är den sorgfällighet, [illegible] man uteslutit alla de främmande orden, universitet, [illegible] rium, fakultet, examen, statuter, i ordningsstadgan till den med professorsnamnet. Denna purism kan vara ett sätt att redan i anstaltens nomenclatur markera skilnaden mellan högskolan och universitetet, men ser äfven ut som en fläkt af det nationalitetssträfvande, ur hvilket den nämda tanken i inbjudningen på 60-talets slut framgått, ehuru detta sträfvande varit alltför öfvergående eller personligt att göra sig mera gällande.

Sådan högskolans uppgift nu är och i grundstadgarnas första § finnes formulerad, har hon det höga ändamålet »att främja vetenskapernas utveckling och meddela vetenskaplig undervisning«, rätt och slätt och utan det för universiteten vanliga tillägget att förbereda till statens tjenst. Äfven utsträckningen är något annan. De teologiska studierna äro icke intagna inom kretsen af hennes vetenskaper, emedan, heter det i inbjudningen, »vi anse att till en början några lärare icke behöfva anställas i det teologiska studiet«. Finge man hålla sig till denna ordalydelse, så hade således uteslutningen af teologin icke berott på karaktären af fri högskola och dess oförenlighet med studier, som af stiftarne skulle ansetts vara bundna vid en viss konfession, en ovetenskaplig dogmatisk grund, utan man kunde emotse att Stockholms högskola i detta hänseende komme att forma sig efter sta universiteten. Men troligen var uttrycket »till en början« bl

försigtigt talesätt, ty i grundstadgarna och i ordningsstadgan itses icke ens möjligheten att en teologisk »afdelning« kunde ittas, och i sjelfva verket måste ifrågasättas om en styrelse lekmän vore qvalificerad för ledningen af ett sådant studium, om det väl ock blefve en kinkig sak att afgöra om statskyrs konfession ensam eller vid dess sida andra konfessioner, hända äfven den mosaiska trosbekännelsen med hänsyn till ottagna semitiska penningar, borde komma till ordet. I betande af allt detta torde det kunna anses som fastställdt att skolan, i motsats till statsuniversiteten, är och förblir konionslös, dels för att icke framkalla för ett privat företag törda förderfbringande spörsmål, dels ock väsendtligen emedan skolan är invigd åt den fria forskningen.

Äfven medicinen är utesluten, men af det lokala skälet att olinska institutet redan förefinnes. Deremot upptagas de juiska fakultetsstudierna, icke blott till sina teoretiska delar, lka ju ock utan anstöt kunde inställas bland de historisklogiska disciplinerna, utan äfven med hänsyn till det positiva praktiska studiet, såsom framgår af hvad vidare bestämmes undervisningen. Högskolans läroområde, sådant det fastställ- i ordningsstadgan, kommer således att omfatta samma äm som statsuniversitetens juridiska och filosofiska fakulteter indelas i följande fakulteter eller, som de här benämnas, elningar: den *historisk-filosofiska*, den *språkvetenskapliga*, *matematisk-naturvetenskapliga* och den *rättsvetenskapliga*. dömdt ur synpunkten af sakförhållandet i vår tid, torde det e kunna annat än prisas som en förbättring att sålunda språkenskapen afskilts till en egen fakultet, som fått sin plats llan de exakta vetenskaperna å ena och de mera resonnede disciplinerna å den andra sidan. Så när som på de pova rättsstudierna, är således anstalten egnad åt det teoretiska andet, och det måste visserligen för hvarje vän af det vetenpliga lifvet i norden vara en glädjande utsigt att här uppter en högskola, som, åtminstone hvad utsträckningen vidnmer, synes få något så när koncentrera sig på det rent veskapliga arbetet.

Annorlunda har det i Göteborg framstälda förslaget fattat en. Hr Ljungman kallar sitt projekt ett *realuniversitet* och es närmast hafva tänkt på förebilden af ett tyskt polyteknim. Det är de klassiska studierna, som här uteslutas ur kret- af den filosofiska fakultetens läroområde, men i stället inta-, jämte de vanliga hithörande disciplinerna, pedagogik, förmoden med afseende å anstaltens uppgift att utbilda lärare för dets realläroverk, samt statsförfattning, statsförvaltning och ionalekonomi, emedan anstalten skulle afse äfven sådana tjenmän, för hvilkas befattning ekonomiska insigter äro af nöden. denna så beskaffade filosofiska eller teoretiskt förberedande ultet skulle byggas trenne tillämpningsfakulteter, en teknisk,

ıällnings- och en för handels-vetenskapen. En *fri* rdets högre mening kunde väl en sådan anstalt icke n hon ock stälde sig väsendtligen fri gentemot det ıtsintresset, då utbildningen af visse lärare och admi- ıbetsmän kunde anses som mindre väsendtlig bisak, så blefve hon i sina tillämpningsfakulteter så mycket mera bunden vid praktiska privatintressen, och de just icke af den högre sorten. Privat universitetet i Bryssel ansåg sig visserligen ingenting förlora af sin karaktär som fri högskola, då det 1873 till sina fyra fakulteter lade en femte teknisk, men ifrågasättas kan om det hänger så rätt till sammans att vid sidan af lärda gradstudier, som der sysselsätta de gamla fakulteterna, bilda praktiske män sådane som ingeniörer. Dermed vare för resten ingenting ondt sagdt om ett slag af anst så bestämdt påfordrats af tidens skaplynne och i Ty lestädes, der vetenskaplighet kunnat uppehållas inom visat sig lika välsignelserikt som behöfligt. Hvarför h ıan icke bibehållit för sitt projekt det häfdvunna polyt ıamnet och om benämningen realuniversitet möjligen sk på sättet för undervisningen, framgår icke af det gansk förslaget, hvars utsigt till förverkligande för öfrigt är nt.

Af icke mindre vigt träckningen och torhända än mera betecknande för en h karaktär är syftet med och sättet för undervisningen. är det man vill med densamma? Införa eleven i vetenskapen, väcka hans intresse derför och lära honom dess metod, eller bibringa honom de insigter deri, som han behöfver tillämpa vid en viss verksamhet i lifvet? Och så finnes det ännu ett tredje slag af högskoleundervisning, då läraren populariserar sin vetenskap inför en bildad allmänhet, förutsättande hos sin åhörarekrets en viss medelnivå af förkunskaper och sökande på denna förutsättning bibringa kännedom om vetenskapens mest betydande resultat. Det sistnämda förfarandet är bekant från Collège de France, der det användts af många lysande talanger och derifrån det öfvergått till de så kallade konferenserna eller populära föredragen. Att bibringa eleven ett systematiskt ordnadt vetande, afsedt för en viss lefnadsuppgift, den egentliga kursläsningen, torde kunna anses som det förherskande undervisningssyftet och sättet vid våra universitet, än mera praktiskt hållet vid de polytekniska högskolorna. Det förstnämda åter, der läraren rätteligen kan kallas mästare och hans åhörare lärjungar, är det för vetenskapsidkarene kära idealet af undervisning, som delvis fullföljes vid de tyska universiteten och i en del pariser specialskolor, särskildt den af Duruy inrättade École des hautes études. Det är klart att, der vetenskapen på sistnämda sätt läres för hennes egen

skuld, är undervisningen friast och mest värdig en högskola; hon är då helt enkelt en öfning att söka sanningen.

Vi hafva försökt att göra oss en föreställning om hvilken af dessa vägar Stockholms högskola ernar inslå, men måste tillstå att vi stannat i villrådighet om afsigten. Hvad åter det för Göteborg föreslagna realuniversitetet beträffar, tål det knappast vid en granskning i detta hänseende. För att högskolan må kunna uppstå ur förhandenvarande inrättningar låter förslagställaren å ena sidan den chalmerska slöjdskolan, som är en teknisk elementarskola, ingå deri såsom förberedande anstalt, hvilken, påökad med högre teknisk undervisning, kunde äfven blifva universitetets tekniska fakultet, medan han å andra sidan framställer realuniversitetet som en högskola för alumnerne från landets realläroverk. På så olikartade förkunskaper lär det väl blifva svårt att bygga de kurser, som antagligen måste fastställas för realuniversitetet, eftersom dess verksamhet skall mynna ut i vissa praktiska lefnadsbanor. Man inser icke i hvilket förhållande den chalmerska anstalten skulle komma att stå till den förberedande filosofiska fakulteten, på hvilken tillämpningsfakulteterna vore afsedda att byggas. Men samtidigt låter förslaget högskolan uppväxa äfven ur Göteborgs museum, som med tiden skulle inlemmas deri och der intendenterne skulle åläggas att hålla populära föreläsningar. Det kan icke vara vår mening att ifrågasätta det dessa projekt ju kunna innebära många praktiska och välbetänkta saker, men en organiserande tanke, som lofvade att blifva fruktsam för nordens universitetslif, skall man väl svårligen finna der.

I sjelfva verket sammanhänger frågan om förkunskaperna på det närmaste med frågan om undervisningssättet. Stockholms högskola vill dela sina elever i *lärjungar,* som inskrifvas och erlägga terminsafgift i ett för allt 100 kr., samt *åhörare,* som få tillträde, så långt utrymmet medger, och betala för ämnet 15 kronor. Vid denna anordning, som synes vara hemtad från de polytekniska högskolorna, torde man väl icke hafva tänkt sig att åhöraregruppen skulle utöfva något inflytande på undervisningens art och beskaffenhet. Den har tillkommit helt säkert för att göra rätt åt den stora och vackra tanken att hvem som vill må komma till vetandets källa för att dricka, en tanke som dessutom på det liberalaste tillämpats redan vid nordens statsuniversitet. Men då åhörarne icke undergå något inträdesprof, är nivån af deras förkunskaper fullkomligt obestämd och ger ingen utgångspunkt för undervisningen. Under de tvenne år, högskolan varit i verksamhet och dess elever, om vi förstått saken rätt, utgjorts endast af åhörare, tyckas dock dagböckerna utvisa att föreläsarne tagit sina ämnen strängt och grundligt. Professor Holmgren har föredragit första året »om oföränderliga punktsystems rörelser«, det andra året »en inledning till den högre analysen«, ungefärligen som om hans åhörarekrets utgjorts af poly-

studenter. Professor Rubenson har framstält läran ån en ståndpunkt, der väl icke en blandad åhörare ises stå. Vid sin sjette föreläsning gaf han formeln ... ;spunkten mellan en reflekterad icke-central stråle nuivuc..xeln, diskuterade följande gång denna formel för onka elongationsvinklar och angaf vilkoren för reela och virtuela skärningspunkter, deducerade något senare eqvationen för katakaustikan till en sfär vid parallela strålar jämte bevis för att denna kurva är en epicykloid, hvars genererande cirkel har en radie lika med $^1/_4$ af sfärens radie o. s. v. Hvilken klarhet i framställningen och hvilken precision i definierandet man än kan tänka sig att föredraget egt, så måste det dock hafva förutsatt speciela skolkunskaper ho... ...ı. Också skall man finna det helt naturligt att åhörare... ...ninskades under terminernas lopp till inemot $^1/_3$:del a... ...ldes antal, ja man må till och med anse det som ett ... ...esultat, att så många kunde qvarhållas. Men skall de... ...ngden kunna fortgå på detta sätt? Skall icke förr eller ... ...en blandade publiken få magt med föredragaren? Särde... ...eskriptiva och mera resonnerande ämnena är det ... att det blir han, som får ge med sig och från sina h... ...stiga ned på populärvetenskapens springare. Förpligt... ...agna så mycket som möjligt i förening med det lifvand... ...t af att hålla sitt auditorium, är ett motiv, som kan göra ... mån om att söka utfinna och intaga en förkunskapernas ... ...ivå hos denna mängd af vetgiriga män och qvinnor, so... ...t sig kring hans lärostol, och dermed kunna småningom ... ...liga föreläsningarna, som hållas två timmar i veckan, förvandlas till konferenser, populära föredrag.

Det är dock tydligt att man icke tänkt sig saken så, utan att det är hos den förra gruppen af högskolans alumner, dess »lärjungar«, man har att söka den nivå, på hvilken hon vill bygga sin verksamhet. Det må blifva »åhörarnes« ensak att skaffa sig sådana förberedande insigter, att de kunna följa med de för lärjungarne afsedda föredragen. I verkligheten kan det komma att bero på mängden af de ene och de andre, och omöjligt är det väl icke att ett så öfvervägande antal af åhörare inställer sig, att de i förening med nyss nämda böjelser skola skaffa öfvertag åt populariserandet, men afsigten i stadgarna måste dock anses vara att lärjungarnes förkunskaper göras till utgångspunkt. Och för att inskrifvas som lärjunge, hvilket är medgifvet hvarje välfrejdad man eller qvinna, som fylt sexton år, fordras mogenhetsbetyg från högre elementarläroverk i det eller de ämnen, för hvilket han inskrifves, eller ock prof inför läraren i ämnet, utvisande motsvarande kunskaper. För ämnen, som icke ingå i elementarläroverkens mogenhetsexamen, bör pröfningen åd... lägga det kunskapsmått, som är af nöden för att följa unde... ningen deri, hvilket väl är att åt läraren öfverlåta bestämm...

let, men som antagligen dock i verkligheten skall komma att tälla sig i analogi med elementarskolans måttstock öfverhufvud. dennas kunskapsmått kan man således anse sig ega den ena f de fixpunkter, mellan hvilka högskolan vill verka, och i fastställandet deraf kan man icke finna någon afvikelse från den amla vanligheten, endast att högskolan åtar sig att genom sina ärare inexaminera privatister.

I valet mellan populärföreläsandet och en undervisning på ent vetenskaplig grund har man således stannat vid det senare, nen hvilken är då den andra fixpunkten, den till hvilken högkolan vill vägleda sina lärjungar? Måhända är det i syftet med ch sättet för deras vägledande, som vi egentligen skola finna len nya och lifvande princip, hvarigenom Stockholms högskola :all komma att verka reformerande och uppfriskande på statsmiversiteten. Och verkligen förefaller det som om en ny tanke kulle framskymta i stadgarna. Om undervisningen heter det i rdningsstadgan § 13 att den »meddelas dels genom offentliga öreläsningar, hvilka upptaga en timme hvarje gång, dels genom ärjungarnes särskilda handledning vid deras studier på sätt ıvarje ämnes art fordrar«, och då med denna senare del af unlervisningen, denna »särskilda handledning«, ju icke kan menas lott laborations-öfningar, preparerande och dylikt, måste man :omma att tänka på sådana öfningar som t. ex. de i École des autes études i Paris. Det ser ut som vore här fråga om ett amarbete mellan lärare och lärjungar, dervid denne ställer upp pörsmål och desse öfva sig under hans ledning att lösa dem.)m läraren vid de offentliga föreläsningarna ger sin vetenkap systematiskt ordnad jämte upplysningar om de sätt, hon nvändt för att komma till sina resultat, skall han här öfva ärjungarne att sjelfve handhafva hennes metoder att finna saningen. Vetenskapen blefve här icke mera en blott lärdom, ıtan ett lefvande intresse, en hög förmåga. Men om man tänkt ig detta såsom det egentliga undervisningssättet, så har det i tadgarna blifvit på intet sätt vidare formadt eller utveckladt.)et heter blott i allmänna ordalag: »undervisningen bör ske ned noga aktgifvande derpå, att lärjungarne sjelfständigt tillegna ig de kunskaper och den vetenskapliga bildning, hvilkas förärfvande utgör målet för deras studier«, och »lärarne böra omorgsfullt meddela de råd och upplysningar i afseende å stulierna, hvarom lärjungarne anhålla«, ordalag som äro alltför sväfande att ge någon föreställning om lärarens verksamhet bland depterne. Det hade dock för de blifvande lärarne varit angeäget att få känna mera om denna del af sin undervisningsskyllighet, hvilken, då de offentliga föreläsningarna äro bestämda till lott två i veckan, väl bör kunna anses som minst likaså betylande som dessa. Men det ligger också i den mänskliga naturen att vissa yttre former, låt vara af enklaste art, äro nödiga ör att hålla äfven de bästa föresatser vid magt och i stadig verk-

ıru mycket man än må bygga på lärarens pligtkänesse för sin sak, kan denna dock icke så helt och s åt den personliga uppfattningen, utan att en ojämn:formighet inträder, troligen ock delvis och tidtals en bri amghet, som skall blifva svår att förebygga. Kontrollen är visserligen öfverlåten icke blott åt rektor, utan ock åt en inspektor, som får enskildt erinra läraren i afseende å hans undervisning och öfriga åligganden, men ju mera de kontrollerande sakna alla formela bestämningar, skall deras uppgift blifva svår, om den ej skall urarta till godtycke. En törhända i förevarande hänseende ganska verksam kontroll vore en publicerande verksamhet, i form af årsbok, handlingar eller dylikt, deri det bästa af skolans forskningsarbete kunde framläggas till allmän granskning, men ett sa- gan för det vetenskapliga lifvet finnes icke ens antydnir ämdt i stadgarna. Då främjandet af vetenskapernas ' g blifvit ståldt främst i högskolans uppgift, skulle det a iom om ett sådant organ icke vore umbärligt.

Vi dela icke den meni t undervisningen, för att vara rätt fri, måste vara formlös. vi anse derför bestämningar gagneliga, så väl hvad syftet ıttet vidkommer. Man kunde tänka sig som idealet af l undervisningen att lärjungen förblefve under mästarens le intill dess han kände sig vuxen att på egen hand gå v sanningsökandet. Det vore således känslan af en sådan ndighet, icke några examensfordringar, som lärare och ' under sitt samarbete skulle hafva i ögnasigte, och någon n slutpunkt, till hvilken undervisningen skulle syfta, vore onödig att fastställa. Hvem ville väl neka det vackra och tilltalande i en sådan fullkomligt fri anordning? Men det finnes ock en tredje part, bestående af föräldrar, målsmän, välgörare, vetenskapens idkare och gynnare, korteligen denna bildade allmänhet, af hvars deltagande högskolan, dess lärare och alumner bero och som har intresse af att höra huru lärjungarne fortskridit. Det är genom prof och derpå grundade betyg skolan offentliggör att eleven uppnått ett visst mål och mått af insigt och skicklighet, och detta måste ju bestämmas lika för alla, om vitsorden skola ega någon mening för allmänheten. Men också för lärare och lärjungar torde en sådan faststäld gång på det hela taget vara att föredraga framför det fullständigt individuela godtfinnandet, som kan vara bra för de bäste, men knapt nog för de fleste. Det gäller blott att göra dessa bestämningar så enkla, så sakenliga, så litet som möjligt ingripande i elevernes studiefrihet, och att förebygga det examensfordringarna, icke den sjelfständiga forskningen bli studiernas mål. Det oroliga ändrande, som förekommer i studieplanen för den filosofiska graden vid vissa af nordens universitet, röjer huru svårt det vill vara att häri träffa det rätta. Också finner man att högskolan, som väl erkänner att ett pro

ır vara slutpunkten för den vetenskapliga undervisningen, på mma gång kastat helt och hållet öfver bord de akademiska rmerna. Profvet aflägges inför läraren i ämnet i närvara af å sakkunnige vitnen, hvilka lärarerådet utser för ett läseår i nder. Den gamla ståten inför öppna dörrar med examinator och examinander i frack, med protokoll och utslag har sådes afskaffats. Om det kan anmärkas att offentliggörandet är igot väsendtligt för examensprofvet, så får ock medges att den fentliga examen vid universiteten blifvit mest blott en formatet och att de obligatoriska vitnena kunna troligen båta mera, elst de enligt en ytterligare bestämning kunna förebygga godrckklighet hos läraren: denne bestämmer vitsordet, men der vitena äro ense, kunna de påkalla ny pröfning, som då skall verkällas af läraren i närvara af två, af lärarerådet för tillfället tsedde sakkunnige män, hvarvid vitsordet bestämmes af läraren ch desse gemensamt«.

Privat-universitetet i Bryssel, den enda fria högskola, som r oss närmare bekant, har utan all tvekan infört de lärda graerna såsom undervisningens form och mål. Oafsedt afsteget å det tekniska området, vidhåller detta universitet som sin rätta ppgift en rent vetenskaplig undervisning, men fattar den under ormen af »candidature« och »doctorat«. I dess »faculté de droit« åväl som i dess öfriga fakulteter, »faculté de philosophie et ettres«, »faculté des sciences« och »faculté de médicine«, äro tudierna ordnade i kurser för kandidat- och doktorsgrad: »exanen de candidat en droit«, »premier«, »deuxième examen de octeur en droit« och »examen de docteur en sciences politiues et administratives«, hvartill komma, såsom ett slags medifvande åt det praktiska intresset, liksom under strecket, en examen de candidat notarie« och en »examen de secrétaire de égation«. Så beslutsamt har Stockholms högskola icke velat pptaga de gamla formerna, kanske af lofvärd farhåga att för nycket binda studierna, kanske för att icke framkalla ett exanenläsande likt det vid statsuniversiteten.

Sådant profvet ofvan skildras, aflägges det i ett ämne, men irjungen har rätt »att samtidigt aflägga prof i flere ämnen och tt öfver dem få intyg i en gemensam handling«. Han kan lltså göra sig ett slags kandidat- eller licentiat-examen efter sitt get behag, men högskolan framställer inga studieplaner, icke ns rekommendationsvis, såsom sker i en del tyska tekniska ögskolor, der ju äfvenså de akademiska traditionerna saknas. Kunskapsmåttet för dessa isolerade prof säges framdeles komma tt fastställas, och det »i lägre och högre grader«, för hvilka amnen icke äro antydda, men som måste komma att dock erjuda någon analogi till universitetens kandidat- och licentiatrader, endast att graden i regeln omfattar blott ett ämne. Såana skrifprof, som vanligtvis förekomma vid universiteten med yfte att framkalla en viss öfning att resonnera skriftligt öfver

ämnen, äro icke införda, ej heller de disputationsprof, derstädes ge en slags garanti för den vetenskapliga produktionen, den der af stadgarna öfverhufvud lemnats kanske för mycket ur sigte. Desto mindre får man vänta sig något rum för de högtidligheter, der de gamla universiteten pläga samla sina arbetare, sina vänner och väninnor till glada skördefester, som vanligen lemna så ljufva hågkomster hos deltagarne. Dessa former från en äldre tid, då man äfven vid det vetenskapliga arbetet ville hafva menniskan hel och hållen, äro väl för barnsliga eller för fantasirika för en stiftelse från en tidsålder, då allt skall delas, och i synnerhet fantasin, äfven som anstifterinna af oskyldig glädje, må bannlysas från vetenskapen: såsom man i dessa stadgar tänkt sig det vetenskapliga lifvet vid högskolan, är det enkelt, alvarligt och tort.

Såsom man finner, innebära den nya högskolans stadgar dock några nya tankar i afseende å sättet för och syftet med den vetenskapliga undervisningen: af den »särskilda handledningen« och af dessa antydda »högre och lägre grader« kunna ju dock med tiden utveckla sig fasta former för ett rent vetenskapligt samarbete mellan lärare och lärjungar, ja om tidsandan förändrar sig och medger de glada behofven något rum i det vetenskapliga lifvet, kan det ju äfven omges med ceremonier och andra festliga former. Det kan ju hafva varit välbetänkt att hålla dem så obestämda, för att ge desto mera tillfälle åt seden att utveckla dem vidare. Men hvad som förefaller oväntadt i den fria högskolans organisation, är att vid sidan af denna undervisning med rent vetenskapligt mål finna en annan med praktiskt syfte. I grundstadgarnas § 22 heter: »Inom omfånget för statsuniversitetens filosofiska och juridiska fakulteter bereder högskolan genom sin undervisning åt de lärjungar, hvilka sådant önska, tillfälle att kunna genomgå de akademiska prof, som fordras för rätt att vinna inträde och befordran i statens tjenst. Dessa prof afläggas i den ordning, som från statens sida bestämmes«. Här kan icke något missförstånd ega rum. Högskolan binder sig icke blott i afseende å inträdesfordringarna vid det kunskapsmått i statens elementarläroverk fastställes, hvilket är en nödvändighet, utan ock vid de kurser i många och långa banor, staten för sina tjenstemän vill föreskrifva, jämte den förra slutpunkten, som ligger inom hennes eget område, ställer hon en annan, som hon icke rår om, och vi kunna icke finna annat än att hon i så måtto afsäger sig den ädla förmånen att vara fri. Under förutsättning att staten värdes antaga hennes bona officia, hvilket väl kan vara tvifvelaktigt, så länge hon i ledningen af sina angelägenheter och kontrollen af undervisningen icke erbjuder någon officiel garanti, åtar hon sig en undervisning, som icke går ut på förmåga af sjelfständig forskning, utan på en vetenskapens tillämpning i det praktiska, ja i många fall på ett blott inhemtande af positiva kunskaper, och all denna

rsläsning förbinder hon sig att uppställa och i förekommande . ändra, icke såsom vetenskapens förkofran kan fordra, utan grund af statens bestämmande. Betänker man hvilken mängd rser, som fordras å ena sidan för de juridiska och administra- a värfven, å andra sidan för skolans mångahanda tjenster, och ; det examensbestyr, som dermed åläggès lärarne, så måste n befara att hennes verksamhet för det fria forskningsarbetet ill tryckas ned, såsom ju ock vid statsuniversiteten inträffat. t lönade visst mödan att på ena sidan så sorgfälligt utmön- a de gamla akademiska namnen och formerna, som ju dock na om en tid, när äfven universitetens verksamhet var ett tt och liffullt samarbete mellan mästare och adepter, för att ax derpå öppna högskolans dörrar för allt det dagsverksarbete, sa nu äro satta att utföra. Noga betänkt, torde dock med ana oförmodade vändning äfven de filosofiska graderna böra ses införda i Stockholms högskola, ty befordringslagen inom mentarläroverken uppsätter (alternativt med lärareexamen) fi- ofisk kandidatgrad som vilkor för adjunkts eller kollega-tjenst, entiatgrad såsom vilkor för lektorstjenst, och så synes det som om högskolan förbundit sig att stå till buds äfven med de akade- ska lärda graderna, med skrifprof och disputationsprof. Hvad tydelse efter detta högskolans egna enkla, åt forskningsarbe- egnade prof och hvilken tid dess lärare sedan skola hafva ig för den särskilda handledningen är svårt att inse; lättare n man då föreställa sig att hela anstalten från den engång till- ikta höga vetenskapliga ställningen skall nedsjunka i de samma pa hjulspår, der statsuniversiteten framforsla tjenstemanna- dningen.

III.

Det har förefallit oss som om, i afseende å högskolans oområde, sättet för och syftet med dess undervisning, tvenne ningar velat göra sig gällande, en som företrädesvis påyrkat teoretiska kunskapsarterna och med förkastande af statsuni- rsitetens former velat egna undervisningen åt rent vetenskap- a studier, en annan som sedan gjort sig gällande och med poffring af friheten infört vid sidan af dessa studier hela den idiska fakultetens praktiska och positiva läroområde samt all a kursläsning och det examinerande, som för en stor del af tens tjenster äro erforderliga. I hvad på stadgarna ankom- r, har hoppet att från den fria högskolan med tiden erhålla a och lifgifvande impulser för nordens universitet dermed vä- dtligen minskats. Deremot röja stadgarna i afseende å an- ltens styrelse och ekonomi flere nya tankar, men det ligger akens natur att deras tillämplighet på statsuniversiteten må- i alla fall vara ganska begränsad.

Det är anmärkningsvärdt att den nya anstalten icke kom-

mer att ega några egentlige principaler eller *trustees*. Sedan högskoleföreningen, den egentliga drifkraften till dess uppkomst, upplöst sig, skola styrelsens medlemmar väljas af Svenska akademien, Vetenskapsakademien och Stadsfullmäktige, hvilka sistnämde ega föra talan ifall att af revisorerne ansvarsfrihet förvägras styrelsen. Men då fonderna öfvertagits af denna, torde de väljande korporationerna icke böra anses hafva åtagit sig ansvaret för anstaltens bestånd. Man kan visserligen garantera lärarnes löner genom tillräcklig fond för hvarje lärostol, men då utom tillfälliga utgifter för samlingar och undervisningsmateriel, penningevärdets sjunkande samt möjliga förluster, pensionstagarene med tiden medföra en svårberäknelig utgift, är det tänkbart att en brist uppstår, för hvilken styrelsens oaflönade, på 4 år valde medlemmar väl svårligen kunna göras ansvarige. Det är väl då sist och slutligen samma lefvande allmänna intresse, ur hvilket fonderna hittills flutit, som äfven framgent skall påräknas och som får betraktas som den sannskyldige principalen.

För grundstadgarnas ändrande erfordras de väljande korporationernas bifall, men anstaltens utvecklande utöfver deras korta antydningar, inrättandet af professorsembeten, dessas fördelande på afdelningar (fakulteter), instruktionerna för dessa och för tjenstemännen samt bestämmandet af alla former för undervisningen sker genom ordningsstadgan, som antages af styrelsen efter lärarerådets hörande, och i styrelsen är lärarerådet representeradt blott genom rektors röst. Förhållandet blir således här helt annat än vid flertalet af nordens universitet, der styrelsen närmast är i hand på lärarekorpsen. Äfven det fria universitetet i Bryssel upptar i sin Conseil d'administration, utom rektor och prorektor, en representant för enhvar af de fyra fakulteterna och dertill en för »Union des anciens étudiants«. Erfarenheten skall väl visa om styrelsen, då lärarekorpsen icke eger någon större delaktighet i besluten, blir i stånd att rätt vårda de skilda intressen, som vid en sådan anstalt skola söka att göra sig gällande. Till att vinna en sådan lifligare vexelverkan mellan styrelsen och lärarekorpsen tjenar visserligen också inspektor, en för de svenska universiteten ny befattning, hvartill styrelsen utser en af sina ledamöter, med uppdrag »att omedelbart öfvervaka undervisningen och ordningen vid högskolan«. Då inspektor således känner undervisningens behof och kan jämte rektor bedöma de skilda önskningsmålen, borde man kunna hoppas att ensidighet blefve förebygd och att en jämn utveckling vinnes, helst om den honorifika befattningen innehafves för en längre tid af samma insigtsfulla och intresserade person.

Det vigtigaste vilkoret för en fri högskolas uppkomst är helt säkert läraretjensternas lämpliga besättande. Det är på lärarenes vetenskapliga anseende och nit för sin sak, som i främsta rummet beror om högskolan skall draga elever till sig eller icke. Tjensterna ansökas hos styrelsen i vanlig ordning, men någo

irdomsprof är icke obligatoriskt för den sökande, endast föreläsningsprof, ifall han ej af styrelsen frikallas derifrån. Önskar en sökande på annat sätt ådagalägga sin skicklighet, lemnas honom en viss tid dertill af lärarerådet, som derjämte utser ett antal sakkunnige män att afgifva yttrande i ämnet. Finner styrelsen det nödigt, kan hon infordra yttrande äfven af andra sakkunnige; — tvifvelsutan ett förfarande som är vida att föredraga framför den vid statsuniversiteten öfliga mekaniken med obligatoriska disputationsprof, officiela utlåtanden och förslag. Men styrelsen är icke heller bunden vid ansökningarna; befinnes ingen af de sökande fullt lämplig, »och kan styrelsen vinna någon i ämnet utmärkt vetenskapsman med framstående lärareförmåga; då är det styrelsen obetaget att, sedan lärarerådet blifvit hördt, denne till embetet kalla utan ansökan. Är ej skäl till sådant förfarande, utsätter styrelsen ny ansökningstid« eller låter tjensten anstå tills vidare. Att införa äfven kallandet såsom ett sätt att vinna lärarekrafter för högskolan, var helt visst ändamålsenligt, men måhända hade det varit rådligare att man gjorde försök med kallandet förr än tjensten ansloges ledig, ty med kännedom om den rättighet, styrelsen sålunda har att åsidosätta ansökningarna, är det troligt att äldre och anseddare vetenskapsmän icke vilja utsätta sig för konkurrensen.

Hvad afsättandet vidkommer, kan processen naturligtvis göras mycket kortare än vid statsuniversiteten, äfven om läraren har fast anställning. Inkomma anmärkningar emot honom, har han tretio dagars rådrum att yttra sig, hvarefter och sedan lärarerådet afgifvit yttrande i saken, han kan skiljas, derest minst fem ledamöter i styrelsen äro ense derom. Vid sextiofem års ålder kan han äfvenså aflägsnas, men emot åtnjutande af $^{4}/_{5}$-delar af sin lön i pension. Med samma förmån kan han vid nämda ålder äfven begära sitt afsked, om han tjenat högskolan som lärare i tretio år; för enka och barn har han intet att påräkna af högskolan. Om hans löneförmåner upplysa stadgarna intet, men beloppet af den fond, som ansetts erforderlig för inrättande af professorsembeten, synes antyda att lönerna icke komma att understiga professorernes vid statsuniversiteten. Något tillfälle till annan inkomst vid högskolan synes han icke kunna påräkna, ty så väl de två offentliga föreläsningarna i veckan som ock den enskilda handledningen bör han lemna kostnadsfritt. Det hade kanske dock tjenat till att förekomma att läraren ser sig om efter nödig bifortjenst på annat håll och sålunda bevara hela hans arbetskraft för högskolan, derest honom lemnats en viss procent af de ganska ansenliga afgifter hans lärjungar och åhörare betala eller ock tillfälle till privatkollegier.

Under sådana förhållanden torde den lockelse, en anställning i högskolans tjenst kan utöfva på framstående vetenskapsmän, eller med andra ord den utsigt, högskolan kan ega att fästa vid sig lärare, som fylla hennes hörsalar med elever och

nne till anseende inom den lärda verlden, bero på beskaffenheten af den undervisning, till hvilken ı lärare. Det ges i vår tid så väl som i alla tider om äro villige att försaka något af de verldsliga förmån att befrämja vetenskapen och vinna utmärkelse i he tjenst, men ett dagsverksarbete för den allmänna eller tje mannabildningens förkofran är en annan sak. Vi återkor här till den omständighet, som synes oss vara den svaga pun i den nya anstalten. En kursläsning och ett examinerande, skall blifva äfven mera betungande än vid statsuniversiteter tersom också inexaminerande af nya elever åligger honom, verka här, som de vilja verka der, till att bringa läraren egen forskning och med detsamma beröfva honom lust och måga att deri inviga andra. Tänker man sig läraren i ett freqventeradt ämne såsom historia och matematik, hvilken m af inträdesförhör, huru många olika kurser för graderna, fö rareexamen, för jurister eller bergsmän eller blifvande läl och alla de prof, han för dessa brancher har att besörja, huru aflägsen utsigt det måste vara att han skall erhålla n medhjelpare, så förefaller det icke just tänkbart att den, finner sin lust i forskningen, lätteligen väljer en sådan b ning. Men åter de lärare, som hafva en särskild förmåg handleda i kurser och förbereda till examina, skall väl hö lan med sina mindre ressurser och osäkrare utsigter icke f draga från universiteten. En konkurrens med dessa på det råde, som numera måste anses för deras egentliga fält, synes böra utfalla till privatskolans ära.

Vi hafva ingen kännedom om bevekelsegrunderna för vändning, man sålunda velat ge högskoletanken i Stockhol grundstadgarnas första § finnes den icke antydd; der står in ting om förberedelse till statstjenst. Måhända har denna bes ning tillkommit för att under konkurrensen med statsuniv teten betrygga en tillräcklig freqvens åt den fria högskolan, vi kunna icke bedöma huru tvingande ett sådant skäl är. E som i allmänhet måste medges är att vetenskapens sannskyl adepter icke kunna bilda någon talrik grupp, de kunna väl räknas i många hundradetal, och med par hundra elever så bortåt kan en fullständig högskola icke slå sig ut. Vi bör det besinnas att åhörarne, den blandade kretsen af vetgi svårligen skulle kunna följa med eller intresseras för de de studier, hvari läraren ginge att fördjupa sig med sina ade Men om de tvenne offentliga föreläsningarna skulle från bö anslås åt nämda krets, så kunde i stället den särskilda h ledningen organiseras uteslutande för dem, som skola inv Det är dock troligt att det i längden så går med de offen föreläsningarna, huru derom än bestämmes. En stor och s full stad som Stockholm kan icke undvara sådana och vi dem med fog af sin högskola. »Åhörare« i ett tillfredsställ

antal skulle i sådant fall helt säkert infinna sig och uppbära anstalten numeriskt och ekonomiskt. Och om sedan adepterne icke blefve mer än hundrade, men deras uppfostran äkta, så vore detta en kontingent åt det vetenskapliga lifvet, som skulle kännas djupt och vida omkring i norden. Vi hysa förhoppningen att det nämda stadgandet, enligt hvilket här kunde uppstå blott en svag imitation af statsuniversiteten, skall göras kraftlöst genom de stora vetenskapliga intressen, som finnas förenade i Sveriges hufvudstad, och det är utsigten att här skall uppstå en härd för den fria forskningen, hvars frukter som bekant icke hålla sig inom några riksgränser, som må tjena oss såsom ursäkt för det vi tagit till ordet i ett företag, hvilket icke är af internationel och dertill af privat natur.

C. G. Estlander.

Finska folkets trollsånger.

Elias Lönnrot: Suomen kansan muinaisia loitsurunoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 62 Osa. Helsingissä 1880, XX+374 sid., stor oktav.

Nästan samtidigt har Kalevalas och Kanteletars samlare och ordnare, den grånade grundläggaren af det finska folkets nationalliteratur, Elias Lönnrot, åter riktat denna literatur med tvenne verk af framstående betydelse för densamma: *den stora finsk-svenska ordboken,* och den *samling af s. k. trollsånger,* som innefattas under ofvan anförda titel, och för hvilka vi nu skola gå att redogöra. Dessa trollsånger äro att betrakta såsom ett slags bihang till Kalevala, för så vidt som i nämda epos åt detta element är inrymdt en rätt ansenlig plats. Ej mindre än femtioåtta mer eller mindre vidlyftiga besvärjelsesånger hafva nämligen blifvit inflikade i Kalevala, och de äro af alldeles enahanda natur som de, hvilka ingå i föreliggande samling. Men jämte det de sålunda förfullständiga vår kännedom om fornfinnarnes schamanska naturåskådning, utgöra de äfven en värdefull samling af färdigbildadt språkmaterial, hvars begagnande bör blifva af mycken nytta för den uppspirande finska literaturen. Dessa trollsånger och besvärjelseformler äro nemligen affattade i samma moget och allsidigt utvecklade runometer-form, som skänker åt Kalevalas och Kanteletars sånger ett så tilltalande och egendomligt behag, och i flere af dem finner man verkligt fina och

vackra poetiska uttryck, bilder och vändningar, hvilka, upptagna i den poetiska terminologin, skola gifva densamma månget originelt och värdefullt bidrag.

Arbetet inledes med ett företal, deri författaren ger en kort framställning af fornfinnarnes mytiska åskådningar och den på dessa grundade schamanismen eller tron på besvärjelsers förmåga att fördrifva sjukdom och annat ondt eller framkalla sådant hos någon, som man önskar skada. Det torde ej vara ur vägen att i få ord anföra det hufvudsakligaste häraf.

De forne finnarne trodde på andeväsenden eller gudamagter, hvilka voro mägtigare än menniskan; och af hvilka hon i sitt dagliga lif stod i ständigt beroende. Den mägtigaste guden benämdes *öfvergud* eller *Ukko* och de honom underlägsne i magt *rån* (haltiat), det är öfver något föremål *rådande* andeväsenden, hvilka alla äfven fingo epitetet »gudar«. Dessa väsenden ansågos bo öfver allt i naturen, i luften, jorden, vattnet, i skogar och berg, i träd, forsar och holmar, hos djur och menniskor, i elden och jernet och så vidare. Man trodde att dessa väsenden kunde göra både godt och ondt, såväl på eget som på andras områden. Några af dem hade större område och vidsträcktare magt än andra. Sålunda var *Tapio,* skogens herskare, mägtigare än furans eller rönnens eller andra träds tomtar. Men alla stodo de under Ukkos välde, och till honom måste man derför sist och slutligen taga sin tillflykt, då ej annat hjelpte. Dessa andeväsenden anropades om hjelp vid [illegible] företag och man offrade åt dem vid olika tillfällen, såsom åt Tapio och skogens tomtar litet afskrapadt guld eller silfver för god fångst, litet förstlingsmjölk af boskapen, då den kom från sitt första vårbete, åt ladugårdens och ängens tomtar, litet råg af första rian om hösten åt årsväxtens tomte, hvarjämte man vid familjefesterna vid nyår, böslotter och så vidare ihågkom tomtarne eller »de osynlige gästerne« med mat, som enkom för deras räkning framsattes i stugan. I källor offrade man små mynt, nålar, tenn och dylikt.

Dessa uttryck af vördnad för de högre magterna förekommo, som nämdt, dagligen och stundligen och af en hvar, både ung och gammal. Men vid särskilda tillfällen, och isynnerhet vid sjukdomars botande, ansågs detta ej vara tillräckligt, utan man tillkallade en trollkarl, som genom sin kunskap och sina besvärjelser skulle fördrifva det onda, eller eljes tvinga de osynlige andarne till lydnad och tjenstaktighet.

Ehuru ursprungligen tillhörande en aflägsen forntid, har denna tro på besvärjelsernas magt ända in i våra dagar bibehållit sig hos hela det finska folket, fastän besvärjelsesångerna i deras ursprungliga gestalt råkat i glömska på många orter. Enligt företalet finner man dem rikligast på den sträcka, som från Ladogas nordvestra kusttrakter, det är Sordavala, Jaakkima och Kronoborgs socknar, går rakt i norr till Hyrynsalmi och Suomussalmi och derifrån vidare till Pudasjärvi, Rovanniemi, Kuusam

iträsk och Sodankylä, i de sistnämda fem socknarne dock sin ursprungliga renhet. I landets öfriga trakter äro de not dels fullständigt förgätna, dels fragmentariska och förade.

Efter denna inledning, hvari förf. dessutom redogör för föınde arbeten på detta fält, för den metod, han följt vid ma.ets behandling och så vidare, följa sedan trollsångerna och till såsom bihang förteckningar öfver de i dem förekommande myiska namn och främmande ord. Sångerna äro ordnade i föl) grupper: *Allmänna besvärjelser; Besvärjelser mot sjukdo· Trollformler; Böner; Ursprungsord.* Vi skola kasta en g blick på en hvar af dessa kategorier.

Då besvärjaren går till sitt värf, läser han först en besvärderi han i allmänna ord likasom bereder sig till sitt föreınde, isynnerhet då det gäller att bota någon sjukdom. Såbesvärjelser finna vi elfva. Trollkarlen erkänner i dem menskliga vanmagt och anropar högre magter om bistånd. ;e de redan i hednatiden förekommande allmänna begrep»Gud«, »Skapare«, »Den Allsmägtige«, samt de mera a »Louhi, Pohjolas värdinna«, »Hiisi«, »Solen«, »Månen«, underjordiska« och så vidare finner man »Herren«, »Jesus«, ı helige ande« och »Maria« kallas till hjelp vid besvär:na — ett bevis på, huru föga den kristna trons sanna ıde uppfattades vid dess första förkunnande för de hednifolken. Vi finna äfven längre fram samma förhållande: na och hedniska begrepp blandas om hvarandra, och Jesus ɔas i samma andedrag som rent hedniska naturmagter. Likfinnas till flertalet af dylika blandade besvärjelseformler .nter af rent hedniskt ursprung, hvilket vittnar om sångernas ålder. Detta är eljes ett mycket vanligt förhållande, och ·a kristendomen har häri gjort på samma sätt, då den uppfinnarnes Jumala, Perkele och Piru i sin lära. Som ett på en sådan trollruna, der Kristi namn förekommer i bredd hedniska begrepp, må anföras följande:

Derifrån jag ber om bistånd,
Derifrån jag hjelpen kallar,
Från min fader Jesus Kristus,
Från Maria ren, min moder.
— — — — — — — — — — —
Komme Guds den högstes bistånd,
Herrens hjelp till oss må lända,
Hjelp från solen och från månen,
Hjelp från elementens mödrar,
Skydd från naturens döttrar,
Bistånd från de helga qvinnor.

Sedan finner man tio trollformler mot afundsmäns och trollırs försök att skada, isynnerhet använda, då någon resa företagas. I dessa sånger spelar skrytet en stor roll, och besvärjande förkunnar bildlikt huru som han har klädt sig i

en eller stål, eller ock begär han »sin faders eld- n moders eldskjorta« till skydd mot trollkarlars pi- ar slutligen att släppa lös ormar, vargar och björ- r : drifva bort trollkarlarne från hans väg. Äfven be- s beväpnade män från jorden och sjön, från ängen och mon att komma till bistånd:

Komme hundra män till bistånd,
Tusen svärdförsedde kämpar
Från de stora, vida stridsfält,
Från de fält, der männer falla!
Men om det ej är tillräckligt,
Har jag tusen goda vänner,
Hundra hjeltar inför Herran
Uppe i den höga himlen;
Och ett eldsvärd de mig gifva
Från den allra bäste herden,
Hvarmed jag allt ondt fördrifver
Och förgör de onde trollmän.

Sedan följa sex besvärjelser, hvilka vid hvarjehanda företag användas mot afundsmäns onda ögon eller stämplingar i öfrigt, så att de ej skola kunna förderfva ens förehafvande. Dessa äro nära beslägtade med de föregående, såsom af följande prof synes:

Om nu afundsmännen skåda,
Om de se med sneda ögon,
Om de lura ifrån fönstren,
Titta ut från sina gårdar
Eller lyssna invid gärdet,
Passa på vid vägens kanter,
Så må Hiisis blodbestänkta
Mantel deras blickar hölja,
Bindas öfver deras öron
Att för dem vår afsigt dölja;
Hiisis hatt på deras skuldror,
Hvilka lura ifrån fönstren,
Hvilka titta ut från gården,
Hvilka lyssna invid gärdet,
Passa på vid vägens kanter,
Att de intet se och höra,
Att de ingen skada göra!

Af samma art äro äfven de derpå följande fem besvärjelserna, hvilka äro afsedda att skrämma bort alla afundsmän och motståndare genom gräsliga hotelser. Af originel, för de finska trollsångerna egendomlig karaktär äro deremot de följande sex sångerna, deri trollkarlen söker att få reda på ursprunget till den sjukdom, som skall besvärjas, i öfverenstämmelse med den för finnarnes hela heduiska verldsåskådning betecknande tron, att menniskan är herre öfver allt, hvars ursprung och egenskaper hon känner. En sjukdom ansågs nemligen antingen vara sänd af Gud, och då kunde ingen trollkonst hjelpa, eller också hafva kommit från jorden, eller luften, eller från vattnet, eller från elden, eller från ett stenrös, eller en kyrkogård och så vidare, eller

vara pålagd genom någon afundsmans trollerier. För att få magt med sjukdomen måste trollkarlen kunna nämna dess ursprung, och derför räknar han upp vid sin besvärjelse alla möjliga och omöjliga ställen, derifrån den kunnat komma. Innan han ingår i denna speciella undersökning, vill han veta sjukdomens allmänna karaktär:

Nu jag spörjer om din moder,
Spanar om ditt onda ursprung,
Derifrån du kommit, plåga,
Trängt i stackars menniskokroppen;
Ty ej vet jag om du blifvit
Sänd hit ned af sjelfve skaparn,
Eller om för guld du kommit,
Om du skickats för betalning.
Om af Herren sänd du blifvit,
Vänder jag min blick till honom,
Han den fromme ej förskjuter,
Bistår den på honom litar.
Men om någon ovän sändt dig,
Att för pengar ofärd stifta,
Skall jag nog ditt ursprung finna,
Skall min starka arm dig hinna. o. s. v.

Derpå följa tre sånger, i hvilka sjukdomens upphof manas att sjelf komma för att skämmas för sitt verk och åter godtgöra hvad det brutit:

Kom att se ditt verk och skämmas,
Kom att bota hvad du skadat,
Kom, med balsam nu för smärtan
Och med lindring god för plågan,
Förr'n jag säger åt din moder,
Talar om för den dig fostrat:
Se din son har ondt föröfvat,
Har begått en elak gerning! —
Mycken sorg du gör din moder,
Mycken sorg och mycken möda,
Då hon åter skall förbättra,
Allt hvad hennes son förbrutit.

Mot ormbett och andra »onda sår« finnas fem besvärjelser. Vidare nio sådana mot sjukdomar, hvilka tros vara sända af någon afundsman, samt fem, hvilka läsas omedelbart derefter och i hvilka åt den bortvisade sjukdomen gifves fri skjuts på vägen. Sådana äro t. ex.:

Bort, du onda ting, vik hädan!
Att du ej vid handen ledes,
Eller föres bort vid näsan!
Ty din slägt för väl man känner,
Min slägt känner du dock icke.
Större är jag till min härkomst,
Och min slägt är mera talrik,
Och jag är ett menskligt väsen,
Jag af kött och blod är bildad.
Blygs, du trollens onda yngel,

Bort, vik hädan, oförvägne,
Spring i väg med vesslans fötter,
Drag dig bort i svinets skepnad,
Bort till helvetet i klagan,
Qvidande till onda landet;
Der har du ditt rätta ställe,
Men ej här i menskors boning.
Om du har behof af skjutshäst,
Skall jag gifva dig en sådan:
Trollen ha en hingst, som duger,
Ha en häst, som sprutar lågor,
Och af jern dess hofvar äro;
Uppför fjällen kan den springa,
Ila ned i djupa dälder,
Tröttnar ej på halfva vägen,
Stannar icke [illegible]ppet.

Vidare finner man s[illegible] emot sjukdomar i allmänhet; en mot tandvärk, köld-[illegible]skador samt andra tillfälliga åkommor; tre sånger afse[illegible] att öka det mystiska i trolleriet och bringa både trollka[illegible] den sjuke i högsta exstas; en sång i högsta nöd och fa[illegible] sånger, hvari trollkarlens egen förmåga upphöjes för at[illegible] de onda magterna; två sånger mot häftiga plågor; tre [illegible] att användas i de fall, då det onda ej synes vilja vika fö[illegible]rlens konst. Dessa alla äro temligen likartade med dem, [illegible]ilka ofvan anförts några som prof. Slutligen finner man fyr[illegible] åtta sånger, hvari sjukdomen förvisas bort till något [illegible] ställe, såsom tillbaka till den, som sändt den, till helv[illegible] affälten, till kyrkogården, till forsar, skogar, berg och så v[illegible] re sånger, genom hvilka sjukdomen bindes att qvarblifva på det ställe, dit den blifvit förvisad, afsluta afdelningen för de »allmänna besvärjelserna«.

Då trollkarlen genom uppläsandet af färre eller flere af dessa besvärjelser förberedt sig för sitt värf, öfvergår han till de speciellare trollformlerna, hvilka hänföra sig direkte till det förhandenvarande fallet. För att läsaren må få ett begrepp om dessa sånger, vilja vi här anföra innehållet af en trollsång *mot ormbett:* då Herren på Petri begäran hade skapat ormen och gifvit åt den tänder, tunga och ögon, sade han åt sankt Petter: känn efter med ditt finger, hvad der ligger i en hög på tufvan. Sankt Petter skulle göra så, och stack sitt finger i ormens gap. Då bet det stygga krypdjuret honom i fingret. Sankt Petter kände då en svår ångest och bad Kristus taga lifvet af ormen. Men den store skaparen sade: »Jag skänker ej lifvet och tager bort det på samma dag. Sade jag ej åt dig, att af ondo kommer ondt!« Sankt Petter bad då: »Så gör mig då åter frisk med Herrens anda; då du, Herre, gaf lif åt den, så gif också trollord, hvilka skänka god hjelp mot de skador, den gör«. En kort tid derefter stack den arma jordmasken genom stallsgolfvet Jesu häst, och då sade den store skaparen: »Svarta jordmask, hvi gör du elak gerning? I gräset är din plats, din

ig under gärdesgården. Drag fort dit bort att dölja dig och is för ditt verk!« — I denna sång har det ursprungligen hed- nästan försvunnit och återfinnes blott i sjelfva den vid- iga åskådningen och tron på besvärjelsens magt. Än mer ltidsfärg finner man i följande sång mot ledvridning, der iedniska elementet dock har bevarat sig bättre:

Jesus sig beger till kyrkan,
Till en messa far Maria,
Tidigt uti morgonstunden,
I en söndagsmorgons gryning,
Med en eldig askgrå fåle.
Så de körde genom skogar,
Öfver höjder, öfver slätter,
Fram till Kalevalas moar,
Och till Osmos åkerländer.

Sedan skildras huru som hästen vrickade sitt ben och Je- teg från hästryggen, böjde sig ned på knä, fattade det ska- benet och stälde det tillrätta igen samt förband det med ödt och ett blått band. Det är sjelffallet att man i de olika sångerna till botande af 40 särskilda sjukdomar och ska- finner en stor rikedom och omvexling i uttryck. De båda da exemplen angifva dock den allmänna tankegången i dem, att de långt ifrån alla äro lika så uppblandade med krist- föreställningar.

Men det var ej blott mot plågor och sjukdomar, man tog illflykt till besvärjelser och trollsånger. För hvarje företag e man sig dels behöfva de osynliga magternas bistånd, dels as motverka deras begär att skada, hvarjämte man t. ex. vid och fiske genom trollord sökte locka villebrådet i sina försåt. ör hade man *särskilda trollformler* för olika behof, samt . Dessa sistnämda äro af vida större intresse än alla de , emedan man i dem får en inblick i de forne finnarnes tt säga religiösa lif, om nämligen detta ord kan användas n hednisk naturåskådning. Dessa böner äro af en mild, ande natur; man finner ej mer detta pockande och skry- , detta bizarra och hemska, som utgjorde hufvudsaken i de ls berörda trollsångerna. I stället finner man stämningsfulla eende naturbilder, och de olika sidorna i folkets lif och verk- et träda inför oss i en fin och poetisk belysning.

Detta är också delvis förhållandet med de särskilda troll- lerna. Då man genom ett slags lottkastning eller »orakel« rådfråga ödet, då jägaren höjde sin båge för att skjuta el- ide ut snaror för hararne, då fiskaren kastade ut sina kro- och nät, då männen gingo ut till kamp mot björnen, då ns värdinna släpte ut boskapen på bete i hagen, då möd- badade sina barn eller söfde dem till ro, då den unga flic- längtade efter en hjertevän, då ynglingen begaf sig ut på rd, då seglaren for att plöja det blåa hafvet — vid alla

de ... dylika tillfällen hade man en trollruna till han
man trodde sig vinna framgång i sitt förehafvan
ır meddela några af de vackraste och mest karak
ıd dem:

Vid jagt.

(Fritt öfversatt.)

Bort till Tapiolas gärden
Nu jag ställer muntra färden;
Hell dig, granbevuxna höjd,
Hell dig, furuskogens fröjd!
Hell er, björkbevuxna dalar!
Hell er, strandens gröna alar!

Nyyrikki, Tapios gosse,
Märk med qvistar ut min stig
Öfver berg och dal och mosse!
Ifrån träden bark du losse,
Att jag ej förvillar mig,
Då jag efter byte jagar
I din faders gröna hagar.

Skogens vänliga värdinna,
Mielikki, du hulda mor,
Som i gröna salar bor,
Du min lyckas gifvarinna!
Låt ej villebrådet hinna
Gömma sig i mörka snår
Fjärran ifrån jägarns spår!
Tag för min skull, qvinna god,
Gyllne nyckeln från din sida
Och lät upp din rika bod,
Dina förrådshus, de vida!
Eller ock du sända må
En af dina tärnor små.

Skogens vackra, väna flicka,
Sätt din honungsflöjt till mun,
Att värdinnan mildt må blicka,
Då hon vaknar ur sin blund,
Och mig rika byten skicka,
På de dagar, då jag jagar
Här i edra gröna hagar!
Långa dagens timmar blifva,
Då hon ej vill byte gifva,
Tungt att vandra qvällens stunder
Tomhändt i de gröna lunder!

Vid harfångst.

Nu jag reder till min snara,
Gillrar garnet ut på drifvan.
Hare, du med rygg så krokig,
Skutta hit längs skogens dälder,
Löp som liten silfvertrissa
Rakt fram hit till mina giller,

Kom blott, utan minsta tvekan,
Skutta fram förutan truktan.
Gå dock ej till andras snaror,
Der förderf och död dig vänta,
Der helt lätt ditt lif du spiller.
Ljuf som honung är min snara,
Onda äro andras giller!

Mot björnen.

Skogens stolthet, skogens prydnad,
Björn, som bor i ödemarken!
Nalkas ej till mina hjordar,
Gör en omväg städs kring hagen,
Drag dig bort för klockans pingel
Och för herdens stämma flykta!
När du hör, hur klockan pinglar,
Som vid hästens hals är bunden,
När du hör hur kalfven råmar,
Eller herdens rop förnimmer;
Om de höras då från berget,
Gå då du längs dalens sänkning,
Om på mon min boskap betar,
Gå då du långt ned i kärret,
Om till kärret hjorden nalkas,
Gå då du djupt in i skogen,
Om på sveden hjorden vistas,
Håll dig då i täta snåren!
Göm i pelsen hvassa klorna,
Stick din nos tätt till din bringa,
Se ej alls åt bruna hjorden,
Att min boskap du ej skrämmer,
Ej min lilla hjord förderfvar.
Och när du får lust att äta,
Då du känner törst och hunger,
Ät då läcker svamp i skogen,
Dig med myrans stackar mätta!

Då boskapen släppes på bete.

När den blida sommarn kommit
Och de djupa kärren tinat,
Sända andra sina herdar
Ut i vall med bruna hjorden.
Hvem skall jag då, stackars husmor,
Få att vakta mina hjordar?
Skall jag bedja videt vakta,
Bedja alen se om korna?
Kanske håller rönnen uppsigt,
Kanske häggen hem dem drifver,
Att värdinnan ej besväras,
Ladgårdspigan dem ej söker,
Herden ej bekymmer gör sig, o. s. v.

Då barnet ej får ro.

Gode Gud, gif ro åt barnet,
Vyssa det till sömn, Maria!
Sömnens gosse står i farstun,

Frågar redan bakom dörren:
Är ej barnet ren i vaggan?
Är den lilla under täcket?
Kom, o sömn, nu till min vagga,
Kom inunder barnets täcke,
Låt den lilla stackarn sofva,
Låt den späde stilla slumra,
Att jag sjelf då ro ock finge,
Barnets träl sjelf funne hvila!

Under storm på hafvet.

Säg, hvad är det, som man sjunger,
Då på böljan båten häfves,
Då de vreda vågor stänka
Och de vilda vindar ryta?
Så d[illegible] man sjunger:
Ahti, [illegible]gor,
Vella[illegible]ts moder,
Håll [illegible] böljan,
Att d[illegible] stänker,
Att d[illegible]kost sänker!
Vind, [illegible] orto [illegible]nio fjärdar
Hän [illegible] bo[illegible]ngsplatser,
Blås [illegible] bort från björken,
Blomm[illegible]runa ljungen,
Eller h[illegible] till himlen,
Blås de[illegible]gt bland molnen,
Men låt [illegible]t att stjelpa.
Hellre [illegible] pa furor,
Störta g[illegible]kogen.
Vet, att jag [illegible]härkomst känner,
Och ditt ursprung vet jag redan:
Vinden föddes högt bland fjällen,
Ute på det vida hafvet
Blef till stor den vaggad sedan!

Bön, då solen går upp.

(Fritt öfversatt.)

Hell dig, sol, i gyllne strålar,
Hell dig, dagens klara öga,
Der du tågar genom rymden
På din stig, den ljusa, höga!
Som en silfverdufva stiger
Du ur hafvets blåa vågor,
Som en svan med hvita vingar
Dyker du ur österns lågor.
Gå hvar morgon upp till glädje
Öfver våra fält och skogar,
Gif oss fångst i våra giller,
Gyllne säd i våra logar!
Och när dagens lopp är ändadt
Och på fjället natten sitter,
Gå välsignad ned till hvila
Under fröjd och fågelqvitter!

Till sist finna vi *ursprungsorden*, en ganska diger sam
äfven den. Vi påträffa här en mängd egendomliga föreställ

ar, delvis bekanta redan från Kalevala, och många af dem äro int poetiska. Sålunda säges det t. ex. om björken, detta veka ch vemodsfulla, man kunde säga qvinliga träd, att »en ung ungfru satt i en blommande dal och gret, och af hennes tårar uppväxte den vackra, gröna björken, till att vaggas af vindarne«. Det kan dock redan vara nog med exempel.

Som af det ofvan sagda torde framgå, har Lönnrot genom samlandet och ordnandet af dessa trollrunor gjort den finska literaturen och det finska språket en betydelsefull tjenst. Många orntida åskådningar, som redan hålla på att försvinna, hafva blifvit bevarade från glömska, och åt den finska folkpoesin har äddats många naiva och skära toner från folkets barndomsdaar. Det är för öfrigt just dessa poetiska drag, som skänka åt rollsångerna ett särskildt intresse, och som göra dem till helt nnat än blott uttryck af en rå vidskepelse. Det är också dessa rag, som försvinna till först, så snart folket lemnar sin barndoms id bakom sig, och då blir endast det öfvernaturliga, det diaboliska ch frånstötande qvar i trollsången. Det är lyckligt att det finka folket fått sin barndomstro uppbevarad för kommande tider, nnan dess oskuld och behag hunnit nötas bort. Sådana dessa rollsånger nu finnas samlade, uppväcka de ett intresse af djuare beskaffenhet, än blotta nyfikenhetens och kuriositetens, och le skola i bredd med Kalevala och Kanteletar alltid för det finka folket förblifva ett kärt och dyrt arf från förfädrens tider.

Rafaël Hertzberg.

I Bokhandeln.

F. Berndtson: Dramatiska studier och kritiker. H:fors 1879, . W. Edlunds förlag.

Vi hafva försummat att infria det löfte, som gafs i tidskriftens decemerhäfte sistlidet år, att återkomma till en närmare granskning af hr Berndtns »Dramatiska studier och kritiker«. Arbetet är dock lyckligtvis af den beaffenhet, att det icke blifvit gammalt på ett år. Äfven om den sak, bon berör, icke skulle i och för sig erbjuda så mycket af intresse och gifva ledning till alvarliga betraktelser, torde endast den omständighet, att här religger en hel lifsgerning, egnad åt konsten, vara nog att förläna arbetet t värde höjdt öfver stundens.

Boken är tillegnad kommerserådet N. Kiseleff, hvilken, i egenskap af ledare för den svenska scenen i hufvudstaden under många år, inlagt betydande och bestående förtjenster om densamma. Utom ett förord och en kortare inledning, i hvilken äfven ingår en af hr A. F. Almberg författad historik öfver den finska teaterns uppkomst och verksamhet, utgöres arbetet af en samling kritiker, längre och kortare, öfver stycken, som uppförts på svenska teatern i Helsingfors. Förf. har varit i tillfälle att under icke mindre än 35 års tid följa med denna teaters verksamhet, och i det han nu samlat och utgifvit de kritiker, som under denna tidrymd flutit ur hans penna, har han tillika lemnat ett bidrag till vår teaters historia, hvilket är i många hänseenden lärorikt.

Samlingen upptager kritiker öfver 175 särskilda stycken, af hvilka endast 26 äro finska originalarbeten earbetningar. Då sålunda den inhemska produktionen varit långt illräcklig att fylla repertoiren, har teatern varit tvungen att hos fräi nationer låna det bristande. Närmast till hands har legat den med en befryndade dramatik, som uppvuxit på skandinavisk grund. Af de re enserade styckena tillhöra 36 den svenska, 12 den danska och 5 den literaturen. Den främmande källa, ur hvilken dock vår teater öst det mesta, är den franska dramatiken, hvilken här är representerad med 59 st Dernäst följer den tyska med 22, den engelska (nästan uteslutande Sh are) med 9, hvartill komma ett par italienska och spanska stycken.

Hvad den konstnärliga halten värdet af de gifna styckena angår, faller det af sig sjelft, i betraktande mängden, att allt icke kan vara idel mästerverk. Dock måste det sägas till vår teaters heder, att den alvarligt sträfvat att gifva publiken endast hvad verkligen godt är, och om äfven den goda afsigten någon gång låtit missleda sig af skenet, så innebär ju ett eller annat undantag icke ett upphäfvande af regeln. Äran af detta hedrande förhållande får utan tvifvel delvis tillskrifvas förf. till i fråga varande kritiker, hvilken i egenskap af teaterns literatör under många år säkert utöfvat ett icke ringa inflytande på valet af stycken.

En kritik af kritiker är en vansklig sak, om det gäller att uppskatta dessas värde ur rättvisans synpunkt. Olika åsigter kunna alltid finnas om graden af det beröm eller tadel, som slösats på det ena eller det andra stycket. För genomförandet af en dylik detaljerad granskning skulle dessutom fordras ett utrymme nästan lika stort som det granskade arbetet upptager. Något dylikt kan naturligtvis här icke komma i fråga. En annan sak är att med ledning af dessa kritiker söka angifva den estetiska ståndpunkt, från hvilken kritikern utgått, och de grundsatser, som varit bestämmande för hans omdömen öfverhufvudtaget.

Förf. preciserar på sätt och vis sjelf sin estetiska ståndpunkt i följande uttalande, hvilket ingår i inledningen till den tidigare i kalendern Bi (H:fors 1868) offentliggjorda uppsatsen om Runebergs »Kungarne på Salamis«. »Den realistiska verldsåskådning, heter det, som framkallats af de ofantlig

materiella resurser, öfver hvilka menskligheten i vår tid eger att disponera, torde hafva sin dryga andel i, att idealerna och de idealistiska sträfvandena synas allt mer och mer vika undan, förbises, ja till och med missaktas. Jag säger *synas* vika, ty så visst som det eviga består, skola de en gång återkomma till magten, framstå i ännu mera förklarade gestalter än nu, om också vi, som nu lefva, ej skåda den tiden«. Man kunde häraf anse sig berättigad att stämpla förf:s ståndpunkt såsom en afgjordt idealistisk. Vi tro dock att man derutinnan skulle göra förf. orätt. Orden idealist och realist äro allt för mångtydiga, för att kunna utan vidare förklaring användas. Det kan och har inträffat att det, som förefaller den ene som en realistisk styggelse, betraktas af en annan såsom höjden af idealism. Så t. ex. stämplar mången tysk literaturhistoriker den moderna franska dramatiska skolan med en Dumas fils, en Sardou, en Augier, och så vidare såsom afgjordt realistisk, medan Zola från sin radikala ståndpunkt betecknar desse författare som ena store idealister, hvilka icke hafva en aning om hvad en sann realism vill säga.

Det som väcker vårt tvifvelsmål rörande rigtigheten af förf:s idealistiska ståndpunkt, är den varma och osminkade beundran, som han egnar Runebergs tragedi »Kungarne på Salamis«. Att karaktärisera detta stycke såsom rent idealistiskt, vore mindre lyckligt. Ty här likasom i nästan allt hvad Runeberg skrifvit går en ädel realism hand i hand med en sund idealism. Det är detta underbara jämnmått mellan tvenne ytterligheter, som utgör sjelfva kärnan i Runebergs skaldskap, och derför måste den, som sätter Runeberg öfver alla nyare och de flesta äldre skalder, i viss mån dela hans uppfattning af det sköna, sådan den uppenbarar sig i hans verk.

Att förf. i sin kritiska verksamhet verkligen utgår från en dylik förmedlande ståndpunkt, framgår jämväl af tvenne andra omständigheter, hvilka icke kunna undgå ens uppmärksamhet vid genomläsandet af denna samling.

Förf. tröttnar icke att framhålla såsom ett oafvisligt vilkor för den dramatiska poesin, att hon skall skänka oss verkliga personligheter, menniskor »af kött och blod«. I en idealists mun skulle denna oeftergifliga fordran på realitet förefalla temligen egendomlig. Å andra sidan är den första fråga, förf. ställer till sig, då han går att bedöma ett stycke: hvad är detta styckes idé? Han vill att dessa menniskor af kött och blod, som framföras på scenen, skola i sina handlingar besjälas af och uppbära en idé, hvilken sammanhåller det hela och gifver enhet åt mångfalden. Här häfdar således förf. idealitetens rätt och drager i kamp mot den råa och förvildade uppfattning af det sköna, hvilken ser i konsten ingenting annat än en blind efterhärmning af verkligheten, den må sedan vara huru hvass och vidrig som helst.

I allmänhet har förf. uppfattat sitt granskarekall ganska strängt. Utan att egentligen vara njugg på beröm, är han dock ännu mindre sparsam på tadel. Att kritiken föres med skärpa, der sådan behöfves, är utan tvifvel i sin ordning; det enda, man kan fordra, är att den föres utan bitterhet, och att allt personligt träder i bakgrunden för sjelfva saken. Huruvida förf. all-

tid stält sig denna regel till efterrättelse — vi tänka härvid särskildt på kritikerna i »Kungabarnen« och »Dagward Frey« —, lemna vi derhän.

Arbetet är åtföljdt af tvenne register, angifvande i alfabetisk ordning styckenas och författarnes namn, hvarigenom detsamma kan med fördel användas som upplagsbok.

Slutligen innehåller boken en tänkvärd uppsats med titeln *Drama eller opera?* deri förf. på ett klart och öfvertygande sätt häfdar den dramatiska konstens sak gentemot operans, särskildt med hänseende till våra behof och tillgångar. Artikeln förtjenar särskild uppmärksamhet just nu, då en opinion synes vara på väg att utbilda sig, hvilken, om också icke fiendtlig mot den dramatiska konsten, dock med afgjord förkärlek omfattar operans intressen, och hvilken, då dess skötebarn är såsom alla bortskämda barn dyrt att underhålla, ser enda räddningsmedlet i ett [illegible]ikt gifte med den på stadigare fötter stående dramatiska scenen. Det är [illegible]ock fara värdt att om en dylik förening ändtligen kommer till stånd, den slutar som så många andra med de båda mot sin vilja sammanförda kontrahenternas undergång. Detta är åtminstone förf:s åsigt, och den stödes af en rik och långvarig erfarenhet.

H. AF SCHULTÉN.

J. A(hrenber)g: På studieresor. Illustrerade små berättelser och anteckningar. H:fors 1878, G. W. Edlund.

Jac. Ahrenberg: På främmande botten. Tre berättelser. H:fors 1880. G. W. Edlund.

Af dessa två arbeten har det senare helt nyss blifvit synligt i bokhandeln; det förra utkom deremot redan för två år sedan, men har haft det oförtjenta missödet att af större delen af hufvudstadens press knappast blifva anmäldt, än mindre bedömdt. Vi skynda att begagna oss af det tillfälle förf:s nya bok erbjuder för att godtgöra en försummelse, som redan räckt länge nog, för att såväl af förf. som publiken möjligen kunna uppfattas såsom en »händelse som ser ut som en tanke«. Visserligen behöfver en så talangfullt skrifven och prydligt utstyrd bok som hr Ahrnbergs »På studieresor« intet rekommendationsbref för att vinna inträde i vårt lands bildade hem, isynnerhet som delar deraf förut varit införda i tidningar; men just derför eger den äfven rättmätiga anspråk på ett offentligt erkännande. I sjelfva verket utmärka sig dessa reseskizzer genom en sådan friskhet och originalitet i stylen, genom en så lifsvarm kolorit i skildringen, genom en så mångsidig och öppen blick och slutligen genom en så ovanlig förmåga att med några käcka, raska drag förflytta läsaren midt in i den omgifning, der förf. för tillfället befinner sig, att de, trots sina lätt märkta och afhjelpta brister, måste räknas till det bästa och intressantaste i belletristisk väg, som under de senare åren blifvit synligt i den inhemska bokhandeln. Ty till den sköna literaturen anser åtminstone ref. dem böra hänföras, och hr A. får lugna sig med att »man« af en bok, som skänker läsaren en så stor estetisk nju

;, alls icke »begär« att den »nödvändigt skall vara skrifven i ett visst e, i en viss tendens« [1]). Vi betvifla visserligen icke att den i sin skall bidraga till att realisera förf:s önskan att göra »arkitekturen a populär och mera värderad i vårt land, än hvad den tyvärr ännu är«; han gör sig sjelf orätt genom att antyda att hans arbete hufvudsakliskulle betraktas från synpunkten af »den konstart, åt hvilken föraren egnat sig«. Ty snart sagdt hvarje sida deri bevisar att han betar de nejder, der hans väg går fram, lika så mycket med målarens poetens som med arkitektens öga. Lika mycket som en skön byggnad esserar honom den natur, som omgifver den, och menniskolifvet har i hans dringar vida mera framstående rum än som vanligen bestås åt »staffaget«, är just den lyckliga sammangjutningen af konst-, natur- och folklifs dringar, till hvilka på ett osökt och naturligt sätt anknyta sig episoder sagan, legenden och historien, [2]) som utgör en af bokens starkaste sidor, som särskildt förlänar dess första del, »Normandiet«, ett så intagande ag. — I den andra delen, som bär öfverskriften »Italien«, öfverger förf. sammanhängande form, i hvilken han i arbetets öfriga afdelningar klädt reseminnen, och uppdukar i stället fyra små historier [3]) (förut publicee i H:fors Dagblad under titeln: »Här och der i verlden«) — om hvilka för sin del måste bekänna att han med oförminskadt nöje läst och återdem snart sagt otaliga gånger. Det synes honom nemligen som om n bland den mängd volymer, hvilka blifvit publicerade öfver Italien, finge länge, innan man kunde påträffa en, hvilken med all vidlyftighet kunde a en så tydlig förkänning af den atmosfer en resande (särdeles en nordinandas i detta härliga land, som dessa små reseäfventyr, af hvilka nerhet de komiska äro makalöst väl berättade. Det är en förunderlig gd af intryck, som herr A. får att rymmas inom dessa fyra trånga ramar, det utan att figurerna eller föremålen på något sätt trängas med hvarra derinom. Betecknande i detta afseende är huru han, just på väg att lefva det befängdaste af sina äfventyr, det »i diligensen«, i förbifarten tid att kasta en blick på »villa Este«, och att med några penndrag teckna bild deraf, som en gång läst icke glömmes. Många dylika drag kunde an-s, men å ena sidan hittar läsaren lätt på dem sjelf, och å andra sidan ett dylikt uppräknande af enskildheter dock icke gifva någon bild af den nde, friska humor, som genomgår det hela. — På hr A:s studieresor i is, Grekland, Peloponesen och Turkiet, hvilka skildras i bokens senare elningar, hinner ref. icke för tillfället vara läsarens ciceron. Ehuru kanicke så omedelbart anslående som den första delen, hafva de dock vä-

[1]) Se företalet.

[2]) Så t. ex. berättar förf. pagg. 22—28 först legenden om Robert le ble och straxt derpå hans verkliga historia, hvarvid det märkliga inträfatt den senare under hr A:s händer får åtminstone lika mycket poetiskt esse som den förra.

[3]) Ett par sådana finnas visserligen införda äfven i den första delen.

sentligen samma förtjenster och äro alltigenom underhållande. Beträffande grundligheten af förf:s observationer och riktigheten af hans vyer i konstfrågor måste ref., såsom icke fackman, afhålla sig från hvarje omdöme, så slående och träffande de än i många punkter förefalla honom. Han har, såsom redan blifvit antydt, framför allt betraktat arbetet såsom en skönliterär produkt. Från denna synpunkt sedt, lemnar det visserligen rum äfven för några icke ovigtiga anmärkningar. Förf. har väl tvifvelsutan gjort bäst i att så mycket som möjligt bevara den form, bref till hemmavarande vänner, i hvilken »dessa reseminnen« »först blifvit nedskrifna«. Detta borde emellertid icke hafva hindrat honom att här och der genom tillägg af ett par rader göra en öfvergång mindre tvär, och ännu mindre att korrigera de visserligen små, men dock i ögonen [illegible] språkfel, hvilka på ett och annat ställe insmugit sig. Hufvudsakligast fö[illegible] komma de visserligen i ord, namn och citat på främmande språk, [illegible] ä[illegible] en modersmålet får sig då och då en lindrig puff af någon osty[illegible] likaså hade förf. kunnat vara litet strängare i urvalet af de sm[illegible]nden form, hvilka här och där afbryta, komplettera eller stegra in[illegible] af skildringarna på prosa. Bland dem finnas nemligen jemte en och [illegible] särdeles lyckad och några, hvilka väl försvara sin plats, äfven sådana [illegible]a hvarken hafva något värde i och för sig eller på något sätt äro ka[illegible]ska för det land, i hvilket de äro skrifna.

Dylika små fläckar, hvilka v[illegible]gen icke på något sätt förringa ett arbetes värde, men emellertid hafva [illegible]genheten att vara mera störande i en god bok än i en dålig, äro i förf:s [illegible] arbete vida sällsyntare. Emellertid förekomma äfven der vårdslösheter, sådana som t. ex. följande i en *qvinnas* mun lagda ord: »jag, den bräcklig*e*, den vanför*e*, den för verlden undangömde« etc. — För öfrigt utmärka sig dessa tre noveller, »På främmande botten«, genom en ledig, naturlig och underhållande styl, och afsticka redan härigenom bjert emot de många dels naiva, dels platta, dels tillkrystade försök, med hvilka vår föröfrigt fattiga novell- och romanlitteratur är så öfverflödigt försedd. Mäter man deras värde med en strängare måttstock, så måste det visserligen erkännas att kompositionen icke vittnar om någon högre grad af konstrikhet eller fyndighet, och att förf. åtminstone tills vidare icke eger tillräcklig psykologisk blick och erfarenhet för att hos läsaren kunna väcka någon lifligare medkänsla för hufvudfigurerna i sina noveller. Såväl i de nu ifrågavarande tre (»Ett konstnärslif«, »Vissångaren« och Généviève) som i den i hr A:s »Studieresor« införda »Guldsmeden i Caën« fängslas uppmärksamheten, om vi så få uttrycka oss, mera af dekorationerna än af sjelfva pjesen, mera af kören än af solopartierna [1]). Såsom kulturhistoriska bilder at förgångna tiders lif »på främmande botten« ega nemligen dessa noveller ett verkligt intresse och ett åtminstone för vår inhemska literatur icke obe-

[1]) Annorlunda i »Herr Leon, den gamle målaren« (införd i »Studieresor«), der det psykologiska motivet är af djupt intresse, ehuru det ej blifvit tillräckligt utarbetadt.

dande värde. I detta afseende erbjuda de en lika nöjsam som lärorik lekr, och försvara sin plats icke allenast på hvarje julbord[1]) utan äfven i varje boksamling. Att här närmare ingå på deras innehåll synes oss vara verflödigt, då detta redan förut är bekant för hvarje läsare af Finsk Tidskrift.

M. WEGELIUS.

Fr. von Hellwald: Maan kansat ja valtakunnat; suomentanut . Hauvonen. I.° Europa. 48 puupiirroksen kanssa. G. W. Edlund. Helngissä 1880.

Delvis samtidigt med den tyska orginalupplagan af Fr. von Hellwalds rk »Die Erde und ihre Völker« utkom den svenska öfversättningen och bebetningen af detsamma. Det är derför här icke af nöden att ingå på en irmare redogörelse för arbetets plan och dess innehåll, alldenstund kännemen häraf torde vara nog allmän. Vi vilja endast framhålla såsom utmärnde för detsamma i dess helhet, att det så till vida är hållet i den rittera andan, som förf. låter den fysiska eller rent geografiska beskrifningen öfr de resp. länderna föregå den etnologisk-politiska framställningen, hvared afses att låta de fysiska förhållandenas återverkan på folkens karaktärer h lif framträda. Huruvida af förfs. verk detta samband mellan naturförllandena och de menskliga kulturföreteelserna framgår, derom kan man na olika meningar.

Från denna plan afviker den finska öfversättningen fullkomligt, i det rifrån den fysisk-geografiska delen af arbetet totalt bortlemnats såsom, enligt ad öfversättaren i sitt företal uppger, intresserande endast en mindre läsareets. Derför har också det hellwalldska arbetets titel förändrats till »jordens lk och stater«. Man kan väl i allmänhet sätta i fråga huruvida det kan ses tillbörligt att öfversättare vidtaga så beskaffade förändringar, som i anlt afseende gjorts med det hellwaldska arbetet, men i här föreliggande fall rde denna frihet böra medgifvas. Ty härigenom har bokens pris blifvit lligare, och detta var nödvändigt i och för dess spridning i den krets, för ilken den närmast är ämnad, hvarförutom det derjämte icke kan förnekas t den fysisk-geografiska beskrifningen i Hellwalds verk är till följd af dess sidighet ganska tröttande och torr. Likväl hade detländt öfversättningen l fromma, om helst någon slags konseqvent genomförd naturbeskrifning annat bifogas de skilda länderna, ty de upplysningar, som här och der äro vräfda, kunna icke på något sätt anses tillfredsställande. Sådan som öfverttningen nu ter sig, återger den endast så att säga den ena sidan af Hellalds arbete.

Denna sida innefattar, såsom antydts, en skildring af de skilda stateras — i öfversättningens första del de europeiska — etnologiska och kulturför-

[1]) Der rekommenderar den sig specielt genom den eleganta utstyrseln ch de vackra af W. A. tecknade vignetterna.

] n. ärvid har förf. alltför knapphändigt behandlat de ekonomiska, oc ociala förhållandena i de resp. staterna, hvaremot den etnologiska ngen intager nog mycket rum. Här möta oss långa beskrifningar om folkstammarnas i de skilda länderna ursprung, slägtskapsförhållanden, karaktärer och öfriga antropologiska och etnografiska egendomligheter. Urinnevånare med deras språk och öfriga kännetecken dragas i dagen, medan staternas industriela, kommerciela och politiska ställning i det moderna kulturlifvet endast i korthet beröres. Man kan nästan säga att jordens stater fått vika för dess folk och folkstammar, fastän dessa innefattats inom staternas gränser. Det erkännande bör härvid göras att förf. synes ha lyckats i detta afseende utvälja det karaktäristiska, hvarvid han alltid noggrant anger de källor han begagnat. Detta senare har deremot öfversättaren på jämförelsevis få ställen gjort.

Beträffande öfversättningens öfverenstämmelse med originalet i detaljer, kunna vi icke yttra oss, alldenstund vi för tillfället icke hafva det till hands. Vi få derför inskränka oss till påpeka et af rent språkliga fel och oegentligheter, och endast omnämna det på e ställen en olikhet i uppfattningen med den svenska öfversättningen fra r. Bland språkliga anmärkningar må följande antecknas. S. 17: *Tämä* *aisuus* voidaan selittää; bättre vore *tätä ristiriitaisuutta* etc. S. 18 o. *uoliksi* bör väl vara *puoleksi*. Dylika ovanliga former ger öfversättaren o n ganska ofta. S. 20 viipymättä *hetkeä aikaa* i st. för hetken aikaa. Samma ida: tuolla siaitsee kaupunki kahden miljonan ihmisen *kanssa*, i st. f. adessivus utan kanssa. S. 48 är begreppet folkstam öfversatt med *kansalainen*. S. 44 ei ole kuvia *seinissä* i st. f. seinillä. *Paitsi* står nästan alltid med nominativus i st. f. partitivus. S. 49 återges balkong med *sola*. S. 58 säges om andalusiern att hans eleganta och prydliga skapnad ter sig dubbelt behaglig *uti* hans häst, *hevosessaan*! S. 66 Brittiläinen valtakunta *hyväksyy* (i betydelsen af erkänna) kaksi valtiokirkkoa, i st. f. tunnustaa. På flere ställen är emigration återgifvet med *poismaastamuuttaminen* och dock begagnar öfvers. t. ex. ordet *neutrali*. S. 80 förstår man ej, hvad *aukealla maalla* skall betyda; i svenska öfversättningen står rama landsbygden. S. 85 kallas representationen i Sverige *valtio-neuvosto* och ministeriet *valtaneuvoskunta*; s. 133 kallas äfven tyska riksdagen *valta-neuvosto*; vi finna ingen skilnad emellan de finska orden, som skulle uttrycka de olika saker de skola beteckna. I finskan finnas ju *kansan-edustus* och *valtiopäivät*, som betyda representation och riksdag. S. 183 säges att ryska riket är det största »koko *maassa*«, bör vara koko mailmassa el. maan päällä.

Det synes icke ha varit öfversättarens afsigt att bearbeta Hellwalds verk. Då han likväl gjort detta delvis, ity att han beträffande Finland gjort tillägg med ledning af Lovéns och Retzii antropologiska undersökningar i vårt land, samt i andra fall åter bortlemnat ett och annat, som återfinnes i den svenska upplagan, så anse vi att han gerna hade kunnat gå litet längre deruti. [illegible] tro vi att han icke så litet hade gagnat den läsarekrets, hvilken mest komm[illegible] att begagna sig af boken, om han utbrutit åt Finland en litet sjelfständig[illegible]

plats inom det ryska riket. I alla händelser hade öfversättaren bort undvika uttryck sådana som: »Suomen 8 *kuvernementtiä*« och »germanilaissukuinen kansakunta *Venäjänmaassa* on ruotsalaiset, jotka asuvat Suomessa«. En »bearbetning« torde deremot uttrycket »ruotsinkieli on *vielä tosin* virkakielenä Suomessa« etc. vara. Beträffande Skandinavien hade det varit skäl att beakta den svenska bearbetningen, hvarigenom några icke fullt exakta uppgifter, som nu ingått, kunnat undvikas. Detta gäller t. ex. Stockholms och Göteborgs innevånarantal, uppgifterna om religiös intolerans, om brist på ved till bränsle i Norge, samt att dersammastädes männen på landsbygden och arbetarene i städerna vanligen tvätta sig endast lördagsaftnarna. Oberättigad är också den åskådningen, sid. 97, att lapparne, i den mån man från Norge kommer österut till Sverige, Finland etc., alltid stå ett steg närmare *djuren*. Uttryck af rent tyskeri hade ock gerna kunnat bortlemnas i enlighet med hvad som skett i den svenska öfversättningen. Så t. ex. sid. 84 följande om Norge: »sederna och institutionerna i detta land, som sällan beröres af verldens stora samfärdsel, ha ända till våra dagar hållit sig på en så enkel ståndpunkt, att de påminna om förgångna århundraden«. Kuriösa äro också följande påståenden sid. 47: »Spanjorerne och deras nordliga grannar, fransmännen, ha en sådan gemensam egenhet uti karaktären, att en fremling icke på förhand kan bedöma densamma. Med ledning af den kännedom vi om dem hafva, kunna vi nämligen icke sluta till, hvad fransmännen och spanjorerne t. ex. uti politiskt hänseende komma att göra, ty deras tänkesätt är helt annat än vårt«.

Vårt slutomdöme är att öfversättningen, oaktadt många ställen deri vittna om öfversättarens förmåga att behandla finska språket, icke är gjord med önskvärd omsorg.

I. C.

Wilkie Collins: Naisen haamu, 72 s. 8:o; — *John Jagon henki*, eli kuollutko vai elävä, 74 s. 8:o; suom. A. O. F. Hels. 1880. Kaunokirjallisuutta ulosannettua G. W. Edlundin kust.

Auringon säteen kertomuksia, I: Tulo uuteen kotiin. 63 s. 8:o. Hels. 1880. Kaunokirjallisuutta ulosannettua G. W. Edlundin kust.

Den första af dessa är en af den allmänt kände engelske författaren Wilkie Collins mysteriösa sammansättningar, som väl kan intressera läsaren och måhända äfven gagna, detta senare naturligtvis beroende af läsarens egen benägenhet att bibehålla det onda eller det goda af hvad han läst. Förf. har här behagat förena en simpel stalldräng med en extravagant dam ur »le beau monde« — i förbigående sagdt en ohelsosam idé af förf., emedan den oerfarne läsaren dervid kan komma på tanken att det icke är så farligt med ståndsskilnaden, som det ser ut, ty så gick det ju till i den och den romanen, af hvilken han för öfrigt knappast påminner sig någonting annat. Troligen har förf. härmed dock haft det alldeles motsatta och helt moraliska syftet att visa huru ett äktenskap, ingånget af personer ur olika samhälls-

er [illegible] ke kan medföra annat än olycka. Den stackars stalldrängen får [illegible] med hela sin frid och slutligen med sjelfva lifvet, för att han en [illegible] vagat näpsa sin maka, efter det hon betett sig otillbörligt på sin heder[illegible]ga svärmors begrafning. Beträffande det, att stalldrängens hustru än uppenbarar sig såsom vålnad, än såsom menniska, kan det mystiska deruti icke blifva till gagn för det enkla folket, som eljes också är nog böjdt för att, trots all upplysning, bibehålla sin genom mormor och mormors mor ärfda tro på ammsagor och öfvernaturligheter.

Den andra berättelsen »John Jagon henki« är af spännande innehåll såsom nästan alla romaner, hvilka utgått ur denne förf:s hand. Dock finner man här liksom uti de flesta af hans dikter knappast någon enda upphöjd karaktär, som kunde förmildra de mörka scener, hans fantasi framalstrar, och gifva läsaren någon förkärlek för hvad som är godt och ädelt. Händelserna röra sig kring ett brottmål. Tvenne bröder hafva blifvit oskyldigt anklagade för mord, men af feghet afger den äldre brodern en skriftlig, ehuru falsk bekännelse, hvari han anger den yngre såsom mördaren. Man läser dessa brottmålshistorier med hjertat i halsgropen och allehanda onda lidelser stå på lur der bakom, och en sådan läsning är sannerligen icke god och knappast förtjent af att öfverflyttas till finskan, ifall ändamålet dermed skall vara att gifva den mindre bildade delen af vårt lands befolkning sinne för hvad som är rätt och godt.

Den tredje öfversättningen »Tulo uuteen kotiin« af icke namngifven förf. har i moraliskt hänseende företräde framför de tvenne andra. Det hela är en skildring ur verkligheten om ett äktenskap med dess första fröjder och första missförstånd. Berättelsen är för öfrigt af sundt innehåll, utan intriger och fantastiska händelser, som kunde hafva ett menligt inflytande på läsaren, och kan den lilla boken derför gerna rekommenderas åt läsare af alla bildningsgrader såsom ett nöjsamt och oskadligt tidsfördrif under lediga stunder.

L—M.

A. Hedin: Franska revolutionens qvinnor. Fritzes k. hofbokhandel. Stockholm, Centraltryckeriet 1879-1880.

»Intill den dag som är har den franska revolutionen funnit få opartiske domare, och desse få hafva ej hittills lyckats öfverrösta de partiske anhängarene och beundrarene å ena, de lika partiske motståndarene och belackarene å andra sidan«, med dessa ord begynner förf. sin framställning, antydande sin afsigt att så vidt möjligt söka en sann och objektiv ståndpunkt vid bedömandet af revolutionens händelser. Vi skulle göra oss skyldige till en stor orättvisa, om vi icke erkände att detta i hög grad lyckats honom. Han skildrar med ej mindre kraft den gamla regimens, hofvets och det kungliga partiets brott och moraliska förnedring, än revolutionens grymheter och förvillelser. Hans ståndpunkt närmar sig i mycket till de tvenne skriftställares, som brutit väg för en ny, verkligt vetenskaplig uppfattning af re-

lutionen, den tyske historikern W. v. Sybel och den franske filosofen och rskaren W. Taine, af hvilka den förre i sin »Geschichte der Revolutionszeit« ildrat revolutionens allmänna förlopp, den senare i arbetet »Les origines de France contemporaine« med mästarhand tecknat samfundsförhållandena unr revolutionens första år.

En eller annan läsare skall kanske förebrå förf. att han underlåtit att fva sitt arbete en vetenskaplig färg och form, hvilket bland annat framgår raf, att han icke citerar källor och bevisställen. Men de flesta skola vara nom tacksamma för att han iklädt sin framställning den historiska essaiens tta drägt. Hvad kan väl vara mera tilltalande än en skildring, som kring ckningen af revolutionens främsta qvinnogestalter grupperat alla dess förimsta händelser? Förf:s säkra omdöme och de rika och tillförlitliga detaljplysningar, han meddelar, vittna om att grundliga och omfattande specialudier dock ligga till grund för arbetet.

I främsta rummet bedja vi att få fästa läsarens uppmärksamhet vid ckningen af Marie-Antoinettes personlighet. Förf. har helt och hållet bru: med legenden om den felfria och oskyldiga drottningen, som föll ett offr för folkyrans vilda excesser. Marie-Antoinette skildras af honom såsom ı från början okunnig och lättsinnig qvinna, hvilken, lockad af hoflifvets estelser, tidigt förlorade all sedlig grund för sitt handlingssätt. Hennes hållng emot revolutionens ledare, hennes småsinta nycker och brottsliga intrigel, allt detta är föga egnadt att väcka sympatier och medlidande. Icke ott i afseende å Marie-Antoinettes personlighet är förf:s framställning lärok och upplysande; den öppnar oss äfven en inblick i det omätliga sedeförerf, som rådde inom Frankrikes högsta kretsar, och som mera än någon ınan omständighet betingade revolutionens våldsamma förlopp. Det kunde ›ck anmärkas att förf. icke med tillräcklig styrka framhållit de mildrande agen i taflan. I lidandets skola blef Marie-Antoinette luttrad, och då hon rdes till afrättsplatsen, var hon en ädlare qvinna än under sin lyckas dagar. etta är icke nog betonadt. En omständighet, som enligt recensentens tanke irskildt blifvit tecknad i för mörk dager, är konungaparets förhållande till neden Gamain, förfärdigaren af »jernskåpet«. Då intet bestämdt bevis om ırgiftning föreligger, vore det väl historikerns uppgift att hellre fria än fälla.

I skildringen af madame Rolands personlighet har förf. med stor skickghet infogat hufvuddragen af girondisternes historia. Äfven desse olycklige ıtusiaster bedömas snarare strängt än mildt. Förf. hyser varm sympati för eras upphöjda egenskaper och ideela sträfvanden, men framhåller tillika det kloka och fåvitska i deras försök att under en tid af våldsamma partistrider ndvika alla aggressiva åtgärder, »emedan de icke föreställde sig att sanningen ehöfde ett parti«. Med stor värme och aktning skildras madame Rolands pphöjda och stora egenskaper, hennes inre strider och hennes planer för iderneslandets väl. Äfven åt Charlotte Corday egnar förf. den pietet, som ıed rätta tillkommer en qvinna, hvilken icke insåg att hon begick ett brott,

›rdade vilddjuret Marat, och som derför snarare bör beklagas än

and contra-revolutionens qvinnor har förf. egnat mest uppmärksamet at den fåfänga och kalla mode-drottningen madame Tallien och åt författarinnan madame Necker-Staël. Skildringen af den sistnämda har lifligt anslagit rec. Det har varit konventionel sed att egna ministern Neckers dotter och Napoleons motståndarinna en aktning, som hon icke förtjenat. Förf. frångår detta betraktelsesätt och tvekar icke att gifva den egenkära fruns fåfänga och nyckfullhet deras rätta namn. Med bitande qvickhet skildrar han den beställsamhet, hvarmed madame Staël sökte göra sina enskilda små intressen gällande i tidens stora hvälfningar. Kanske hade dock förf. kunnat gifva fru Staëls literära förtjenster ett större erkännande. Hennes bok »de l'Allemagne« läses ännu i dag med intresse.

Förf:s plan att gruppera revolutionens händelser kring dess qvinliga hufvudfigurer har erbjudit stora formela svårigheter. Icke alltid hafva dessa blifvit öfvervunna. Uppsatsen »madame de Condorcet« gör knapt skäl för namnet, ty dess innehåll berör endast till ringa del den berömde filosofen och statsmannen Condorcets maka. »Familjen Noailles« är öfverlastad med biografiska detaljer. Andra likartade anmärkningar kunde göras. Äfven de teckningar, som i formelt hänseende lemna något öfrigt att önska, bidraga dock till att fylla taflan och öka dess omvexling och rikedom.

Den publik, som åhörde h:r Hedins föreläsningar i Helsingfors, skall med glädje förnya bekantskapen med desamma, och vi äro öfvertygade om att äfven vår öfriga bildade allmänhet med lifligt intresse skall omfatta ett arbete, som bör räknas bland den nyare svenska literaturens vackraste företeelser.

M. G. Schybergson.

H. J. Klein och O. W. Thomé. Jordklotet och dess naturunder: dess land och vatten, dess luftkrets och dess organiska lif. Med illustrationer och kartor. Öfversättning och bearbetning. C. E. Fritzes k. hofbokhandel. Stockholm 1880. 1:sta häftet.

I motsats till v. Hellwalds verk kommer detta arbete att behandla jordklotet såsom en enhetlig individ med dess karaktärer och egenskaper. Att döma af det utkomna första häftet lofvar arbetet bli lätt fattligt, intressant och exakt. Vi vilja härmed endast fästa uppmärksamheten på detsamma, i det vi hoppas framdeles bli i tillfälle att närmare redogöra derför.

I. C.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Sthlm 1878 och ff., Norstedt.

Under denna titel utkommer sedan tvenne år en tidskrift, som i mer än ett hänseende är förtjent af uppmärksamhet. Det lifliga intresset för lands-

målen har i Sverige blifvit ställdt på en vetenskaplig grund och tillvunnit sig en mängd af krafter, som onekligen beredt åt Sverige främsta rummet bland de nordiska folken i afseende å denna forskningsgren. För detta intresse framträder förevarande tidskrift såsom organ, på samma gång den förmedlar landsmålsföreningarnas verksamhet. I tidskriftens plan heter det bland annat att den skall i alla rigtningar söka »främja kännedomen om och deltagande för svenska folkets andliga lif, sådant detta lif yttrat och yttrar sig i de olika skiftningarna af dess tungomål såsom folkandens tydligaste uttryck, som ock öfver hufvud i folkets uppfattning af den inre och yttre verld, som faller inom dess synkrets: i seder och bruk, ordspråk och ordstäf, sägner, vidskepelse, läkekonst, visa och melodi, lek och dans«. I sådant syfte vill tidskriften dels gifva vetenskapliga afhandlingar, dels bilder ur folklifvet, dels uppteckningar och samlingar af större och mindre omfång inom ofvan nämda områden.

I de utkomna eller under pressen varande häftena, som bilda b. I, märkas »det svenska landsmålsalfabetet« af *J. A. Lundell,* »Dalbymålets ljud- och böjningslära« samt »Färömålets ljudlära« af *A. Noreen,* »ett julkalas« från Skåne meddeladt af dr *L. P. Holmström,* »Helsingesägner«, berättade af *V. E.,* »ordet eld belyst af de svenska landsmålen« af *L. F. Leffler,* »norrländska husdjurs namn« samlade af *J. Nordlander,* »folkmusik från öfre Sverige«, upptecknad af *G. Blodin,* landsmålsföreningarnas tredje allmänna fest i Upsala, smärre meddelanden, språkprof, bibliografi, notiser m. m. Redan af denna innehållsförteckning synes att tidskriften bör kunna påräkna ett intresse utöfver den lärda fackkretsen. Man kan hoppas att yttrandet i subskriptionsanmälan, det »enhvar, som eger vanlig folkskolebildning, kan af tidskriften draga nytta och nöje«, skall besanna sig genom spridningen.

Bland de af tidskriften representerade föreningarna är äfven den härvarande, som gjort studium af de svenska folkmålen i Finland till sin uppgift. I andra bandet, som begynner nästkommande år, utlofvas artiklar äfven af professor *A. O. Freudenthal* om Vörå-målet, af magister *H. Vendell* om Runö-målet jämte sagor, visor, gåtor, m. m. från Estland, och af dr *J. O. I. Rancken* svenska folksagor från Österbotten. Redaktionen utgöres af amanuensen J. A. Lundell, som tillika är utgifvare, samt för Upsala docenterne L. F. Leffler och A. G. Noreen, för Helsingfors professor Freudenthal och magister Vendell, för Lund docent A. Kock och kandidat N. Olseni. Årgången, som beräknas till minst 15 ark, kostar högst 3 kr. åt subskribenter och tillsändes dem allt efter som uppsatserna lemna pressen. Subskription kan ske genom brefkort hos utgifvaren. **

Axel Kock: Om några atona. Lund 1879. 36 ss. 8:o.
Densamme: Bidrag till svensk etymologi. Lund 1880. 28 ss. 8:o.
Densamme: Förklaring af fornsvenska lagord. Lund 1880. 27 ss. 8:o.

Författaren, docent vid Lunds universitet, har redan förut genom sin

niska afhandling »Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent« .fvat sig ett mycket godt namn inom den svenska lingvistiken, och det ..ed glädje man af ofvan nämda uppsatser finner honom framgångsrikt fort- på den bana han inslagit. Ehuru i vårt moderland många insigtsfulle och begåfvade forskare upptagit och fortsatt Rydqvists och Carl Säves verk, är fältet så vidsträkt och dess påbörjade odling så ny, att hvilken del däraf vi än öfverblicka, stora sträckor visa sig bidande arbetarens ankomst och redo att bjuda honom sina skördar. Det etymologiskt-lexikaliska området är helt visst ett af de vidlyftigaste och det icke minst maktpåliggande af alla, och då sannolikt det af Svenska Akademiens »Ordbok öfver svenska språket« ut-gifna A-häftet ganska länge får sakna sina efterföljare, kan man icke annat än ifrigt önska, att de yngre vetenskapsidkare, såsom vår ofvannämde författare, docenten Tamm i Uppsala, lektor Blomberg i Hernösand m. fl., hvilka gjort framgångsrika ströftåg på detta område, ville förena sina krafter och åstadkomma något större helt. En förläggare, som vore benägen att gifva ett så fosterländskt företag det nödiga materiela understödet, borde väl inom Sveriges rike stå att finna, så mycket hällre som den raska afsättning, hvilken t. ex. Dalins etymologiska handordbok oaktadt alla sina ofullkomligheter vunnit, tyckes ådagalägga att a lmänheten lifligt intresserar sig för detta slags undersökningar.

Men vi återgå till de häften, som föreligga. I afhandlingen om atona redogör förf. först för uppkomsten af de former, i hvilka några aksentlösa ord i äldre och nyare nordiska språk förekomma. Han visar att likasom isl. *en*, fsv. *æn*, nysv. *än* uppstått genom afnötning af begynnande þ och försvagning af vokalen (jfr härmed t. ex. engelskans *than*), så bör äfven samma förklaring tillämpas på isl. *at*, nysv. *att*, i Gotlands L. (och flere dialekter) *et*, isl. *en*, fsv. *æn*, (men), artikeln *enn*, (hvari förf. ser det got. *þana*, icke såsom t. ex. Rydqvist det got. *jains*); det negerande suffixet *at* härleder han från *aitt*, yngre *eitt* (ett, något) och det utgjordes ursprungligen af *ne* — -*at* (icke — något), hvari efter den egentliga negationens utelämnande den nekande betydelsen öfvergick på -*at*. Senare hälften af afhandlingen är egnad åt utredningen af de afvikelser från de vokaliska slutljudslagarne, som vissa gotiska, fornhögtyska, fornsaxiska och anglosaxiska partiklar, använda än såsom prepositioner än såsom adverb, förete därigenom att de bibehålla den ursprungligen slutljudande vokalen. Det är i deras prepositionela användning, som förf. finner förklaringen, i det han erinrar om den för prepositioner karaktäristiska egenskapen att användas såsom proklitika (ord, som sluta sig så nära till följande ord, att de själfva blifva tonlösa). Följden af denna nära sammanslutning blir att det sista ljudet i prepositionen kommer att stå icke i slutljud, utan i midljud och däraf föranledes dess kvarstående i strid mot den vanliga regeln. En liknande afvikelse från de konsonantiska slutljudslagarne vill förf. finna i t. ex. got. *at* (åt), *ut* (ut), fsv. *in*, vanligen i (i) m. fl.

Att i detalj följa förf:s merendels högst tilltalande förklaringar i de

båda andra häftena öfver flere ovanligare och af tidigare tolkare missförstådda ord i nysvenskan eller i de gamla landskapslagarne skulle varda för vidlyftigt. Vi nöja oss därför med att exempelvis anföra några. Ordet *afrad*, som enligt Svenska Akademiens ordbok betyder 1) årlig afgift, som af landbo erlägges till jordegaren, 2) afkastning, förklaras därsammastädes vara »i anseende till härkomst och ursprunglig bemärkelse dunkelt«. Förf. härleder det (påtagligen med rätta) från pref. *af* och fsv. *ræþa, reþa*, Gotl. L. *raiþa*, isl. *reiða*, hvilket verb utom *utreda* m. m. äfven betyder *betala* (för ljudöfvergången *ai, ei* > *a* jfr hvad nyss ur förf:s arbete anfördes om uppkomsten af *-at* samt vidare namnet *Ólafr* af äldre *Ólaifr)*; liktydiga med *afraþ* förekomma i det gamla svenska lagspråket *afrezl, afrezla*, hvilkas härledning från *reþa* är uppenbar, och sålunda finna vi att egentliga betydelsen af ordet *afraþ*, nysv. *afrad* är *afgift*. — Nysv. *från*, fsv. *fran, fra* leddes af Rydqvist ur *fram*, hvilket icke vunnit erkännande hos senare författare; dr Kock ådagalägger nu denna härlednings riktighet, anförande bland andra grunder också den att försvagningen *m* > *n* i oaksentuerad stafvelse återfinnes äfven i fsv. *mællin* och *mællan* af *mællum*, isl. *megin* af *megum, vegum*. Likaså tager han i försvar Rydqvists (och Bugges) sammanställning af fsv. konj. *um* (om) med isl. *ef*, hvilkas identitet dragits i tvifvel af en annan forskare (doc. Leffler i Uppsala). — Ordet *pocker*, hvilket jämförts med isl. *púki* (djäfvul), eng. *puck*, sv. *skråpuk*, utan afseende därpå att både vokalen i penultima och det slutande *-r* sålunda blifva oförklarade, är enligt förf. det samma som äldre nysvenskans, i t. ex. 1734 års lag förekommande *pokor*, äldre danska *pokker:* koppor, och analogt med det svenska *pocker ta honom!* är det engelska *a pox on't;* eng. *pox* har likasom sv. *pocker* öfvergått från plur. till singularis. (På samma sätt användes i franskan som ett slags svordom *peste*, hvaraf vb. *pester*). — I Dræpare B. 15 af yngre Västgötalagen stadgas huru stora böter skulle erläggas vid dråp af »*alzman ok ymuman*«, hvilka eljes ovanliga ord Schlyter, landskapslagarnes fräjdade utgifvare, öfversätter (ehuru tvekande) med *ålänning* och *Umeåbo*, eller i vidsträktare bemärkelse invånare i Finland och Norrland i allmänhet. Förf. visar nu att de i fråga varande uttrycken icke gärna kunna afse vare sig utlänningar eller svenskar från andra provinser, och att de således måste beteckna män från Västergötland, men hvilka intogo en exceptionel ställning, enär, om de dräptes, lägre böter enligt lagen skulle erläggas för dem än för annan västgöte. Efter att hafva ledt sig till dessa ords sannolika egenskap af appellativa, finner han en ganska lyckad tolkning af desamma. Likasom i fsv. förekomma de liktydiga *tysvar* och *tvisvar* (d. ä. två gånger), *yrkia* och *virka* (arbeta) och likasom fsv. *þy* (ty) är = isl. *því*, fsv. *þyliker* (dylik) = isl. *þvílikr* o. s. v., så är *ymuman* = *vimuman*. Det fsv. *vima* måtte betydt det samma som norska *vime* nämligen *sinnesförvirring, yrsel*, jfr *vimmelkantig* = yr i hufvudet, gotl. *vimblä:* yra, och således *vimumaþer:* en sinnesförvirrad man, vansinnig. Hvad åter *alzman* beträffar, erinrar förf. om att begynnande *h* ofta bortkastas i fornsvenska handskrifter, hvadan han tager det

[illegible] *halda:* hålla, således »en person, som hålles« (i förvar eller [illegible]trar, jfr dan. *bindegal*), en vansinnig, likbetydigt med *ymuman*. »Med [illegible]a tolkning — säger förf. — stämma väl öfverens stadganden i andra [illegible]ndskapslagar beträffande böter för dräpande af en vansinnig«, hvarefter han utförligt citerar dessa.

Det skulle vara oss ett nöje att göra tidskriftens läsare bekanta med än flere af förf:s skarpsinniga och tilltalande etymologiska ordgranskningar (däribland särskildt Smål. L. *ykiæ* = isl. *víkja*), men vi få ej taga mera utrymme i anspråk. Hvad vi ofvan anfört torde ock vara tillräckligt för att rättfärdiga den önskan, hvarmed vi sluta, nämligen att snart få skåda något nytt alster af förf:s flitiga penna, öfvertygade att det likasom de nu genomgångna skall lända »den ärliga, gamla Göta matronan«, vårt kära svenska modersmål till gagn och prydnad.

A. O. Freudenthal.

Theodor Caspari: Polemiske Sonetter. Kristiania, A. Cammermeyer, 1880. 96 sidd. 8:o.

Sonettdiktningen är icke [illegible]n i norden och tyckes icke heller hafva blifvit populär derstädes; vi [illegible] om att en svensk skald, Böttiger, till och med har låtit »sonetten bes[illegible] sig sjelf« i en ganska ofördelaktig dager. Säkert är att läslusten ic[illegible] sig uppiggad af en titel sådan som ofvanstående, i synnerhet om att[illegible]estar att i arbetet spåra något alster af den moderna tendensdik[illegible] öfversvämmande syndaflod. Men denna gång gör man verkligen e[illegible], i fall man låter sin antipati få råda, ty Casparis sonetter äro rätt intressanta bekantskaper, som man följer med allt mera stigande intresse, ju längre man kommer genom rimmens konstigt hvälfda båge och den klingande versbyggnaden. Redan den lilla sonetten, som står såsom förord till samlingen, väcker vår uppmärksamhet, och då den förträffligt angifver denna boks innehåll och polemiska syfte, synes det oss lämpligt att i öfversättning söka meddela den fullständig:

»För att i förord strax få sammanspunna
de spridda trådar i sonettens leder,
för att tendensen genast gifva eder,
vill jag ditt ord, Diogenes, förkunna:

Du satt, du vise, i din runda tunna
och kunde önska dig all verldens ära:
»Hm!« var ditt svar, »får jag då er besvära
att solens varma strålar mig förunna!« —

Ja, gören *det*, I Norges skalder alla,
I suveräner utan mål och gränser
med politik i släp och samfundsqvalen,

Och med de hårdkokt styfva idealen,
med edra alltid lurande tendenser,
ja, låten solens strålar på oss falla«.

Denna raska utmaning följes af en hel här af stridslystne sonetter (92 till antalet), hvilka, klädda i pansar och harnesk, utkämpa en verkligt ridderlig tvekamp med den moderna tendens- och verklighetsdiktningen och dess idéer på konstens område. Hvad förf. främst saknar i poesins moderna rigtning är tron på det skönas och godas seger i lifvet; han finner att diktens heliga graf är intagen af vantrogne saracener och att den moderna poesin har gjort tviflet till sin kärna; han saknar luft och ljus och gröna träd. Och derför:

»Fram, fram i sluten ordning då sonetter
med trons förtröstan uti senfull arm,
med qvinnans tillit uti hoppfull barm,
med doft från zephyrlätta Capri-nätter.

Till häst i späda solbrända stafetter!
Låt farten ökas brusande och varm,
att det kan klinga genom tidens harm,
och rycka ut dess lurande stiletter.

— — — — — — — —

Skölj som en skumomsluten ocean
utöfver tankarnas Saharaslätter,
ty *tron* den är som vatten för naturen«.

Förf. vill att diktaren omedvetet och i heligt alvar liksom en offerprest skall utveckla sist väsen och ej förlora sig i lifvets tumlande hvirfvel. Ty medan lifsproblemens tankar och de grubblande reflexionerna hålla honom fjettrad, dö sångens små violer bort i hans barm, och medan han bär himlahvalfvets klot på sina senstarka skuldror, förtvinar poesins veka stängel. Tidens rigtning emot det industriela har, enligt förf., alltför mycket stämplat den moderna poesin. Hvarje stump natur framställes till parad, hvarje landsvägsfarande blir gripen till hjelte och hvarje tandlös käring pinad att förtälja. Och hvad blir poesin sålunda annat än omslagspapper kring produkter, beställda öfver allt i hvarje vrå af verlden? Förf. varnar derför för att göra diktaretemplet till handelsbod, och i sina djerfva och häftiga utfall emot tidens »karavanpoesi« duellerar han allt som oftast icke blott med sitt hemlands ännu lefvande diktare, at hvilka t. ex. Ibsen i förbigående får en ganska skarp, om också ur författarens synpunkt fullt berättigad kritik af »Et Dukkehjem«, utan utdelar ännu häftigare stygn åt den franska »sensationsfabriken«, den poetiska mekaniken, representerad af »hvad Zola, Cherbouliez och hvad Daudet har vädrat upp i lifvets hospital« eller i »kulturens stinkande kloakkanaler«. Äfven Turgenjews och Heyses romaner räknar han till de många alstren af »prosektorknifvens konst«, hvilka så litet känna af lifvets friska, värmande natur.

Det är således närmast de höga frågorna om idealism eller realism i konsten, som har inspirerat förf. till denna stridslystna sonettdiktning, hvarom vi här sökt gifva en föreställning. »Som Ikarus«, säger förf., »vågar sig romantiken för högt mot solens glöd och finner sedan badet i realismens vågor«. Men det är icke så mycket denna senare rigtning, som icke fast mera dess öfverdrift, den »köttfulla ultrarealismen«, »realismen utan fikonalöf«,

gar på mördartåg mot lifvets poesi, angreppet närmast gäller. Och i så måste man gifva förf. rätt och ett odeladt erkännande för det hurtiga oförfärade sätt, hvarmed han har gått till striden. I slutsången vänder han sig ännu en gång till sitt hemlands siare och qväder manande:

»I, som här rören strängens klara guld,
låt icke smitta er af läror vrånga,
låt ej kulturens snobberi er fånga
att öka landets andeliga skuld!

För konsten stå som vakt, en trofast, huld!
Lär af den ene — icke af de många
att tukta tanken och dess utbrott fånga
och finna sanningsdjupets klara guld.

Då skall en nordisk höstdag ännu gjuta
sin skära färg utöfver sjö och stränder,
och varmt och ömt skall sätesluren tuta,

Då skall det skänkas oss en solklar qväll,
som fridens bloss på kampens böljor tänder,
förr'n natten sjunker öfver dal och fjäll.

Hvad den formela sidan af saken vidkommer, bör det tilläggas, att förf. med synnerlig ledighet rör sig i det torra sonettschemat, som han fullständigt beherskar. Han vet icke blott att skickligt »fläta de sju skilda sätten« för att rimma terzinerna, utan har till och med stundom tillåtit sig vissa friheter, som tyckes strida mot detta versmåtts en gång för alla gifna schema. Så har han t. ex. ganska ofta insmugit en daktyl bland de lagstadgade jamberna. Här är dock ej rätta stället att undersöka frågan om berättigandet i ett sådant förfarande. Såsom en rekommendation för arbetet må slutligen framhållas att det redan har upplefvat ett »andet Oplag«.

ARVID HULTIN.

Hans Utbø: Storm og Stille; kristelige Digte og Sange. Udgivet efter hans Død og ledsaget med hans Portræt og et Omrids af hans Liv og Wirksomhed af H. G. Kristiania, 1880, Alb. Cammermeyer. 192 pag. 8:o.

Vi förutsäga trygt att denna lilla bok skall erhålla många vänner i landet. Än flere skulle den erhållit ett qvart sekel tidigare, då den Lagus-Malmbergska pietismen var rådande, ty författaren är i det närmaste samma andas barn. Hans Utbø, skollärare i Silgjord i Norge, blef redan vid 18 år en af de väckte, och hans själstillstånd röjer denna kastning mellan öfversvinnelig glädje öfver att vara frälst och djup förskräckelse för helvetet, som i tiden utmärkte den österbottniska pietismen. Likheten är så stor till och med i uttryckssättet, i begagnandet af dessa allegorier om hjertat än som en lekplats, än som en boning med dörrar och kamrar, att man må förklara sig detta ur den gemensamma källan: Arndt, Francke, J. H. Müller. Han skildrar vändpunkten i »Mit Liv«:

Jeg lytted til, og Røsten lød:
»Vend om i Jesu Navn!
Du gaar jo ved en Afgrunds Rand, —
du gaar til evig Dom og Død!
Se, Jesu milde Frelserfavn
modtager hver forvildet Mand«.

Med Graad og Bøn jag vendte om —
og Himlen stod i Sang!
Min Syndeskyld tog Gud paa sig,
og fried mig fra Lovens Dom,
der han paa Korset smertelig
for mine Synder hang!

Saa kom en Tid, at Livet var
en Naadens Maidag.
Jeg legte og jeg lo og sang, —
og Herrens Engle Glæden bar
saa vide over Himlens Vang
med underskjønne Tonelag.

Nu synes Alt igjen at gaa
saa traurigt, tungt og smaat!
Nu maa jeg græde Gang paa Gang,
og tungt jeg maa i Striden staa
med Haabets Flag kun halvt paa Stang,
ja dybe Saar jeg og har faa't!

Vi sympatisera icke mycket med denna lifsåskådning, för hvilken jorår en öken, och all glädje här upprinner ur hoppet på en kommande et. Med denna längtan efter befrielsen, dessa skräckbilder af helvetet, ıxlande med ögonblick af paradisisk hänförelse, synes emellertid hos den haugianen hafva förenat sig en varm känsla för naturen. Med allt detta äller hon honom dock icke så syndig, att han ej kunde besjunga henskönhet »en deilig Sommeraften«, »naar Kveld-Soli leikad paa glitrande «, eller

Naar Skoven slengte Kaaben,
den sommergrönne, paa
og Løvsalen stod aaben
for hver, som vilde gaa
derind at höre Kvæde
fra glade Fuglekor.

är denna naturkänsla, som ger trots pessimismen något friskt och kraftåt Utbøs sång, hvilken derför icke heller afbröts af väckelsen, såsom var med Stenbäcks hos oss. För resten blef den icke lång; hans länghärifrån nådde sitt mål redan i hans 26:te år. Liksom i hans dikt, är ın stark lukt af salfvelse i hans lefnadshistoria, hvilken sätter en i tillfälle lerjämte få någon inblick i det religiösa lifvets rörelser i Norges fjällər. L—s.

Öfversigt.

Teater. När fusionsfrågan senaste vår dykade upp, och man såsom motiv för sammanslagningen af teatrarna flerstädes i pressen framhöll den omständigheten, att de båda spelade med ekonomisk förlust och voro hotade af undergång, vågade vi påpeka att detta faktum, så vida det nämligen gälde den svenska teatern, var obevisadt, äfvensom den saken ännu opröfvad, huru vida icke denna teater under en förnuftig och sparsam ledning skulle bära sig rätt väl i hufvudstaden. Det ser [illegible] som om redan detta spelår skulle komma att besanna vårt förmodand[illegible] svenska teatern har under hela hösten spelat med god framgång, salo[illegible] har merendels varit väl besatt, och enligt den senaste redovisningen finnes det redan en liten behållning i kassan. Det är väl ännu icke afgjo[illegible] utet skall motsvara denna goda början, och det är så mycket mindr[illegible], som framgången till en stor del torde få tillskrifvas det gynsamma emottagande, som hr *Törnqvists* gästspel har rönt på den svenska teatern. De[illegible] första framgångsrika skede i teaterns verksamhet har emellertid nu gått till [illegible]da, hr T. uppträdde för sista gången den 24 november, och det tillhör nu oss att söka uppvisa i hvad afseende hans uppträdande, oafsedt det ekonomiska resultatet, har bidragit till teaterns framskridande ur konstnärlig synpunkt, ty främst på detta område bör väl inflytandet af en framstående gästs uppträdande sökas. Af hr T:s fyra gästroller — *Sullivans* och *Edmond Kean's* i styckena af samma namn, *Maxime Odiots* i Feuillets »Le roman d'un jeune homme pauvre« och *André de Maurillacs* i Sardou's »Dora« — voro, såsom vi tidigare framhållit, Sullivans och »den fattige unge mannens« gamla bekantskaper, de två öfriga voro deremot nya för oss, Keans till och med ny för skådespelaren, som härstädes inöfvat densamma. En omständighet, som synnerligen pröfvar skådespelaren, är förmågan att bibehålla intresset för en roll, som varit föremål för långvariga detaljstudier och under en längre tid blifvit framställd från scenen. Vi äro icke öfvertygade om att hr T. har bestått detta prof, ty hans senaste framställning af Sullivan och Maxime Odiot gjorde med alla dess framsteg, dess afrundning och omsorgsfullhet intrycket af någonting tungt, beslöjadt och öfverlagdt, som hindrade bildens konturer att med full kraft framträda för åskådaren. Ur de senare rollerna talade deremot en högre grad af liffullhet och värme, och om skådespelaren kanske gaf sin ingifvelse för lösa tyglar i »Kean«, der likvisst scenen med miss Anna Damby var ypperligt tecknad och färglagd, så var deremot André de Maurillac en bättre lyckad skapelse af skådespelaren, som här kanske framstod mest till sin fördel. De[illegible]
ganska förträffliga och fängslande skådespelaretalang, hr T. förfogar öfve[illegible]
har säkert utöfvat ett lifvande och uppfriskande inflytande på den svensk[illegible]

scenen, och i hvarje händelse qvarlemnar hr T. en saknad hos publiken, som inom sig när en hemlig önskan att snart få se honom åter gästa våra tiljor.

Vid öfvergången till repertoiren vilja vi endast i förbigående och helt kort yttra oss om det stycke, hvari hr Törnqvist hade sin fjerde och sista gästroll, nämligen femaktskomedin *Kean, ou désorde et génie* af författaretriumviratet Alex. Dumas père, Théaulon och de Courcy. Stycket är ursprungligen skrifvet för den store franske skådespelaren Frédérick-Lemaitre, som i hufvudrollen förtjuste parisarne ifrån Varieté-teaterns tiljor, der stycket första gången gafs den 31 augusti 1836, men äfven hos oss har det tidigare blifvit gifvet, redan af Torsslow år 1843. I det hela taget är det en temligen svag pjes, som utgöres af en mängd lösryckta situationer, som författarne icke lyckats bringa någon enhet uti, på samma gång de temligen på fri hand hopstyltat materialet till denna diktarebiografi. Dramen saknar visserligen icke helt och hållet förtjenster. Keans karaktär har poetiska sidor och framför allt en genialisk konstnärshänförelse samt specifikt sceniska kapricer, som kunna tilltala trots handtverksmässigheten i fabrikationen. En fängslande personlighet är äfven den gamle hjertlige och trogne sufflören, ur hvilken mycken lifsvärme träder åskådaren till möte. Sjelfva stycket är icke dess mindre en sammanhangslös väfnad, till på köpet kryddadt af en mängd platta och befängda påhitt af författarne.

Hänvisad till sina egna krafter, gjorde teatern lycka med upptagandet af *Doktor Klaus,* lustspel i fem akter af Adolf L'Arronge, en nu lefvande tysk komediförfattare, som har haft mycken framgång i sitt fädernesland med stycken, bland hvilka utom ofvan stående »Mein Leopold«, »Alltagsleben«, »Wohlthätige Frauen« m. fl. äro mest omtalade. Förf. är tillika direktör för Wallner-teatern i Berlin, som i främsta rummet har lagt an på farcen eller det slag af dramatik, som i Tyskland kallas »Posse«. Det är också närmast L'Arronge's förtjenst att med sina stycken hafva liksom gjutit ett nytt och friskt lif i denna urgamla af tyskarne företrädesvis omtyckta diktart. Han har framför allt sökt gifva äfven detta missaktade slag af dramatik en högre dramatisk halt genom införandet af en enhetlig fabel, en strängare komposition och ett djupare alvar. Någon högre grad af originalitet förråda icke författarens stycken; äfven i »Doktor Klaus« är bygnadsvirket gammalt, men förf. har sökt gifva det lyftning genom den sunda, om ock alltför plumpt genomförda tendensen, att det är arbetet och pligternas uppfyllande, som främst adlar mannen, samt genom den lilla poetiska fabel, han i så måtto inlägger i väfnaden. Innehållet är för öfrigt helt och hållet hvardagligt och utan något intresse att relatera, äfven komiken i stycket är helt löst påklistrad, men kan dock, om utförandet är godt, göra stycket underhållande.

Långt mindre framgång har teatern haft med *Henrik Ibsens* skådespel *Fru Inger till Östråt,* som nu första gången blifvit gifven inför finsk allmänhet, men icke har slagit an på densamma, hvarför vi också kunna anse oss fritagne ifrån en grundligare framställning af stycket. Då utförandet varit godt och förtjenstfullt, och då det tyckes hafva visat sig att vår

llmänhet har dragit känsel af de norska dramerna, så kunna at än att orsaken till den likgiltighet, hvarmed »Fru Inger» n, är att söka hos stycket sjelft. En omständighet, som der-vid framst ... att taga i betraktande, är att styckets historiska grundval är af temligen speciel natur och sålunda äfven obekant för den stora allmänheten, som icke får klart för sig diktens ofta dunkla hänsyftningar i detta afseende. Den ena af de två magter, som kämpa i fru Ingers inre om segern, nämligen fosterlandskärlekens kraf i förhandenvarande fall, blir sålunda obegriplig för åskådaren, och ej stort bättre har förf. lyckats med det andra motivet, moderskärleken, ty dess föremål är frukten af en ungdomsförbindelse, som är alltför godtyckligt funnen för att åskådaren kunde få något större intresse för den, utom att icke en gån- denna konflikt, som påtagligen är hufvudsak i pjesen, synes på något sät motiverad ur de af dramat angifna förhållandena. I hvarje fall är stycket gdt på en mindre åskådlig grund, och då det liksom flere af Ibsens tidiga pjeser behandlar ett psykologiskt förhållande, som måste åskådliggöras gen monologer, eller genom tröttande, af berättande samtal uppfylda dialoger, så rmår det helt visst icke göra samma intryck från scenen som vid en begr nde läsning. Ett fel är det slutligen äfven att de flesta personer i stycket mera framträda såsom bihang till hufvudpersonen än såsom verkligen lef nde figurer, för hvilka åskådaren kunde vinna något intresse. Allt detta sammanlagdt, den oklara historiska grundvalen, den lika dunkla konflikten hufvudpersonens inre, mängden af personer utan sjelfständighet i pjesen n tunga dialogen och den tröga handlingen, har bidragit till att styck ort ett tråkigt intryck från scenen samt att det blifvit ganska litet uppmärksammadt och ganska litet omtyckt af allmänheten.

Hufvudrollen i »Fru Inger till Östråt« utfördes af fröken *Reis*, för hvars begåfning den äfven lämpade sig synnerligen väl. Särskildt framstod hennes spel på ett gripande sätt i den långa monologen i slutakten, åt hvilken hon lyckades gifva ett högre intresse än man kunnat vänta. Förtjensterna och felen i fröken Reis' spel hafva vi för öfrigt förut påpekat. — Helt matt i synnerhet i bredd med fröken Reis föreföll fröken *Wessler*, som endast gaf en ganska bleklagd bild af den Eline, som skalden tecknat. — Deremot lemnade hr *Agardh* en kraftig och mycket lyckad tolkning af den fredlöse Olof Skaktavl. — Nils Lykkes svåra och frånstötande roll utfördes oklanderligt af hr *Svedberg*, som dock har vunnit långt högre bifall genom sin roande framställning af Lubowski i »Doktor Klaus«. Det har ofta framhållits, att hr S. har sin hufvudstyrka på det komiska gebitet, och han har genom sin godmodige och ypperlige Lubowski lemnat ett nytt stöd för detta påstående. — I sist nämda stycke uppträdde tvenne nya sujetter, hr och fru *Salzenstein*, hvilkas fästande vid vår scen icke tyckes hafva varit någon lycklig åtgärd. Begge synas oss vara ännu temligen litet utvecklade i den sceniska konsten, och hvad särskildt hr S. vidkommer, torde det till och med kunna bli fråga om han ens har anlag för sitt yrke. Åtminstone har han så väl i

»Doktor Klaus« som i »Fru Inger« spelat en slät figur. — I Max von Bolens roll i »Doktor Klaus« har uppträdt en ung debutant, hr *Dahlström*, hvars debut vi framhålla såsom ganska lyckad, då det nämligen förljudes att teatern ämnat erbjuda honom engagement för återstoden af spelåret. — Bland de öfrige spelande i »Doktor Klaus« vore det orätt att lemna onämde hr *Agardh* (Doktorn), fröken *Grahn* (hans dotter) och fru *Åhman* (Marianne).

Finska teatern begynte sin verksamhet först den 19 november och har med fru *Raa-Winterhjelm* som gäst uppfört tvenne nya stycken, nämligen Schillers *Maria Stuart* och Halm's *Der Fechter von Ravenna*, dock utan någon nämnvärd framgång. I följd af tidskriftens genom den ymniga julliteraturen strängt i anspråk tagna utrymme tvingas vi dock att till nästa häfte uppskjuta en närmare framställning af dessa stycken och deras utförande.

ARVID HULTIN.

Julliteratur. Vi anställa liksom föregående åren en öfversigt af den julliteratur, som samlat sig på Redaktionens bord. Begreppet är svårt att bestämma, ty bland det nya, som utkommit till julen, finnes äfven sådant, som icke har den lätta, festliga eller förströende karaktär, hvilken man ville fästa vid julliteraturen. Närmast tänker man väl på huru boken kan vara passande på julbordet, men en och annan tycker kanske ock att ett alvarligt ord kan vara lämplig läsning jultiden.

Den som skänkt julbordet dess vackraste prydnader i år, är *Zach. Topelius*, af hvars »Ljungblommor« och »Nya blad« hr Edlund bringat oss nya upplagor. De äro af förf. genomsedda och ordnade samt af förläggaren på ett värdigt sätt utstyrda. Mången äldre, som kanske förlagt de gamla »ljungblommornas« små samlingar eller lemnat dem i yngre händer, skall med rörelse återfinna här några af sina vekaste, mest melodiska ungdomsminnen; för dagens unga slägte bära de vitne, så som intet annat af förf:s många alster, om hans ömma kärlek till hemlandets natur, hans den tiden oblandade fosterlandskänsla.

All din ungdoms ärelystnad
Var att kransa fosterjorden,
Blomma gömd och dö i tystnad.

Alltför vek för lifvets höjder,
Har i dalens dagg du speglat
Ofta sorg och sällan fröjder

sång skalden senare om dessa hans sångmös ungdomsalster, och hvem skulle icke känt huru sant och vackert han karaktäriserar denna art af sin diktning, då han yttrar:

Ej för ära, ej för vinning,
Blott för hjertats morgondrömmar
Knöt jag dem kring ungmöns tinning.

Äfven i femte delen af »läsning för barn« träffar man gamla bekanta från 40-talet i de underrika sagorna om Refanut, Fattiggubben, Prinsessan

Lindagull och Fjäderholmarna. De äro diktade med ingen annan afsigt än att låta den unges känsla svärma omkring i himmelsblå eller dunkel, men alltid ren luft. De äro nu blandade med dikter af en mognare erfarenhet, sedan skalden funnit huru angeläget det »enda nödvändiga« är för det unga sinnet och villigt ställt sin sångmö i dettas tjenst. Till att förhöja värdet af denna läsning, som väl i alla fall blir den första på barnens julbord, hafva tvenne af nordens främste tecknare, prof. Malmström och Alb. Edelfelt, lånat sitt biträde.

Slutligen har man af Z. Topelius erhållit de två sista berättelserna i första cykeln af hans »Vinterqvällar«, Tant Mirabeau och Det gyllene spöket, med otålighet väntade af den unga läsarekrets, som nu gör första gången bekantskap med dessa briljanta mosaikmålningar.

Medan vi som bäst känna oss med Topelii ljungblommor och sagor återförsatta till de fridfulla tiderna på fyratiotalet, hemtar posten vesterifrån tvenne vackra diktsamlingar, af hvilka den ena, »Dikter, nya och gamla«, af *Emil v. Qvanten,* innehåller till stor del korn af samma årsväxt, smultron från samma åbrädd. De gamla, härstädes 1851 utkomna dikterna benämner förf. numera stämningar och uttrycker dermed förträffligt deras drömmande, musikaliska skaplynne. Fri från all störande reflexion, vaggar hans sångmö på vågor, som tyckas kunna flöda ut i melodier lika väl som i ord. Hvad som tillkommit sedan dess är icke mycket, men har en bestämdare halt, funnen än på Godahoppsudden, än i Spanien, oftare vid Mälarstranden och hvar förfs stig gått fram, ty annars har han icke sjungit, än då lifvet bragt honom en ingifvelse. Och denna har han för hvarje gång klädt i en så fulländad form, att han i detta hänseende ej har mången sin like. Dess mera beklagar man att det, som anslagit hans lyra, icke framkallat flere sånger, men dervid må tacksamt erkännas att anslaget icke sällan kommit från hans gamla hemland, med hvilket han, trots den långa landsflykten, synes vara förenad genom ömma och oupplösliga band. Vi tvifla derför icke att Suomisångarns förnyade diktsamling skall, om eljes intet hindrar, blifva med glädje emottagen i hemlandet.

Den andra samlingen, »Nya dikter af *C. D. af Wirsén*«, upptaga vi här icke för det att förf. har någon droppe finskt blod i sina ådror; det märkes i alla fall på intet sätt. Likheten, som denna diktsamling röjer med v. Qvantens, beror dock ej blott på den samma gedigna utstyrsel, som samma aktade förläggare gett dem båda, utan ock på formbehandlingen, som äfven hos den yngre diktaren uppnått en hög grad af styrka och säkerhet. Om Bernh. Elis Malmströms lyra kan sägas hafva gått i arf till någon viss ibland de yngre, så är det helt säkert till denne på en gång så tankfulle och formfulländade diktare, äfven om det är en något oroligare ande, som här berör hennes silfversträngar.

En tredje samling är »Dikter af *Rafaël Hertzberg*«. Den väl kände och skicklige öfversättaren af Kanteletars vackraste qväden, som till senaste jul utsände ett litet häfte »Skizzer«, framträder denna gång med ett anslående

och propert utstyrdt dikthäfte, som utom väl gjorda öfversättningar af Déroulède's bilder från senaste fransk-tyska krig, af italienska folkvisor ur Loeschers »Canti e Racconti« samt af Aino-myten ur Kalevala, innehåller omkring 40 originaldikter af den unge vitterlekaren, hvars stora formtalang, äfven då han är på egen botten, främst gör sig gällande. Då han som diktare i egentlig mening är bekant för läsarne af Finsk Tidskrift, der flere af hans stycken först sett dagen, är det i det hela taget öfverflödigt att här söka öppna grinden till hans blomstergård, som dessutom i sitt vackra band ter sig så frestande för julmarknadens talrike afnämare. I samlingen möta oss i sjelfva verket dikter af både äldre och nyare datum, af större och mindre värde. Genom de flesta går ett drag af frändskap med den folkdiktning, hvars ingifvelser först strängade hans lyra. Det längsta af hans qväden, *Himlabröllopet,* ett bibliskt motiv, har varit intaget i Finsk Tidskrift. Af dikterna röra sig för öfrigt flertalet på det erotiska området, och många bland dessa äro vackra. Öfversättningen af Aino-myten är ett försök att efterbilda Runebergs episka styl.

En framstående plats bland den till julen utkomna literaturen tillkommer lektor *J. E. Strömborgs* »biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg«. Den nu publicerade första afdelningen omfattar »Runebergs barna- och skolår«, om hvilka förf. vet förtälja en mängd betecknande drag, dels hemtade ur skaldens egen mun, dels genom brefvexling eller ur tryckta källor. En och annan af dessa anekdoter är just icke märkligare än det, som kan förtäljas ur det forna skollifvet öfverhufvud, men tillsammans gifva de dock en fängslande bild af det kärnfriska muntra lefverne, hvarunder den store skaldeanden utvecklade sig. Man vet huru förf. i tiden stod Runeberg nära, och det förefaller som om något af dennes flärdlösa och gedigna väsen skulle öfvergått till förf:s sätt att berätta. Af särdeles intresse äro de visserligen något sparsamma underrättelserna om skaldens läsning under gossåren. Man finner deraf att Franzén var helt främmande för gossen under hans vistelse i Uleåborg, medan han deremot under skolåren i Wasa lefde sig in i Bellmans ton- och gestaltverld. Med rätta har förf. egnat uppmärksamhet åt Runebergs umgänge med naturen, ur hvilken han sedan tog sitt lefvande bildspråk. Den uppriktiga och sannfärdiga tonen i dessa intima meddelanden i förening med förf:s hängifvenhet för sitt föremål lofvar oss en lefnadsteckning, för hvilken skaldens vänner och närmast hans folk skola blifva förf. tack skyldige.

Ett literaturhistoriskt verk af rätt inbjudande utseende är »Nya skalden bedömd i literaturhistorien« af *Börje Norling,* en mycket ung förf., som med käck hand tagit sig för att justera de stränga omdömen, nu i en tretio år bortåt gjorts gällande om fosforisterne och götherne genom sådana auktoriteter som Fryxell, Malmström och Ljunggren. Om Malmström, den klara och bestämda formens man, var sträng nog mot sin föregångare, så kommer nu hans tur att skärskådas som vitter granskare. »Fata viam inveniunt«, men i detta fortgående »up and down«, i hvilka de literära storheterna synas

..a sig, får man trösta sig med att det dock sist och slutligen är sannin-... som blir det behållna resultatet af vexlingen. Dertill skall helt visst ... denna liffulla framställning bidraga; det är i ett raskt och klart språk ...form. granskar det som yttrats med hänseende till den nya skolans anseende, dess ståndpunkt, dess domar öfver Sveriges föregående literatur, Höijers och Tegnérs förhållande till densamma, dess vexelbeprisning och religiositet, gamla skolans kritik och stridssätt, och slutligen upprättar nya skolans meritlista.

»Karin Månsdotters saga« af *O. M. Reuter,* med teckningar af C. Larsson, hör till de alster af vår julpress, som blifvit väntade med stor begärlighet. Med sitt ståtliga format, sin glänsande typografi och rikedom på illustrationer går det säkerligen ock att intaga en ansedd plats på julbordet. Vi igenkänna väl icke rigtigt Larssons eleganta hand i alla dessa träsnitt, men det kan ock hända att de i pressen icke blifvit behandlade med all erforderlig skicklighet. Om sjelfva den illustrerade dikten, som följer den milda drottningen i de vexlande skiftena af hennes lif, behöfva vi icke vara mångordige, då Finsk Tidskrifts läsare så väl känna den färgrika realism, som utmärker sign. r— R—r, och huru denna hans så lifskraftiga känsla höjer sig varm och ädel mot det ideala.

Af berättande literatur har julen medfört en större mängd än vi här kunna redogöra för. För vänner af det humoristiska, som icke äro alltför kinkiga, kan någonting vara att skratta åt i »En stormsvala blott« af *Half-dan Mörk,* kanske ock i de »Romaner i västfickformat«, der *Gustaf Gullberg* söker att efter Bret Hartes mönster parodiera svenska romaner. »Valda berättelser« af *Lea,* af hvilka första serien omfattade »Ur tant Ullas efterlemnade anteckningar«, ha nu utkommit med andra serien, som, illustrerad af C. Larsson, innehåller under rubriken »Ur minnet och fantasin« icke mindre än tjugufem af hennes små godlynta skizzer *Georg Nordensvan,* en yngre framåtsträfvande novellist, som nyligen utsände »Guido«, en skildring ur artist- och stadslifvet, har åter blifvit färdig med ett häfte, skildringar ur Gustaf III:s tid med titeln »Skattsökarne, ett blad ur Gripsholms krönika«, bekant för läsarne af Nya dagligt allehandas följetong; åtskilliga af de skildrade händelserna hafva historisk grund. Från det lägre borgarlifvet låter *Axel Krook* en skomakare framställa några »Figurer och händelser«, *Gubben Noach* tecknar i »Skogsvaktarens berättelser« bilder ur folk- och jägarlifvet i norra Sveriges skogsbygder, i mellersta Sveriges bergsbygd har *Johan Mark* funnit en berättelse med titel »Uppåt och framåt«, och slutligen har *August Bondeson* skildrat det halländska gränsbolifvet genom »Jon i Slätthult«, i hvilken berättelse den genom lingvistiska studier bekante förf. visar sin talang att återge folkmålets ton och vändningar, liksom folkets tänke- och åskådningssätt, och detta är af icke ringa intresse med hänsyn till den edition af »Svenska folksagor«, man har att af honom emotse.

Af vår inhemska press ha vi på detta ställe icke att förmäla om många originalarbeten. »Ur fantasins och verklighetens verld« af *O. E. Ringbom* är en samling dels fritt berättade tilldragelser, dels hågkomster från förf:s

hemtrakt, Åbo, godmodiga och välmenande, men föredragna på ett kanske något föråldradt sätt. Med lätt och varm hand förstår *Wanda* att i bilder, dem hon sjelf rigtigt nog med hänsyn till den flyktiga teckningen kallar »Skuggbilder«, beröra de ömma förhållanden. som framför annat intressera ungt folk, och om man också icke kommer länge ihåg dem, så fördrifver man en stund rätt behagligt vid dem. På öfversättningar är deremot ingen brist. Fältskärens berättelser ha fortskridit i den finska, i Uleåborg tryckta editionen med åter en del, den tredje, innehållande »Siniset«, »Pakolainen« och »Erään nimen varjo«. Samme öfversättare, hr R. Mellin, har till finskan öfverflyttat Washington Irvings alltid lika förtjusande berättelser från det sagorika »Alhambra« och Laboulayes arabiska berättelse »Abdallah«. I G. W. Edlunds samling af skönliteratur ingår en till svenskan öfversatt roman, »Lif för lif« af förf. till John Halifax, som icke tillhör den sensationela skolan och hvars romaner äro af den gamla goda sorten, som fängsla genom en ädel lifsåskådning lika mycket som genom natursanning och skicklig komposition. Till den gamla goda sorten, eller hellre den bästa sorten, hör Walter Scott, af hvars romaner åter en blifvit införlifvad med finska literaturen, i det att »Talismani« blifvit upptagen i G. W. Edlunds finska samling, »Kaunokirjallisuutta«. I samma samling ingå äfven Elise Polkos omtyckta musikaliska noveller »Soitannollisia satuja ja jutelmia«, öfversatta af Ferd. Ahlman, och en förfinskning af Björnstjerne-Björnsons »Leonarda«. Af modernaste tyska sort är den i Petersburg till finskan öfversatta berättelsen »Ja se tulee kuitenkin!« af Vilhelmine von Hillern, hvars virtuositet att framställa obehagligheter är tillförne bekant för vår följetongläsande publik.

Berättelser af religiöst innehåll hafva naturligen en plats bland literaturens julalster och saknas icke heller denna gång. »En skymt af paradiset«, »Autuuden päivä« och »Jessikan ensimmäinen rukous« äro små från engelskan hemtade berättelser, som kunna rekommenderas åt dem, hvilka söka sin läsning åt detta håll. En större julgåfva är Farrars bekanta verk, hvaraf den finska öfversättningen «Jesuksen Elämä« utkommit med första häftet. »Kristillinen Vuosi eli yksi Jumalan sana joka päivä mietitty« är en öfversättning från den fjerde svenska upplagan af den bekante Basel-predikanten Lobsteins religiösa betraktelser öfver ett bibelspråk för hvarje dag i året. Originalet L'Année chrétienne« har upplefvat otaliga upplagor och är öfversatt till de flesta språk.- Nu är det äfven, tack vare hr Mellins skickliga öfversättarehand, införlifvadt med den finska literaturen. »Rippi-kirja, kirjottanut t:ri Martti Lutherus«, är utarbetad och öfversatt efter walchska upplagan af Luthers samlade skrifter, och som mönster har öfversättaren följt ett danskt arbete af J. N. Skaar, med titel »Vidnesbyrd af D:r Morten Luther om Skriftermaal og Nadverd«.

Äfven den svenska pressen har sändt oss par alster af den religiösa eller alvarliga betraktelsen. »Läsning för hemmet«, en af *Elisabeth Kjellberg* i Upsala utgifven tidskrift, har till uppgift att söka ersätta det myckna romanläsandet genom framställningar ur »en genomlefvad verklighet, sådan

den framstått hos sanna kristne eller åtminstone hos personer, hvilka med hjertats behof sökt sanningens ljus». Det är dels lefnadsskildringar, dels betraktelser öfver alvarliga lifsförhållanden, hemtade hos framstående skriftställare, som fyller den första af tidskriftens tvenne årgångar. För innehållets godhet kan som garanti anföras att professor Torén och lektor Wikner på det varmaste förordat företaget. En lärorik och förädlande läsning erbjuder äfven *A. B. Santesson* med sin samling af skildringar, bilder och berättelser »Ur naturen och samhället«, gjorda som de äro i bästa afsigt och med en ganska lycklig talang att intressera. De skola säkert icke lemna en alvarligt hågad läsare otillfredsstäld. Då vi en gång äro inne på den alvarliga literaturens område, böra vi kanske erinra om att den svenska författarinnan P. A:s vackra studie öfver Victor Hugo, den nya editionen af Geijer-Afzelii svenska folksånger, Fortmanns historiska galleri, Sveriges historia af ett antal samverkande författare, Macaulays historia, de geografiska upptäckternas historia af Jules Verne, äro några dels nyss afslutade, dels under publikation varande arbeten, som kunna egna sig till julgåfva.

Vi hafva också tvenne folkkalendrar att på det bästa rekommendera, af hvilka dock den ena, »Svea«, som nu är vid sin tretiosjunde årgång, nog länge rekommenderat sig sjelf, för att slå sig ut utan vårt förord. Det är Onkel Adams porträtt, som är titelbilden denna gång, och hans lefnadsteckning af K. Warburg utgör ett af kalenderns hufvudstycken. En sång af Z. Topelius vid Franzén-bystens i Uleåborg förmodade aftäckning samt en särdeles lyckad humoristisk sång af K. Wetterhoff till Nordenskiölds ära tilltala oss närmast. För resten ingå der en skildring af det forna Jönköping af Victor Rydberg, en lefnadsteckning af målaren Wahlberg, fluten ur Claës Lundins lätta penna, tankar om kroppsöfningar af professor Frith. Holmgren, skildringar, poesier, illustrationer i riklig mängd samt sedvanliga dödsrunor af Axel Krook Den andra kalendern, »Odalmannen«, är vid sin första början och har äfven i sitt utseende mera tycke af en bok för folket, medan Svea gerna kunde kalla sig nationalkalender. »Odalmannen« är ett lofvärdt försök att grunda en svensk folkkalender för Finland. Bidrag hafva lemnats af sign. A. O. F., H. V., C. J. R., V. L. C., allt män, som förtroligt umgåtts med allmogen i Nyland, Österbotten eller äfven Estland och studerat dess språk, sägner, seder och bruk. Sign. L. L. L. har bidragit med en väl vald lefnadsteckning af folkkirurgen Jakob Bäck, hvars porträtt meddelas. Utgifvaren, sign. J. E. W., lär vara en af denne allmoges lärare. Utom förordet och en längre berättelse äro några rätt väl skrifna lyriska stycken af honom. En förut icke mycket känd fosterländsk sång af Wecksell pryder häftet, åt hvilket vi tillönska den framgång, att kalendern äfven nästa år kan utgifvas.

Vi komma nu till barnens julbord, som naturligtvis icke blifvit lottlöst. Med »Finska folksagor, berättade af *Rafaël Hertzberg*«, har det erhållit en förträfflig gåfva, en bland de vackraste, som lemnat våra pressar. Den egendomliga trohjertade och trygga tonen i den finska folksagan är väl

icke så noga återgifven, men ur originalen har bearbetaren förstått att skickligt upptaga det, som kan fängsla barnsinnet, och detta har han återgifvit i ett vackert och ledigt språk. Ett betydande värde har boken erhållit genom fröken *Schierfbecks* illustrationer, som i visst hänseende kunna kallas de bästa, som ännu hos oss åstadkommits. De täcka gestaltningarna ansluta sig till texten med det behag och den lätthet, som höfves illustrationen. Då denna konst är som bäst, är den ingenting mer än en älsklig fantasilek, och det vill synas som om vi nu omsider skulle få en utkorad hand för denna branche,om hon blott vill hålla sig dervid. Till skick och later äro fröken Schierfbecks gestaltningar här just icke mera genuint finska än textens, men det är kanske icke heller så godt att säga huru dessa prinsar och prinsessor, som tjära sina dörrposter och bada på badstulafvar, rätteligen böra se ut. En vacker julklapp är äfven »Barnen i byn«, der samme talangfulle förf. upptagit Z. Topelius' lekande penna och fortsatt hans värf att skrifva ord till *Oskar Pletsch's* omtyckta bilder ur barnlifvet. Träsnitten förefalla väl delvis något hårdt tryckta, men icke så att det väsendtligen skulle skadat de täcka bilderna. En »Bilder-bibel« med tyska träsnitt, som hafva förtjensten af en klar och lättfattlig komposition, om också figurerna äro något maniererade. erhålles till det bliliga priset af 2 kr., hvilket åt sitt håll bevisar den enorma utbredning illustrationskonsten gjort. I »Grekiska fornsagor«, bearbetade af *Axel Stridsberg*, erhåller skolgossen en ganska god framställning af grekernes evigt unga sagoverld. I enskilta detaljer kunde urvalet hafva varit ett annat, men på det hela taget äro hufvudpunkterna väl återgifna, i ett vårdadt och aktsamt språk. Måhända bör de tidigare »Grekiska hjeltesagor« tillerkännas ett större värde, hvad framställningen af de särskilta hjeltegestalterna vidkommer, men som en helbild af ämnet har säkert äfven denna ungdomsbok att påräkna bifall. Illustrationerna äro icke det bästa i boken. »Lilla Mor«, af *E. de Pressensé*, hvars namn redan är en borgen för denna berättelses goda halt, handlar om en stackars flicka, som med sin lilla bror blir lemnad åt egna krafter i den stora verldsstaden, i nästan samma vilda menniskohaf, der Zola funnit sina gemena historier. Förf:s djupa tro på en mild försyn och på det goda i menniskohjertat visar oss lifvet i en försonande dager, men på samma gång är hans konst så stor, att man verkligen intresseras af hans personager. Vi rekommendera denna goda bok som en lämplig gåfva åt unga flickor. För nybegynnare, som förstå finska, innehåller »Lapsen ensimmäinen luvunlasku« en rätt bra figurlig framställning af räknekonstens första grunder. Till godt och underhållande tidsfördrif på helgdagsaftnarne rekommenderar sig »Sveaborg«, ett nytt historiskt sällskapsspel med porträtt af cheferne i sista finska kriget; det upplefver redan sin andra upplaga.

Slutligen har också musiken att erbjuda några noviteter, fem »fosterländska marscher«, bland dem äfven Vårt land, arrangerade för piano, säkerligen med tanken på våra värnepligtige, samt åtta visor, både »Skämt och allvar för ung och gammal«, med tysk och svensk text, den senare af Rafaël Hertzberg, komponerade till O. Plœtsch's teckningar af *Fredrik Pacius*. Det är en lycklig idé att så som i sistnämda häfte låta musik, teckning och poesi samverka, och behöfver det väl sägas att hvad den gamla mästerhanden så vänligt bjuder skall af publiken tacksamt emottagas.

Nionde bandets innehåll:

Artiklar:

Vitterhet:

I bokhandeln:

Öfversigt:

H. 1. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Juli 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

På ***Finsk Tidskrift,*** som utkommer 1880 enligt sam
plan som hittills, prenumereras:

i Helsingfors med *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för h
årgång uti hr G. W. Edlunds bokhandel, Waseniuska bokh
deln, Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O.
Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarv
och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen m
tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half
gång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln och i Wiborg hos
Clouberg & C:i med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgå

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wa
nius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 r*
för half årgång;

i Sverige skriftligen hos Redaktionen eller i Stockho
hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distri
tion, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

i Norge hos hr A. Cammermeyer, med *13 kronor*
hel och *7 kronor* för half årgång.

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklama
kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 80 p. och 1 kr. 2[illegible]

Redaktionen.

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Muinais-jäännöksiä suomen maan asumus-aloilta, järj. *J. R. Asp*
vihko IV (Hels., G. W. Edlund). — Bidrag till Kexholms läns histori
K. K. Tigerstedt), 4 (Åbo lyceiprogram). — Tekniska föreningens i F
land förhandlingar, I (H:fors). — Kommunalförfattningen för landet; H
vårdsstadgan; Förordningen angående artistisk och literär eganderätt; P
förordningen. Lilla författningssamlingen 15, 16 (H:fors, G. W. Edlund
Den kristna kyrkans historia, af *F. Hammerich*, h. 8 (slut; Söhlm,
Linnström). — Norske Oldsager, ordnede og forklarede af *O. Rygh*,
(Kristiania, A. Cammermeyer). — Fra Herrens Hus, fire Prædikener a
C. Heuch (Kristiania, A. Cammermeyer). — Polemiske Sonetter, af *T*
dor Caspari (Kristiania, A. Cammermeyer).

Kirjallinen Kuukauslehti, utg. af Y. Koskinen, 1880, h. 6
håller: om jury-inrättningen i Tyskland, af J. Forsman; inhemsk liter
besök i Pompeji, af E. H.; esternes nyaste bokliga verk, af J. K.

Tidskrift för teologi och kyrka, utg. af Herman Råb
1880, h. 2 innehåller: kyrkliga lifsfrågor II, af H. R.; en utflykt till K

H. 2. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Augusti 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

årgång uti hr G. W. Edlunds bokhandel, Waseniuska bokhandeln, Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln och i Wiborg hos hr Clouberg & C:i med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wallenius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 rub.* för half årgång;

i Sverige skriftligen hos Redaktionen eller i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distribution, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

i Norge hos hr A. Cammermeyer, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång.

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25 öre.

Redaktionen.

H. 3. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

ITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITI

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

September 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för hal
gång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln och i Wiborg hos
Clouberg & C:i med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half år

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr W
nius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och
för half årgång;

i Sverige skriftligen hos Redaktionen eller i Stockh
hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens dist
tion, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång,

i Norge hos hr A. Cammermeyer, med *13 kronor*
hel och *7 kronor* för half årgång.

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamati
kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegata

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25

Redaktionen.

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Möjligheten af ett finskt-ugriskt jämförande lexikon, af *O. D*
(aftr. ur Vetenskaps-Soc:ns Öfversigt). — Ur Per Brahes brefvexling,
K. Tigerstedt (H:fors, Frenckell & Son). — Per Brahes minne, 1680—
(Sthlm, Bestyr. för Brahestodsfonden). — Per Brahe, generalguvernör
Finland (Åbo, Bestyr. för Brahestodsfonden). — T. f. Bergsintendentse
rättelse (H:fors, Senatens tr.). — Eräån italialaisen poliisi-palvelijan
toon-panoja (Tampereella, Hagelberg). — Rautakallo, kirj. *Franz Hoff*
(Tampereella, Hagelberg). — Yleisen historian oppikirja, kirj. *H. Mel*
(Hels., Holmin kust.). — Rapphönan, utg. af *J. Kr. Seanljung* (W
Unggren). — Vinterqvällar, af *Z. Topelius*, h. 5 (Sthlm, Bonnier). —

H. 4. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Oktober 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för h
gång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln och i Wiborg h
Clouberg & C:i med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half å

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr W
nius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och
för half årgång;

i Sverige skriftligen hos Redaktionen eller i Stoc
hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens dis
tion, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång

i Norge hos hr A. Cammermeyer, med *13 kron*
hel och *7 kronor* för half årgång.

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklam
kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegat

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25

Redaktionen.

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Helppoja harjoitelmia käsivaralla piirustamiseen, järj. *S. A. Kei*
vihko 2 (Hels., G. W. Edlund). — Handbok i helsolära och sjuk
Alb. Palmberg (H:fors, K. E. Holm). — Ihmiskunnan Lapsuuden-ikä
Edv. Clodd (Hels., G. W. Edlund). — Sex små berättelser af *Aina* oc
(H:fors, G. W. Edlund). — Maan kansat ja Valtakunnat, *Fr. v. Hell*
teoksesta. 1. Europa (Hels., G. W. Edlund). — Rom och kristendom
Renan (Bibl. för sanningsökare, Sthlm, Sanningsökarens exp.). — O
tillämnade universitetet i Göteborg, af *A. W. Ljungman* (G:borg, Ha
tidningens akt.bol.). — Englands historia i adertonde årh., af *W.*
Lecky, h. 5 (Sthlm, C. E. Fritze). — Gamla Stockholm, h. 1, af *Clas*
din och *Aug. Strindberg* (Sthlm, Seligmann). — Rysslands historia från

H. 5. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITI

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

November 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarv och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half gång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln och i Wiborg hos Clouberg & C:i med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgå

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr W nins' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4* för half årgång;

i Sverige skriftligen hos Redaktionen eller i Stockh hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distri tion, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

i Norge hos hr A. Cammermeyer, med *13 kronor* hel och *7 kronor* för half årgång.

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamati kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 ö

Redaktionen.

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Duc de Rohan et la chute du parti protestant, par *M. G. Schyb son* (Paris, Fischbacher). — Kauno-kirjoitus-kaava, toim. *K. England* (He Edlund). — Pieni lovunluskija, kirj. *J. F. Frölén* (Hels., Edlund). — grafinen nimi-kirja, vihko 4: Gadolin—Indrenius (Hels., Edlund). — Na haamu, kirj. *Wilkie Collins*, suom. A. O. F. (Kaunokirjallisuutta I, He

H. 6. T. IX.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

ITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITI

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

December 1880.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1880.

gatan 18), samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplan
gatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarv
och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen m
tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half
gång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jah
sons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr
Lagerspetz; i Tammerfors hos hr Emil Hagelberg; i Bor
hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk*
half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wa
nius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 r*
för half årgång;

i Sverige å postkontoren enligt taxa, eller skriftligen
Redaktionen, och i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, s
besörja Tidskriftens distribution, med *13 kronor* för hel och
kronor för half årgång;

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamatio
kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25 ör

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg**, **A. W. Bolin**,
Castrén, **F. Elfving**, **A. Hultin**, **S. Lemström**, **L. Mechelin**, **O.**
Reuter, **H. af Schultén**, **M. G. Schybergson**, **R. Tigerstedt**.

På Redaktionens bord äro inlemnade:

skýrst af paradiset, berättelse (H:fors, K. E. Holm). — Diarium
ms eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622—1667, utg. af finska
et genom *Reinh. Hausen*, h. 1 (H:fors, Statsarkivet). — Odalmans-
ak folkkalender för Finland 1881 (H:fors, G. W. Edlund). — Je-
imli, tehn. *F. W. Farrar*, vihko 1 (Hels., K. E. Holm). — Au-
kia, kirj. *James Gall* (Hels., K. E. Holm). — Jesuksen ensimmäi-
ns, suom. *B. M.* (Hels., K. E. Holm). — Skämt och allvar, åtta
ponerade af *Fredr. Pacius* (H:fors, K. E. Holm). — Skuggbilder,
(H:fors, Skönlitteratur utg. af G. W. Edlund). — Rippi-kirja,
i Lutherus (Hels., K. E. Holm). — Fosterländska marscher, ar-
piano (H:fors, Edlund). — Läsning för barn, af *Zach. Topelius*,
vienr och lekar (H:fors, Edlund). — Ur fantasins verld, af *O. E.*
(Åbo, förf.). — Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk,
ska *Vetenskaps-societeten*, h. 33 (H:fors, Vetenskaps-societeten). —
af Vetenskaps-societetens förhandlingar 1879—1880 (H:fors, Veten-
eteten). — Kristiinan vanne, kirj. *J. F. Lobstein* (Hels., K. E.
- Finska folksagor, berättade af *Rafael Hertzberg* (H:fors, J. C.
& Son). — Leonarda, kirj. *Björnstjerne-Björnson*; Abdallah, jul.
enlager (Hels., Kansan-kirjallisuutta, IV, V, ulosant. G. W. Ed-
Lasten laskukirja (Hels., G. W. Edlund). — Vinterqvällar, af *Z.*
eyk 1, h. 7, 8 (H:fors, G. W. Edlund). — Bilderbibel, innehål-
ucher till den heliga skrift (H:fors, G. W. Edlund). — Ja se tul-
kert. *Wilhelmina von Hallern* (Petersburg, Wallenius). — Bi-
anteckningar om Johan Ludvig Runeberg, 1, Runebergs barna- och
J. E. Strömberg (H:fors, G. W. Edlund). — Alhambra, kirj. *Wa-*
Irving; Satuja ja jutelmia, kirj. *Elise Polko*; Talismani, kirj. *Wal-*
(Hels., Kansan-kirjallisuutta, VI—VIII, ulosant. G. W. Edlund). —
, af *förf. till John Halifax* (H:fors, Skönlitteratur, IV, utg. af
dlund). — Dikter af *Rafael Hertzberg* (H:fors, J. C. Frenckell &
Välskärin Kertomuksia, jul. *Z. Topelius*, jakso III (Hels., G. W.
— Karin Månsdotters saga, af *O. M. Reuter*, illustr. af *C. Larsson*
K. E. Holm). — Ljungblommor, af *Z. Topelius* (H:fors, G. W.
— Nya blad, af *Z. Topelius* (H:fors, G. W. Edlund). — Anteck-
i Åbo domkyrka, af *A. Lindman* (Åbo 1879). — Dikter, nya och
Emil v. Qvanten (Sthlm, Seligmann). — Lars Johan Hierta, af
Wieselgren (Sthlm, Linnström). — Civilisationens historia i England,
, h. 1 (Sthlm, Linnström). — Valda skrifter, af *Platen*, d. IV
innström). — Nya dikter, af *C. D. af Wirsén* (Sthlm, Seligmann)
ida sjukdomar, af *B. W. Richardson* (Sthlm, Fahlcrantz, Gula bi-
I). — Nya skolan, af *Börje Norling* (Sthlm, Seligmann). — Lilla
E. de Pressensé (Sthlm, Lamm). — De geografiska upptäckternas
af *Jules Verne*, b. II, h. 4, 5 (Sthlm, Lamm). — Svenska riksrå-
nkoll, utg. af *N. A. Kullberg*, II: 1630—1632 (Sthlm, P. A. Nor-
- Sveriges historia, af *Osk. Montelius*, *M. Weibull*, m. fl., d. IV
lm, Linnström). — Gamla Stockholm, af *Claes Lundin* och *A.*
rg, h. 2, 3 (Sthlm, Seligmann). — Bengt Erland Fogelberg, af *John*
d. 1 (Göteborg, förf:n). — Grekiska fornsagor, bearb. af *Axel*
g (Sthlm, Lamm). — Läsning för hemmet, 1879, utg. af *Elisabeth*
(Upsala, Ed. Berling). — Literära Feuilletoner, af *Otto Borchse-*
havn, Andr. Schous Forl.). — Nya flaggspelet (Sthlm, S. A. Ek-
- Svenborg, historiskt sällskapsspel (Sthlm, S. A. Ekbom). — Valda
r af *Leo*, II serien, Ur minnet och fantasien (Sthlm, Bonnier). —
r Bobs papper: Skattsökarne, ett blad ur Gripsholms häfder, af
omlenson (Sthlm, Bonnier). — En stormevals blott, humorésker af
Mark (Sthlm, Bonnier). — Romaner i västficksformat, af *Gustaf*
(Sthlm, Bonnier). — Figurer och händelser, tecknade af *Axel Krook*
Bonnier). — Skogsvaktarens berättelser, af *Gubben Noack* (Sthlm,
. — Uppåt och framåt, berättelse af *Johan Mark* (Sthlm, Bonnier).
dstet och dess naturunder, af *H. J. Klein* och *O. W. Thomé*, h. 2
. E. Fritze). — Jum i Sälthult, af *A. Bondeson* (Sthlm, Bonnier).
nodda blad ur vår vitterhet, af *Theodor Ekelund* (Sthlm, Bonnier).

England och Tyskland, af M. W. af Schultén; tillämpningen af
tiska metoden, af dens.; sjukvården å gynäkologiska kliniken 187
pingsköld; å medicinska afdeln. 1878, af H. Holsti; kasuistisk
Blomberg och K. E. Lindén; protokoll; medicinalväsendet; I
travaux.

Kirjallinen Kuukauslehti, utg. af Y. Koskinen, 188
nehåller: värnepligtslagen, af O. Donner; Ilmarinen, af J. Krohn
gens utveckling, af F. A. C.; italiensk literatur; — upphör med
år och ersättes af efterföljande tidskrift, som, enligt Kuukauslehti
läsaren, bör till sitt syftemål anses som en fortsättning af Kuukaus
detta namn icke kunnat bibehållas, då den nya tidskriften utkom
i månaden. Denna har utsändt sin profnummer under namn af

Valvoja, red. af J. R. Danielson, E. G. Palmén, V. Po
Tudeer, V. Vasenius; innehåller: till läsaren; om våra landtdaga
som novellförfattare; en bit utvecklingshistoria; kotikielen seura.

Nordisk Tidskrift, utg. af Letterstedtska föreningen,
Montelius, 1880, h. 6 innehåller: om de små folks stilling og vi
Madvig; en skildring af det finska folket, af E. Aspelin; om jor
P. T. Cleve; fra det tolvte skandinaviske naturforskermöde, af J.
literaturöfversigt; nyutkomna böcker.

Pedagogisk Tidskrift, utg. af H. F. Hult och E. G.
1880, h. 11 innehåller: riksdagen 1880; anmälanden; läroverkens
relser; kgl. beslut; personalnotiser.

Ude og Hjemme, utg. af Otto Borchsenius och F. I
1880, n:is 163—166 innehålla bl. a.: Oehlenschlägers Efterbyde
Nicolaj Bøgh; Slægten fra 1880, Inledningsforedrag af G. Brand
af spansk Folkeliv, med förträffliga teckningar af F. Henningsen,
Hendriksen, bl. a. Velasquez' Esop; Et Spørgsmaal, af G. Ehes;
ur Holger Drachmanns dikt Peder Tordenskjold; Klokkerne, poe
Rydberg, öfvers. af Otto Borchsenius; träsnitt efter en bild af Alm
efter Hellqvists tafla: Peder Sunnanväders och Mäster Knuts int
holm, m. fl.

Ny illustrerad Tidning, utg. af Ernst Beckman o
v. Steijern, 1880, n:is 46—49 innehålla bl. a.: karakteristik med
C. D. af Wirsén; Peder Sunnanväders och mäster Knuts intåg i
efter Hellqvists historiemålning; resebilder från södra Frankrike;
af Rafael Hertzberg; ur A. E. Nordenskiölds reseberättelse; Nils S
efter Cederströms tafla, träsnitt af Ev. Hansen; genier ur C. La

